

รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์
โครงการวิจัยย่อยที่ 2
รูปแบบและกระบวนการจัดการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ:
กระบวนการเปลี่ยนแปลง“เส้นทางบุญ” สู่ “เส้นทางธรรม”
The Model and Process of Buddhist Tourism Management in The Northeastern
Thailand: The Process of Changing Merit Routes to Dhamma Routes.

แม่ชีกฤษณา รักษาโถม ดร. และคณะ

สนับสนุนโดยสำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ (วช.)
และสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)
สัญญาเลขที่ RDG5550018
(สิงหาคม 2556)

รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์

โครงการวิจัยย่อยที่ 2

รูปแบบและกระบวนการจัดการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ:

กระบวนการเปลี่ยนแปลง“เส้นทางบุญ” สู่ “เส้นทางธรรม”

The Model and Process of Buddhist Tourism Management in The Northeastern
Thailand: The Process of Changing Merit Routes to Dhamma Routes.

คณะผู้วิจัย

ดร.แม่ชีกฤษณา รักษาโฉม

ดร.แสวง นิลนามะ ม.มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

พระมหาเกรียงศักดิ์ อินทปญโญ

สังกัด

ม.มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

นักวิจัยอิสระ

สนับสนุนโดยสำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ (วช.)

และสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)

(ความเห็นในรายงานนี้เป็นของผู้วิจัย วช.-สกว. ไม่จำเป็นต้องเห็นด้วยเสมอไป)

กิตติกรรมประกาศ

การศึกษา“รูปแบบและกระบวนการจัดการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ: กระบวนการเปลี่ยนแปลง “เส้นทางบุญ”สู่“เส้นทางธรรม”ฉบับนี้ คณะผู้วิจัยได้รับการสนับสนุนโดยสำนักงานคณะกรรมการการวิจัยแห่งชาติ(วช.)และทุนสนับสนุนจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย(สกว.)ขอขอบพระคุณคณะกรรมการกองทุนสนับสนุนการวิจัย(สกว.)ขอขอบพระคุณ คณาจารย์จาก สกว.ประกอบด้วย รศ.สุภาพร สุขสีเหลือง ,รศ. รอ.ดร.ชูวิทย์ สุจฉายา นายสุเทพ เกื้อสังข์, ดร.ทรงธรรม สุขสว่าง ทั้ง 4 ท่านนี้เป็นผู้ทรงคุณวุฒิให้คำแนะนำข้อเสนอแนะในคราวรายงานความก้าวหน้ารอบ 6 เดือน ขอขอบพระคุณพระมหาสุทิตย์ อาภากร, ดร.ผู้อำนวยการสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ที่คอยให้คำแนะนำและให้คำปรึกษาแก่คณะผู้วิจัยจนงานวิจัยฉบับนี้สำเร็จ ทางคณะผู้วิจัยขอขอบพระคุณเป็นอย่างสูงไว้ ณ ที่นี้

ขอขอบพระคุณพระเทพวรมณี เจ้าอาวาสวัดพระธาตุพนมวรมหาวิหาร พระราชรัตนากร เจ้าอาวาสวัดธาตุเรณู,พระราชรัตนาลงกรณ์ ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดโพธิ์ชัย จังหวัดหนองคาย,พระราชภาวนาวิกรม เจ้าอาวาสวัดหนองป่าพง จังหวัดอุบลราชธานี, พระครูสารกิจโกศล ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดมหาวนาราม จังหวัดอุบลราชธานี,พระครูภาวนาวิสุทธาภรณ์เจ้าอาวาสวัดเนรมิตวิปัสสนาจังหวัดเลย,พระครูเจติยภูมิพิทักษ์ เจ้าอาวาสวัดพระธาตุขามแก่น,พระครูสุตธรรมภาณี ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดพระธาตุขามแก่น จังหวัดขอนแก่น,พระครูโสภณเจติยาภิรักษ์ เจ้าอาวาสวัดพระธาตุนาคูน จังหวัดมหาสารคาม, พระครูพนมปริชากร วัดพระธาตุพนมวรมหาวิหาร,พระครูวิสุทธิญาณสุนทร วัดป่าสุทธาวาส จังหวัดสกลนคร,พระครูบวรศีลวัฒน์ วัดเขากันทรังาม จังหวัดนครราชสีมา,พระมหาจิรวัฒน์ จิรวฑฒโน ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดป่าสาลวัน จังหวัดนครราชสีมา, พระอาจารย์สมบูรณ์ ขนดีโก เจ้าอาวาสวัดดอนธาตุ จังหวัดอุบลราชธานี

ขอขอบพระคุณพระเฮนนิ่ง เกวลี เจ้าอาวาสวัดปานานาชาติ จังหวัดอุบลราชธานี, หลวงปู่คำไพ สุสิกขิโต วัดหินหมากเป้ง จังหวัดหนองคาย,พระมหาตรีภูมิสุริยะ วรญาโณ วัดพระธาตุบังพวน จังหวัดหนองคาย,พระอาจารย์กิตติศักดิ์ กิตติสาร เจ้าอาวาสวัดป่าหนองหลุบ จังหวัดขอนแก่น,พระครูปริยัติธรรมวงศ์,พระอาจารย์สันห์พิชญ์ สุทนต์โม วัดหนองแวง จังหวัดขอนแก่น,พระวัชรินทร์ ไชยปัญญา เจ้าอาวาสวัดมหาเจติยชัยมงคล จังหวัดร้อยเอ็ด,คุณแม่โสภา สำเร็จรัมย์ วัดป่าเขาน้อย จังหวัดบุรีรัมย์,พระวัชรพงษ์ ไชยสีโต วัดถ้ำคูหาสวรรค์ จังหวัดอุบลราชธานี,พระครูวินัยธราคมโร เจ้าอาวาสวัดหนองบัว จังหวัดอุบลราชธานี,พระครูสมุห์ทองทัตต์ คุณสโก ให้ข้อมูลเกี่ยวกับวัดเขาน้อย จังหวัดบุรีรัมย์, พระมหาบันทอน สุธีโร วัดพิชโสภาราม จังหวัดอุบลราชธานี,พระมหาสุเทพ อนาวีโล วัดคลองตาลอง จังหวัดนครราชสีมา,พระมหาธนวิชัย จิตตพนโต วัดพระธาตุเชิงชุม จังหวัดสกลนคร,แม่ชีบุญมี นิวงศ์า, และที่ไม่ได้เอ่ยนาม ที่กรุณาให้ข้อมูลแก่ทีมวิจัย

ขอขอบพระคุณพระครูสุวิธานพัฒนบัณฑิต(สุกัญยา ฮาดภักดี)รองอธิการบดีวิทยาเขตขอนแก่น มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยจังหวัดขอนแก่นที่ช่วยประสานงานติดต่อผู้ทรงคุณวุฒิและดำเนินการจัดเวทีเสวนารับฟังความคิดเห็นจากท้องถิ่น ขอขอบพระคุณพระอาจารย์มหาวรรณชัย ชยวงโคณ ผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์นครพนม โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ขอขอบพระคุณ

อาจารย์ทงศักดิ์ ใจสบาย อาจารย์ประจำวิทยาลัยสงฆ์นครพนม ที่เป็นธุระติดต่อประสานงานในการจัดเวทีเสวนารับฟังความคิดเห็นที่วัดพระธาตุพนม จังหวัดนครพนม

ขอขอบคุณบุคลากรสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย สำนักงานการท่องเที่ยวและกีฬาจังหวัดนครพนม สำนักงานการท่องเที่ยวและกีฬาจังหวัดขอนแก่น การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย สำนักงานจังหวัดนครพนม การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยสำนักงานจังหวัดขอนแก่น สำนักศิลปากรที่ ๙ ขอนแก่น สำนักศิลปากรที่ ๑๐ ร้อยเอ็ด วัฒนธรรมจังหวัดนครพนม วัฒนธรรมจังหวัดขอนแก่น องค์การบริหารส่วนตำบลเรณูนคร ปลัดอำเภอพระธาตุพนม ประชาสัมพันธ์จังหวัดนครพนมและจังหวัดขอนแก่น ผู้ประกอบการท่องเที่ยวจังหวัดนครพนม และจังหวัดขอนแก่น ผู้นำชุมชน สภาชุมชน ขอขอบคุณ ศิวาภรณ์ สวัสดิชัย (สกว.) ขอขอบคุณ พระครูโพธิสุตาทธ (อุดม อภิวิฑฺฒโน) และนางโสทรินทร์ โชคดีวัฒน์ นิสิตปริญญาเอกรุ่น 12 สาขาวิชาพระพุทธศาสนา มจร. ช่วยในการพิสูจน์อักษร ขอขอบคุณ พระมหาสำรวย ฐริเมธี (ชาวดร) นิสิตปริญญาเอก สาขาพุทธบริหาร การศึกษา คณะครุศาสตร์ รุ่นที่ 3 มจร. ช่วยในการจัดรูปเล่ม ปรี้นท์เข้าเล่ม ขอขอบคุณสมณรัตน์ทวัตร ทับทัน สามเณรสุริยาจันทัย และสามเณรสามารถ ยอดวงศ์ชา ช่วยอำนวยความสะดวกในการจัดอุปกรณ์ปรี้นท์เตอร์ ขอขอบคุณ นางสาวชยานันต์ ศรีสุบัติ นายสาณ มหัทธนาดุลย์ นางสาวสรिता มหัทธนาดุลย์ ผู้ร่วมลงพื้นที่ภาคสนาม

ขอขอบคุณผู้เชี่ยวชาญ ดร.รัตนา ปานเรียนแสน ที่ให้ความช่วยเหลือในการให้คำปรึกษาแนะนำ ให้ข้อคิด ตลอดจนตรวจสอบความถูกต้องของงานวิจัยครั้งนี้จนสำเร็จด้วยดี

ประโยชน์และคุณค่าจากการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยขอมอบเป็นเครื่องบูชาคุณบิดา มารดา ครู อาจารย์ และผู้มีพระคุณทุกท่าน ที่มีส่วนสนับสนุนให้ผู้วิจัยประสบความสำเร็จในการวิจัยครั้งนี้

คณะผู้วิจัย
ตุลาคม 2555

บทสรุปสำหรับผู้บริหาร (Executive Summary)

การศึกษา “รูปแบบและกระบวนการจัดการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ:กระบวนการเปลี่ยนแปลง “เส้นทางบุญ”สู่ “เส้นทางธรรม” มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษารูปแบบและกระบวนการท่องเที่ยวทางภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ภายใต้คำถามวิจัยดังนี้

- 1.รูปแบบ กิจกรรม อัตลักษณ์ และกระบวนการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาในภาคตะวันออกเฉียงเหนือเป็นอย่างไร
- 2.พฤติกรรมของนักท่องเที่ยวและกระบวนการส่งเสริมการเรียนรู้และการสื่อสารคุณค่าของแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัดที่มีความสัมพันธ์กับกระบวนการเปลี่ยนแปลงจากเส้นทางบุญสู่เส้นทางธรรมเป็นอย่างไร
- 3.เส้นทางและประเมินทรัพยากรการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนา รวมทั้งแนวทางการส่งเสริมกิจกรรมการท่องเที่ยวเป็นอย่างไร
- 4.สภาพปัญหาและผลกระทบของการท่องเที่ยวที่มีต่อวิถีชีวิตและวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาในภาคตะวันออกเฉียงเหนือเป็นอย่างไร

รูปแบบ กิจกรรม อัตลักษณ์ และกระบวนการ การท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนา

พบว่าเส้นทางท่องเที่ยวมี 2 รูปแบบ 3 เส้นทาง ดังนี้ รูปแบบที่ 1) เส้นทางบุญ ซึ่งประกอบด้วย 2 เส้นทาง คือ เส้นทางตำนานองค์พระธาตุ และเส้นทางอภิวาทพระพุทธรูปคู่บ้านพระอริยสงฆ์คูเมือง รูปแบบที่ 2) เส้นทางธรรม คือ เส้นทางรุ่งเรืองในพุทธธรรม แต่ละเส้นทางมีอัตลักษณ์และกระบวนการท่องเที่ยว ดังนี้ 1) เส้นทางตำนานองค์พระธาตุ มีพระบรมสารีริกธาตุของพระพุทธเจ้าเป็นแหล่งดึงดูด ทำให้นักท่องเที่ยวเกิดเป้าหมายในการเดินทางกราบไหว้แสวงบุญ มีทั้งหมด 10 พระธาตุ 2) เส้นทางอภิวาทพระพุทธรูปคู่บ้านพระอริยสงฆ์คูเมือง มีพระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์และพระอริยสงฆ์เป็นแหล่งดึงดูด ซึ่งนักท่องเที่ยวมีความเชื่อว่าไหว้พระพุทธรูปและทำบุญกับพระอริยสงฆ์ได้บุญมาก ส่วนมากพระอริยสงฆ์เป็นพระนักปฏิบัติธรรมได้ชื่อว่าตามรอยพระอริยสงฆ์ และยังมีรูปแบบการปฏิบัติธรรมที่ยังสืบทอดมาจนถึงทุกวันนี้มีทั้งหมด 10 วัด 3) เส้นทางรุ่งเรืองในพุทธธรรม วัตถุประสงค์ของการไปคือเพื่อปฏิบัติธรรม หวังเพิ่มบุญ สังสมความสงบ แสวงหาความจริงของชีวิต ลดความวุ่นวาย หวังการบรรลุ ปฏิบัติตามแนวทางที่พระอริยสงฆ์ปฏิบัติไว้เป็นแบบอย่าง มีทั้งหมด 10 วัด

รูปแบบกิจกรรม 2 ลักษณะคือ 1. รูปแบบทางพระพุทธศาสนา 2. รูปแบบทางประเพณี ในส่วนของรูปแบบทางพระพุทธศาสนานั้นเป็นสิ่งที่ทุกวัดจัดขึ้นเป็นประจำ เช่นวันวิสาขบูชา วันมาฆบูชา เป็นต้น กิจกรรมทำบุญ ทำทาน อธิษฐาน ทำบุญเพิ่ม ถวายสังฆทาน งานนมัสการพระธาตุ หรือสรงน้ำพระพุทธรูป ส่วนกิจกรรมทางประเพณี เช่น แก้วบน สะเดาะเคราะห์ต่อชะตา รำถวายพระธาตุ นักท่องเที่ยวมีความเชื่อว่าไปกราบไหว้พระธาตุแล้วได้บุญเพิ่ม วัดพระอริยสงฆ์นิยมจัดกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาคือวันครบรอบวันมรณภาพของครูบาอาจารย์ สำหรับวัดปฏิบัติธรรมนิยมกำหนดวันวิสาขบูชาเป็นงานใหญ่ของวัด

จากจำนวนดอกไม้ที่จัดจำหน่าย สมุดลงนามเข้าเยี่ยม และสอบถามเพิ่มเติมจากผู้ที่เกี่ยวข้องในการจัดงาน พบว่า งานนมัสการพระธาตุมีจำนวนนักท่องเที่ยวสูงสุดตลอดงานประมาณ 200,000-300,000 คน ต่ำสุดประมาณ 1,000-2,000 คน กิจกรรมสรงน้ำพระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์มีจำนวนนักท่องเที่ยวสูงสุดประมาณ 200,000-300,000 คน ต่ำสุดประมาณ 20,000 คน กิจกรรมวันครบรอบวันมรณภาพของพระอริยสงฆ์มีจำนวนนักท่องเที่ยวสูงสุดประมาณ 20,000 -30,000 คน ต่ำสุดประมาณ 100-200 คน การจัดกิจกรรมของวัดขึ้นอยู่กับอัตลักษณ์ของวัด วัดตำนานองค์พระธาตุและวัดพระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์ นิยมจัดกิจกรรมแบบธรรมะผสมกับการเฉลิมฉลองแนวนันทิงอย่างยาวนาน ในขณะที่วัดปฏิบัติธรรมไม่นิยมจัดเฉลิมฉลองด้วยมหรสพ

กระบวนการจัดการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนา พบว่า วัดตำนานองค์พระธาตุ/วัดพระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์ มีการดำเนินงานโดยคณะสงฆ์เป็นหลัก และร่วมมือกับภาครัฐ, เอกชนและท้องถิ่น มีการกำหนดวันที่แน่นอนโดยอิงวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา เน้นการประชาสัมพันธ์ ในขณะที่วัดที่มีรูปเหมือนพระอริยสงฆ์ เน้นจัดงานในวันครบรอบวันมรณภาพของพระอริยสงฆ์ กำหนดวันแน่นอนและมีการประชาสัมพันธ์ล่วงหน้าเกี่ยวกับการจัดงานในปีถัดไป วัดปฏิบัติธรรมมีรูปแบบการประชาสัมพันธ์ไม่หลากหลาย เนื่องจากวัดต้องการความสงบและเรียบง่าย

เส้นทางบุญเป็นการท่องเที่ยวเชิงปริมาณ เน้นจำนวนนักท่องเที่ยว อาจละเลยในเรื่องการใช้ทรัพยากรของแหล่งท่องเที่ยวต่างๆ จำนวนคนที่มีมากทำให้เกิดสภาพแวดล้อมที่ไม่เอื้อต่อการเข้าสู่ความสงบซึ่งเป็นเป้าหมายของการปฏิบัติธรรมอันอาจนำไปสู่การท่องเที่ยวที่ไม่ยั่งยืนได้ในอนาคต ในขณะที่เส้นทางธรรมเป็นการท่องเที่ยวเชิงคุณภาพ ไม่ฉาบฉวย ไม่รบกวนสิ่งแวดล้อม ไม่รบกวนชุมชน ปฏิบัติธรรมอย่างมีรูปแบบชัดเจน สภาพแวดล้อมธรรมชาติของวัดปฏิบัติธรรมเอื้อต่อการเข้าถึงธรรมมีเป้าหมายคือความสุขระดับสมาธิ

พฤติกรรมของนักท่องเที่ยวและกระบวนการส่งเสริมการเรียนรู้และการสื่อสารคุณค่าของแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัดที่มีความสัมพันธ์กับกระบวนการเปลี่ยนแปลงจากเส้นทางบุญสู่เส้นทางธรรม

จากแบบสอบถามพบว่านักท่องเที่ยวชาวไทยและชาวต่างชาติ พบว่านักท่องเที่ยวชาวไทยเพศหญิงมากกว่าเพศชาย มีอายุระหว่าง 21-30 ปี ส่วนมากสถานภาพโสด ลักษณะเดินทางเป็นการท่องเที่ยวแบบกลุ่มเพื่อน รองลงมาคือครอบครัว ส่วนใหญ่ทราบข้อมูลแหล่งท่องเที่ยวจากเพื่อน และญาติ รองลงมาจากอินเทอร์เน็ต สำหรับเหตุผลที่นักท่องเที่ยวชาวไทยสนใจในการท่องเที่ยวนั้น พบว่า ต้องการท่องเที่ยวแสวงบุญเป็นอันดับหนึ่ง รองลงมาเดินทางมาสักการะพระธาตุ รองลงมากราบไหว้ขอพรต่อพระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์และรูปเคารพพระอริยสงฆ์

สำหรับนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติพบว่าเพศชายมากกว่าเพศหญิง ส่วนใหญ่อายุโดยเฉลี่ย 21-30 ปี รองลงมาอายุมากกว่า 60 ปี ส่วนใหญ่สถานภาพโสด รองลงมาสถานภาพสมรส มากับครอบครัว รองลงมาบริษัททัวร์ และใช้รถยนต์บริษัทนำเที่ยว ทราบข้อมูลจากแผ่นพับรองลงมาเพื่อน และญาติ เหตุผลในการเดินทางท่องเที่ยว เพื่อพักผ่อนกับครอบครัวหรือกับเพื่อน รองลงมาเพื่อเยี่ยมชมความงามของวัดและพุทธศิลปะ และเพื่อเที่ยวชมงานประเพณีทางพระพุทธศาสนา

รูปแบบ กระบวนการจัดกิจกรรมและการพัฒนาจิตใจของวัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยว

สอบถามนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติเกี่ยวกับรูปแบบ กระบวนการจัดกิจกรรมและการพัฒนาจิตใจที่นักท่องเที่ยวได้เรียนรู้ภายในวัดมีทั้งหมด 4 ตอน ดังนี้

1) การให้บริการด้านการท่องเที่ยว พบว่า อยู่ในระดับมาก ส่วนใหญ่นักท่องเที่ยวให้ความสำคัญกับการจัดภูมิทัศน์สวยงาม/สะอาด/ร่มรื่น/เหมาะแก่การพักผ่อน รองลงมาพอใจในเรื่องสถานที่จอดรถของวัด การบริการข้อมูลข่าวสารของวัดอยู่ในระดับมาก มีพระภิกษุสงฆ์เป็นผู้แนะนำเกี่ยวกับธรรมะและพิธีกรรม สำหรับสินค้าพื้นเมืองอยู่ในระดับมาก

2) กระบวนการจัดกิจกรรมส่งเสริมการท่องเที่ยว พบว่าส่วนใหญ่นักท่องเที่ยวชื่นชอบในการรักษาโบราณสถานโบราณวัตถุภายในวัด รองลงมากิจกรรมสักการะพระธาตุเจดีย์ รองลงมาการจัดกิจกรรมการไหว้พระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์และการจัดกิจกรรมปฏิบัติธรรม/ฝึกสมาธิ การจัดกิจกรรมครบรอบวันมรณภาพพระอาจารย์สายกรรมฐาน การจัดกิจกรรมสวดมนต์ประจำวันรองลงมาตามลำดับ

3) การพัฒนาจิตใจและปัญญา นักท่องเที่ยวส่วนใหญ่ให้ความสนใจในเรื่องการสอนหลักธรรมต่างๆด้วยเรื่องเล่าเป็นภาพจิตรกรรมฝาผนัง รองลงมาชื่นชอบในการเข้าร่วมกิจกรรมของวัดและกิจกรรมทางพระพุทธศาสนา รองลงมาวัดมีการจัดปฏิบัติธรรมฝึกสมาธิ และการจัดเตรียมเส้นทางธรรมชาติภายในวัดเพื่อการเรียนรู้และการพัฒนาจิตใจ รองลงมาวัดได้จัดพิพิธภัณฑ์เพื่อนำเสนอวิถีชีวิตของชุมชนโบราณท้องถิ่น นอกจากนั้นได้จัดมุมหนังสือไว้ให้นักท่องเที่ยวได้ศึกษา

4) ความรู้สึก และผลการเรียนรู้จากแหล่งท่องเที่ยวภายในวัด ความรู้สึกและผลการเรียนรู้จากแหล่งท่องเที่ยวภายในวัด ส่วนใหญ่นักท่องเที่ยวไหว้สิ่งศักดิ์สิทธิ์แล้วได้รับความสบายใจและมั่นใจในชีวิต รองลงมาการได้มีโอกาสได้มากราบไหว้องค์พระธาตุเหมือนได้ไหว้พระพุทธเจ้าได้บุญมาก เข้าใจในการดำเนินชีวิตของตนเองและต่อผู้อื่น และเห็นคุณค่าในวัฒนธรรมประเพณีชาวพุทธ

ข้อมูลจากผู้มีส่วนเกี่ยวข้องดูแลและจัดกิจกรรมของวัด

ผู้ตอบแบบสอบถามที่เป็นกลุ่มผู้เกี่ยวข้องกับการดูแลและการจัดกิจกรรมส่งเสริมการท่องเที่ยวภายในวัด ส่วนใหญ่เป็นบรรพชิต เช่นเจ้าอาวาสหรือพระภิกษุที่ได้รับมอบหมาย ส่วนมากมีอายุมากกว่า 60 ปี ระดับการศึกษาของผู้ดูแลและจัดกิจกรรมส่งเสริมการท่องเที่ยวภายในวัด ส่วนใหญ่มีการศึกษาระดับมัธยมศึกษา มีตำแหน่งเป็นผู้แนะนำให้ข้อมูลหรือไกด์/มัคคุเทศก์ของวัด นักท่องเที่ยวส่วนใหญ่ให้ความสนใจต่อทัศนียภาพภายในวัด นักท่องเที่ยวต่างชาติมาเที่ยวชมวัดโดยเฉลี่ยต่อเดือน ต่ำกว่า 50 คน

การจัดกิจกรรมส่งเสริมการท่องเที่ยวภายในวัดของผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง

พระสงฆ์และกรรมการวัดได้จัดกิจกรรมส่งเสริมการท่องเที่ยวภายในวัดโดยภาพรวมแล้วอยู่ในระดับมาก โดยวัดให้ความสำคัญกับเรื่องห้องน้ำมากที่สุดโดยได้จัดสิ่งอำนวยความสะดวกภายในวัด เช่นห้องน้ำ ถังขยะ สถานที่จอดรถเป็นต้น จัดนิทรรศการทางพระพุทธศาสนาเตรียมสถานที่ไหว้พระสวดมนต์และฝึกสมาธิสำหรับนักท่องเที่ยว และยังได้จัดทำสื่อ เช่นแผ่นพับ ป้ายประกาศ หนังสือแนะนำสถานที่ท่องเที่ยวภายในวัด แต่งตั้งคณะกรรมการและเชิญผู้เชี่ยวชาญมาช่วยดูแลในการ

ปรับปรุงสถานที่ภายในวัด จัดตั้งมูลนิธิเพื่อพัฒนาวัด ร่วมมือกับการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย สำนักงานจังหวัดนั้นๆ ส่งเสริมให้นักท่องเที่ยวมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมด้านพระพุทธศาสนาและศิลปวัฒนธรรมไทย

แนวทางการพัฒนาและจัดกิจกรรมส่งเสริมการท่องเที่ยวภายในวัด

การพัฒนาและการจัดกิจกรรมส่งเสริมการท่องเที่ยวของวัดทุกวัดอยู่ในระดับมาก ส่วนใหญ่วัดได้ส่งเสริมความรู้และการปฏิบัติธรรมทางพระพุทธศาสนาควบคู่กับการให้ความรู้ทางด้านวัฒนธรรมไทย ส่งเสริมการปรับปรุงบริเวณวัด ปรับปรุงสภาพแวดล้อมภายในวัด ส่งเสริมการให้ความรู้ทางประวัติศาสตร์ของวัดและชุมชน

ปัญหาอุปสรรคในการส่งเสริมการท่องเที่ยว

ส่วนใหญ่รูปแบบการจัดการของวัดและการจัดสิ่งอำนวยความสะดวกเป็นอุปสรรคมากที่สุด การที่เป็นเช่นนี้เนื่องจากบางวัดมีงบประมาณจำนวนจำกัด หรือวัดที่มีความขัดแย้งระหว่างวัดกับผู้ประกอบการมักประสบปัญหาเรื่องการปรับปรุงภายในวัด อุปสรรครองลงมาคือการจัดระบบการรักษาความปลอดภัยให้กับนักท่องเที่ยวเนื่องจากงบประมาณมีจำกัด ปัญหาเกี่ยวกับชุมชนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องไม่ค่อยให้ความร่วมมือในการปรับปรุงสภาพภูมิทัศน์และการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวภายในวัด เพื่อศึกษาเส้นทางและประเมินทรัพยากรการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนา รวมทั้งแนวทางการส่งเสริมกิจกรรมการท่องเที่ยว

เส้นทางท่องเที่ยวในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ แบ่งเป็น 3 เส้นทาง โดยแบ่งตามลักษณะความสนใจของนักท่องเที่ยว คือกลุ่มที่ศรัทธาในองค์พระธาตุ กลุ่มที่ศรัทธาในพระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์ และพระอริยสงฆ์ และกลุ่มที่ปฏิบัติธรรม ดังนี้

1) ตำนานองค์พระธาตุ เป็นเส้นทางท่องเที่ยววัดที่มีองค์พระธาตุเป็นจุดเด่น ซึ่งประกอบไปด้วยวัดทั้งหมด 10 วัดดังนี้ (1) วัดพระธาตุพนม จังหวัดนครพนม (2) วัดพระธาตุเรณู จังหวัดนครพนม (3) วัดหนองแวงพระมหาธาตุแก่นนคร จังหวัดขอนแก่น (4) วัดพระธาตุเรืองรอง จังหวัดศรีสะเกษ (5) วัดพระมหาเจดีย์ชัยมงคล จังหวัดร้อยเอ็ด (6) วัดพระธาตุนาดูน จังหวัดมหาสารคาม (7) วัดพระธาตุบังพวน จังหวัดหนองคาย (8) วัดพระธาตุขามแก่น จังหวัดขอนแก่น (9) วัดพระธาตุหนองบัว จังหวัดอุบลราชธานี (10) วัดพระธาตุเชิงชุม จังหวัดสกลนคร

2) เส้นทางอภิวาทพระพุทธรูปคู่บ้าน พระอริยสงฆ์คู่เมือง เป็นเส้นทางท่องเที่ยววัดที่มีจุดเด่นเกี่ยวกับพระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์ และวัดที่มีพระอริยสงฆ์เคยพำนักอาศัยอยู่ ซึ่งประกอบไปด้วยวัด จำนวน 10 วัด ดังนี้ (1) หลวงพ่อพระใส วัดโพธิ์ชัย จังหวัดหนองคาย (2) พระเจ้าใหญ่อินทร์แปลงวัดมหาวนาราม จังหวัดอุบลราชธานี (3) สรีระของหลวงปู่คำคินิจ จุลมณี วัดถ้ำคูหาสวรรค์ จังหวัดอุบลราชธานี (4) รูปเหมือนของหลวงปู่มั่น ภูริทัตโต และเจดีย์พิพิธภัณฑ์ รูปเหมือนหลวงปู่หลุย จันทสาโรและเจดีย์พิพิธภัณฑ์วัดป่าสุทธาวาส จังหวัดสกลนคร (5) รูปเหมือนหลวงปู่เสาร์ กนตสีโลและเจดีย์พิพิธภัณฑ์ วัดดอนธาตุ จังหวัดอุบลราชธานี (6) รูปเหมือนหลวงปู่เทศก์ เทสรังสีและเจดีย์พิพิธภัณฑ์ วัดหินหมากเป้ง จังหวัดหนองคาย (7) รูปเหมือนหลวงปู่สุวัจน์ สุวโจและเจดีย์พิพิธภัณฑ์ วัดป่าเขาน้อยจังหวัดบุรีรัมย์ (8) รูปเหมือนหลวงพ่อบุชา สุภัทโท และเจดีย์พิพิธภัณฑ์ วัดหนองป่าพง จังหวัดอุบลราชธานี (9) หุ่นขี้ผึ้งของหลวงพ่อบุชชาพันธ์ สิริสุทโธ และเจดีย์อัฐฐ

บริหาร วัดเนรมิตวิปัสสนา จังหวัดเลย (10)รูปเหมือนของหลวงปู่ศรี มหาวิโรและเจดีย์พิพิธภัณฑ วัดประชาคมวนาราม(ป่ากุม) จังหวัดร้อยเอ็ด

3) เส้นทางรุ่งเรืองในพุทธธรรม เป็นเส้นทางท่องเที่ยววัดที่มีจุดเด่นในด้านการจัดกิจกรรม ปฏิบัติธรรมตลอดทั้งปี และมีประชาชนเข้าร่วมกิจกรรมเป็นจำนวนมาก มีจำนวน 10 วัด ได้แก่ (1)วัดป่าหนองหลุม จังหวัดขอนแก่น (2)วัดเนินพระเนาวนาราม จังหวัดหนองคาย (3)วัดป่านานาชาติ จังหวัดอุบลราชธานี (4)วัดเขาจันทร์งาม จังหวัดนครราชสีมา (5)วัดป่าบ้านสร้างขุ่ย จังหวัดสกลนคร 6)วัดไตรสิกขาทลามลาราม จังหวัดสกลนคร (7)วัดป่าโสมพนัส จังหวัดสกลนคร 8)วัดคลองตาลอง จังหวัดนครราชสีมา 9)วัดพิชโสภาราม จังหวัดอุบลราชธานี 10) วัดป่าสาละวัน จังหวัดนครราชสีมา

ประเมินทรัพยากรการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนา

1.ประเมินด้านกายภาพ กลุ่มวัดทั้ง 30 วัด มีความพร้อมในทางกายภาพ ห้องน้ำสะอาด แยกหญิงแยกชาย ลานจอดรถกว้างสามารถจอดรถทัวร์ได้มากกว่า 10 คัน บางวัดมีลานจอดเฮลิคอปเตอร์ วางถังขยะเป็นจุดและมีป้ายบอกทางภายในวัด ส่วนวัดพระอริยสงฆ์ และวัดปฏิบัติธรรม มีสภาพป่าสมบูรณ์ มีสัตว์ป่า เช่นกระรอก,กระแต,ไก่ป่า เป็นต้น

2.ประเมินการจัดการด้านพุทธศิลปะ/โบราณสถาน

ในจำนวน 10 พระธาตุนั้น พระธาตุศิลปะล้านช้างมีจำนวน 5 พระธาตุ คือพระธาตุพนม พระธาตุเรณู พระธาตุเชิงชุม พระธาตุบังพวน และพระธาตุขามแก่น อยู่ในสภาพสวยงาม และอีก 5 พระธาตุเป็นศิลปะผสมผสานมีพื้นที่ใช้สอยภายใน คือ1.พระธาตุเรืองรอง 2.พระมหาเจดีย์ศรีมหาโพธิ์ 3.พระมหาธาตุแก่นนครอนุสรณ์สถาน 4.พระบรมธาตุนาโดน 5.พระมหาเจดีย์ชัยมงคล สำหรับหลวงพ่อบุญและพระเจ้าใหญ่อินแปลง เป็นศิลปะแบบลาวปางมารวิชัย วัดพระอริยสงฆ์มีเจดีย์พิพิธภัณฑ์อัฐบริวารศิลปะอีสานเหนือและอีสานใต้ ในขณะที่วัดปฏิบัติธรรมนั้นไม่เน้นสิ่งปลูกสร้าง

3.ประเมินการรองรับด้านสังคมและวัฒนธรรม

วัดพระธาตุหนองบัวมีชมรมรักษาศิลปวัฒนธรรมเช่น“ชมชนคนทำเทียน” “ชมชนคนรักวัด” “ชมรมผู้สูงอายุ” วัดพระธาตุขามแก่นมี“ชมรมออนซอนอีสาน”กลุ่มวัดทั้ง 30 วัดไม่มีการแสดงถึงอัตลักษณ์ของชุมชนในแหล่งท่องเที่ยว ยกเว้นในช่วงเทศกาลสำคัญจึงแสดงอัตลักษณ์ เช่นแต่งกายพื้นบ้าน เป็นต้น

4.ประเมินความพร้อมด้านการให้คุณค่าทางจิตใจและปัญญาของวัดตามหลักพุทธศาสนา

การพัฒนาคุณค่าทางจิตใจและการพัฒนาปัญญาผ่านสถาปัตยกรรม จิตรกรรม ประติมากรรม ซึ่งทั้ง 30 วัดได้นำเรื่องราวเกี่ยวกับพระพุทธเจ้า มาผูกติดกับพระเจดีย์ ภาพเขียน และรูปปั้น ถือว่าเป็นปรากฏการณ์ที่เป็นอมตะได้กลายเป็นเรื่องเหนือกาลเวลา สืบทอดต่อกันมาอย่างไม่รู้จบ ทำให้เรื่องราวเกี่ยวกับพระพุทธเจ้ามีมิติที่เข้าถึงได้ง่าย การสร้างพระธาตุเจดีย์ได้ถูกออกแบบให้สามารถอธิบายความหมายเกี่ยวกับธรรมะได้ คือมรรคมีองค์ 8 โลกุตตรธรรม 9 (มรรค 4 ผล 4 นิพพาน 1) โดยทำปล้องโชน(ส่วนหนึ่งของพระเจดีย์ ต่อกลุ่มบัวขึ้นไป) มี 8 ชั้น หรือ 9 ชั้นบ้าง

เห็นได้ว่าการสอนศาสนาตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบันส่วนมากอาศัยระบบสัญลักษณ์ผ่านภาษาเขียนและภาษาเทศน์ การสร้างวิหาร เจดีย์ และพระพุทธรูปเป็นสื่อสอนธรรมะกล่าวได้ว่าสร้างแรงศรัทธาได้ดีกว่าสัญลักษณ์ทางภาษา นอกจากนี้วัดทุกวัดยังสอนด้วยต้นไม้สอนธรรม สวนหินสอนธรรม การอบรมสมาธิ นอกจากนี้วัดที่เป็นตำนานองค์พระธาตุและวัดที่มีพระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์มีการจัดการเรียนการสอนในรูปแบบของโรงเรียนพระปริยัติธรรม มหาวิทยาลัยสงฆ์

5. ประเมินด้านการส่งเสริมเศรษฐกิจชุมชนและการพัฒนาสังคม

วัดตำนานองค์พระธาตุ และวัดเส้นทางไหว้พระพุทธรูปและพระอริยสงฆ์มีส่วนช่วยส่งเสริมเศรษฐกิจชุมชน ส่งเสริมแรงงานในท้องถิ่น ส่วนวัดปฏิบัติธรรมไม่มีความชัดเจนในการส่งเสริมเศรษฐกิจชุมชน

6. การมีส่วนร่วมของชุมชน

วัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยว ชุมชนมีส่วนร่วมกำหนดแผนการจัดงาน ร่วมจัดงาน ร่วมจัดเก็บรายได้ของวัด บางวัดมีคณะกรรมการที่เข้มแข็งบริหารจัดการวัด สำหรับวัดปฏิบัติธรรมชุมชนมีส่วนร่วมค่อนข้างน้อย

แนวทางการส่งเสริมกิจกรรมการท่องเที่ยว

วัดทั้ง 30 วัด ดำเนินการอบรมศีลธรรมฝึกปฏิบัติสมาธิเพื่อให้เกิดปัญญา การจัดกิจกรรมตามโอกาสในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา จัดงานประจำปี บางวัดใช้กระบวนการทางธรรมชาติคือความเงียบสงบความร่มรื่นเป็นพื้นที่สำหรับให้นักท่องเที่ยวมาศึกษาและปฏิบัติธรรมโดยศึกษารูปแบบวิถีชีวิตแห่งความเรียบง่ายจัดมุมหนังสือธรรมะรวมทั้งสภาพแวดล้อมที่เงียบสงบก็นับว่าเป็นกระบวนการพัฒนาจิตที่หลายวัดดำเนินการ แนวทางการส่งเสริมการท่องเที่ยวอยู่ในกรอบไตรสิกขา คือศีลสมาธิและปัญญา

เพื่อศึกษาวิเคราะห์สภาพปัญหาและผลกระทบของการท่องเที่ยวที่มีต่อวิถีชีวิตและวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

1. ผลกระทบต่อวัด

ผลกระทบเชิงบวกคือพระสงฆ์มีการตื่นตัวและปรับปรุงวัดเพื่อรองรับนักท่องเที่ยวเกิดการสร้างงานการพัฒนาสาธารณูปโภคเช่นระบบไฟฟ้าระบบการคมนาคมและการสื่อสารภายในวัด ตื่นตัวในการปรับปรุงภูมิทัศน์ปรับปรุงลานจอดรถและถนนภายในวัดปรับปรุงห้องน้ำให้สะอาดและทันสมัยเพื่อสร้างความประทับใจให้นักท่องเที่ยว

ผลกระทบเชิงลบ คือภาระของพระสงฆ์เพิ่มมาจากเดิมแทนที่จะปฏิบัติธรรมแต่กลับต้องมารับผิดชอบนักท่องเที่ยว ปัญหาขยะ มิจฉาชีพแอบแฝง ปัญหาความขัดแย้งภายในและปัญหาความขัดแย้งกับชุมชน วัดตำนานองค์พระธาตุส่วนมากไม่ได้แยกระหว่างพื้นที่ท่องเที่ยวและที่พักสงฆ์ ส่วนวัดที่มีรูปเหมือนพระอริยสงฆ์และวัดปฏิบัติธรรมแบ่งพื้นที่สงฆ์ชัดเจน

2. ผลกระทบทางจริยธรรมของชุมชนที่มีต่อวัด

1) วัดกลุ่มตำนานองค์พระธาตุ ผลกระทบจากชุมชนส่วนใหญ่เป็นเรื่องผู้ประกอบการค้า บางวัดก็ไม่สามารถบริหารจัดการกับร้านค้าได้ ผู้ประกอบการเอาไรต์เอาเบียบนักท่องเที่ยว เช่นจัดหน่วยดอกไม้ธูปเทียนเกินราคา ชุมชนแต่งกายเลียนแบบนักท่องเที่ยว วัดขัดแย้งกับกรมศิลปากร ขัดแย้งกับท้องถิ่น ขัดแย้งกับชุมชน ปัญหาเรื่องขยะ พลาสติก กล่องโฟม พ้อค้าแม่ค้าลักลอบตัด

ต้นไม้ทำร้านค้าหรือตัดเพราะกีดขวางร้านค้าตนเอง สตรีแต่งกายไม่สุภาพไหว้พระธาตุ ผู้ประกอบการค้าทำความสกปรก

2) **วัดกลุ่มอภิวาทพระพุทธรูปคู่บ้านพระอริยสงฆ์คู่เมือง** วัดใกล้เคียงน้ำได้รับผลกระทบจากชุมชนที่มาจับสัตว์น้ำในช่วงเวลาใกล้สว่าง วัดที่มีป่าไม้สมบูรณ์ได้รับผลกระทบจากชาวบ้าน ที่มาหาของป่าในช่วงเที่ยงคืนและทยอยมาขึ้นเป็นกลุ่ม พระสงฆ์ไม่มีสมาธิในการปฏิบัติธรรมและพบว่าการกรรมกรวัดสายวัดป่ามีอิทธิพลเหนือพระสงฆ์ในวัด

3) **กลุ่มรุ่งเรืองปฏิบัติธรรม** ได้รับผลกระทบจากกลุ่มวัยรุ่น ขับรถเสียงดังภายในวัด ส่วนวัดเขาจันทร์งาม มีชาวบ้านบางกลุ่มมาหาหีตลายแทงสมบัติ โดยมีความเชื่อว่าบริเวณรูปเขียน 4,000 ปี มีลายแทงสมบัติโบราณ

3. ผลกระทบต่อเศรษฐกิจ

1) **ผลกระทบด้านบวก** กลุ่มตำนานองค์พระธาตุ 10 วัด วัดพระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์ 2 วัดมีรายได้เฉลี่ย 10,000-1,000,000 บาทต่อเดือนโดยเฉพาะอย่างยิ่งในช่วงเทศกาลนมัสการพระธาตุ มีรายได้สูงกว่า 20 ล้าน ต่อ 9 วัน ส่วนวัดพระอริยสงฆ์และวัดปฏิบัติธรรมมีรายได้เฉลี่ยเดือนละ 10,000-50,000 บาทต่อเดือน วัดกลุ่มตำนานองค์พระธาตุและวัดพระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์ มีรูปแบบการกระจายรายได้ นอกจากบุญระดมสังฆกรรมภายในวัดแล้วยังพบว่ามี การบำเพ็ญสาธารณประโยชน์ต่อสังคมเช่นมอบทุนการศึกษา สร้างสถานอนามัย ป้อมตำรวจ อาคารผู้ป่วยในโรงพยาบาล โรงพยาบาลสงฆ์ อาคารเรียน สนับสนุนเงินให้มหาวิทยาลัยสงฆ์ สร้างอาคารที่พักคนชรา ในส่วนกลุ่มวัดพระอริยสงฆ์และวัดปฏิบัติธรรมมีรูปแบบการนำเงินรายได้ไปใช้ประโยชน์ภายในวัดและชุมชนเช่นกันแต่ไม่ชัดเจน

2) **ผลกระทบต่อเศรษฐกิจเชิงลบ** วัดตำนานองค์พระธาตุและวัดพระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์ มักมีราคาสินค้าสูง ไม่มีมาตรฐานควบคุมราคาสินค้า ร้านอาหารบางร้านคุณภาพอาหารต่ำ นอกจากนั้นชาวไร่ชาวนาได้เปลี่ยนอาชีพมาเป็นผู้ประกอบการค้าส่งผลกระทบต่อผลผลิตทางการเกษตร

4. ผลกระทบต่อศิลปวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม

1) **ผลกระทบต่อวัฒนธรรมด้านบวก** วัฒนธรรมด้านศาสนาทำให้เกิดการสร้างสิ่งศักดิ์สิทธิ์ เป็นที่ยึดเหนี่ยวทางด้านจิตใจ การผสมผสานวัฒนธรรมท้องถิ่นเข้ากับพระพุทธศาสนาเป็นการสืบทอดวัฒนธรรมท้องถิ่น เช่นการรำบูชาถวายองค์พระธาตุเป็นกิจกรรมที่ถือว่าเป็นจุดเด่นของการจัดงาน พระธาตุที่มีกิจกรรมรำบูชาพระธาตุ ยังคงรักษาเอกลักษณ์ อัตลักษณ์การแต่งกาย เสื้อผ้า เครื่องประดับ กล่าวได้ว่าการเฉลิมฉลองสิ่งที่ขาดไม่ได้คือดนตรีอีสาน เหนือสิ่งอื่นใดประชาชนได้รู้จักซึ่งกันและกันมีความเป็นพี่น้อง และนำไปสู่การผูกเสี่ยว (นับถือกันเป็นเพื่อนรัก) การประดิษฐ์ทำพ่อนรายรำจากขันทมาบกเบ้ง(กรวยใบตองประดับดอกไม้) การนำบทสวดสวดต้องค์พระธาตุ ทำนองสรภัญญะมาประกอบดนตรีมโหรีบรรเลงประกอบการพ่อนรำ

2) **ผลกระทบต่อวัฒนธรรมด้านลบ** นักท่องเที่ยวแต่งกายไม่สุภาพ ละเลยป้ายประกาศเตือน บางวัดประกาศเตือนด้วยป้ายถาวรของวัด หรือนำป้ายสตรีที่แต่งกายพื้นเมืองใส่ผ้าถุงพื้นเมือง

แต่งกายสุภาพมาตั้งคู่กับป้ายสตรีที่แต่งกายไม่สุภาพ โดยใช้เครื่องหมายกากบาทไว้บนรูปที่แต่งกายไม่สุภาพ ประกาศเตือนด้วยป้าย วัดบางวัดมีผ้าถุงสวมทับบริการนักท่องเที่ยว

3) ผลกระทบต่อศิลปะด้านบวก วัดพระธาตุส่วนมากมีการผสมผสานศิลปะภาคกลาง และภาคเหนือ ผสมกับภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เป็นการคิดนอกกรอบต่อยอดพัฒนาศิลปะอย่างไม่หยุดนิ่ง ส่วนวัดที่มีพระอริยสงฆ์และวัดปฏิบัติธรรมสร้างอาคารเน้นเรียบง่ายมุ่งใช้ประโยชน์

4) ผลกระทบต่อศิลปะด้านลบ บางวัดไม่คงเอกลักษณ์ของท้องถิ่น มีการสร้างโบสถ์สร้างวิหาร ศาลาผสมผสานศิลปะภาคกลางภาคเหนือทำให้เอกลักษณ์ของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ถูกกลืน หรือบางวัด สร้างพระพินาศ พระพรหม สร้างเจ้าแม่กวนอิม ให้ประชาชนมาราบไหว้ ไม่รักษาเอกลักษณ์ของเกรวาท

5. ผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมด้านบวก วัดพระอริยสงฆ์และวัดปฏิบัติธรรมยังคงรักษาสภาพป่าที่อุดมสมบูรณ์ให้เป็นแหล่งที่อยู่อาศัยของสัตว์ป่า เช่น ไก่ป่า กระรอก กระแต งู นกหลายชนิด แมลงหลายชนิด เช่น จิ้งจก เป็นต้น อุดมสมบูรณ์ด้วยอาหารป่าตามฤดูกาล เช่น ผักหวานป่า เห็ดชนิดต่างๆ หน่อไม้ ผักเม็ก ผักตั่ว ผักกระโดน ไช้ผดแดง เป็นต้น ข้อเด่นของวัดสายปฏิบัติธรรมคือการปรับภูมิสถาปัตยกรรมอย่างสวยงาม มีพื้นที่เขียวอนุรักษ์ต้นไม้เดิม และปลูกต้นไม้ใหม่ สะดวกในการเข้าถึงได้ง่าย วัดป่าสายปฏิบัติธรรมและวัดป่าสายพระอริยสงฆ์มีสภาพป่าที่อุดมสมบูรณ์สอดคล้องกับหลักการทางพระพุทธศาสนา

6. ผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมด้านลบ วัดพระธาตุและวัดพระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์ได้รับผลกระทบทางเสียง ปัญหาเรื่องขยะ ปัญหามลพิษทางอากาศ ส่วนวัดพระอริยสงฆ์และวัดปฏิบัติธรรมผลกระทบทางสิ่งแวดล้อมไม่ชัดเจน

สรุปการประชุมเสวนารับฟังความคิดเห็นระหว่างวัด ชุมชน ภาครัฐ เอกชน และผู้ที่เกี่ยวข้องในการท่องเที่ยว

ปัญหาและอุปสรรค

1. ปัญหาอุปสรรคของวัดคือวัดที่เป็นโบราณสถานส่วนใหญ่มีสภาพเป็นนิติบุคคลซ้อนนิติบุคคลคือวัด, องค์การบริหารส่วนตำบล, และกรมศิลปากรต้องทำงานประสานกัน ปรากฏว่าทั้ง 3 องค์กรขาดความเป็นเอกภาพมีปัญหาในทางปฏิบัติ เช่น กรมศิลปากรถ่ายโอนงานส่วนหนึ่งให้ท้องถิ่นถือว่าเป็นพันธกิจถ่ายโอนแต่ท้องถิ่นไม่มีความรู้ในโบราณสถานวัดจะพัฒนาซ่อมแซมโบราณสถานใหม่ กรมศิลปากรแจ้งความจับเจ้าอาวาส ปัญหานี้จึงเป็นความยุ่งยากในการพัฒนาแหล่งโบราณสถาน

2. ปัญหาพระสงฆ์ไม่มีความรู้ในการบริหารจัดการวัดให้เป็นแหล่งท่องเที่ยว ปรากฏมีพระสงฆ์แต่งกายไม่เรียบร้อยให้ศีลให้พรนักท่องเที่ยว ขาดพระสงฆ์มีคุณุเทศก์ นโยบายของมหาเถรสมาคมไม่ชัดเจนในการส่งเสริมการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนา

3. เสียจากมหรสพในงานเฉลิมฉลององค์พระธาตุยาวนาน 9 คืน 9 วัน รบกวนสมาธิ รบกวนความสงบในขณะที่กำลังปฏิบัติธรรมและไหว้พระธาตุ

4. ปัญหาการสร้างสิ่งก่อสร้างภายในวัดไม่เป็นสัดส่วนและตู้บริจาคจำนวนมาก

5. ปัญหาชุมชนและวัดขัดแย้งกันเรื่องผลประโยชน์ ชุมชนต้องการให้แบ่งพื้นที่พระสงฆ์ และพื้นที่พระธาตุแยกกัน
6. ปัญหาท้องถิ่นไม่แสดงอัตลักษณ์ในทางท่องเที่ยวยกเว้นเทศกาล
7. ปัญหาเรื่องการสื่อธรรมของพระสงฆ์ที่ไม่เป็นเอกภาพ ข้อธรรมชนิดเดียวกันแต่สื่อไม่เหมือนกัน
8. ปัญหาจากนักท่องเที่ยวคือการแต่งกายไม่สุภาพ การทิ้งขยะ มักนำเกณฑ์วัดหนึ่งไปเปรียบเทียบกับวัดหนึ่ง หาข้อด้อยของวัดนั้น
9. ปัญหาโรงเรียนจากนักท่องเที่ยวคือ เรื่องพุทธพาณิชย์
10. ปัญหาของการท่องเที่ยวและกีฬาจังหวัด คือมีเจ้าหน้าที่น้อย 1 จังหวัดมีเจ้าหน้าที่ 2 คนทำทั้งกีฬาทั้งท่องเที่ยว เมื่อเสนอโครงการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวทางศาสนาหรือโบราณสถานขึ้นไปติดขัดที่นโยบาย กระทรวงเจ้าสังกัดมองเป็นภาพเล็ก
11. ปัญหาของสำนักงานศิลปากรคือ งบประมาณจำนวนน้อย บุคลากรจำนวนจำกัดไม่เพียงพอ กับงานที่มีจำนวนมาก เช่นสำนักงานศิลปากรที่ 10 ดูแลทั้งหมด 7 จังหวัด มีเจ้าหน้าที่ 7 คน กลุ่มอนุรักษ์ 2 คน บริหาร 2 คน ผู้อำนวยการ 1 นอกนั้นลูกจ้าง สำหรับสำนักงานศิลปากรที่ 9 ดูแลพื้นที่ 7 จังหวัด มีข้าราชการเพียง 20 คนในจำนวน 20 คนเป็นนักโบราณคดี 3 คน ในขณะที่ทางโบราณสถานมีจำนวนมาก

โอกาส

ภาคตะวันออกเฉียงเหนือเป็นดินแดนพระพุทธศาสนาโดยมี พระธาตุที่เก่าแก่ พระพุทธรูปที่ศักดิ์สิทธิ์ พระอริยสงฆ์ วัดป่าสายปฏิบัติธรรมและบรรยากาศในการปฏิบัติธรรมเป็นสิ่งที่โดดเด่น วัฒนธรรมการฟ้อนรำที่ผสมผสานกับการไหว้พระธาตุอย่างลงตัว วัฒนธรรมการแต่งกาย วัฒนธรรมภาษา อีสานศรีไมตรี เป็นโอกาสแห่งการท่องเที่ยว

แนวทางการส่งเสริม

1. ควรส่งเสริมการท่องเที่ยวภายใต้ชื่อว่า “ไหว้พระธาตุพบพระธรรมยามค่ำคืน” รายละเอียดคือการสวดมนต์ไหว้พระธาตุและปฏิบัติธรรม “เส้นทางบุญสู่เส้นทางธรรม” โดยไม่ต้องมีมหรสพเฉลิมฉลอง จัดในช่วงใดช่วงหนึ่งของวันขึ้น 15 ค่ำ เพื่อให้นักท่องเที่ยวได้ความสงบพบธรรมะอย่างแท้จริง
2. ควรส่งเสริมให้มีพระสุปฏิปันโน ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบ คู่กับองค์พระธาตุ เพราะพระธาตุเป็นเพียงวัตถุไม่สามารถให้ศีลให้พรให้คำปรึกษาได้ ตรงข้ามกับพระสุปฏิปันโน
3. ควรส่งเสริมชุมชนให้มีส่วนในการต้อนรับนักท่องเที่ยวเพื่อความยั่งยืน
4. วัด, การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, ท่องเที่ยวและกีฬาจังหวัด, เทศบาล, องค์การบริหารส่วนตำบล, วัฒนธรรมจังหวัด, และวัฒนธรรมอำเภอ, สำนักพุทธศาสนาประจำจังหวัด ควรร่วมมือกันประชาสัมพันธ์แนวคิดเกี่ยวกับการเข้าวัดจากด้านลบเป็นด้านบวก
5. ควรมีหลักสูตรการท่องเที่ยวในโรงเรียนเพื่อสร้างความเข้าใจในชุมชนนำมาสู่การรักษาภูมิปัญญาท้องถิ่น ศาสนา วัฒนธรรม
6. ควรส่งเสริมให้พระธาตุพนมเป็นสถานที่แสวงบุญ เหมือนนครเมกกะประเทศซาอุดีอาระเบีย

7. ควรสร้างจุดอธิษฐานหันหน้าเข้าหาองค์พระธาตุ
8. ควรสร้างตลาดอินโดจีน บริเวณด้านหน้าประตูทางเข้าพระธาตุพนม และสร้างนิทานเรื่องเล่าโยงตำนานท้องถิ่น
9. ควรจัดพระสงฆ์เป็นผู้นำปฏิบัติธรรมในสถานที่ ที่นักท่องเที่ยวเข้าเที่ยวชม
10. ควรส่งเสริมให้มีร้านอาหารที่ใหญ่และควรให้มีความต่อเนื่องของสินค้าโอท็อป
11. ควรกระตุ้นให้ท้องถิ่นออกมาท่องเที่ยว
12. ควรจัดหลักสูตรอบรมเกี่ยวกับการท่องเที่ยวแก่พระสงฆ์ หลักสูตร 1 วัน เพื่อให้พระสงฆ์มีความรู้เกี่ยวกับการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวในวัดอย่างยั่งยืน
13. วัดทุกวัดควรให้การบริการห้องน้ำที่สะอาด เพราะห้องน้ำเป็นสิ่งที่นักท่องเที่ยวใส่ใจ
14. วัดควรลดเสียงโฆษณาในบริเวณพระธาตุ
15. ควรมีการประชุมทำความเข้าใจกันระหว่าง วัด, สำนักศิลปากร, องค์การบริหารส่วนตำบลและชุมชน 2 เดือนต่อ 1 ครั้ง เพื่อความเป็นเอกภาพในการพัฒนาโบราณสถาน

บทคัดย่อ

รหัสโครงการ : สัญญาเลขที่ RDG5550018

ชื่อโครงการ : รูปแบบและกระบวนการจัดการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาในภาค

ตะวันออกเฉียงเหนือ : กระบวนการเปลี่ยนแปลง “เส้นทางบุญ” สู่ “เส้นทางธรรม”

The Forms and the Processes of Buddhism-based Tourism Management in Northeastern Thailand: the Process of Changing Merit Routes to Dhamma Routes.

ชื่อนักวิจัย : ดร.แม่ชีกฤษณา รักษาโฉม , ดร.แสวง นิลงามะ, พระมหาเกรียงศักดิ์

อินทปญโญ

ระยะเวลาโครงการ : พฤษภาคม 2555 – 30 เมษายน 2556

วัตถุประสงค์ของงานวิจัยนี้เพื่อ (1) เพื่อศึกษารูปแบบ กิจกรรม อัตลักษณ์ และกระบวนการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ (2) เพื่อศึกษาพฤติกรรมของนักท่องเที่ยวและกระบวนการส่งเสริมการเรียนรู้และการสื่อสารคุณค่าของแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัดที่มีความสัมพันธ์กับกระบวนการเปลี่ยนแปลงจากเส้นทางบุญสู่เส้นทางธรรม (3) เพื่อศึกษาเส้นทางและประเมินทรัพยากรการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนา รวมทั้งแนวทางการส่งเสริมกิจกรรมการท่องเที่ยวเพื่อการเรียนรู้ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ (4) เพื่อศึกษาวิเคราะห์สภาพปัญหาและผลกระทบของการท่องเที่ยวที่มีต่อวิถีชีวิตและวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

วิธีการดำเนินการวิจัยประกอบด้วยวิธีวิจัยเชิงเอกสาร โดยศึกษาจากหนังสือประวัติวัด เอกสารแผ่นพับ จิตกรรมฝาผนัง การวิจัยเชิงสำรวจโดยใช้แบบสอบถามสำหรับเก็บรวบรวมข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่างซึ่งเป็นชาวไทยและชาวต่างชาติ จำนวน 300 ชุด แบบสอบถามและสัมภาษณ์เชิงลึกเจ้าอาวาส พระเถระและผู้เกี่ยวข้องภายในวัดจำนวน 30 ชุด/รูป ประชุมเสวนาวิชาการมีผู้เข้าร่วมกว่า 100 คน การประชุมกลุ่มย่อยพระสงฆ์และชุมชนจำนวนกว่า 20 รูป/คน ซึ่งสามารถสรุปผลการวิจัย ได้ดังนี้

จากวัดกลุ่มตัวอย่าง 30 วัดในภาคตะวันออกเฉียงเหนือที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนา พบว่าเส้นทางท่องเที่ยวมี 2 รูปแบบ 3 เส้นทาง ดังนี้ รูปแบบที่ 1) เส้นทางบุญ ซึ่งประกอบด้วย 2 เส้นทาง คือ เส้นทางตำนานองค์พระธาตุและเส้นทางอภิวาทพระพุทธรูปคู่บ้านพระอริยสงฆ์คู่มือ รูปแบบที่ 2) เส้นทางธรรม คือ เส้นทางรู้เรื่องในพุทธธรรม แต่ละเส้นทางมีอัตลักษณ์และกระบวนการท่องเที่ยว ดังนี้

1) เส้นทางตำนานองค์พระธาตุ มีพระบรมสารีริกธาตุของพระพุทธเจ้าเป็นแหล่งดึงดูดให้นักท่องเที่ยวเกิดเป้าหมายในการเดินทางกราบไหว้แสวงบุญ มีทั้งหมด 10 พระธาตุ

2) เส้นทางอภิวาทพระพุทธรูปคู่บ้านพระอริยสงฆ์คู่มือ มีพระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์และพระอริยสงฆ์เป็นแหล่งดึงดูด ซึ่งนักท่องเที่ยวมีความเชื่อว่าไหว้พระพุทธรูปและทำบุญกับพระอริยสงฆ์ได้บุญมาก ได้ชื่อว่าเดินตามรอยพระอริยสงฆ์ และยังมีรูปแบบการปฏิบัติธรรมที่ยังสืบทอดมาจนถึงทุกวันนี้มีทั้งหมด 10 วัด

3) เส้นทางรุ่งเรืองในพุทธธรรม วัตถุประสงค์ของการไปคือเพื่อปฏิบัติธรรม หวังเพิ่มบุญสั่งสมความสงบ แสวงหาความจริงของชีวิต ลดความวุ่นวาย หวังการบรรลุธรรม ปฏิบัติตามแนวทางที่พระอริยสงฆ์ปฏิบัติไว้เป็นแบบอย่าง มีทั้งหมด 10 วัด

จากการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างกระบวนการเปลี่ยนแปลงจากเส้นทางบุญสู่เส้นทางธรรม พบว่าเส้นทางท่องเที่ยว 3 เส้นทาง สามารถเปลี่ยนแปลงรูปแบบท่องเที่ยวได้ เส้นทางบุญสามารถเปลี่ยนเป็นเส้นทางธรรมได้ ในทำนองเดียวกันเส้นทางธรรมสามารถเปลี่ยนกลับเป็นเส้นทางบุญได้ เมื่อมีปัจจัยเข้ามากระตุ้น เช่น เส้นทางไหว้พระธาตุและพระพุทธรูปมีนักท่องเที่ยวจำนวนมาก ทำให้ขาดความสงบทำให้เริ่มมีการจัดการแบ่งพื้นที่ทำบุญกับพื้นที่ปฏิบัติธรรมให้เห็น

ส่วนเส้นทางปฏิบัติธรรมและเส้นทางไหว้พระอริยสงฆ์ซึ่งมีความเงียบสงบ เดิมเคยมีนักท่องเที่ยวเดินทางมาทำบุญและปฏิบัติธรรมจำนวนมากครั้งที่พระอริยสงฆ์ยังมีชีวิตอยู่ นอกจากนี้เส้นทางทั้งสองเส้นนี้ มีการผสมผสานกันสลับไปสลับมา อันเนื่องมาจากกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาและกิจกรรมทางประเพณีทำให้เกิดเส้นทางบุญสู่เส้นทางธรรมและจากแบบสอบถามพบว่านักท่องเที่ยวชาวไทยส่วนมากเป็นสุภาพสตรี สถานภาพโสด อายุเฉลี่ย 21-30 ปี การศึกษาส่วนใหญ่ปริญญาตรี

เดินทางท่องเที่ยวเป็นคณะ ทราบข้อมูลจากญาติและเพื่อน ให้ความสนใจในการไหว้พระธาตุเป็นส่วนมาก นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติส่วนใหญ่เป็นชาย สถานภาพโสดอายุเฉลี่ย 21-30 ปี การศึกษาระดับปริญญาตรี มาท่องเที่ยวกับครอบครัว โดยบริษัทนำเที่ยว เคยมาเมืองไทยมากกว่า 2 ครั้ง ทราบข้อมูลจากแหล่งท่องเที่ยวจากแผ่นพับ เหตุผลในการเดินทางไปเยี่ยมชมนาคคือชมความงามของวัดและพุทธศิลป์ จากแบบสอบถามเจ้าอาวาสและผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวพบว่าผู้ดูแลจัดการท่องเที่ยวภายในวัด มีอายุมากกว่า 60 ปี การศึกษาระดับมัธยมศึกษา มีหน้าที่จัดกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาเช่นการไหว้พระ การฝึกสอนสมาธิ

การศึกษาเส้นทางและประเมินทรัพยากรการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนา รวมทั้งแนวทางการส่งเสริมกิจกรรมการท่องเที่ยวเพื่อการเรียนรู้ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือพบว่าวัดกลุ่มตำนานองค์พระธาตุและและกลุ่มพระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์มีความพร้อมในทางกายภาพมากที่สุด วัดกลุ่มพระอริยสงฆ์และวัดกลุ่มปฏิบัติธรรมมีความพร้อมทางกายภาพระดับกลางของในส่วนศาสนสถานรูปแบบของพระธาตุมีลักษณะคล้ายคลึงกันกระจายกันอยู่ทั่วภูมิภาคส่วนใหญ่จำลองแบบจากพระธาตุพนม ศาสนวัตถุคือพระพุทธรูปปางมารวิชัยมีชื่อเสียงในความศักดิ์สิทธิ์ วัดพระอริยสงฆ์ส่วนใหญ่นิยมสร้างเจดีย์พิพิธภัณฑสถานหรืออุโบสถวิหาร ในขณะที่วัดปฏิบัติธรรมมีสภาพป่าที่สมบูรณ์ บางท้องถิ่นชุมชนเป็นผู้ก่อตั้งชมรมในวัดให้ความรู้เกี่ยวกับอาชีพและสุขภาพ มีรูปแบบการสื่อสารผ่านสถาปัตยกรรม จิตรกรรม ปติมากรรมหรือสื่อพุทธธรรมและคติธรรมตามต้นไม้ ยิ่งไปกว่านั้นวัดเหล่านี้มีส่วนช่วยส่งเสริมเศรษฐกิจชุมชน ส่งเสริมแรงงานในท้องถิ่น ชุมชนมีส่วนร่วมกำหนดแผนการจัดงาน,ร่วมจัดงาน,ร่วมในการจัดเก็บรายได้ของวัด บางวัดมีความขัดแย้งกับกรรมการวัดในเรื่องทรัพย์สินของวัด

จากการศึกษาวิเคราะห์สภาพปัญหาและผลกระทบของการท่องเที่ยวที่มีต่อวิถีชีวิตและวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาในภาคตะวันออกเฉียงเหนือพบว่าพระสงฆ์มีการตื่นตัวและปรับปรุง

วัดเพื่อรองรับนักท่องเที่ยว เกิดการสร้างงาน การพัฒนาสาธารณูปโภคภายในวัด ในขณะเดียวกัน ภาระของพระสงฆ์ในการต้อนรับนักท่องเที่ยวเพิ่มมากขึ้นรบกวนการปฏิบัติธรรมและบางวัดยังไม่มี การแบ่งพื้นที่ระหว่างนักท่องเที่ยวและที่พักพระสงฆ์แม้ว่าการท่องเที่ยวจะนำมาซึ่งรายได้จำนวน มากถึงกระนั้นวัดก็ได้กระจายรายได้ไปสู่ชุมชนในรูปแบบการบำเพ็ญประโยชน์ เช่นมอบ ทุนการศึกษา นอกจากนี้ยังพบว่าชุมชนท้องถิ่นไม่แสดงอัตลักษณ์ทางท่องเที่ยวยกเว้นงานเทศกาล ประจำปี

Abstract

Project Code: RDG5550018

Project Title: The Forms and the Processes of Buddhism-based Tourism Management in Northeastern Thailand: The process of changing Merit Routes to Dhamma Routes.

Investigators: Dr.Maechee Kritsana Raksachom,Dr.Sawang Nilanama,Phramaha Kriangsak Witheechai (Inthapanyo)

Project Duration: May 2555 – 30 April 2556

The objectives of this research are:

1. To study the forms and processes of Buddhism-based tourism in Northeastern Thailand.
2. to study the behaviour of Buddhism based- tourists, to find ways to promote the ability of such tourists to better learn about Buddhism, and to study the way merit making routes change into Dhamma routes.
3. to study the routes and resources of Buddhism-based tourism, and to find ways of promoting such tourism in the northeast of Thailand.
4. to study and analyze the problems associated with, and the effects of Buddhist-based tourism on the way of life and culture of Thai people living in and near the place where such tourism occurs.

The research methods used in conducting this research included documentary research (the study of historical books, official records and manuscripts, wall-painting examination, and survey. Data from a group of 300 selected people (both Thai and foreign) was collected by questionnaire. 30 sets of questionnaires were given to abbots and venerable monks, and in-depth interviews were held with the same 30 abbots and monks. A meeting was held academic discussion, and 100 people attended. A focus group meeting, which included both monks and lays, was also held, and there were more than 20 people in attendance.

The results of the research can be summarized as follows: data collected from the nominated groups of the temples in Northeastern Region shows that there are two types tourist routes. The first type, which can be labeled as the merit group, consists of two routes, namely: the relics legends route and the Buddha image and Noble monks route. The second type is that of the Dhamma route, which the route of progress in Buddha Dhamma is.

Each route has its own characteristics and involves its own processes of tourism. The relics legend route (the route of the Phra Dhatu) involves tourists going

to worship Buddha relics in the search for merit. There are altogether 10 relics. The route of Buddha Image and noble monks worship has as its focus a number of important sacred Buddha images and noble monks. Tourists believe that they can make much merit by worshipping the Buddha images and making offerings to noble monks. The route of progress in the Dhamma is actively pursued in ten temples. people who follow this route aim to advance their Dhamma practice; they try to find peace, and reduce stress, and often aim at seeing the truth of life and reaching enlightenment as do the noble monks who practice in all ten temples.

From the study of routes mentioned above, it is found that merit routes can be transformed into Dhamma routes, and the reverse process can also occur; that is that Dhamma routes can also change into merit routes. Another observation was that many travelers caused trouble in the Buddhist centers. This fact caused the division between the area of making merit and practice of the Dhamma to widen.

In the past, there were many tourists who came to make merit in areas where there was also a lot of Dhamma activities going on. People who were in attendance at merit making Buddhist activities and ceremonial activities met the monks and other practitioners, and became inspired to undertake more serious Dhamma activities. This in fact was a transformation of merit routes to Dhamma routes.

From the questionnaires, it was found that most of the Thai tourists were unmarried females in the 21-30 years old age range. Most of them had bachelor's degrees. They travelled in groups and loved to worship Buddha's relics. Most of the foreigners were unmarried men in the 21-30 years old age range, and held bachelor's degrees. They came to the centers in groups with members of their families, with their travels often organized by the travel companies. They had been to Thailand more than two times. They knew about the Buddhist tourism chances from tourist offices and booklets. They visited the temples in order to admire the beauty of the temples and to savor Buddhist art.

Interviews with abbots and seniors concerned with tourism revealed that many of them were older than 60 years of age. They were educated to the secondary school level. They looked after their temple and managed the tours in their temple. Moreover, they also managed Buddhist activities such as the worship of Buddhist monks and meditation teaching and practice.

The study of tourist routes and the estimation of resources along those routes revealed that temples that specialized in relic and Buddha image tourism were very successful and functioned at the highest level, whereas temples in the Dhamma practice group were moderately successful. In many of the relic temples, a similar type of relic (based on the Phra Dhatu Phanom (Phanom pagoda) was found, although the relics did vary somewhat from site to site. The Phra Dhatu Phanom relic is based on a Buddha image in the Maravijaya style that is much revered. In most of the Noble Monks' temples, the people were pleased to build pagodas. However, much less of this type of practice occurred in the Dhamma practice temples, which were often located in thick forest. In some regions, quite large communities had grown up around the Buddhist tourist site, and these communities provided knowledge of occupation and health. The temples in Northeast communicate the Dhamma through architecture, painting and sculpture, and also through the media. Most Dhamma is taught and practiced in forest temples. In addition to the above mentioned points, the research shows that temples associated with tourism can generate considerable economic activity in their local communities, and create employment. In fact, local communities are co-partners as they may support the temple, work at it, and participate in collection of income. However, in some temples, conflicts have arisen between the various involved parties, and disputes over temple income and ownership of resources have occurred.

The analytical study of the effects of tourism on the way of life and the Buddhist culture in the Northeastern Region shows that such tourism caused many monks to get active, learn new skills, and improve the temples so as to be better able to support the tourists. So, there was a big development in the public use of the temple. On the other hand, as the numbers of tourists increased, more time and effort were required to provide tourist services, and the Dhamma practice of some monks suffered. Though tourism brought much income to the temple, many temples allowed that income to flow out into the local communities in the form of benefits like educational funds. It was also found that local communities often did not display or share their unique identities as part of Buddhism-tourism, except at annual festival time.

สารบัญ

กิตติกรรมประกาศ	ก
บทสรุปสำหรับผู้บริหาร	ค
บทคัดย่อภาษาไทย	ฐ
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ (Abstract)	ณ
สารบัญ	ถ
สารบัญตาราง	น
สารบัญภาพ	ป
บทที่ 1 บทนำ	1
1.1 ความสำคัญและที่มาของปัญหา	1
1.2 วัตถุประสงค์ของโครงการวิจัย	3
1.3 ขอบเขตการศึกษาวิจัย	3
1.4 กรอบแนวคิดการวิจัย	5
1.5 วิธีดำเนินการวิจัย	5
1.6 ระยะเวลาและแผนการดำเนินงานตลอดโครงการวิจัย	7
1.7 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับจากโครงการ	7
1.8 ผลสำเร็จและความคุ้มค่าของการวิจัยตามแผนการบริหารงาน และแผนการดำเนินงาน ตลอดแผนงานวิจัย	8
บทที่ 2 บรรณกรรมและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	9
2.1 ความหมายของการท่องเที่ยว	9
2.2 ทฤษฎีการแพร่กระจายทางวัฒนธรรม	11
2.3 การท่องเที่ยวเชิงพุทธและวัฒนธรรม	14
2.4 แนวคิดการสื่อสารเชิงพุทธและพุทธวิธีในการสอน	23
2.5 ประวัติวัด 30 วัด ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ	26
2.6 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	63
บทที่ 3 วิธีดำเนินการวิจัย	68
3.1 วิธีการศึกษาวิจัย	68
3.2 พื้นที่ศึกษา ประชากร และกลุ่มตัวอย่าง	69
3.3 เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาวิจัย	71
3.4 การเก็บรวบรวมข้อมูล	71
3.5 การวิเคราะห์ข้อมูล	72
3.6 การวิเคราะห์ข้อมูลและสถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล	74
3.7 การนำเสนอผลการศึกษาวิจัย	74
3.8 สรุป	74

บทที่ 4 ผลการศึกษาและการอภิปรายผล	76
4.1 รูปแบบกิจกรรมและกระบวนการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ	77
4.1.1 รูปแบบการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ	77
4.1.2 รูปแบบกิจกรรมจัดการท่องเที่ยว ของวัด 30 วัด	80
4.1.3 รูปแบบกิจกรรม การจัดการท่องเที่ยวของวัดที่มีองค์พระธาตุเป็นสิ่งดึงดูดการท่องเที่ยว	81
4.1.4 รูปแบบกิจกรรม การจัดการท่องเที่ยวของวัดที่มีพระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์และพระอริยสงฆ์เป็นสิ่งดึงดูดการท่องเที่ยว	103
4.1.5 รูปแบบกิจกรรม การจัดการท่องเที่ยวของวัดที่มีการปฏิบัติธรรมเป็นสิ่งดึงดูดการท่องเที่ยว	106
4.1.6 สถานการณ์การท่องเที่ยวภายในวัด 30 วัด	113
4.1.7 กระบวนการจัดการการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนา	115
4.2 พฤติกรรมของนักท่องเที่ยวและกระบวนการส่งเสริมการเรียนรู้และการสื่อสารคุณค่าของแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัดที่มีความสัมพันธ์กับกระบวนการเปลี่ยนแปลงเส้นทางบุญสู่เส้นทางธรรม	117
4.2.1 พฤติกรรมนักท่องเที่ยว	117
4.2.2 ผลการวิเคราะห์ข้อมูลพื้นฐานของผู้ตอบแบบสอบถาม	118
1) ข้อมูลพื้นฐานของผู้ตอบแบบสอบถาม	118
2) ข้อมูลพื้นฐานของผู้ตอบแบบสอบถามที่เป็นชาวต่างชาติ	123
3) ข้อมูลพื้นฐานของผู้ตอบแบบสอบถามที่เป็นกลุ่มผู้เกี่ยวข้องกับ	128
การดูแลและจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวภายในวัด	
4.2.3 ผลการวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับการจัดระบบข้อมูล การให้บริการและการจัดการและการส่งเสริมการเรียนรู้ของแหล่งท่องเที่ยวภายในวัด	132
4.3 เส้นทางท่องเที่ยวและการประเมินทรัพยากรการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนา รวมทั้งและแนวทางส่งเสริมการท่องเที่ยวเพื่อการเรียนรู้ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ	141
4.3.1 ข้อมูลเส้นทางตำนานองค์พระธาตุ	142
4.3.2 ข้อมูลเส้นทางอภิวาทพระพุทธรูปคู่บ้านพระอริยสงฆ์คู่มือง	154
4.3.3 ข้อมูลเส้นทางรุ่งเรืองในพุทธธรรม	165
4.3.4 การประเมินทรัพยากรท่องเที่ยวภายในวัด	177
4.3.4.1 ประเมินการจัดการด้านพุทธศิลป์/โบราณสถาน	177
4.3.4.2 ประเมินการรองรับด้านสังคมและวัฒนธรรม	179
4.3.4.3 ประเมินความพร้อมด้านการให้คุณค่าทางจิตใจและปัญญาของวัดตามหลักพระพุทธศาสนา	180
4.3.4.4 ประเมินด้านการส่งเสริมเศรษฐกิจชุมชนและพัฒนาสังคม	182

4.3.4.5 ประเมินด้านการมีส่วนร่วมของชุมชน	183
4.3.4.6 ประเมินด้านกระบวนการพัฒนาจิตใจและปัญญาของวัด	183
4.3.5 แนวทางการส่งเสริมการท่องเที่ยววัดในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ	185
4.4 วิเคราะห์สภาพปัญหาและผลกระทบของการท่องเที่ยวที่มีต่อวิถีชีวิตและวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ	188
4.4.1 ผลกระทบต่อวัด	188
4.4.2 ผลกระทบทางจริยธรรมของชุมชนที่มีต่อวัด	189
4.4.3 ผลกระทบต่อเศรษฐกิจ	190
4.4.4 ผลกระทบต่อศิลปวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม	190
4.4.5 วิเคราะห์การบริหารจัดการการท่องเที่ยวภายในวัด	193
4.4.6 บทสรุปคำสัมภาษณ์เจ้าอาวาส รองเจ้าอาวาส พระที่มีหน้าที่รับผิดชอบการท่องเที่ยวภายในวัด และกรรมวัด	193
4.4.7 จัดเวทีระดมความคิดเห็นระหว่างวัด ชุมชน ภาครัฐ เอกชน และผู้ที่เกี่ยวข้อง ในการท่องเที่ยว	196
4.5 การอภิปรายผลการศึกษา	200
บทที่ 5 บทสรุป	209
5.1 สรุปผลการศึกษา	212
5.2 ข้อเสนอแนะ	224
5.3 สรุป	269
บรรณานุกรม	229
ภาคผนวก	278
ภาคผนวก ก	235
บทความวิจัย	236
ภาคผนวก ข	257
กิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการนำผลจากโครงการวิจัยไปใช้ประโยชน์	258
ภาคผนวก ค	273
ตารางเปรียบเทียบวัตถุประสงค์ กิจกรรมที่วางแผนไว้ และกิจกรรมที่ได้ดำเนินการมาและผลที่ได้รับของโครงการ	274
ภาคผนวก ง	277
แบบสอบถามนักท่องเที่ยวชาวไทย	278
แบบสอบถามนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติ	282
แบบสอบถามเจ้าอาวาส	286
ภาคผนวก จ	290
รูปภาพกิจกรรมการดำเนินงานวิจัย	291
ประวัติคณะผู้วิจัย	295

สารบัญตาราง

ตาราง		หน้า
4.1.1	สรุปรูปแบบกิจกรรม จัดการท่องเที่ยวของวัดที่มีพระธาตุเป็นสิ่งดึงดูดการท่องเที่ยว	91
4.1.2	สรุปรูปแบบกิจกรรม การจัดการท่องเที่ยวของวัดที่มีพระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์และพระอริยสงฆ์คู่มือ เป็นสิ่งดึงดูดการท่องเที่ยว	103
4.1.3	สรุปรูปแบบกิจกรรม การจัดการท่องเที่ยวของวัดที่มีการปฏิบัติธรรมเป็นสิ่งดึงดูดการท่องเที่ยว	112
4.1.4	ข้อมูลประมาณการจำนวนนักท่องเที่ยวของวัด 30 วัด	114
4.2.1	แสดงจำนวนและร้อยละของผู้ตอบแบบสอบถามและจำแนกถิ่นฐานของผู้ตอบแบบสอบถาม	118
4.2.2	แสดงจำนวนและร้อยละของผู้ตอบแบบสอบถามที่เป็นชาวไทย	118
4.2.3	แสดงจำนวนและร้อยละของผู้ตอบแบบสอบถามที่เป็นชาวต่างชาติ	124
4.2.4	แสดงจำนวนและร้อยละข้อมูลพื้นฐานของกลุ่มผู้ที่เกี่ยวข้องกับการดูแลและจัดกิจกรรมส่งเสริมการท่องเที่ยวภายในวัด	128
4.2.5	แสดงข้อมูลนักท่องเที่ยวต่างชาติที่มาเที่ยวชมวัดโดยเฉลี่ยแต่ละเดือน	130
4.2.6	แสดงคำอธิบายหน้าที่/ตำแหน่งที่เกี่ยวข้องกับตำแหน่งที่เกี่ยวข้องกับการดูแลกิจกรรม/การจัดการท่องเที่ยวภายในวัด จากคำถามที่เป็นแบบสอบถามปลายเปิด	131
4.2.7	แสดงผลการวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับการจัดระบบข้อมูล การให้บริการ และการจัดการและการส่งเสริมการเรียนรู้ของแหล่งท่องเที่ยวภายในวัด	132
4.2.8	แสดงผลการวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับการจัดระบบข้อมูล การให้บริการ และการจัดการและการส่งเสริมการเรียนรู้ของแหล่งท่องเที่ยวภายในวัด จากกลุ่มผู้ให้ข้อมูลที่ได้มาศึกษาและเที่ยวชมภายในวัด ด้านการให้บริการด้านการท่องเที่ยว	132
4.2.9	แสดงผลการวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับการจัดระบบข้อมูล การให้บริการ และการจัดการและการส่งเสริมการเรียนรู้ของแหล่งท่องเที่ยวภายในวัด ด้านกระบวนการจัดการกิจกรรมส่งเสริมการท่องเที่ยว	133
4.2.10	แสดงผลการวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับการจัดระบบข้อมูล การให้บริการ และการจัดการและการส่งเสริมการเรียนรู้ของแหล่งท่องเที่ยวภายในวัด ด้านการพัฒนาจิตใจและปัญญา	134
4.2.11	แสดงผลการวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับรูปแบบและการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวภายในวัด	135
4.2.12	แสดงผลการวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับแนวทางการพัฒนาและการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวภายในวัด	137
4.2.13	แสดงผลการวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับปัญหาของการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวภายในวัด	138

4.2.14	แสดงผลการวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับข้อมูลด้านเจตคติและผลลัพธ์จากการปฏิบัติในการเรียนรู้ตามแนวพระพุทธศาสนาอันเป็นผลการเรียนรู้จากแหล่งท่องเที่ยวที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวของวัด จากนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติ	139
4.3.1	สรุปเส้นทางการท่องเที่ยววัดในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ	176
4.3.2	สรุปผลการประเมินทรัพยากรการท่องเที่ยว	184
4.3.3	สรุปผลการวิเคราะห์ปัญหาและผลกระทบ	192

แผนภาพ	หน้า
4.3.1 แผนที่เส้นทางตำนานองค์พระธาตุ	143
4.3.2 การเดินทางจาก จุด A จังหวัดนครราชสีมา ไป จุด B พระธาตุนาดูน	144
4.3.3 การเดินทางจาก จุด A พระธาตุนาดูน ไป จุด B มหาธาตุแก่นนคร	145
4.3.4 การเดินทางจาก จุด A วัดพระมหาธาตุแก่นนคร ไปยัง จุด B วัดพระธาตุขามแก่น	146
4.3.5 การเดินทางจาก จุด A พระธาตุขามแก่น ไป จุด B. พระธาตุบังพวน	147
4.3.6 การเดินทางจาก จุด A พระธาตุบังพวน ไป จุด B พระธาตุเชิงชุม	148
4.3.7 การเดินทางจาก จุด A วัดพระธาตุเชิงชุมวรวิหาร ไป จุด B วัดธาตุพนมวรวิหาร	148
4.3.8 การเดินทางจาก จุด A วัดพระธาตุพนมวรวิหาร ไป จุด B วัดพระธาตุเรณู	149
4.3.9 การเดินทางจาก จุด A วัดพระธาตุเรณูนคร ไป จุด B พระมหาธาตุเจดีย์ชัยมงคล	150
4.3.10 การเดินทางจาก จุด A พระธาตุเจดีย์ชัยมงคล ไป จุด B วัดพระธาตุหนองบัว	151
4.3.11 การเดินทางจาก จุด A วัดพระธาตุหนองบัว – B วัดพระธาตุเรืองรอง	152
4.3.12 เส้นทางตำนานองค์พระธาตุ	135
4.3.13 แผนที่เส้นทางตำนาน “อภิวาทพระพุทธรูปคู่บ้านพระอริยสงฆ์คู่เมือง”	154
4.3.14 การเดินทางจาก จุด A จังหวัดนครราชสีมา – B วัดป่าเขาน้อย	155
4.3.15 การเดินทางจาก จุด A วัดป่าเขาน้อย – B วัดประชาคมวนาราม	156
4.3.16 การเดินทางจาก จุด A วัดประชาคมวนาราม – B วัดหนองป่าพง	157
4.3.17 การเดินทางจาก จุด A วัดหนองป่าพง – B วัดมเหศวราราม	158
4.3.18 การเดินทางจาก จุด A วัดมเหศวราราม – B วัดดอนธาตุ	159
4.3.19 การเดินทางจาก จุด A วัดดอนธาตุ – B วัดถ้ำคูหาสวรรค์	159
4.3.20 การเดินทางจาก จุด A วัดถ้ำคูหาสวรรค์ – B วัดป่าสุทธาวาส	160
4.3.21 การเดินทางจาก จุด A วัดป่าสุทธาวาส – B วัดโพธิ์ชัย	161
4.3.22 การเดินทางจาก จุด A วัดโพธิ์ชัย – B วัดหินหมากเป้ง	162
4.3.23 การเดินทางจาก จุด A วัดหินหมากเป้ง – B วัดเนรมิตวิปัสสนา	163
4.3.24 เส้นทางอภิวาทพระพุทธรูปคู่บ้าน พระอริยสงฆ์คู่เมือง	164
4.3.25 แผนที่เส้นทาง “รู้เรื่องในพุทธธรรม”	165
4.3.26 แผนที่การเดินทางไปวัดคลองตาลอง	166
4.3.27 การเดินทางจาก จุด A วัดคลองตาลอง ไปยัง จุด B วัดเขาจันทร์งาม	167
4.3.28 การเดินทางจาก จุด A วัดเขาจันทร์งาม ไปยัง จุด B วัดป่าสาละวัน	168
4.3.29 การเดินทางจาก จุด A วัดป่าสาละวัน ไปยัง จุด B วัดป่าหนองหลุบ	169
4.3.30 การเดินทางจาก จุด A วัดป่าหนองหลุบ ไปยัง จุด B วัดเนินพนวนาราม	170
4.3.31 การเดินทางจาก จุด A วัดเนินพนวนาราม ไปยัง จุด B วัดไตรสิกขาทลมลธาราม	171
4.3.32 การเดินทางจาก จุด A วัดไตรสิกขาทลมลธาราม ไปยัง จุด B วัดป่าบ้านสร้างขุ่ย	171
4.3.33 การเดินทางจาก จุด A วัดป่าบ้านสร้างขุ่ย ไปยัง จุด B วัดป่าโสมพนัส	172
4.3.34 การเดินทางจาก จุด A วัดป่าโสมพนัส ไปยัง จุด B วัดพิชโสภาราม	173
4.3.35 การเดินทางจาก จุด A วัดพิชโสภาราม ไปยัง จุด B วัดป่านานาชาติ	173

4.3.36	รูปแบบและกระบวนการจัดการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ	175
4.3.37	รูปแบบและกระบวนการจัดการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ	206

บทที่ 1 บทนำ

บทนี้กล่าวถึงความเป็นมาของโครงการวิจัยที่มีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษารูปแบบ กิจกรรม อัตลักษณ์ และกระบวนการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เพื่อศึกษา พฤติกรรมของนักท่องเที่ยวและกระบวนการส่งเสริมการเรียนรู้และการสื่อสารคุณค่า ของแหล่งท่องเที่ยว ประเภทวัดที่มีความเชื่อมโยงกับกระบวนการเปลี่ยนแปลง จากเส้นทางบุญสู่เส้นทางธรรม เพื่อศึกษา เส้นทางและประเมินทรัพยากรการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนา รวมทั้งแนวทางการส่งเสริมกิจกรรม การท่องเที่ยวเพื่อการเรียนรู้ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เพื่อศึกษาวิเคราะห์สภาพปัญหาและผลกระทบ ของการท่องเที่ยวที่มีต่อวิถีชีวิตและวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาใน ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ โดยมีความคาดหวังว่า วัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวจะมีรูปแบบและกระบวนการส่งเสริมการเรียนรู้เพื่อสร้าง องค์ความรู้ที่เหมาะสมแก่นักท่องเที่ยวและผู้สนใจ

1.1 ความสำคัญ และที่มาของปัญหา

ตลอดระยะเวลาที่ผ่านมาประเทศไทยได้กำหนดยุทธศาสตร์การพัฒนาทางเศรษฐกิจและ สังคมของประเทศให้มีความเจริญก้าวหน้า โดยมุ่งเน้นการแสวงหาและใช้ต้นทุนทางสังคม ทรัพยากรธรรมชาติ และทุนทางวัฒนธรรมเป็นเครื่องมือในการพัฒนา อุตสาหกรรมการท่องเที่ยวได้ เป็นกลยุทธ์และแนวทางการพัฒนาประการหนึ่งถูกนำมาใช้ในการพัฒนาประเทศ ซึ่งเป็นที่ยอมรับกัน โดยทั่วไปว่า อุตสาหกรรมการท่องเที่ยวมีความสำคัญต่อการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของประเทศ คือเป็นกิจกรรมที่สามารถสร้างรายได้ในเชิงมูลค่าทางเศรษฐกิจเป็นจำนวนมาก และเป็นสิ่งที่ช่วย สร้างสรรค์ในเชิงคุณค่าทางสังคม วัฒนธรรม และการเรียนรู้ ดังจะเห็นได้จากจำนวนนักท่องเที่ยว ระหว่างประเทศที่เดินทางเข้ามาเที่ยวในประเทศไทยมีจำนวนเพิ่มขึ้นทุกปี โดยเฉพาะในช่วง 5 ปีที่ผ่านมาจากจำนวน 10.0 ล้านคนในปี 2546 เพิ่มขึ้นเป็น 13.82 ล้านคนในปี 2549 และมีแนวโน้มที่จะ เพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง ในขณะที่เดียวในการเดินทางท่องเที่ยวของคนในประเทศก็มีการเดินทางท่องเที่ยว ในรูปแบบต่างๆ โดยมีจำนวนที่เพิ่มมากขึ้น ซึ่งสามารถสร้างรายได้จำนวนมหาศาลมาสู่ประเทศ

การท่องเที่ยวเป็นอุตสาหกรรมที่ใช้ทรัพยากรทางธรรมชาติ การบริการ ศิลปวัฒนธรรม และจารีตประเพณีเป็นต้นทุนในการดำเนินการและเพื่อสร้างความดึงดูดใจของนักท่องเที่ยว ซึ่งใน ประเทศไทยมีทรัพยากรการท่องเที่ยวที่หลากหลาย สามารถแบ่งออกเป็น 3 ประเภท ตามลักษณะ และความสนใจของนักท่องเที่ยว คือ 1) ประเภทธรรมชาติ เช่น ทะเล น้ำตก ชายหาด เกาะ อุทยาน แห่งชาติ เป็นต้น 2) ประเภทประวัติศาสตร์ โบราณวัตถุสถานและศาสนา เช่น วัด อุทยาน ประวัติศาสตร์ 3) ประเภทศิลปวัฒนธรรม ประเพณีและกิจกรรม คือ รูปแบบการดำเนินชีวิตของผู้คน ในสังคม เช่น ตลาดน้ำ งานประเพณีลอยกระทง สงกรานต์ เป็นต้น

ทรัพยากรการท่องเที่ยวประเภทประวัติศาสตร์และศิลปวัฒนธรรมนั้น เป็นทรัพยากรที่มี คุณค่าของชนชาติที่สะท้อนให้เห็นถึงอารยธรรม ภูมิปัญญา วิถีชีวิต และเทคโนโลยีการจัดการของ ผู้คนในสังคมเป็นแหล่งรวมศิลปวิทยาการในสาขาต่างๆ ทั้งในด้านโบราณคดี วัฒนธรรม จารีต ประเพณี สถาปัตยกรรม ศิลปกรรม ทรัพยากรการท่องเที่ยวโดยเฉพาะแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัด นั้น นับว่ามีคุณค่าและมีบทบาทที่สำคัญยิ่ง เพราะวัดเป็นแหล่งที่เชื่อมโยงเรื่องราวความเป็นมาของ วัฒนธรรมกับชุมชนและเป็นสถานที่รวบรวมมรดกศิลปวัฒนธรรม และศิลปกรรมอันวิจิตรงดงาม

เพียบพร้อมด้วยคุณค่าทางศิลปะที่แสดงให้เห็นถึงภูมิปัญญาและความเป็นอัจฉริยะของบรรพบุรุษ อันเปรียบเสมือนสะพานเชื่อมโยงสายใยของอดีตกับปัจจุบันไม่ให้ขาดออกจากกัน นอกจากนี้ วัดบางแห่งยังประกอบด้วยสภาพแวดล้อมทั้งทางภูมิสถาปัตยกรรมและทางธรรมชาติที่สวยงาม วัดจึงเป็นทรัพยากรการท่องเที่ยวที่มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์และมีคุณค่าทางศิลปะที่นักท่องเที่ยวให้ความสนใจ

ปัจจุบันมีนักท่องเที่ยวส่วนหนึ่งให้ความสนใจต่อการท่องเที่ยวเชิงพุทธและการเรียนรู้ที่เป็นการเดินทางเพื่อการศึกษาและแสวงหาคูณค่าทางด้านคุณธรรม/จริยธรรม และคุณค่าทางศิลปวัฒนธรรม อันนำไปสู่การประพฤติปฏิบัติในแนวทางที่ถูกตองทั้งแก่เพื่อนมนุษย์และต่อสิ่งแวดล้อมในลักษณะที่ก่อให้เกิดประโยชน์เกื้อกูลต่อกันและกัน กอปรในช่วงที่ผ่านมา หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย และกรุงเทพมหานคร ได้มีการจัดกิจกรรมเกี่ยวกับการท่องเที่ยวในลักษณะต่างๆ เช่น กิจกรรมการท่องเที่ยวไหว้พระ 9 วัด การไหว้พระประจำวันเกิดปีเกิด การท่องเที่ยวเชิงสุขภาพโดยเน้นการฝึกสมาธิทางพุทธศาสนา เป็นต้น เพื่อส่งเสริมให้ผู้สนใจได้เรียนรู้ทางประวัติศาสตร์และพุทธศาสนาอันจะนำไปสู่การประพฤติปฏิบัติที่ดียิ่งขึ้น ซึ่งกิจกรรมการท่องเที่ยวแนวดังกล่าว ได้รับความสนใจและการตอบรับจากนักท่องเที่ยวเป็นอย่างดี

อย่างไรก็ดี การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคม รวมถึงการขยายตัวของการท่องเที่ยวในประเทศ ทำให้สภาพแวดล้อมในแหล่งท่องเที่ยวมีความเสื่อมโทรมลง ก่อให้เกิดผลกระทบในทางลบตามมา ทั้งผลกระทบทางกายภาพ เช่น ปัญหาความเสื่อมโทรมของแหล่งท่องเที่ยว และผลกระทบทางสังคมและวัฒนธรรม เช่น ปัญหาการครองชีพ เพศพาณิชย์ ซึ่งเป็นปัญหาที่มีให้เห็นในแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญของประเทศ และได้ส่งผลกระทบถึงวัด โดยเฉพาะวัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยว อันได้แก่ ผลกระทบที่เกิดขึ้นจากสภาพแวดล้อมภายในวัด และการละเลยด้านการให้คุณค่าทางด้านศิลปวัฒนธรรมที่มีค่าอยู่ในตัวเองของแหล่งท่องเที่ยว ตลอดจนการสร้างคุณค่าทางจริยธรรมเพื่อเพิ่มพูนประสบการณ์ที่มีค่าในการท่องเที่ยว

อนึ่ง วัดที่เป็นสถานที่ศึกษาเรียนรู้และเป็นแหล่งท่องเที่ยวในภาคตะวันออกเฉียงเหนือหรือภาคอีสานนั้น จะมีรูปแบบหรือมีความสัมพันธ์กับ “เส้นทางบุญ” คือ การเดินทางเพื่อไปไหว้พระ สวดมนต์ ถวายผ้าป่า ถวายเทียน ของพุทธศาสนิกชน กับการศึกษาปฏิบัติใน “เส้นทางธรรม” คือ การเรียนรู้ด้านการปฏิบัติธรรมตามพระเกจิอาจารย์สายวัดป่า เช่น วัดหนองป่าพง ที่จังหวัดอุบลราชธานี วัดหินหมากเป้ง ที่จังหวัดหนองคาย เป็นต้น ซึ่งแนวทางดังกล่าวสามารถนำไปสู่การพัฒนาเพื่อให้เกิดความยั่งยืนของการเรียนรู้ การพัฒนาการท่องเที่ยว และการอนุรักษ์โบราณวัตถุ โบราณสถานอันเป็นสมบัติของชาติได้ และถ้าหากวัดที่เป็นสถานที่ท่องเที่ยวได้มีการดำเนินการในลักษณะของการเสริมสร้างคุณค่าของการเรียนรู้ การพัฒนาศักยภาพในการจัดการและการส่งเสริมให้ประชาชน ชุมชน และผู้ประกอบการท่องเที่ยวมีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยว และการจัดรูปแบบกิจกรรมการท่องเที่ยวที่เหมาะสมกับการเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนา รวมทั้งการเชื่อมโยงแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัดเข้าด้วยกัน ก็นับว่าจะเป็นประโยชน์อย่างยิ่งต่อการศึกษาเรียนรู้ของผู้ที่สนใจ และนักท่องเที่ยว อีกทั้งยังจะเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนากิจกรรมการท่องเที่ยวในเชิงวัฒนธรรมที่มีความเหมาะสมกับการเรียนรู้ในทางพุทธศาสนา ประวัติศาสตร์ และศิลปวัฒนธรรมของชาติอันจะเป็นการพัฒนาจิตใจและปัญญาสืบต่อไป

จากสถานการณ์ดังกล่าว คณะผู้ศึกษาวิจัย จึงสนใจที่จะศึกษาถึงแนวทางการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัดในภาคตะวันออกเฉียงเหนือที่มีความสำคัญทั้งทางด้านประวัติศาสตร์ มรดกศิลปวัฒนธรรม และการเรียนรู้ตามแนวพระพุทธศาสนา โดยจะศึกษาและวิเคราะห์ถึงรูปแบบกระบวนการจัดการท่องเที่ยวของวัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยว ชุมชน และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง รวมถึงการวิเคราะห์ผลกระทบจากท่องเที่ยวที่มีต่อวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนา จะทำให้ทราบถึงแนวทางการพัฒนาท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาที่เหมาะสมกับสภาพแวดล้อมทางวัฒนธรรม และการเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนาในลักษณะที่ว่า “เที่ยวไทยให้ถึงธรรม”

1.2 วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษารูปแบบ กิจกรรม อัตลักษณ์ และกระบวนการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ
2. เพื่อศึกษาพฤติกรรมของนักท่องเที่ยวและกระบวนการส่งเสริมการเรียนรู้และการสื่อสารคุณค่าของแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัดที่มีความเชื่อมโยงกับกระบวนการเปลี่ยนแปลงจากเส้นทางบุญสู่เส้นทางธรรม
3. เพื่อศึกษาเส้นทางและประเพณีทรัพยากรการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนา รวมทั้งแนวทางการส่งเสริมกิจกรรมการท่องเที่ยวเพื่อการเรียนรู้ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ
4. เพื่อศึกษาวิเคราะห์สภาพปัญหาและผลกระทบของการท่องเที่ยวที่มีต่อวิถีชีวิตและวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

1.3 ขอบเขตของการวิจัย

ในการศึกษาครั้งนี้ คณะผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตการวิจัย ดังนี้

1. ขอบเขตการศึกษาด้านพื้นที่

เนื่องจากการศึกษาวิจัยในลักษณะของการส่งเสริมการเรียนรู้และการเชื่อมโยงเครือข่ายการเรียนรู้ของวัดและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ดังนั้น คณะผู้วิจัยจึงกำหนดพื้นที่ในรูปแบบของพื้นที่กรณีศึกษาในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ โดยมีเกณฑ์ดังนี้

- 1) เป็นวัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์และศิลปวัฒนธรรมที่มีความสำคัญในระดับสูงทั้งในระดับชุมชนและประเทศหรือเป็นสถานที่ส่งเสริมการเรียนรู้และปฏิบัติธรรมตามหลักทางพระพุทธศาสนา โดยมีโครงการ/กิจกรรมที่แสดงถึงการส่งเสริมการเรียนรู้แก่นักท่องเที่ยวที่เป็นรูปธรรม
- 2) เป็นวัดที่ตั้งอยู่ในพื้นที่ ที่เชื่อมโยงกับวัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวอื่นๆ และเชื่อมโยงกับเส้นทางท่องเที่ยวประเภทอื่นๆ ในเขตพื้นที่เดียวกัน
- 3) เป็นวัดที่มีกระบวนการส่งเสริมการเรียนรู้และกระบวนการสื่อสารคุณค่าเพื่อการพัฒนาจิตใจในรูปแบบต่างๆ เพื่อให้การส่งเสริมการเรียนรู้ของบุคคลและสังคม โดยมีกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาเป็นพื้นฐาน และมีการดำเนินการเกี่ยวกับเรียนรู้ การฝึกฝนตามหลักพระพุทธศาสนา ซึ่งคณะผู้วิจัยกำหนดจำนวนวัด 25-30 วัด โดยจำแนกเป็นกลุ่มต่างๆ ดังนี้

1.1 กลุ่มวัดที่มีกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่เน้นความสวยงามของวัด พุทธศิลป์ เช่น วัดธาตุพนม จ.นครพนม เป็นต้น

1.2 กลุ่มวัดป่าซึ่งเป็นที่เคยพำนักของพระอริยสงฆ์ มีความสงบรวมรื่น รวมถึงมีการจัดกิจกรรมเพื่อพัฒนาคุณภาพจิตใจของนักท่องเที่ยวในรูปแบบของการกลมกลืนกับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เช่น วัดหินหมากเป้ง จังหวัดหนองคาย เป็นต้น

1.3 กลุ่มวัดที่เป็นแหล่งเรียนรู้ด้านประวัติศาสตร์ ชุมชน และพระพุทธศาสนา เช่น วัดพระธาตุหนองแขว จังหวัดขอนแก่น วัดพระธาตุเรืองรอง จังหวัดศรีสะเกษ เป็นต้น

1.4 กลุ่มวัดที่เน้นการปฏิบัติธรรมตามหลักพุทธศาสนา เช่น วัดป่าโสมพนัส จังหวัดสกลนคร วัดภิกขุไสการาม จังหวัดอุบลราชธานี และวัดที่เป็นสำนักปฏิบัติธรรมในแต่ละจังหวัด เป็นต้น

2. ขอบเขตด้านเนื้อหา

1) ศึกษารูปแบบ อัตลักษณ์ และกระบวนการเรียนรู้ของแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัด โดยเน้นรูปแบบและกระบวนการจัดการเรียนรู้ที่เหมาะสมทั้งในด้านรูปธรรมหรือด้านพุทธศิลป์ กิจกรรม วัฒนธรรมประเพณีทางพระพุทธศาสนา และในด้านนามธรรม คือ ความรู้เกี่ยวกับหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา เป็นต้น

2) ศึกษาพฤติกรรมนักท่องเที่ยว และศึกษากระบวนการสื่อสารเพื่อเสริมสร้างคุณค่าและการพัฒนาจิตใจแก่นักท่องเที่ยว โดยเน้นการสื่อสารคุณค่าทางพุทธธรรม และวิถีการปฏิบัติเกี่ยวกับการพัฒนาจิตใจตามหลักการทางพระพุทธศาสนา เช่น การปฏิบัติสมาธิ วิปัสสนาเพื่อความเจริญด้านจิตใจและปัญญา

3) ศึกษาเส้นทางและประเมินทรัพยากรแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัด โดยมุ่งเน้นการเชื่อมโยงคน (พระสงฆ์ ผู้ที่เกี่ยวข้อง ผู้ประกอบการธุรกิจท่องเที่ยว เจ้าหน้าที่จากหน่วยงานรัฐ) ความรู้ (ความรู้และคุณค่า) และกระบวนการที่มีการทำกิจกรรมร่วมกัน

4) ศึกษาขีดความสามารถในการรองรับ (carrying capacity) ในมิติต่างๆ เช่น การรองรับด้านกายภาพ นิเวศวิทยา ด้านสังคม วัฒนธรรม และเศรษฐกิจในระดับชุมชนท้องถิ่น

5) การศึกษาการมีส่วนร่วมของวัดและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในมิติของการจัดการเรียนรู้ กระบวนการสื่อสารคุณค่า การพัฒนาจิตใจ และการเสริมสร้างกระบวนการเครือข่ายการเรียนรู้ในมิติต่างๆ ร่วมกัน

6) การศึกษาสภาพปัญหา อุปสรรค และผลกระทบจากการท่องเที่ยวที่มีต่อวัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยว รวมทั้งแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวที่มีความเหมาะสมกับแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัด

3. ขอบเขตด้านประชากร

ได้แก่ พระสงฆ์ ตัวแทนของผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวทุกฝ่าย ประกอบด้วย ผู้นำชาวบ้านในชุมชน นักวิชาการ ผู้บริหารของการท่องเที่ยวภาครัฐและภาคเอกชน ประกอบด้วย การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย สมาคมมัคคุเทศก์ประจำจังหวัด บริษัทท่องเที่ยวเอกชน นักวิชาการด้านการท่องเที่ยว ตลอดจนผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการจัดการท่องเที่ยวในจังหวัดทั้งภาครัฐและเอกชน โดยกำหนดกลุ่มตัวอย่าง 2 ประเภท ได้แก่

1) เจ้าอาวาส คณะสงฆ์ พระเถระผู้ใหญ่ ตัวแทนวัดและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการจัดการท่องเที่ยว การส่งเสริมการเรียนรู้ภายในวัดและหน่วยงานที่เป็นกรณีศึกษา โดยจากการศึกษา

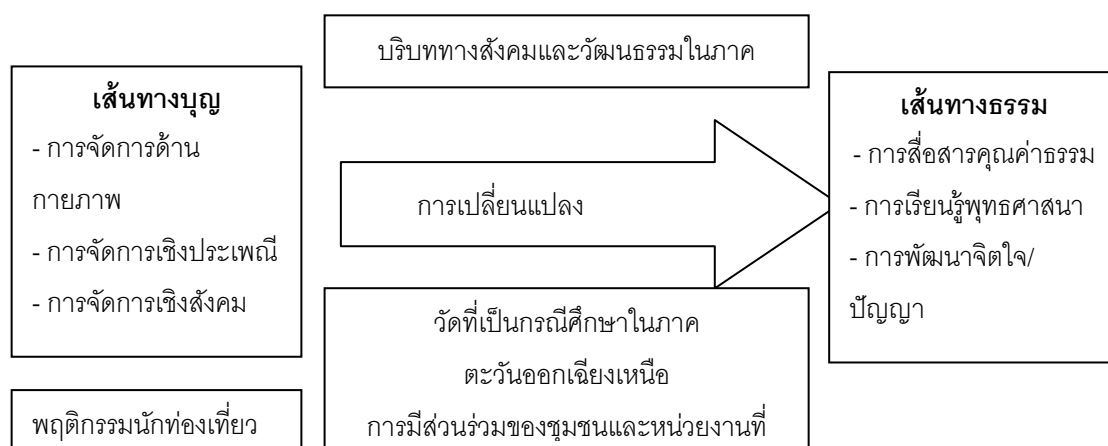
ในเบื้องต้นพบว่า แต่ละวัดจะมีพระสงฆ์ และบุคคลผู้ที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมการเรียนรู้ในมิติต่างๆ ประมาณวัดละ 5-10 รูป/คน ดังนั้น คณะผู้ศึกษาจะใช้เป็นประชากรในการศึกษาทั้งหมด

2) กลุ่มผู้ประกอบการนำเที่ยว ชุมชน ภาคเอกชน และตัวแทนจากหน่วยงานภาครัฐ จะกำหนดกลุ่มประชากรรวม 50 คน/โครงการย่อย โดยการจัดประชุมสัมมนาร่วมกัน

3) กลุ่มนักท่องเที่ยว และผู้ประกอบการท่องเที่ยว เป็นการศึกษาจากกลุ่มตัวอย่างจากนักท่องเที่ยวหรือผู้ที่ได้ฝึกปฏิบัติตามหลักการทางพระพุทธศาสนาและผู้ที่เดินทางท่องเที่ยวภายในวัดดังกล่าว เป็นนักท่องเที่ยวชาวไทยจำนวน 204 คน และนักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศจำนวน 100 คน รวมจำนวน 304 คน โดยใช้สูตรของยามาเน่ (บวก + หรือ - ลบ 7 %) ในกรณีที่ประชากรมีมากกว่า 100,000 ราย สำหรับนักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศก็ใช้สูตรเดียวกันแต่จำนวนนักท่องเที่ยวมีจำนวนน้อยกว่า 100,000 ราย

1.4 กรอบแนวความคิดการวิจัย

เนื่องจากการเรียนรู้ในแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัด มีความละเอียดอ่อนทั้งในมิติของพระพุทธศาสนา ความศรัทธา ประวัติศาสตร์ ศิลปวัฒนธรรม และการเรียนรู้ในเชิงลึกที่เป็นการพัฒนาด้านจิตใจและปัญญา ดังนั้น แนวคิด ทฤษฎีที่ใช้ในการศึกษาจึงมุ่งเน้นการประยุกต์ใช้เพื่อให้สามารถอธิบายการเรียนรู้และการเชื่อมโยงเครือข่ายการเรียนรู้ โดยมีแนวคิดที่สำคัญ เช่น ทฤษฎีการแพร่กระจายทางวัฒนธรรม การสื่อสารเชิงพุทธ แนวคิดการเรียนรู้ แนวคิดเรื่องเครือข่ายทางสังคม และแนวคิดการท่องเที่ยวเชิงพุทธ เป็นต้น

1.5 วิธีดำเนินการวิจัย

โครงการวิจัยนี้ เป็นการวิจัยในเชิงปริมาณและคุณภาพ โดยใช้วิธีวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research : PAR) มีวิธีดำเนินการใน 5 รูปแบบ คือ

1. การสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Observations Participant) ซึ่งเป็นการสังเกตพฤติกรรมและการแสดงออกของฝ่ายต่างๆ ที่จะทำความเข้าใจกับการสัมผัสพระสงฆ์ และเข้าร่วมกิจกรรมกับชุมชน นักท่องเที่ยว เพื่อให้สามารถมองเห็นถึงกระบวนการเสริมสร้างการเรียนรู้ กระบวนการพัฒนา

จิตใจจากการฝึกปฏิบัติของแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัดทั้งในด้านพุทธศิลป์ คุณค่า สาระการเรียนรู้ และปฏิบัติตามหลักพุทธศาสนา เป็นต้น

2. การสัมภาษณ์ คณะผู้วิจัยใช้การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interviews) สำหรับ พระเถระผู้ใหญ่ นักวิชาการ ผู้ประกอบการท่องเที่ยว ผู้นำชุมชน และผู้เกี่ยวข้องกับการส่งเสริม กิจกรรมการท่องเที่ยวภายในวัด เพื่อศึกษารูปแบบและกระบวนการจัดการเรียนรู้ของแหล่งท่องเที่ยว กระบวนการสื่อสารเกี่ยวกับคุณค่าและการพัฒนาจิตใจ และการเสริมสร้างเครือข่ายการเรียนรู้ของวัด และแหล่งท่องเที่ยว เป็นต้น

3. การใช้แบบสอบถาม เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลความคิดเห็นจากนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทย และชาวต่างประเทศในด้านกระบวนการจัดการเรียนรู้ที่เหมาะสมทั้งในด้านรูปธรรมหรือด้านพุทธ ศิลป์ (สถาปัตยกรรม ประติมากรรม จิตรกรรม) ความรู้เกี่ยวกับวัดและพระสงฆ์ ความรู้ด้านกิจกรรม และวัฒนธรรมประเพณีทางพระพุทธศาสนา และในด้านนามธรรม คือ ความรู้เกี่ยวกับหลักธรรมทาง พระพุทธศาสนา เป็นต้น

4. การประชุมกลุ่มย่อย (Focus Group) และการสัมภาษณ์เชิงวิชาการเพื่อศึกษาเกี่ยวกับ กระบวนการสื่อสารเพื่อเสริมสร้างคุณค่าและการพัฒนาจิตใจแก่นักท่องเที่ยว โดยเน้นการสื่อสาร คุณค่าทางพุทธธรรม และวิถีการปฏิบัติเกี่ยวกับการพัฒนาจิตใจตามหลักการทางพระพุทธศาสนา เช่น การปฏิบัติสมาธิ วิปัสสนา รวมทั้งการเรียนรู้ในด้านสุนทรียศาสตร์ที่เชื่อมโยงกับชีวิตและการ ปฏิบัติเพื่อความเจริญด้านจิตใจและปัญญา

5. การสังเกตและการใช้เทคนิค SWOT และการถ่ายภาพเพื่อศึกษาเส้นทางการ ท่องเที่ยวของวัด และแนวทางการเสริมสร้างเครือข่ายการเรียนรู้ของแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัดใน ประเทศไทย โดยมุ่งเน้นการเชื่อมโยง ความรู้ และกระบวนการเพื่อส่งเสริมกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิง พุทธหรือการเรียนรู้เพื่อก่อให้เกิดประโยชน์แก่การพัฒนาจิตใจและปัญญา

ส่วนเครื่องมือที่ใช้ในการศึกษา ประกอบด้วย (สถานที่วิจัยกล่าวแล้วในขอบเขตการวิจัย)

1) แบบสอบถามประกอบการสัมภาษณ์หรือแนวคำถามประกอบการสัมภาษณ์ (Interview guideline) สำหรับคณะสงฆ์และผู้ที่เกี่ยวข้อง

2) แบบสอบถามสำหรับนักท่องเที่ยว (Questionnaire)

3) แบบประเมินขีดความสามารถในการรองรับทางการท่องเที่ยว โดยมีการเก็บรวบรวม ข้อมูลทั้งจากสัมภาษณ์เชิงลึก การประชุมกลุ่มย่อย การสังเกตแบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วม การ ประชุมสัมมนาในเชิงวิชาการ รวมทั้งการใช้เทคนิคการถ่ายภาพ เป็นต้น และนำข้อมูลทั้งหมดมา วิเคราะห์ทั้งในเชิงคุณภาพและปริมาณ โดยใช้สถิติพื้นฐานทั่วไป เช่น ค่าความถี่ ค่าร้อยละ ค่าคะแนน เฉลี่ย (X) และค่าเฉลี่ยเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) เพื่อแจกแจงความถี่และเพื่ออธิบายข้อมูลพื้นฐานใน การศึกษาทั่วไป

1.6 ระยะเวลาและแผนการดำเนินงานตลอดโครงการวิจัย

แผนการดำเนินงานวิจัย	เดือน											
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
1.ประชุมเตรียมความพร้อมของคณะนักวิจัย	—											
2.กำหนดประเด็นกิจกรรม/แนวทาง/แผนงานการวิจัย	—	—										
3. การศึกษาวิจัยตามวัตถุประสงค์ การสำรวจเส้นทางการท่องเที่ยว การพัฒนารูปแบบกิจกรรม และกระบวนการท่องเที่ยวของวัด		—	—	—	—	—						
4. การวิเคราะห์กระบวนการเปลี่ยนแปลงเส้นทางบุญสู่เส้นทางธรรม						—	—					
5. ดำเนินการวิเคราะห์รูปแบบ เครือข่ายการท่องเที่ยว การมีส่วนร่วมของประชาชน							—	—	—			
6.การวิเคราะห์ผลการศึกษาผลกระทบจากท่องเที่ยว										—	—	
7.ร่างวิจัยฉบับสมบูรณ์											—	
8.จัดทำรายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์												—

1.7 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับจากโครงการ

1. วัดและชุมชนที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวได้มีการพัฒนารูปแบบ กิจกรรม อัตลักษณ์และกระบวนการจัดการเพื่อการท่องเที่ยวของวัดต่อการพัฒนาจิตใจและปัญญาของนักท่องเที่ยวและการพัฒนาชุมชน/สังคม

2. วัดและชุมชนที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวมีแนวทางในส่งเสริมการเรียนรู้และการสื่อสารคุณค่าทางพระพุทธศาสนาเพื่อพัฒนาจิตใจและสังคม รวมทั้งการส่งเสริมการเรียนรู้ทางด้านพระพุทธศาสนา

3. วัดและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น อบต. อบจ. การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย ได้มีการพัฒนาเส้นทางการท่องเที่ยวในเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือที่มีความสัมพันธ์กับกิจกรรมการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมและการพัฒนาชุมชน

4. ชุมชนและเครือข่ายการท่องเที่ยว เช่น สมาคมมัคคุเทศก์ ชมรม/องค์กรด้านการท่องเที่ยว มีส่วนร่วมในการส่งเสริมการจัดการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมไทย

5. วัด มหาวิทยาลัย ได้ผลวิเคราะห์พฤติกรรมนักท่องเที่ยว ระบบความสัมพันธ์และผลกระทบของการท่องเที่ยวที่มีต่อวิถีชีวิตและวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาจะนำไปสู่การจัดการท่องเที่ยวของแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัดที่เหมาะสม

6. นักท่องเที่ยว ได้รับความรู้ ความเข้าใจในวิถีของชาวพุทธ และสามารถยกระดับไปสู่การพัฒนาพัฒนาจิตใจและสังคม ตามหลักการที่ว่า “เที่ยวไทยให้ถึงธรรม” รวมทั้งมีส่วนร่วมในการจัดการมรดกทางวัฒนธรรมอันเป็นมรดกของมนุษยชาติ

7. หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น การท่องเที่ยวทั้งภาครัฐและภาคเอกชน สามารถนำข้อมูลไปใช้ในการประชาสัมพันธ์และจัดการท่องเที่ยวเพื่อสร้างมูลค่าเพิ่ม ซึ่งสามารถต่อยอดนำผลการวิจัยสู่การพัฒนาเศรษฐกิจของชุมชนและระบบบริการข้อมูลเพื่อการท่องเที่ยว

1.8 ผลสำเร็จและความคุ้มค่าของการวิจัยตามแผนการบริหารงาน และแผนการดำเนินงานตลอดแผนงานวิจัย

1. วัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวมีรูปแบบ อัตลักษณ์ และกระบวนการจัดการเรียนรู้ที่เหมาะสมและเป็นประโยชน์ต่อการส่งเสริมการเรียนรู้ของนักท่องเที่ยวและผู้สนใจ

2. วัดและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย อบจ. ได้มีการประยุกต์ใช้ มีกระบวนการสื่อสารองค์ความรู้และกระบวนการเรียนรู้ที่ได้จากการวิจัยไปเสริมสร้างให้เกิดคุณค่าการเรียนรู้ การพัฒนาจิตใจ และมีการนำสาระสำคัญของการเรียนรู้ทั้งในด้านการเรียนรู้ตามหลักการทางพระพุทธศาสนา พุทธศิลป์/ศิลปกรรม (สถาปัตยกรรม จิตรกรรม ประติมากรรม) ประวัติชุมชน และด้านภูมิปัญญาไทยไปสู่การเรียนรู้เพื่อพัฒนาด้านจิตใจและปัญญาของนักท่องเที่ยวและผู้สนใจ

3. วัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องมีกระบวนการเสริมสร้างเส้นทางการท่องเที่ยว และเครือข่ายการเรียนรู้ในมิติของการท่องเที่ยวทั้งเชิงวัฒนธรรม ประเพณี ประวัติศาสตร์ร่วมกัน

4. ประชาชน ชุมชน และหน่วยงานในท้องถิ่น มีส่วนร่วมในการพัฒนาเส้นทางการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาและมีเครือข่ายการเรียนรู้ของแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัดที่สามารถเอื้อประโยชน์ต่อการเรียนรู้ของนักท่องเที่ยวและผู้สนใจ

5. ได้ทราบถึงข้อมูลเกี่ยวกับพฤติกรรมของนักท่องเที่ยวเชิงศาสนาและวัฒนธรรม

6. หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ททท. ได้ชุดความรู้ และกระบวนการที่จะไปสู่การเรียนรู้ของนิสิตและผู้สนใจในการพัฒนาองค์ความรู้ด้านการท่องเที่ยวเชิงพุทธ การสื่อสารเชิงพุทธ การจัดการพุทธศิลป์ การอนุรักษ์มรดกวัฒนธรรม และการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

7. มีแผนการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนของแต่ละจังหวัด และแผนการพัฒนาการท่องเที่ยวของภาคตะวันออกเฉียงเหนืออย่างยั่งยืน

8. มีกิจกรรมการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวต้นแบบในการจัดการท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เพื่อพัฒนาเป็นสื่อในการประชาสัมพันธ์ผ่านสื่อต่างๆ สู่ นักท่องเที่ยวและสาธารณชนต่อไป

บทที่ 2 วรรณกรรมและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัย รูปแบบและกระบวนการจัดการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ: กระบวนการเปลี่ยนแปลง “เส้นทางบุญ “สู่” เส้นทางธรรม ผู้วิจัยได้ทบทวนแนวคิดทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อกำหนดขอบเขตในการศึกษาตามลำดับดังนี้คือ

- 2.1 ความหมายของการท่องเที่ยว
- 2.2 ทฤษฎีการแพร่กระจายทางวัฒนธรรม
- 2.3 การท่องเที่ยวเชิงพุทธและวัฒนธรรม
- 2.4 แนวคิดการสื่อสารเชิงพุทธและพุทธวิธีในการสอน
- 2.5 ประวัติวัด 30 วัดในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ
- 2.6 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

2.1. ความหมายของการท่องเที่ยว

การท่องเที่ยว(Tourism) หมายถึง เป็นกิจกรรมการเดินทางจากจุดหนึ่งไปยังอีกจุดหนึ่ง ซึ่งนับตั้งแต่เริ่มต้นจนถึงปลายทางจะต้องประกอบด้วยปัจจัยสามประการเป็นอย่างน้อยคือ การเดินทาง การพักค้างแรม และการกินอาหารนอกบ้าน สหพันธ์องค์การส่งเสริมการท่องเที่ยวระหว่างประเทศ(International Union of official organization หรือ IUOTO ได้ให้ความหมายของการท่องเที่ยวว่าต้องเป็นการท่องเที่ยวที่มีเงื่อนไขตามหลักสากลดังต่อไปนี้คือ(Goeldner& Ritchie)

1. เป็นการเดินทางจากที่อยู่อาศัยปกติไปยังที่อื่นเป็นการชั่วคราว
2. ต้องเป็นการเดินทางด้วยความสมัครใจ
3. เป็นการเดินทางด้วยวัตถุประสงค์ใดๆก็ตามที่ไม่ใช่เพื่อการประกอบอาชีพหรือหารายได้

ทั้ง 3 ข้อข้างต้นนั้นตรงกับคำนิยามขององค์การการท่องเที่ยวโลก(World Tourism Organization) ที่ได้ให้คำนิยามของการท่องเที่ยวว่าหมายถึง การเดินทางใดๆตามเงื่อนไขสากล 3 ประการคือ เดินทางจากที่อยู่อาศัยปกติไปยังที่อื่นเป็นการชั่วคราว เดินทางด้วยความสมัครใจ และเดินทางด้วยวัตถุประสงค์ใดๆก็ได้ แต่ไม่ใช่เพื่อประกอบอาชีพหรือหารายได้(การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย:2550)

คณะรัฐมนตรีจึงได้มีมติเมื่อวันที่ 17 เมษายน พ.ศ. 2552 ให้การท่องเที่ยวเป็น วาระแห่งชาติ(National Agenda) และมติคณะรัฐมนตรีเมื่อวันที่ 21 เมษายน พ.ศ.2552 มอบหมายให้กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬาจัดทำยุทธศาสตร์แผนงานฟื้นฟูวิกฤตการท่องเที่ยวระยะสั้นและระยะยาวแผนพัฒนาการท่องเที่ยวแห่งชาติฉบับนี้ มุ่งเน้นการป้องกันแก้ไขผลกระทบ ด้านการท่องเที่ยวให้สอดคล้องกับแนวทางแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 11 (พ.ศ.2555-2559) และวิสัยทัศน์ประเทศไทยสู่ปี 2570 โดยน้อมนำแนวคิด “เศรษฐกิจพอเพียง” และ “คนเป็นศูนย์กลางของการพัฒนา” มาใช้ในการจัดทำแผนเพื่อให้เกิดการพัฒนาการท่องเที่ยวแบบองค์รวมที่สร้างทั้งรายได้และกระจายรายได้ อย่างเป็นธรรมและยั่งยืน โดยแผนพัฒนาการท่องเที่ยวฉบับนี้มีวัตถุประสงค์ดังนี้

1. เพื่อฟื้นฟูและกระตุ้นภาคการท่องเที่ยวให้ขยายตัวและเกิดความยั่งยืน

2. เพื่อเร่งรัดและสร้างศักยภาพในการหารายได้จากการท่องเที่ยว
 3. เพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวของประเทศไทยให้มีความพร้อมทั้งทางด้านคุณภาพการแข่งชัน และให้เกิดการสร้างรายได้และกระจายรายได้ควบคู่กันไปกับการพัฒนาที่ยั่งยืน
- ประโยชน์ของแผนพัฒนาการท่องเที่ยวดังนี้
1. เป็นเครื่องมือและกรอบทิศทางในการกระตุ้นและฟื้นฟูภาคการท่องเที่ยวของทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องทั้งภาครัฐและภาคเอกชน
 2. ช่วยลดการทำงานที่ซ้ำซ้อนของหน่วยงานภาครัฐในเรื่องการพัฒนาการท่องเที่ยวทำให้การพัฒนาเป็นไปในทิศทางเดียวกัน ภายใต้การบูรณาการการทำงานระหว่างหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง
 3. เป็นกรอบแนวทางการดำเนินงานโดยนำกลยุทธ์ไปแปลงเป็นนโยบายและแผนปฏิบัติการ เพื่อรองรับการเปลี่ยนแปลงและแก้ไขปัญหาในภาคการท่องเที่ยว โดยสอดคล้องเชื่อมโยงกับแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 11 (พ.ศ. 2555-2559) และนโยบายส่งเสริมการท่องเที่ยวของรัฐบาล
 4. ช่วยแก้ไขปัญหาในเชิงโครงสร้าง เพื่อสร้างความสมดุลและยั่งยืน โดยเน้นกระบวนการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วน(สำนักงานส่งเสริมการจัดประชุมและนิทรรศการ (องค์การมหาชน))

นักท่องเที่ยว หมายความว่า บุคคลที่เดินทางจากท้องถิ่นเป็นถิ่นที่อยู่โดยปกติของตนไปยังท้องถิ่นอื่นเป็นการชั่วคราวด้วยความสมัครใจและด้วยวัตถุประสงค์อันมิใช่เพื่อไปประกอบอาชีพหรือหารายได้(พระราชบัญญัติการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย:2522)

พระราชบัญญัติธุรกิจนักท่องเที่ยวและมัคคุเทศก์ได้ให้คำนิยามนักท่องเที่ยวหมายถึง ผู้เดินทางจากที่หนึ่งไปยังอีกที่หนึ่งเพื่อประโยชน์ในการพักผ่อนหย่อนใจ การศึกษา หาความรู้ การบันเทิง หรือการอื่นใด(พระราชบัญญัติธุรกิจนำเที่ยวและมัคคุเทศก์:2551)

การพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน โดยยึดหลักจริยธรรม ของการท่องเที่ยวตามข้อบัญญัติขององค์การท่องเที่ยวโลก(WTO) 11 ประการดังนี้

1. การท่องเที่ยวจะต้องสร้างความเข้าใจที่ดีต่อกันระหว่างนักท่องเที่ยวและชุมชน
2. การท่องเที่ยวเป็นหนทางที่ทำให้เกิดการเรียนรู้
3. การท่องเที่ยวเป็นปัจจัยของการพัฒนาที่ยั่งยืน
4. การท่องเที่ยวเป็นทั้งผู้ใช้และผู้ปกป้องรักษามรดกทางวัฒนธรรมของมนุษยชาติ
5. การท่องเที่ยวคือกิจกรรมที่จะสร้างประโยชน์ต่อประเทศและชุมชนเจ้าของบ้าน
6. ผู้ประกอบการคือผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในการท่องเที่ยว ควรถือเป็นภารกิจที่ต้องมีความรับผิดชอบร่วมกันในการพัฒนาการท่องเที่ยว
7. สิทธิในการท่องเที่ยวย่อมต้องได้รับการคุ้มครอง
8. นักท่องเที่ยวมีเสรีภาพในการเดินทางท่องเที่ยวที่ต้องเคารพต่อชุมชนหรือเจ้าบ้าน
9. สิทธิของแรงงานและผู้ประกอบการในอุตสาหกรรมท่องเที่ยว ควรได้รับการคุ้มครอง
10. หลักจรรยาบรรณการท่องเที่ยวโลก พึงถูกนำไปปฏิบัติร่วมกัน
11. พัฒนาร่วมกันในการส่งเสริมการท่องเที่ยวของกลุ่มจังหวัด (อ้างในศักดิ์ศิริ นันตะสุข:12:2550)

แหล่งท่องเที่ยว

สถานที่ท่องเที่ยวเป็นสิ่งหนึ่งที่เป็นจุดสนใจ และดึงดูดให้นักท่องเที่ยวเดินทางไปชม ไม่ว่าสถานที่ท่องเที่ยวจะอยู่ใกล้หรือไกล สถานที่ท่องเที่ยวแบ่งกลุ่มได้ 4 กลุ่มคือ (ปรีชา แดงโรจน์:2544:229-230)

1. แหล่งท่องเที่ยวธรรมชาติ หมายถึง สถานที่ธรรมชาติ เช่น ภูเขา น้ำตก ถ้ำ ลำธาร ทะเล หาดทราย ทะเลสาบ เกาะแก่ง น้ำพุร้อน บ่อน้ำร้อน บ่อน้ำแร่ เขตสงวนพันธุ์สัตว์ อุทยานแห่งชาติ วนอุทยาน สวนรุกขชาติ พื้นที่ชุ่มน้ำ ปะการัง ธรรมชาติใต้ทะเล และซากดึกดำบรรพ์ฯ ที่เปิดให้สาธารณชนเข้าใช้สถานที่เพื่อท่องเที่ยว โดยสถานที่เหล่านั้นอาจอยู่ในความรับผิดชอบของหน่วยงานภาครัฐหรือเอกชนเป็นเจ้าของก็ได้
2. แหล่งท่องเที่ยวโบราณสถานและศิลปวัฒนธรรม หมายถึง สถานที่โบราณหรือสถานสำคัญต่างๆ เช่นวัด โบราณสถาน อุทยานประวัติศาสตร์ ชุมชนโบราณ พิพิธภัณฑ์ ศาสนสถาน กำแพงเมือง คูเมือง อนุสาวรีย์ อนุสรณ์สถาน แหล่งโบราณคดี ที่เป็นสถานที่ท่องเที่ยว
3. แหล่งท่องเที่ยวเพื่อการนันทนาการ หมายถึง สถานที่สร้างขึ้นเพื่อจัดให้บริการนันทนาการต่างๆ เพื่อให้ความเพลิดเพลิน ให้ความรู้กับนักท่องเที่ยว เช่น สวนสนุก พิพิธภัณฑ์ เป็นต้น
4. แหล่งท่องเที่ยวเมืองและชุมชน หมายถึง แหล่งท่องเที่ยวในเมืองหรือชุมชนที่สะท้อนให้เห็นเอกลักษณ์ วัฒนธรรม ประเพณี วิถีชีวิตความเป็นอยู่ของชุมชนในท้องถิ่นนั้น

2.2. ทฤษฎีการแพร่กระจายทางวัฒนธรรม

การแพร่กระจาย หมายถึง เป็นการนำข่าวสารความรู้จากสังคมหนึ่งไปยังอีกสังคมหนึ่ง หรือจากส่วนหนึ่งไปยังอีกส่วนหนึ่งภายในสังคมเดียวกัน การแพร่กระจายวัฒนธรรมทำให้วิวัฒนาการของสังคมและวัฒนธรรมเป็นไปได้อย่างรวดเร็วกว่าวิวัฒนาการทางชีววิทยามาก

มูลเหตุแห่งวัฒนธรรม

มูลเหตุที่สำคัญมีสองประเภทคือ ปัจจัยสิ่งแวดล้อมอย่างหนึ่ง กับปัจจัยภายในอีกอย่างหนึ่ง เมื่อสิ่งแวดล้อมเปลี่ยน สังคมจำเป็นต้องเปลี่ยนแปลง ซึ่งหมายความว่าต้องมีการเกิดวัฒนธรรมขึ้นในสังคมเพื่อให้สามารถปรับตัวเข้ากับสิ่งแวดล้อมได้ ตัวอย่างเช่นในปลายยุคน้ำแข็งสิ่งแวดล้อมในยุโรปเปลี่ยนแปลงไปมาก อากาศซึ่งเคยหนาวเย็นเป็นน้ำแข็งก็กลับกลายเป็นอบอุ่น คนยุโรปสมัยนั้นยังชีพโดยการล่ากวางเรนเดียร์ เมื่อน้ำแข็งหมดไปมีพืชชนิดต่างๆ ขึ้นมา กวางเดียร์ก็อยู่ไม่ได้ต้องหนีไปอยู่ขั้วโลกซึ่งมีน้ำแข็งปกคลุมอยู่ตลอดเวลา คนยุโรปต้องเปลี่ยนอาชีพเพื่อปรับตัวเข้ากับสิ่งแวดล้อมใหม่

สิ่งแวดล้อมทางสังคมซึ่งหมายถึงสังคมอื่นๆ ก็มีความสำคัญในการทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลง เมื่อสังคมหนึ่งเปลี่ยนแปลงก็มักจะมีผลกระทบไปถึงสังคมอื่นๆ ด้วย ในระยะ 5000 ถึง 10000 ปีที่แล้วมา สิ่งแวดล้อมทางสังคมเป็นมูลเหตุของการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญกว่าสิ่งแวดล้อมทางกายภาพและชีวภาพ ลักษณะการถ่ายทอดวัฒนธรรมซึ่งถ่ายทอดได้ไม่สมบูรณ์เป็นเหตุหนึ่งที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลง ประกอบกับธรรมชาติของมนุษย์ที่ชอบลองสิ่งใหม่ๆ เพราะเกิดความเบื่อหน่ายสิ่งที่ทำอยู่เป็นประจำ มนุษย์เรารู้สึกอยากรู้อยากเห็น สัตว์ชั้นสูงอื่นๆ ก็เหมือนกัน แต่วัฒนธรรมของมนุษย์ช่วยเสริมให้ความอยากรู้อยากเห็นของมนุษย์มากยิ่งขึ้น บางทีการเปลี่ยนแปลงก็เกิดขึ้น

เพราะความจำเป็นในการดำรงชีพ เช่น สภาพอุดมสมบูรณ์เปลี่ยนไป มนุษย์ก็ต้องพัฒนาเทคโนโลยีให้สูงขึ้นจึงจะสามารถดำรงชีพอยู่ได้ การเปลี่ยนแปลงส่วนใดส่วนหนึ่งในสังคมย่อมทำให้ส่วนอื่นเปลี่ยนแปลงได้ด้วย

อัตราการเปลี่ยนแปลง

การเปลี่ยนแปลงจะเกิดขึ้นในอัตราเร็วหรือช้าขึ้นอยู่กับปัจจัยหลายอย่างคือ

1. ต้นทุนความรู้ที่สังคมสะสมไว้ ยิ่งมีมากยิ่งมีการประดิษฐ์สิ่งต่างๆได้มากเพราะการประดิษฐ์คือการเอาองค์ประกอบต่างๆที่มีอยู่แล้วมารวมกันในรูปใหม่ ยิ่งมีชิ้นส่วนองค์ประกอบต่างๆจำนวนมากก็ยิ่งมีทางที่จะเอามารวมกันเป็นสิ่งใหม่ๆได้ง่าย
2. จำนวนประชากรในสังคม ยิ่งมีประชากรมากยิ่งมีนักคิดค้นประดิษฐ์สิ่งต่างๆได้มาก
3. การติดต่อกับสังคมอื่น ยิ่งมีการติดต่อระหว่างกันมาก อัตราการเปลี่ยนแปลงยิ่งสูง เพราะมีการหยิบยืมวัฒนธรรมซึ่งกันและกัน
4. การเปลี่ยนแปลงสิ่งแวดล้อมถ้ามีมากสังคมก็ต้องปรับตัวเปลี่ยนแปลงไปตามการเปลี่ยนของสิ่งแวดล้อม
5. ทักษะของสังคมต่อการเปลี่ยนแปลง สังคมที่มีทัศนคติสนับสนุนการเปลี่ยนแปลงการทดลองสิ่งใหม่ๆ ย่อมจะมีอัตราการเปลี่ยนแปลงสูงกว่าสังคมที่ยึดมั่นในประเพณี(ยุทศ ศักดิ์เดช ยนต์:32-34)

กล่าวโดยสังเขป ทฤษฎีการแพร่กระจายนวัตกรรมมีสาระโดยย่อว่า การรับนวัตกรรมอย่างหนึ่งอย่างใด ขึ้นอยู่กับบุคคล ระบบสังคม ระบบสื่อสาร นวัตกรรม และระยะเวลา

ประพจน์

1. การรับนวัตกรรม ขึ้นอยู่กับปัจเจกบุคคล
2. การรับนวัตกรรมขึ้นอยู่กระบบสังคม
3. การรับนวัตกรรมขึ้นอยู่กระบวนนวัตกรรม
5. การรับนวัตกรรม ขึ้นอยู่กับระยะเวลา

การสื่อสาร(communication) หมายถึง การติดต่อระหว่างผู้ส่งข่าวสารกับผู้รับข่าวสาร โดยผ่านหรือตัวกลางอย่างใดอย่างหนึ่ง ในทฤษฎีนี้ การสื่อสารคือการแพร่กระจายทางนวัตกรรม ซึ่งโดยปกติเป็นกระบวนการ(diffusion process) ที่นวัตกรรมอย่างหนึ่งแพร่จากแหล่งผลิต หรือแหล่งค้นพบไปสู่ผู้ใช้หรือผู้รับนวัตกรรม ส่วนสำคัญของกระบวนการนี้คือการกระทำระหว่างกันของมนุษย์ที่คนหนึ่งสื่อความคิดใหม่กับอีกคนหนึ่งให้ได้รู้ เขาจะรับความคิดนั้นหรือไม่หลังจากนั้นก็จะเป็นอีกเรื่องหนึ่ง นวัตกรรม(innovation)อย่างกว้าง หมายถึงสิ่งใดๆที่คน(จำนวนหนึ่ง)ถือว่าใหม่ ส่วนใหญ่นวัตกรรมเป็นสิ่งใดๆ ไม่ว่าจะเป็นความคิด ความรู้ วัสดุ สิ่งของ ที่ใหม่สำหรับสังคมหนึ่งใด ถ้าเป็นความหมายอย่างแคบจะต้องใส่คำคุณศัพท์กำกับเข้าไป เช่น นวัตกรรมทางเทคนิค นวัตกรรมทางองค์การ นวัตกรรมทางการกีฬา หรือ นวัตกรรมทางการแพทย์ เป็นต้น

ระยะเวลา(time) ในที่นี้หมายถึง ขนาดของเวลาที่ใช้ในกระบวนการแพร่ นวัตกรรมจากจุดเริ่มต้นที่แหล่งผลิตไปจนถึงจุดที่มีผู้รับนวัตกรรม ซึ่งแต่ละนวัตกรรมใช้เวลาสั้นยาวไม่เท่ากัน(สัญญาวิวัฒน์:24)

1. การรับนวัตกรรมขึ้นอยู่กับปัจเจกบุคคล หมายความว่า ปัจเจกบุคคลแต่ละคนเป็นผู้ตัดสินใจรับนวัตกรรมหรือไม่รับนวัตกรรม บางคนรับเร็ว บางคนรับช้า แม้จะอยู่ในสังคมหรืออยู่ในชุมชนเดียวกันก็ตาม คนที่มีภาวะนวัตกรรมสูง (high innovativeness) ก็จะได้รับนวัตกรรมเร็ว กลายเป็นนวัตกรรม (innovators) หรือกลุ่มที่รับนวัตกรรมเร็ว หรือแม้เป็นชนกลุ่มใหญ่ผู้รับนวัตกรรมเร็ว ในขณะที่ผู้มีภาวะนวัตกรรมต่ำ (Low innovativeness) ถ้าไม่เป็นประเภทชนกลุ่มใหญ่ผู้รับนวัตกรรมช้า ก็เป็นผู้ล่าหลัง (Low innovativeness) ถ้าไม่เป็นประเภทชนกลุ่มใหญ่ผู้รับนวัตกรรมช้า ก็เป็นผู้ล่าหลัง (laggards) ไปเลย การรับนวัตกรรมจึงขึ้นอยู่กับบุคคลด้วยเหตุนี้

2. การรับนวัตกรรม ขึ้นอยู่กับระบบสังคม หมายความว่า ระบบสังคมประเภทต่างๆ มีอิทธิพลต่อการจะรับหรือไม่รับนวัตกรรม หรือรับเร็วรับช้าด้วย ทฤษฎีนี้แบ่งสังคมออกเป็นสองประเภท สองชั่วปลาย คือสังคมสมัยใหม่ชั่วหนึ่ง สังคมโบราณหรือสังคมหรือสังคมประเพณีอีกชั่วหนึ่ง สังคมสมัยใหม่จะรับนวัตกรรมเร็วและรับปริมาณมากกว่าสังคมแบบประเพณี ทั้งนี้เพราะสังคมสมัยใหม่มีระบบค่านิยมและบรรทัดฐานสังคมในลักษณะที่สนับสนุนการเปลี่ยนแปลงและการพัฒนาสังคมให้เจริญรุดหน้า(โดยเฉพาะทางวัตถุ) ดังนั้นเมื่อมีอะไรใหม่มา ก็สนับสนุนให้รับมาทดลองใช้ในสังคม ในขณะที่สังคมประเพณีไม่มีระบบค่านิยมและบรรทัดฐานสังคมเช่นนี้ จึงไม่สนับสนุนการรับนวัตกรรม

3. การรับนวัตกรรม ขึ้นอยู่กับการสื่อสาร ดังได้กล่าวแล้วในคำนิยามว่า การสื่อสารหมายถึง กระบวนการแพร่กระจายนวัตกรรมจากจุดเริ่มต้นไปสู่จุดสุดท้ายคือการรับหรือไม่รับนวัตกรรม หัวใจของกระบวนการคือ การกระทำระหว่างกันของมนุษย์ ดังนั้นจึงเห็นได้ว่า ทำไมการสื่อสารจึงมีความสำคัญต่อการรับนวัตกรรม ถ้าความสำคัญระหว่างผู้ส่งผ่านนวัตกรรม เป็นผู้นำความคิดหัวก้าวหน้ากับบุคคลสมาชิกชุมชนผู้ห่มแน่นและการศึกษาสูงในชั้นทดลองของกระบวนการแพร่รับนวัตกรรม การรับนวัตกรรมก็จะเร็ว หากเป็นกรณีความสัมพันธ์ระหว่างผู้นำ ความคิดหัวก้าวหน้าแต่สมาชิกชุมชนหัวล่าช้า การรับนวัตกรรมก็ช้าหรืออาจไม่มีการรับนวัตกรรมเลยก็ได้

4. การรับนวัตกรรมขึ้นอยู่กับตัวนวัตกรรม หมายถึงลักษณะของนวัตกรรมมีส่วนกำหนดระยะเวลา หรือการรับหรือไม่รับนวัตกรรม ทฤษฎีนี้ระบุว่า นวัตกรรมมีปัจจัยที่จะต้องพิจารณา 5 ประการที่จะเป็นที่ยอมรับหรือไม่ยอมรับ รับเร็วหรือช้า คือ 1.ความได้เปรียบ 2. การเข้ากับสังคมวัฒนธรรมได้ 3.ความสลับซับซ้อน 4.การแบ่งทดลองใช้ได้หรือไม่ 5.ความเข้าใจง่ายย่นวัตกรรมที่มีลักษณะทางบวกย่อมจะแพร่หลายง่าย ในขณะที่นวัตกรรมที่มีลักษณะทางลบมักขายไม่ค่อยจะออกเพราะ 1.ไม่ดีกว่าของเดิม 2.เข้ากับสังคมวัฒนธรรมไม่ได้หรือได้ไม่ดี 3.มีโครงสร้างซับซ้อน 4.แบ่งทดสอบไม่ได้ 5.เข้าใจได้ยาก

5. การรับนวัตกรรมขึ้นอยู่กับกาลเวลา หมายความว่า ระยะเวลาหรือตัวเวลาเองมีอิทธิพลต่อการรับหรือไม่รับนวัตกรรมเท่าที่มีการวิจัยมาแล้ว เวลาก่อให้เกิดสิ่งที่เรียกว่า ภาวะนวัตกรรมอันเป็นเครื่องแสดงระดับหรือประเภทของบุคคลที่เกี่ยวข้องกับนวัตกรรมสูง บางคนมีตัวบุคคลบางคนเลยเป็นนวัตกรรม หรือผู้ล่าหลังตามระยะเวลาที่รับนวัตกรรมและแน่นอนว่า ในการที่บุคคลจะตัดสินใจรับหรือไม่รับนวัตกรรม เขาจะต้องใช้เวลาพิจารณานวัตกรรมระยะหนึ่ง หากไม่มีเวลาเขาคงตัดสินใจไม่ได้ เวลาจึงมีความสำคัญต่อการรับนวัตกรรม(สัญญา สัญญาวิวัฒน์:ทฤษฎีและกลยุทธ์การพัฒนาสังคม:23)

2.3 การท่องเที่ยวเชิงพุทธและวัฒนธรรม

การท่องเที่ยวเชิงศาสนา หมายถึง การเดินทางไปท่องเที่ยวยังศาสนาสถาน เพื่อเยี่ยมชมหรือบูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์ นมัสการศาสนสถานและครูบาอาจารย์รวมถึงการทำกิจกรรมด้านศาสนาเช่น การปฏิบัติกรรมฐาน รวมถึงการศึกษาประวัติความเป็นมาของศาสนสถานต่างๆ และสามารถประยุกต์หลักธรรมไปใช้ในชีวิตประจำวันได้แหล่งท่องเที่ยวเชิงศาสนา แบ่งออกเป็น 2 ประเภท ได้แก่ 1) แหล่งท่องเที่ยวประเภทศาสนาสถาน หมายถึง อาคารหรือสิ่งปลูกสร้างที่เกี่ยวข้องกับศาสนา ตลอดจนที่พำนักของนักบวชตามศาสนานั้นๆ ประเภทของศาสนสถาน อาจแบ่งตามแต่ละศาสนาเช่น ศาสนาพุทธ ได้แก่ วัด เจดีย์ สถูป ปรางค์ พระธาตุ ศาสนาอิสลาม ได้แก่ มัสยิดหรือสุเหร่า ศาสนาคริสต์ ได้แก่ โบสถ์คริสต์ เป็นต้น 2) แหล่งท่องเที่ยวประเภทสถานปฏิบัติธรรม หมายถึง สถานที่สำหรับปฏิบัติสมาธิปัสสนากรรมฐานให้เกิดความสงบตามแนวทางพระพุทธศาสนาเช่น เสถียรธรรมสถาน สำนักปฏิบัติวิปัสสนาวิถ้ออมน้อย เป็นต้น(การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย:2549)

การท่องเที่ยวเชิงพุทธ หมายถึง การเดินทางไปยังพุทธศาสนสถานใดๆโดยมีจุดมุ่งหมายดังนี้

1.การเดินทางไปเพื่อการบำเพ็ญบุญกิริยาวัตถุ 10 อย่างใดอย่างหนึ่งคือ

- 1.1 ทานมัย ทำบุญด้วยการให้
- 1.2 ศีลมัย ทำบุญด้วยการรักษาศีลและประพฤติดี
- 1.3 ภาวนามัย ทำบุญด้วยการเจริญภาวนา
- 1.4 อปจายนมัย ทำบุญด้วยการประพดีอ่อนน้อม
- 1.5 เวยยาวัจจมัย ทำบุญด้วยการช่วยเขนขวยรับใช้
- 1.6 ปัตติทานมัย ทำบุญด้วยการเฉลี่ยส่วนความดีให้ผู้อื่น
- 1.7 ปัตตนาโมทนามัย ทำบุญด้วยความยินดีของผู้อื่น
- 1.8 ธิมมัสวณมัย บุญเกิดจากการฟังธรรม
- 1.9 ธิมมเทศนามัย บุญเกิดจากการสั่งสอนธรรม
- 1.10 ทิฏฐุชุกัมม บุญเกิดจากการทำความเห็นให้ตรง

2. การเดินทางไปเพื่อสักการะสิ่งศักดิ์สิทธิ์และปฏิบัติธรรม ณ พุทธศาสนสถานแห่งใดแห่งหนึ่ง

3. การเดินทางไปเพื่อเข้าร่วมศาสนพิธี งานเทศกาลประเพณีต่างๆเช่นการไปทอดกฐินทอดผ้าป่า ตักบาตรดอกไม้ แห่เทียนพรรษา เป็นต้น(ปิ่นเพชร จำปา:2545)

ความสัมพันธ์ระหว่างพระพุทธศาสนากับการท่องเที่ยว

ในอดีตที่ผ่านมาจะพบว่าพระมหากษัตริย์ไทยในยุคสมัยต่างมีการเสด็จออกประกาศไปยังแหล่งท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนา ดังปรากฏหลักฐานที่เป็นหนังสือวรรณกรรมต่างๆเกี่ยวกับการเสด็จประพาสของพระมหากษัตริย์อยุธยาเพื่อไปนมัสการสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในวัดต่างๆดังนี้

1. สมเด็จพระเจ้าทรงธรรม เสด็จไปบูชารอยพระพุทธบาทที่พรมานบุญ

2. สมเด็จพระเจ้าปราสาททอง เสด็จพระราชดำเนินไปนมัสการพระพุทธบาท และ ประพาสบางปะอิน
3. สมเด็จพระนารายณ์ เสด็จนมัสการพระพุทธบาท
4. พระเพทราชา เสด็จนมัสการพระพุทธบาท
5. สมเด็จพระเจ้าเสือ เสด็จนมัสการพระพุทธชินศรี และ เสด็จนมัสการพระพุทธบาท
6. พระเจ้าอยู่หัวท้ายสระ เสด็จนมัสการพระพุทธบาท
7. พระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ เสด็จนมัสการพระพุทธบาท และเสด็จไปฉลองพระนอนจักรสีห์สมโภชน์พระพุทธชินราช
8. พระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ เสด็จนมัสการพระพุทธชินสีห์ พระสารีริกธาตุที่เมืองสวางคบุรี
9. สมเด็จพระที่นั่งสุริยาศน์อมรินทร์ เสด็จนมัสการการพระฉาย และเสด็จนมัสการพระพุทธบาท (ปีนเพชร จำปา: 2545:26) นอกจากนั้นยังมีวรรณกรรมที่เกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงพุทธในอดีตดังนี้

สมัยอยุธยา มีผู้แต่งนิราศหรือกวีนิพนธ์ ไม่ทราบผู้แต่ง โดยเป็นการบรรยายการเดินทางจากเชียงใหม่ไปลำพูนเพื่อนมัสการพระธาตุหรือกวีนิพนธ์ ซึ่งเดิมแต่งเป็นภาษาล้านนา ในสมัยพระเจ้าปราสาททอง พ.ศ.2280

สมัยอยุธยาถึงต้นรัตนโกสินทร์ เจ้าฟ้าธรรมาธิเบศร์ทรงแต่งกาพย์ห่อโคลงประภาพรรทองแดง กล่าวถึงการเสด็จทางสถลมารคจากท่าเจ้าสนุกถึงพระพุทธบาท และยังทรงแต่งกาพย์ห่อโคลงนิราศพระบาท มิได้บ่งชี้ว่าเดินทางไปไหน

สมัยต้นรัตนโกสินทร์ พ.ศ.2350 สุนทรภู่ ได้แต่งโคลงนิราศพระบาทตามเสด็จพระองค์ปฐมวงศ์ไปพระพุทธบาท และใน พ.ศ.2371 ได้แต่ง กลอนนิราศภูเขาทองกล่าวถึงระหว่างการเดินทางไปนมัสการภูเขาทองที่อยู่อยุธยาในขณะที่บวช พ.ศ.2385 สุนทรภู่ ยังได้แต่ง กลอนนิราศพระประธมกล่าวถึง การไปนมัสการพระปฐมเจดีย์ นอกจากนั้นยังมี กรมหลวงวงศาธิราชสนิท ได้แต่ง โคลงนิราศพระประธม กล่าวถึง การไปนมัสการพระปฐมเจดีย์ นายมีได้แต่งนิราศเดือน ไม่บ่งชี้ว่าเดินทางไปไหน และหมื่นพรหมสมพัตร ได้แต่งนิราศพระแท่นดงรัง กล่าวถึงการไปนมัสการพระแท่นดงรัง (ปีนเพชร จำปา: 2545:28)

แนวคิดการไหว้พระเจดีย์สมัยก่อนพุทธกาล

คำว่า เจดีย์ เป็นคำที่เรียกสถานที่สำคัญที่บุคคลในสมัยนั้นกำหนดพื้นที่สำหรับประกอบศาสนกิจตามความเชื่อของคนในพื้นที่นั้นๆ สมัยก่อนพุทธกาลบุคคลนับถือเทวดาหรือเทพองค์ต่างๆ แล้วสร้างสถานที่เป็นที่สถิตของเทวดาเรียกว่าเทวสถานหรือเจดีย์สถาน(ธรรมบท ภาค 6:115) และเป็นที่อยู่อาศัยของยักษ์ ดังปรากฏข้อว่าในพระคัมภีร์ว่า “อชกลาปกเจดีย์อันเป็นที่อยู่ของยักษ์ ชื่อว่าอชกลาปกะ(พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย อุทาน25:7:179) เจดีย์ยังหมายถึงสถานที่ที่เป็นมงคลเกี่ยวกับพระมหากษัตริย์ทรงใช้สอย ดังข้อความปรากฏในคัมภีร์ว่า “มกุฏพันธเจดีย์ เป็นชื่อเรียกศาลามงคลซึ่งเป็นสถานที่ประดับเครื่องทรงพระวรกายของพวกเจ้ามัลละในพระราชพิธีราชาภิเษก ที่เรียกว่าเจดีย์เพราะเป็นสถานที่ควรเคารพยำเกรง” (ที.ม.อ.228/204,ที.ม.ฎีกา 228/232) หลังจากที่พระพุทธเจ้าตรัสรู้แล้วได้เสด็จไปเมืองเวสาลีและได้ตรัสถึงเจดีย์ที่มีอยู่ก่อนที่พระองค์จะตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าว่า “ อุเทนเจดีย์นารัณรมย์ โคตมกเจดีย์นารัณรมย์ สัตตัมพเจดีย์นารัณรมย์ พหุบุต

เจดียน์ารีนรมย์ สารันทเจดียน์ารีนรมย์ ปาวาลเจดียน์ารีนรมย์(พระสูตรตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค:10:167:112) และข้อความในคัมภีร์ที่พระพุทธเจ้าได้ตรัสถึงกษัตริย์วัชชีที่บูชาเจดียน์ว่า “พวกเจ้าวัชชี สักการะ เคารพ นับถือ บูชาเจดียน์ในแคว้นวัชชีของชาววัชชีทั้งในเมืองและนอกเมือง และไม่ละเลยการบูชาอันชอบธรรมที่เคยให้เคยกระทำต่อเจดียน์เหล่านั้นให้เสื่อมสูญไป”(พระสูตรตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค:10:134:81) บุคคลนั้นในสมัยนั้นไม่ว่าจะเป็นกษัตริย์หรือประชาชน ตลอดจนกระทั่งนักบวชลัทธิไม่มุ่งฆ่า(เปลือย) ได้นับถือเจดียน์อย่างเคร่งครัดดังปรากฏข้อความในคัมภีร์ว่า “ เราไม่พึงล่วงเกินอุเทนเจดียน์ ซึ่งอยู่ทางทิศตะวันออกแห่งกรุงเวสาลี เราไม่พึงล่วงเกินโคตมกเจดียน์ ซึ่งอยู่ทางทิศใต้แห่งกรุงเวสาลี เราไม่พึงล่วงเกินสัตตัมพเจดียน์ ซึ่งอยู่ทางทิศตะวันตกแห่งกรุงเวสาลี เราไม่พึงล่วงเกินพทุพตตเจดียน์ซึ่งอยู่ทางทิศเหนือแห่งกรุงเวสาลี(พระสูตรตันตปิฎก:ทีฆนิกาย ปาฎิกวรรค11:11:10)นอกจากนี้สถานที่ที่ปลูกดอกไม้ ปลูกผลไม้อยู่ในรั้วเดียวกันเป็นที่พักผ่อนหย่อนใจเรียกว่าอารามเจดียน์ หมายถึงสถานที่ที่งดงามด้วยไม้ดอกและไม้ผล ที่เรียกว่า เจดียน์เพราะเป็นสถานที่ที่กระทำให้ วิจิตร ทำให้น่าบูชาปาเป็นที่ทำพิธีกรรมตามลัทธิเรียกว่าวนเจดียน์หมายถึงชายป่าที่ต้องนำเครื่องพลีกรรมไปสังเวย ป่าสุภควันและป่าที่ตั้งศาล เป็นที่สถิตของเทวดาเป็นต้น ต้นไม้ที่มีคนนับถือก็เรียกว่าเจดียน์ ดังปรากฏข้อความในคัมภีร์ว่า “รุกขเจดียานิ เจดียน์คือต้นไม้”(ธรรมบท ภาค 6:110) รุกขเจดียน์ หมายถึงต้นไม้ใหญ่ที่คนเคารพบูชาใกล้ปากทางเข้าหมู่บ้าน หรือนิคมเป็นต้นโดยเข้าใจว่าเป็นที่อยู่ของเทวดาผู้มีฤทธิ์ (ม.ม.อ. 1/49/129)

รูปแบบการท่องเที่ยวที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนา

แนวคิดเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงพุทธมีมาก่อนพ.ศ. 1 โดยคำว่า ท่องเที่ยว ปรากฏในคำภาษาบาลีว่า “จร”อ่านว่า “จระ” ภาษาบาลีปรากฏคำเกี่ยวกับท่องเที่ยวคือ “วิจรติ,สญจรติ แปลว่า เที่ยวไป,สญจรไป(หลวงเทพดรณานุศิษฐ์:2528ซ133) คำว่า “จร”มีปรากฏอยู่ในปฐมโองการของพระพุทธเจ้าหลังจากพระองค์ได้ตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าแล้วพระองค์ได้ส่งสาวกออกไปเผยแผ่ศาสนาด้วยพระดำรัสว่า “จรถ ภิกขเว จาริกิ พุทฺชนฺหิตาย พุทฺชนฺสุขาย โลกานุกมฺปาย อตฺถาย หิตาย สุขาย เทวมนุสฺसान.แปลเป็นภาษาไทยว่า “ภิกษุทั้งหลาย พวกเธอจงเที่ยวไป เพื่อประโยชน์สุขแก่ชนจำนวนมาก เพื่ออนุเคราะห์ชาวโลก เพื่อประโยชน์เกื้อกูลและความสุขแก่ทวยเทพและมนุษย์ ” (พระวินยปิฎก.มหาวรรค.เล่มที่ 4 ข้อที่ 32 หน้าที่40) คำว่าเที่ยวพระพุทธเจ้ามุ่งหมายถึงการเดินทางไปในที่ต่างๆเพื่อประกาศพระธรรมแก่ประชาชนได้รับประโยชน์สูงสุดนำความสุขไปให้ประชาชน ในบรรดาพุทธกิจ 5 ประการ ของพระพุทธเจ้า กิจในปุเรภัต คือการเสด็จเที่ยวไปบิณฑบาตรตามหมู่บ้าน นิคม ตำบล เมือง รัฐ เสด็จจากแคว้นแคว้นหนึ่งไปสู่อีกแคว้นหนึ่งเป็นกิจวัตรประจำได้พบกับเหตุการณ์ต่างๆในขณะเสด็จเที่ยวบิณฑบาต(รังษี สุพนธ์:2549:16) การเที่ยวบิณฑบาตรของพระสาวกของพระพุทธเจ้าทำให้ประชาชนเห็นและเลื่อมใส กรณิพระอัสสชิ หนึ่งในปัญจวัคคีย์ทั้ง 5 รูป ได้ไปเที่ยวบิณฑบาตในกรุงราชคฤห์ มาณพชื่อว่าอุปติสสะได้พบและได้สนทนาธรรมจนกระทั่งอุปติสสะได้บรรลุธรรมและเดินทางไปขอบวชกับพระพุทธเจ้า(พระวินยปิฎก มหาวรรค.เล่มที่4.ข้อที่32. หน้าที่40)

ในพระคัมภีร์บันทึกถึงพระพุทธเจ้าได้พาภิกษุ 500 รูปที่ประสงค์จะลาสิกขา ไปเที่ยวป่าหิมพานต์ ชมภูเขา, ชมป่า,ชมแม่น้ำ,และหมู่บ้านในป่าหิมพานต์ ในขณะที่มีนางนาคดูแลว่า 50 ตัว

บินมาแวดล้อมนกทูเหว่าตัวผู้ในบริเวณนั้น ภิกษุทั้งหลายจึงถามถึงชื่อนกเหล่านั้น พระพุทธเจ้าตรัสว่า นกเหล่านั้น ชื่อว่า นกทูเหว่า(ขุททกนิกาย ชาตก อรรถกถา เล่ม 8 หน้า 308) คัมภีร์ขุททกนิกาย เถรคาถา ได้บันทึกเหตุการณ์ที่พระกาฬทายีเถระได้ทูลนิมนต์พระพุทธเจ้าไปแสดงธรรมโปรดพระประยูรญาติที่เมืองกบิลพัสดุ์ด้วยการพรรณนาถึงความสวยงามของสถานที่ที่จะเดินทางผ่าน ดังข้อความว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ บัดนี้ หนูไม่มีดอกและใบสีแดงดังถ่านเพลิง ผลัดใบเก่าทิ้ง ผลิดอกออกผล หนูไม้เหล่านั้น สว่างไสวดังเปลวเพลิง ข้าแต่พระมหาวิระ ผู้มีส่วนแห่งอรรถรสเป็นต้นเวลานี้เป็นเวลาสมควรอนุเคราะห์หมู่พระญาติหนูไม้มีดอกบานสะพรั่ง น่ารื่นรมย์ใจส่งกลิ่นหอมฟุ้งตลบไปทั่วทุกทิศผลัดใบเก่าทิ้งผลิดอกออกผลข้าแต่พระองค์ผู้แก่แล้วถ้าถึงเวลาที่พระองค์จะเสด็จหลีกไปจากที่นี่ ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ก็ดูนี้ไม่หนาวนักไม่ร้อนนัก เป็นฤดูที่สบาย เหมาะแก่การเดินทาง พระประยูรญาติทั้งฝ่ายศากยวงศ์และโกลิยวงศ์จะได้เฝ้าพระองค์” (พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย เถรคาถา:26:527:432)

แนวคิดเรื่องสุคติโลกสวรรค์

แนวคิดเรื่องสุคติโลกสวรรค์ ชีวิตหลังตายเป็นแนวคิดหนึ่งที่มีอิทธิพลต่อพุทธศาสนิกชน โดยที่พื้นฐานชาวพุทธมีความเชื่อเกี่ยวกับชีวิตในอดีตชาติและอนาคตชาติ สังคมชาวพุทธได้ถูกหล่อหลอมเกี่ยวกับคุณงามความดี การบำเพ็ญบุญ บำเพ็ญสมาธิ สั่งสอนให้ใช้ปัญญาในการดำรงชีวิต และได้รับข้อมูลเกี่ยวกับประวัติของพระพุทธเจ้าตั้งแต่ประสูติ ออกบวช ตรัสรู้และปรินิพพาน และหลักธรรมคำสั่งสอนผ่านบุคคลเช่น พระสงฆ์ นักปราชญ์ บิดามารดา ครูอาจารย์ และผ่านสื่อต่างๆ เช่นจิตรกรรมฝาผนัง หนังสือ เป็นต้น ทำให้แนวคิดเกี่ยวกับสุคติโลกสวรรค์เป็นแนวคิดคู่กับพระพุทธศาสนา จากแนวคิดนี้ทำให้พุทธศาสนิกชนหาวิธีสร้างบุญกุศลชนิดที่ดีที่สุด นั่นคือการบูชากราบไหว้พระพุทธเจ้าผู้เป็นพระศาสดาของศาสนาพุทธ ถึงแม้พระศาสดาจะปรินิพพานไปแล้ว แต่ยังมีสถานที่ที่พระองค์เคยใช้สอยโดยพระองค์ผู้เป็นศาสดาตรัสสั่งไว้ให้ไปดูและกราบไหว้ดังปรากฏข้อความที่น่าสนใจในพระคัมภีร์ว่า “อานนท์ สังฆเวณียสถาน 4 แห่งนี้เป็นสถานที่ (เป็นศูนย์รวม) ที่กุลบุตรผู้มีศรัทธาควรไปดู สังฆเวณียสถาน 4 แห่งอะไรบ้าง คือ

1. สังฆเวณียสถานที่กุลบุตรผู้มีศรัทธาควรไปดู ด้วยระลึกว่า ตถาคต ประสูติในที่นี้
- 2.สังฆเวณียสถานที่กุลบุตรผู้มีศรัทธาควรไปดูด้วยระลึกว่าตถาคต ได้ตรัสรู้อนุตรสัมมาสัมโพธิญาณในที่นี้
- 3.สังฆเวณียสถานที่กุลบุตรผู้มีศรัทธาควรไปดู ด้วยระลึกว่าตถาคต ทรงประกาศธรรมจักรอันยอดเยี่ยมในที่นี้
- 4.สังฆเวณียสถานที่กุลบุตรผู้มีศรัทธาควรไปดูด้วยระลึกว่าตถาคตได้เสด็จดับขันธปรินิพพานด้วยอนุปาติเสสนิพพานธาตุในที่นี้

สังฆเวณียสถาน 4 แห่งนี้เป็นสถานที่ที่กุลบุตรผู้มีศรัทธาควรไปดู ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา ผู้มีศรัทธาจะมาดู ด้วยระลึกว่า ตถาคต ประสูติ ในที่นี้ ว่า ตถาคตได้ตรัสรู้อนุตรสัมมาสัมโพธิญาณในที่นี้ ว่า ตถาคต ประกาศธรรมจักรอันยอดเยี่ยมในที่นี้ ว่า ตถาคตได้เสด็จดับขันธปรินิพพาน ด้วยอนุปาติเสสนิพพานธาตุในที่นี้ ขนเหล่าใดเหล่าหนึ่งจาริกไปยังเจตีย์จักมีจิตเลื่อมใสตายไป ขนเหล่านั้น ทั้งหมดหลังจากตายแล้วจะไปเกิดในสุคติโลกสวรรค์(พระสุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค:10:202:150)

จากหลักฐานที่กล่าวมานี้ทำให้ทราบว่าบุคคลที่เดินทางไปดูและนมัสการสังเวชนียสถานทั้ง 4 แห่งนี้ทำให้เกิดการท่องเที่ยว

คติการบูชาพระบรมธาตุและสร้างพระสถูป

หลังจากพระพุทธเจ้าปรินิพพานแล้วพระบรมสารีริกธาตุแบ่งออกเป็นส่วนๆมอบให้เจ้าผู้ครองนครต่างๆที่เลื่อมใสพระพุทธเจ้า ปรากฏข้อความในพระคัมภีร์ว่า “ พระมหาโคดมชินเจ้าผู้ประเสริฐ เสด็จดับขันธปรินิพพานที่กรุงกุสินารา พระบรมสารีริกธาตุของพระองค์ แผลไปอย่างกว้างขวางในนานาอารยประเทศ พระบรมสารีริกธาตุทะนานหนึ่งเป็นของพระเจ้าอชาตศัตรู อีกทะนานหนึ่งอยู่ที่กรุงเวสาลี อีกทะนานหนึ่งอยู่ที่กรุงกบิลพัสดุ์ และอีกทะนานหนึ่งอยู่ที่กรุงอัลลกะปะ ทะนานหนึ่งอยู่ที่กรุงรามคาม ทะนานหนึ่งอยู่ที่กรุงเวณฐทีปะ ทะนานหนึ่งอยู่ที่กรุงปาวาของมัลลกะษัตริย์ ทะนานหนึ่งอยู่ที่กรุงกุสินารา โทณพราหมณ์ให้ช่างสร้างสถูปบรรจุทะนานทอง กษัตริย์กรุงโมริยะผู้มีหทัยยินดี รับสั่งให้สร้างพระสถูปบรรจุพระอังคาร พระสถูปบรรจุพระบรมสารีริกธาตุ 8 แห่ง ตามพเจติยเป็นแห่งที่ 9 บาตร ไม้เท้า และจีวรของพระผู้มีพระภาคอยู่ที่วชิรานคร สบงอยู่ที่กุลชนคร ผ้าปัจจัตถณะอยู่ที่สัลนคร(กรุงกบิลพัสดุ์) ธมกรกและประคตเอาจอยู่ที่กรุงปาตลีบุตร ผ้าอาบน้ำอยู่ที่กรุงจัมปา พระอุณาโลมอยู่ที่แคว้นโกศล ผ้ากาสาวพัสตร์อยู่ที่พรหมโลก ผ้าโพกอยู่ที่ดาวดึงส์ รอยพระบาทอันประเสริฐอยู่ที่หินเหมือนมียู่ที่กัจจตบุรี ผ่านีสทนะอยู่ที่วันตีชนบท ผ้าลาดอยู่ที่สวรรค์ชั้นดาวดึงส์ ไม้สัฟไพอู่ที่กรุงมิถิลา ผ้ากรองน้ำอยู่ที่วิเทหรัฐ มีดและกล่องเข็มอยู่ที่กรุงอินทปัตถ์ ในกาลนั้นบริวารที่เหลือน้อยที่อปรินตชนบท หม่อมมุนษย์ในกาลนั้นจักบูชาบริวารที่พระมุนีทรงใช้สอย พระบรมสารีริกธาตุของพระโคดม ผู้แสวงหาคุณอันยิ่งใหญ่ กระจายแผ่กว้างขวางไป เพื่ออนุเคราะห์สัตว์ทั้งหลาย เป็นของเก่าในกาลนั้น (สุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย พุทธวงศ์ :33:1-18:726) เมื่อเจ้าผู้ครองนครต่างๆได้รับพระบรมสารีริกธาตุแล้วได้จัดงานเฉลิมฉลองอย่างยิ่งใหญ่ ดังปรากฏข้อความว่า “พระราชาแห่งแคว้นมคธพระนามว่าอชาตศัตรู เวเทหิบุตร ทรงสร้างพระสถูปบรรจุพระบรมสารีริกธาตุและทำการฉลองในกรุงราชคฤห์ พวกเจ้าลิฉฉวีผู้ครองกรุงเวสาลี ทรงสร้างพระสถูปบรรจุพระบรมสารีริกธาตุและทำการฉลองในกรุงเวสาลี พวกเจ้าศากยะชาวกบิลพัสดุ์ ทรงสร้างพระสถูปบรรจุพระบรมสารีริกธาตุและทำการฉลองในกรุงกบิลพัสดุ์ พวกเจ้าอุลิสผู้ครองกรุงอัลลกะปะทรงสร้างพระสถูปบรรจุพระบรมสารีริกธาตุและทำการฉลองในกรุงอัลลกะปะ พวกเจ้าโกลิยะผู้ครองกรุงรามคามทรงสร้างพระสถูปบรรจุพระบรมสารีริกธาตุและทำการฉลองในกรุงรามคาม พราหมณ์ผู้ครองกรุงเวณฐทีปะ สร้างพระสถูปบรรจุพระบรมสารีริกธาตุและทำการฉลองในกรุงเวณฐทีปะ พวกเจ้ามัลละผู้ครองกรุงปาวาทรงสร้างพระสถูปบรรจุพระบรมสารีริกธาตุและทำการฉลองในกรุงปาวา พวกเจ้ามัลละผู้ครองกรุงกุสินาราทรงสร้างพระสถูปบรรจุพระบรมสารีริกธาตุและทำการฉลองในกรุงกุสินารา แม้โทณพราหมณ์ก็สร้างพระสถูปบรรจุทะนานและทำการฉลอง พวกเจ้าโมริยะผู้ครองกรุงปิณฑลิวันทรงสร้างพระสถูปบรรจุพระอังคารและทำการฉลองในกรุงปิณฑลิวัน(สุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค:10.239.179)

ในคัมภีร์พระไตรปิฎกได้ปรากฏหลักฐานเกี่ยวกับอานิสงค์การไหว้เจติยในเรื่อง “พระเจติยทองของพระกัสสปทศพล” ดังนี้ บุญของบุคคลผู้บูชาท่านผู้ควรบูชา คือพระพุทธเจ้า หรือพระสาวก ผู้ก้าวพ้นธรรมเครื่องเน้นซ้ำ ผู้ข้ามความโศกและความรำไรได้แล้ว ผู้คงที่ ผู้ดับกิเลสได้แล้ว ผู้

ไม่มีภัยแต่ที่ไหน ใคร ๆ ไม่อาจนับได้ว่า บุญนี้มีประมาณเท่านี้ (พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย ธรรมบท:25:195:94) ในพระไตรปิฎกได้ปรากฏอานิสงส์เกี่ยวกับการไหว้พระเจดีย์ที่บรรจุพระบรมสารีริกธาตุดังนี้ว่า “ข้าพเจ้านั้นไหว้รัตนเจดีย์ซึ่งคลุมด้วยชายทองคำ แล้วได้ทำใจให้เลื่อมใสในพระสถูป ได้ชักชวนคนอื่นๆ ในการให้ทานนั้นว่า ขอเชิญท่านทั้งหลายบูชาพระบรมสารีริกธาตุ ของพระพุทธรูปเจ้าผู้ควรบูชา นั้น ด้วยการบูชาพระบรมสารีริกธาตุอย่างนี้ ท่านทั้งหลายละจากอัตภาพนี้ แล้วจักไปสู่สวรรค์ ข้าพเจ้าได้ทำกุศลกรรมนั้นไว้เท่านี้ ตนเองจึงเสวยสุขอันเป็นทิพย์ บันเทิงอยู่ในท่ามกลางหมู่เทวดาชั้นดาวดึงส์” (พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย วิมานวัตถุ:26:1205:151) บุคคลนิยมไหว้พระเจดีย์ดังข้อความในพระไตรปิฎกว่า “ไหว้เจดีย์ วางของหอมและมालาที่เจดีย์ ทำประทักษิณเจดีย์”(พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย มหานิเทศ:29:177506) นอกจากนั้นบุคคลนิยมสร้างเจดีย์เพราะมีความเชื่อเรื่องอานิสงส์ในการเกิดที่สรวงสวรรค์ ดังข้อความว่า “ข้าพเจ้าได้ช่วยกันสร้างอักษิณเจดีย์ เป็นเจดีย์ที่สร้างอย่างดี สูง 100 ศอก กว้าง 150 ศอก เป็นดั่งวิมานสูงเสียดฟ้า สั่งสมบุญไว้แล้ว ข้าพเจ้าครั้งสร้างอักษิณเจดีย์ ซึ่งงดงามด้วยแนวแห่งต้นตาล ไม้ไผ่สถานที่ที่ทำการบูชาเจดีย์นั้นแล้ว ทำจิตของตนให้เลื่อมใส บูชาเจดีย์อันสูงสุด พระเจดีย์นั้นรุ่งเรืองอยู่(ด้วยรัตนะทั้ง 7) ดุจกองไฟลุกโผลงอยู่ ส่องสว่างทั่วทั้ง 4 ทิศ ข้าพเจ้าทำจิตให้เลื่อมใสในหีบบรรจุพระบรมสารีริกธาตุนั้น สร้างกุศลเป็นอันมากแล้วระลึกถึงบุญกรรมแล้ว จึงไปเกิดยังสวรรค์ชั้นไตรทิพย์ ” (พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย อปทาน :32:402:36) ในคัมภีร์มีข้อความที่เกี่ยวกับการสร้างพระสถูปเป็นชั้นๆดังนี้ “ ชั้นที่ 5 ทำด้วยแก้วทับทิม ชั้นที่ 6 ทำด้วยแก้วลาย ชั้นบนทำด้วยรัตนะทุกอย่างอย่างร่าเริงทำด้วยแก้วมณี แทนไฟที่ด้วยรัตนะ พระสถูปทำด้วยทองคำล้วน สูง 1 โยชน์ ” ครั้นนั้น หมู่เทวดาได้มาร่วมประชุมปรึกษากัน ณ ที่นั้นว่า แม้พวกเราจักสร้างพระสถูปถวายพระโลกนาถผู้คงที่บ้าง พระสารีริกธาตุ ไม่แยกกัน คือรวมเป็นกลุ่มเดียวกัน พวกเราจักสร้างพระสถูปครอบไว้ที่พระพุทธรูปนี้ หมู่เทวดาได้ขยายพระสถูป ให้สูงขึ้นไปอีกหนึ่งโยชน์ด้วยแก้ว 7 ประการ พระสถูปนั้นจึงมีความสูง 2 โยชน์ ซึ่งส่องแสงสว่างจัดความมืดได้ พวกนาคได้มาร่วมประชุมปรึกษากัน ณ ที่นี้ว่ามนุษย์และเทวดาเหล่านั้นได้สร้างพระพุทธรูปแล้ว พวกเราอย่าได้ประมาทเลย

พวกมนุษย์กับเทวดาไม่ประมาทกันแล้ว แม้พวกเราจักสร้างพระสถูปถวายพระโลกนาถผู้คงที่บ้าง พวกนาคเหล่านั้นพากันรวบรวมแก้วอินทนิล แก้วมหานิล และแก้วมณีโชติช่วยกันประดับพระพุทธรูปไว้ พระพุทธรูปเจดีย์ประมาณเท่านั้น สร้างด้วยแก้วมณีล้วนสูง 3 โยชน์ ส่องแสงสว่างไสวในเวลานั้น ผู้ครุฑได้มาร่วมประชุมปรึกษากันในครั้งนั้นว่า มนุษย์ เทวดา และนาคเหล่านั้นได้สร้างพระพุทธรูปแล้ว พวกเราอย่าได้ประมาทเลย พวกมนุษย์พร้อมเทวดาไม่ประมาทกันแล้ว แม้พวกเราจักสร้างพระสถูปถวายพระผู้มีพระภาค ผู้ทรงเป็นที่พึ่งของสัตว์โลก ผู้คงที่บ้าง ผู้ครุฑแม้เหล่านั้นได้สร้างพระสถูป สำเร็จด้วยแก้วมณีล้วน และผ้าคลุมก็เหมือนกัน ได้สร้างพระพุทธรูปเจดีย์ต่อขึ้นไปให้สูงอีก 1 โยชน์ พระพุทธรูปสูงขึ้นไป 4 โยชน์ รุ่งเรืองอยู่ ส่องทิศทั้งปวงให้สว่างไสว เหมือนดวงอาทิตย์อุทัย ฉะนั้น ครั้งนั้น พวกกุมภภันท์ได้มาร่วมประชุมปรึกษากันว่า พวกมนุษย์ เทวดา นาค และครุฑก็เป็นเหมือนกันหมด ต่างก็ได้พากันสร้างพระสถูปที่อุดม บูชาพระพุทธรูปเจ้าผู้ประเสริฐที่สุดพวกเราอย่าได้ประมาทเลย พวกมนุษย์พร้อมเทวดาไม่ประมาทกันแล้ว ถึงพวกเราจักสร้างพระสถูปบูชาพระโลกนาถ ผู้คงที่บ้าง จักใช้รัตนะทั้งหลายประดับพระพุทธรูปเจดีย์ให้กว้างออกไป พวกกุมภภันท์แม้เหล่านั้น ได้ขยายพระพุทธรูปเจดีย์ให้กว้างออกไปอีก 1 โยชน์ ในครั้ง

นั้น พระสถูปสูงขึ้นไปเป็น 5 โยชน์ สว่างไสวอยู่ครั้งนั้น พวกยักษ์ได้มารวมประชุมปรึกษากัน ณ ที่นั้นว่า พวกมนุษย์ เทวดา นาค กุมภัณฑ์ และครุฑ ต่างได้พากันสร้างสถูปที่ประเสริฐที่สุด บูชา พระพุทธเจ้าผู้ประเสริฐที่สุด พวกเราอย่าได้ประมาทเลย พวกมนุษย์พร้อมเทวดาไม่ประมาทกันแล้ว แม้พวกเราจักสร้างพระสถูปบูชาพระโลกนาถ ผู้คงที่บ้าง นำแก้วผลึกมาประดับพระพุทธรูปเจดีย์ให้กว้างออกไปอีก ยักษ์แม่เหล่านั้ได้ขยายพระพุทธรูปเจดีย์ให้กว้างออกไปอีก 1 โยชน์ ครั้งนั้น พระสถูปสูงขึ้นไปเป็น 6 โยชน์ สว่างไสวอยู่ ครั้งนั้น พวกคนธรรพมารวมประชุมปรึกษากันว่า พวกมนุษย์ เทวดา นาค ครุฑ กุมภัณฑ์ และยักษ์ก็เหมือนกัน พวกเราทั้งหมดได้พากันสร้างพระพุทธรูปแล้ว ในเรื่องพระสถูปนี้ พวกเรายังไม่ได้สร้างเลย แม้พวกเราจักสร้างพระสถูปบูชาพระโลกนาถ ผู้คงที่บ้าง ครั้งนั้น พวกคนธรรพเหล่านั้ ได้สร้างแท่นไฟ 7 แห่ง จนถึงทางเดิน พวกคนธรรพสร้างพระสถูปด้วยทองคำล้วน ในครั้งนั้น พระสถูปสูงขึ้นไปเป็น 7 โยชน์ ส่องแสงสว่างไสว จนไม่รู้กลางคืนหรือกลางวัน เพราะมีแสงสว่างตลอดเวลา ดวงจันทร์และดวงอาทิตย์พร้อมทั้งดวงดาว ครอบงำรัศมีของพระสถูปนั้นไม่ได้ ในที่ประมาณ 100 โยชน์โดยรอบ แม้ประทีปก็ไม่โชติช่วง โดยกาลนั้น มนุษย์ พวกใดพวกหนึ่งจะบูชาพระสถูป พวกเราไม่ต้องขึ้นพระสถูป เพียงโยนเครื่องสักการะขึ้นไปบนอากาศ ยักษ์ตนหนึ่งชื่อว่าอภิสัมมตะ ที่พวกเทวดาแต่งตั้งไว้ คอยรับธูปหรือพวงดอกไม้ไปบูชาให้ ยิงขึ้น ชนเหล่านั้มองไม่เห็นยักษ์ตนนั้น เห็นแต่พวงดอกไม้ของยักษ์ที่ลอยไปอยู่ ครั้นเห็นเช่นนั้นแล้ว จึงไป มนุษย์ทั้งหมดย่อมไปเกิดยังสุคติ พวกมนุษย์ที่ไม่เชื่อในคำสอน และพวกที่เลื่อมใสในศาสนา มีความต้องการจะเห็นปาฏิหาริย์ จึงพากันบูชาพระสถูป (พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย อปทาน :32:56:130) หลักฐานในคัมภีร์พระไตรปิฎกปรากฏข้อความเกี่ยวกับบุคคลที่ทำการบูชาและทำความสะอาดพระเจดีย์ด้วยความเคารพว่า “พระเจดีย์ของพระผู้มีพระภาคพระนามว่าปทุมุตระผู้เจริญที่สุดในโลก ผู้คงที่ มีอยู่ในป่าใหญ่ซึ่งพลุกพล่านด้วยเนื้อร้าย ใครๆไม่อาจจะไปกราบไหว้พระเจดีย์ได้ พระเจดีย์ถูกหญ้า ต้นไม้ และเถาวัลย์ปกคลุม จึงหักพังลง ครั้งนั้นข้าพเจ้าเป็นคนทำกรางงานในป่า พร้อมบิดาและปู่ จึงได้เห็นพระสถูปหักพัง รกไปด้วยหญ้าและเถาวัลย์ ในป่าใหญ่ ครั้นได้เห็นพระสถูปของพระพุทธเจ้าแล้ว ตั้งจิตเคารพไว้ว่า พระสถูปนี้ของพระพุทธเจ้าผู้ประเสริฐที่สุด หักพังอยู่ในป่า พระสถูปไม่มีอะไรบังแดดฝนไม่(อยู่ในที่)เหมาะสมแก่คนที่รู้คุณและมีใช้คุณ เรายังไม่ได้ทำความสะอาดพระสถูปของพระพุทธเจ้า จะไม่ประกอบกรางงานอย่างอื่น ข้าพเจ้าแผ้วถางหญ้า ต้นไม้ และเถาวัลย์ที่พระเจดีย์เสร็จแล้ว คุณเข้าไหว้ครบ 8 ครั้งแล้วก็กลับไป ด้วยกุศลกรรมที่ข้าพเจ้าได้ทำไว้แล้วนั้น และด้วยการตั้งเจตจำนงไว้ ข้าพเจ้าสร้างกายมนุษย์แล้ว ได้ไปเกิดยังสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ (พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย อปทาน:33:53:508)

การสร้างพระเจดีย์สามารถใช้วัสดุที่มีอยู่ตามธรรมชาติ ดังข้อความในพระไตรปิฎกว่า ข้าพเจ้าออกจากอาศรมได้ก่อนพระเจดีย์ทลายแล้ว รวบรวมดอกไม้ธูปเทียนบูชาพระเจดีย์นั้น ข้าพเจ้าทำจิตให้เลื่อมใสในพระเจดีย์แล้ว (พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย อปทาน 33:114:152)และว่า “ข้าพเจ้าได้ไปยังแม่น้ำชีอัมริกา แล้วโกยทรายมาก่อเป็นพระเจดีย์ทลาย ข้าพเจ้าได้ทำพระเจดีย์ทลายนั้นให้เป็นนิมิตว่า พระสถูปของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าผู้ทรงเป็นมุนี ครั้นแล้วได้สร้างพระสถูปทองคำไว้ที่หาดทราย แล้วใช้ดอกกระดังงาจำนวน 3,000 ดอกบูชา ข้าพเจ้ามีความอิมใจ ประนมมือนมัสการทุกเช้าเย็น ไหว้พระเจดีย์ทลาย เหมือนไหว้พระสัมมาสัมพุทธเจ้า ในที่เฉพาะพระพักตร์ (พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย อปทาน:33:64:176) นอกจากนั้นมีหลักฐานเกี่ยวกับการสร้างพระ

สถูปทอง ปรากฏข้อความว่า ท่านทั้ง 2 ถือสะเก็ดไม้โพธิ์ให้สร้างเป็นพระสถูปทอง นมัสการในที่เฉพาะพระพักตร์ของพระศากยบุตร ทุกเช้าเย็น ในวันอุโบสถ ท่านทั้ง 2 นำพระสถูปทองออกมาแล้ว กล่าวสรรเสริญพระพุทธรูป ให้เวลาผ่านไปตลอด 3 ยาม (ด้วยการปฏิบัติธรรม) ข้าพเจ้าได้เห็นพระสถูปทองเสมอ จึงระลึกถึงเจดีย์ทรายขึ้นได้ นั่งบนอาสนะเดียวได้บรรลุอรหัตผลแล้ว(พระสูตรตันตปิฎก ขุททกนิกาย อปทาน:33:83:178) การทำความสะอาดเจดีย์มีอานิสงส์เกี่ยวกับการเกิดในภพชาติ ทำให้มีผิวพรรณสวยงาม ดังข้อความดังนี้ เมื่อชาติปางก่อน ข้าพเจ้าเก็บใบโพธิ์ที่ผูกทิ้งไว้ที่ลานพระเจดีย์ไปทิ้ง จึงได้คุณ 20 ประการ ด้วยเดชแห่งกรรมนั้น เมื่อข้าพเจ้าเวียนว่ายตายเกิดอยู่ในภพน้อยภพใหญ่ ก็เวียนว่ายตายเกิดอยู่ใน 2 ภพ คือ (1) ในภพเทวดา (2) ภพมนุษย์ จุตจากเทวโลกแล้วมาสู่ภพมนุษย์ ก็เกิดเฉพาะใน 2 ตระกูล คือ (1) ตระกูลกษัตริย์ (2) ตระกูลพราหมณ์ ข้าพเจ้ามีอวัยวะน้อยใหญ่ครบถ้วน มีร่างกายสูงใหญ่ รูปร่าง สะอาดสะอาด สดงาม สมบูรณ์ ไม่บกพร่อง ข้าพเจ้าเกิดในภพใดภพหนึ่ง คือในเทวโลกหรือในหมู่มนุษย์ มีผิวพรรณดังทองคำ เหมือนทองคำที่นายช่างหล่อดีแล้ว(พระสูตรตันตปิฎก ขุททกนิกาย อปทาน:33:48:224) และข้อความว่า ครั้งนั้น คนเหล่านั้นได้ช่วยกันสร้างเจดีย์ของพระศาสดา ผู้ทรงเป็นนักปราชญ์กว่านรชน สูงเพียงโยชน์เดียว ประดับด้วยรัตนนานาชนิดตามคำแนะนำของข้าพเจ้า ด้วยกรรมที่ข้าพเจ้าได้ทำไว้ดีแล้วนั้น และด้วยเจตนาที่ตั้งไว้มั่น ข้าพเจ้าละกายมนุษย์แล้ว จึงได้ไปเกิดในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ บัดนี้ เป็นภพสุดท้าย ข้าพเจ้าเกิดในตระกูลเศรษฐี ที่มั่งคั่ง สมบูรณ์ มีทรัพย์มากในกรุงสาวัตถี (พระสูตรตันตปิฎก ขุททกนิกาย อปทาน:33:23:292) บุคคลเมื่อไหว้พระเจดีย์ สวดสรรเสริญพระคุณของพระพุทธเจ้า ด้วยเสียงที่ไพเราะมีอานิสงส์คือเกิดในภพชาติต่อไปทำให้มีเสียงไพเราะ ดังข้อความว่า ข้าพเจ้าบูชาพระพุทธเจ้าผู้เป็นฤาษีผู้ประเสริฐ ด้วยเสียงที่ไพเราะ จึงได้ถึงความเป็นผู้เลิศกว่าภิกษุทั้งหลายที่มีเสียงไพเราะ ด้วยการถวายผลไม้แด่พระพุทธเจ้า และด้วยการระลึกถึงพระพุทธคุณ ข้าพเจ้าจึงสมบูรณ์ด้วยสามัญผลอยู่อย่างผู้ไม่มีอาสวะ(พระสูตรตันตปิฎก ขุททกนิกาย อปทาน:33:23:292)

ในพระไตรปิฎกได้กล่าวถึงถึงพวก ครุฑ และนาค พร้อมทั้งเทวดามานุชาพระเจดีย์ดังข้อความว่า ครั้งนั้น พระสถูปทั้งองค์ สำเร็จด้วยแก้วมณี จนกระทั่งเป็นพุทธเจดีย์สูง 3 โยชน์ ส่องแสงสว่างไสว ครั้งนั้น พวกครุฑมาประชุมกันแล้ว ร่วมปรึกษากันว่ามนุษย์ เทวดา และนาคเหล่านั้นได้พากันทำพุทธบูชาแล้ว พวกเราอย่ามัวประมาทอยู่เลย มนุษย์ นาค และเทวดาไม่ประมาทกันแล้ว ถึงพวกเราก็จักสร้างพระสถูป เพื่อบูชาพระโลกนาถ ผู้คงที่(พระสูตรตันตปิฎก ขุททกนิกาย อปทาน :33:134:355) การบูชาพระเจดีย์นอกจากดอกไม้แล้ว ยังมีการบูชาด้วยแสงไฟ ดังข้อความว่า มีใจผ่องใส ใช้น้ำมันนั้นตามประทีปบูชาพระเจดีย์ชื่อว่าสัพพังวร ของพระพุทธเจ้าผู้เลิศกว่าเทวดาและมนุษย์ ด้วยกรรมที่หม่อมฉันได้ทำไว้ดีแล้วนั้น และด้วยเจตนาที่ตั้งไว้มั่น หม่อมฉันละกายมนุษย์แล้ว จึงได้ไปเกิดในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์(พระสูตรตันตปิฎก ขุททกนิกาย อปทาน:33:149:475) การสร้างพระเจดีย์นิยมสร้างด้วย สิ่งที่มีค่า ดังข้อความว่า พระเจดีย์ที่สร้างด้วยรัตนะนั้น สร้างไว้สวยงาม มีสีสุก มีรัศมีรุ่งโรจน์ดุจดวงจันทร์และดวงอาทิตย์(พระสูตรตันตปิฎก ขุททกนิกาย อปทาน33.262.489.) ข้อความเกี่ยวกับการสร้างพระเจดีย์ดังนี้ หม่อมฉันทั้ง 2 ได้สร้างเจดีย์หลายองค์ แล้วก็พากันออกบวช เจริญอัปมัญญา แล้วได้ไปเกิดในพรหมโลก(สูตรตันตปิฎก ขุททกนิกาย อปทาน33:298:494) พระชินพุทธเจ้าผู้ประเสริฐพระนามว่าสุชาตะ เสด็จดับขันธปรินิพพานที่เสลาราม พระเจดีย์ของพระศาสดา ที่เสลารามนั้น สูงถึง 3 คาวุต(สูตรตันตปิฎก ขุททกนิกาย อปทาน33:36:655)

แนวคิดเกี่ยวกับเจดีย์ในพระพุทธศาสนา

ในคัมภีร์อรรถกถา ได้บันทึกเรื่องเจดีย์ 3 ชนิดสรุปดังนี้ 1.บริโภคเจดีย์ 2.อุททิสกเจดีย์ 3.ธาตุเจดีย์ ต้นโพธิ์เรียกว่าบริโภคเจดีย์ พระพุทธรูปเรียกว่าอุททิสกเจดีย์ สถูปที่บรรจุพระธาตุเรียกว่า ธาตุเจดีย์ กล่าวถึงอานิสงส์ที่บุคคลถวายสิ่งของแก่พระเจดีย์ถึงแม้บุคคลจะถวายสิ่งของเล็กน้อยแก่พระเจดีย์ อานิสงส์จะให้สัมฤทธิ์ในสิ่งที่ตนเองปรารถนา นอกจากนั้นยังได้กล่าวย้ำอานิสงส์การไหว้พระธาตุว่า บูชาด้วยดอกไม้เพียงดอกเดียว จะไม่ไปเกิดในทุกข์คติ ตลอด 80 โกฏิปี (อรรถกถา ขุททกปาฐะ:7.222) ในคัมภีร์สารัตถทีปนีฎีกาได้บันทึกเรื่องเจดีย์ 4 ชนิดสรุปได้ดังนี้ 1.บริโภคเจดีย์ 2.ธาตุเจดีย์ 3.ธัมมเจดีย์ 4.อุททิสกเจดีย์ ต้นโพธิ์เรียกว่าบริโภคเจดีย์ สถานที่บรรจุพระธาตุ เรียกว่า ธาตุเจดีย์ คัมภีร์ที่เขียนเกี่ยวกับธรรมะมีปฏิญจสมุปบาทเป็นต้นเรียกว่าธรรมเจดีย์ พระพุทธรูปเรียกว่า อุททิสกเจดีย์ (สารัตถทีปนีฎีกา:1.215) พระธรรมปิฎก(ป.อ.ปยุตโต) ได้กล่าวถึงเจดีย์ดังนี้ว่า เจดีย์หมายถึงที่เคารพนับถือ,บุคคล สถานที่ หรือวัตถุที่ควรเคารพบูชา, เจดีย์เกี่ยวกับพระพุทธเจ้ามี 4 อย่างคือ 1.ธาตุเจดีย์ บรรจุพระบรมสารีริกธาตุ 2.บริโภคเจดีย์ คือสิ่งหรือสถานที่ที่พระพุทธเจ้าเคยทรงใช้สอย 3. ธรรมเจดีย์ บรรจุพระธรรม คือ พุทธพจน์ 4.อุทเทสิกเจดีย์ คือพระพุทธรูป ในทางศิลปกรรมไทยหมายถึงสิ่งที่ก่อเป็นยอดแหลมเป็นที่บรรจุสิ่งที่เคารพนับถือเช่นพระธาตุและอัฐิบรรพบุรุษ เป็นต้น (พระธรรมปิฎก(ป.อ.ปยุตโต)2543:48)

ธรรมเจดีย์ หมายถึงพระวาจาเคารพธรรม เพราะเมื่อกระทำความเคารพในรัตนะหนึ่ง ก็ย่อมเป็นอัน กระทำความเคารพรัตนะทั้งสาม ฉะนั้น เมื่อกระทำความเคารพในพระผู้มีพระภาค ก็ย่อมเป็นอันกระทำ ความเคารพพระธรรมและพระสงฆ์ด้วย (ม.ม.อ. 2/374/257) ธรรมเจดีย์ หมายถึงโพธิปักขิยธรรม 37 ประการ อันประดับด้วยอริยสัจ 4 (ขุ.พุทธ.อ. 27/377)

ประเทศไทยในสมัยโบราณรับพระพุทธศาสนาเข้ามาใช้ในการดำเนินชีวิตจึงมีคติความเชื่อพระบรมสารีริกธาตุ อัฐิธาตุของพระอรหันต์ อัฐิธาตุของพระที่ได้รับความนับถือจากประชาชน พระพุทธรูป และรูปเหมือนของพระสงฆ์ที่มีชื่อเสียงด้านการปฏิบัติธรรม การสร้างสถูปหรือเจดีย์บรรจุพระบรมสารีริกธาตุเพื่อเป็นที่เคารพกราบไหว้ของศาสนิก หรือสิ่งที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธเจ้า เช่นรอยพระบาทเป็นต้น เมื่อประชาชนที่เป็นศาสนิกประสงค์จะแสดงออกซึ่งความเลื่อมใสเคารพนอบน้อมสิ่งที่ตนนับถือของพระศาสดาจึงต้องเดินทางไปกราบไหว้เพื่อให้เกิดบุญกุศลคุณงามความดีเพื่อให้ตนเองมีชีวิตที่มีความสุข ธิตา สาระยาให้เหตุผลไว้ว่าการนับถือบูชาพระสถูปหรือวัตถุต่างๆที่เป็นเครื่องหมายแทนองค์พระพุทธเจ้าได้ก่อให้เกิดประเพณีการไปไหว้พระพุทธรูป พระธาตุ และปูชนียสถาน ปูชนียวัตถุต่างๆ ซึ่งผสมคติความเชื่อการปฏิบัติบูชาและการท่องเที่ยวเข้าด้วยกัน ประเพณีการไปไหว้พระพุทธรูปได้กลายเป็นงานปี และสำหรับราษฎร กษัตริย์ประพาสสุขสำราญถึงปิ่นมัสการ บ ขาด (ธิตา สาระยา:126:2542) สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาดำรงราชานุภาพได้ความเชื่อเกี่ยวกับเครื่องหมายที่สื่อถึงพระพุทธเจ้าว่า การนับถือรอยพระพุทธรูปเป็นเจดีย์สถาน ดูเหมือนมูลเหตุจะเกิดขึ้นแต่ 2 คติต่างกัน เป็นคติของชาวมัชฌิมประเทศอย่าง 1 เป็นคติของชาวลังกาฬทวีปอย่าง 1 คติของชาวมัชฌิมประเทศนั้นเดิมถือกันตั้งแต่พุทธกาลว่าไม่ควรสร้างรูปเทวตาหรือมนุษย์ขึ้นไว้เช่นสรวงสักการะบูชาและคตินั้นถือกันมาจนพุทธกาลล่วงร้อยปีจึงได้เลิก เพราะฉะนั้นพระเจดีย์ที่พุทธศาสนิกชนสร้างเมื่อก่อน พ.ศ. 500 จึงทำแต่พระสถูปหรือวัตถุต่างๆเป็น

เครื่องหมายสำหรับบูชาแทนพระองค์พุทธเจ้า รอยพระพุทธรูปเป็นวัตถุอย่าง 1 ซึ่งชอบทำกันในสมัยนั้นทำเป็นรอยพระพุทธรูปทั้งซ้ายขวาบ้าง ทำเป็นรอยพระพุทธรูปแต่เบื้องขวาบ้าง ส่วนคติที่ถือกันในลังกาทวีปนั้น เป็นการเกิดขึ้นชั้นหลังอ้างว่าพระพุทธรองค์ได้เหยียบรอยพระพุทธรูปไว้ให้เป็นที่สาธุชนสักการะบูชา 5 แห่งคือที่เขามาลิกแห่ง 1 ที่เขาสุวรรณบรรพตแห่ง 1 ที่เขาสมณะภูมฺแห่ง 1 ที่เมืองโยนกบุรีแห่ง 1 ที่หาดในลำน้ำนันทานทีแห่ง 1 (สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาดำรง ราชานุภาพ:63-64:2504)จากหลักฐานในคัมภีร์พระพุทธรศาสนาได้ปรากฏข้อมูลเกี่ยวกับการเดินทางท่องเที่ยวไปในที่ต่างๆของพระพุทธเจ้าและพระสาวกสาวิกาเพื่อประกาศธรรมและได้พบสิ่งต่างๆในระหว่างเดินทาง

2.4 แนวคิดการสื่อสารเชิงพุทธและพุทธวิธีในการสอน

พุทธวิธีการสื่อสารมีมาตั้งแต่ครั้งพุทธกาล เพราะในการประกาศหรือการเผยแผ่พระพุทธรศาสนาของพระพุทธองค์ ทรงใช้การสื่อสารเป็นหลัก โดยพิจารณาได้จากหลักฐานที่ปรากฏในพระวินัยปิฎก มหาวรรค เล่ม 4 ที่กล่าวถึงเมื่อพระพุทธองค์ตรัสรู้แล้วเสด็จจาริกไปโปรดพระปัญจวัคคีย์ ผู้ที่เคยเฝ้าปรนนิบัติพระองค์และได้ไปอยู่ ณ ป่าอิสิปตนมฤคทายวัน เมื่อพระพุทธองค์ทรงแสดงธรรมจกกับปวัตินสูตรแล้ว พระอัญญาโกณฑัญญะก็ได้ธรรมจักขุหรือดวงตาเห็นธรรมตามพระพุทธพจน์ว่า “สิ่งใด สิ่งหนึ่ง มีความเกิดเป็นธรรมดา สิ่งนั้นทั้งปวง มีความดับเป็นธรรมดา” เรื่องนี้แสดงถึงความสำเร็จแห่งการประกาศพระศาสนาหรือการเผยแผ่ธรรมของพระพุทธองค์ได้อุบัติขึ้นแล้วในกาลนั้น และนั่นหมายถึง พระพุทธองค์ทรงใช้การสื่อสารในการเผยแผ่ธรรมะได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ในที่นี้จะกล่าวถึงพุทธวิธีการสื่อสาร โดยจะกล่าวถึงปรัชญาพื้นฐานของพุทธวิธีการสื่อสารหลักการ และวิธีการสื่อสารตามแนวพระพุทธรศาสนาอันจะเป็นประโยชน์ต่อการเผยแผ่พระพุทธรศาสนาให้กับนักท่องเที่ยงผู้ที่สนใจต่อไป

ปรัชญาพื้นฐานทางพระพุทธรศาสนาถือว่า “ปัญหาชีวิต” ที่มนุษย์จะต้องประสบอย่างแน่นอน ไม่ว่ามนุษย์จะต้องการหรือไม่ก็ตาม พระพุทธรศาสนาเรียกว่า “ความทุกข์” หากมนุษย์ต้องการจะหลุดพ้นจากปัญหาชีวิตเหล่านี้ ก็ต้องยอมรับความจริงข้อนี้และพร้อมที่จะเผชิญหน้าหาวิธีการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นนี้ ด้วยปัญญาที่เกิดจากความรู้ ความเข้าใจ ซึ่งพัฒนาขึ้นในตัวมนุษย์เองภารกิจสำคัญในพุทธวิธีการสื่อสาร จึงเป็นเพียงการชี้แนะทางให้มนุษย์พัฒนาปัญญา ด้วยตัวเอง โดยที่การช่วยเหลือเพื่อนมนุษย์ในพุทธวิธีการสื่อสาร จะต้องดำเนินตามหลักไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ ปัญญา ซึ่งถือว่าเป็นระบบการศึกษาที่ทำให้บุคคลพัฒนาอย่างมีบูรณาการและให้มนุษย์เป็นองค์รวมที่พัฒนาอย่างมีคุณภาพ (พระธรรมปิฎก,2539, น.39)

ในการที่จะเข้าไปช่วยบุคคลอื่น เพื่อนำเขาเข้าสู่วิถีแห่งการพัฒนาปัญญานั้น ผู้ชี้แนะนำทางจึงต้องวางตัวเป็นกัลยาณมิตรและต้องรู้จักบุคคลเสียก่อน ว่าเขามีลักษณะอย่างไร มีขีดความสามารถ ความถนัด อุปนิสัยเป็นอย่างไร ตลอดจนพยายามสรรหาอุบายกลวิธีและอุปกรณ์ ที่จะทำให้ผู้รับสารเกิดทัศนคติที่ถูกต้อง คือรู้จักมองสิ่งทั้งหลายตามที่เป็น และสามารถจัดการกับสิ่งเหล่านั้นตามที่ควรจะเป็นให้เกิดประโยชน์ทั้งแก่ตนและสังคม ไม่ให้มองและจัดการกับสิ่งเหล่านั้นตามที่ควรจะเป็นให้เกิดประโยชน์ทั้งแก่ตนและสังคม ไม่ให้มองและจัดการอำนาจกิเลสตัณหา ซึ่งทัศนคติที่ถูกต้องและความสามารถจัดการดังกล่าวจะเกิดขึ้นได้ด้วยการพัฒนาปัญญา จึงกล่าวได้ว่า

พุทธวิธีการสื่อสาร คือกระบวนการพัฒนามนุษย์ ตัวแกนสำคัญของการพัฒนามนุษย์หรือการพัฒนาบุคคล ก็คือปัญญา เพราะปัญญาทำให้รู้จักสิ่งทั้งหลายและรู้ที่จะปฏิบัติต่อสิ่งนั้นอย่างไร ในขณะที่ปัญญาเกิดขึ้นนั้น การปรับตัวก็เกิดขึ้นทั้งองค์กายพ ทำให้เกิดการพัฒนามนุษย์อย่างมีคุณภาพครบถ้วนองค์รวม

วิธีการเผยแผ่หลักพุทธธรรมในครั้งพุทธกาล พระพุทธเจ้าทรงใช้วิธีการเผยแผ่แบบประยุกต์เข้ากับสภาพแวดล้อมทางภูมิศาสตร์ ประวัติศาสตร์ทางสังคม จารีต ประเพณีในแต่ละท้องถิ่นที่มีความแตกต่างกันมากมาย เช่น ทรงใช้อุปมาในการเลือกบุคคล รोजงหะหรือโอกาส ฯลฯ ซึ่งก็มักจะประสบผลสำเร็จเสมอ เพราะความสำเร็จเช่นนี้ ไม่ใช่เป็นเหตุผลเฉพาะยุคสมัยเท่านั้น แต่ยังอาศัยบารมีธรรมที่ทรงสร้างมาเพื่อทำหน้าที่ของพระศาสดาอีกด้วย

สื่อของพระพุทธองค์ในการสื่อสาร

สื่อ คือช่องทางหรือประตูที่จะนำไปสู่กระบวนการพัฒนาปัญญา ก่อนจะแสดงธรรม พระพุทธองค์จะทรงตรวจดูโลกด้วยพุทธจักขุ เมื่อทรงตรวจดูโลกด้วยพุทธจักขุ ได้ทรงเห็นสัตว์ทั้งหลาย บางพวกมีรูปดี คือ กิเลสในตาน้อย บางพวกมีรูปดี คือ กิเลสในตามาก บางพวกมีอินทรีย์แก่กล้า บางพวกมีอินทรีย์อ่อน บางพวกมีอาการดี บางพวกมีอาการทราม บางพวกสอนให้รู้ได้ง่าย บางพวกสอนให้รู้ได้ยาก บางพวกเป็นปรโลกและโทษโดยความเป็นภัยก็มี บางพวกไม่เห็นปรโลกและโทษโดยความเป็นภัยก็มี เมื่อทรงทราบล่วงหน้าเช่นนี้ ก็ทรงเลือกเรื่องและวิธีการสอนที่เหมาะสมกับฐานะของเขา บางครั้ง จะยังไม่ทรงสั่งสอนทันที แต่จะรอจ้องหะเสียก่อน เพื่อคอยให้คนบางคนมีปัญหาแก่กล้าพอสมควรที่จะบรรลุธรรมได้ก่อนจึงทรงสอน

ในสมัยพุทธกาล อุปกรณ์การสื่อสารที่ถูกสร้างขึ้น เพื่อใช้ในการศึกษาอย่างเป็นระบบเหมือนในสมัยปัจจุบันไม่มี หากจะมีอยู่บ้าง ก็คงเป็นสิ่งที่มียุตามธรรมชาติหรือเครื่องใช้ต่าง ๆ ที่ผู้คนใช้กันอยู่ และการเผยแผ่ของพระพุทธองค์ก็ดำเนินไปในดินแดนแคว้นต่าง ๆ อย่างอิสระชนิดที่ว่าผู้สอนไม่มีสัมภาระหรือสมบัติติดตัวไป ด้วยเหตุนี้ ความจำเป็นที่จะใช้อุปกรณ์สื่อสารจึงมีน้อย และโอกาสที่จะอาศัยอุปกรณ์สื่อสารก็เป็นไปได้ยาก ถึงแม้จะใช้อุปกรณ์การสื่อสารอยู่บ้างก็ใช้ในแง่อุปมา คำสอนของพระพุทธองค์ในแง่อุปมานี้มีมาก แต่การใช้อุปกรณ์การสื่อสารไม่ค่อยมี

อย่างไรก็ตาม เมื่อพระพุทธองค์ได้ทอดพระเนตรเห็นวัสดุสิ่งของ บุคคลหรือเหตุการณ์เฉพาะหน้าบางอย่าง ที่จะเป็นประโยชน์ในการสอน พระองค์ก็จะทรงหยิบยกเอาขึ้นมาเป็นสื่อในการสอนทันที แสดงให้เห็นว่า พระองค์ทรงเห็นคุณค่าของสื่อที่เรียกว่า “โสททศานุอุปกรณ์” และแสดงให้เห็นว่า การสอนของพระองค์เป็นงานประจำที่ไม่เลือกเวลาและสถานที่ที่จะต้องสอนทุกโอกาสที่พอจะสอนได้ ดังนั้น จึงสามารถกล่าวได้ว่า สื่อในพุทธวิธีนั้นมีอยู่ 2 ประเภทโดยแยกตามช่องทางที่นำไปสู่กระบวนการพัฒนาปัญญา กล่าวคือ สื่อบุคคล และสื่อธรรมชาติ

1. สื่อบุคคล ไม่ว่าจะเป็นบุคคลผู้ส่งสารหรือบุคคลผู้รับสารย่อมจะมีสิ่งที่เหมือนกัน คือ อวัยวะส่วนต่าง ๆ ของร่างกายเราเอง พระพุทธองค์ตรัสรู้ก็รู้สิ่งที่มีอยู่ในร่างกายและสิ่งที่ร่างกายเข้าไปสัมพันธ์ด้วย ในการอธิบายหลักธรรมพระองค์ก็ทรงยกตัวอย่างที่รู้เห็นและเข้าใจได้ง่าย คือ ร่างกายนี้เองมาเป็นสื่อในการสอน การรับรู้ขั้นพื้นฐานเป็นจุดเริ่มต้นกระบวนการพัฒนาปัญญา สื่อบุคคลที่ทำให้เกิดการรับรู้นี้มีอยู่ 2 อย่าง คือ สื่อภายในบุคคล และสื่อระหว่างบุคคล

1) สื่อภายในบุคคล ได้แก่ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ เรียกว่า “อายตนะภายใน” เพราะเหตุที่เป็นบ่อเกิดหรือเป็นแดนแห่งการรับรู้ อยู่ภายใน เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า “ทวาร” เพราะเป็นช่องทางหรือประตูที่ทำให้ชีวิตสามารถติดต่อเชื่อมโยงเกี่ยวข้องกับโลกภายนอกได้ หรือเรียกว่า “อินทรีย์” เพราะเป็นใหญ่ในกิจของตน สื่อภายในบุคคลนี้ เมื่อเปิดไว้จะเป็นบ่อเกิดหรือช่องทางหรือทำหน้าที่ในการสัมผัสกับโลกภายนอก แล้วก้าวไปสู่กระบวนการแห่งการรับรู้ ส่วนโลกภายนอก หมายถึง รูป เสียง กลิ่น รส โสภณวัตถุ (สิ่งที่ต้องกาย) ธรรม (สิ่งที่ใจคิด) ทั้ง 6 อย่างนี้ เรียกว่า “อายตนะภายนอก” เพราะเป็นสิ่งที่เชื่อมต่อให้เกิดความรู้หรือเป็นแหล่งแห่งความรู้ อยู่ภายนอก โดยทั่วไปเรียกว่า “อารมณ์” เพราะเป็นสิ่งที่ถูกรับรู้หรือสิ่งที่ถูกรู้

2) สื่อระหว่างบุคคล ได้แก่ กายทวาร วจิทวาร มโนทวาร ซึ่งเป็นช่องทางที่สร้างความสัมพันธ์กับบุคคลอื่น สื่อประเภทนี้มีหน้าที่แสดงออกต่อโลกภายนอก เมื่อช่องทางทั้ง 3 นี้ได้มีโอกาสทำหน้าที่ ก็จะมีการกระทำเกิดขึ้น เรียกว่า การกระทำ การพูด การคิด เรียกทางภาษาธรรมว่า กายกรรม วจกรรม มโนกรรม สื่อประเภทนี้ เป็นสื่อที่มนุษย์สามารถพัฒนาปรุงแต่งให้เป็นไปในทางดี (กุศล) หรือทางชั่ว (อกุศล) ก็ได้ และในบรรดากรรม 3 อย่าง มโนกรรมสำคัญที่สุด เพราะเป็นจุดเริ่มต้น ที่คนจะต้องคิดก่อนแล้วจึงแสดงออกทางกายและวาจา ดังนั้น กายกรรม และวจกรรม จึงขยายผลออกมาจากมโนกรรมนั่นเอง ที่สำคัญมโนกรรมนั้น จะรวมถึงความเชื่อถือ ความเห็น ทฤษฎี แนวความคิดและค่านิยมต่าง ๆ เรียกว่า “ทิฐิ” ซึ่งเป็นตัวกำหนดพฤติกรรมทั่ว ๆ ไปของบุคคล ความเป็นไปในชีวิตของบุคคลและคติของสังคมทั้งหมด เมื่อเชื่อ เมื่อเห็นหรือนิยมอย่างไร ก็กระทำการต่าง ๆ กัน พูดจาสั่งสอน ชักชวนกันไปตามทีที่เชื่อ ที่เห็น ที่นิยมอย่างนั้น ถ้าเป็นสัมมาทิฐิ การดำริ การพูดจาและการกระทำต่าง ๆ ก็ดำเนินไปในทางที่ถูกต้องเป็นสัมมาไปด้วย สื่อระหว่างบุคคลนี้ ผลต่อความสัมพันธ์กับบุคคลอื่น โดยการแสดงออกทางกาย วาจา ทางใจ สามารถที่จะบอกให้รู้ได้ว่า ผู้นั้นเป็นคนพาลหรือบัณฑิต เป็นต้น

2. สื่อธรรมชาติ หมายถึง อุปกรณ์การสื่อสารที่มีอยู่โดยธรรมชาติ เช่น วัสดุหรือเครื่องใช้ต่าง ๆ เป็นต้น นอกจากร่างกายบุคคล ตัวอย่างที่พระพุทธองค์ทรงใช้อุปกรณ์การสื่อสารในกรณีที่ผู้ฟังอายุยังน้อย ซึ่งเข้าใจจากวัตถุได้ง่ายกว่านามธรรม ดังเช่นเรื่องที่พระองค์ทรงสอนสามเณรราหุลเมื่ออายุ 7 ขวบเป็นตัวอย่างในการใช้สื่อประเภทนี้ ใจความว่า พระพุทธองค์เสด็จเข้าไปหาสามเณรราหุล ซึ่งกำลังพักอยู่ ณ ปราสาทชื่ออัมพลัญญิกา ขณะที่พระองค์ทรงล้างพระบาท ทรงเหลือน้ำไว้ในภาชนะน้ำน้อยหนึ่ง... ทรงคว่ำภาชนะน้ำนั้น... ทรงหงายภาชนะน้ำนั้นแล้วตรัสถามและให้โอวาทสามเณรราหุลในเชิงเปรียบเทียบว่า ราหุล ความเป็นสมณะของบุคคลผู้ไม่มีความละอายในการกล่าวเท็จทั้งที่รู้ว่ามีอยู่หนึ่งเหมือนน้ำที่เททิ้งแล้วอย่างนี้ เหมือนภาชนะน้ำที่คว่ำแล้วอย่างนี้... เหมือนภาชนะน้ำอันว่างเปล่าอย่างนี้ เป็นต้น

อีกตัวอย่างหนึ่งที่แสดงว่าพระพุทธองค์ทรงใช้สื่อในการสอนก็คือ ในคราวที่พระพุทธองค์ทรงกำไ้ไปไม้ประดู่ลายที่ร่วงอยู่ตามพื้นดินน้อยหนึ่งขึ้นมาแล้วตรัสกับภิกษุทั้งหลายว่า “ภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายเข้าใจอย่างไร ไปไม้ประดู่ลายที่เรากำขึ้นน้อยหนึ่งนี้มากหรือว่าไปไม้ประดู่ลายที่ยังอยู่บนต้นเหล่านี้นั้นมาก” เมื่อภิกษุทั้งหลายทูลว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ไปไม้ที่พระองค์ทรงกำขึ้นด้วยฝ่ามือนั้นเป็นของน้อยส่วนไปไม้ที่ยังอยู่บนต้นประดู่ลายเหล่านี้น้อยมามาก พระเจ้าข้า” จึงตรัสว่า “ภิกษุทั้งหลาย ฉันทักขิฉันทัก ธรรมะส่วนที่เรารู้ด้วยปัญญาอันยิ่งแล้ว ไม่กล่าวสอนนั้น

มีมากกว่าส่วนที่นำมากล่าวสอน ภิกษุทั้งหลาย เหตุไรเล่าเราจึงไม่กล่าวสอนธรรมะส่วนนั้น ๆ ภิกษุทั้งหลาย เพราะเหตุว่า ธรรมะส่วนนั้น ๆ ไม่ประกอบด้วยประโยชน์” เป็นต้น

แนวทางการสอนหรือการสื่อสารเชิงพุทธดังกล่าว จะเห็นได้ว่ามีเป้าหมาย และวิธีการสอน/สื่อสารที่หลากหลาย ซึ่งพระสงฆ์และวัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยว สามารถนำมาเป็นแบบอย่างในการสื่อสารให้กับนักท่องเที่ยวให้ได้รับความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับหลักการทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมประเพณีที่เกี่ยวข้องซึ่งจะก่อให้เกิดการเรียนรู้แก่นักท่องเที่ยว

2.5 ประวัติวัด 30 วัดในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

1. พระธาตุพนม

วัดพระธาตุพนมวรมหาวิหาร เป็นวัดเก่าแก่ที่มีประวัติควบคู่มากับองค์พระธาตุพนม โดยในตำนานอูรังคนิทานได้กล่าวถึงการก่อสร้างพระธาตุพนมในยุคแรกว่า พระมหากัสสปเถระซึ่งเป็นพุทธสาวกองค์สำคัญ พร้อมด้วยพระอรหันต์ 500 องค์ นำพระอูรังคธาตุจากประเทศอินเดียแล้วร่วมกับเจ้าพญาทั้ง 5 นคร คือ

1. พญาสุวรรณภิงคาร ผู้ครองเมืองหนองหานหลวง
2. พญาคำแดง ผู้ครองเมืองหนองหานน้อย
3. พญาจุลณีพรหมทัต ผู้ครองแคว้น 12 จุไทย
4. พญาอินทปฐนคร ผู้ครองแคว้น เขมรโบราณ
5. พญานันทเสน ผู้ครองอาณาจักรศรีโคตรบูรณ (โคตรบูร)

พระมหากัสสปเถระได้ให้พญาทั้ง 5 นคร ก่อสร้างองค์พระธาตุพนมที่ดอยกปณคีรี หรือภูเก้าพร้าวอยู่ในอาณาจักรศรีโคตรบูรณ เมื่อสร้างพระธาตุพนมเสร็จ พระมหากัสสปเถระและเหล่าพระอรหันต์ เจ้าพญาเสด็จกลับไปแล้ว พระอินทร์และเหล่าเทพดาทั้งปวงก็เสด็จมาฉลองพระธาตุ เป็นการใหญ่ นับเป็นงานพระธาตุครั้งแรก

ในปี พ.ศ.200 ในยุคของพญาสุมิตตธรรมวงศาผู้ครองเมืองมรุกนคร และอาณาจักรศรีโคตรบูรณองค์ต่อมา ได้ร่วมกับพระอรหันต์ทั้ง 5 คือ พระมหารัตนเถระ พระรัตนเถระ พระมหาสุวรรณปราสาทเถระ พระจุลสุวรรณปราสาทเถระและพระสังขวิชาเถระ ได้ร่วมกันบูรณะองค์พระธาตุพนมให้สูงขึ้นราว 24 เมตร หลังจากบูรณปฏิสังขรณ์พระองค์ ได้ถวายทรัพย์สินมีค่ามากมายบูชาพระธาตุแล้วยังได้มอบหมายให้หมู่บ้านทั้ง 8 แห่งในเขตแดนนั้นซึ่งมีจำนวนมากถึง 3,000 คน เป็นผู้ดูแลรักษาพระธาตุโดยไม่ต้องเสียส่วยอากรซึ่งเรียกว่า “ข้าโอกาสพระธาตุพนม” จากนั้นมา ก็เข้าใจว่าคงจะมีงานพระธาตุเรื่อยมา

พ.ศ. 2233 – 2263 เจ้าราชครูหลวงโพนสะเม็ก พระเถระชาวเวียงจันทน์ได้นำครอบครัวชาวเวียงจันทน์ประมาณ 3,000 ครอบครัว ล่องเรือมาตามแม่น้ำโขงและท่านได้เป็นผู้นำในการบูรณะองค์พระธาตุพนมครั้งใหญ่ โดยเสริมยอดพระธาตุพนมให้สูงขึ้นเป็น 47 เมตร ใช้เวลาในการ

บุรณะตั้งแต่ พ.ศ. 2236 – 2245 รวม 9 ปี เมื่อบุรณะเสร็จแล้วท่านได้นำครอบครัวเหล่านั้นไปอยู่ที่นครจำปาศักดิ์จนกระทั่งมรณภาพในปี พ.ศ. 2263 รวมอายุ 90 ปี

ในหนังสือประวัติเจ้าราชครูหลวงโพนสะเม็ก เรียบเรียงโดยพระมหาแก้ว เจ้าอาวาสวัดพระธาตุพนมพิมพ์เมื่อ พ.ศ.2482 มีข้อความตอนหนึ่งว่า อย่างน้อยท่านคงไปมาระหว่างจำปาศักดิ์กับพระธาตุพนมปีละครั้งในงานนมัสการเป็นกิจวัตร” แสดงให้เห็นว่างานนมัสการพระธาตุพนมประจำปีมีขึ้นก่อน ยุคนั้นมาแล้ว ต่อมา พ.ศ. 2444 ท่านพระครูอุดรพิทักษ์ (บุญรอด สมจิตร) ท่านได้เดินทางมาพร้อมคณะโดยทางเกวียนถึงวัดพระธาตุพนมและเริ่มลงมือบุรณะพระธาตุพนม เมื่อวันขึ้น 14 ค่ำ เดือนอ้าย ปี พ.ศ.2444 ท่านพระครูใช้เวลาบุรณะองค์พระธาตุพนมประมาณ 2 เดือน จึงสำเร็จบริบูรณ์ได้ทำการฉลอง ณ วันพุธ ขึ้น 13 ค่ำ เดือน 3 จนถึงวันเพ็ญปีนั้นซึ่งเป็นวันมาฆบูชา และได้กลายเป็นประเพณีสำคัญที่สืบทอดกันมาจนถึงปัจจุบัน

ในปี พ.ศ. 2485 วัดพระธาตุพนมได้รับการยกฐานะเป็น พระอารามหลวงชั้นเอกชนิดวรมหาวิหาร และเมื่อวันที่ 11 สิงหาคม 2518 เวลา 19.38 น. พระธาตุพนมได้ล้มทลายลงทั้งองค์เนื่องจากความเก่าแก่ขององค์พระธาตุพนม และประจวบกับระหว่างนั้นฝนตกพายุพัดแรงติดต่อกันหลายวัน ประชาชนทั้งประเทศได้ร่วมบริจาคทุนทรัพย์และรัฐบาลได้ก่อสร้างองค์พระธาตุขึ้นใหม่ตามแบบเดิมการก่อสร้างนี้เสร็จสิ้นเมื่อวันที่ 23 มีนาคม 2522 นอกจากพระบรมสารีริกธาตุที่บรรจุในองค์พระธาตุแล้ว ยังมีของมีค่ามากมายนับหมื่นชิ้น โดยเฉพาะฉัตรทองคำบนยอดพระธาตุมีน้ำหนักถึง 110 กิโลกรัม ปัจจุบันองค์พระธาตุ มีฐานกว้างด้านละ 12.33 เมตร สูง 53.60 เมตร เป็นเจดีย์ทรงสี่เหลี่ยมสูงแลดูสง่างาม

2. การเดินทางไปวัดพระธาตุนครพนม

1. โดยรถยนต์ จากอำเภอเมืองนครพนมเดินทางมาทางทิศใต้ตามเส้นทางหลวง 212 ประมาณ 50 กิโลเมตรถึงอำเภอธาตุพนม
2. โดยรถประจำทาง จากกรุงเทพมหานครโดยสารไปยังอำเภอธาตุพนมโดยตรง ดูรายละเอียดได้ที่ www.transport.co.th หรือจากสถานีขนส่งนครพนม มีรถโดยสารไปอำเภอธาตุพนม

2. พระธาตุเรณู

วัดพระธาตุเรณู ประดิษฐานอยู่วัดพระธาตุเรณู ณ บ้านเรณูนคร องค์พระธาตุจำลองมาจากองค์พระธาตุพนมองค์เดิม แต่มีขนาดเล็กกว่า สร้างเมื่อปี พ. ศ. 2461 โดยพระอุปัชฌาย์ อินภูมิโย สูง 35 เมตร กว้าง 8.37 เมตร มีซุ้มประตู 4 ด้าน ภายในเป็นโพรงบรรจุพระไตรปิฎก พระพุทธรูปทองคำ พระพุทธรูปเงิน ของมีค่า และเครื่องกฤถภัณฑ์ของพระยาและเจ้าเมือง นอกจากนี้ภายในโบสถ์ยังประดิษฐานพระองค์แสน ซึ่งเป็นพระพุทธรูปทองคำศิลปะแบบลาว ปางสมาธิ พระคู่บ้านของอำเภอเรณูนคร มีพุทธลักษณะสวยงามมาก บริเวณนี้แต่เดิมเป็นเรณูนคร ถิ่นที่อยู่ของชาวผู้ไทย ซึ่งยังคงรักษาขนบธรรมเนียมประเพณีท้องถิ่นไว้เป็นอย่างดี อาทิ ธรรมเนียมการต้อนรับด้วยการบายศรีสู่ขวัญ การเลี้ยงอาหารแบบพาแลง การชวนดูตุง การฟ้อนรำผู้ไทย นอกจากนี้ยังมีร้านจำหน่ายสินค้าพื้นเมืองและของที่ระลึกต่างๆไว้บริการนักท่องเที่ยวและประชาชนจากจังหวัดใกล้เคียงอีกมากมาย โดยเฉพาะบริเวณวัดพระธาตุเรณูนคร และตลาดอำเภอเรณูนครการฟ้อนผู้ไทยนับเป็นการแสดงศิลปะและวัฒนธรรมแบบพื้นเมืองอย่างหนึ่งของชาวผู้ไทยที่ได้รับการถ่ายทอดกันมาเป็นเวลาช้านาน

ขั้นที่ 1 เมื่อเดินขึ้นภายในพระธาตุบริเวณชั้นแรกเป็นหอประชุมมีพระบรมสารีริกธาตุประดิษฐานอยู่บนบุษบกและพระประธาน 3 องค์อยู่ตรงกลาง ท่านจะพบกับที่ประดิษฐานพระบรม

สารริกธาตุของพระพุทธเจ้า ส่วนอัฐธาตุ (ส่วนนอก) และพระธาตุของพระสาวกประมาณ 100 องค์ ที่บรรจุอยู่ในโกแก้ว จะอยู่ในตู้กระจกด้านซ้ายมือของที่ประดิษฐานพระบรมสารีริกธาตุพระพุทธเจ้า ถัดจากโถงตรงกลางมาด้านซ้ายมือประมาณสองเมตรจะเป็นโต๊ะที่เตรียมไว้สำหรับตักบาตร ที่เรียกว่า “ ตักบาตร 108 ” โดยใช้เหรียญในการตักบาตรนั้น ทั้งนี้เชื่อว่าหากใครได้ตักบาตร ซึ่งสมมติว่าเป็นตัวแทนพระสาวกของพระพุทธเจ้า ทั้ง 108 องค์และจะเกิดความเป็นสิริมงคลแก่ตนเองและครอบครัว เมื่อเดินตรงไปจะเห็นพระประจำวันเกิดมีทางวัดนำมาประดิษฐานไว้เพื่อให้พุทธศาสนิกชนและนักท่องเที่ยวได้สักการะพระพุทธรูปประจำวันเกิดของตนเอง เพื่อความเป็นสิริมงคลต่อตนเอง และเมื่อบูชาพระประจำวันเกิดเรียบร้อยแล้ว หากใครต้องการจะทำนายโชคชะตาด้วยตนเอง ก็สามารถเสี่ยงเซียมซีหรือยกช้างทองเหลืองเพื่อเสี่ยงทายว่าจะสมดังปรารถนาหรือไม่

ชั้นที่ 2 เป็นพิพิธภัณฑ์ของชาวอีสาน โดยเก็บรวบรวมข้าวของเครื่องใช้ในอดีตที่ค่อนข้างหาได้ยากในปัจจุบัน พร้อมทั้งการวาดลวดลายบนผนังที่เกี่ยวกับข้อห้ามของคนอีสาน ที่เรียกว่า “กะล่ำ” ซึ่งเป็นแนวประพฤติตนในการอยู่ร่วมกันของชาวอีสาน โดยแต่ละภาพก็หมายถึงข้อห้ามแต่ละข้อซึ่งมีทั้งหมด 35 ข้อ

ชั้นที่ 3 เป็นหอปริยัติ บานประตูหน้าต่างเขียนลวดลายเบญจรงค์และภาพแกะสลักนิทานเรื่องนางผมหมอม เป็นนิทานที่ได้เล่าสืบทอดกันมาแต่โบราณของชาวอีสาน และในชั้นที่สามนี้ได้รวบรวมตาลปัตรพัดยศและเครื่องอัฐบริขารของพระภิกษุสงฆ์ที่มีชื่อเสียงในจังหวัดขอนแก่น

ชั้นที่ 4 เป็นหอปริยัติธรรม ภายในมีพิพิธภัณฑ์ที่รวบรวมของเก่า บานประตูหน้าต่าง ภาพพระประจำวันเกิดเทพประจำทิศ

ชั้นที่ 5 เป็นหอพิพิธภัณฑ์ มีบริขารของหลวงปู่พระครูปลัดบุษบา สุมโน อดีตเจ้าอาวาสวัดบานประตูหน้าต่างแกะสลักภาพพุทธชาดก

ชั้นที่ 6 เป็นหอพระอุปัชฌาย์จารย์ บานประตูหน้าต่างแกะสลักนิทานชาดกเรื่องเวสสันดร

ชั้นที่ 7 เป็นหอพระอรหันต์สาวก บานประตูหน้าต่างแกะสลักนิทานเรื่องพระเตมีย์มีใบ้

ชั้นที่ 8 เป็นหอพระธรรม เป็นที่รวบรวมพระธรรม คัมภีร์สำคัญทางพระพุทธศาสนา มีพระไตรปิฎกฉบับบานประตูแกะสลักรูปพรหม 16 ชั้น

ชั้นที่ 9 เป็นหอพระพุทธ ตรงกลางมีบุษบก เป็นที่บรรจุพระบรมสารีริกธาตุของพระพุทธเจ้า บานประตูแกะสลักภาพ 3 มิติ รูปพรหม 16 ชั้น และสามารถชมทัศนียภาพของตัวเมืองขอนแก่นได้ทั้ง 4 ด้าน โดยเฉพาะทางด้านทิศตะวันออกสามารถมองเห็นทิวทัศน์ของบึงแก่นนครที่สวยงาม

การเดินทางไปวัดพระมหาธาตุแก่นนคร

ขอนแก่นอยู่ห่างจากกรุงเทพฯ ไปตามทางรถยนต์ 449 กม. จากกรุงเทพฯ ใช้เส้นทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 1 (ถนนพหลโยธิน) ถึงจังหวัดสระบุรี ตรงหลักกม.ที่ 107 แยกขวาเข้าทางหลวงหมายเลข 2 (ถนนมิตรภาพ) ผ่านจังหวัดนครราชสีมา ถึงจังหวัดขอนแก่น พระธาตุขามแก่น จะอยู่ห่างจากตัวเมือง ประมาณ 16 กิโลเมตร ใช้ทางหลวงหมายเลข 209 สายขอนแก่น - กาฬสินธุ์

4. พระธาตุเรืองรอง

พระธาตุเรืองรอง ตั้งอยู่ที่วัดบ้านสร้างเรือง ต.หญ้าปล้อง อ.เมือง จ.ศรีสะเกษ ห่างจากตัวเมืองไปทางทิศเหนือประมาณ 7.5 กิโลเมตร เป็นพระธาตุที่สร้างขึ้นโดยศิลปะอีสานใต้สีเผ่าไทย ได้แก่ ลาว ส่วย เขมร เยอ มีความสวยงาม และเป็นเอกลักษณ์อย่างลง

ตัวองค์พระธาตุมีความสูง 4 เมตร แบ่งออกเป็น 6 ชั้น ชั้นที่ 1 ใช้สำหรับประกอบพิธีทางศาสนา ชั้นที่ 2-3 เป็นพิพิธภัณฑ์พื้นบ้าน ชั้นที่ 4 เป็นที่ประดิษฐานพระพุทธรูปสำคัญ ชั้นที่ 5 ใช้สำหรับการทำสมาธิ ชั้นที่ 6 เป็นที่ประดิษฐานพระบรมสารีริกธาตุและเป็นที่ชมทัศนียภาพของพื้นที่โดยรอบวัตถุประสงค์ในการสร้างเพื่อเป็นที่ประดิษฐานสิ่งที่ชาวพุทธถือว่าศักดิ์สิทธิ์เช่นพระบรมสารีริกธาตุ(กระดูกพระพุทธรูปเจ้าหรือของพระอรหันต์สาวก) พระบรมเกศาธาตุ เป็นต้น เป็นที่บูชา กราบไหว้สักการะ เป็นที่ยึดเหนี่ยวทางใจของชาวพุทธทั่วไป และเป็นที่เก็บวัตถุโบราณทุกชนิดเท่าที่จะหามาได้ เป็นที่ศึกษาค้นคว้าทางวัฒนธรรม ประเพณีชาวอีสาน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง คือ "อีสานใต้" รวมถึงเป็นสถานที่ประชุมทั้งชาววัด ชาวบ้าน ทั้งราชการ และสาธารณชน เป็นที่ศึกษาอบรมธรรมวินัยแก่ชาวพุทธทั่วๆไป สาเหตุที่มาสร้างที่จังหวัดศรีสะเกษเนื่องจากว่าชาวพุทธในถิ่นอีสานใต้ส่วนมากมีฐานะค่อนข้างยากจนบางคนจะเดินทางไปนมัสการปูชนียสถาน เช่น พระธาตุพนม จังหวัดนครพนมก็ห่างไกลถึง 400 กิโลเมตร จะไปที่พระเจดีย์นครปฐมก็ไกลจากที่นี่ถึง 700 กิโลเมตร จะไปที่พระพุทธรูปหัตถ์บุรีก็ไกลถึง 500 กว่ากิโลเมตร ถ้าจะไปนมัสการพระธาตุดอยสุเทพที่เชียงใหม่ก็ยิ่งไกลออกไปอีกประมาณ 1000 กิโลเมตรเศษ คิดแล้วคิดอีกก็ไปไม่ได้ เนื่องจากทุนทรัพย์ไม่เพียงพอตนเองตายไปหลายชั่วคนแล้วก็ไม่มีโอกาส ฉะนั้น จึงได้ตัดสินใจสร้างขึ้นที่อีสานใต้คือที่จังหวัดศรีสะเกษแห่งนี้ และที่สำคัญอีกอันหนึ่งก็คือ ณ บ้านสร้างเรืองแห่งนี้ เป็นบ้านเกิดเมืองนอน ของข้าพเจ้าผู้ริเริ่มสร้างพระธาตุองค์นี้ (พระธัมมา พระมหาธัมมจิตตปัญโญ หลวงปู่ธัมมา พิทักษา พระครูวิบูล ธรรมภาณ (พ.ศ.2545) พระธาตุเรืองรองเป็นพระธาตุศิลปะแบบพื้นบ้าน ตั้งอยู่ที่วัดบ้านสร้างเรือง ตำบลหญ้าปล้อง อำเภอเมืองศรีสะเกษ จังหวัดศรีสะเกษ เป็นพระธาตุที่สร้างแบบศิลปะพื้นบ้านสีเผ่า ได้แก่ ส่วย เขมร ลาว เยอ เริ่มก่อสร้างในปี พ.ศ. 2524 โดยหลวงปู่ธัมมา พิทักษา มีความสูง 49 เมตร ฐานสี่เหลี่ยมจัตุรัสด้านละ 30 เมตร แบ่งพื้นที่ออกเป็น 6 ชั้น ได้แก่

- ชั้นที่ 1 จัดแสดงนิทรรศการนิทานพื้นบ้าน ความเป็นมาต่างๆ และฮีต 12 คอง 14
- ชั้นที่ 2 จัดแสดงพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านสีเผ่าไทย คือ ส่วย เขมร ลาว เยอ
- ชั้นที่ 3 จัดแสดงวัตถุโบราณ เครื่องมือทำมาหากินของชาวบ้านในอดีต
- ชั้นที่ 4 เป็นจุดพักผ่อน
- ชั้นที่ 5 เป็นที่ปฏิบัติธรรม บำเพ็ญสมาธิ

ชั้นที่ 6 ประดิษฐานพระบรมเกศาธาตุ (เส้นผม) ของพระอรหันต์ และยังเป็นจุดที่สามารถชมทิวทัศน์ได้อีกด้วย

บริเวณโดยรอบพระธาตุเรืองรองก็มีการตกแต่งพื้นที่โดยการสร้างแบบจำลองปูนปั้น ประติมากรรม และแบบจำลองปูนปั้นประเพณี พิธีกรรมที่สำคัญของชาวอีสาน รวมทั้งมีการจัดสถานที่สำหรับการร่วมทำบุญโดยการบริจาค บูชาวัตถุมงคล และจำหน่ายของที่ระลึก รายได้ทั้งหมดจะนำมาใช้ในการปรับปรุงพัฒนาพระธาตุเรืองรองต่อไป

วัดบ้านสร้างเรือง เริ่มก่อสร้างเมื่อปี พ.ศ. 2511 โดยหลวงปู่ธัมมา พิทักษา ซึ่งเป็นชาวบ้านสร้างเรืองโดยกำเนิด จนได้รับพระราชทานวิสุงคามวาสี เมื่อปี พ.ศ. 2520 ต่อมาหลวงปู่ธัมมา ได้เล็งเห็นว่าในภูมิภาคอีสานใต้ไม่มีพระธาตุให้ชาวบ้านสักการบูชา จึงได้ริเริ่มสร้างพระธาตุขึ้นในปี พ.ศ. 2525

เส้นทางไปวัดพระธาตุเรืองรอง

พระธาตุเรืองรอง ห่างจากจังหวัดอุบลราชธานีประมาณ 62 กิโลเมตร ไปตามทางหลวงสาย 226 (อุบล - ศรีสะเกษ) และห่างจากตัวเมืองศรีสะเกษไปตามทางหลวงหมายเลข 2373 (ศรีสะเกษ - อ.ราชโศล) ประมาณ 7.5 กิโลเมตร ตั้งอยู่ที่วัดบ้านสร้างเรือง ตำบลหญ้าปล้อง อำเภอเมือง จังหวัด อุบลราชธานี

5. พระธาตุมหาเจดีย์ชัยมงคล

พระธาตุเจดีย์ชัยมงคล ตั้งอยู่ วัดผาน้ำทิพย์เทพประสิทธิ์วราราม อำเภอหนองพอก จังหวัดร้อยเอ็ด เป็นองค์พระเจดีย์ขนาดใหญ่ สถาปัตยกรรมผสมผสานระหว่างแบบขององค์พระปฐมเจดีย์และพระธาตุพนม สูง 6 ชั้น ยอดฉัตรทองคำ มีความกว้าง ยาว และสูงอย่างละ 101 เมตร รายล้อมด้วยเจดีย์องค์เล็ก 8 ทิศ สร้างในเนื้อที่ 101 ไร่บนยอดภูเขาเขียว

แนวเทือกเขาภูพาน สามารถมองเห็นทัศนียภาพอันสวยงาม แต่ละชั้นของพระมหาเจดีย์ ถูกตกแต่งอย่างวิจิตรงดงาม ประดิษฐานรูปเหมือนสลักหินทรายของพระคณาจารย์ ปราชญ์อีสานในอดีตและหุ่นรูปเหมือนพระสุปฏิปันโนในจำนวน 101 องค์ รวมทั้งเป็นพิพิธภัณฑ์สถานซึ่งเก็บรวบรวมอัฐฐะบริหารของหลวงปู่ศรี มหาวิโร ผู้ดำเนินการสร้างพระมหาเจดีย์อีกด้วย ชั้นบนสูงสุด เป็นสถานที่บรรจุพระบรมสารีริกธาตุ รวมยอดทองคำเป็น 109 เมตร ใช้ทองคำหนัก 4,750 บาท หรือประมาณ 60 กิโลกรัม ภายในองค์พระมหาเจดีย์เหมือน อยู่บนวิมานแดนสวรรค์

ชั้นที่ 1 เป็นห้องโถงกว้างใหญ่ ผนังจารึกนามทานาธิเบตต่าง ๆ ใช้เป็นห้องประชุมบำเพ็ญบุญ

ชั้นที่ 2 เป็นห้องโถงโอ่อ่าเช่นกัน ผนังติดตั้งรูปพระพุทธรูปประวัติ ลวดลาย ไทยวิจิตรพิสดาร

ชั้นที่ 3 เป็นที่ประดิษฐานรูปพระคณาจารย์ ปราชญ์ อีสานในอดีต เป็นรูปเหมือนสลักหินอ่อน และหุ่นรูปเหมือนพระสุปฏิปัน โน 101 องค์

ชั้นที่ 4 จัดเป็นพิพิธภัณฑ์แสดงวัดวาอาราม สถานปฏิบัติสม ถะวิปัสสนา กรรณฐานที่หลวงปู่ศรี เคยบำเพ็ญธรรมมา

ชั้นที่ 5 บันไดเวียน 119 ชั้น เป็นห้องโถงรูปประซัง 8 เหลี่ยมบรรจุพระบรมสารีริกธาตุ

ผู้ริเริ่มดำเนินการสร้างพระมหาเจดีย์ชัยมงคล คือ หลวงปู่ศรี มหาวิโร แห่งวัดประชาคมวนาราม (วัดป่ากุฏ) ลูกศิษย์หลวงปู่มั่น ภูริทัตโต พระพุทพจารย์ใหญ่ ด้านวิปัสสนากรรมฐาน เพื่อบรรจุพระบรมสารีริกธาตุ รวมถึงรวบรวมเรื่องราวของครูบาอาจารย์ด้านวิปัสสนากรรมฐาน เป็นศูนย์กลางสำหรับไว้ให้พุทธศาสนิกชนเข้ามาศึกษาหาความรู้ ปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานและสักการบูชาสืบไป พระมหาเจดีย์ชัยมงคล จึงเป็นศูนย์รวมจิตใจและพลังศรัทธาต่อพระพุทธศาสนา และต่อหลวงปู่ศรีของชาวร้อยเอ็ด ตลอดจนพุทธศาสนิกชนทั่วประเทศ ซึ่งร่วมใจบริจาคทรัพย์ตามกำลัง จนเกิดเป็นพระมหาเจดีย์ยิ่งใหญ่ดังที่เห็น

การเดินทางไปพระธาตุมหาเจดีย์ชัยมงคล

วัดเจดีย์ชัยมงคล (พระมหาเจดีย์ชัยมงคล) จากตัวเมืองร้อยเอ็ด นั้นใช้เส้นทาง ร้อยเอ็ด - โพนทอง - หนองพอก ระยะทาง 62 กิโลเมตร ตามทางหลวงหมายเลข 2044 และ 2136 ใช้เวลาประมาณ 1 ชั่วโมงถึงอำเภอหนองพอกต่อไปยังบ้านท่าสะอาด ตำบลผาน้ำย้อย และขึ้นเขาเขียวไปอีก 5 กม. ก็จะถึงวัดเจดีย์ชัยมงคลสถานที่ตั้งของ พระมหาเจดีย์ชัยมงคล

6. พระธาตุนาดูน

ในปีพุทธศักราช 2522 กรมศิลปากรและราษฎรในตำบลนาดูนได้ขุดพบพระบรมสารีริกธาตุจากเนินดินที่เป็นซากโบราณสถาน ในบริเวณที่นาของราษฎร ท้องที่หมู่ที่ 1 ตำบลนาดูน อำเภอนาดูน จังหวัดมหาสารคาม พระบรมสารีริกธาตุมีลักษณะดังเกล็ดแก้วประดิษฐานในผอบ 3 ชั้น ชั้นในเป็นทองคำ ชั้นกลางเป็นเงิน ชั้นนอกเป็นสำริด สวดซ้อนกันเรียงตามลำดับ และบรรจุอยู่ในสถูปจำลองอีกชั้นหนึ่ง เป็นสถูปโลหะ ทรงกลมสูง 24.4 เซนติเมตร ถอดออกเป็น 2 ส่วน ส่วนยอดสูง 12.3 เซนติเมตร ส่วนองค์สถูปสูง 12.1 เซนติเมตร ชาวจังหวัดมหาสารคาม ดำริว่า อนุบัติการณ์ของพระบรมสารีริกธาตุครั้งนี้ นับเป็นนิมิตหมายอันดี แก่ชาวจังหวัดมหาสารคามอย่างยิ่ง สมควรสร้างพระสถูปเจดีย์ประดิษฐาน ไว้ให้ถาวรมั่นคง เป็นปูชนียสถานและสิริมงคลแก่ภูมิภาคนี้ต่อไป และเพื่อสืบทอดพระบรมศาสนาตามแนวทางแห่งบรรพชน จึงจัดสร้างโครงการพุทธมณฑลอีสานขึ้น เพื่อเป็นศูนย์กลางของพระพุทธศาสนา ศิลปวัฒนธรรมภาคตะวันออกเฉียงเหนือ มี

ระยะเวลาดำเนินการตั้งแต่ พุทธศักราช 2525-2529 ประกอบด้วยสถานที่สำคัญ คือ เจดีย์พระธาตุนาดูนที่ประดิษฐานพระบรมสารีริกธาตุ ศูนย์พิพิธภัณฑวัฒนธรรมจำปาศรี เพื่อเก็บรักษาโบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ และเป็นแหล่งข้อมูลเกี่ยวกับ อานาจักร จัมปาศรี นครโบราณของบริเวณนี้ซึ่งอยู่ในสมัย ทวารวดี อายุประมาณพุทธศตวรรษที่ 13-16 ประกอบด้วย วัด สวนรุกขชาติ สวนสมุนไพร ศาลาพักผ่อน น้ำ และถนน กำหนดพื้นที่ก่อสร้าง ณ โคกตองเค้ง มีปริมาตร 902 ไร่เศษ เจดีย์พระธาตุนาดูนมีลักษณะประยุกต์จากสถูปจำลองที่ประดิษฐานพระบรมสารีริกธาตุ กับลักษณะศิลปกรรม แบบทวารวดีออกแบบและดำเนินการสร้างโดยกรมศิลปากรสูง 50.50 เมตร ฐานเป็นรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัส 35.70 เมตร พลเอกเปรม ติณสูลานนท์ นายกรัฐมนตรีได้ประกอบ พิธีวางศิลาฤกษ์เมื่อวันที่ 21 ธันวาคม พ.ศ. 2528 ก่อสร้างสำเร็จบริบูรณ์ เมื่อวันที่ 17 พฤศจิกายน 2529 สิ้นค่าใช้จ่ายเป็นเงิน 7,580,000 บาท (เจ็ดล้านห้าแสนแปดหมื่นบาทถ้วน) ครั้นวันที่ 12 พฤศจิกายน พ.ศ. 2530 พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้ สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชเจ้าฟ้ามหาวชิราลงกรณ์ สยามบรมมกุฎราชกุมาร เสด็จพระราชดำเนินแทนพระองค์มาทรงประกอบพิธีอันเชิญพระบรมสารีริกธาตุเข้าบรรจุ ในองค์ เจดีย์พระธาตุนาดูนนี้

รูปทรงลักษณะองค์พระธาตุนาดูน จำลองแบบจากสถูปสำริดที่บรรจุพระบรมสารีริกธาตุ ฐานประยุกต์แบบศิลปทวารวดี ฐานกว้าง 35.70 คูณ 35.70 เมตร มีความสูงจากฐานถึงยอด 50.50 เมตร ฐานรากและโครงสร้างทั่วไปเป็นคอนกรีตเสริมเหล็ก ทั้งหมด ผนังภายนอกพระธาตุส่วนใหญ่ทำด้วยหินล้างเบอร์ 4 บางแห่งฉาบปูนเรียบสีขาว มีลวดลายลวดบัว เสาบัวต่าง ๆ จำลองแบบ พระเครื่องพิมพ์ต่าง ๆ ที่ขุดพบมาประดิษฐานรอบองค์พระธาตุจำนวน 32 รูป และมีมารแบกองค์พระธาตุ รอบองค์บันเป็นแบบนูนสูงประดับที่ฐาน จำนวน 40 ตัว ตัวองค์พระธาตุจะแบ่งออกเป็น 16 ชั้น ลักษณะการก่อสร้างแบบคอนกรีตเสริมเหล็กทั้งหมด ภายในโปร่ง จากฐานรากขึ้นไปชั้นที่ 1 สูง 3.7 เมตร ชั้นที่ 1 คือฐานรากมีจำนวนฐานทั้งหมด 105 ฐาน มีเสาขึ้นจากฐานทั้งหมด 144 ต้น ส่วนฐานที่เป็นองค์พระธาตุมีลักษณะกลม มีเสาทั้งหมด 16 ต้น ชั้นที่ 1 มีพื้นทางเดินโดยรอบ และมีซุ้มประตูลายปูนปั้น 4 ประตูประจำทิศ ผนังประดับด้วยกระเบื้องด้านเกวียนศิลปะของภาคอีสาน พื้นปูด้วยกระเบื้องเซรามิก 6 เหลี่ยม ผนังทั่วไปทำด้วยหินล้าง ชั้นที่ 2 สูงจากชั้นที่หนึ่ง 5.00 เมตร โครงสร้างมีเสาทั้งหมด 86 ต้น มีพื้นที่โดยรอบ

สำหรับก่อสร้างเจดีย์องค์เล็กประจำทิศเหนือ ทั้ง 4 และพระพุทธรูปประจำซุ้ม 4 องค์ ผนังประกอบด้วยปูนปั้นเป็นรูปเสามีบัวเหนือเสา พื้นปูด้วยกระเบื้องเซรามิก 6 เหลี่ยม ผนังทั่วไป ทำด้วยหินล้างและประดับกระเบื้องด้านเกวียน ชั้นที่ 3 สูงจากชั้นที่สอง 4.80 เมตร โครงสร้างมีเสาทั้งหมด 44 ต้น มีพื้นโดยรอบ สำหรับก่อสร้างเจดีย์องค์เล็กประจำทิศเฉียง 4 องค์ เช่นเดียวกับชั้นที่ 2 พื้นปูด้วยกระเบื้อง เซรามิก 6 เหลี่ยม ผนังทั่วไปทำด้วยหินล้าง ชั้นที่ 4 สูงจากชั้นที่สาม 1.60 เมตร ประกอบด้วยฐาน 8 เหลี่ยม เป็นชั้นเริ่มต้นของ ตัวองค์พระธาตุ โครงสร้างประกอบด้วยเสาทั้งหมด 24 ต้น ผนังทั่วไปทำด้วยหินล้าง ชั้นที่ 5 สูงจากชั้นที่สาม 1.00 เมตร ประกอบด้วยฐานบัวกลม โครงสร้างประกอบ ด้วยเสาทั้งหมด 16 ต้น ผิวภายนอกทำด้วยหินล้าง ชั้นที่ 5 ถึงชั้นที่ 10 มีความสูง 11.00 เมตรเป็นตัวองค์ระฆังของพระธาตุโดยเฉพาะชั้นที่ 8 จะเป็นชั้นที่บรรจุพระบรมสารีริกธาตุ โครงสร้างประกอบด้วยเสาทั้งหมด 16 ต้น จนถึงชั้นที่ 9 ชั้นที่ 10 ลดเหลือเสา 9 ต้น ลักษณะองค์ระฆังภายนอกทำด้วยหินล้างทั้งหมด เป็นชั้นบัลลังก์ ลักษณะโครงสร้างมีเสาทั้งหมด 5 ต้น ผนังทำ

ด้วยหินล้าง ชั้นที่ 11 ถึงชั้นที่ 14 มีความสูง 4.60 เมตร เป็นชั้นบัลลังก์ประกอบด้วยลักษณะทรงกลม มีลายปูนปั้นเป็นกลีบบัว โครงสร้างประกอบด้วยเสา 5 ต้น ผนังทำด้วยหินล้างทั้งหมด ชั้นที่ 14 ถึงชั้นที่ 16 มีความสูง 6.80 เมตร เป็นชั้นปล้องไฉน มีทั้งหมด 6 ปล้อง โครงสร้างประกอบด้วยเสาแกนต้นเดียว ปล้องไฉนทำด้วยคอนกรีตเสริมเหล็ก ผนังทำด้วยหินล้าง ชั้นที่ 16 ถึงยอดคือปลียอด มีชั้นปลีชั้นลูกแก้ว และชั้นฉัตรยอด โครงสร้าง ประกอบด้วยเสาแกนต้นเดียว ผนังผิวทำด้วย หินล้างโดยรอบ ส่วนฉัตรยอดบุด้วยโมเสกแก้วสีทอง

การเดินทางไปพระธาตุนาดูน

จากตัวเมืองมหาสารคาม โดยใช้เส้นทางหมายเลข 2040 ผ่านอำเภอกุดคำ อำเภอนาโพธิ์ ปทุม แล้วเลี้ยวขวาเข้าทางหลวงหมายเลข 2045 ถึงอำเภอนาดูน เป็นทางลาดยางง่ายต่อการเข้าถึง

7. วัดธาตุนาดูน

พระธาตุนาดูน เป็นพระธาตุเจดีย์ที่เก่าแก่และสำคัญยิ่งของจังหวัดหนองคาย และเป็นพระธาตุที่สำคัญองค์หนึ่งของภาคอีสาน ประดิษฐานอยู่ ณ บ้านพระธาตุนาดูน ตำบลพระธาตุนาดูน อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย

ตามตำนานอุรังคธาตุกล่าวว่า พระยาสุวรรณภิงคาร เจ้าเมืองหนองหาน สกลนคร พระยาคำแดง เจ้าเมืองหนองหานน้อย อุดรธานี พระยาจุลณี พรหมทัต เจ้าเมืองจุลณี (ลาวเหนือ) พระยาอินทปัตถนคร เจ้าเมืองอินทปัตถนนคร (เขมร) และพระยานครแสน เจ้าเมืองศรีโคตรบูรณ์หลวง (ตรงข้ามนครพนม) ได้ร่วมกันอุปัถม์ พระมหากัสสะพระ พร้อมด้วยพระอรหันต์ อีก 500 องค์ ทำการก่อสร้างพระธาตุนาดูนแล้วเสร็จ และพระยาทั้ง 5 องค์ได้บรรจุพระอรหันต์ด้วยกันทั้งหมด และต่อมาได้มีคนเดินทางไปสู่แดนพุทธภูมิ เพื่อไปอัญเชิญ พระบรมสารีริกธาตุ ของพระพุทธเจ้า 45 พระองค์ นำมาประดิษฐานไว้ ณ สถานที่ 4 แห่งคือ บริเวณเมืองหนองคาย และเมืองเวียงจันทน์ หนึ่งในสี่แห่งนั้น คือพระธาตุนาดูน ซึ่งได้อัญเชิญพระบรมสารีริกธาตุมาพักที่ร่มไม้ป่าแป๋ (ไม้โพธิ์) ณ ภูเขาหลวง อันเป็นที่ตั้งพระเจดีย์ พระธาตุนาดูนปัจจุบัน

จากการสำรวจทางโบราณคดีพบว่า พระธาตุนาดูนได้มีการก่อสร้างสืบเนื่องกันมาสามสมัย คือ ฐานเดิมสร้างด้วยศิลาแลง ชั้นที่สองสร้างด้วยอิฐกรอบชั้นแรก และต่อมาได้มีการก่อสร้างให้มีขนาดสูงใหญ่ขึ้น จากจารึกที่ฐานพระพุทธรูปที่ขุดได้ 4 องค์ ในจำนวนทั้งหมด 6 องค์ ระบุศักราชที่สร้างไว้ ซึ่งตรงกับ พ.ศ. 2118 พ.ศ. 2150 พ.ศ. 2158 และ พ.ศ. 2167 และข้อความในจารึกเมื่อ พ.ศ. 2167 มีประวัติในการสร้าง โดยได้กล่าวถึงพระเจ้าโพธิสาลราช ซึ่งเป็นกษัตริย์แห่งอาณาจักรล้านช้าง มีราชธานีอยู่ที่นครเวียงทอง ซึ่งก็ตรงกับรูปแบบการก่อสร้างโบราณสถานในบริเวณวัดพระธาตุนาดูน ที่แสดงถึงอิทธิพลของอาณาจักรล้านช้าง

พระธาตุบังพวนเป็นพระสถูปเจดีย์ ทรงเรือนปราสาทสี่เหลี่ยม เป็นองค์ประธานซึ่งมีชื่ออยู่ในศิลาจารึกว่า พระธาตุบังพวนพระเจดีย์ศรีสัตตมหาสถาน ภายในวัดมีกลุ่มพระธาตุขนาดต่าง ๆ อีก 15 องค์ สันนิษฐานว่า คงจะสร้างในสมัยใกล้เคียงกันกับพระธาตุบังพวน มีวิหาร 3 หลัง อุโบสถ 1 หลัง สระน้ำ และบ่อน้ำโบราณ นอกจากนั้นยังมีโบราณสถานอีกกลุ่มหนึ่ง ภายในบริเวณเดียวกัน เรียกว่า สัตตมหาสถาน อันเป็นสถานที่ ที่เกี่ยวเนื่องกับพระพุทธประวัติ เมื่อครั้งแรกตรัสรู้ พระอนุตรสัมมาสัมโพธิญาณที่พุทธคยา ประเทศอินเดีย สัตตมหาสถานที่สร้างขึ้นภายหลัง มีอยู่ 3 แห่ง อยู่ที่ประเทศพม่าหนึ่งแห่ง และที่ประเทศไทยสองแห่ง คือที่วัดเจติยอด จังหวัดเชียงใหม่ และที่วัดพระธาตุบังพวน จังหวัดหนองคายแห่งนี้ นอกจากนี้ยังมีเจดีย์ สัตตสถานที่วัดพระธาตุบังพวน ยังมีครบถ้วนทั้งเจดีย์องค์ และมีแผนที่ตั้งเหมือนกันกับที่พุทธคยา

พระธาตุบังพวน ซึ่งสร้างมาตั้งแต่สมัยอาณาจักรล้านช้าง และได้มีการบูรณปฏิสังขรณ์ในสมัยต่อมา แต่ไม่ต่อเนื่องนัก ในระยะหลังจึงทรุดโทรมมาก และได้พังทลายลงมา เมื่อวันที่ 21 มิถุนายน พ.ศ. 2513 กรมศิลปากรจึงได้ดำเนินการบูรณะขึ้นใหม่ โดยก่อคอนกรีตเสริมฐานเดิม ซึ่งที่ฐานล่างเป็นศิลาแลง ต่อมาเป็นฐานทักษิณ 3 ชั้น บัวคว่ำ 2 ชั้น ต่อด้วยปรางค์สี่เหลี่ยมบัวปากระฆัง บัวสายรัด 3 ชั้น รับริ้วปลีบัวตูม แล้วตั้งฉัตร 5 ชั้น ฐานล่างรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัส กว้างด้านละประมาณสิบเจ็ดเมตร สูงถึงยอดฉัตรประมาณ 34 เมตร พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว พร้อมด้วยสมเด็จพระนางเจ้า ฯ พระบรมราชินีนาถ และสมเด็จพระเจ้าลูกเธอทั้งสองพระองค์ ได้เสด็จพระราชดำเนินมาเป็นองค์ประธาน และร่วมยกฉัตรสู่ยอดพระธาตุบังพวน เมื่อวันที่ 27 พฤศจิกายน พ.ศ. 2521การเดินทางไป วัดพระธาตุบังพวนตั้งอยู่ที่ตำบลพระธาตุบังพวน อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย จากหนองคายไปตามทางหลวงหมายเลข 2 (หนองคาย อุดรธานี) แล้วแยกขวาเข้าทางหลวงหมายเลข 211 ทางไปอำเภอบ้านดุง ถึงกิโลเมตรที่ 10 วัดอยู่ด้านขวามือ

8. พระธาตุขามแก่น

พระธาตุขามแก่น เป็นเจดีย์ที่สำคัญและเก่าแก่ที่สุดองค์หนึ่งในประวัติศาสตร์ไม่ปรากฏอายุการสร้างที่แน่นอน องค์พระธาตุขามแก่น ประดิษฐานอยู่ที่วัดเจติยภูมิ อำเภอน้ำพอง ห่างจากตัวจังหวัดขอนแก่นไปตามถนนขอนแก่น - ยางตลาด เลี้ยวซ้ายบริเวณบ้านพรหมนิมิตร์ อำเภอเมืองขอนแก่น ประมาณ 15 กิโลเมตร เป็นเจดีย์ที่สำคัญที่รู้จักกันดีแห่งหนึ่งในภาคอีสาน เป็นจุดยึดเหนี่ยวทางจิตใจ และเป็นปูชนียสถานศักดิ์สิทธิ์คู่อีสานอีกแห่งหนึ่ง นอกเหนือจากพระธาตุนม จังหวัดนครพนม และพระธาตุเชิงชุม จังหวัดสกลนคร ไม่ปรากฏอายุการสร้างที่แน่นอน

พระธาตุขามแก่น มีประวัติความเป็นมาเป็นเรื่องเล่าสืบขานกันมาช้านาน ว่าภายหลังจากที่องค์สมเด็จพระบรมศาสดาสัมมาสัมพุทธเจ้า ได้เสด็จดับขันธปรินิพานในวันอังคาร ขึ้น 15 ค่ำ เดือน 6 ปีมะเส็ง ที่กรุงกุสินารา ชมพูทวีป

เมื่อพระองค์ดับขันธปรินิพพานแล้ว พระมหากัสสปเถระเจ้า พร้อมด้วยราชบริพาร ได้มานมัสการ ถวายพระเพลิง เมื่อถวายพระเพลิงแล้วก็ประกาศให้กษัตริย์ในชนบทต่างๆมารับแจกพระสารีริกธาตุ ของพระพุทธเจ้า กษัตริย์นครต่างๆ เมื่อได้รับแจกแล้วก็นำไปประดิษฐานไว้ในเมืองของตน เว้นแต่นครที่อยู่ในปัจจุบันประเทศ (ประเทศที่อยู่ห่างไกลมณฑลประเทศ) จึงมิได้รับแจก

ครั้งต่อมา โฆริยกษัตริย์ เจ้าผู้ครองเมืองโฆริย์ ที่อยู่ในปัจจุบันประเทศ อยู่ห่างไกลกรุง กุสินาราซึ่งได้นำเมืองว่าเมืองกัมพูชา (เขมรเดี๋ยวนี้) รับทราบข่าวและได้มารับแจกพระสารีริกธาตุ (กระดูก) แต่ไม่ทัน เพราะมีการแจกไปหมดแล้ว เหลือแต่พระอังคาร (เถ้าถ่านที่เผาศพ) จึงได้แต่พระอังคาร กษัตริย์โฆริยะจึงนำพระอังคารบรรจุไว้ในกระอุบทอง เพื่อจะนำกลับนครโฆริย์ ไปสักการบูชา

ครั้นกาลเวลาล่วงเลยไป 3 ปี พระมหากัสสปเถระเจ้า ประสงค์ที่จะนำเอาพระอัฐกะธาตุของพระพุทธเจ้าไปประดิษฐานไว้ในภูมิกำพรา (คือ พระธาตุพนมปัจจุบัน) จึงได้จัดการก่อสร้างพระธาตุพนมขึ้น เมื่อกษัตริย์โฆริยะพร้อมด้วยพระอรหันต์ในเมืองโฆริย์ทราบข่าว จึงมีศรัทธาที่จะนำพระอังคารของพระพุทธเจ้าที่ได้รับมา ไปบรรจุไว้ในพระธาตุพนมร่วมกับพระอัฐกะของพระพุทธเจ้า จึงได้อัญเชิญพระอังคารของพระพุทธเจ้ามุ่งหน้าไปพระธาตุพนม พร้อมด้วยพระอรหันต์ทั้ง 9 องค์ และยังมีพระยาหลังเขียว เจ้านครพร้อมด้วยราชบริพารอีก 90 คน ออกเดินทางไปยังภูมิกำพราสถานที่ประดิษฐานพระธาตุพนม

การเดินทางได้พากันมุ่งหน้ามาทางทิศเหนือ แต่พอมาถึงดอนมะขามแห่งหนึ่ง (ที่ตั้งพระธาตุขามแก่นปัจจุบัน) เป็นเวลาค่ำพอดี ประกอบกับภูมิประเทศที่ราบเรียบ มีห้วยสามแยก น้ำไหลผ่านรอบๆตอน ภายในบริเวณนั้นมีต้นมะขามใหญ่ต้นหนึ่งตายล้มลงแล้ว เปลือกกะพี้กิ่งก้านสาขา ไม่มี เหลือแต่แก่นข้างในเท่านั้น จึงได้ใช้เป็นที่พักแรมรับพระอังคารของพระพุทธเจ้า

ครั้นรุ่งเช้าก็ออกเดินทางต่อ แต่เมื่อไปถึงปรากฏว่าการก่อสร้างพระธาตุพนมได้เสร็จเรียบร้อยแล้วจะเอาอะไรเข้าบรรจุอีกไม่ได้ พระอรหันต์จึงได้แต่เพียงพากันนมัสการพระธาตุพนมแล้วเดินทางกลับถิ่นเดิม แต่เมื่อเดินทางมาถึงดอนมะขาม ที่เคยพักแรมเดิม (ที่ตั้งองค์พระธาตุขามแก่นปัจจุบัน) เห็นต้นมะขามที่ตายล้มแล้วนั้น กลับลุกขึ้นผลิดอกออกผล แตกกิ่งก้าน สาขา มีใบเขียวชะอุ่มแลดูงามตายิ่งนัก หรือจะเป็นด้วยนิมิตหรืออำนาจอิทธิฤทธิ์ของพระอังคารพระพุทธเจ้าก็มีอาจทราบได้ คณะพระอรหันต์ทั้ง 9 องค์และพระยาหลังเขียว จึงได้ตกลงเห็นดีในการก่อสร้างพระธาตุครอบต้นมะขาม บรรจุพระอังคารของพระพุทธเจ้าไว้พร้อมด้วยเงินทอง แก้วแหวนแสนสารพัดนึก โดยทำเป็นพระพุทธรูปแทนพระองค์ เข้าบรรจุไว้ในพระธาตุนี้ เมื่อการก่อสร้างเสร็จ พระยาหลังเขียว ก็จัดการสร้างบ้านสร้างเมืองขึ้น บริเวณใกล้ๆกับพระธาตุนั้น มีกำแพงทั้ง 4 ทิศ (ซึ่งทราภคิลากำแพงที่หักพังยังมีหลักฐานอยู่ห่างจากองค์พระธาตุประมาณ 25 เส้น) ส่วนพระอรหันต์ทั้ง 9 องค์ ก็จัดการสร้างวัดวาอารามขึ้น คือ วิหารและพัทธสีมา เคียงคู่กับพระธาตุ เหตุการณ์เป็นดังนี้ จึงปรากฏนาม "พระธาตุขามแก่น" และเมื่อกาลเวลาล่วงเลยมา พระอรหันต์ทั้ง 9 องค์ ได้ดับขันธปรินิพพานในสถานที่นี้ทุกองค์ สรีระธาตุของท่านทั้ง 9 ก็ได้บรรจุไว้ในพระธาตุองค์เล็ก ซึ่งอยู่ทางทิศตะวันออกของพระธาตุใหญ่ ด้วยเหตุนี้ประชาชนจึงนิยมเรียกพระนามพระธาตุบ้านขามว่า "ครูบา ทั้ง 9 เจ้ามหาธาตุ" จนถึงปัจจุบัน

การเดินทางไปวัดพระธาตุขามแก่น

วัดพระธาตุขามแก่นอยู่ห่างจากจังหวัดขอนแก่นประมาณ 30 กิโลเมตร ใช้เส้นทางหลวงหมายเลข 209 (ขอนแก่น-กาฬสินธุ์) ห่างจากตัวเมืองไปประมาณ 12 กิโลเมตร เมื่อข้ามลำน้ำพองแล้ว เลี้ยวซ้ายเข้าบ้านโคกสีไปอีกประมาณ 14 กิโลเมตร หรืออีกเส้นทางหนึ่ง ไปตามถนนกสิกรทุ่งสร้าง-ค่ายศรีพัชรินทร์-บ้านโคกท่า ถึงสะพานข้ามแม่น้ำพอง เลี้ยวขวาแล้วพบป้ายบอกทางไปพระธาตุขามแก่นอีกประมาณ 10 กิโลเมตร

9. พระธาตุหนองบัว(พระมหาเจดีย์ศรีมหาโพธิ์)

วัดพระธาตุหนองบัวเป็นวัดราษฎร์ นิกายธรรมยุต ตั้งอยู่ที่กิโลเมตรที่ 3 ถนนธรรมวิถี (แยกจากถนนชยางกูรไปทางทิศตะวันตก ประมาณ 500 เมตร) ตำบลในเมืองอำเภอในเมือง จังหวัดอุบลราชธานี

มูลเหตุการสร้างวัดพระธาตุหนองบัว เริ่มต้นจากกลุ่มพุทธศาสนิกชนผู้ยึดมั่นในการปฏิบัติธรรมกลุ่มหนึ่งมีความปรารถนาอย่างแรงกล้าในการสร้างวัดให้เป็นสถานที่ปฏิบัติธรรมและเป็นที่ยึดเหนี่ยวในวาระมงคลกึ่งพุทธกาลพุทธศตวรรษ 2500 กำหนดแผนการก่อสร้างวัดเริ่มแรกในที่ดินของ นายพอง สิทธิธรรม ซึ่งในขณะนั้นถูกคุมขังอยู่ในเรือนจำกลาง จังหวัดอุบลราชธานีด้วยข้อกล่าวหาว่าเป็นกบฏภายใน ผู้ทำหน้าที่

ติดต่อขอที่ดินสร้างวัดประกอบด้วย นายทองพูน ยุยมิตร (พ่อค้าฐานะดี) หัวหน้าคณะหมู่ นายอุ้น ไวยหงษ์ รองหัวหน้าคณะ และอีกหลายคน ทุกคนได้พากันออกเดินทางไปหานายพอง ที่เรือนจำกลางจังหวัดอุบลราชธานี โดย นายทองพูนยุยมิตร ได้เล่าเรื่องตามที่คณะศรีทรา

และขอทราบ่ว่าที่ดินแปลงนี้จะถวายหรือจะขายให้ทางคณะศรีทราทก็พอใจ ขอแต่ให้ได้ตามประสงค์ เมื่อนายพอง สิทธิธรรม ได้ฟังจนทราบเรื่องโดยละเอียดแล้ว ก็มีความยินดีเป็นอย่างยิ่งเพราะตนมีความปรารถนาอยู่แล้วว่าอยากถวายที่ดินแปลงนี้ให้สร้างวัด ตนแม้จะถูกกักขังอยู่ในเรือนจำก็ไหว้พระสวดมนต์เป็นประจำและได้ตั้งสัจจะอธิษฐาน ขอให้มิสัตบุรุษมาขอที่ดินแปลงนี้สร้างวัด ดังนั้นเมื่อสมดังความประสงค์ที่ตั้งใจปรารถนาก็ยินดีเป็นล้นพ้นแทบจะพูดไม่ออกตื่นตันใจไปหมดเมื่อทราบความประสงค์ แล้วได้ทราบรายชื่อของคณะกรรมการที่สร้างวัด จึงกำหนดมอบถวายที่ดินแปลงนี้ เมื่อวันที่ 24 ตุลาคม 2498 ได้รับการบริจาคที่ดินจาก นายพอง นางจันทร์มี สิทธิธรรม เพื่อให้ทำการสร้างวัด มีเนื้อที่ประมาณ 30 ไร่ เมื่อเวลา 14.00-15.00 น มีคณะผู้ริเริ่มการเบื้องต้นกับอุบาสกอุบาสิการ่วมกับฝ่ายเจ้าหน้าที่และเจ้าของที่ประมาณ 60 คน วันที่ 26 ตุลาคม 2498 ตรงกับวันพุธ ขึ้น 11 ค่ำ เดือน 12 ปีมะแม เป็นวันชุดโค่นถาก ถางเป็นปฐมฤกษ์ จึงได้ตกลงบอกหมู่คณะมีประมาณ 20 คน ได้เตรียมมิด- จอบ- เสียม พร้อมด้วยดอกไม้ธูปเทียนเพื่อเคารพต่อเทพเจ้า

ก่อนลงมือ สำหรับการลงมือครั้งแรกนี้อาจารย์จันทร์ประไพ ได้ล่วงหน้าไปนอนค้างคืน ก่อนอยู่หนึ่งคืน เพื่อนั่งสมาธิวิปัสสนา และแจ้งแก่เทวดาอารักษ์ ตามเรื่องที่จะทำต่อไปแล้วก็นอน ได้ปรากฏนิมิต (ฝัน) ว่า ในอาณาเขตที่จะสร้างวัด มีผู้คนจำนวนมากอาศัยอยู่ได้พากันอพยพโยกย้าย อัมลูกงูหลาน พร้อมทั้งชนชาวของ และสัตว์เลี้ยงของตนออกเดินทางไปทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือของที่นี่เพื่อย้ายไปอยู่ที่อื่น ต่างก็ โงะเขานกันว่าที่แห่งนี้อุบาสกอุบาสิกาเขาจะสร้างวัดพุทธศาสนาพวกเราจงพากันหนีไปอยู่ที่อื่นเพื่ออนุโมทนาสาธุการ และปรากฏว่าเขาไปอยู่ทางดงก้านเหลือง ซึ่งขณะนี้ทางราชการได้สร้างเป็นสวน “วนารมย์” ครั้นรุ่งขึ้นจึงได้เล่านิมิตให้พรรคพวกฟังแล้วทุกคนต่างก็มีความยินดีต่อนิมิตนี้

สิ่งก่อสร้างสำคัญสมัยแรกสร้างวัดมีจำนวนไม่มากและไม่มั่นคงเท่าไรนัก ประกอบด้วย ศาลา โรงธรรมและกุฏิชั่วคราว 5 หลัง แต่ละหลังมุงหญ้ากันผาขัดแตะปูพื้นกระดานเฉพาะศาลาโรงธรรมหลังคามุงด้วยสังกะสีแต่ในปัจจุบันนี้สิ่งเหล่านั้นได้รื้อทิ้งหมดแล้วและสร้างขึ้นใหม่ทดแทนแข็งแรงถาวรสิ่งสำคัญคือพระบรมธาตุเจดีย์ศรีพระมหาโพธิ์และอุโบสถหลังใหม่ชื่อว่า “ศรีนครินทรารม” ศาลาการเปรียญกาญจนาภิเษกและยังมีกุฏิสร้างแบบถาวรอีก 10 กว่าหลัง สถานที่พยาบาลประจำ (อนามัย)

เส้นทางไปวัดหนองบัว

เมื่อเข้าถึงตัวเมืองอุบลราชธานี จนถึงวงเวียนหอนาฬิกา ไปตามถนนเลียบมหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี ไปถนนยางกูร เลี้ยวซ้ายขึ้นไปทางอำนาจ ผ่านห้างโลตัส ตรงไปจนถึงร้านเฟอร์นิเจอร์ index จะเป็นสามแยก เรียกว่าสามแยกหนองบัว เลี้ยวซ้ายตรงไปตามทางประมาณ 500 เมตร วัดพระธาตุหนองบัวอยู่ทางขวามือ

10. พระธาตุเชิงชุม

วัดพระธาตุเชิงชุมตั้งอยู่ริมหนองหารในเขตเทศบาลสกลนคร มีพื้นที่ 18 ไร่ 1 งาน 27 ตารางวา อยู่ปลายสุดของถนนเจริญเมือง ทิศเหนือและทิศตะวันออก ติดกับหนองหารหลวงและบ้านเรือนชาวบ้านทิศ ตะวันตก ติดกับถนนเรืองสวัสดิ์ ทิศใต้ ติดกับ ถนนเจริญเมือง ซึ่งมีประวัติความเป็นมาดังนี้

ตามตำนานอุรังคินทาน กล่าวว่า วัดพระธาตุเชิงชุม เป็นสถานที่ ที่พระพุทธเจ้าเคยเสด็จมาโปรดชาวเมืองหนองหาน และกล่าวว่าบริเวณนี้เป็นที่บรรจุรอยพระบาทของพระพุทธเจ้า 4 พระองค์ คือ พระพุทธเจ้า พระนามว่า กุกสันโธ, โกนาคมโน, กัสสะโป และโคตโม ซึ่งก่อนจะเสด็จดับขันธ์ ปรินิพพาน ต้องไปประทับรอยพระบาทไว้ที่นั่นทุกๆ พระองค์ ในอนาคตพระพุทธเจ้าพระนามว่า ศรีอาริยมุตตรัย ซึ่งเป็นพระพุทธเจ้า องค์ที่ 5 ในภัทกัปนี้ ก็จะมาประทับรอยพระบาทไว้เช่นกัน ด้วยเหตุนี้จึงถือกันว่าวัด

พระธาตุเชิงชุม เป็นวัดแรกที่พระยาสุวรรณภิงคาระ พระนางนารายณ์เจงเวง และเจ้าคำแดง อนุชาพระยา สุวรรณภิงคาร มาสร้างวัดขึ้นเมื่อย้ายราชธานี จากบริเวณน้ำพุและท่านางอายฝั่งตรงข้ามหนองหาร เมื่อครั้งหนองหารล้นเพราะการกระทำของ พญานาคอย่างไรก็ตาม จากหลักฐานเสมา หินที่พบอยู่รอบ ๆ วัดพระธาตุเชิงชุม และหลักฐานแท่นบูชารูปเคารพ ตลอดจนศิลาจารึกตัวอักษรขอมในพุทธศตวรรษที่ 16 - 17 ซึ่งอยู่ ติดผนังทางเข้าภายในอุโมงค์พระธาตุเชิงชุม (ชั้นใน) ซึ่งก่อเป็นพระธาตุหรือ สลุปขนาดเล็ก หลักฐานเหล่านี้บ่งบอกว่า บริเวณ วัดพระธาตุเชิงชุมได้มีชุมชนเกิดขึ้นต่อเนื่องกันมา โดยเฉพาะศิลาจารึกที่กรอบประตู ทางเข้าปรางค์ขอมหรือสลุป ซึ่งมีความกว้าง 49 ซม. ยาว 52 ซม. เขียนเป็นตัวอักษรขอมโบราณ เนื้อความกล่าวถึงบุคคลจำนวน หนึ่ง ได้พากันไปชี้แจงแก่โขลยพล ผู้เป็นหัวหน้าหมู่บ้านพระนุรพิเนาตามคำแนะนำของคำแสดงว่าที่ชะเลง ซึ่งอยู่ในหลักเขตนั่น เราได้มอบให้หัวหน้าที่ดินซึ่งอยู่ภายในหลักเขตให้ขึ้นอยู่กับโขลยผู้เป็นหัวหน้าแห่งชะเลง ส่วนนอกหลักเขตนั่นให้ขึ้นอยู่กับโขลยผู้เป็นหัวหน้าแห่งหมู่บ้าน พระนุรพิเนา มัทยนักษัตริย์นาทิตย โขลยพลแห่งชะเลงถวายทาส 4 คน แต่เทวรูป วัว 6 ตัว ข้าวเปลือกและนาแด่สงกรานต์ไว้ประจำโขลยพลเพื่อให้ดูแลในสิ่งทั้งปวง ที่ดินที่ราษฎรหมู่บ้านพระนุรพิเนามอบให้โขลยพลนี้มี 2 ส่วน ส่วนหนึ่งเป็นที่ดินในหลักเขต ให้ขึ้นกับหัวหน้าหมู่บ้านพระนุรพิเนา นอกจาก เรื่องการมอบที่ดินแล้ว ข้อความตอนท้ายของ จารึกได้กล่าวถึงการกัลปนาของโขลยพลที่ได้ อุทิศตน สิ่งของทีมนา แต่เทวสถานและสงกรานต์

กล่าวโดยสรุปในช่วงพุทธศตวรรษที่ 15 - 16 บริเวณวัดพระธาตุเชิงชุมคงถูกปกครอง โดยคนกลุ่มขอมที่พากันสร้างวัด โดยอุทิศ ที่ดิน บริวาร ข้าทาส ให้ดูแลวัด หรือศาสนสถานแห่งนี้ ซึ่งอาจเป็นศาสนสถานตาม คติพราหมณ์หรือพุทธมหายานก็ได้

หลักฐานการตั้งชุมชนบริเวณวัดพระธาตุเชิงชุมในสมัยรัตนโกสินทร์ค่อนข้างเด่นชัด โดยเฉพาะพงศาวดาร ฉบับพระยาประจันตประเทศธานี (โง่นคำ) กล่าวว่าในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช โปรดเกล้าฯ ให้อุปฮาดเมืองกาฬสินธุ์ พร้อมไพร่พลตัวเล็ก มาตั้งเมืองรักษาพระธาตุเชิงชุม เมื่อมีผู้ คนมากขึ้นก็โปรดเกล้าฯ ให้ยกบ้านธาตุ เชิงชุม ขึ้นเป็นเมืองสกลทวาปี เมื่อปี พ.ศ.2329 อย่างไรก็ตามเมื่อเกิดศึก เจ้าอนุวงศ์เวียงจันทน์เป็นกบฏใน พ.ศ. 2370 เมืองสกลนครต้องโทษเป็นกบฏขัดขึ้นอาญา ศึก เจ้าเมืองฝักใฝ่กับเจ้าอนุวงศ์ไม่ได้เตรียม กำลังไพร่พลกระสุนดินดำ เว้นให้ทัพหลวงตาม คำสั่ง พระธานีเจ้าเมืองสกลทวาปีถูกประหาร ชีวิต ญาติพี่น้องเจ้าเมืองถูกกวาดต้อนไปอยู่ เมืองกบิลประจันตคาม จึงทำให้บริเวณวัดพระธาตุเชิงชุม ซึ่งเป็นศูนย์กลางของเมืองถูกทิ้งร้าง ชั่วคราวปล่อยให้หมู่บ้านรอบ ๆ 10 หมู่บ้าน เป็นข้าพระธาตุดูแลวัดแห่งนี้

หลังการกบฏของเจ้าอนุวงศ์ ราชวงศ์ (คำ) แห่งเมือง มหาชัยกองแก้วได้มีการ โปรดเกล้า แต่งตั้งให้เป็นพระประเทศธานี(คำ) เจ้าเมืองและให้ราชวงศ์เมืองกาฬสินธุ์มาดำรงตำแหน่ง อุปฮาดให้ท้าวอินน้องชายราชวงศ์(คำ)เป็น ราชวงศ์ ให้ท้าวบุตรเมืองกาฬสินธุ์เป็นราชวงศ์ มีการสร้าง กุฏิ ศาลาการเปรียญตั้งแต่นั้นมาวัดพระธาตุ เชิงชุมก็เจริญขึ้นตามลำดับ จึงถือว่าวัดพระธาตุเชิงชุมเป็นศูนย์กลางของเมืองสกลนคร มาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน

วัดพระธาตุเชิงชุมวรวิหาร มีโบราณสถาน โบราณวัตถุสำคัญ ๆ นับแต่องค์พระธาตุเชิงชุม หลวงพ่อพระพุทธรองค์แสน พระอุโบสถ พระวิหาร หอจำศีล (สิมหลังเล็ก) ในที่นี้ขอ อธิบายเฉพาะตัวสถาปัตยกรรมขององค์พระธาตุเท่านั้น

พระธาตุเชิงชุมเป็นเจดีย์ก่ออิฐถือปูนสี่เหลี่ยม สูง 24 เมตรเศษ มีซุ้มประตู 4 ด้าน คือ ด้านตะวันตก ด้านเหนือ ด้านใต้ ลักษณะประตูเป็นประตู ปิด - เปิด แต่เปิดไม่ได้มากเพราะติด องค์สถูปภายใน ซึ่งเจดีย์องค์ใหม่สร้างครอบไว้ ส่วนด้านตะวันออกเป็นประตูทางเข้าสถูปภายในวิหาร

ทรวดทรงของพระธาตุเชิงชุม เป็นทรงเจดีย์ สี่เหลี่ยมลดชั้นจากฐานขึ้นไปสู่ยอดเป็นช่วง ๆ 3 ช่วง จึงถึงตัวระฆัง และรับด้วยดวงปลีที่ทำเป็นทรงบัวเหลี่ยมปักยอดฉัตร ทองคำ ลักษณะการลดชั้นเจดีย์รับด้วยดวงปลี ทรงบัวเหลี่ยม ทำให้องค์พระธาตุเชิงชุมมีความสวยงามกระทัดรัดไม่เทอะทะ เช่น เจดีย์ทรง ฐานกว้างเตี้ย นอกจากนี้สถาปนิกยังสร้างให้ซุ้ม ประตู 3 ด้าน เพื่อให้ประชาชนเห็นองค์พระธาตุ (สถูป) เดิมภายใน ต่อมาได้มีการ นำพระพุทธรูปปางห้ามญาติ อิทธิพลล้านช้าง มาติดไว้ในซุ้มทั้ง 3 ด้าน นับว่าเป็น ส่วนประกอบองค์สถาปัตยกรรมที่น่าสนใจ และเป็นประติมากรรม แบบล้านช้างที่แท้จริง

องค์ประกอบสำคัญขององค์พระธาตุเชิงชุมคือ ซุ้มประตูโขงทรงหอแก้วคือ เป็นลักษณะหอแก้วเพื่อง คือ มีขนาดพองาม และ ในพื้นที่ครึ่งหนึ่งของปริมาตร ทำให้พื้นที่ บริเวณฐานเจดีย์องค์พระธาตุสวยงาม ในส่วนรายละเอียดของซุ้มประตูนั้นเป็นงานสถาปัตยกรรมฝีมือช่าง ชั่นครู โดยเฉพาะลายของกันหอยซึ่งทำขนาด ใหญ่น้อยเรียงกันไป เพียงแต่มีปูนขาวทา ทับหนาปิดบังความคมชัดของลายกันหอย อันวิจิตรบรรจง

นอกจากองค์พระธาตุพนมแล้วยังมีหลวงพ่่องค์แสนซึ่งเป็นพระพุทธรูปคู่บ้านคู่เมืองสกลนครเป็นพระพุทธรูปปางมารวิชัย ศิลปะเชียงแสน ชัดสมาธิราบ ก่ออิฐถือปูนลงรักปิดทองหน้าตักกว้าง 2 เมตร สูงจากฐานถึงพระเมาลี 3.20 เมตรประทับนั่งบนแท่นสูง 1.35 เมตร หันพระพักตร์ไปทางทิศ ตะวันออก หันพระปฤษฎางค์เข้าหาองค์ พระธาตุเชิงชุมเป็นพระพุทธรูปคู่บ้านคู่เมืองของชาวสกลนครคู่มากับพระ ธาตุเชิงชุม ประดิษฐานเป็นพระประธานอยู่ภายในพระวิหาร เป็นพระพุทธรูปที่ศักดิ์สิทธิ์มากอีกองค์หนึ่งของประเทศ จากตำนาน หลวงพ่อพระองค์แสนสร้างขึ้นราวพุทธศักราช 1800 เพื่อแทนหลวงพ่อสวรรณแสนองค์จริงที่เป็นทองคำทั้งองค์ (สร้างโดยพระเจ้าชัยวรมันที่ 3) คือในสมัยพระเจ้าชัยวรมันที่ 7 เกิดศึกสงครามหลายครั้ง จึงย้ายเมืองไปอยู่ที่นครธม ก่อนย้ายได้นำพระสุวรรณแสน ทองคำไปซ่อนไว้ในน้ำ ไม่สามารถนำไปได้ด้วยเหตุว่ากลัวข้าศึกจะมาแย่งชิงในระหว่างทาง พระเจ้าชัยวรมันที่ 7 ได้สร้างหลวงพ่ พระองค์แสน(องค์ปัจจุบัน)แทนไว้ให้ ทำด้วยหินเหล็กเส้นชนิดสี่เหลี่ยมเป็นโครง(ผูกมัด) แล้วฉาบด้วยทรายผสมปูนขาวแช่น้ำเปลือก ไม้(ยางบก) น้ำแช่หนัง - มะขาม - น้ำอ้อย และเถา ฝักรูด ลงรักปิดทอง มีพุทธลักษณะเท่าเดิม ภายในก็บรรจุเครื่องราง ของขลังสมัยก่อนไว้มาก ให้นามว่า "หลวงพ่พระองค์แสน" เป็นพระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์ ต่อมามีการบูรณะซ่อมแซมหลายครั้ง ในอดีต เมื่อมีการเฉลิมฉลองสมโภชราชธานีครบ 200 ปีตามประกาศรัฐบาล จะมีการบูรณปฏิสังขรณ์ขยายโบสถ์ โดยตรงต้องทุบองค์หลวงพ่ออก แล้วสร้างองค์ใหม่ไว้ข้างหลังแทน เมื่อการบูรณะเริ่มขึ้นช่างชาวยวน พยายามทุบองค์พระ และพยายามลอกทองที่หุ้มออกแต่พอทุบไปครั้งใด ก็ได้ยินแต่เสียงหัวเราะดังกังวานออกมา จนภายหลังถึงกับต้องล้มป่วยไปด้วยเหตุนี้จึงต้องล้มเลิกการบูรณะเอาหลวงพ่ออก จากเหตุดังกล่าวเมื่อท่านมาสักการะหลวงพ่ พระองค์แสน จะเห็นมีหลวงพ่ซ่อนกันอยู่ 2 องค์ องค์หน้าคือหลวงพ่องค์เดิม ส่วนองค์หลังเป็นองค์ใหม่ที่จะสร้างขึ้นมาแทน จากประวัติหลวงพ่หลายอย่าง ในสมัยก่อนเคยมีพระมอญ ที่เคยมาบำเพ็ญศีลภาวนาที่วัด แล้วพอจะกลับก็บอกพระที่วัดไว้ว่า หลวงพ่องค์นี้เป็นองค์ปลอม แต่เป็นองค์ปลอมที่

ศักดิ์สิทธิ์มาก ปู่ตายายชาวสกลนครและหลายๆคน คงเคยได้ยินตำนานเล่าต่อกันมาว่า บริเวณกลางหนองหานนั้น จะมีจุดที่ลึกมากกว่าปกติ อยู่หลายแห่ง ซึ่งชาวประมงหนองหานจะเรียกว่า ขุม หรือหลุมนั่นเอง และจะมีชื่อเรียกต่าง ๆ กัน เช่น ขุมใหญ่ ขุมเต่าฮาง ขุมก้านเหลือง ซึ่งขุมนี้จะลึกประมาณ 15-20 เมตรทีเดียวเชื่อกันว่าในสมัยก่อนเมื่อพระยาขอม จะย้ายเมืองอพยพผู้คนไปอยู่เขมรนั้น พระองค์ได้เอา หลวงพ่อพระสุวรรณแสน องค์เดิมมาซ่อนไว้ที่ขุมลึกกลางหนองหานชาวประมงจะเรียกจุดนี้ว่า ขุมใหญ่ ซึ่งเป็นขุมที่ลึกที่สุด ในอดีตสมัยรุ่นตา ยาย อาชีพหลักๆของชาวสกลนครก็คือ จับปลา มีอยู่วันหนึ่งมีคนออกทอดแหหาปลา แต่แหกลับติดอะไรบางอย่างไถ่น้ำ จึงดำน้ำลงไปดึงออก เมื่อดำลงไปกำลังดึงแหออกนั้นก็เห็นว่าตนเหยียบอยู่บนบ่าพระพุทธรูปองค์ใหญ่อยู่ จากเหตุการณ์นี้ทำให้คนทั้งสกลนครเล่าลือกัน และมีคนพบเห็นเรื่อยมา แต่ในปัจจุบันเวลาผ่านมามากหลายปี อาจจะเป็นเพราะ สาหร่าย วัชพืชน้ำ ตะกอนต่างๆทับถมกันสูงขึ้นทุกวัน จึงไม่มีคนพบเห็นอีก ด้วยเหตุนี้ชาวสกลนครจึงถือว่าหนองหาน เป็นหนองน้ำที่ศักดิ์สิทธิ์ประจำจังหวัดด้วย

เส้นทางไปวัดพระธาตุเชิงชุมวรวิหาร

จากกรุงเทพฯ ไปตามทางหลวงหมายเลข 1 ถึงจังหวัดสระบุรี เลี้ยวขวาเข้าถนนมิตรภาพ (ทางหลวงหมายเลข 2) ผ่านจังหวัดนครราชสีมา แล้วเลี้ยวแยกเข้าทางไปอำเภอบ้านไผ่ จังหวัดขอนแก่น ทางหลวงหมายเลข 2 ไปจนถึงบ้านท่าพระ แล้วเลี้ยวขวาทางหลวงหมายเลข 23 ผ่านจังหวัดมหาสารคาม กาฬสินธุ์ ทางหลวงหมายเลข 213 เข้าสู่จังหวัดสกลนคร

11. วัดโพธิ์ชัย

วัดโพธิ์ชัย เดิมเป็นวัดเก่าแก่และมีความสำคัญแห่งจังหวัดหนองคาย เนื่องจากเป็นที่ประดิษฐานหลวงพ่พระใสอันศักดิ์สิทธิ์ ถือเป็นพระพุทธรูปคู่บ้านคู่เมืองที่มีตำนานผูกพันกับทั้งชาวไทย และชาวลาวในประวัติศาสตร์ เป็นสิ่งที่เคารพสักการะอย่างสูงสุดของชาวหนองคาย และผู้คนลุ่มน้ำโขงแห่งนี้

องค์หลวงพ่พระใส นั้น เป็นพระพุทธรูปขัดสมาธิราบปางมารวิชัย หล่อด้วยทองสุกอันเป็นเนื้อทองคำ 92 เปอร์เซ็นต์ ซึ่งมีพระพุทธรูปลักษณะอันงดงาม มีตำนานที่เล่าสืบต่อกันมาถึงประวัติของหลวงพ่พระใสว่าสร้างขึ้นโดยพระธิดา 3 องค์ ของพระไชยเชษฐาธิราช กษัตริย์แห่งล้านช้างซึ่งได้หล่อพระพุทธรูปขึ้น 3 องค์ และขนานนามพระพุทธรูปตามนามของตนเองไว้ด้วยว่า พระสุกประจำพระธิดาคนโต พระเสริมประจำพระธิดาคนกลาง พระใสประจำพระธิดาคนสุดท้อง ซึ่งมีขนาดลดหลั่นกันตามลำดับ

เดิมทีพระพุทธรูปทั้งสามองค์ประดิษฐานอยู่ที่เวียงจันทน์ เมื่อสมเด็จพระบวรเจ้ามหาศักดิ์พลเสวยได้เป็นจอมทัพยกพลมาปราบกบฏ เจ้าอนุวงศ์แห่งเวียงจันทน์ ในสมัยรัชกาลที่ 3 แห่ง

กรุงรัตนโกสินทร์ จึงได้อัญเชิญพระสุก พระเสริม และพระใส ข้ามแม่น้ำโขงมายังฝั่งไทย เล่ากันว่า ในขณะที่ลำเลียงพระพุทธรูปมาตามแม่น้ำถึงตรงบ้านเวินแท่นได้เกิดพายุลมแรงเป็นอัศจรรย์ทำให้พระสุกแตกแพลงหายไป และจมอยู่ใต้น้ำมาจนถึงปัจจุบัน ชาวบ้านจึงเรียกบริเวณนั้นว่า เวินสุก ส่วนองค์พระเสริม และพระใสนั้นได้ถูกอัญเชิญขึ้นมาประดิษฐานไว้ที่เมืองหนองคายในครั้งแรก พระเสริมได้ถูกอัญเชิญประดิษฐานที่วัดโพธิ์ชัย ส่วนพระใสได้ถูกอัญเชิญประดิษฐานที่วัดหอก่อง หรือในปัจจุบันเรียกว่าวัดประดิษฐ์ธรรมคุณ ต่อมารัชกาลที่ 4 ทรงโปรดเกล้าฯ ให้อัญเชิญพระพุทธรูปทั้งสองนั้นไปประดิษฐานที่พระนคร แต่เมื่อเกวียนหลวงพ่พระใสมาถึงวัดโพธิ์ชัยก็เกิดปาฏิหาริย์จนเกวียนหักไม่สามารถไปต่อได้อีกจึงได้แต่อัญเชิญพระเสริมไปประดิษฐานไว้ที่วัดพุทธวนาราม ส่วนหลวงพ่พระใสได้ถูกอัญเชิญมาประดิษฐาน ณ วัดโพธิ์ชัย จึงเป็นพระพุทธรูปคู่บ้านคู่เมืองหนองคายมาจนถึงปัจจุบันซึ่งชาวบ้านหนองคายได้พากันขนานนามหลวงพ่พระใสว่า หลวงพ่เกวียนหักอีกด้วย

การเดินทางไปวัด

วัดโพธิ์ชัย ตั้งอยู่ ถนนโพธิ์ชัย เทศบาลเมือง จังหวัดหนองคาย อยู่ห่างจากตัวเมืองไปราว 2 กิโลเมตร ตามทางหลวงหมายเลข 212

12. วัดมหาวนาราม

วัดมหาวนารามหรือที่ชาวอุบลนิยมเรียกกันทั่วไปว่า “วัดป่าใหญ่” เป็นวัดเก่าแก่วัดหนึ่งของจังหวัดอุบลราชธานี อยู่ห่างไปทางด้านทิศตะวันออกเฉียงเหนือของศาลากลางจังหวัดประมาณ 1 กิโลเมตร เป็นสถานที่ประดิษฐานพระพุทธรูปองค์ศักดิ์สิทธิ์คู่บ้านคู่เมือง นามว่า พระเจ้าใหญ่อินทร์แปลง

พระเจ้าใหญ่อินทร์แปลง สร้างเมื่อปี พ.ศ. 2430 พระมหाराชครูศรีสัทธิธรรมวงศา เจ้าอาวาสวัดป่าหลวงมณีโชติศรีสวัสดิ์ (วัดมหาวนาราม) ได้พาศิษยานุศิษย์ สร้างพระพุทธรูปขนาดใหญ่ ขนาดหน้าตักกว้าง 6 ศอก สูงจากเรือนแท่นถึงเปลวพระโมลี 10 ศอก สร้างลงรักปิดทองด้วยพุทธศิลป์ที่งดงาม เพื่อเป็นองค์แทนสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า สร้างสำเร็จเมื่อ วันเพ็ญขึ้น 15 ค่ำ เดือน 5 (เดือนเมษายน) เป็นวันเฉลิมฉลองพระเจ้าใหญ่อินทร์แปลง เป็นประจำทุกปี มีขนาดหน้าตักกว้างประมาณ 3.10 เมตร

ตำนานการสร้างพระเจ้าใหญ่อินทร์แปลงอีกนัยหนึ่ง

พระเจ้าใหญ่อินทร์แปลง ได้มีตำนานการก่อสร้างบอกเล่าขานกันต่อๆ มา โดยขณะที่ก่อสร้างอยู่นั้น ก็ได้มีฝนตกฟ้าร้องอยู่ตลอดเวลา องค์พระใกล้แล้วเสร็จเหลือแต่การตกแต่งให้สวยงามเท่านั้น พอถึงตอนดึกก็ได้มีแสงสว่างเต็มบริเวณวัดไปหมดและสูงขึ้นสู่อากาศ ผู้คนต่างก็ตื่นตกใจและมาดูก็ไม่เห็นมีอะไร ต่างก็กลับสู่บ้านเรือนของตน พอรุ่งเช้าก็ปรากฏว่าพระพุทธรูปที่สร้างยังไม่เสร็จนั้นก็ได้สำเร็จเรียบร้อยสวยงามเป็นอย่างยิ่ง พอเห็นเป็นเช่นนั้นชาวบ้านต่างก็พูดว่าเทวดามาสร้าง พระอินทร์แปลงร่างลงมาสร้างแปลงร่างลงมาเป็นตาผ้าขาวมาสร้างจึงได้สวยงามอย่างนี้ ถ้าเป็นคนธรรมดาามาสร้างจะไม่สวยงามได้เพียงนี้แต่ประชาชนส่วนใหญ่ก็ยังเชื่อว่าพระอินทร์แปลงร่างลง

มาสร้างเสริม รูปร่างหน้าตาของพระพุทธรูปองค์นี้จึงได้สวยงามยิ่งนัก เหตุนี้จึงได้ขนานนามว่า “พระเจ้าใหญ่อินทร์แปลง”

วัดมหานารามตั้งอยู่ที่ตำบลในเมือง อำเภอเมืองอุบลราชธานี จังหวัดอุบลราชธานี บนถนนสรรพสิทธิ์ ตัดกับถนนหลวง เยื้องกับโรงพยาบาล สรรพสิทธิ์ประสงค์ตรงข้ามกับสถานีตำรวจ

13. วัดถ้ำคูหาสวรรค์

หลวงปู่คำคะนิง จุลมณี เป็นหลวงปู่ที่มีอิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์มีชื่อเสียงโด่งดังไปทั่ว ท่านเป็นชาวบ้านคำม่วน แขวงคำม่วน ประเทศลาว เกิดปี พ.ศ. 2437 บวชเป็นฤาษี พ.ศ. 2492 อุปสมบทเป็นพระภิกษุ พ.ศ. 2471 มรณภาพเมื่อเดือน เมษายน พ.ศ. 2527 สิริอายุ 91 ปี ก่อนที่จะบวชเป็นฤาษี ก็ถือศีลปฏิบัติธรรมเคร่งครัด ศึกษาวิชาจากพระอาจารย์ผู้ที่มีชื่อเสียงมาตลอด มุ่งเดินธุดงค์แสวงหาความร่ำลับ ศึกษาเวทย์วิทยาคมจากจากพระอาจารย์ที่โด่งดัง จากฆราวาสผู้มีวิชาเกรียงไกร ทั้งจากประเทศลาว ประเทศกัมพูชา และประเทศไทย เป็นสหธรรมิกกับหลวงพ่อบาน วัดบางนมโคจังหวัดพระนครศรีอยุธยา หลวงปู่ได้พระคัมภีร์จากหลวงปู่รูปหนึ่งที่ภูเขาด้าง ในตำรานั้นประมวลพระคาถาสามารถย่นระยะทางได้ เดินบนผิวน้ำได้ เหาะเหินเดินอากาศได้ บันดาลฝนให้มีลมพายุแรงได้ ทำตัวให้หนักสามารถจมเรือลำใหญ่ๆได้ แต่คัมภีร์นี้มีความแปลกมหัศจรรย์ที่สุดคือ ใครมีคัมภีร์ไว้ในครอบครอง เพียงแค่นึกคิดให้เกิดอะไรก็จะบังเกิดขึ้นในฉับพลันทันใดโดยไม่ต้องท่องพระคัมภีร์เมื่อคิดจะสวดพระคัมภีร์จะบังเกิดเหตุพายุฝนฟ้าผ่าทันที ถือเป็นอัศจรรย์ยิ่ง

หลังจากท่านได้เล่าเรียนวิชาจนเก่งกล้าสามารถเจ้าประเทศลาวทรงอุปสมบทให้ถือเป็นนาคหลวงเมื่อหลวงปู่คำคะนิง จุลมณี ได้พระคัมภีร์ศักดิ์สิทธิ์แล้ว ก็ได้เดินธุดงค์มาทางใต้เขตนครจำปาสัก โดยมาจำพรรษาที่เขาด้างความมีชื่อเสียงแผ่ขยายไปทั่วประเทศลาวประชาชนประเทศลาวจากทั่วทุกสารทิศต่างก็เดินทางมุ่งหน้าสู่นครจำปาสัก จนทราบข่าวถึง พระเจ้าศรีสว่างวัฒนา ซึ่งเป็นเจ้าเหนือชีวิตของประเทศลาว รวมทั้งพระญาติทั้งฝ่ายเหนือและฝ่ายใต้ ได้เสด็จมาที่เมืองปากเซบนภูเขาด้างแขวงจำปาสัก เมื่อพระเจ้าศรีสว่างวัฒนา ได้พบกับหลวงปู่คำคะนิงซึ่งท่านยังเป็นฤๅษีประชาชนอยู่ มีการสอบถามถึงความเก่งกล้าสามารถของหลวงปู่แต่หลวงปู่ทรงปฏิเสธไม่พูดอ้างอภินิหารใดๆ แต่ด้วยอภินิหารอิทธิฤทธิ์ของหลวงปู่ไม่สามารถปกปิดได้ “พระเจ้าศรีสว่างวัฒนา” มีความศรัทธา ทรงมีพระบรมราชานุญาตให้จัดงานอุปสมบทให้หลวงปู่คะนิง ณ วัดหอเก่าแขวงนครจำปาสักดี โดยมีสมเด็จพระสังฆราชทรงเป็นองค์ประธานฝ่ายสงฆ์ เจ้ามหาชีวิตพระเจ้าศรีสว่างวัฒนาทรงเป็นองค์ประธานฝ่ายฆราวาส มีพระเถระชั้นผู้ใหญ่เข้าร่วมพิธี 28 รูป เมื่อพิธีการอุปสมบทเสร็จสิ้นปะชาวจังหวัดซึ่งครองเพศพรหมจรรย์ เป็นพระภิกษุในบวรพระพุทธศาสนาแล้ว ได้รับฉายาว่า “สนจิตโตภิกขุ” หรือ “พระคำคะนิง สนจิตโต” หลวงปู่คำคะนิง จุลมณี ได้เลือกวัดถ้ำคูหาสวรรค์ใช้

เป็นที่ปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานภายในวัดเป็นถ้ำ บริเวณวัดตั้งอยู่บนที่ราบสูงริมฝั่งแม่น้ำโขง ทำให้สามารถมองเห็นทัศนียภาพที่สวยงามของแม่น้ำโขงและแม่น้ำมูลไหลมารวมกัน กลายเป็นแม่น้ำสองสีอย่างสวยงามและอย่างที่มีชื่อเสียงในปัจจุบัน ปัจจุบันหลวงปู่ท่านได้มรณภาพแล้ว แต่ร่างกายของท่านไม่เน่าเปื่อย บรรดาลูกศิษย์ได้เก็บร่างของท่านไว้ในโลงแก้วเพื่อบูชา บริเวณวัดมีจุดชมวิวสามารถมองเห็นทัศนียภาพของลำน้ำโขงและฝั่งลาวได้อย่างชัดเจน

ปัจจุบันวัดถ้ำคูหาสวรรค์เป็นสถานที่สำคัญและ เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมและธรรมชาติที่สำคัญของจังหวัดอุบลราชธานี โดยนักท่องเที่ยวมากราบไหว้สังขารหลวงปู่คำคะนิง จุลมณีที่ไม่เน่าเปื่อยของท่านแล้ว ยังคงถือโอกาสชมทิวทัศน์แม่น้ำโขงและแม่น้ำสองสี ตลอดจนทิวทัศน์ของฝั่งประเทศตรงข้ามได้อย่างชัดเจน นอกจากนี้แล้วบริเวณใกล้เคียงยังมีบริการเรือพาล่องชมทัศนียภาพสองฝั่งแม่น้ำ ชมแม่น้ำสองสี แก่งตะนะ บ้านเวินบึก และผาแต้ม โดยสามารถแวะซื้อของที่ระลึกที่ตลาดหมู่บ้านในฝั่งสาธารณรัฐประชาธิปไตย

14. วัดป่าสุทธาวาส

ประวัติความเป็นมา หลวงปู่เสาร์ กนตสีลเถระ กับ หลวงปู่มั่น ภูริทัตตเถระได้รับการอาราธนาจาก อุบาสิกาสามพัน้อง ได้แก่ นางนุ่น, นางนิล ชูวานนท์ และนางลูกอินทร์ วัฒนสุชาติ ผู้มีความเลื่อมใสในพระอาจารย์ทั้งสอง มาจำพรรษา ณ เสนาสนะป่าบ้านบาก ต่อมาจึงได้ดำเนินการสร้างเป็นวัดป่าสุทธาวาส ครั้งใน พ.ศ. 2484 ท่านจึงไปจำพรรษาที่เสนาสนะป่าบ้านโคก จวบจนวาระที่ท่านใกล้มรณภาพจึงได้มาที่ชั้น ณ วัดป่าสุทธาวาสใน พ.ศ. 2492 ส่วนสภาพวัดในปัจจุบันยังคงความร่มรื่นร่มเย็น สมกับเป็นสถานที่ที่องค์หลวงปู่มั่นเลือกจะมาพักอาพาธ หลังจากออกพรรษาในปี พ.ศ. 2492 แล้ว อาการป่วยขององค์หลวงปู่มั่นหนักขึ้นทุกวัน ท่านทราบถึงความเป็นไปในอนาคตแล้วปรารถนาที่จะไปมรณภาพที่วัดป่าสุทธาวาสในเมืองสกลนคร จึงได้มีการจะนำท่านไปยังวัดป่าสุทธาวาส โดยอาราธนาท่านพักบนคานหามแหว่พักที่ศาลาหลังเล็กวัดป่าบ้านกลางโนนภูก่อนเป็นเวลา 11 วัน การที่ท่านมาพักที่วัดป่าบ้านกลางโนนภูนี้ก็เพื่อโปรดนายอ่อน โมรราชภูผู้สร้างวัดนี้และเป็นโยมที่อุปัฏฐากที่คอยช่วยเหลือท่านที่วัดป่าบ้านหนองผือ ตลอดระยะเวลา 5 ปี

ปัจจุบันกลายเป็นวัดป่ากลางเมือง เป็นสำนักเรียนสำคัญของพระภิกษุสงฆ์ในสกลนคร ปุชนิยมสถานสำคัญภายในวัดนอกจากอุโบสถและพิพิธภัณฑสถานหลวงปู่มั่นแล้ว ก็ยังมี "จันทสารเจติยานุสรณ์" เจติย์พิพิธภัณฑสถานหลวงปู่หลุย จันทสาโรอีกด้วย โดยเจติย์นี้พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้ทรงมีพระราชกระแสว่า "ควรสร้างเจติย์ที่วัดป่าสุทธาวาส อำเภอเมือง จังหวัดสกลนคร ที่วัดนี้ มีอัฐิธาตุของพระอาจารย์มั่น ภูริทัตตเถระ ท่านจะได้อยู่ใกล้กัน"และยังทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ร่างแบบเจติย์องค์นี้ ด้วยพระองค์เอง พระราชทาน

พิพิธภัณฑสถานพระอาจารย์มั่น ภูริทัตตเถระ

เนื่องจากวัดป่าสุทธาวาสเป็นสถานที่ในการละสังขารของพระอาจารย์มั่น ภูริทัตตเถระ ภายในอาคารจึงมีอัฐิธาตุของพระอาจารย์มั่น และการจำลองรูปเหมือนโดยสร้างเป็นหุ่นขี้ผึ้งในท่า

แท่นหินอ่อนสี่ขาวบริสุทธิ์ เป็นที่ประดิษฐานรูปหล่อของหลวงปู่เสาร์ในท่านั่ง ประดับซ้ายขวาด้วยพานพุ่ม อยู่ภายใต้ซุ้มด้านหลังองค์พระเจดีย์ เสมือนหลวงปู่ นั่งเจริญภาวนาในถ้ำ โดยรอบพระเจดีย์เป็นลานกว้าง ใช้ปฏิบัติศาสนกิจ เช่น เวียนเทียน และมีทางเชื่อมศาลากับเจดีย์เป็นลานคอนกรีต ที่ยังเก็บรักษาต้นไม้ที่มีอยู่ไว้ จึงมีต้นไม้ใหญ่ผุดขึ้นในลาน คู่มารื่นและให้บรรยากาศของวัดป่า เบื้องหน้าพระเจดีย์ทางซ้าย มีกุฏิที่หลวงปู่เสาร์เคยอยู่จำพรรษา เป็นกุฏิไม้เล็กๆ ยกใต้ถุนสูง มีเพียงหนึ่งห้อง และมีระเบียงหน้าห้องยาวตลอด ทางขึ้นเป็นบันไดไม้พาด 3 ชั้น ก้าวห่างๆ ผั่นกัน เป็นผนังไม้ซ้อนทับเกล็ด หลังคามุงด้วยแผ่นไม้ ฝาเป็นแผ่นยาว ซ้อนทับกัน มีลักษณะง่ายๆ สมถะ

16. วัดหินหมากเป้ง

วัดหินหมากเป้ง ตั้งอยู่ที่บ้านไทยเจริญ ตำบลพระพุทธบาท จ.หนองคาย โดยหลวงปู่เทศก์ เทศรังสี ได้ริเริ่มจัดตั้งให้เป็นสถานที่ปฏิบัติธรรมของภิกษุสงฆ์-สามเณร แม่ชี และผู้แสวงบุญทั้งหลาย บริเวณโดยรอบสะอาดเรียบร้อยและเงียบสงบ ร่มรื่นด้วยไม้นานาพันธุ์ มีพื้นที่ด้านหนึ่งติดกับลำน้ำโขง ทักษิณภาพสวยงาม ได้รับการจัดตั้งให้เป็นวัดพัฒนาตัวอย่าง เมื่อปี พ.ศ. 2523 ไว้อีกที่ การเดินทางจากตัว

เมือง ใช้ทางหลวงหมายเลข 211 (หนองคาย-ศรีเชียงใหม่) วัดหินหมากเป้งจะอยู่ทางขวามือประมาณหลักกิโลเมตรที่ 64 ริมถนนด้านขวามือ อยู่ห่างจากตัวเมืองประมาณ 75 กิโลเมตร หรืออยู่ห่างจากตัวอำเภอประมาณ 30 กิโลเมตร วัดแห่งนี้มีก้อนหินหมากเป้ง เป็นชื่อหินสามก้อนซึ่งตั้งเรียงรายกันอยู่ริมฝั่งโขงที่หน้าวัดนี้เอง อันมีรูปลักษณะคล้ายลูกตุ้มเครื่องชั่งทองคำสมัยเก่า คนพื้นนี้เขาเรียกว่า เต็งหรือเป้งยอย คำว่าหมากเป้งเป็นภาษาภาคนี้ ผลไม้หรืออะไรก็ตาม ถ้าเป็นลูกแล้วเขาเรียกหมากขึ้นหน้า เช่น หมากม่วง หมากพร้าว เป็นต้น

วัดแห่งนี้เป็นวัดที่หลวงปู่เทศก์ เทศรังสี ซึ่งเป็นลูกศิษย์ที่สำคัญยิ่งของท่านพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต ได้มาพักจำพรรษา และปฏิบัติบำเพ็ญธรรมด้วยชีวิตเป็นเดิมพันและได้บำเพ็ญกรณียกิจเพื่อประโยชน์สุขแห่งมหาชน และความเจริญมั่นคงแห่งทางพระศาสนาโดยไม่ย่อท้อต่ออุปสรรคต่างๆ มีจิตใจที่แน่วแน่มั่นคง หลวงปู่เทศก์ เทศรังสี เป็นสมณะผู้สมบูรณ์ด้วยศีลาจารวัตรอันงดงามยิ่ง เป็นผู้นำศรัทธาในการอบรมสั่งสอนธรรมและนำสร้างศาสนสถานเพื่อการจรจรของพระพุทธานุศาสน์หลายแห่งในถิ่นแถบอีสาน เป็นปูชนียาจารย์ของชนทุกระดับชั้น

สถานที่สำคัญภายในวัด

1. วัดป่ากรรมฐานจัดตั้งให้เป็นสถานที่ปฏิบัติธรรมของภิกษุสงฆ์-สามเณร แม่ชี และผู้แสวงบุญทั้งหลาย บริเวณโดยรอบสะอาด เรียบร้อยและเงียบสงบ ร่มรื่นด้วยไม้نانาพันธุ์ มีพื้นที่ด้านหนึ่งติดกับลำน้ำโขง ทิวทัศน์ภาพสวยงาม ได้รับการจัดตั้งให้เป็นวัดพัฒนาตัวอย่าง เมื่อปี พ.ศ. 2523
2. ศาลาเทศรังสีอนุสรณ์ มีหุ่นขี้ผึ้งหลวงปู่เทสก์จำลองประดิษฐานอยู่ภายในเพื่อให้ศาสนิกชนได้กราบไหว้
3. หินหมากเป้งก้อนใหญ่ริมฝั่งแม่น้ำโขงหินหมากเป้ง เป็นชื่อหินสามก้อนซึ่งตั้งเรียงรายกันอยู่ริมฝั่งโขงที่หน้าวัดนี้เอง อันมีรูปลักษณะคล้ายลูกตุ้มเครื่องชั่งทองคำสมัยเก่า คนพื้นที่นิยมเรียกว่าเต็งหรือเป้งยอย คำว่าหมากเป้งเป็นภาษาภาคนี้ ผลไม้หรืออะไรก็ตาม ถ้าเป็นลูกแล้วนิยมเรียกหมากขึ้นหน้าหน้า เช่น หมากม่วง หมากพร้าว เป็นต้นมีความเชื่อว่าการกินก่อนเหนือน้ำเป็นของหลวงพระบาง ก้อนกลางเป็นของบางกอกก้อนใต้เป็นของเวียงจันทร์ต่อไปข้างหน้ากษัตริย์ทั้งสามนครจะมาสสร้างให้มีความเจริญเป็นเรืองเล่าที่สืบทอดกันมาถึงความศักดิ์สิทธิ์หากใครได้ไปขอพรอธิษฐานปรารถนาสิ่งใดแล้วจะสมความปรารถนา
4. อนุสรณ์เจดีย์ ภายในบรรจุอัฐิธาตุที่แปรสภาพเป็นพระธาตุ และรูปปั้นของหลวงปู่เทสก์เทศรังสี พร้อมจัดแสดงเครื่องอัฐบริขาร, หนังสือต่างๆ และชีวประวัติของท่านอีกด้วย
5. อุโบสถ ศาลาการเปรียญ หอสมุด หอระฆัง หอกลอง
6. กิจกรรมภายในวัดเป็นวัดป่ากรรมฐานที่เน้นความเงียบสงบเน้นการปฏิบัติธรรมมีกฎวัตรริมฝั่งแม่น้ำโขงรองรับให้กับผู้ปฏิบัติธรรมที่เดินทางมาแสวงบุญ

17. ป่าวัดเขาน้อย

วัดป่าเขาน้อยเป็นวัดที่ตั้งอยู่ใกล้ตัวเมืองบุรีรัมย์มีสภาพเป็นป่าเขาทั้งหมด เป็นวัดป่าสายกรรมฐานหลวงปู่มั่น ภูริทัตโตได้สร้างขึ้นตามปฏิธานของพระโพธิธรรมจารย์เถระ “หลวงปู่สุวัจน์ สุวโจ” อดีตเจ้าอาวาสและพระวิปสนาจารย์เพื่อเป็นวัดปฏิบัติธรรมและเจริญจิตภาวนา และศูนย์รวมศรัทธาคณะศิษย์และประชาชนที่ตั้งใจประพฤติปฏิบัติสร้างคุณงามความดีตามคำของหลวงปู่ที่ได้ปรารภไว้ก่อนละสังขารให้วัดป่าเขาน้อยเป็นสำนักปฏิบัติธรรมการเจริญวิปสนา

กรรมฐานภายในวัดมีเนื้อที่กว้างขวางบรรยากาศภายในวัดเงียบสงบมีอนุสรณ์เจดีย์ศรีสุวัจน์กณานุสรณ์ ซึ่งมีรูปลักษณะที่แสดงออกถึงประเพณีศิลปวัฒนธรรมของอีสานได้เป็นที่ประดิษฐานรูปเหมือนและประดิษฐานพระบรมสารีริกธาตุไว้ให้กราบไหว้เพื่อเป็นสิริมงคลและยังสร้างส่วนหนึ่งให้เป็นพิพิธภัณฑ์ไว้อัฐิธาตุหลวงปู่สุวัจน์ให้ทุกคนกราบไหว้หรือศิษยานุศิษย์ทั้งหลายของหลวงปู่มากราบไหว้รำลึกถึงปฏิบัติทาและวัตรปฏิบัติที่งดงามตลอดจนแนวทางในการเจริญสมาธิภาวนาที่หลวงปู่ได้ประพฤติปฏิบัติมาและเจริญธรรมเอาไว้

เจดีย์ศรีสุวัจนานุสรณ์มีศิลปะอันงดงามมีรูปทรงสวยงามสืบสานมรดกศิลปวัฒนธรรมของภาคอีสานใต้รูปทรงเป็นปราสาทหินที่ดูอลังการศักดิ์สิทธิ์แก่ผู้ไปกราบไหว้มีความสูง 31 เมตรภายในมีอาคาร 2 ชั้น ยอดเจดีย์บรรจุพระบรมสารีริกธาตุ ชั้น 2 ประดิษฐานรูปเหมือนและพระธาตุของพระอริยะหลายรูปไว้ให้กราบไหว้เพื่อเป็นสิริมงคลและเป็นพิพิธภัณฑวัตถุวิจิตรตระการตา หลวงปู่สุวัจน์ ชั้นล่างสุดออกแบบไว้ใช้สอยและปฏิบัติวิปัสสนา

18. วัดหนองป่าพง

วัดหนองป่าพงเป็นวัดที่หลวงพ่ocha สุภโท ได้มาอยู่จำพรรษา ซึ่งในระยะแรกของการเข้ามาอยู่ป่าแห่งนี้ค่อนข้างลำบาก ซึ่งต่อมาชาวบ้าน ญาติโยมผู้ศรัทธาเข้ามาสร้างวัดเป็นกระท่อมเล็ก ๆ ไว้ให้ได้อาศัย และมีใช้ป่าชุกชุม เพราะเป็นป่าดิบ เมื่อเจ็บป่วยยารักษาหายาก โยมอุปฐากยังน้อย อาหารการกินฝืดเคือง แต่กระนั้นหลวงพ่อก็ไม่เคยออกปากขอญาติโยม แม้จะเลียบเคียงก็ยังไม่ยอมทำ ปลอ่ยให้ผู้พบเห็นพิจารณาด้วยตนเอง เดือนต่อมาเกิดสำนักแม่ชีขึ้นที่วัดเพื่อสนองคุณต่อโยมมารดาให้ได้ปฏิบัติธรรม โยมแม่พิมพ์จึงเป็นแม่ชีคนแรกของวัดหนองป่าพง และมีแม่ชี ติดต่อกันมาจนถึงปัจจุบันเป็นจำนวนมาก และทางวัดมีการแบ่งเขตสงฆ์เขตแม่ชีไว้เรียบร้อยไม่ก้าวกายปะปนกัน วัดหนองป่าพงได้รับอนุญาตให้สร้างในปี 2513 ปี 2516 หลวงพ่อได้รับแต่งตั้งเป็นเจ้าอาวาสวัดหนองป่าพงและได้รับสมณศักดิ์เป็นพระราชกณเฑาะฏ " พระโพธิญาณเถร " ในปี 2519 สิ้นเงิน 5 ล้านบาท ปี 2520 ได้เดินทางไปประกาศธรรมในภาคพื้นยุโรปเป็นครั้งแรกในปี 2522 ต่อมาได้เดินทางไปอังกฤษ อเมริกา คานาดา เพื่อประกาศธรรม เป็นครั้งที่ 2 ในปี 2525 หลวงพ่ochaอาพาธ เป็นโรคเกี่ยวกับสมอง มีอาการเวียนศีรษะความจำเสื่อม จนต้องผ่าตัดสมอง หลังจากการผ่าตัด ท่านไม่สามารถพูดได้ เคลื่อนไหวไม่ได้ ต้องอาศัยพระภิกษุในวัดช่วยปรนนิบัติเอาใจใส่ดูแลอย่างใกล้ชิด การบริหารวัดทั้งหมดมอบให้อาจารย์เลื่อนเป็นผู้รักษาการแทน หลวงพ่ochaถึงแก่กรรมภาพเมื่อวันที่ 16 มกราคม 2535 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ เสด็จพระราชดำเนินไปพระราชทานเพลิงศพ เมื่อวันที่ 16 มกราคม 2536 ระหว่างที่มายุ่ววัดหนองป่าพง หลวงพ่ochaได้ยึดหลักคำสอนของพระพุทธองค์ที่ตรัสว่า " ทำตนให้ตั้งอยู่ในคุณธรรมอันสมควรเสียก่อน แล้วจึงสอนคนอื่นที่หลัง จึงจะ ไม่เป็นบัณฑิตสกปรก" ฉะนั้นไม่ว่าจะทำกิจวัตรอันใด เช่น การกวาดลานวัด จัดที่ฉัน ล้างบาตร นั่งสมาธิ ตักน้ำ ทำวัตร หลวงพ่ochaจะลงมือทำเป็นตัวอย่างของศิษย์โดยยึดหลักว่า "สอนคนด้วยการทำให้ดู ทำเหมือนพูดพูดเหมือนทำ" ดังนั้นศิษย์ และญาติโยมจึงเกิดความเคารพเลื่อมใสในปฏิปทาที่หลวงพ่ochaดำเนินอยู่**วัดหนองป่าพง**เป็นวัดป่าฝ่ายอรัญวาสี ตั้งอยู่ที่ตำบลโนนผึ้ง อ.วารินชำราบ จ.อุบลราชธานี เป็นสำนักปฏิบัติธรรมที่แวดล้อมด้วยธรรมชาติอันสงบเงียบ มีบรรยากาศอันร่มรื่น เหมาะแก่การปฏิบัติธรรม สร้างโดยหลวงพ่ocha สุภโท หรือ พระโพธิญาณ

เถระ นอกจากจะเป็นที่บำเพ็ญสมณธรรมของพระอัฐงค์กรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต แล้ว วัดหนองป่าพงยังเป็นสถานที่สำคัญด้านสถาปัตยกรรม ผสมผสานระหว่างศิลปะอีสานกับศิลปะร่วมสมัย อาทิ การก่อสร้างโบสถ์ วิหาร พิพิธภัณฑ์ และเจดีย์ที่บรรจุอัฐิหลวงพ่ocha

1. อุโบสถ

เป็นอุโบสถออกแบบประสังค์สมัยใหม่ที่เอื้อต่อประโยชน์ใช้สอย พื้นอุโบสถยกลอยจากพื้นดิน เบื้องล่างเป็นถ้ำเก็บน้ำฝนตักสิ่งประดับฟุ่มเฟือย อาทิ ช่อฟ้า ใบระกา ออกไป การก่อสร้างอุโบสถหลังนี้ ดำเนินการเขียนแบบโดย อาจารย์บำเพ็ญ พันธุ์รัตนอิสระ อาจารย์แผนกสถาปัตยกรรมศาสตร์ วิทยาลัยเทคนิคโนโลยีและอาชีวศึกษา จังหวัดนครราชสีมา เป็นทั้งสถาปนิกและวิศวกรอำนวยการสร้าง ได้เขียนแบบแปลนโบสถ์ ถวายแก่หลวงพ่ocha โดยไม่คิดค่าเขียนแบบและคำนวณโครงสร้าง สร้างรูปแบบอุโบสถสมัยใหม่ขึ้น มุ่งในประโยชน์ใช้สอย ประหยัด แข็งแรงทนทาน รูปแบบอาคารได้พยายามดึงเอาส่วนที่เป็นเอกลักษณ์ทางสถาปัตยกรรม ศิลปกรรมพื้นเมืองทางอีสานเข้ามาผสมปนเป ด้วย เป็นการสืบทอดเจตนารมณ์ทางวัฒนธรรม เสาอาคารและผนังบางส่วนประดับด้วยเครื่องปั้นดินเผาจากบ้านด่านเกวียน โดยมอบให้อาจารย์พิศ ป้อมสินทรัพย์ เป็นช่างปั้นและเผาสุก ภาพปั้นมีทั้งหมด 8 ภาพ เป็นภาพเกี่ยวกับปูชนียสถานสำคัญทางพุทธศาสนาของประเทศไทย 4 ภาพ และเป็นภาพปั้นแสดงเรื่องราวของหลวงพ่ochaที่กำลังอัฐงค์อีก 4 ภาพ โบสถ์หลังนี้จึงมีความแตกต่างจากโบสถ์ทั่วไป เป็นลักษณะศิลปะแบบอีสานเรียบง่ายแต่เน้นประโยชน์ใช้สอย สามารถจุประชาชนได้ เป็นนัยพินคนเกิดจากแนวความคิดของพระอาจารย์ชาสร้างโบสถ์หรืออาคารที่พระสงฆ์ใช้เป็นที่พักสังฆกรรมพอกัณฑ์เทศน์คัมภีร์ ไม่จำเป็นต้องมีเครื่องประดับให้สิ้นเปลืองแต่อย่างใด พระอาจารย์ชา จึงวางหลักในการสร้างอุโบสถดังนี้

1. ตั้งอยู่บนเนินดินคล้ายภูเขา ให้พื้นโบสถ์ยกลอยสูงขึ้นจากพื้นดิน พื้นโบสถ์ส่วนที่ลอยนี้จะใช้เป็นถ้ำเก็บน้ำฝนขนาดใหญ่

2. ให้เข้ากับธรรมชาติมากที่สุด

3. เรียบง่าย แข็งแรง ทนทาน ประหยัด

4. ให้มีขนาดกว้างใหญ่ สำหรับพระภิกษุใช้ร่วมสังฆกรรมได้อย่างน้อย 200 รูป

5. ให้มีเครื่องตกแต่งสิ้นเปลืองน้อยที่สุดไม่ควรมีช่อฟ้าใบระกา ไม่ต้องมีผนัง มีประตูหน้าต่าง และฝนสาดไม่ถึง

2. เจดีย์พระโพธิญาณเถระ

ซึ่งเป็นรูปแบบสถาปัตยกรรมผสมผสาน ระหว่างสถาปัตยกรรมอีสานกับ ล้านช้าง ส่วนองค์เจดีย์เป็นบัวเหลี่ยมตั้งอยู่บนฐานกลม มีทางเข้าสี่ทิศ โดยศิษยานุศิษย์หลวงปู่ชา สุภทฺโท ได้สร้างขึ้นเพื่อบรรจุอัฐิหลวงปู่ชา ท่านได้มรณภาพเมื่อวันพฤหัสบดีที่ 16 มกราคม พ.ศ. 2535 เวลา 05.20 น.

3. พิพิธภัณฑ์พระโพธิญาณเถระ

เป็นอาคารสามชั้นทรงไทยประยุกต์ มีโถงบันไดอยู่ตรงกลาง ชั้นล่างมีตู้แสดงโครงกระดูกมนุษย์อยู่สองข้าง ชั้นสองจัดแสดงข้าวของเครื่องใช้

พื้นบ้านที่ชาวบ้านนำมาถวายวัด และชั้นสามประดิษฐานหุ่นขี้ผึ้งขนาดเท่าจริงของหลวงปู่ชา ในท่านั่งอยู่บนเก้าอี้หวายและเครื่องอัฐบริขารของท่าน

4. หอระฆัง

ตั้งอยู่ทางทิศเหนือของหอฉัน ขนาดกว้าง 6 เมตร ยาว 6 เมตร สูง 15 เมตร บนยอดหอระฆังได้บรรจุพระบรมสารีริกธาตุ เริ่มสร้างปี 2514 เสร็จเรียบร้อยเมื่อเดือนกันยายน 2517 ตามผนังประดับด้วยภาพปูนปั้น เรื่องราวพุทธประวัติ และสัตว์ที่มีอยู่ในป่าตามธรรมชาติของวัดหนองป่าพง เช่น ไก่ป่า กระรอก กระแต ตะกวด อันเป็นความคิดของหลวงปู่ ปั่นโดย พ่อใหญ่บัวพา วงสิงห์ บ้านกลาง

5. กุฏิหลวงปู่

กุฏิหลังที่สาม เป็นกุฏิที่หลวงปู่พำนักอยู่นานที่สุด ตั้งแต่ พ.ศ. 2507 - 2524 สร้างถวายโดยคุณครูทองคำ สุพิชัย อยู่ทางด้านทิศเหนือของโบสถ์ หลังคามุงสังกะสี บุผ้าเพดาน ฝาและพื้นชั้นบนเป็นไม้แปรรูป มี 2 ห้อง พื้นชั้นล่างลาดซีเมนต์เปิดโล่ง หลวงปู่นั่งรับแขก สนทนาธรรม ณ ใต้ถุนกุฏิแห่งนี้เป็นประจำ

6. กุฏิพยาบาล

เป็นกุฏิหลังสุดท้าย สร้างในปี 2525 สร้างอยู่บนเนินซึ่งขุดดินจากบ่อน้ำข้างๆนั้น ขึ้นมาถมที่ให้สูงขึ้น เพื่อให้ได้รับลมตามธรรมชาติ อากาศถ่ายเทสะดวก ภายในกุฏิออกแบบเป็นพิเศษ ให้มีสภาพคล้ายกับห้องพิเศษของโรงพยาบาล ภายนอกกุฏิปลูกหญ้า จัดสวนหย่อมให้บรรยากาศร่มรื่น หลวงปู่เมตตาเข้าพำนักตามคำนิมนต์เมื่อวันที่ 19 พฤษภาคม พ.ศ. 2526

19. วัดเนรมิตวิปัสสนา

ตั้งขึ้นเมื่อปี พ.ศ. 2521 โดยพระครูภาวนาวิสุทธิญาณ หรือหลวงพ่อมหาพันธ์ สิริวิสุทธิ เจ้าอาวาสรูปแรก แต่เดิม วัดมีชื่อว่า "วัดหวนา युง" ก่อนจะเปลี่ยนชื่อเป็น "วัดเนรมิตวิปัสสนา" ในปี พ.ศ. 2521 อดีตหลวงพ่อมหาพันธ์ สิริวิสุทธิ เป็นเจ้าอาวาส ซึ่งท่านเดินธุดงค์จากวัดจำปา จังหวัดสุรินทร์ (บ้านเกิด) ท่านปรารถนาในที่ประชุมสงฆ์ว่า ท่านจะออกเดินทางไปเรื่อย ไม่พำนักเป็นหลัก

แหล่งถาวรในที่ประชุมกล่าวว่าท่านจะลำบากเพราะมีอายุมากจะได้รับความลำบากลูกศิษย์ประสงค์ให้ท่านมีที่พำนักถาวร จะได้เป็นที่อาศัยเป็นเนืองนิตย์แก่ญาติพุทธศาสนิกโยมทั้งหลาย เดือนมกราคม พ.ศ. 2522 หลวงปู่เป็นประธานออกเดินธุดงค์ พร้อมด้วยคณะสงฆ์ อุบาสก อุบาสิกา ได้เดินทางไปพำนักอยู่ที่พระธาตุศรีสองรัก อำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลยระหว่างนั้นหลวงปู่ได้ตัดสินใจหาสถานที่เป็นหลักแหล่งมั่นคงถาวร โดยเลือกเอาพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติซึ่งถูกชาวบ้านบุกรุกเพื่อทำไร่เผาถ่าน

จนมีลักษณะเป็นที่โล่งเตียน เหมือนภูเขาหัวโล้น ที่เรียกว่า ภูเขาเปื่อย และทางวัดได้รับอนุญาตให้เข้าทำประโยชน์หรืออยู่อาศัยได้ เมื่อตั้งวัดขึ้นจึงได้ปลูกป่าอนุรักษ์ให้คงสภาพเดิมมากที่สุด เดือน พฤษภาคม พ.ศ. 2522 หลวงพ่อและคณะได้ปักกลดอยู่ ณ ที่ตั้งวัด พร้อมกับเร่งดำเนินการปลูกสร้างที่พักอาศัยชั่วคราวขึ้น จากนั้นจึงทำการปรับพื้นที่ ปลูกสร้างถาวรวัตถุ และในปีพ.ศ. 2529 ได้ร่วมกันสร้างอุโบสถภายในวัดขึ้น มีขนาดกว้าง 40 เมตร ยาว 80 เมตรวันที่ 20 กันยายน พ.ศ. 2540 หลวงพ่อท่านได้มรณภาพลง แต่ร่างของท่านไม่เน่าเปื่อย ปัจจุบันถูกเก็บอยู่ในมณฑปด้านหลังอุโบสถ หลังจากที่คุณหลวงพ่อมรณภาพลง พระครูภาวนาวิสุทธิธารณ์ เจ้าอาวาสรูปปัจจุบัน ได้รับเป็นประธานดำเนินการก่อสร้างต่อ พร้อมด้วยบรรดาคณะศิษยานุศิษย์ พระภิกษุสามเณร ข้าราชการ ทหารตำรวจ พ่อค้าและประชาชนชาวอำเภอด่านซ้าย ใช้งบประมาณในการก่อสร้างประมาณ 197 ล้านบาท ใช้เวลาก่อสร้าง 14 ปี จึงแล้วเสร็จต่อมาในปีพ.ศ. 2549 ได้เปลี่ยนชื่อเป็น วัดเนรมิตวิปัสสนา

สถานที่สำคัญภายในวัดมีอุโบสถของวัดทำด้วยศิลาแลงทั้งหลัง มีขนาดใหญ่ที่สุดในประเทศไทย เกิดจากจินตนาการสร้างสรรค์ออกแบบโดยพระและเณร ภายในอุโบสถตกแต่งอย่างวิจิตรในรูปแบบศิลปะภาคกลาง มีพระพุทธรูปนาคจำลองเป็นพระประธาน และมีหุ่นขี้ผึ้งของคุณหลวงพ่อมหาพันธ์ สิริสุทโธ ในปัจจุบันยังมีการสร้างวัดต่อเติมอาคารต่างๆออกไปกว้างขวางด้วยฝีมือเจ้าอาวาสองค์ปัจจุบัน(พระครูภาวนาวิสุทธิธารณ์) ดำเนินการสร้างต่อด้วยพระเณรทั้งหมด

20.วัดประชาคมวนาราม(วัดป่ากุง)

วัดประชาคมวนาราม หรือวัดป่ากุง ตั้งอยู่ที่ตำบลศรีสมเด็จ อำเภอศรีสมเด็จ วัดนี้มีชื่อทางการว่า วัดประชาคมวนาราม สร้างโดยหลวงปู่ศรี มหาวิโร มีเจดีย์ขนาดใหญ่ทำจากหินทรายธรรมชาติเป็นแห่งแรกในประเทศไทย เหตุที่หลวงปู่ศรี ท่านมีดำริให้สร้างพระเจดีย์หินเนื่องจากเมื่อพ.ศ. 2531 หลวงปู่ได้ไปปฏิบัติศาสนกิจ ณ มหาเจดีย์บุโรพุทโธ หรือ โบโรบูโดร์ และได้ประทับใจในความ

ยิ่งใหญ่อลังการของมหาเจดีย์แห่งนี้ จึงได้เล่าให้คณะศิษย์ฟัง ต่อมาใน ปี พ.ศ 2535 การก่อสร้างจึงเริ่มขึ้น จนกระทั่งแล้วเสร็จเมื่อวันที่ 28 ตุลาคม 2547 มีพิธียกยอดเจดีย์ทองคำแทหนัก 101 ขึ้นประดิษฐาน ภายในพระเจดีย์เป็นที่ประดิษฐาน พระบรมสารีริกธาตุอยู่จุดศูนย์กลางของเจดีย์ ผนังแกะสลักเรื่องราวพระพุทธประวัติและเวสสันดรชาดก รวมทั้งประวัติของหลวงปู่ศรีและรูปบูรพาจารย์

พระเทพวิสุทธิมงคล(หลวงปู่ศรี มหาวิโร) วัดประชาคมวนาราม (ป่ากุง) อำเภอศรีสมเด็จ จังหวัดร้อยเอ็ด ท่านเป็นพระภิกษุสงฆ์ สายอริยวาสิ หรือที่เรียกว่า "พระป่า ธุดงค์กรรมฐานนับตั้งแต่ปีพุทธศักราช 2458 เป็นต้นมา ได้รับการอบรม วางหลักฐาน การเผยแผ่ศาสนาธรรม จากพระบูรพาจารย์ใหญ่สายวิปัสสนากรรมฐานคือท่านพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโตด้วยปฏิบัติบารมีธรรมของพระเดชพระคุณหลวงปู่ท่าน ทำให้บังเกิดกองทัพธรรมพระกรรมฐานโดยหลวงปู่ศรี มหาวิโร สร้าง

ชื่อเสียงด้านทางพระพุทธศาสนา กระจายเผยแผ่ธรรมไปทั่วสารทิศ และได้มีสมณะผู้ทรงศีลาจารวัตร เป็นที่เลื่อมใสศรัทธาของชาวพุทธกว้างไกลและนำพาประโยชน์แห่งพระศาสนาอย่างสัมฤทธิ์ผล

หลังจากที่หลวงปู่ศรี มหาวิโร ได้จาริกไปจำพรรษาตามวัดต่างๆ หลายแห่ง จนกระทั่ง พ.ศ. 2496 ท่านได้มายัง วัดป่ากุง ซึ่งเป็นวัดเก่าแก่ สร้างมาประมาณ 170 ปี ท่านได้เป็นผู้นำคณะศรัทธาญาติโยมในการพัฒนาวัดป่ากุง จากสภาพวัดเก่าทรุดโทรม ให้เจริญรุ่งเรืองขึ้นตามลำดับ จนกระทั่งเป็น วัดประชาคมวนาราม ที่งามสง่า เป็นศาสนสถานอันไพศาล สำหรับชาวพุทธผู้ศรัทธาเลื่อมใสในพระศาสนา หลวงปู่ศรี ได้จำพรรษาที่ วัดประชาคมวนาราม (วัดป่ากุง) ตั้งแต่ พ.ศ.2507 เป็นต้นมา จนถึงทุกวันนี้ ด้วยความเอาใจใส่เป็นธุระในทุกกิจการงานของพระศาสนาอย่างตั้งใจ จริงจัง และมั่นคง สิ่งที่เป็นผลงานอันยิ่งใหญ่ของการของหลวงปู่ศรี คือ การก่อสร้าง พระมหาเจดีย์ชัยมงคล ณ วัดผาน้ำทิพย์ อ.หนองพอก จ.ร้อยเอ็ด ซึ่งนับเป็นผลงานสงฆ์แห่งแรงศรัทธาของชาวพุทธ ต่อพระบรมพุทธศาสนา ต่อพระสุปฏิปันโน ต่อบารมีธรรมในหลวงปู่อย่างแท้จริง อีกทั้งยังเป็นการจรรโลงพระพุทธรูปศาสนา สืบสานศิลปวัฒนธรรม งานพุทธศิลป์ สืบต่อจนถึงทุกวันนี้

พระมหาเจดีย์ชัยมงคล มีรูปแบบอันวิจิตรงดงามยิ่ง เป็นศิลปะผสมความยิ่งใหญ่ของ พระปฐมเจดีย์ กับความโอฬารของ พระธาตุพนม กลมกลืนเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ประดิษฐานตระหง่านตระการตา ด้วยศิลปกรรม ศูนย์กลางของเจดีย์ ผันเงาสลักเรื่องราวพระพุทธประวัติและเวสสันดรชาดก ก่อสร้างด้วยหินทราย ยอดเจดีย์เป็นทองคำแท้น้ำหนัก 101 ขึ้นประดิษฐาน ภายในพระเจดีย์เป็นที่ประดิษฐาน พระบรมสารีริกธาตุให้เป็นที่สักการบูชา

21. วัดป่าหนองหลุม

เมื่อวันจันทร์ที่ 15 เดือนธันวาคม พ.ศ. 2529 ในพรรษาที่ 5 พระอาจารย์กิตติศักดิ์ กิตติสาโร ได้มาปักกลดที่ป่าช้าบ้านหนองหลุมทางตะวันออกเฉียงเหนือของหมู่บ้านราว 2 กิโลเมตร เพียงรูปเดียว มาอธิษฐานจิตปฏิบัติธรรมเพื่อความหลุดพ้นเท่านั้น เพราะทราบจากโยมแม่ว่ามีผีดุ ขบไล่พระธุดงค์ไปหลายรุ่นแล้ว ในคืนวันหนึ่งก่อนตีสองก็นิมิตว่าตัวเองว่ายข้ามมหาสมุทรกว้างใหญ่ไปถึงฝั่งโน้น แล้วเดินขึ้นไปบนภูเขาสูงเหมือนภูเขา

หิมालัย บนยอดเขานั้นมีพระพุทธรูปสีขาวองค์ใหญ่มาประดิษฐานอยู่ก็เลยปีนขึ้นไปถึงยอด จากนั้นก็สะดุ้งตื่นขึ้นมาเวลาตี 2 ได้เวลาลุกทำความเพียรต่อ จากนั้นก็เกิดขึ้นเป็นนิมิตวันแรกที่มาอยู่ที่ขอนแก่นบ้านเกิด เมื่อสอบตก ม.ศ.5 ในปีนั้นจนถึงปี พ.ศ.2529 ได้กลับมาขอนแก่นอีกในฐานะนักบวชและในปี พ.ศ.2530 เริ่มมีนิสิตจากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น มาร่วมอยู่ปฏิบัติธรรมตลอดทุกปี จึงเริ่มซื้อที่ดินพร้อมทั้งมีโยมพันทวี เสนามนตรี นายสมมติ (ขณะนั้นบวชแล้ว) พร้อมกับครอบครัว ได้มาถวายที่ดินเพิ่มอีก จึงได้ขอสร้างวัดและได้รับอนุญาตให้ตั้งวัดได้เมื่อวันที่ 23 กันยายน พ.ศ.2545 ชื่อว่าวัดป่าหนองหลุมโดยกระทรวงศึกษาธิการเป็นผู้อนุญาต ได้รับตราตั้งเป็นเจ้าอาวาสเมื่อวันที่ 31 มกราคม พ.ศ.2546 (พระอธิการกิตติศักดิ์ กิตติ

สาโร เป็นเจ้าอาวาส) ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมาจากสำนักนายกรัฐมนตรี ประกาศในราชกิจจานุเบกษา เมื่อวันที่ 27 เมษายน พ.ศ. 2549

22. วัดเนินพระเนาวนาราม

เดิมวัดนี้ตั้งอยู่ในพื้นที่ป่ารกชัฏ (ทางราชการเรียกพื้นที่แห่งนี้ว่า โคกดวงดี) ห่างจากตัวเมืองหนองคายไปทางทิศใต้ประมาณ 1 กม. เรียกขานกันแต่โบราณว่า วัดโพนกาแก้ว อยู่ทางทิศตะวันออกของศาลากลางจังหวัดหนองคายหลังเก่า ระยะทางประมาณ 3-4 กม. เข้ามาอีกจุดหนึ่งเยื้องกับวัดโพธิ์ชัย พระอารามหลวง ไปทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ ระยะทางประมาณ 1 กม. หรืออยู่ด้านหลังกองกำกับการตำรวจน้ำ จังหวัดหนองคายระยะทางประมาณ 1 กม. มีถนนมิตรภาพตัดผ่านหน้าวัดไปทาง อำเภอโพนพิสัย และอำเภอต่างๆ ของจังหวัดหนองคาย ด้านตะวันออก ถนนสายนี้ตัดภายหลังตั้งวัดเนินพระเนา

จากวัดโพนกาแก้วมาเป็นวัดโพนพระเนา อยู่ในสภาพป่ารกชัฏเป็นวัดร้าง มีทางเกวียนผ่านหน้าวัดด้านหลังเป็นป่าช้าสำหรับชาวคุ้มต่างๆ ทางหางเมืองหนองคาย เช่น คุ้มวัดโพธิ์ชัย คุ้มวัดประดิษฐธรรมคุณ (หอก่อง) คุ้มวัดยอดแก้ว คุ้มวัดสระแก้ว คุ้มวัดโพธิ์ศรี ฯ ปี พ.ศ.2479-2481 ได้มีชาวคุ้มวัดประดิษฐธรรมคุณ 4 ครอบครัวแรกออกไปตั้งบ้านเรือนอยู่หน้าของตัวเอง ด้านหลังวัดร้างแห่งนี้ เยื้องไปทางทิศตะวันตกเฉียงใต้ระยะทางประมาณ 700 ม. เรียกว่าบ้านนาโพธิ์จากวัดโพนพระเนามาเป็นวัดเนินพระเนาวนาราม

เดือนมิถุนายน พ.ศ.2495 องค์การสงฆ์จังหวัดหนองคายได้มีฉันทานุมัติให้ พระมหาปาล อานนโท ไปเข้าวิปัสสนากรรมฐานที่วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์ กรุงเทพมหานคร เป็นเวลา 1 ปี เดือน มิถุนายน พ.ศ.2496 พระมหาปาล อานนโท ได้กลับมาตั้งสำนักสอน และอบรมวิปัสสนากรรมฐาน อยู่ที่วัดมฤคทายวัน (ดงแหม) ตำบลน้ำสวย อำเภอเมืองหนองคาย ในขณะนั้น มีพระภิกษุและญาติโยมผู้มีศรัทธา ไปเข้าวิปัสสนากรรมฐานเป็นจำนวนมาก และสายงานนี้ยังขึ้นตรงกับวัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์ และวัดระฆังโฆสิตาราม กรุงเทพมหานคร ทางฝ่ายองค์การสงฆ์หนองคาย เห็นว่าการไปมาระหว่างดงแหมกับหนองคายไม่สะดวก ห่างไกลกัน ถนนก็เป็นสภาพลูกรัง จึงลงมติให้ย้ายมาที่วัดโพนพระเนา จะได้สะดวกแก่ผู้ปฏิบัติธรรมและผู้ที่จะถวายปัจจัย 4 แก่ทางวัด ขณะนั้นบ้านเนินพระเนาวยังเป็นบ้านนาโพธิ์ บ้านนาฉาฉา ไม่มีผู้ใหญ่บ้าน เพราะ เป็นชุมชนตั้งใหม่ ขึ้นอยู่กับตำบลมีชัย

เดือนมิถุนายน พ.ศ.2497 เจ้าอาวาสวัดทุกวัดในเขตเทศบาลเมืองหนองคาย ได้นำพาญาติโยมภายในคุ้ม เหนือสุดตั้งแต่คุ้มจอมมณี ลงไปถึงใต้สุด คุ้มวัดศิริมหากัจจายน์ ได้พากันไปปลูก

สร้างกุฏิคุ้มละ 1 หลัง ได้ประมาณ 10 หลัง และได้หมูนเวียนกันถวายภัตตาหารเช้า คุ้มละ 7 วันเป็นเวลา 2 - 3 ปี จนวัดโพนพระเนาตั้งตัวมั่นคงพอเลี้ยงตนได้จึงได้หยุดถวายภัตตาหาร และเรียกได้ว่าวัดนี้เป็นวัดของชาวคุ้มต่างๆ เพราะว่าบรรพบุรุษได้ไปสร้างกุฏิได้ปฏิบัติธรรม บางท่านก็เสียชีวิตแล้วยังเอาอัฐิไปบรรจุไว้ที่วัดโพนพระเนา เมื่อบูรณะวัดแล้ว ยายกรกรรมเจ้าของทีนา ได้อุทิศทีนาเพื่อทำเป็นถนนจากวัดสระแก้วเข้าไปวัดเนินพระเนา เรียกว่า ถนนกรกรรมอุทิศ

เดือนกันยายน พ.ศ. 2497 พระเดชพระคุณเจ้าคุณพระพิมลธรรม (อาจ อาสภะเถระ) สมณศักดิ์ขณะนั้น และต่อมาได้เลื่อนสมณศักดิ์ที่สมเด็จพระพุฒาจารย์ และมรณะภาพไปแล้ว ท่านเป็นเจ้าอาวาสวัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์ สังกฆนตรีว่าการองค์การปกครองได้รับกิจนิมนต์ไปเปิดทางรถไฟสายอุดรฯ - หนองคาย และได้ไปเปิดศูนย์วิปัสสนากรรมฐานที่วัดโพนพระเนาอย่างเป็นทางการ เพื่อให้เป็นศูนย์ของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และคณะสงฆ์หนองคายเห็นว่า คำว่า โพน เป็นภาษาพื้นบ้านอีสาน เป็นจอมปลวกมีสภาพเล็ก แต่ที่วัดโพนพระเนาจะมีสภาพจริงเป็นเนินดินบริเวณกว้างขวางมีเนื้อที่ 100 ไร่ จึงได้เปลี่ยนชื่อจากวัดโพนพระเนามาเป็นวัดเนินพระเนาวนาราม ตั้งแต่เดือนกันยายน 2497 เป็นต้นมา ซึ่งขณะนั้นนายก้าจัด ผาติสุวรรณ ดำรงตำแหน่งผู้ว่าราชการจังหวัด

กิจการพระศาสนาด้านวิปัสสนากรรมฐานดำเนินไปด้วยดีเกือบจะทุกอำเภอของจังหวัดหนองคายมีสำนักวิปัสสนากรรมฐาน เป็นสาขาของวัดเนินพระเนา พระเถระานุเถระทั่วภาคอีสาน ก็ได้มาเข้าปฏิบัติธรรมแล้วกลับไปเปิดการสอน และอบรมในท้องถิ่นของแต่ละท่าน นอกจากภาคอีสานแล้ว ภาคอื่นๆ ก็มีทั้งพระ - เณร และญาติโยมเช่นกัน

23. วัดปานานาชาติ

วัดปานานาชาติเป็นวัดสายวัดป่า ที่ตั้งอยู่ในบ้านบุงหวาย อ.วารินชำราบ จ.อุบลราชธานี ก่อตั้งเมื่อปี พ.ศ. 2518 โดยมีหลวงพ่ocha สุภโท(พระโพธิญาณเถร) จากวัดหนองป่าพงเป็นผู้ก่อตั้ง

ในปี พ.ศ. 2510 พระสุเมโธได้มาอยู่กับหลวงปู่ชาเป็นครั้งแรก หลังจากนั้นก็ได้มีพระฝรั่งทยอยกันเดินทางเข้ามาอยู่กับหลวงพ่ocha มากขึ้น

พ.ศ. 2518 วัดหนองป่าพงมีพระสงฆ์ทั้งพระไทยและพระต่างชาติ จำพรรษาอยู่เป็นจำนวนมาก ฟืนบ่มบาตรก็หายาก หลวงพ่ocha จึงได้อนุญาตให้พระชาวต่างชาติ บางรูปออกมาหาฟืนที่บ้านบุงหวาย ป่าที่นี่มีต้นไม้มาก ฟืนก็หาง่ายชาวบ้านบุงหวายมีจิตศรัทธาในพระสงฆ์วัดหนองป่าพง จึงรับอาสาที่จะช่วยเหลือคณะพระเถระชุดแรกมี 6 รูป บ่มบาตรเสร็จเรียบร้อยแล้วตั้งใจปักกลด พักวิเวกปฏิบัติธรรมเมื่ออยู่ได้ 3 วัน ญาติโยมได้ช่วยกันสร้างศาลามุงหญ้าคาพอหลบฝน หลังจากนั้นไม่

นานชาวบ้านบุงหวายได้ไปกราบหลวงพ่ocha ขอนิมนต์ให้พระเณรอยู่จำพรรษาต่อ หลวงพ่ochaเมตตาให้สร้างสำนักสงฆ์ และมอบหมายให้พระอาจารย์สุเมโธเป็นหัวหน้า ญาติโยมได้แบ่งกันเป็นเจ้าภาพในการสร้างกุฏิและเพิงมุงหญ้าคา ในพรรษาแรกนั้นมีพระทั้งหมด 10 รูปและผ้าขาว 1 คน

ที่ดินและเสนาสนะ

ปี พ.ศ.2519 คณะศรัทธาญาติโยมได้นำภิกษุมาทอดและได้สร้างศาลาใหม่โดยหลวงพ่ochaเป็นผู้ออกแบบ และกำหนดขนาดเอง ในปี พ.ศ. 2528 เริ่มสร้างพระอุโบสถในตำแหน่งที่พบเสมาเก่า เพื่อให้พระสงฆ์ใช้สวดทำสังฆกรรมต่างๆ และเป็นที่อบรมพระสงฆ์สามเณรพระอุโบสถสร้างเสร็จในอีก 2 ปีต่อมา เนื่องจากพระชาวต่างประเทศมีเพิ่มมากขึ้นทุกปีญาติโยมจึงได้มีจิตศรัทธาถวายที่ดินเพิ่ม ปัจจุบัน (พ.ศ.2551) มีเนื้อที่วัดทั้งหมด 356 ไร่ มี กุฏิ 37 หลัง พ.ศ. 2536 ได้ทำกำแพงล้อมรอบวัด

และได้มีการปลูกป่าทดแทนขึ้นจากเดิมที่เป็นไร่ปอที่ถูกทิ้งร้างไว้ปัจจุบันได้กลายเป็นป่าที่สมบูรณ์ขึ้นมา พ.ศ.2541ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมาเป็นวัดปานานาชาติมีสาขา 2 แห่ง คือ

วัดภูจอมก้อม อ.โขงเจียม จ. อุบลราชธานีและ สำนักสงฆ์เต่าดำ อ.ไทรโยค จ. กาญจนบุรี หลวงพ่ocha ได้ให้ความเมตตาแก่พระฝรั่ง ให้กำลังใจพระเณรที่วัดปานานาชาติอย่างสม่ำเสมอ ด้วยการมาเยี่ยมอบรมสั่งสอน เมื่อหลวงพ่ochaพาธไม่สามารถเดินได้ พระจากวัดปานานาชาติได้จัดคณะไปสวดพระปริตรข้างๆรถเข็นของหลวงพ่ochaทุกวันพระ และได้ผลัด เปลี่ยนพระเณรไปปฏิบัติอุปัชฌาย์วัตรอย่างต่อเนื่อง จนกระทั่งท่านละสังขารไปใน ปี พ.ศ.2535

วัตถุประสงค์แรกเริ่มของหลวงพ่ocha ที่ตั้งวัดปานานาชาติขึ้นนั้น เพื่อเปิดโอกาสให้ชาวต่างชาติให้ได้มีโอกาสเข้ามาศึกษาพระพุทธศาสนา อบรมพระธรรมวินัยจนสามารถที่จะออกบวชปฏิบัติข้อวัตรปฏิบัติของพระสายวัดป่าเพื่อให้ได้สัมผัสสแห่งพระธรรมด้วยตนเอง เมื่อได้หลักในการปฏิบัติแล้วก็สามารถช่วยประกาศศาสนาในที่ต่างๆได้หลวงพ่ochaเคยกล่าวไว้ว่า “บวชง่ายสึกง่าย บวชยาก สึกยาก” จึงเป็นเหตุให้ผู้ที่จะเข้ามาบวชที่วัดปานานาชาติต้องเป็นผู้ที่ตั้งใจจริง ผู้มาขอบวชไม่ว่าจะอายุเท่าใดต้องมาเป็นผ้าขาว 4-5 เดือน เป็นสามเณร 1 ปีเพื่ออบรมบ่มนิสัยให้เหมาะสมแก่สมณะก่อนที่จะบวชเป็นพระภิกษุได้ เนื่องจากการสื่อสารใช้ภาษาอังกฤษ ดังนั้นผู้ที่ตั้งใจจะบวชที่นี้จึงต้องมีความรู้ภาษาไทยพอสมควร หลวงพ่ochaยังมุ่งหมายให้วัดปานานาชาติเป็นที่ฝึกพระให้มีคุณสมบัติเป็นผู้นำฝึกประสบการณ์ในการเป็นหัวหน้าสงฆ์และปกครองวัด โดยทำหน้าที่เป็นเจ้าอาวาสวัดแต่ใช้เทคโนโลยีน้อยที่สุด

จาก 27 เชื้อชาติที่อาศัยอยู่ในวัดปานานาชาติพยายามอย่างยิ่ง ที่จะรักษาข้อวัตรปฏิบัติของหลวงพ่ocha ไว้ปัจจุบันคณะสงฆ์วัดปานานาชาติยังมีความผูกพันกับวัดหนองป่าพงอย่างใกล้ชิดถึงแม้ว่าหลวงพ่ochaท่านได้มรณภาพไปหลายปีแล้ว เจ้าอาวาสวัดหนองป่าพงรูปปัจจุบัน พระราชภาวนาวิกรม (หลวงพ่อเลี่ยม จิตฺตมฺโม) ท่านได้เมตตาเป็นพระอุปัชฌาย์แก่พระเณรวัดปานานาชาติรวมทั้งอบรมสั่งสอนพระเณรรุ่นหลังให้ได้เข้าถึงธรรมะ เป็นเวลามากกว่า 10 ปีแล้ว

การปฏิบัติดังนี้เป็นการถ่ายทอดสืบต่อซึ่งข้อวัตรปฏิบัติของหลวงพ่อบุชา ที่ไม่จำกัดเชื้อชาติ และสีผิวหลวงพ่อบุชาเคยพูดให้ลูกศิษย์พระฝรั่งได้ฟังว่า “เราอยู่คนละประเทศได้มาอยู่รวมกันที่นี่ มัน เป็นของแปลกเหมือนกัน ประชาชนทั้งหลายเห็นพวกท่านทั้งหลาย ซึ่งอยู่ในเมืองนอก มารวมกันอยู่ ในเมืองไทย มาฉันข้าวเหนียวก็ได้ มาพูดภาษาไทยก็ได้ มาพูดภาษาลาวก็ได้ มาอยู่ที่ทุกซั่ๆ ยากๆลำบากก็อยู่ได้ อย่างนั้นผมจึงพูดไป เมื่อไปกรุงลอนดอน ว่า ท่านพวกนี้จะต้องไปทำดอกเตอร์ ที่ วัดหนองป่าพง คือเปลี่ยน ผมมีความรู้สึก ว่า พวกท่านตายไปแล้วฟื้นขึ้นมา คือมาพบ ปรับตัวเข้ากับ อากาศกับอาหารสารพัดอย่างพวกท่านทั้งหลายก็มีความสุขสาเหว่าพ้นอุปสรรคอันนี้มาหมดตลอดถึง คำพูดหรือขานนาคเป็นต้น บวชได้ในพุทธศาสนานี้ก็เรียกว่าน่าเลื่อมใสที่พยายามเป็นไปได้อย่างนี้ ความจริงของพระพุทธรูปศาสนานี้ดึงดูดจิตใจคนไทย จิตใจคนเมืองนอกให้มารวมกลุ่มอันเดียวกันได้ มันก็เป็นของแปลกอยู่เหมือนกัน ฉะนั้นจึงพากันตั้งอกตั้งใจสวดสรรเสริญต่อไป”

24. วัดเขาจันทร์งาม

ได้ค้นพบเมื่อประมาณปี 2520 ได้รับอนุมัติให้จัดตั้งเป็นวัดอย่างถูกต้อง พ.ศ.2538 เนื้อที่ 1500 ไร่ เป็นป่าสงวน ทางวัดดูแลให้กรมป่าไม้ พร้อมกันนี้ทางวัดยังได้รับการสนับสนุนทางการเงิน ในโครงการวัดตัวอย่างพื้นที่สีเขียว ช่วงแรกของการตั้งวัด ถูกผู้นำชุมชนต่อต้านโดยถูกโยกกับการเมือง กล่าวหาว่าเป็นพระคอมมิวนิสต์

การเข้าถึงวัด

จากกรุงเทพ เดินทางรถยนต์ ตามถนนสายมิตรภาพ เลี้ยวซ้ายที่สระบุรี เข้าเขตนครราชสีมา ถึง อ.สีคิ้วเส้นทางเข้าวัดมีสองเส้นทาง เส้นทางสะดวก

25. วัดป่าบ้านสร้างขุ่ย

หมู่บ้านแห่งนี้อยู่ทางทิศตะวันตกของอำเภอพังโคน ไปตามถนนประมาณ 3 กิโลเมตร เลี้ยวซ้ายเข้าไปประมาณสองร้อยเมตรเศษๆจะพบหมู่บ้านเล็กประมาณ ร้อยกว่าหลังคาเรือน ประชากรประมาณ ห้าถึงหกร้อยคนซึ่งส่วนใหญ่มีอาชีพทำนาฐานะของชาวบ้านค่อนข้างยากจน หมู่บ้านแห่งนี้มีชื่อว่า บ้านสร้างขุ่ย หมู่ที่ 6 ตำบลพังโคน อำเภอพังโคน จังหวัดสกลนคร ทางทิศตะวันตกของหมู่บ้านเป็นโรงเรียนประถมศึกษา ลึกเข้าไปจากโรงเรียนเป็นที่พักสงฆ์ มีชื่อว่าวัดป่าบ้านสร้างขุ่ย มีเนื้อที่ประมาณ เจ็ดไร่สามงาน เป็นสถานที่ร่มรื่นเต็มไปด้วยต้นไม้หลายร้อยต้น เดิมเป็นที่ดินของผู้ใหญ่บ้านชื่อนายเรืองจันทร์มาลาได้มาจับจองที่บริเวณนี้เป็นที่ทำกินเพราะมีลำห้วยไหลผ่านเป็นดินแดนที่อุดมสมบูรณ์ไปด้วยต้นไม้ใหญ่ เป็นดงป่าหนาที่ต่อมาท่านได้แบ่งบริเวณที่เป็นโรงเรียนด้านหน้าส่วนด้านหลังไว้เป็นที่ทำกินและแบ่งเป็นบริเวณตอนเจ้าปู่ ซึ่งกลายมาเป็นวัดป่าบ้านสร้างขุ่ยทุกวันนี้เดิมทีบริเวณนี้มีต้นไม้ใหญ่มากและมีลิงชุกชุมจนเรียกว่าดอนลิงสบ เมื่อผู้ใหญ่เรืองจันทร์มาลาได้เสียชีวิตลงผู้ใหญ่บ้านคนต่อมาได้ให้คนเช่าปลูกอ้อยบริเวณโรงเรียน มีการตัดต้นไม้และจับลิงกินเป็นอาหารลิงทั้งหลายจึงอพยพไปอยู่ที่อื่น ต่อมาชาวบ้านให้คนลงมตีให้คนเลิกเช่าที่และ

ย้ายโรงเรียนออกจากวัดมาตั้งบริเวณปัจจุบัน ดันยางเริ่มโตขึ้นเป็นลำดับ มีการขึ้นทะเบียนที่ดินเป็นที่ธรณีสงฆ์ ของวัดแก้งคอยตั้งแต่นั้นมา

พ.ศ.2536 ช่วงปลายเดือนกุมภาพันธ์ อาจารย์แม่ชีอังคณา หลักทอง สมัยนั้นยังรับราชการเป็นอาจารย์ที่โรงเรียนบ้านพังโคนได้เป็นผู้มีจิตศรัทธาในพระพุทธศาสนาของท่านได้เข้ามาวัดปฏิบัติธรรมอยู่ ณ วัดป่าจำปา ได้นิมนต์พระธวัช ส่วโร ที่ธุดงค์มาจากจังหวัดบุรีรัมย์ มาพักที่วัดป่าศรีจำปา ได้มาดูสถานที่แห่งนี้ พระธวัช เห็นพื้นที่ และมีความพอใจจึงได้ปลุกกลด ณ บริเวณ ศาลเจ้าปู่ ซึ่งตอนนั้นรกรากเต็มไปด้วยหญ้าคาหญ้าสาปเสือ เถาวัลย์ระโยงระยางเต็มไปด้วยหมามุ่ย ดันยางสูงประมาณ สองเมตร เมื่อชาวบ้านรู้ว่ามีการมาพักต่างก็ยินดีช่วยกันถากถางป่าปรับพื้นที่สร้างศาลาที่พักชั่วคราวใช้เป็นที่บำเพ็ญสมณธรรมของท่าน ชาวบ้านได้มาถวายทานสวดมนต์นั่งสมาธิเป็นประจำ อาจารย์แม่ชีอังคณา หลักทอง ได้สร้างกุฏิสองหลัง ถวายไว้เป็นสมบัติของสงฆ์ ห้องนำ ห้องส้วมสองที่สำหรับพระและคฤหัสถ์ แยกกัน

ปลายเดือนสิงหาคม พ.ศ. 2536 อยู่ในช่วงจำพรรษา พระธวัช ส่วโร ท่านได้เดินทางกลับบ้านไปจังหวัดบุรีรัมย์ และได้ทราบว่าท่านได้ลาสิกขาในเวลาต่อมา

พ.ศ.2537มีพระสัญญาธมมาอยู่หลายรูป แต่ก็อยู่ไม่ได้นาน

พ.ศ. 2538 อาจารย์แม่ชีอังคณา หลักทอง ร่วมกับชาวบ้านสร้างขุ่ย ได้นิมนต์พระอาจารย์อุดม มาจากวัดภูวา อำเภอวังสามหมอ จังหวัดอุดรธานี ลูกศิษย์ของพระอาจารย์นาวัน ท่านมารูปเดียว แต่พรอาจารย์นาวัน มาคอยดูแลอยู่ พระอาจารย์นาวันมีศรัทธามาก และมีลูกศิษย์ มาช่วยกันสร้างศาลาปฏิบัติธรรม มีการปฏิบัติธรรมบวชชีพราหมณ์ มีชาวบ้านมาร่วมปฏิบัติเป็นจำนวนมาก และมีการสร้างกุฏิไม้สามหลัง ห้องน้ำสำหรับพระหนึ่ง ที่สร้างห้องน้ำสำหรับญาติโยม สองที่ อ.แม่ชีอังคณา สร้างถึงเก็บน้ำฝนสองที่ เจาะน้ำบาดาลไว้ใช้ในยามฉุกเฉิน

พ.ศ.2540 ออกพรรษาแล้วจัดทอดกฐินถวายที่ดินจำนวนแปดไร่ ใช้เป็นที่ก่อสร้างสถานีวิทย์ และกุฏิก็มีมาตรฐาน

พ.ศ. 2541 พระอาจารย์อุดม และพระอาจารย์นาวัน ได้ทำการลาสิกขาไป

พ.ศ. 2542 ผู้ใหญ่บุญลอย ศรีสุพรรณ ผู้ใหญ่บ้านและชาวบ้านพากันไปนิมนต์ พระอาจารย์ไพบูลย์ มาจากวัดป่าบ้านโพน์ตาก และท่านได้สร้างกุฏิสองชั้นขึ้น หนึ่งหลัง พร้อมห้องเก็บของ หนึ่งหลัง ท่านมาอยู่ได้ สี่เดือนก็ลาจากไป

พ.ศ. 2545 หลวงพ่อวีระ สีลโชโต พร้อมด้วยลูกศิษย์ มาพักที่วัดนี้ ในระหว่างนี้ได้มีคณะศรัทธาญาติธรรม ได้ร่วมกันสร้างเสนาสนะทั้งฝ่ายพระสงฆ์และแม่ชี เป็นจำนวนมาก พร้อมทั้งระบบสาธารณูปการเพื่อใช้เป็นที่พักปฏิบัติธรรม

เดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ. 2548 จัดงานวันมาฆบูชารำลึก หลวงพ่อวีระ ได้ปรารภเรื่องการรวบรวมผู้สนใจปฏิบัติธรรมเป็นกลุ่มทำกิจกรรมทางพระพุทธศาสนา ร่วมกันและได้เริ่มรวบรวมรายชื่อจากสมาชิกในหมู่บ้านต่างๆ ตั้งเป็นกลุ่มจัดกิจกรรมสวดมนต์แปล ฟังเทศน์ทุกวันที่ 15 ของทุกเดือน ซึ่งต่อมาได้ทำเรื่องจดทะเบียนขอเป็นนิติบุคคล จัดตั้งพุทธสมาคม อ.พังโคนได้รับอนุมัติจากทางราชการถูกต้องตามกฎหมาย เมื่อ วันที่ 18 พฤศจิกายน 2548โดยมีวัตถุประสงค์ดังนี้

1. เพื่อดำรงไว้ซึ่งชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์

2. เพื่อรวบรวมสมาชิกชาวพุทธที่มีศรัทธาและสนใจปฏิบัติธรรมตามหลักคำสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า เข้าเป็นกลุ่มทำกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาด้วยกัน
3. เพื่อให้สมาชิกได้มีโอกาสประพฤติปฏิบัติธรรมตามหลักแก่นแท้ของพระพุทธศาสนาอย่างถูกต้อง
4. เพื่อเผยแผ่พระพุทธศาสนา
5. เพื่อสนับสนุนส่งเสริมสาธารณกุศล

สมาชิกพุทธสมาคมเริ่มแรกมีอยู่ประมาณ สองร้อยคนร่วมทำกิจกรรมสวดมนต์ฟังเทศน์ทำสมาธิ

พ.ศ. 2549 ก่อสร้างอาคารพุทธสมาคม

พ.ศ. 2551 สร้างสถานีวิทย์เสียงธรรมพุทธสมาคม และเริ่มออกอากาศครั้งแรกเมื่อวันอาทิตย์
ธันวาคม พ.ศ.2551 เป็นต้นมาจนถึงปัจจุบัน

การเดินทางไปวัดป่าบ้านสร้างขุ่ย

วัดป่าบ้านสร้างขุ่ยอยู่ทางทิศตะวันตกของอำเภอพังโคน ไปตามถนนนิตโย ห่างจากตัวอำเภอพังโคนประมาณ 3 กิโลเมตร เลี้ยวซ้ายเข้าไปประมาณสองร้อยเมตรเศษๆจะพบหมู่บ้านเล็กประมาณ ร้อยกว่าหลังคาเรือน ทางทิศตะวันตกของหมู่บ้านเป็นโรงเรียนประถมศึกษา ลึกเข้าไปจากโรงเรียนเป็นที่พักสงฆ์ มีชื่อว่าวัดป่าบ้านสร้างขุ่ย มีเนื้อที่ประมาณ 7 ไร่ 3 งาน

26. วัดไตรสิกขาทลามลตาราม

วัดไตรสิกขาทลามลตาราม” มี เนื้อที่ผืนป่าที่ปลูกแล้วกว่า 800 ไร่ ฉ่ำชื้นด้วยผืนป่า แต่ธาราที่เจิ่งซังยังไม่พร้อม ทางคณะสงฆ์จึงเห็นพ้องกันว่าต้องขุดแหล่งน้ำ นำดินที่ขุดขึ้นมากองเป็นภูเขาจำลองปลูกต้นไม้ให้เขียว เป็นภูเขาอันสดชื่น เป็นที่ดูดฟุ้งดองฝน ให้สมกับชื่อที่เป็น ภาษาบาลีว่า “ไตรสิกขาทลามลตาราม” ซึ่งแปลว่า อารามอันทรงไว้ซึ่งความสดชื่น สำหรับผู้บำเพ็ญไตรสิกขา (ศีล สมาธิ และปัญญา) สถานที่เปี่ยมไปด้วยความอุดมสมบูรณ์ของ แมกไม้และผืนน้ำที่แผ่ล้อมลูกภูเขาจากที่เคยเป็นทะเลทรายจากพื้นดินถิ่นที่แห้งแล้งลำเค็ญ มีการปรับปรุงสภาพแวดล้อมภายในวัดให้เป็นสถานที่อันเหมาะสมต่อการศึกษาปฏิบัติธรรมด้วยการ การขุดดินขึ้นได้สระน้ำ มีการปลูกป่าเพื่อสร้างความร่มรื่นให้เกิดขึ้นภายในวัด

การปรับปรุงวัดล้วนแล้วแต่เป็น เป็นการสร้างสรรค์และการพัฒนาอย่างยั่งยืน รวมทั้ง ยังเป็น การพัฒนาแบบบูรณาการ ครอบคลุมเกือบทุกด้าน รวมถึง เป็นการส่งเสริมด้านเกษตรกรรม ด้านธรรมชาติสิ่งแวดล้อม ให้เกิดดุลยภาพทางธรรมชาติสิ่งแวดล้อม ส่งเสริมด้านการศึกษาตามแนวทางของพุทธศาสนาให้ครบทั้งสามด้านพฤติกรรม คือ ศีล จิตใจ สมาธิ ขบวนการรับรู้ด้านปัญญานี้คือ ไตรสิกขาในภาพรวม วัดไตรสิกขาทลา มลตาราม บ้านผาง ตำบลแพต อำเภอคำตากล้า จังหวัดสกลนคร มีท่านพระอาจารย์สมภพ โชติปัญโญ เป็นประธานสงฆ์ มีเนื้อที่วัดทั้งหมด 800 ไร่ ถูกจัดให้เป็นสังฆารามแก่บรรดาพระภิกษุสามเณรผู้มาประพฤติปฏิบัติธรรม

การเดินทาง

จากกรุงเทพวิ่งตามเส้นทางถนนถนนมิตรภาพ/เส้นทาง 2/AH12 ผ่านจังหวัดนครราชสีมาต่อไปจังหวัดขอนแก่นผ่าน อ.ชุมแพ เข้าสู่ ถนนมิตรภาพ/เส้นทาง 22/AH15 วิ่งต่อไปตามเส้นทางเส้นทาง 22/AH15 เลี้ยวซ้าย เข้าสู่ ถนนพหลโยธิน/เส้นทาง 2091

27. วัดป่าโสมพนัส

วัดป่าโสมพนัส บ้านภูเพ็ก ต.นาหว้าบ่อ อ.พรรณานิคม จ.สกลนคร โดยมีพระอาจารย์สุริยามหาปัญญา เป็นประธานสงฆ์ ได้ดำเนินการเผยแพร่พุทธธรรมด้วยการเจริญสติแบบเคลื่อนไหวตามแนวหลวงพ่อกุศล จิตตสุโข มาตั้งแต่ปี พ.ศ.2538 โดยมีผู้ที่เข้ามารับการฝึกปฏิบัติเป็นจำนวนมาก ประกอบด้วยนักเรียน นักศึกษา บุคลากรทั้งในหน่วยงานภาครัฐ เอกชน และประชาชนทั่วไป ทั้งที่มาจากจังหวัดสกลนคร จังหวัดใกล้เคียงในภาคอีสาน และจากจังหวัดต่างๆทั่วประเทศไทย รวมทั้งที่เดินทางมาจากต่างประเทศ เช่น ญี่ปุ่น แคนาดา สหรัฐอเมริกา ฯลฯ

หลักการสอนของวัด เน้นการเจริญสติแบบเคลื่อนไหว ให้ระลึก รู้จักตนเอง รู้จักความทุกข์ รู้สาเหตุและทางออกจากทุกข์ สอนให้เข้าใจพระพุทธศาสนาอย่างถูกต้อง ไม่ยึดติดพิธีกรรม โดยพระอาจารย์สุริยา จะดูแลทำการสอนอย่างจริงจัง แต่เรียบง่าย และให้ความเอาใจใส่ผู้ปฏิบัติอย่างใกล้ชิด เพื่อให้ผู้ปฏิบัติได้รู้ ได้เห็น ได้เป็น ได้สัมผัส ในหลักธรรมคำสอนขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าอย่างแท้จริง.

พ.ศ. 2492 – 2494 เป็นช่วงการก่อสร้างอ่างเก็บน้ำภูเพ็ก โดยใช้แรงงานคนในการก่อสร้าง มีการจ้างแรงงานชาวบ้านรอบๆ พื้นที่โดยเฉพาะ บ้านนาหว้าบ่อ บ้านหนองดินดำ การเดินทางมาทำงานมีคนงานบางคนก็เดินทางไปเช้า เย็นกลับ และมีบางส่วนก็สร้างที่พักเล็กๆ อ่างเก็บน้ำเพื่อไม่ต้องเดินทางกลับร่วมกับเจ้าหน้าที่ จึงเริ่มเกิดชุมชนขึ้นตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา แต่คนในชุมชนบ้านอ่างจะเดินทางไปประกอบพิธีทางพระพุทธศาสนาในวันสำคัญๆ เช่น การทำบุญตักบาตรในวันขึ้นปีใหม่ ที่วัดโพธิ์คำ บ้านนาหว้าบ่อ ซึ่งต้องเดินทางไกลและยากลำบาก ระยะทาง 6 กิโลเมตร ในสมัยนั้นถนนหนทางไปมาไม่สะดวก และแต่ก่อนวัดพระธาตุภูเพ็กก็ยังไม่เกิดขึ้น มีเพียงโบราณสถานบนภูเขากลางป่าเท่านั้นไม่ค่อยมีชาวบ้านขึ้นไปเพราะการเดินทางยากลำบาก แต่บางครั้งก็มีพระธุดงค์ขึ้นไปจำพรรษาบ้างเพื่อเจริญวิปัสสนา เพราะเป็นสถานที่สงบ

เมื่อ พ.ศ. 2494 หลวงพ่อโสม โสภโธ ซึ่งเป็นพระธุดงค์มาจากจังหวัดสุรินทร์ ได้เดินทางธุดงค์เพื่อไปจำพรรษาที่พระธาตุภูเพ็ก แต่เมื่อเดินทางมาถึงบ้านภูเพ็กการเดินทางธุดงค์ของท่านในวันนั้นต้องค้างก่อน ท่านจึงได้พักที่บริเวณอ่างเก็บน้ำในคืนนั้น รุ่งเช้าเมื่อชาวบ้านพบเห็นจึงนำอาหารมาถวายและชาวบ้านก็ได้ยินมนต์ท่านอยู่ที่หมู่บ้าน เพราะหมู่บ้านภูเพ็กไม่มีวัดเวลาทำบุญต้องเดินทางไปวัดโพธิ์คำ บ้านนาหว้าบ่อ จากนั้นชาวบ้านจึงได้ร่วมแรงร่วมใจกันสร้างกุฏิ ศาลา ห้องน้ำ เป็นที่พักสงฆ์ขึ้น บริเวณพลาสนหิน ใกล้กับต้นไผ่ใหญ่ ติดกับห้วยวังกอไผ่ ด้านทิศตะวันออกของหมู่บ้าน โดยไม่มีชื่อวัด แต่ชาวบ้านเรียกที่พักสงฆ์นี้ว่า วัดหลวงพ่อกุศล ตามอาการสันของมือท่าน

ต่อมา พ.ศ. 2503 พระมหาสม สุมน เลขาณูการเจ้าอาวาสวัดพระธาตุพนมมรรควิหาร ท่านเป็นผู้มีความรู้ และชอบค้นคว้าวิชาโบราณคดี ประวัติศาสตร์ ได้เดินทางมาศึกษาพระธาตุภูเพ็ก

ทุกครั้งที่ท่านมาจะพักที่วัดหลวงพ่อบุญ พระมหาสมจึงได้ตั้งชื่อให้ว่า วัดโสมพนัส ตลอดระยะเวลา พ.ศ.2594 – พ.ศ.2538 วัดโสมพนัสได้เป็นที่พักของพระสงฆ์ มีพระจำพรรษาในบางปีและหลายปีก็เป็นวัดร้างไม่มีพระจำพรรษา

จากการศึกษาพระธาตุพุทักของพระมหาสม สุมน ครั้นนั้นทำให้เกิดการสร้างถนนขึ้น และต่อมาพระธาตุพุทักจึงเป็นโบราณสถานที่รู้จักทั่วไป โดยพระมหาสมได้ร่วมกับคณะสงฆ์อำเภอพรรณานิคมและร่วมกับญาติโยมผู้มีจิตศรัทธาก่อสร้างวัดพระธาตุพุทักขึ้น ตั้งแต่บัดนั้นเป็นต้นมา

การเดินทางไป วัดป่าโสมพนัส

นั่งรถจากกรุงเทพฯ ถึง สกลนคร จากนั้นขึ้นรถโดยสารสองแถวสีส้มสายดงมะไฟ (คิวรถดงมะไฟอยู่หลัง บขส.ในซอยรัฐพัฒนา 9 ฝั่งตรงข้ามตลาดเทศบาล แล้วลงที่แยกด้านซ้าย “บ้านนาห้วยบ่อ” (ทางเข้าพระธาตุพุทัก) กม.23 (ประมาณ 45 นาที) หลังจากนั้นลงแยกบ้านนาห้วยบ่อแล้ว ให้ต่อสามล้อเครื่องถึงวัดป่าโสมพนัส (ค่าโดยสาร 80 บาท ประมาณ 20 นาที)

28. วัดคลองตาลอง

วัดคลองตาลอง ตั้งอยู่หมู่ที่ 4 บ้านบันไดม้า ตำบลปากช่อง อำเภอปากช่อง จังหวัดนครราชสีมา มีเนื้อที่ทั้งหมด 15 ไร่ 2 งาน หลวงพ่อบุญเถียง ท่านได้ไปพบพราหมณ์สว่าง กรัพนานนท์ ซึ่งท่านถือนุ่งขาวห่มขาว ชอบทำบุญกุศล หลวงพ่อบุญเถียง ท่านจึงชักชวนพราหมณ์สว่าง กรัพนานนท์ มาที่ ณ บ้านบันไดม้า และท่านได้นำพราหมณ์สว่าง กรัพนานนท์ ชมบริเวณที่จะสร้างวัด ซึ่งอยู่บนเขามีทิวทัศน์สวยงาม พราหมณ์สว่าง กรัพนานนท์ ท่านพอใจและตกลงใจสร้าง วัดนี้ขึ้นมีชื่อเรียกวัดนี้ว่า วัดคลองตาลอง และได้รับแต่งตั้งให้วัดถูกต้องตามกฎหมาย เมื่อ พ.ศ. 2484 ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมา วันที่ 19 พฤศจิกายน 2536

การเดินทางไปวัดคลองตาลอง

จากจังหวัดนครราชสีมา ไปตามถนนมิตรภาพขาเข้ากรุงเทพฯ จนถึงบริเวณแยกเขาใหญ่ แล้วชิดซ้ายเพื่อขึ้นสะพาน

กลับรถ (เข้าปากช่อง) แล้วจะเจอปั้มน้ำมัน ปตท. แล้วเลี้ยวซ้าย 200 เมตร ทางเข้าวัดอยู่ขวามือมีศาลาอยู่ปากทาง

รถโดยสารประจำทาง รถ ป.1(สุรนารีแอร์ หรือ ราชสีมาทัวร์ ก็ได้) นครราชสีมา – กรุงเทพฯ ขึ้นรถที่ บขส.เก่า แฉ่งกับเจ้าหน้าที่เก็บตั๋วว่า ลงปากช่อง บริเวณแยกเขาใหญ่ หน้าปั้มน้ำมัน ปตท. เรียก รถมอเตอร์ไซด์รับจ้าง เข้าวัด

รถไฟ ขึ้นที่สถานี นครราชสีมา เป็นขบวนขาล่องกรุงเทพ รถธรรมดา สุรินทร์ – กรุงเทพฯ แฉ่งความประสงค์ว่า ลงสถานีบันไดม้า (แล้วเดินขึ้นวัด)

จาก กรุงเทพฯ - ไปวัด

เดินทางตามถนนมิตรภาพไปนครราชสีมา จนถึงแยกเข้า อำเภอปากช่อง เลี้ยวซ้าย เข้าอำเภอปากช่องประมาณ 500 เมตร ซ้ายมือหน้าป่าไม้จะเป็นปากทางเข้าวัด (ก่อนถึงแยกไฟแดง 300 เมตร)

29. วัดพิชโสภาราม

เดิมวัดพิชโสภาราม ตั้งอยู่ ณ บริเวณที่เป็นที่ตั้งโรงเรียนบ้านแก้งเหนือในปัจจุบันนี้ ซึ่งห่างจากที่ตั้งวัดปัจจุบันประมาณ 30 เมตร โดยมีหลวงตาจันทร์ร่วมกับชาวบ้านสร้างขึ้นเมื่อประมาณ พ.ศ.2456 ในบริเวณเนื้อที่ 5 ไร่ และตั้งชื่อวัดว่า วัดบ้านแก้ง กลางปี พ.ศ.2478 ชาวบ้านได้ไปอาราธนานิมนต์พระอาจารย์โสม จากวัดบ้านพนาอำเภอพนา มาเป็นเจ้าอาวาส ได้สร้างกุฏิขึ้น 1 หลัง และได้จัดตั้งสำนักศาสนศึกษาแผนกธรรมขึ้นเมื่อ พ. ศ. 2480

พ.ศ. 2481 วัดบ้านแก้งได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมา เนื้อที่ 1 ไร่ และได้รับอนุญาตให้ตั้งชื่อวัดว่า “วัดพิชโสภาราม”

สำนักปฏิบัติธรรมวัดพิชโสภาราม ได้เปิดสอนกรรมฐานทั้งสมณะและวิปัสสนา มาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2515 ภายใต้การสอนของพระอาจารย์บุญเรือง สารโท (ปัจจุบันเป็น พระบวรปริยัติวิธาน) ปัจจุบันได้รับการยกฐานะขึ้นเป็น สำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดอุบลราชธานี แห่งที่ 3 มีการสอนกรรมฐานทั้งภายในสำนักและนอกสำนัก โดยเฉพาะในเทศกาลเข้าพรรษาและภาคฤดูหนาวแนวทางของการปฏิบัติ คือ วิปัสสนากรรมฐาน ตามนัยแห่งสติปัฏฐาน 4 ได้แก่งำหนดพิจารณากาย เวทนา จิต ธรรม ใช้คาบปริกรรม พองหนอ-ยุบหนอ และการเดินจงกรม 6 ระยะ มีการสอบอารมณ์ผู้ปฏิบัติ โดยวิปัสสนาจารย์

10.วัดป่าสาละวัน

ประวัติการสร้างวัดป่าสาละวัน ได้มีการบอกเล่าว่า หลวงชาญนิคม “ทอง จันทรศร” พร้อมด้วยบุตรภรรยา ได้สร้างวัดให้เป็นสำนักสงฆ์วัดหนึ่ง เจ้าพระคุณสมเด็จพระมหาวิรวงศ์ (อ้วน ติสโส) เมื่อครั้งเป็นพระพรหมมุนี เจ้าคณะมณฑลนครราชสีมา ให้นามว่า “วัดป่าสาละวัน” เมื่อเดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ. 2474 แต่เดิมบริเวณสร้างวัดนี้โดยมากเป็นป่าเต็งรัง และเป็นที่ดินส่วนหนึ่งของหลวงชาญนิคม พื้นดินเป็นทราย ภูมิฐานสูงกลาง ทิศเหนือติดทางเกวียน ทิศใต้จรดหนองรี ทิศตะวันออกจรดหนองแก้งช้าง ทิศตะวันตกจรดทางหลวง ด้านกว้าง 7 เส้น 10 วา ด้านยาว 10 เส้น รวมเนื้อที่ 75 ไร่ (ปัจจุบันมีเนื้อที่ 43 ไร่ 1 งาน 68 ตารางวา มีกุฏิ 84 หลัง) ราคา 800 บาท ห้างหมู่บ้านประมาณ 30 - 40 เส้น ห่างสถานีรถไฟโคราช 30 เส้น

มูลเหตุที่สร้างวัดนี้เป็นความดำริของเจ้าพระคุณสมเด็จพระมหาวิรวงศ์ ในครั้งเป็นพระพรหมมุนี (ติสโสเถระ) แสวงหาที่ดินที่จะสร้างเป็นวัดอรัญญวาสี สำหรับพระฝ่ายวิปัสสนาธุระอยู่อาศัย เพื่อบำเพ็ญวิปัสสนาธุระมิให้เสื่อมหายไป จึงพยายามหาที่ดินเป็นเวลาหลายปีแต่ยังหาที่เหมาะสมไม่ได้เพื่อสร้างเป็นวัดปฏิบัติธรรม หลังจากนั้นท่านได้ไปอาราธนาท่านพระอาจารย์สิงห์ และพระมหาปิ่น และพระอื่น ๆ อีก รวม 6 - 7 รูป ซึ่งเป็นพระวิปัสสนาทั้งสิ้นได้เดินทางมาจากขอนแก่น เมื่อท่านพระอาจารย์สิงห์มาถึงโคราชแล้ว เจ้าพระคุณสมเด็จพระมหาวิรวงศ์ (อ้วน ติสโส) เมื่อครั้งเป็นพระพรหมมุนี ได้นำไปปักกลดโปรดสัตว์ที่ป่าช้าที่ 3 ซึ่งอยู่ทางทิศตะวันตกของที่ดิน ท่านเจ้าคุณสมเด็จพระมหาวิรวงศ์ได้ร่วมอยู่ในป่าช้านั้นด้วย ได้มีคนจำนวนมากเลื่อมใสศรัทธาไปทำบุญกัน ซึ่งในขณะนั้นหลวงชาญนิคม พร้อมครอบครัวมีความศรัทธาเลื่อมใสและได้ช่วยกันทำความสะอาดสถานที่อยู่ประจำจึงทราบความประสงค์ของเจ้าพระคุณสมเด็จพระมหาวิรวงศ์เรื่องการหาที่ดินสร้างวัดทางวิปัสสนาธุระ

ด้วยอุปนิสัยชอบและศรัทธาจึงกราบเรียนท่านเจ้าพระคุณสมเด็จพระญาณสังวรที่ดิฉันสร้างวัดตามความประสงค์

พ.ศ. 2475 เจ้าพระคุณสมเด็จพระมหาธีรวงศ์ (อ้วน ตีสโส) ขณะดำรงสมณศักดิ์เป็นพระธรรมปาโมกข์ ได้เห็นเจ้าพระคุณพระอุบาลีคุณูปมาจารย์ (จันทร์ สิริจนโท) ป่วยหนัก บังเกิดมีความสลดสังเวชใจ เห็นภัย ในวิภวภูตสสาร ใคร่แสวงหาที่พึ่ง จึงได้อนุมัติให้ตั้งสำนักสงฆ์วัดป่าสาละวันขึ้น หลวงชาญนิคม กับพวกจึงรับบัญชา เจ้าพระคุณสมเด็จพระญาณสังวร สร้างวัดป่าสาละวันขึ้นเป็นวัดแรก เป็นตัวอย่างของการปฏิบัติ เจ้าพระคุณสมเด็จพระญาณสังวรก็ได้ออกมาบำเพ็ญภาวนาเป็นครั้งคราวในเวลาว่างจากการคณะสงฆ์ ท่านเจ้าคุณพระญาณวิศิษฐ์ ได้อยู่จำพรรษาในวัดแห่งนี้ ในระยะแรกตั้งแต่ปี พ.ศ. 2475 – 2479 รวมเวลา 5 ปี นอกจากนี้ยังมีการสร้างโบสถ์น้ำ (ลิมน้ำ) โดยพลตรีหลวงโสมจตุรงค์ ปลัดสุขาว มีศรัทธาพร้อมด้วยนายเกลี้ยง สมุห์บัญชี และนายมนี รับทำ ใช้รากคอนกรีต ต่อเสาไม้เต็งรัง พื้นฝา เครื่องบนใช้ไม้จริง หลังคามุงสังกะสี กว้าง 8 ศอก ยาว 16 ศอก ราคา 600 บาท จากสภาพเดิมของวัดป่าสาละวันที่เคยเป็นป่าไม้เต็งรังอยู่ห่างจากหมู่บ้านประมาณ 30-40 เส้น เมื่อเวลาผ่านไป 58 ปี สภาพป่ารอบ ๆ บริเวณวัดได้เปลี่ยนแปลงไปมีความเจริญเป็นบ้านเรือน ถนนหนทางตรอกซอยเต็มรอบด้าน วัดจึงกลายสภาพจากป่าช้าที่รกชัฏเป็นวัดตั้งอยู่ใจกลางเมือง เพราะความเจริญของบ้านเรือนและประชากรต้องการที่อยู่อาศัยมากขึ้น อย่างที่เห็นกันในปัจจุบัน

พ.ศ. 2513 สมเด็จพระมหาธีรวงศ์ (ติสสมหาเถร) ได้เป็นเจ้าอาวาสมีศิษยานุศิษย์ผู้มีจิตศรัทธาร่วมกันถวายการสร้างสังฆาวาสและสาธารณูปการต่าง ๆ ขึ้นใหม่ในวัดเป็นจำนวนมาก เช่น สร้างประปาภายในวัด สร้างกำแพงล้อมรอบวัด สร้างศาลาโรงครัว 2 ชั้น สร้างห้องสุขา ตัดถนนติดต่อกันภายในวัด เพศคอนกรีตเสริมเหล็ก สร้างหอรบใหม่ สร้างกุฏิสงฆ์และกุฏิแม่ชี สร้างกุฏิเจ้าอาวาส สำนักงาน กุฏิรับรอง ปรับปรุงศาลาบุรพาจารย์ขึ้นล่างให้เป็นสถานที่ปฏิบัติธรรม ตั้งศูนย์สมาธิภาวนา และสร้างวิหารหลังใหญ่ขึ้นขนาดกว้าง 16 วา ยาว 40 วา วางศิลาฤกษ์เมื่อวันที่ 5 ตุลาคม พ.ศ. 2534 เวลา 10.19 น. และได้สร้างแล้วเสร็จเมื่อวันที่ 8 กุมภาพันธ์ 2536 และฉลองสมณศักดิ์(พระราชสังวรญาณ) ซึ่งตรงกับวันเกิดของท่าน

ปัจจุบันวัดป่าสาละวันเป็นสถานปฏิบัติธรรมวัดหนึ่งที่สำคัญของพระสงฆ์พุทธศาสนิกชนโดยทั่วไป ถือเป็นฐานปฏิบัติธรรมที่สำคัญอย่างยาวนานกว่า 74 ปี ด้วยเป็นแหล่งรวมของพระปฏิบัติวิปัสณากรรมฐานแห่งกองทัพธรรมพระคุณเจ้าแต่ละรูปที่ได้ร่วมสร้างและถือปฏิบัติยังวัดป่าสาละวันแห่งนี้ ล้วนเป็นพระที่สร้างคุณูปการให้กับวงการศาสนาอย่างใหญ่หลวง อาทิ หลวงปู่เสาร์ กันตสีโล หลวงปู่มั่น ภูริทัตโต หลวงปู่สิงห์ ขันตยาคโม พระอาจารย์พร สมโน และหลวงพ่อพุทธ ฐานิโย พระคุณเจ้าทุกรูปดังที่กล่าวมานี้ล้วนแล้วแต่เป็นที่นับถือศรัทธาของสาธุชนอย่างไม่เสื่อมคลาย แม้จะมรณภาพละสังขารไปแล้วก็ตามด้วยศรัทธาที่เปี่ยมในความเป็นอริยสงฆ์แห่งพระพุทธศาสนา จึงเป็นแนวคิดการก่อสร้างบุรพาจารย์เจดีย์ หลวงพ่อพุทธ ฐานิโย ในเวลาต่อมา เพื่อเป็นอนุสรณ์แห่งการระลึกถึงในวัตรปฏิบัติ และเป็นสถานที่กราบไหว้บูชาบุรพาจารย์แต่ละรูป

พร้อมทั้งยังเป็นแนวทางประพฤติปฏิบัติอันเป็นแบบอย่างของสงฆ์และฆราวาสสืบไปสำคัญที่สุด ณ บุรพจารย์เจดีย์แห่งนี้ ยังเป็นที่ประดิษฐานองค์พระบรมสารีริกธาตุ อัฐิธาตุแห่งบุรพจารย์และของหลวงพ่อบุญ เพื่อให้พุทธศาสนิกชน และประชาชนได้เป็นที่เคารพกราบไหว้ เป็นเครื่องเตือนใจเตือนสติในแนวทางแห่งพระธรรมคำสอน อันจะส่งผลให้เกิดความสงบร่มเย็น ต่อสังคมสถานที่สำคัญภายในวัด

1. เจดีย์ มีอนุสรณ์สถานบุรพจารย์เจดีย์ เป็นปูชนียสถานอันศักดิ์สิทธิ์ เป็นเจดีย์แห่งพระกัมมัญฐาน ยอดเจดีย์บรรจุพระบรมสารีริกธาตุ และอัฐิธาตุบุรพจารย์ของหลวงพ่อบุญ ฐานियो ภายในมีรูปเหมือนสร้างประดิษฐานจัดไว้ตามลำดับ คือ หลวงปู่มั่น ภูริทัตโต หลวงพ่อบุญ ฐานियो หลวงปู่เสาร์ กนตสีโล หลวงปู่สิงห์ ขนดยาคโม และพระอาจารย์พร พระอริยสงฆ์ของประเทศ เพื่อเป็นอนุสรณ์สร้างถวายครูบาอาจารย์ เป็นถาวรวัตถุทางพุทธศาสนาเพื่อระลึกถึง หลวงพ่อบุญ ฐานियो พระผู้ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบทางวิปัสสนากัมมัญฐาน

2. วิหาร ปัจจุบันเป็นพิพิธภัณฑสถานเครื่องอัฐบริขารของหลวงพ่อบุญ ฐานियो และมีพระพุทธรูปเก่าแก่ประดิษฐานอยู่ภายใน มีผนังอาคารธาตุของหลวงพ่อบุญ, พัดยศ ,โล่ห์รางวัล, หนังสือต่างๆ

3. ศูนย์ปฏิบัติธรรม มีศาลากิจกรรมโครงการปฏิบัติธรรมให้กับศาสนิกชนในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนาตลอดจนอบรมเยาวชนและหน่วยงานราชการต่างๆ

4. ลานธรรม กิจกรรมเจดีย์บุรพจารย์ เช่น กิจกรรมไหว้พระสวดมนต์ทำวัตร – นั่งสมาธิ ,กิจกรรมรับฟังการบรรยายธรรม,กิจกรรมสู่แสงธรรมข้ามคืนด้วยการสวดมนต์ปฏิบัติเพื่อปรับเปลี่ยนทัศนคติให้เยาวชนและผู้ร่วมโครงการเห็นคุณค่าของความรัก เช่น ศิล 5 รักและบุพเพสันนิวาส, สันติภาพแห่งรัก, ร่วมเสวนาภาษารัก ภาษาธรรม, ทำไมต้องรักเมื่อรักแล้วต้องทำอย่างไร, ตลอดจนจัดสรรกิจกรรมทำบุญ-ตักบาตร

2.6 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

2.6.1 ศักดิ์ศิริ นันตะสุขและคณะ (2550) ได้วิจัยเรื่องโครงการการพัฒนาศักยภาพของคนในท้องถิ่นในการบริหารจัดการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนในกลุ่มจังหวัดอีสานใต้ผลการวิจัยสรุปว่า คนในท้องถิ่นมีศักยภาพด้านบุคลิกภาพระดับมาก ส่วนศักยภาพด้านความรู้ความเข้าใจ ด้านการบริหารจัดการ และด้านการพึ่งตนเองระดับปานกลาง มีความต้องการพัฒนาศักยภาพด้านบุคลิกภาพ ด้านความรู้ความเข้าใจ ด้านการบริหารจัดการและด้านการพึ่งตนเองในระดับมาก ระดับศักยภาพกับระดับความต้องการพัฒนาศักยภาพการจัดการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนของคนในท้องถิ่นทั้ง 4 ด้าน ได้แก่ ด้านบุคลิกภาพ ด้านความรู้ความเข้าใจ ด้านบริหารจัดการและด้านการพึ่งพาตนเอง แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ.05 แนวทางยุทธศาสตร์พึ่งพาเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งการพัฒนาและจัดการการท่องเที่ยวเชิงพื้นที่กลุ่มอีสานใต้สู่ความยั่งยืนโดยเชื่อมโยงกับกลุ่มประเทศเพื่อนบ้าน ได้แก่ การปรับทัศนคติเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเพื่อการจัดการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน การสร้างความมั่นใจในการดำรงชีวิตของคนในท้องถิ่น การศึกษาและทำความเข้าใจเกี่ยวกับประเพณี วัฒนธรรม แบบแผนการ

ปฏิบัติต่างๆ ของคนในพื้นที่ การบริหารจัดการแบบมีส่วนร่วมเพื่อพัฒนาการบริหารจัดการอย่างเป็นระบบและต่อเนื่อง ส่งเสริมให้มันักวิจัยอยู่ในพื้นที่เพื่อคุณภาพชีวิตที่ดีเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน

2.6.2 ศศิธร นิธิปรีชาและคณะได้ทำการวิจัยเรื่อง โครงการ ภาวะผู้นำของกลุ่มที่พัทโฮมสเตย์ในแหล่งท่องเที่ยวเขตอีสานใต้ ผลการวิจัยพบว่า ค่าเฉลี่ยของคุณลักษณะและพฤติกรรมผู้นำทั้ง 5 ด้าน มีค่าความคาดหวังสูงกว่าค่าตามสภาพความจริง โดยเฉพาะความคาดหวังด้านธรรมาภิบาล และด้านการทำงานแบบเครือข่าย พบว่าค่าเฉลี่ยตามความคาดหวังด้านการพึ่งตนเองของกลุ่มที่ยังไม่ได้รับรองมาตรฐานสูงกว่ากลุ่มที่ได้รับรองมาตรฐานเมื่อเปรียบเทียบความแตกต่างของคุณลักษณะฯ 10 ด้านในกลุ่มที่พัทโฮมสเตย์ 13 กลุ่ม พบว่าความแตกต่างของกลุ่มที่ได้รับรองกับกลุ่มที่ยังไม่ได้รับรองมาตรฐานมีจำนวนคู่ที่มีนัยสำคัญทางสถิติใกล้เคียงกับจำนวนคู่ของความแตกต่างระหว่างกลุ่มได้รับรองฯกับกลุ่มที่ได้รับรองมาตรฐาน ยกเว้นด้านนักวางแผนและด้านการทำงานแบบเครือข่ายตามสภาพความจริง

2.6.3 ปิยาภรณ์ ศิริภานุมาศ และคณะได้ทำการวิจัยเรื่อง โครงการวิจัยแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพแบบภูมิปัญญาพื้นบ้านในอีสานใต้ผลการวิจัยพบว่า

1.ประเภทของผลิตภัณฑ์การท่องเที่ยวเชิงสุขภาพแบบภูมิปัญญาพื้นบ้านในอีสานใต้มี 4 ประเภทคือ

- 1)ยาสมุนไพร ทั้งในรูปแบบการรับประทาน การทา และการเป่า
- 2)การนวด จับเส้น การประคบและอบสมุนไพร
- 3)การผลิตอาหารธรรมชาติเพื่อสุขภาพ
- 4)การใช้มนต์คาถา การเสกเป่า

2.รูปแบบการจัดการแหล่งท่องเที่ยวเชิงสุขภาพแบบภูมิปัญญาพื้นบ้านในอีสานใต้มี 2 รูปแบบ คือ

1)การจัดการแหล่งท่องเที่ยวเชิงสุขภาพแบบภูมิปัญญาพื้นบ้านในอีสานใต้ยังมีสิ่งต้องปรับปรุงคือ ควรมีป้ายบอกทางที่ชัดเจนการจัดวางสิ่งของให้เป็นระเบียบเรื่องความสะดวก และสิ่งอำนวยความสะดวกต่างๆ

2)การจัดการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพแบบภูมิปัญญาพื้นบ้านในอีสานใต้ให้เชื่อมโยงกับการท่องเที่ยวประเภทอื่นๆคือ

2.1 เชื่อมโยงกับการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ ชมโบราณสถานและปราสาทหินต่างๆ

2.2 เชื่อมโยงกับการท่องเที่ยวศึกษาวิถีชีวิต ประเพณี และวัฒนธรรมของชุมชน

3.แนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพแบบภูมิปัญญาพื้นบ้านในอีสานใต้ทำได้โดยให้ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องได้มีบทบาทของตนเองอย่างเหมาะสมดังนี้คือ 1)เชื่อมโยงการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพแบบภูมิปัญญาพื้นบ้านอีสานใต้กับแหล่งท่องเที่ยวอื่นๆที่ใกล้เคียง 2) การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพแบบภูมิปัญญาพื้นบ้านอีสานใต้ด้วยการให้ผู้ที่มีส่วนได้ส่วนเสีย ได้มีส่วนร่วมในกิจกรรมการท่องเที่ยวดังนี้ 2.1 ท้องถิ่นและประชาชน เตรียมความพร้อมทั้งในด้านโครงสร้างพื้นฐานเครือข่ายชุมชน คุณภาพในการจัดการด้านต่างๆ 2.2 หน่วยงานภาครัฐด้านการท่องเที่ยว ควรประสานงานกับท้องถิ่น เพื่อการประชาสัมพันธ์ที่เหมาะสม 2.3บริษัทนำเที่ยวและมัคคุเทศก์ ควรมีการประสานงานกับหมอพื้นบ้านและชุมชนเพื่อนัดหมายล่วงหน้า 2.4 นักท่องเที่ยว ควรได้ศึกษา

ข้อมูลแหล่งท่องเที่ยวโบราณสถานและศึกษาวิถีชีวิตชุมชน การปฏิบัติที่เหมาะสม ไม่ทิ้งขยะ ไม่ทำลายสิ่งแวดล้อม

4. ยุทธศาสตร์พึ่งพาเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งการพัฒนาและการจัดการท่องเที่ยวกลุ่มกลุ่มจังหวัดอีสานใต้มี 4 ประการคือ 1.การพัฒนาองค์ความรู้การแพทย์พื้นบ้านร่วมกับประเทศเพื่อนบ้านใกล้เคียง 2.การพัฒนาความเป็นผู้นำด้านการจัดการการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพแบบภูมิปัญญาพื้นบ้านอีสานใต้ ให้เชื่อมโยงกับการจัดการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์แหล่งอารยธรรมขอมโบราณของประเทศกัมพูชา 3. การพึ่งพาประเทศเพื่อนบ้านเขมรและลาวในฐานะที่เป็นแหล่งสมุนไพร และผลิตภัณฑ์ธรรมชาติต่างๆ เพื่อนำมาเสริมสร้างสุขภาพ และ 4.การพัฒนาผลิตภัณฑ์เสริมสร้างสุขภาพพร้อมกันระหว่างประเทศเพื่อนบ้าน เพื่อเป็นสินค้าส่งออกและใช้ร่วมกัน

2.6.3 พัชรภรณ์ ก้อนสินและคณะ ได้ทำวิจัยเรื่อง การประเมินศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวเพื่อจัดเส้นทางท่องเที่ยวโครงข่ายสามพันโบก ผลการวิจัยพบว่า พื้นที่การศึกษามีแหล่งท่องเที่ยวจำนวน 52 แห่งเป็นแหล่งท่องเที่ยวประเภททางธรรมชาติ 19 แห่ง วัฒนธรรม 27 แห่ง ประวัติศาสตร์ 2 แห่ง ศิลปะวิทยาการ 2 แห่ง OTOP 1 แห่ง นันทนาการ 1 แห่ง

ผลการประเมินศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวพบว่า แหล่งท่องเที่ยวที่มีคะแนนมากกว่าร้อยละ 100 ของการศึกษารั้งนี้จำนวน 26 แห่งสามารถจัดเส้นทางท่องเที่ยว เป็นประเภททางธรรมชาติ 9 แห่ง ซึ่งแหล่งท่องเที่ยวดังกล่าวนี้ จัดเป็นระดับประเทศมีนักท่องเที่ยวรู้จักและนิยมเดินทางมาเที่ยวมาก ส่วนแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัฒนธรรม 14 แห่ง ประวัติศาสตร์ 1 แห่ง ศิลปะวิทยาการ 2 แห่ง ซึ่งส่วนใหญ่อยู่ในพื้นที่อำเภอเมืองอุบลราชธานี ประชาชนจะนิยมมาเที่ยวชมในช่วงแห่เทียนเข้าพรรษาและนมัสการสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ประจำอยู่ในวัดต่างๆ

การจัดเส้นทางท่องเที่ยว แบบ 2 วัน 1 คืน ตัวอย่างเส้นทางที่ 1) ศูนย์ศิลปวัฒนธรรมกาญจนาภิเษก พุ่งศรีเมือง วัดหนองป่าพง แก่งสะพือ ผาแต้ม เสาเฉลียง น้ำตกสร้อยสวรรค์สามพันโบก วัดพระโต หอไตรหนองขุหลุ วัดพระธาตุหนองบัว เส้นทางที่ 2) พุ่งศรีเมือง พิพิธภัณฑ์แห่งชาติอุบลราชธานี วัดหนองป่าพง วัดดอนธาตุ แก่งนนะ น้ำตกแสงจันทร์ สามพันโบก วัดพระโต หอไตรหนองขุหลุ วัดบ้านนาเมือง เทียบแบบ 1 วัน ตัวอย่างเส้นทางที่ 1 ศูนย์ศิลปวัฒนธรรมกาญจนาภิเษก วัดพระธาตุหนองบัว หอไตรหนองขุหลุ วัดพระโต สามพันโบก แม่น้ำสองสี แก่งสะพือ วัดหนองป่าพง เส้นทางที่ 2) พุ่งศรีเมือง วัดมหาวนาราม หอไตรหนองขุหลุ วัดพระโต สามพันโบก วัดถ้ำคูหาสวรรค์ ผาแต้ม แก่งสะพือ แนวทางในการปรับปรุงพัฒนาและอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยว มีความจำเป็นเร่งด่วนในการปรับปรุงพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานและสิ่งอำนวยความสะดวกแก่นักท่องเที่ยวเช่นป้ายสื่อความหมาย ป้ายบอกทาง ที่พัก สำหรับนักท่องเที่ยว สถานที่จอดรถ ห้องน้ำ ร้านอาหาร ระบบสาธารณูปโภค เป็นต้น และส่งเสริมให้ชุมชนเข้าร่วมจัดการแหล่งท่องเที่ยวของตนเองในด้านการรักษาความสะอาด การดูแลรักษาความปลอดภัย(พัชรภรณ์ ก้อนสิน:2555)

2.6.4 ปิ่นเพชร จำปา ได้ทำวิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิตเรื่องวัฒนธรรมการท่องเที่ยวของคนไทย พ.ศ. 2394-2544 ผลการศึกษาสรุปว่า “ก่อนรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 4 คนไทยไม่มีความคิดที่ชัดเจนเกี่ยวกับการท่องเที่ยวตามแบบที่ชาวตะวันตกเข้าใจกล่าวคือคนไทยไม่ใช้เวลาว่างในการท่องเที่ยวเพื่อความสุขสำราญ หลังจากนั้นกลุ่มชนชั้นสูง

ได้รับอิทธิพลความคิดการท่องเที่ยวแบบตะวันตกซึ่งหมายถึงการเดินทางเพื่อหาความสุข ซึ่งบุคคลในราชสำนักและข้าราชการชั้นสูงเป็นกลุ่มแรกที่ได้รับวิถีแบบตะวันตกมาปรับใช้ และการท่องเที่ยวไปในจังหวัดต่างๆหรือสถานที่ท่องเที่ยวต่างๆจึงเกิดขึ้นตั้งแต่กลางพุทธศตวรรษที่ 24 และวิถีชีวิตทางการท่องเที่ยวของชนชั้นสูงจึงแพร่หลายสู่คนทั่วไป

พุทธศตวรรษที่ 25 การท่องเที่ยวเป็นสิ่งที่มีความหมายพิเศษมากขึ้นสำหรับคนไทย คือเป็นการเดินทางเพื่อความสุขสำราญ เพื่อการพักผ่อนรักษาสุขภาพ และเพื่อทัศนศึกษาเปิดโลกทัศน์ ช่วงแรกของการพัฒนาการท่องเที่ยวในประเทศไทย กลุ่มชนชั้นสูงนิยมท่องเที่ยวไปในบริเวณหาดทรายชายทะเล หัวหินจึงเป็นสถานที่ท่องเที่ยวยอดนิยมโดยเฉพาะหลังจากที่ทางรถไฟผ่านไปถึงตั้งแต่ พ.ศ. 2503 เป็นต้นมา ความหมายของการท่องเที่ยวได้ขยายออกไปครอบคลุมกิจกรรมต่างๆ อาทิ ทัศนศึกษา การกีฬา การประชุมสัมมนา การท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรมและการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ลักษณะการท่องเที่ยว หลัง พ.ศ. 2503 สำหรับคนส่วนใหญ่แบ่งเป็น 2 ลักษณะคือ การท่องเที่ยวแบบส่วนตัวไปกับครอบครัวหรือกลุ่มเพื่อน และการท่องเที่ยวเชิงธุรกิจที่ไปกับบริษัทนำเที่ยว และในช่วง 10 ปีที่ผ่านมาจากกระแสการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในประเทศไทยของรัฐบาล คนไทยส่วนใหญ่จึงมีแนวโน้มที่จะท่องเที่ยวโดยเลือกท่องเที่ยวเชิงนิเวศ(เป็นเพชร จำปา:1:2545)

2.6.5 ภัทรสุภา ลีลานภาพรณ ได้ทำวิทยานิพนธ์ศาสนศาสตรมหาบัณฑิตเรื่อง การท่องเที่ยวเชิงพุทธ: ศึกษาเฉพาะกรณีแหล่งวัฒนธรรมในกรุงเทพมหานคร ผลการศึกษาพบว่า การท่องเที่ยวเชิงพุทธหมายถึงการเดินทางไปท่องเที่ยวยังพุทธศาสนสถานใดๆโดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อบำเพ็ญบุญกุศล 10 ประการหรืออย่างใดอย่างหนึ่งตามคติทางพระพุทธศาสนา นอกจากนั้นยังหมายถึง การเดินทางไปเพื่อสักการะสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ปฏิบัติธรรมและเข้าร่วมศาสนพิธี งานเทศกาล ประเพณีต่างๆ ปัจจัยที่ทำให้เกิดการท่องเที่ยวเชิงพุทธที่สำคัญได้แก่ พระมหากษัตริย์ทรงเป็นต้นแบบในการเสด็จประพาสไปสู่พุทธศาสนสถาน พระพุทธศาสนาผสมผสานอยู่ในวิถีการดำเนินชีวิตของชาวไทยมาแต่โบราณและกระแสสังคมในยุคโลกาภิวัตน์ทำให้ประชาชนนิยมหาทางออกจากความรีบเร่ง สับสน วุ่นวาย ด้วยการเดินทางท่องเที่ยวในลักษณะของการท่องเที่ยวเชิงพุทธ แหล่งวัฒนธรรมในกรุงเทพมหานคร 3 แหล่งดังกล่าวมีความสำคัญ ดังนี้ วัดพระศรีรัตนศาสดารามเปรียบเสมือนหนึ่งวัดคู่บ้านคู่เมืองของไทย ด้วยเหตุเป็นที่ประดิษฐานของพระแก้วมรกตและตั้งอยู่ในอาณาบริเวณเดียวกับพระบรมมหาราชวัง นอกจากนั้น ยังเป็นศูนย์รวมของแหล่งศิลปวิทยาการชั้นสูงหลายแขนง วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม เป็นมหาวิทยาลัยเปิดแห่งแรกของไทยที่รวบรวมเอาภูมิปัญญาไทยไว้ วัดเบญจมบพิตรดุสิตวนาราม เป็นวัดที่มีเอกลักษณ์โดดเด่นด้านศิลปกรรมและวิจิตรศิลป์ ด้วยเหตุที่ก่อสร้างตามแบบศิลปะไทยโบราณหากแต่ผสมผสานด้วยวัสดุที่ประดับตกแต่งนำเข้าจากต่างประเทศ วัดทั้งสามเป็นแหล่งวัฒนธรรมสำหรับการท่องเที่ยวเชิงพุทธโดยรูปธรรมและนามธรรม ทำให้ผู้เยี่ยมชมได้อนุตรริยะ 6 ประการคือ การเห็นอันยอดเยี่ยม การฟังอันยอดเยี่ยม การได้อันยอดเยี่ยม การศึกษาอันยอดเยี่ยม การบำรุงอันยอดเยี่ยม และการระลึกอันยอดเยี่ยม

จากการศึกษาการท่องเที่ยวเชิงพุทธในแหล่งวัฒนธรรมกรุงเทพมหานครทั้ง 3 แหล่งพบว่า นักท่องเที่ยวสามารถดำเนินกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาต่างๆ ได้ด้วยการสักการะสิ่งศักดิ์สิทธิ์ การ

สวดมนต์ การฟังธรรม และการบำเพ็ญภาวนา นอกจากนั้น ยังสามารถเยี่ยมชมและศึกษาแหล่งศิลปวัฒนธรรม ซึ่งก่อให้เกิดคุณค่าทางการท่องเที่ยวเชิงพุทธ

ความสำคัญและคุณค่าของการท่องเที่ยวเชิงพุทธที่สำคัญ 3 ด้านได้แก่ ด้านการอนุรักษ์วัฒนธรรมและประเพณี ก่อให้เกิดการอนุรักษ์มรดกวัฒนธรรมไทย เอกลักษณ์ของชาติและสืบทอดปรัชญาคติและศาสนคติ ด้านเศรษฐกิจ ช่วยลดปัญหาความยากจน และส่งเสริมปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ด้านการพัฒนาชีวิตและจิตใจ ก่อให้เกิดการส่งเสริมการพัฒนาคุณภาพคนและสังคม ส่งเสริมคุณธรรม จริยธรรม และศีลธรรมอันดี และส่งเสริมให้เกิดการเรียนรู้ทางด้านศาสตร์และศิลป์ของศิลปวัฒนธรรม ประเพณีไทย(ภัทร์สุภา สีสานภาพรรณ:ช:2551)

จากการสำรวจงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเกี่ยวกับการท่องเที่ยวที่ทบทวนมานั้น ยังไม่มีงานการศึกษาชิ้นใด ที่ศึกษาเกี่ยวกับอัตลักษณ์และรูปแบบการท่องเที่ยวเชิงพุทธกระบวนการเส้นทางบุญสู่เส้นทางธรรม ฯลฯ มีแต่งานวิจัยท่องเที่ยวแนวทางเชิงสุขภาพแบบภูมิปัญญาพื้นบ้านอีสานใต้ การพัฒนาศักยภาพของคนในท้องถิ่นในการบริหารจัดการการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนในกลุ่มจังหวัดอีสานใต้ ภาวะผู้นำของกลุ่มที่พักโฮมสเตย์ในแหล่งท่องเที่ยวอีสานใต้ แม่น้ำธาราวิชาการท่องเที่ยวก็ให้รายละเอียดเกี่ยวกับการท่องเที่ยวในแนวพุทธศาสนาเพียงเล็กน้อยเท่านั้น ส่วนมากงานวิชาการในแนวตะวันตกเป็นการให้ข้อมูลเกี่ยวกับการท่องเที่ยวในสังคมตะวันตก

ดังนั้นงานวิจัยฉบับนี้จึงต้องการศึกษาอัตลักษณ์และรูปแบบการท่องเที่ยวเชิงพุทธกระบวนการเปลี่ยนเส้นทางบุญสู่เส้นทางธรรม

บทที่ 3 วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาวิจัย “รูปแบบและกระบวนการจัดการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ กระบวนการเปลี่ยนแปลง “เส้นทางบุญสู่เส้นทางธรรม” เป็นการวิจัยแบบผสมผสานโดยใช้วิธีการเก็บรวบรวมและวิเคราะห์ข้อมูลทั้งในเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษารูปแบบ กิจกรรม และกระบวนการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เพื่อศึกษากระบวนการส่งเสริมการเรียนรู้และการสื่อสารคุณค่าของแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัดที่มีความสัมพันธ์กับกระบวนการเปลี่ยนแปลงจากเส้นทางบุญสู่เส้นทางธรรม เพื่อศึกษาเส้นทางการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาและแนวทางการส่งเสริมกิจกรรมการท่องเที่ยวเพื่อการเรียนรู้ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เพื่อศึกษาวิเคราะห์สภาพปัญหาและผลกระทบของการท่องเที่ยวที่มีต่อวิถีชีวิตและวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาใน ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

3.1 วิธีการศึกษาวิจัย

ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ มุ่งเน้นการศึกษาวิจัยในเชิงปฏิบัติการทั้งในเชิงคุณภาพและปริมาณที่เชื่อมโยงชุดความรู้ บุคลากร และกระบวนการจัดการด้านการเรียนรู้และการท่องเที่ยวเข้าด้วยกัน โดยมีวิธีการศึกษาใน 4 ลักษณะ ได้แก่

1. การศึกษาในเชิงเอกสาร (Documentary study) เพื่อค้นหาข้อมูลความรู้เกี่ยวกับรูปแบบกิจกรรม อัตลักษณ์ กระบวนการจัดการเพื่อการท่องเที่ยว เส้นทางท่องเที่ยว แนวทางการส่งเสริมกิจกรรมการท่องเที่ยวเพื่อการเรียนรู้ วิเคราะห์สภาพปัญหาและผลกระทบของการท่องเที่ยวที่มีต่อวิถีชีวิตและวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนา การพัฒนาจิตใจ และสาระสำคัญของการเรียนรู้ที่ปรากฏในแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัดในภาคตะวันออกเฉียงเหนือรวมทั้งแนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง
2. การศึกษาภาคสนามจากการประชุมกลุ่มย่อย (Focus group) ร่วมกับวัด คณะสงฆ์ นักท่องเที่ยว ผู้ประกอบการธุรกิจท่องเที่ยว และตัวแทนองค์กร/หน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการจัดการกิจกรรมการท่องเที่ยว ทั้งนี้ เพื่อทราบถึงแนวทางการจัดการทรัพยากรท่องเที่ยว และกระบวนการสื่อสารคุณค่า การพัฒนาจิตใจ และการเสริมสร้างเครือข่ายการเรียนรู้ของแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัด
3. การประชุมสัมมนาในเชิงวิชาการ เพื่อเป็นการสนับสนุนให้วัดและองค์กร/หน่วยงานที่เป็นกรณีศึกษาในทุกภูมิภาค ผู้ประกอบการและภาคเอกชน และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย ได้มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้เกี่ยวกับการส่งเสริมกิจกรรมการท่องเที่ยว การเพิ่มพูนความรู้ การสร้างอัตลักษณ์ เส้นทางท่องเที่ยว การสื่อสารคุณค่า การพัฒนาจิตใจ และการเสริมสร้างเครือข่ายการเรียนรู้ของวัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยว
4. การศึกษาความคิดเห็นจากนักท่องเที่ยว ผู้ประกอบการท่องเที่ยว/หรือบุคคลอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง เพื่อทราบถึงแนวทางการพัฒนา กิจกรรมการท่องเที่ยวที่เน้นการเสริมสร้างการเรียนรู้ตามหลักพระพุทธศาสนา ระบบความสัมพันธ์และผลกระทบของการท่องเที่ยวที่มีต่อวิถีชีวิตและวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนา

3.2 พื้นที่ศึกษา ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

เนื่องจากการศึกษาวิจัยในลักษณะของการส่งเสริมการจัดการท่องเที่ยวของวัด การพัฒนาเส้นทางท่องเที่ยวของวัดในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ คณะผู้วิจัย กำหนดวัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวและแหล่งเรียนรู้ตามหลักพระพุทธศาสนาในรูปแบบของพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ จำนวน 30 วัด ซึ่งเป็นวัดที่มีศักยภาพทางการท่องเที่ยวในระดับดีและดีมาก โดยมีเกณฑ์ดังนี้

1. เป็นวัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์และศิลปวัฒนธรรมที่มีความสำคัญในระดับสูงทั้งในระดับชุมชนและประเทศหรือเป็นสถานที่ส่งเสริมการเรียนรู้และปฏิบัติธรรมตามหลักการทางพระพุทธศาสนา โดยมีกิจกรรมที่แสดงถึงการส่งเสริมการเรียนรู้แก่นักท่องเที่ยวที่เป็นรูปธรรม

2. เป็นวัดที่ตั้งอยู่ในพื้นที่ ที่เชื่อมโยงกับวัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวอื่นๆ และเชื่อมโยงกับเส้นทางท่องเที่ยวประเภทอื่นๆ ในเขตพื้นที่เดียวกัน

3. เป็นวัดที่มีกระบวนการส่งเสริมการเรียนรู้และกระบวนการสื่อสารคุณค่าเพื่อการพัฒนาจิตใจในรูปแบบต่างๆ เพื่อให้การส่งเสริมการเรียนรู้ของบุคคลและสังคม โดยมีกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาเป็นพื้นฐาน

สำหรับการกำหนดวัดในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ 30 วัดนั้น ยึดตามเส้นทางท่องเที่ยวหลักในแต่ละจังหวัด โดยใช้วิธีการสุ่มแบบเจาะจง เพื่อให้ได้ข้อมูลเกี่ยวกับรูปแบบ อัตลักษณ์ และกระบวนการจัดการท่องเที่ยวของวัดนั้นๆ โดยกำหนดเป็นเส้นทางท่องเที่ยวในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ดังนี้

1.1 เส้นทางที่หนึ่ง เส้นทาง “ตำนานองค์พระธาตุ” จำนวน 10 วัด ได้แก่

- 1) วัดพระธาตุพนม จังหวัดนครพนม
- 2) วัดพระธาตุเรณู จังหวัดนครพนม
- 3) วัดหนองแวงพระมหาธาตุแก่นนคร จังหวัดขอนแก่น
- 4) วัดพระธาตุเรืองรอง จังหวัดศรีสะเกษ
- 5) วัดพระมหาเจติยชัยมงคล จังหวัดร้อยเอ็ด
- 6) วัดพระธาตุนาคู จังหวัดมหาสารคาม
- 7) วัดพระธาตุบังพวน จังหวัดหนองคาย
- 8) วัดพระธาตุขามแก่น ขอนแก่น
- 9) วัดพระธาตุหนองบัว จังหวัดอุบลราชธานี
- 10) วัดพระธาตุเชิงชุม จังหวัดสกลนคร

2.2 เส้นทางที่สองเส้นทาง “อภิวาทพระพุทธรูปคู่บ้านพระอริยสงฆ์คู่เมือง” จำนวน 10 วัด ได้แก่

- 1) หลวงพ่อพระใส วัดโพธิ์ชัย จังหวัดหนองคาย
- 2) พระเจ้าใหญ่อินทร์แปลง วัดมหาวนาราม จังหวัดอุบลราชธานี
- 3) สรีระของหลวงปู่คำคินิจ จุลมณี วัดถ้ำคูหาสวรรค์ อุบลราชธานี
- 4) รูปเหมือนหลวงปู่หลุย และพิพิธภัณฑพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต วัดป่าสุทธาวาส จังหวัดสกลนคร
- 5) พิพิธภัณฑหลวงพ่อเสาร์ กนตสีโล วัดดอนธาตุ จังหวัดอุบลราชธานี

- 6) พิพิธภัณฑสถานหลวงปู่เทสก์ เทสรังสี วัดหินหมากเป้ง จังหวัดหนองคาย
- 7) พิพิธภัณฑสถานและรูปเคารพพระโพธิธรรมาจารย์เถร (หลวงปู่สุวัจน์ สุวโจ) วัดป่าเขาน้อยจังหวัดบุรีรัมย์
- 8) พิพิธภัณฑสถานและรูปเคารพหลวงพ่อบุชา สุภัทโท วัดหนองป่าพง จังหวัดอุบลราชธานี
- 9) หุ่นขี้ผึ้งของหลวงพ่อบุชชาพรหมพาณัธ สีลวิสุทโธ วัดเนรมิตวิปัสสนา จังหวัดเลย
- 10) พิพิธภัณฑสถานและรูปเคารพพระเทพวิสุทธิมงคล (หลวงปู่ศรี มหาวิโร) วัดประชาคมวนาราม (ป่ากุง) จังหวัดร้อยเอ็ด

2.3 เส้นทางที่สาม เส้นทาง “รุ่งเรืองในพุทธธรรม” จำนวน 10 วัด ได้แก่

- 1) วัดป่าหนองหลุม จังหวัดขอนแก่น
- 2) วัดเนินพระเนาวนาราม จังหวัดหนองคาย
- 3) วัดป่านานาชาติ จังหวัดอุบลราชธานี
- 4) วัดเขาจันทร์งาม จังหวัดนครราชสีมา
- 5) วัดป่าบ้านสร้างขุย จังหวัดสกลนคร
- 6) วัดไตรสิกขาทลาลมตาราม จังหวัดสกลนคร
- 7) วัดป่าโสมพนัส จังหวัดสกลนคร
- 8) วัดคลองตาลอง นครราชสีมา
- 9) วัดพิชโสภาราม จังหวัดอุบลราชธานี
- 10) วัดป่าสาละวัน จังหวัดนครราชสีมา

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง คณะผู้วิจัยกำหนดประชากรและกลุ่มตัวอย่างในการศึกษา โดยเป็นการสุ่มกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง (Purposive Sampling) ตามความสำคัญของประเด็นที่ศึกษา ดังนี้

- 1) เจ้าอาวาส คณะสงฆ์ พระเถระผู้ใหญ่ ตัวแทนวัดและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการจัดการท่องเที่ยว การส่งเสริมการเรียนรู้ภายในวัดและหน่วยงานที่เป็นกรณีศึกษา โดยจากการศึกษาในเบื้องต้นพบว่า แต่ละวัดจะมีพระสงฆ์ และบุคคลผู้ที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมการเรียนรู้ในมิติต่างๆ ประมาณวัดละ 5-10 รูป/คน ดังนั้น คณะผู้ศึกษาจะใช้เป็นประชากรในการศึกษาทั้งหมด
- 2) ผู้ประกอบการนำเที่ยว ตัวแทนชุมชนที่มีส่วนร่วมในการพัฒนากิจกรรมท่องเที่ยวภาคเอกชน และตัวแทนจากหน่วยงานภาครัฐ โดยกำหนดกลุ่มตัวอย่าง 50 คน โดยการจัดประชุมสัมมนาร่วมกัน
- 3) กลุ่มนักท่องเที่ยวและประชาชนที่เกี่ยวข้องทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศ ซึ่งเป็นการศึกษาจากประชากรของนักท่องเที่ยวผู้ที่มารับฝึกปฏิบัติตามหลักการทางพระพุทธศาสนา และเป็นผู้ที่เดินทางท่องเที่ยวภายในวัดกรณีศึกษาดังกล่าว ซึ่งมีจำนวนมาก ดังนั้น ผู้วิจัยจึงกำหนดกลุ่มตัวอย่างชาวไทยจำนวน 204 คน โดยใช้สูตรของยามานะ (บวก + หรือ - ลบ 7 %) ในกรณีที่ประชากรมีมากกว่า 100,000 ราย และเมื่อนำแบบสอบถามมาวิเคราะห์พบว่า แบบสอบถามไม่สมบูรณ์จึงได้แบบสอบถามนักท่องเที่ยวชาวไทยจำนวน 198 ชุด สำหรับนักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศนั้น ผู้วิจัยกำหนดกลุ่มตัวอย่างไว้ 100 คน โดยใช้สูตรของยามานะ (บวก + หรือ - ลบ 7 %) ในกรณีที่ประชากรมีประมาณ 100,000 คน และเมื่อนำแบบสอบถามมาวิเคราะห์พบว่า แบบสอบถาม

ตอบไม่ครบจึงได้แบบสอบถามนักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศ จำนวน 77 คน โดยกำหนดจากการสุ่มกลุ่มตัวอย่างตามสัดส่วนแต่ละวัด/องค์กรใน ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

3.3 เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาวิจัยประกอบด้วย

1. แบบสอบถามสำหรับนักท่องเที่ยว โดยมีประเด็นที่เกี่ยวข้อง เช่น ข้อมูลพื้นฐาน ความรู้ เจตคติ ผลลัพธ์จากการท่องเที่ยว ความรู้ที่ได้รับ ความเข้าใจเกี่ยวกับการเรียนรู้และการพัฒนาจิตใจ จากการฝึกปฏิบัติของแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัดจัดกิจกรรมส่งเสริมการท่องเที่ยวภายใน คู่มือ กิจกรรม/การจัดการท่องเที่ยวภายในวัด การจัดระบบข้อมูล การให้บริการ และการส่งเสริมการเรียนรู้ของแหล่งท่องเที่ยวภายในวัด รวมทั้งสภาพปัญหา อุปสรรค และข้อมูลการท่องเที่ยวอื่นๆ เช่น ความสะดวกในการเข้าถึงและเส้นทางคมนาคม เป็นต้น

2. แบบสอบถามประกอบการสัมภาษณ์ สำหรับคณะสงฆ์และผู้ที่เกี่ยวข้อง โดยมีประเด็นที่สำคัญ เช่น รูปแบบ เส้นทางท่องเที่ยว อัตลักษณ์ และกระบวนการจัดการเรียนรู้ของแหล่งท่องเที่ยว การพัฒนาระบบการจัดการทั่วไป เป็นต้น

3. การประชุมกลุ่มย่อย (Focus Group) และการสัมมนาเชิงวิชาการเพื่อวิเคราะห์การส่งเสริมการเรียนรู้ในแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัด ผลกระทบ ความสัมพันธ์กับการพัฒนาสังคม เศรษฐกิจของชุมชน กระบวนการสื่อสารคุณค่าและแนวปฏิบัติตามหลักการทางพระพุทธศาสนา เป็นต้น รวมทั้งการค้นหารูปแบบและแนวทางการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวประเภทวัดที่เหมาะสม

4. การสังเกตการณ์จัดกิจกรรม การเรียนรู้และการปฏิบัติสมาธิวิปัสสนาตามหลักการทางพระพุทธศาสนาของนักท่องเที่ยว

5. การใช้เทคนิคการถ่ายภาพ การจัดแผนภูมิ/แผนภาพ เพื่อศึกษาแนวทางการจัดสภาพการณ์ที่เหมาะสมกับการเรียนรู้ การพัฒนาจิตใจ และการเชื่อมโยงเครือข่ายการเรียนรู้ในแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัด

3.4 การเก็บรวบรวมข้อมูล

คณะผู้วิจัยได้ใช้วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลที่หลากหลาย เพื่อให้ได้ข้อมูลตามวัตถุประสงค์ของการศึกษาวิจัย โดยมีวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล ดังนี้

1. การสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Observations Participant) ซึ่งเป็นการสังเกตพฤติกรรม และการแสดงออกของฝ่ายต่างๆ ที่จะทำให้ควบคู่กับการสัมภาษณ์พระสงฆ์ และเข้าร่วมกิจกรรมกับ ชุมชน นักท่องเที่ยว เพื่อให้สามารถมองเห็นถึงกระบวนการเสริมสร้างการเรียนรู้ กระบวนการพัฒนา จิตใจจากการฝึกปฏิบัติของแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัดทั้งในด้านพุทธศิลป์ คุณค่า สาระการเรียนรู้ และปฏิบัติตามหลักพุทธศาสนา เป็นต้น

2. การสัมภาษณ์ คณะผู้วิจัยใช้การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interviews) สำหรับพระ เณรผู้ใหญ่ นักวิชาการ ผู้ประกอบการท่องเที่ยว ผู้นำชุมชน และผู้เกี่ยวข้องกับการส่งเสริมกิจกรรม การท่องเที่ยวภายในวัด เพื่อศึกษารูปแบบและกระบวนการจัดการเรียนรู้ของแหล่งท่องเที่ยว และ เพื่อศึกษาถึงผลกระทบที่เกิดขึ้น เป็นต้น

3. การใช้แบบสอบถาม เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลความคิดเห็นจากนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทย และชาวต่างประเทศในด้านกระบวนการจัดการเรียนรู้ที่เหมาะสมทั้งในด้านรูปธรรมหรือด้านพุทธรศิลป์ (สถาปัตยกรรม ประติมากรรม จิตรกรรม) ความรู้เกี่ยวกับวัดและพระสงฆ์ ความรู้ด้านกิจกรรม และวัฒนธรรมประเพณีทางพระพุทธศาสนา และในด้านนามธรรม คือ ความรู้เกี่ยวกับหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา เส้นทางท่องเที่ยว การพัฒนาสังคม เป็นต้น

4. การประชุมกลุ่มย่อย (Focus Group) และการสัมภาษณ์เชิงวิชาการเพื่อศึกษาเกี่ยวกับเส้นทางท่องเที่ยว การจัดการทรัพยากรท่องเที่ยว การสื่อสารเพื่อเสริมสร้างคุณค่าและการพัฒนาจิตใจแก่นักท่องเที่ยว โดยเน้นการสื่อสารคุณค่าทางพุทธธรรม และวิถีการปฏิบัติเกี่ยวกับการพัฒนาจิตใจตามหลักการทางพระพุทธศาสนา เช่น การปฏิบัติสมาธิ วิปัสสนา รวมทั้งการเรียนรู้ในด้านสุนทรียศาสตร์ที่เชื่อมโยงกับชีวิตและการปฏิบัติเพื่อความเจริญด้านจิตใจและปัญญา

5. การสังเกตและการใช้เทคนิคการถ่ายภาพเพื่อศึกษาแนวทางการเสริมสร้างเครือข่ายการเรียนรู้ของแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัดในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ โดยมุ่งเน้นการเชื่อมโยง ความรู้ และกระบวนการเพื่อส่งเสริมกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงพุทธหรือการเรียนรู้เพื่อก่อให้เกิดประโยชน์แก่การพัฒนาจิตใจและปัญญา

3.5 การวิเคราะห์ข้อมูล

เมื่อได้มีการศึกษาในพื้นที่วัดทั้ง 30 วัด การสัมภาษณ์ การประชุมกลุ่มย่อย และได้แบบสอบถามกลับคืนมาแล้ว ผู้วิจัยดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูลตามขั้นตอนดังต่อไปนี้

1. การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ มุ่งเน้นการวิเคราะห์โดยการสรุปตามสาระสำคัญด้านเนื้อหาที่กำหนดไว้ โดยวิเคราะห์

1) รูปแบบและกระบวนการจัดการเรียนรู้ที่เหมาะสมทั้งในด้านรูปธรรม ความรู้เกี่ยวกับวัดและพระสงฆ์ ความรู้ด้านกิจกรรม และวัฒนธรรมประเพณีทางพระพุทธศาสนา และในด้านนามธรรม คือ ความรู้เกี่ยวกับหลักปฏิบัติทางพระพุทธศาสนา ทั้งด้านศาสนวัตถุ ศาสนบุคคล ศาสนพิธี และศาสนธรรม เป็นต้น

2) กระบวนการสื่อสารเพื่อเสริมสร้างคุณค่าและการพัฒนาจิตใจแก่นักท่องเที่ยว โดยเน้นการสื่อสารคุณค่าทางพุทธธรรม และวิถีการปฏิบัติเกี่ยวกับการพัฒนาจิตใจตามหลักการทางพระพุทธศาสนา เช่น การปฏิบัติสมาธิ วิปัสสนา รวมทั้งการเรียนรู้ในด้านสุนทรียศาสตร์ที่เชื่อมโยงกับชีวิตและการปฏิบัติเพื่อความเจริญด้านจิตใจและปัญญา

3) กระบวนการเสริมสร้างเครือข่ายการเรียนรู้ของแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัดในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ โดยมุ่งเน้นการเชื่อมโยงคน ความรู้ และกระบวนการที่มีการทำกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงพุทธหรือการเรียนรู้เพื่อก่อให้เกิดประโยชน์แก่การพัฒนาจิตใจและปัญญา

4) การศึกษาการมีส่วนร่วมของวัดและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับวัดที่เป็นกรณีศึกษา ในมิติของการจัดการเรียนรู้ กระบวนการสื่อสารคุณค่า การพัฒนาจิตใจ และการเสริมสร้างกระบวนการเครือข่ายการเรียนรู้ในมิติต่างๆ ร่วมกัน

5) การศึกษาสภาพปัญหา อุปสรรค ของการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ การสื่อสารเชิงพุทธและการส่งเสริมการท่องเที่ยวภายในวัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยว รวมทั้งแนวทางการพัฒนาการ

ห้องเที่ยวเชิงการเรียนรู้ที่มีความเหมาะสมกับการท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัดและกิจกรรมประเพณี

2. การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณ เน้นการศึกษวิเคราะห์ข้อมูลจากแบบสอบถามที่ได้เก็บรวบรวมจากนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและต่างประเทศจำนวน 304 คนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ โดยมีขั้นตอนการศึกษวิเคราะห์ข้อมูลดังนี้

1) เลือกแบบสอบถามที่มีความสมบูรณ์ในการตอบไปวิเคราะห์ข้อมูล โดยใช้โปรแกรมคอมพิวเตอร์สำเร็จรูป

2) แบบสอบถามตอนที่ 1 ซึ่งเป็นแบบสอบถามเกี่ยวกับปัจจัยพื้นฐานของกลุ่มตัวอย่าง ความสนใจและกิจกรรมการท่องเที่ยว โดยทำการวิเคราะห์โดยใช้วิธีหาค่าความถี่ (Frequency) ค่าร้อยละ (Percentage) แล้วนำมาเสนอในรูปตารางประกอบคำบรรยาย

3) แบบสอบถามตอนที่ 2 ซึ่งเป็นข้อมูลความคิดเห็นของนักท่องเที่ยวเกี่ยวกับการจัดระบบข้อมูล การให้บริการ และการจัดการและการส่งเสริมการเรียนรู้ของแหล่งท่องเที่ยวภายในวัด โดยทำการวิเคราะห์โดยคำนวณหาค่าความถี่ ค่าร้อยละ คะแนนเฉลี่ย ($\bar{X}$) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) เป็นรายชื่อและรายด้าน และเฉลี่ยรวมทุกด้าน โดยมีเกณฑ์ในการพิจารณาค่าเฉลี่ยของคะแนน เพื่อให้เห็นระดับของการกิจกรรมการท่องเที่ยวและการเรียนรู้ในแต่ละด้าน จากกลุ่มตัวอย่าง ดังนี้

ค่าเฉลี่ย 1.00 - 1.50 = มีความเหมาะสมในระดับน้อยมาก

ค่าเฉลี่ย 1.51- 2.50 = มีความเหมาะสมในระดับน้อย

ค่าเฉลี่ย 2.51- 3.50 = มีความเหมาะสมในระดับปานกลาง

ค่าเฉลี่ย 3.51- 4.50 = มีความเหมาะสมในระดับมาก

ค่าเฉลี่ย 4.51- 5.00 = มีความเหมาะสมในระดับมากที่สุด

4) แบบสอบถามส่วนที่ 3 ซึ่งเป็นข้อมูลด้านเจตคติและผลลัพธ์จากการปฏิบัติในการเรียนรู้ตามแนวพระพุทธศาสนา การฝึกหัดสมาธิ เป็นต้น โดยทำการวิเคราะห์โดยคำนวณหาค่าความถี่ ค่าร้อยละ คะแนนเฉลี่ย ($\bar{X}$) ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) เป็นรายชื่อและรายด้าน และเฉลี่ยรวมทุกด้าน โดยมีเกณฑ์ในการพิจารณาค่าเฉลี่ยของคะแนน เพื่อให้เห็นระดับของการกิจกรรมการท่องเที่ยวและการเรียนรู้ในแต่ละด้าน จากกลุ่มตัวอย่าง ดังนี้

ค่าเฉลี่ย 1.00 - 1.50 = มีความรู้สึกและได้รับผลการปฏิบัติในระดับน้อยมาก

ค่าเฉลี่ย 1.51- 2.50 = มีความรู้สึกและได้รับผลการปฏิบัติในระดับน้อย

ค่าเฉลี่ย 2.51- 3.50 = มีความรู้สึกและได้รับผลการปฏิบัติในระดับปานกลาง

ค่าเฉลี่ย 3.51- 4.50 = มีความรู้สึกและได้รับผลการปฏิบัติในระดับมาก

ค่าเฉลี่ย 4.51- 5.00 = มีความรู้สึกและได้รับผลการปฏิบัติในระดับมากที่สุด

5) นำข้อมูลมาวิเคราะห์ทางสถิติเพื่อศึกษาค่าเป็นกลางทางสถิติ และเพื่อการวิเคราะห์ปัจจัยข้อมูลพื้นฐานส่วนบุคคลกับความคิดเห็นที่มีต่อแหล่งท่องเที่ยวและการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นจากการท่องเที่ยวของวัด

6) การวิเคราะห์ สังเคราะห์ข้อมูลโดยการเชื่อมโยงแนวคิดทฤษฎีที่ได้กล่าวแล้ว เพื่อให้เห็นชุดความรู้ กระบวนการ และแนวทางการส่งเสริมกิจกรรมการท่องเที่ยวของวัด

3.6 การวิเคราะห์ข้อมูลและสถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล

1. การวิเคราะห์ข้อมูลพื้นฐานของผู้ตอบแบบสอบถาม วิเคราะห์ข้อมูลโดยการแจกแจงความถี่ (Frequency) และหาร้อยละ (Percentage) ในการอธิบายข้อมูลพื้นฐานของผู้ตอบแบบสอบถาม

2. การวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับการจัดระบบข้อมูล การให้บริการ และการจัดการและการส่งเสริมการเรียนรู้ของแหล่งท่องเที่ยวภายในวัด จากกลุ่มผู้ให้ข้อมูลที่ได้มาศึกษาและเที่ยวชมภายในวัด โดยการหาค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) เพื่ออธิบายข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับระดับการจัดระบบข้อมูล การให้บริการ และการจัดการและการส่งเสริมการเรียนรู้ของแหล่งท่องเที่ยวภายในวัด จากกลุ่มผู้ให้ข้อมูลที่ได้มาศึกษาและเที่ยวชมภายในวัด

3. การวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับข้อมูลด้านเจตคติและผลลัพธ์จากการปฏิบัติในการเรียนรู้ตามแนวพระพุทธศาสนาอันเป็นผลการเรียนรู้จากแหล่งท่องเที่ยวที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวของวัด จากกลุ่มผู้ให้ข้อมูลที่ได้มาศึกษาและเที่ยวชมภายในวัด โดยการหาค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) เพื่อวัดระดับเจตคติและผลลัพธ์จากการปฏิบัติในการเรียนรู้ตามแนวพระพุทธศาสนาของกลุ่มผู้ให้ข้อมูลที่ได้มาศึกษาและเที่ยวชมภายในวัด

4. การวิเคราะห์ สังเคราะห์ข้อมูลจากทุกฝ่ายดังกล่าว โดยการเชื่อมโยงแนวคิด ทฤษฎีที่ได้กล่าวแล้ว เพื่อให้เห็นชุดความรู้ กระบวนการ และแนวทางการส่งเสริมกิจกรรมการเรียนรู้ในแหล่งท่องเที่ยว

3.7 การนำเสนอผลการศึกษาวิจัย

การนำเสนอข้อมูลจะอยู่ในลักษณะการพรรณนาความ (Descriptive Presentation) ประกอบตารางและการพรรณนาความประกอบการบรรยายเหตุการณ์ที่เกี่ยวข้องกับข้อมูลพื้นฐานของนักท่องเที่ยว รูปแบบและกระบวนการเรียนรู้ของแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัด กระบวนการสื่อสารเพื่อเสริมสร้างคุณค่าและการพัฒนาจิตใจแก่นักท่องเที่ยว โดยเน้นการสื่อสารคุณค่าทางพุทธธรรมและวิถีการปฏิบัติเกี่ยวกับการพัฒนาจิตใจตามหลักการทางพระพุทธศาสนา เช่น การปฏิบัติสมาธิ วิปัสสนา รวมทั้งการเรียนรู้ในด้านวัฒนธรรม ภูมิปัญญา และหลักสุนทรียศาสตร์ที่เชื่อมโยงกับชีวิตและการปฏิบัติเพื่อความเจริญด้านจิตใจและปัญญา

รวมทั้งการเสริมสร้างเครือข่ายการเรียนรู้ของแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัดในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ โดยมุ่งเน้นการเชื่อมโยงคน นักท่องเที่ยว ผู้ประกอบการท่องเที่ยว ความรู้ทางพระพุทธศาสนา วัฒนธรรม และกระบวนการที่มีการทำกิจกรรมร่วมกัน เพื่อส่งเสริมกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงพุทธหรือการเรียนรู้เพื่อก่อให้เกิดประโยชน์แก่การพัฒนาจิตใจและปัญญา

3.8 สรุป

การศึกษาวิจัย “รูปแบบและกระบวนการจัดการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ กระบวนการเปลี่ยนแปลง “เส้นทางบุญสู่เส้นทางธรรม” เป็นการวิจัยแบบผสมผสานที่ใช้วิธีการเก็บรวบรวมและวิเคราะห์ข้อมูลทั้งในเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพจากกลุ่มตัวอย่างทั้งที่เป็นพระสงฆ์ พระเถระผู้ใหญ่ ผู้ที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมการท่องเที่ยว/การเรียนรู้ภายใน

วัด ผู้ทรงคุณวุฒิ นักวิชาการด้านการท่องเที่ยว และจากกลุ่มตัวอย่างนักท่องเที่ยวทั้งนักท่องเที่ยวชาวไทยและนักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศรวมจำนวน 304 คนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ โดยใช้แบบสอบถาม การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interviews) การสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Observations Participant) การประชุมกลุ่มย่อย (Focus Group) และการสัมภาษณ์เชิงวิชาการเป็นเครื่องมือในการศึกษา แล้วนำข้อมูลที่ได้จากกระบวนการวิจัยมาวิเคราะห์ด้วยสถิติพื้นฐาน ได้แก่ การแจกแจงความถี่ (Frequency) การหาค่าร้อยละ (Percentage) ค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) และค่าเฉลี่ยเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) เพื่ออธิบายข้อมูลพื้นฐานในการศึกษา แล้วทำการวิเคราะห์ สังเคราะห์ในเชิงคุณภาพ เพื่ออธิบายผลการวิจัยตามที่กำหนดไว้ในวัตถุประสงค์การวิจัย

บทที่ 4 ผลการศึกษาและการอภิปรายผล

บทนี้ เป็นผลการศึกษาตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยที่กำหนดไว้ คือ 1) เพื่อศึกษารูปแบบกิจกรรม อัตลักษณ์ และกระบวนการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ 2) เพื่อศึกษาพฤติกรรมของนักท่องเที่ยวและกระบวนการส่งเสริมการเรียนรู้และการสื่อสารคุณค่าของแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัดที่มีความสัมพันธ์กับกระบวนการเปลี่ยนแปลงจากเส้นทางบุญสู่เส้นทางธรรม 3) เพื่อศึกษาเส้นทางและประเมินทรัพยากรการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนา รวมทั้งแนวทางการส่งเสริมกิจกรรมการท่องเที่ยวเพื่อการเรียนรู้ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ 4) เพื่อศึกษาวิเคราะห์สภาพปัญหาและผลกระทบของการท่องเที่ยวที่มีต่อวิถีชีวิตและวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

โดยผลการศึกษาจากการเก็บรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับ อัตลักษณ์ กิจกรรมทางศาสนาและประเพณีของสังคมที่เชื่อมโยงกับกิจกรรมทางพระพุทธศาสนา กิจกรรมส่งเสริมการเรียนรู้ของวัด จากความคิดเห็นจากนักท่องเที่ยว การสัมภาษณ์ พระเถระ พระภิกษุ-สามเณร นักวิชาการ นักท่องเที่ยว เจ้าอาวาส พระภิกษุสามเณร กรรมการวัด หน่วยงานของภาครัฐและเอกชน ที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และจากการประชุมกลุ่มย่อย รวมทั้งจากหนังสือ ตำรา หนังสือประวัติวัด เอกสารแผ่นพับเกี่ยวกับวัดและผู้ที่เกี่ยวข้องกับการจัดกิจกรรมส่งเสริมการท่องเที่ยวประเภทวัด 30 แห่ง นำมาวิเคราะห์ สังเคราะห์ให้สอดคล้องกับจุดมุ่งหมายของการวิจัย ซึ่งคณะผู้วิจัย ได้กำหนดการนำเสนอไว้เป็น 4 ส่วน ดังต่อไปนี้

4.1 รูปแบบ กิจกรรม และกระบวนการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

4.2 พฤติกรรมของนักท่องเที่ยวและกระบวนการส่งเสริมการเรียนรู้และการสื่อสารคุณค่าของแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัดที่มีความสัมพันธ์กับกระบวนการเปลี่ยนแปลงเส้นทางบุญสู่เส้นทางธรรม

4.3 เส้นทางท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาและแนวทางการส่งเสริมกิจกรรมการท่องเที่ยวเพื่อการเรียนรู้ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

4.4 วิเคราะห์สภาพปัญหาและผลกระทบของการท่องเที่ยวที่มีต่อวิถีชีวิตและวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ โดยมีผลการศึกษา ดังนี้

4.1 รูปแบบ กิจกรรม และกระบวนการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

การท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนา หรือการท่องเที่ยวเพื่อไปปฏิบัติธรรม ทำบุญไหว้พระ ขอพรสิ่งศักดิ์สิทธิ์และทำกิจกรรมทางศาสนา เป็นรูปแบบการท่องเที่ยวที่จัดขึ้นเพื่อให้สอดคล้องกับความสนใจของนักท่องเที่ยวและตรงกับความต้องการของกลุ่มเป้าหมาย การท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาในภาคตะวันออกเฉียงเหนือได้รับความสนใจจากนักท่องเที่ยวเป็นอย่างมาก โดยเฉพาะนักท่องเที่ยวที่สนใจสิ่งศักดิ์สิทธิ์คู่บ้านคู่เมืองเช่นองค์พระธาตุ หรือ พระพุทธรูปซึ่งเป็นที่เคารพศรัทธาของคนทั่วไป นอกจากนี้ยังมีความโดดเด่นจากพระอริยสงฆ์ ในสายวิปัสสนาและ วัดป่าสายกรรมฐาน ที่มีชื่อเสียงเป็นที่เคารพศรัทธาเป็นจำนวนมาก และยิ่งในสภาพสังคมปัจจุบันที่คนส่วนใหญ่ประสบกับปัญหาในการดำเนินชีวิต มีความทุกข์ และความเครียดต่างๆ จึงทำให้สนใจในการมาร่วมปฏิบัติธรรมตามวัดต่างๆ ที่มีโครงการปฏิบัติธรรมอยู่เป็นประจำ ดังจะเห็นได้จากวัดต่างๆ มีการจัดกิจกรรมปฏิบัติธรรมและมีผู้เข้าร่วมกิจกรรมเป็นจำนวนมาก คณะผู้วิจัยได้ศึกษาวิเคราะห์ข้อมูลของนักท่องเที่ยวและความสนใจในรูปแบบและกิจกรรมการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาในภาคตะวันออกเฉียงเหนือแล้วพบว่า รูปแบบและกระบวนการจัดการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ มี 3 ลักษณะตามอัตลักษณ์ของวัด คือ 1) ลักษณะการท่องเที่ยวที่มุ่งชื่นชมความงามของสถาปัตยกรรม และความงดงามของวัดต่างๆ เช่นการเที่ยวชมองค์พระธาตุ เป็นต้นเรียกการท่องเที่ยววัดประเภทนี้ว่า การท่องเที่ยวแบบเปิดประสบการณ์ 2) ลักษณะการท่องเที่ยวที่มีแรงผลักดันจากความศรัทธาในความศักดิ์สิทธิ์ของพระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์ และศรัทธาต่อวัตรปฏิบัติและศิลาจารวัตรที่งดงามของพระสงฆ์ สุปฏิปันโน ซึ่งมีปรากฏจำนวนมากในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เรียกรูปแบบการท่องเที่ยววัดประเภทนี้ว่า การท่องเที่ยวแบบผจญศรัทธา และ 3) ลักษณะการท่องเที่ยวที่แฝงอยู่ในกระบวนการพัฒนาปัญญา อันมีพื้นฐานจากความต้องการที่จะหาหนทางพ้นทุกข์ของคนในสังคมที่เต็มไปด้วยความทุกข์ในการดำเนินชีวิต ทำให้ผู้คนเริ่มหันหน้าเข้าวัดมาศึกษาอบรมปฏิบัติธรรมในวัดต่างๆ ซึ่งมีแนวโน้มที่มากขึ้น เรียกการท่องเที่ยวในลักษณะของการเข้าร่วมกิจกรรมปฏิบัติธรรมนี้ว่า การท่องเที่ยวแบบพัฒนาจิตใจ

จากลักษณะการท่องเที่ยวดังกล่าวคณะผู้วิจัยจึงได้ทำการคัดเลือกวัดตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษาครั้งนี้ จำนวน 30 วัด เพื่อการศึกษารูปแบบ กิจกรรมและกระบวนการจัดการท่องเที่ยวของแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัด โดยเน้นรูปแบบและกระบวนการจัดการเรียนรู้ที่เหมาะสมทั้งในด้านรูปธรรมหรือด้านพุทธศิลป์ กิจกรรม วัฒนธรรมประเพณีทางพระพุทธศาสนา และในด้านนามธรรม คือความรู้เกี่ยวกับหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ซึ่งพบว่าแต่ละวัดมีรูปแบบ กิจกรรม และกระบวนการท่องเที่ยวในทางพระพุทธศาสนาแตกต่างกัน ดังนี้

4.1.1 รูปแบบการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

จากการศึกษาข้อมูลของวัดต่างๆในภาคตะวันออกเฉียงเหนือรวมถึงศึกษาข้อมูลกลุ่มนักท่องเที่ยวที่สนใจท่องเที่ยววัดในเขตภาคตะวันออกเฉียงเหนือ คณะผู้วิจัยจึงได้รวบรวมวัดที่มีความโดดเด่นทั้งในมิติของความงามด้านพุทธศิลป์เชิงประวัติศาสตร์ มิติของความศรัทธาในวัตรปฏิบัติของพระอริยสงฆ์ในวัดป่า และมีมิติของวัดที่มีการจัดกิจกรรมที่สร้างเสริมพัฒนาจิต และปัญญาของนักท่องเที่ยว ซึ่งได้รวบรวมวัดจำนวน 30 โดยจัดกลุ่มได้ 3 กลุ่มดังนี้

1.1 รูปแบบเพื่อไหว้พระธาตุอย่างเดียวนั้นมี 10 แห่ง คือ 1) พระธาตุพนม 2) พระธาตุเรณู 3) พระมหาธาตุแก่นนครอนุสรณ์สาธุชน 4) พระธาตุเรืองรอง 5) พระมหาเจดีย์ชัยมงคล 6) พระบรมธาตุนาคุณ 7) ธาตุบังพวน 8) พระธาตุขามแก่น 9) พระธาตุเจดีย์ศรีมหาโพธิ์(วัดหนองบัว) 10) พระธาตุเชิงชุม จาก 10 วัด ดังกล่าวเป็นวัดที่เกี่ยวข้องกับพระบรมสารีริกธาตุมีความสัมพันธ์กับพระพุทธเจ้าเพราะเป็นกระดูกส่วนใดส่วนหนึ่งของพระองค์ จึงเชื่อมโยงไปสู่ความศรัทธาของชาวพุทธ นำไปสู่การสร้างสัญลักษณ์ทางศาสนาว่าศรัทธาเป็นตัวขับเคลื่อนให้เกิดการก่อสร้างสถานที่ประดิษฐานพระบรมสารีริกธาตุเพื่อเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจ และตั้งชื่อเรียกสถาปัตยกรรมให้เป็นที่หมายรู้ร่วมกันเช่นตั้งชื่อว่า พนม เรียกพร้อมกับพระบรมสารีริกธาตุ(อุรังคธาตุ) ว่า พระธาตุพนม หรือตั้งชื่อตามชื่อของสถานที่ก่อสร้างเช่นธาตุเรณู พระบรมธาตุนาคุณ กล่าวได้ว่าพระธาตุเป็นภาพสะท้อนศรัทธาอันบริสุทธิ์ที่มีต่อพระพุทธเจ้า นอกจากนั้นเป็นศูนย์รวมดวงจิตของชาวพุทธ เป็นป่าวให้เกิดสมาธิขณะที่สำรวมจิตเพ่งไปยังองค์พระธาตุ นำไปสู่พิธีกรรมทางศาสนาในรูปแบบต่างๆและก่อให้เกิดประเพณีท้องถิ่น รูปแบบองค์พระเจดีย์ในทางภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีทั้งรูปแบบที่สร้างแบบเรียบง่ายข้างในกลวง ไม่มีพื้นที่ภายในไว้ใช้สอย และพระธาตุที่สร้างแบบสมัยใหม่ มีพื้นที่ภายในสำหรับใช้สอย ตำนานพระธาตุถือว่าเป็นศรัทธาคู่กับปัญญาของประชาชนภาคตะวันออกเฉียงเหนือมาช้านาน เนื้อหาอื่นใดการสร้างพระธาตุเป็นการระลึกถึงพระพุทธเจ้า รูปแบบขององค์พระธาตุยังสื่อถึงภูมิทัศน์ที่มนุษย์ต้องเผชิญเวียนวายตายเกิดในสังสารวัฏ เชื่อมโยงคำสอนจึงสื่อในรูปของสถาปัตยกรรมก่อให้เกิดพลังศรัทธาไปสู่การเดินทางท่องเที่ยวสักการะเพื่อเรียนรู้เกี่ยวกับพระพุทธศาสนา การคัดเลือกพระธาตุสำหรับงานวิจัยนี้ 10 พระธาตุ โดยอาศัยเกณฑ์คือความเก่าแก่ของพระธาตุและมีตำนานบันทึกไว้ หรือเป็นพระธาตุกึ่งพิพธิภณห์สื่อถึงคำสอนทางพระพุทธศาสนา สื่อถึงศรัทธา สื่อถึงการสร้างบ้านเมือง เผ่าพันธุ์ ปรัชญาท้องถิ่น ศิลปวัฒนธรรม พื้นบ้าน ประเพณีต่างๆ สื่อถึงเหตุการณ์ต่างๆที่เกิดขึ้นในประเทศและจังหวัดนั้นๆ

ในจำนวนพระธาตุทั้ง 10 นั้น พระธาตุพนม พระธาตุบังพวน พระธาตุเชิงชุม พระธาตุขามแก่น มีความเกี่ยวข้องกับพระพุทธเจ้าโดยมีตำนานอุรังคนิทานเป็นต้นเค้าให้ทราบถึงตำนานการก่อสร้าง ข้อมูลระดับตำนานได้กล่าวถึงการเสด็จมาของพระพุทธเจ้าที่อาณาจักรศรีโคตรบูร ซึ่งอาณาจักรนี้ครอบคลุมพื้นที่จังหวัดอุดรธานี หนองคาย สกลนคร นครพนม และประเทศลาวบางส่วน ตำนานพระธาตุพนม มีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตของชาวภาคตะวันออกเฉียงเหนือ รวมถึงต่อสถาปัตยกรรมในรูปแบบการสร้างองค์พระธาตุเจดีย์ในหลายๆพื้นที่ เช่นพระธาตุเรณู พระธาตุเชิงชุม เป็นต้น พระบรมธาตุนาคุณ เกี่ยวข้องกับพระบรมสารีริกธาตุของพระพุทธเจ้า เพราะสถานที่ค้นพบพระบรมธาตุเป็นที่ตั้งของเมืองโบราณสมัยทวารวดี ดังนั้นกลุ่มพระธาตุทั้ง 5 นี้มีความเชื่อมโยงกับตำนานและสถานที่ตั้งและสถานที่ค้นพบ ส่วนพระธาตุอีก 5 องค์เป็นพระธาตุน้องใหม่ มีการสร้างประยุกต์โดยทำเป็นขั้นๆให้ประชาชนเข้าถึงได้ง่าย และพระธาตุที่สร้างใหม่ นอกจากจะมีความงามและความยิ่งใหญ่ขององค์พระธาตุแล้ว ปัจจัยสำคัญที่ช่วยส่งเสริมการท่องเที่ยวคือความเชื่อและความศรัทธาที่ดีถือถือเป็นพลังอำนาจในการดึงดูดนักท่องเที่ยวเป็นอย่างมาก เนื้อหาอื่นใดประชาชนได้คุณค่าทางด้านจิตใจเพราะธาตุเป็นจิตวิญญาณของประชาชนชาวภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ความเก่าแก่ของพระธาตุพนมทำให้ประชาชนในประเทศไทยและประเทศลาวมีความเคารพศรัทธาและมีความเชื่อว่าไหว้พระธาตุได้อานิสงส์สูงสุดเมื่อตายไปแล้วจะไปเกิดในที่สุขสบาย สอดคล้องกับคัมภีร์พระไตรปิฎกดังนี้

“ข้าพเจ้านั้นไหว้รัตนเจดีย์ซึ่งคลุมด้วยข่ายทองคำ แล้วได้ทำใจให้เลื่อมใสในพระสัพพัญญูได้ชักชวนคนอื่น ๆ ในการให้ทานนั้นขอเชิญท่านทั้งหลายบูชาพระบรมสารีริกธาตุของพระพุทธเจ้าผู้ควรบูชาด้วยการบูชาพระบรมสารีริกธาตุอย่างนี้ท่านทั้งหลายละจากอัตภาพนี้แล้วจักไปสู่สวรรค์ข้าพเจ้าได้ทำกุศลกรรมนั้นไว้เท่านี้ตนเองจึงเสวยสุขอันเป็นทิพย์บันเทิงอยู่ในท่ามกลางหมู่เทวดาชั้นดาวดึงส์ (พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย วิมานวัตถุ:26:1205:151)

1.2) รูปแบบไหว้พระพุทธรูปและพระอริยสงฆ์ มี 10 แห่งคือ 1)วัดโพธิ์ชัย อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย 2)วัดมหาวนาราม อำเภอเมือง จังหวัดอุบลราชธานี 3)วัดหินหมากเป้ง อำเภอศรีเชียงใหม่ จังหวัดหนองคาย 4)วัดป่าสุทธาวาส อำเภอเมือง จังหวัดสกลนคร 5)วัดถ้ำคูหาสวรรค์ อำเภอโขงเจียม จังหวัดอุบลราชธานี 6)วัดดอนธาตุ อำเภอพิบูลมังสาหาร จังหวัดอุบลราชธานี 7)วัดหนองป่าพง อำเภวารินชำราบ จังหวัดอุบลราชธานี 8)วัดป่าเขาน้อย อำเภอเมือง จังหวัดบุรีรัมย์ 9)วัดเนรมิตวิปัสสนา อำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย 10)วัดประชาคมวนาราม(วัดป่ากุง) อำเภอศรีสมเด็จ จังหวัดร้อยเอ็ด

การสร้างเมืองในสมัยอดีต เจ้าเมืองมักจะสร้างพระพุทธรูปไว้เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจของประชาชนที่นับถือพุทธศาสนา เพื่อประโยชน์ในการปกครอง การไหว้พระพุทธรูปเป็นการนึกถึงพุทธคุณ และน้อมนำมาใช้ในชีวิตประจำวันเช่นการสร้างพระเจ้าใหญ่อินแปลงซึ่งเป็นพระพุทธรูปประจำจังหวัดอุบลราชธานี หลวงพ่อพระใส เป็นพุทธรูปประจำจังหวัดหนองคาย ประชาชนในจังหวัดและต่างจังหวัด ต่างเดินทางมาประกอบพิธีกรรมทางศาสนาเป็นประจำ ก่อให้เกิดความเคารพในพระพุทธรูปทั้งในแง่ของความศักดิ์สิทธิ์ ความศรัทธา จึงนำไปสู่การเดินทางมานมัสการพระพุทธรูปจากในเชิงกราบไหว้ขอพรก็นำไปสู่การเรียนรู้เรื่องพุทธศิลป์ พระพุทธศาสนาได้ก่อให้เกิดพระอริยสงฆ์ในทางสายปฏิบัติ ที่ยอมรับนับถือเคารพกราบไหว้ เมื่อพระอริยสงฆ์เหล่านั้นล่วงไปแล้วประชาชนที่มีความเคารพศรัทธาได้ปั้นรูปเหมือนไว้เคารพกราบไหว้ จากการที่ประชาชนชาวพุทธได้มากราบไหว้และทราบปฏิบัติของหลวงปู่,หลวงพ่อ,หลวงตา ที่ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบนี้แล้วมีพระสงฆ์สายปฏิบัติเป็นแม่แบบจึงนำไปสู่การปฏิบัติธรรม ที่มิวิจัยได้คัดเลือก 10 วัดโดยมีเกณฑ์ดังนี้ ความเก่าแก่และเป็นสัญลักษณ์ของเมือง ในส่วนพระอริยสงฆ์นั้นเป็นพระที่ปฏิบัติกรรมฐานอย่างเคร่งครัดได้รับการยอมรับจากประชาชนในการปฏิบัติดีปฏิบัติชอบมีลูกศิษย์เป็นจำนวนมาก

1.3 รูปแบบเพื่อปฏิบัติธรรมมี วัด จำนวน 10 แห่ง ได้แก่ วัดป่าหนองหลุม จังหวัดขอนแก่น วัดเนินพระเนวนาราม จังหวัดหนองคาย วัดป่านานาชาติ จังหวัดอุบลราชธานี วัดเขารัตนาราม จังหวัดนครราชสีมา วัดป่าบ้านสร้างขุย จังหวัดสกลนคร วัดไตรสิกขาทลามตาราม จังหวัดสกลนคร วัดป่าโสมพนัส จังหวัดสกลนคร วัดคลองตาลอง นครราชสีมา วัดพิชโสภาราม จังหวัดอุบลราชธานี วัดป่าสาละวัน จังหวัดนครราชสีมา

เนื่องจากมีพระอริยสงฆ์จึงก่อให้เกิดการปฏิบัติธรรม บริบทและธรรมชาติ ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือเอื้อต่อการปฏิบัติธรรม มีพระสงฆ์สายปฏิบัติผู้ล่วงลับไปแล้วหลายรูปเช่นหลวงปู่เสาร์ หลวงปู่มั่น หลวงพ่อชา หลวงปู่พุด หลวงปู่หลุย หลวงพ่อโชดก เป็นต้น ถึงแม้ว่าพระอริยสงฆ์ดังกล่าวจะล่วงลับไปแล้วแต่ยังคงเหลือมรดกธรรม กล่าวคือวัตรปฏิบัติปฏิบัติของพระอริยสงฆ์ และลูกศิษย์ที่เป็นพระสงฆ์ พร้อมด้วยวัดที่เป็นสาขาของวัดสายปฏิบัติมีอยู่ทุกพื้นที่ บวกกับคณะสงฆ์ใน

ภาคอีสานส่งเสริมการปฏิบัติธรรมระยะสั้นและระยะยาว เกิดเป็นการท่องเที่ยวแบบซ้ำๆ การปฏิบัติธรรมถือว่าการเติมเต็มส่วนที่หายไปของชีวิตหรือ “ส่วนที่หายไปในชีวิตเติมเต็มได้ด้วยการปฏิบัติธรรม” กล่าวได้ว่าเป็นการมาดูแลใจตนเอง ฝึกปฏิบัติธรรมตามสายวัดป่าปฏิบัติธรรม ผนวกกับหลักการทางพระพุทธศาสนาที่เน้นให้พุทธศาสนิกกรศึกษาศีล เจริญสมาธิ เพิ่มพูนปัญญาพระศาสดาของพุทธศาสนาตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าด้วยการบำเพ็ญเพียรทางจิตและพุทธศาสนิกสนใจในเรื่องศาสนาอยู่แล้ว จึงก่อให้เกิดการปฏิบัติธรรมได้ง่าย บุคคลที่สนใจในด้านการปฏิบัติธรรมจึงแสวงหาสถานที่ปฏิบัติธรรม จึงนำไปสู่การเดินทางท่องเที่ยวเชิงปฏิบัติธรรม ทำให้เกิดพลังการเปลี่ยนแปลง จากเส้นทางบุญนำไปสู่เส้นทางธรรมสอดคล้องกับคำสอนของพระพุทธเจ้าว่า “ผู้ใดเห็นธรรม ผู้นั้นชื่อว่าเห็นเรา ผู้ใดเห็นเรา ผู้นั้นชื่อว่าเห็นธรรม”(สังยุตตนิกายขันธวรรค:17.871.157) พุทธพจน์บทนี้เป็นหลักฐานสนับสนุนการปฏิบัติธรรม ถือได้ว่าคัมภีร์อันศักดิ์สิทธิ์คือการปฏิบัติธรรม บุคคลจะพบพระพุทธเจ้าได้จะต้องผ่านการปฏิบัติที่ถูกต้องอย่างต่อเนื่อง ธรรมะระดับโลกุตตระ(พระอริยะ)จึงจะเกิดขึ้นแก่บุคคลนั้น ดังนั้นสถานที่ปฏิบัติธรรมจึงเป็นสิ่งจำเป็นที่สุด ผู้วิจัยคัดเลือกวัดที่เป็นวัดปฏิบัติธรรม 10 วัดโดยมีเกณฑ์คือเป็นวัดที่ยังคงมีการสอนการปฏิบัติธรรม อย่างต่อเนื่อง สถานที่พร้อม สบายะในด้านอาหาร อาภาศ ธรรมชาติ

นอกจากนั้นยังพบว่าการเปลี่ยนแปลงรูปแบบในการส่งเสริมกิจกรรมของวัดที่เป็นโบราณสถานโบราณวัตถุและวัดที่มุ่งกิจกรรมปฏิบัติธรรม กลุ่มวัดเหล่านี้ได้ปรับเปลี่ยนตนเองในรูปแบบลักษณะสลับไปสลับมา เช่น วัดพระธาตุพนม ครั้งในอดีตเคยเป็นสถานที่ปฏิบัติธรรมของพระอริยสงฆ์เช่นหลวงปู่เสาร์ กันตสีโล ในอดีตหลวงปู่มั่น ภูริทัตโต เคยพาลูกศิษย์มาไหว้ และปฏิบัติธรรมที่องค์พระธาตุและพาลูกศิษย์ถวญงเท้าตั้งแต่หน้าวัดพระธาตุพนม บูชากราบไหว้และปฏิบัติธรรมหลายวัน กล่าวได้ว่าในอดีตเคยเป็นเส้นทางบุญสู่เส้นทางธรรมแท้จริง กาลเวลาผ่านไปเส้นทางบุญปรากฏชัดเจนกว่าเส้นทางธรรม วัดที่มีพระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์ ในอดีตเคยเป็นวัดที่มีรูปแบบการปฏิบัติธรรมอย่างชัดเจน เช่นวัดมหาวนาราม(ป่าใหญ่)หลังจากนั้นได้ปรับเปลี่ยนรูปแบบกิจกรรมในลักษณะตอบสนองความต้องการของคนในสังคมมากขึ้น วัดมหาวนารามในครั้งแรกเริ่มนั้น บริเวณวัดเป็นป่าใหญ่ เจ้าอาวาสในอดีตเป็นพระกรรมฐานปฏิบัติธรรม มีกฎไม่หลังเล็กรสำหรับพระพักอาศัยปฏิบัติธรรม ปัจจุบันนี้นักท่องเที่ยวมาไหว้พระเจ้าใหญ่อินแปลงและทำบุญถวายทานจำนวนมากสำหรับการปฏิบัติธรรมและพระอริยสงฆ์เป็นสิ่งคู่กัน เมื่อมีพระอริยสงฆ์มีการปฏิบัติธรรม แต่เมื่อกาลเวลาเปลี่ยนผ่านเมื่อพระอริยสงฆ์ล่วงไปแล้วรูปแบบกิจกรรมของทางวัดก็มีการเปลี่ยนแปลงไปด้วยเช่นกัน เช่นเปลี่ยนจากการศึกษาและปฏิบัติธรรม สู่การทำบุญในลักษณะทั่วไป อันได้แก่ การมากราบไหว้ขอพรจากรูปเคารพพระอริยสงฆ์ การถวายปัจจัยใส่ตู้บริจาค และการถวายสังฆทาน เป็นต้น กระบวนการเปลี่ยนแปลงจึงมีการสลับไปสลับมาขึ้นอยู่กับนโยบายของเจ้าอาวาส

4.1.2 รูปแบบกิจกรรม จัดการท่องเที่ยวของวัด 30 วัด

รูปแบบการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาในภาคตะวันออกเฉียงเหนือส่วนใหญ่ นักท่องเที่ยวชาวไทยและต่างชาติให้ความสนใจการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ซึ่งได้แก่การเที่ยวชมสถาปัตยกรรม ประติมากรรม จิตรกรรม และการเที่ยวชมบริเวณวัด ที่อาศัยความงดงามทางด้านศิลปกรรม ความสำคัญทางประวัติศาสตร์ โดยเฉพาะการไปเที่ยววัดที่มีองค์พระธาตุต่างๆ ซึ่งส่วนใหญ่ในองค์พระธาตุมีการบรรจุพระบรมสารีริกธาตุและพระธาตุของพระอรหันต์ ไว้ เป็นเอกลักษณ์และ

สร้างชื่อเสียงให้แก่วัด และเป็นปัจจัยในการดึงดูดความสนใจของนักท่องเที่ยวเนื่องจากประชาชนมีความเคารพศรัทธาเลื่อมใสในองค์ศาสดาผู้ก่อตั้งศาสนา ดังนั้นจึงเกิดแรงศรัทธากระตุ้นจิตวิญญาณของศาสนิกให้รังสรรค์สถาปัตยกรรมอย่างสวยงามเพื่อบรรจุสิ่งที่เคารพศรัทธา จึงเป็นที่มาของคติการสร้างพุทธศาสนสถานก็เพื่อบรรจุพระบรมสารีริกธาตุของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าและพระธาตุของพระอรหันต์ ประการสำคัญคือได้ใกล้ชิดและระลึกถึงพระพุทธรูปได้เข้าเฝ้าพระพุทธรูป และชวนถวายในบุญกุศล การเรียกชื่อสถาปัตยกรรมที่บรรจุพระบรมสารีริกธาตุและพระธาตุของพระอรหันต์นั้น บางแห่งเรียกพระธาตุบางแห่งเรียกพระเจดีย์ แต่จุดมุ่งหมายเหมือนกัน รูปแบบการท่องเที่ยวไหว้พระธาตุทุกพระธาตุ ประชาชนในจังหวัดใกล้เคียงไม่ค้างคืน ส่วนนักท่องเที่ยวจากจังหวัดที่ไกลออกไป หรือนักท่องเที่ยวจากภาคต่างๆของประเทศไทยนิยมค้างคืน ดังมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

4.1.3 รูปแบบกิจกรรม การจัดการท่องเที่ยวของวัดที่มีองค์พระธาตุเป็นสิ่งดึงดูดการท่องเที่ยว

1 พระธาตุพนม อัตลักษณ์: องค์พระธาตุพนม/พระอุรังคธาตุ

กิจกรรม

1.1 กิจกรรมทางพระพุทธศาสนา

1) งานนมัสการองค์พระธาตุพนมประจำปี ตรงกับวันขึ้น 10 ค่ำ เดือน 3 ของทุกปี มีกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาดังนี้ พิธีอัญเชิญพระอุปัชฌาย์จากแม่น้ำโขง ไหว้พระสวดมนต์ สมาทานศีล ฟังพระธรรมเทศนา ตักบาตรคู่อายุ แห่กองบุญถวายพระธาตุพนม ห่มผ้าพระธาตุ เวียนเทียนรอบองค์พระธาตุ

2) งานวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา ได้แก่ วันมาฆบูชา ขึ้น 15 เดือน 3, วันวิสาขบูชา ขึ้น 15 ค่ำ เดือน 6, วันอัฐมีบูชา แรม 8 ค่ำ เดือน 6, วันอาสาฬหบูชา ขึ้น 15 เดือน 8, วันเข้าพรรษา แรม 1 ค่ำ เดือน 8, วันออกพรรษา ขึ้น 15 ค่ำ เดือน 11 และวันตักบาตรเทโวโรหณะ แรม 1 ค่ำ เดือน 11

3) งานปฏิบัติบูชา ณ พระธาตุพนม ในช่วงเข้าพรรษา 3 เดือน องค์พระธาตุพนมเป็นสถานที่บำเพ็ญบุญเจริญจิตภาวนาดังนั้นในช่วงเข้าพรรษา 3 เดือนมีพุทธศาสนิกชนทั่วไปมาบำเพ็ญภาวนาในวันพระ 8 ค่ำและวันพระ 15 ค่ำ ทั้งข้างขึ้นและข้างแรม ตลอดพรรษา 3 เดือนนอนบริเวณหน้าองค์พระธาตุ หรือบริเวณวิหารครอบองค์พระธาตุ บางคนบำเพ็ญเพียรภาวนาหน้าองค์พระธาตุทั้งคืน ระหว่างเข้าพรรษามีประชาชนมาเจริญจิตภาวนาค้างคืนประมาณ 50 คน

4) การสวดมนต์ข้ามปี วัดพระธาตุพนมเป็นถิ่นหาเถรสมาคมมีมติเห็นชอบให้จัดพิธีสวดมนต์ข้ามปี ทำความดี ส่งท้ายปีเก่า ต้อนรับปีใหม่ เป็นประจำทุกปี ในงานมีพระสงฆ์เป็นผู้นำในการสวดมนต์ ประโยชน์ของการสวดมนต์คือทำให้จิตรวมเป็นหนึ่งเป็นการฝึกสมาธิในขณะที่สวดทำให้ผู้สวดได้สติปัญญา ละโลภ โกรธ หลง ในขณะที่สวดมนต์ เป็นการเสริมสร้างศรัทธา

มงคล แก่ตนเอง ดำเนินชีวิตอย่างมีสติ บำบัดโรคเชื้องซึม ทำให้เกิดพลัง สดชื่นกระฉับกระเฉงเหนือสิ่งอื่นใดได้เข้าเฝ้าพระพุทธเจ้า คือพระอรังคะธาตุของพระพุทธเจ้า จัดงานวันที่ 31 ธันวาคม ของทุกปี

1.2 กิจกรรมทางประเพณี

ประเพณีในประเทศที่นับถือพระพุทธศาสนาล้วนเป็นผลิตผลของพระศาสนา ดังเช่นการรำบูชาถวายองค์พระธาตุ วัดพระธาตุพนม มีการรำถวายองค์พระธาตุ 2 ครั้ง ต่อ 1 ปี คือ วันเปิดงานนมัสการพระธาตุพนมขึ้น 10 ค่ำ เดือน 3 และวันออกพรรษาขึ้น 15 ค่ำ เดือน 11 และความศรัทธาต่อองค์พระธาตุเชื่อมโยงไปยังปีเกิดของประชาชน ดังนั้นพระธาตุพนมจึงเป็นพระธาตุประจำปีของผู้ที่เกิดปีวอก และเป็น 1 ในเส้นทางไหว้พระธาตุประจำปีเกิดของผู้ที่เกิดวันอาทิตย์เชื่อว่าผู้ใดได้ไปนมัสการจะได้รับอานิสงส์มีคนให้ความเคารพนับถือ

1) การรำบูชาถวายพระธาตุพนม การรำบูชาถวายองค์พระธาตุ จัดในวันเปิดงานนมัสการพระธาตุพนมเป็นประเพณีมีมานาน เป็นการแสดงความสามัคคีของ 7 ชนเผ่าพื้นเมืองที่อาศัยอยู่ในจังหวัดนครพนมประกอบด้วยเผ่าไทยอ, ญไท, ไทแสก, ไทโส้, ไทกะเลิง, ไทข่า, ไทอีสาน, ทุกเผ่ามีจุดศูนย์รวมจิตใจคือองค์พระธาตุ ชนเผ่าต่างๆแต่งกายด้วยเสื้อผ้าประจำเผ่าของตนถ่ายทอดความเคารพศรัทธาต่อองค์พระธาตุผ่านการรำรำในท่วงท่าอันงดงามเพื่อบูชาองค์พระธาตุพนม การรำรำเป็นสื่อให้สิ่งศักดิ์สิทธิ์ได้ทราบถึงการบูชาอย่างยิ่งใหญ่บวกกับความเชื่อว่าการรำถวายเป็นการถวายมือและแขนแด่พระธาตุกุศลแรงเป็นการแสดงความเคารพอย่างสูง การรำบูชา จัดขึ้น ณ บริเวณหน้าองค์พระธาตุพนม โดยมีคณะสงฆ์และพุทธศาสนิกชนชาวจังหวัดนครพนม ร่วมจัดขึ้นเป็นประจำทุกปีในงานได้มีพิธีแห่เครื่องสักการะโดยข้าราชการ พ่อค้า และประชาชน ได้ร่วมแห่และกล่าวคำบูชาไหว้พระธาตุพนม หลังจากนั้น ได้จัดชุดรำบูชาพระธาตุพนม 7 ชุด คือ (1)รำตำนานพระธาตุพนม (2) รำศรีโคตรบูรณ์ (3)รำผู้ไท (4)รำหางนกยูง (5) รำไทยญ้อ (6) รำขันหมากเบ็ง และ(7)รำเซิ้งอีสาน

การรำถวายพระธาตุพนมจัดขึ้นในวันออกพรรษา 15 ค่ำ เดือน 11 ของทุกปี โดยมีวัตถุประสงค์หลักเพื่อเป็นการพ่อน้ำต้อนรับพระพุทธเจ้าที่เสด็จลงจากสวรรค์ชั้นดาวดึงส์หลังจากออกพรรษาแล้ว มีหลักฐานบันทึกไว้ในคัมภีร์พระพุทธศาสนาว่า “ในพรรษาที่ 7 พระพุทธเจ้าเสด็จขึ้นไปจำพรรษาที่สวรรค์ชั้นดาวดึงส์เพื่อแสดงธรรมโปรดพุทธมารดาและจำพรรษาเป็นเวลา 3 เดือน ประชาชนชาวชมพูทวีปได้รอคอยการเสด็จกลับจากดาวดึงส์ของพระพุทธเจ้า และเมื่อออกพรรษาเรียบร้อยแล้วพระพุทธเจ้าเสด็จลงมาทางประตูเมืองสังกัสสนคร โดยมีพระพรหม, พระอินทร์และเทวดา ตามมาส่งถึงเมืองมนุษย์ ในขบวนเสด็จนั้นปรากฏเทพบุตรตนหนึ่งถือพินิตีเป็นเพลงบรรเลงนำหน้าพระพุทธเจ้า”(ธรรมบท:105.2523) อาศัยแนวคิดนี้จึงนำมาสู่การรำบูชาองค์พระธาตุในวันออกพรรษา นับได้ว่าเป็นผลิตผลของพระพุทธศาสนา การรำบูชาถวายองค์พระธาตุนอกจากจะได้บุญกุศลแล้วยังเป็นการสอนธรรมะทางพระพุทธศาสนาอีกด้วยคือ ความสามัคคี ดังคำบาลีว่า “สุขา สงฆสส สามัคคี” ถอดความเป็นภาษาไทยว่า “ความสามัคคีของหมู่คณะนำความสุขมาให้” ดังนั้น การรำบูชาถวายองค์พระธาตุนับถือว่าเป็นสัญลักษณ์ของจังหวัดนครพนม มีประชาชนและนักท่องเที่ยวจากหลายจังหวัด มาเที่ยวชมประเพณีรำบูชาพระธาตุพนม จำนวนมาก นอกจากนี้ยังมีการละเล่นพื้นเมืองของเผ่าต่างๆ

2) **ประเพณีฮีต 12** หมายถึงประเพณีที่ชาวตะวันออกเฉียงเหนือจะต้องปฏิบัติในรอบ 12 เดือน คือ 1.บุญเข้ากรรม 2.บุญคุณลาน 3.บุญข้าวจี 4.บุญผะเหวด 5.บุญสงกรานต์ 6.บุญบั้งไฟ 7.บุญซำฮะ 8.บุญเข้าพรรษา 9.บุญข้าวประดับดิน 10.บุญข้าวสาก 11.บุญออกพรรษา 12.บุญกฐิน

3) **วันสัตตนาครายาลัก** เนื่องจากวัดพระธาตุพนมตั้งอยู่ริมแม่น้ำโขงจึงปรากฏเรื่องราวเกี่ยวกับพญานาคทั้ง 7 ตนมาให้ความเคารพและดูแลพระธาตุพนม ความเชื่อนี้ได้ฝังรากลึกในท้องถิ่นนั้นๆ ก่อให้เกิดประเพณีเกี่ยวกับพญานาค ดังนั้นวัดพระธาตุพนมจึงจัดงานวันรำลึกถึงพญานาคทั้ง 7 ที่ดูแลรักษาองค์พระธาตุพนม ในงานมีพิธีบวงสรวงองค์พระธาตุ พิธีบวงสรวงต้อนรับพญานาคทั้ง 7 องค์ กำหนดจัดงานในวันขึ้น 5 ค่ำ เดือน 11 ของทุกปี เหตุผลที่กำหนดวันเวลาดังกล่าวนั้นเนื่องจากในพ.ศ.2500 วันเวลาดังกล่าวพญานาคมาประทับร่างสามเศียรและได้บอกกล่าวในการที่ตนได้รับผิชอบดูแลองค์พระธาตุมาตั้งแต่เริ่มสร้างองค์พระธาตุ ดังนั้นเมื่อถึงวันเวลาดังกล่าวทางวัดจึงจัดพิธีเจริญพระพุทธมนต์ พิธีบวงสรวงปฏิบัติธรรมอุทิศส่วนกุศลแด่องค์พญานาคทั้ง 7 องค์ โดยมีประชาชนผู้สมัครตนเป็นโอรสและธิดาของพญานาคเป็นแม่งานร่วมกับพระสงฆ์ ที่ลานพระธาตุพนมตลอดทั้งคืน ดังนั้นงานนมัสการพระธาตุพนมกำหนดตามจันทรคติ คือวันขึ้น 8 ค่ำ ถึงวันแรม 1 ค่ำ เดือน 3 เป็นประจำทุกปี ประชาชนจึงทราบเรื่องงานนมัสการพระธาตุพนมโดยช่องทางนี้

2 พระธาตุเรณู อัตลักษณ์ : พระสารีริกธาตุและพระธาตุพระอรหันต์

กิจกรรม

2.1 กิจกรรมทางพระพุทธศาสนา

1) **งานนมัสการพระธาตุเรณูประจำปี** จัดประจำปีเพื่อเฉลิมฉลององค์พระธาตุ ในงานมีพิธีแห่ขบวนพระบรมสารีริกธาตุ ขบวนบุปผชาติ ขบวนชาวเรณู ขบวนหนุ่มสาวพานขันหมากเบ็ง กำหนดวันขึ้น 11 ค่ำ - ขึ้น 15 ค่ำ เดือน 3 กิจกรรมจัดบวงสรวงนมัสการปฏิบัติธรรมในงาน กลางคืนนักเรียนในอำเภอเรณูนครมาร่วมทำกิจกรรมฟังธรรมะโดยความร่วมมือระหว่างบ้านกับวัด

2) **งานสำคัญทางพระพุทธศาสนา** มีการจัดกิจกรรมทำบุญตักบาตร เวียนเทียนฟังพระธรรมเทศนา ทุกวันสำคัญทางศาสนา วันมาฆบูชา ขึ้น 15 เดือน 3, วันวิสาขบูชา ขึ้น 15 ค่ำ เดือน 6, วันอัฐมีบูชา แรม 8 ค่ำ เดือน 6, วันอาสาฬหบูชา ขึ้น 15 เดือน 8, วันเข้าพรรษา แรม 1 ค่ำ เดือน 8, วันออกพรรษา ขึ้น 15 ค่ำ เดือน 11 และวันตักบาตรเทโวโรหณะ แรม 1 ค่ำ เดือน 11

2.2 กิจกรรมทางประเพณี

1) **การรำบูชาถวายองค์พระธาตุเรณู** อำเภอเรณูนครเป็นเมืองที่มีประชาชนชาวภูไทอาศัยอยู่เป็นจำนวนมาก ดังนั้นประเพณีความเชื่อดั้งเดิมผสมด้วยความเชื่อในพระพุทธศาสนาได้รังสรรค์แนวคิดเรื่องการรำบูชาถวายองค์พระธาตุเรณูจึงได้เกิดขึ้น การรำภูไทจัดให้มีขึ้นในงานนมัสการพระธาตุเรณูถือว่าเป็นจุดเด่นของงาน ประชาชนท้องถิ่นทั้งผู้หญิงผู้ชายได้แสดงความจงรักภักดีด้วยความเคารพอย่างสูงสุดผ่านการรำรำประกอบดนตรีอันเป็นเอกลักษณ์ของชาวภูไท นอกจากนั้นยังมีพิธีบายศรีสู่ขวัญอันเป็นประเพณีต้อนรับแขกบ้านแขกเมือง

2) งานประเพณีฮีต 12 งานทำบุญตามเดือนแต่ละเดือนเรียกว่า ฮีต 12 เช่นงานบุญเข้ากรรม งานบุญคุณลาน งานบุญเดือนหกหรืองานบุญผะเหวดเทศน์มหาชาติ งานบุญบั้งไฟ บุญข้าวประดับดิน งานบุญเข้าพรรษา งานวันออกพรรษา งานกฐินเป็นต้นตามประเพณีตะวันออกเฉียงเหนือ

3 พระธาตุเรืองรอง

อัตลักษณ์ : พระธาตุทรงอีสานประยุกต์ สร้างเป็นองค์พระธาตุที่ผสมผสานให้เป็นแหล่งการเรียนรู้ในตัวโดยนำเอาศิลปวัฒนธรรมชนเผ่าในอดีตมานำเสนอในรูปแบบพิพิธภัณฑ์

3.1 กิจกรรม :

1) กิจกรรมทางพระพุทธศาสนา มีการจัดกิจกรรมไหว้พระสวดมนต์ในวันมาฆบูชา วันวิสาขบูชา วันอาสาฬหบูชา วันเข้าพรรษา วันออกพรรษา และกิจกรรมปฏิบัติธรรม

2) กิจกรรมทางประเพณี พระธาตุแห่งนี้สร้างกึ่งพระธาตุกึ่งพิพิธภัณฑ์ เป็นแหล่งเรียนรู้ของชุมชน ที่สมบูรณ์ที่สุดแห่งหนึ่งของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ภายในอาคารของพระธาตุทุกชั้นได้รวบรวมสิ่งของเครื่องใช้ การดำรงชีวิตของชนเผ่าทั้ง 4 เผ่าประกอบด้วย ลาว เขมร ส่วย เยอ และเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในจังหวัดศรีสะเกษตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน สื่อการเรียนรู้ จัดแสดงให้ทราบอารยธรรมอีสานได้ จึงปรากฏมีหน่วยงานราชการสถานศึกษามาศึกษาเรียนรู้นอกสถานที่เป็นประจำ

4 พระมหาเจดีย์ชัยมงคล

อัตลักษณ์: พระมหาเจดีย์ชัยมงคล ได้ รับการออกแบบให้เป็นศิลปกรรมร่วมสมัยระหว่างภาคกลาง และภาคอีสาน เป็นการผสมผสานระหว่างพระปฐมเจดีย์ และพระธาตุพนม ออกแบบโดยกรมศิลปากร องค์เจดีย์เป็นสีขาวตกแต่งลวดลาย ตระการตาด้วยสีทองเหลืองอร่าม ล้อมรอบด้วยเจดีย์องค์เล็กทั้ง 8 ทิศ ปลายยอดฉัตรทอง 9 ชั้น ภายใต้บรรยากาศอันร่มรื่นของป่า

4.1 กิจกรรม:

1) กิจกรรมทางพระพุทธศาสนา

ไม่ปรากฏมีการจัดงานนมัสการพระธาตุประจำปี มีเพียงวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา ได้แก่ วันมาฆบูชา ขึ้น 15 เดือน 3, วันวิสาขบูชา ขึ้น 15 ค่ำ เดือน 6, วันอัฐมีบูชา แรม 8 ค่ำ เดือน 6, วันอาสาฬหบูชา ขึ้น 15 เดือน 8, วันเข้าพรรษา แรม 1 ค่ำ เดือน 8, วันออกพรรษา ขึ้น 15 ค่ำ เดือน 11 และวันตักบาตรเทโวโรหณะ แรม 1 ค่ำ เดือน 11 เป็นกิจกรรมตามปกติของทุกวัด นอกจากนั้นยังมี กิจกรรมปฏิบัติธรรมตามแนวทางของวัดป่า ถ้ามีผู้สนใจมาปฏิบัติธรรมหากเป็นผู้หญิงมีสถานที่พัก ทุกปีทางวัดจะจัดกิจกรรมอบรมพระนวกะ(พระบวชใหม่) และมีระยะเวลาอบรมในช่วงเข้าพรรษา พร้อมกันนี้ทางวัดยังมีกิจกรรมอบรมธรรมะ โดยร่วมมือกับหน่วยงานต่างๆทั้งภาครัฐและเอกชน

2) **กิจกรรมทางประเพณี** สิ่งที่เราได้เห็นได้ชัดในกิจกรรมทางประเพณีได้แก่ประเพณีสงกรานต์ ประชาชนมาเที่ยวและสงกรานต์น้ำอัฐิฐานขอพรจากองค์พระมหาธาตุและรูปปั้นพระอริยสงฆ์ ชมทิวทัศน์บริเวณรอบองค์พระธาตุ ประมาณวันละ 3-5 หมื่นคนในเทศกาลสงกรานต์ และยังไมปรากฏว่าทางวัดได้จัดกิจกรรมเชิงประเพณีทางสังคมเท่าไรนักเนื่องจากทางวัดเน้นความสงบ ตามรูปแบบวัดที่เป็นที่พำนักของพระสายปฏิบัติ จึงไม่มีการจัดกิจกรรมใหม่ๆที่เป็นกระแสทางสังคม พร้อมกันนี้สถานที่ตั้งก็เป็นปัจจัยส่วนหนึ่งในการพิจารณาที่จะจัดกิจกรรมตามประเพณีเนื่องจากพระมหาเจดีย์นั้นตั้งอยู่ห่างไกลจากชุมชน

5 พระบรมธาตุนาคน

อัตลักษณ์: พระบรมสารีริกธาตุสมัยทวารวดี พระพิมพ์ดินเผา จารึกเป็นภาษาขอมโบราณและมอญโบราณ "พุทธมณฑลอีสาน" ศูนย์กลางของพระพุทธศาสนาในภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย

5.1 กิจกรรม

1. กิจกรรมทางพระพุทธศาสนา

1) **งานนมัสการพระบรมธาตุนาคน** ในช่วงเดือนกุมภาพันธ์หรือเดือนมีนาคมขึ้นอยู่กับว่าวันมาฆบูชาตรงกับเดือนใดของทุกปีส่วนมากกำหนดวันขึ้น 13 ค่ำ เป็นต้นเป็นวันเริ่มงาน รวมเวลา 9 วัน 9 คืน ชาวอำเภอนาคนและจังหวัดมหาสารคามได้ร่วมกันจัดงานนมัสการพระบรมธาตุนาคน เพื่อให้ประชาชนได้มาสักการบูชา ทำพิธีบวงสรวงอันศักดิ์สิทธิ์ และร่วมกันปฏิบัติธรรมที่ลานหน้าองค์พระธาตุนาคน ถือเป็นงานใหญ่ระดับภาคอีสานและระดับประเทศ จึงมีพุทธศาสนิกชนทั่วสารทิศเดินทางมาร่วมงานบุญแต่ละปีจำนวนมาก กิจกรรมในงานประกอบด้วยขบวนแห่ประเพณีฮีต 12 เดือน แห่น้ำศักดิ์สิทธิ์ที่เรียกว่าน้ำนาค, เริ่มขบวนแห่จากหน้าที่ว่าการอำเภอนาคน, การทำบุญตักบาตร, การเวียนเทียนวันมาฆบูชา, การปฏิบัติธรรมวิปัสสนา, การจัดนิทรรศการของหน่วยงานต่างๆ การแสดงแสง สี เสียง ประวัติความเป็นมานครจำปาศรีอารยธรรมเก่าแก่ และการจัดร้านสินค้าชุมชน ก่อนวันงานนมัสการพระบรมธาตุได้มีการจัดปฏิบัติธรรม ประชาชนสนใจเข้าร่วมจำนวนมากประมาณ 10,000 คน อย่างต่ำสุด 5,000 คน ประชาชนต่างจังหวัดเดินทางมาร่วมปฏิบัติธรรม เช่นจาก นครราชสีมา นครศรีธรรมราช บุรีรัมย์ เป็นต้น โรงเรียนต่างๆมาจัดปฏิบัติธรรมเป็นประจำ ทางวัดได้จัดวิทยากรมาอบรมเด็กนักเรียน

2) **วันสำคัญทางพระพุทธศาสนา** วันสำคัญทางพระพุทธศาสนา ได้แก่ วันมาฆบูชา ขึ้น 15 เดือน 3, วันวิสาขบูชา ขึ้น 15 ค่ำ เดือน 6, วันอัฐมีบูชา แรม 8 ค่ำ เดือน 6, วันอาสาฬหบูชา ขึ้น 15 เดือน 8, วันเข้าพรรษา แรม 1 ค่ำ เดือน 8, วันออกพรรษา ขึ้น 15 ค่ำ เดือน 11 และ วันตักบาตรเทโวโรหณะ แรม 1 ค่ำ เดือน 11 มีกิจกรรมทำวัตรสวดมนต์ เจริญจิตภาวนา ทำบุญตักบาตรตามรูปแบบประเพณีทางพระพุทธศาสนา

3) **กิจกรรมบรรพชาสามเณรภาคฤดูร้อน** กิจกรรมนี้จะจัดขึ้นในวันที่ 2 เมษายน ของทุกปีเพื่อถวายเป็นพระราชกุศลแด่สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาสยามบรมราชกุมารีในวันคล้ายวันพระราชสมภพ วันที่ 2 เมษายน สามเณรกำหนดลาสิกขา วันที่ 30 เมษายน

4) **สวดมนต์ข้ามปี** การสวดมนต์ข้ามปีเป็นกิจกรรมหนึ่งที่วัดพระบรมธาตุนาคูนถือเป็นประเพณี งานเริ่มวันที่ 31 ธันวาคม ของทุกปี ประชาชนเข้าร่วมงานจำนวนมาก

2. กิจกรรมทางประเพณี

2.1 **การรำบูชาถวายองค์พระธาตุนาคูน** การรำบูชาถวายองค์พระธาตุจัดในวันเปิดงานนมัสการพระบรมธาตุนาคูน รำถวายวันแรกของงาน ชาวบ้านตำบลต่างๆ จัดขบวนพ้องรำและขบวนบุปผชาติ สวมใส่เสื้อผ้าพื้นเมืองประกอบด้วยดนตรีพื้นเมืองสะท้อนสัญลักษณ์ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ แนวคิดของงานคือฮีต 12 เดือน ดังนั้นแต่ละตำบลจึงได้จัดขบวนแห่ ตามบุญฮีต 12 เดือน ขบวนต่างๆได้ส่งงานบุญแต่ละเดือน ในกระบวนประกอบด้วยขบวนแห่เจ้าผู้ครองนครจำปาศรีพร้อมด้วยพระมเหสีและพระชายา พระโอรสพระธิดา ข้าราชการบริพารเพื่อสื่อให้เห็นอารยธรรมที่เคยเจริญรุ่งเรืองในนครจำปาศรีในสมัยทวารวดีประชาชนทั้งหญิงและชายต่างร่ายรำด้วยท่วงทำนองอ่อนช้อยมีเสน่ห์ถวายองค์พระธาตุเพราะทุกคนถูกปลูกฝังเกี่ยวกับการรำบูชาถวายองค์พระธาตุได้บุญกุศล

2.2 **ประเพณีสงกรานต์** ประเพณีสงกรานต์ซึ่งจะจัดขึ้น ในระหว่างวันที่ 13-15 เมษายนทุกปีสงน้ำพระบรมธาตุนาคูน พิธีแห่ผ้าจากที่ว่าการอำเภอมาห่มองค์พระธาตุนาคูน ประชาชนในอำเภอนาคูนมาร่วมงานกันทุกหมู่บ้าน

2.3 **งานประเพณีฮีต 12** งานทำบุญตามเดือนแต่ละเดือนเรียกว่า ฮีต 12 เช่นงานบุญเข้ากรรม งานบุญคุณลาน งานบุญเดือนหกหรืองานบุญผะเหวด (เทศน์มหาชาติ) งานบุญบั้งไฟ บุญข้าวประดับดิน งานบุญเข้าพรรษา งานวันออกพรรษา งานกฐินเป็นต้นตามประเพณีตะวันออกเฉียงเหนือ

6 พระธาตุบังพวน

อัตลักษณ์ : องค์พระธาตุ และสถูปสถิตมหาสถาน จำลองมาจากพุทธคยา ประเทศอินเดีย ถือได้ว่าวัดพระธาตุบังพวนมีสถิตมหาสถานครบทั้ง 7 อย่างสมบูรณ์เพียงแห่งเดียวในประเทศไทย

6.1 กิจกรรม

1.กิจกรรมทางพระพุทธศาสนา

1.1 **งานนมัสการพระธาตุบังพวน** จัดขึ้นในวันขึ้น 11 ค่ำ ถึงวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 3 ของทุกปี ถือเป็นงานสำคัญของชาวจังหวัดหนองคายและจังหวัดใกล้เคียง

1.2 **งานวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา** ซึ่งได้แก่ วันมาฆบูชา ขึ้น 15 เดือน 3, วันวิสาขบูชา ขึ้น 15 ค่ำ เดือน 6, วันอัฐมีบูชา แรม 8 ค่ำ เดือน 6, วันอาสาฬหบูชา ขึ้น 15 เดือน 8, วันเข้าพรรษา แรม 1 ค่ำ เดือน 8, วันออกพรรษา ขึ้น 15 ค่ำ เดือน 11 และวันตักบาตรเทโวโรหณะ แรม 1 ค่ำ เดือน 11 ในงานมีกิจกรรมทำวัตรสวดมนต์ เจริญจิตภาวนา ทำบุญตัก

บาตรตามรูปแบบประเพณีทางพระพุทธศาสนา นอกจากนั้นก็มีกิจกรรมทางศาสนา และกิจกรรมที่ร่วมกับหน่วยงานต่างๆตามโอกาสวาระต่างๆ

1.3 สวดมนต์ข้ามปี จัดขึ้นในวันที่ 31 ธันวาคมของทุกปี พระสงฆ์เจริญชัยมงคลคาถาร่วมกับประชาชน

2.กิจกรรมทางประเพณี

2.1 งานบุญบั้งไฟ จัดในวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 6 ของทุกปี มีขบวนพ้องรำถวายเป็นองค์พระธาตุบังพวนของชาวบ้าน 14 หมู่บ้าน งานบุญบั้งไฟเป็นการขอฝนจากพญาแถนเพื่อให้ตกตามฤดูกาลเนื่องจากจังหวัดหนองคายเป็นสังคมเกษตรกรรม ต้องพึ่งน้ำฝน

2.2 งานประเพณีสงกรานต์ ตรงกับวันที่ 13-15 เมษายน พิธีสงฆ์น้ำพระธาตุ

7 พระธาตุเจดีย์ศรีมหาโพธิ์(พระธาตุหนองบัว)

อัตลักษณ์ : พระธาตุเจดีย์ศรีมหาโพธิ์ สร้างขึ้นเพื่อเป็นสัญลักษณ์ครบรอบ 25 ศตวรรษของพุทธศาสนาในปี พ.ศ.2500 จำลองแบบมาจากเจดีย์ที่พุทธคยา ประเทศอินเดีย

7.1 กิจกรรม

1. กิจกรรมทางพระพุทธศาสนา

1.1 งานนมัสการองค์พระธาตุ เริ่มวันขึ้น 11 ค่ำ -ขึ้น 15 ค่ำ เดือน 3 รายละเอียดของงานคือสงฆ์น้ำพระธาตุ งานเทศน์มหาชาติ และพิธีเวียนเทียน

1.2 วันสำคัญทางพระพุทธศาสนา ซึ่งได้แก่วันมาฆบูชา ขึ้น 15 เดือน 3, วันวิสาขบูชา ขึ้น 15 ค่ำ เดือน 6, วันอัฐมีบูชา แรม 8 ค่ำ เดือน 6, วันอาสาฬหบูชา ขึ้น 15 เดือน 8, วันเข้าพรรษา แรม 1 ค่ำ เดือน 8, วันออกพรรษา ขึ้น 15 ค่ำ เดือน 11 และวันตักบาตรเทโวโรหณะ แรม 1 ค่ำ เดือน 11 มีกิจกรรมทำวัตรสวดมนต์ เจริญจิตภาวนา ทำบุญตักบาตรตามรูปแบบประเพณีทางพระพุทธศาสนา นอกจากนั้นก็มีกิจกรรมทางศาสนา และกิจกรรมที่ร่วมกับหน่วยงานต่างๆตามโอกาสวาระต่างๆ

2. กิจกรรมทางประเพณี

2.1 ประเพณีฮีต 12 ประเพณีปฏิบัติในรอบ 12 เดือน คือ 1.บุญเข้ากรรม 2.บุญคูณลาน 3.บุญข้าวจี 4.บุญพะเหวด 5.บุญสงกรานต์ 6.บุญบั้งไฟ 7.บุญข้าชะ 8.บุญเข้าพรรษา 9.บุญข้าวประดับดิน 10.บุญข้าวสาก 11.บุญออกพรรษา 12.บุญกฐิน

2.2 งานแห่เทียน เป็นประเพณีที่เป็นสัญลักษณ์ของชาวจังหวัดอุบลราชธานี ทุกวัดที่อยู่ในจังหวัดมีส่วนร่วมทำกับภาครัฐและเอกชน และวัดหนองบัวได้ส่งต้นเทียนเข้าร่วมงานแห่เทียนประจำปี

8 พระธาตุขามแก่น

อัตลักษณ์ : องค์พระธาตุขามแก่น รูปทรง
โบราณศิลปะอีสาน

3.8.1 กิจกรรม

1. กิจกรรมทางพระพุทธศาสนา

1.1 งานนมัสการพระธาตุขามแก่น

งานนมัสการพระธาตุขามแก่นตรงกับวันที่ 13-16

เมษายนของทุกปี ประเพณีสงกรานต์ถือเป็นหนึ่งในฮีต

12 รายละเอียดของงานประกอบด้วยบุญเทศน์มหาชาติซึ่งเป็นหนึ่งในฮีต 12 เหมือนกัน ในงานมีกิจกรรมกับประชาชนที่เคยบนบานเกี่ยวกับเรื่องต่างๆ เช่นเรื่องสุขภาพ เรื่องสอบ เรื่องเลื่อนขั้น เมื่อได้สิ่งที่สมปรารถนาแล้วได้มาแก้บนในวันงานนมัสการพระธาตุ ภายในงานมีประเพณีรดน้ำผู้สูงอายุที่ทางราชการร่วมกับวัดจัดขึ้นโดยให้ความสำคัญกับผู้สูงอายุและผู้สูงอายุที่มีอายุกว่า 60 ปีขึ้นไปมาร่วมงานเพื่อให้ลูกหลานและชาวบ้านประชาชนทั่วไปได้รดน้ำเพื่อขอพรเป็นสิริมงคล วันเปิดงานทางราชการให้ความสำคัญกับองค์พระธาตุมากถือเป็นประเพณีที่ผู้ว่าราชการทุกคนที่มาเป็นพ่อเมืองที่เมื่อถึงเทศกาลสงกรานต์จะต้องมานมัสการสรงน้ำองค์พระธาตุ ก่อนที่จะไปเปิดงาน “ดอกคูณเสียงแคน” ของจังหวัด

1.2 วันสำคัญทางพระพุทธศาสนา ได้แก่ วันมาฆบูชา ขึ้น 15 เดือน 3, วันวิสาขบูชา ขึ้น 15 ค่ำ เดือน 6, วันอัฐมีบูชา แรม 8 ค่ำ เดือน 6, วันอาสาฬหบูชา ขึ้น 15 เดือน 8, วันเข้าพรรษา แรม 1 ค่ำ เดือน 8, วันออกพรรษา ขึ้น 15 ค่ำ เดือน 11 และวันตักบาตรเทโวโรหณะ แรม 1 ค่ำ เดือน 11 มีกิจกรรมทำวัตรสวดมนต์ เจริญจิตภาวนา ทำบุญตักบาตรตามรูปแบบประเพณีทางพระพุทธศาสนา

1.3 กิจกรรมสวดมนต์ข้ามปี ซึ่งจัดขึ้นในวันที่ 31 ธันวาคมของทุกปี โดยพระสงฆ์เจริญชัยมงคลคาถา

2. กิจกรรมทางประเพณี

2.1 งานประเพณีบุญบั้งไฟ ถือได้ว่าเป็นงานที่ยิ่งใหญ่ของชาวจังหวัดขอนแก่น ทางวัดนำโดยเจ้าอาวาส จัดประเพณีบุญบั้งไฟ เพื่อขอฝนจากพญาแถนซึ่งเป็นเทพเจ้าแห่งฝนของชาวอีสาน ประเพณีนี้เกี่ยวเนื่องกับสังคมเกษตรกรรมเพื่อเป็นขวัญกำลังใจให้ชาวเกษตรกร ในขณะเดียวกันเป็นการสอนให้ชาวบ้านทำงานกันเป็นทีมเพื่อความสำเร็จของชาวบ้านแต่ละหมู่บ้าน งานบุญบั้งไฟจัดขึ้นในวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 6 ตรงกับวันวิสาขบูชาโดยทางวัดได้จัดเป็นกิจกรรมที่ยิ่งใหญ่ร่วมกับกิจกรรมวันวิสาขบูชาหรือที่ทางวัดเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า งานส่งเสริมพระพุทธศาสนา นมัสการพระธาตุขามแก่นวิสาขบูชา โดยการร่วมมือระหว่างเจ้าคณะอำเภอ รองเจ้าคณะอำเภอ ผู้อำนวยการเขตพื้นที่การศึกษา ในเขตอำเภอน้ำพอง อำเภออุบลรัตน์ อำเภอเขาสวนกวาง และอำเภอซำสูง มีนักเรียนมาร่วมกิจกรรมวันละประมาณ 5,000 คน โดยกิจกรรมที่น่าสนใจก็คือการเวียนเทียน แสดงตนเป็นพุทธมามกะ และการตักบาตร รวมถึงการตอบปัญหาธรรมะ การสวดมนต์หมู่ขับร้องสารัญญะ นอกจากนี้ยังมีงานบุญบั้งไฟ ถึงแม้ว่าในช่วงหลังๆเริ่มมีการพูดคุยถึงการยกเลิกกิจกรรมบุญบั้งไฟออกจากกิจกรรมนมัสการพระธาตุขามแก่น แต่ก็ยังอยู่ในระยะของการปรึกษาหารือ

ของคณะกรรมการจัดงาน ทั้งนี้เพราะชาวบ้านยังเชื่อว่าเทพประจำองค์พระธาตุนิยมชมชอบบั้งไฟ แต่ก็มีเทพบางองค์ไม่ชอบเสียงอึกทักคึกโครมอันเนื่องจากชาวบ้านตักทอง กินเหล้า และเสียงดังของประทัด ทำให้เทพที่สิงในพระนางธรณีรำคาญจึง ต้องย้ายพระนางธรณีมาประดิษฐานไว้ในวัด ก่อนจุดบั้งไฟมีพิธีกรรมบวงสรวงพระธาตุด้วยพวงมาลัยสามพวง เพื่อป้องกันอุบัติเหตุจากบั้งไฟ ความเชื่อตรงนี้ บางคนถึงกับเอาบั้งไฟมาแก้มบนพระธาตุก็มี นอกจากกิจกรรมดังกล่าว ทางวัดยังมีการจัดกิจกรรมเข้าค่ายพุทธธรรม มีการเทศน์ธรรม มีพระวิทยากรมาอบรมภูมิปัญญาและวัฒนธรรมอีสาน หรือเชิญผู้สูงอายุมาเล่าเรื่องเกี่ยวกับอีสาน ภายใต้ชื่อว่า ออนซอนอีสาน

2.2 กิจกรรมแก้มบน เป็นกิจกรรมหนึ่งที่ชาวบ้านให้ความสนใจคือกิจกรรมแก้มบนทุกวันพุธก่อนเที่ยง หลังจากนั้นแล้วไม่นิยมแก้มบน ความเชื่อดังกล่าวนี้อาจเป็นประเพณีของประชาชนในถิ่นนั้น พระธาตุขามแก่นเป็นที่พึ่งทางจิตใจของประชาชนจังหวัดขอนแก่น ดังนั้นเมื่อมีปัญหาทางใจจึงนิยมมาบนบานบอกกล่าวในทำางานต่างๆให้ประสบความสำเร็จ และมักมีคู่สามีภรรยามาอธิษฐานบุตร และประสบความสำเร็จ บุตรที่เกิดมาจากการอธิษฐานขอจากองค์พระธาตุจะเป็นเด็กดีมีความก้าวหน้าในชีวิตและสนใจในพระพุทธศาสนา รวมถึงการบนบานให้หายจากโรคภัยไข้เจ็บ หากหายจากการป่วยแล้วจึงนำผ้ามาห่มองค์พระธาตุ

9. พระธาตุเชิงชุม

อัตลักษณ์:เป็นเจดีย์ก่ออิฐถือปูน มีซุ้มประตูทั้งสี่ด้าน ซุ้มยอดประตูมีลักษณะเป็นยอดปราสาท ข้างในทึบสร้างด้วยศิลาแลง และหินทรายแดง ข้างองค์พระธาตุมีหลวงพ่อพระองค์แสนปางมารวิชัย ศิลปเชียงแสน เป็นพระพุทธรูปคู่บ้านคู่เมืองของชาวสกลนคร

9.1 กิจกรรม

1. กิจกรรมทางพระพุทธศาสนา

1.1 งานนมัสการพระธาตุเชิงชุม กิจกรรมเริ่มตั้งแต่วันขึ้น 9 ค่ำ ถึงวันขึ้น 15 ค่ำ เดือนยี่ของทุกปี (ราวเดือนมกราคม)มีพิธีทางศาสนาสดมณต์ให้ว้พระทำบุญสนับสนุนกิจกรรมของวัด

1.2 วันสำคัญทางพระพุทธศาสนา ได้แก่ วันมาฆบูชา ขึ้น 15 เดือน 3 วันวิสาขบูชา ขึ้น 15 ค่ำ เดือน 6, วันอัฐมีบูชา แรม 8 ค่ำ เดือน 6, วันอาสาฬหบูชา ขึ้น 15 เดือน 8, วันเข้าพรรษา แรม 1 ค่ำ เดือน 8, วันออกพรรษา ขึ้น 15 ค่ำ เดือน 11 และวันตักบาตรเทโวโรหณะคือ แรม 1 ค่ำ เดือน 11 นอกจากนั้นในพรรษามีกิจกรรมทำวัตรสดมณต์ เจริญจิตภาวนา ฟังเทศน์ทุกวันพระในเทศกาลเข้าพรรษา 3 เดือน ทำบุญตักบาตรตามรูปแบบประเพณีทางพระพุทธศาสนา

1.3 กิจกรรมสดมณต์ข้ามปี จัดขึ้นเพื่อให้พุทธศาสนิกชนได้เข้ามาร่วมสดมณต์เพื่อความเป็นสิริมงคลแก่ชีวิต ในวันที่ 31 ธันวาคม ของทุกปี

2. กิจกรรมทางประเพณี

2.1 รำบูชาถวายองค์พระธาตุ เป็นประเพณีการบูชาที่ชาวตะวันออกเฉียงเหนือให้ความสำคัญถือว่าเป็นสิ่งที่แสดงออกทางกายให้ทราบถึงความศรัทธา จัดแสดงที่หน้าองค์พระธาตุเชิง

ชุม การฟ้อนรำบูชามีหลายกระบวนท่า การฟ้อนรำทางนทกรรมถือว่าเป็นเอกลักษณ์ของจังหวัด สกลนคร การฟ้อนรำภูไทของ ชนเผ่าเยอ ชนเผ่าไทยอีสาน ชนเผ่าภูไท ชนเผ่าโย้ย เผ่ากระเลิง เผ่าโย้ย ซึ่งแต่ละเผ่ามีเอกลักษณ์ของตนเอง นอกจากนี้ยังมีการแสดงมวยไทยโบราณ

2.2 ประเพณีแห่ปราสาทผึ้ง เพื่อบูชาองค์พระธาตุเชิงชุม โดยจังหวัดสกลนคร ร่วมกับเทศบาลเมืองสกลนคร องค์การบริหารส่วนจังหวัดสกลนคร การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย ส่วนราชการ ภาคเอกชนและประชาชนชาวจังหวัดสกลนคร ได้กำหนดจัดงานประเพณีแห่ปราสาทผึ้ง และการแข่งขันเรือยาว "ชิงถ้วยพระราชทานสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี" จัด ทุกปี ณ บริเวณสนามมิ่งเมืองสกลนคร สวนสมเด็จพระศรีนครินทร์ และวัดพระธาตุเชิงชุมวรวิหาร วันแข่งเรือคือวันขึ้น 12-13 ค่ำ เดือน 11 วันขึ้น 14 ค่ำ เดือน 11 เป็นวัน "โฮม" หรือวันรวมและแห่ ปราสาทผึ้งจากคุ้มต่าง ๆ ที่บริเวณวัด แต่ละคุ้มจะอยู่คุ้มของตนเอง ขบวนแห่ปราสาทผึ้ง ในแต่ละ ขบวน จะแห่ด้วยเกวียนใช้คนเทียมแทนวัว นางฟ้าปราสาทผึ้ง (เทพี) จะนั่งอยู่ตอนหน้าของเกวียน ตอนกลางเป็น ปราสาทผึ้ง ขบวนแห่มีพิณ กลอง ฆ้อง ตามด้วยขบวนคนหนุ่มสาว และเฒ่าแก่ถือรูป เทียน ประนมมือ แห่ครบ 3 รอบ ก็ถวายแก่ทางวัด นอกจากจะเห็นความยิ่งใหญ่ของขบวนแห่ ปราสาทผึ้งที่สวยงามตระการตาแล้ว วันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 11 วันออกพรรษา วันทำบุญตักบาตรเทโว โรหณะในวันแรม 1 ค่ำ เดือน 11

2.3 งานสงกรานต์ กำหนดวันที่ 13-15 เมษายนของทุกปี มีกิจกรรมสงกรานต์น้ำพระ ธาตุ แห่นางสงกรานต์ และรดน้ำขอพรผู้สูงอายุที่ทางวัดเชิดมาร่วมงาน

2.4 ประเพณีฮิต 12 บุญมหาชาติ(ผะเหวดสันตร), บุญข้าวประดับดิน,บุญ ข้าวจี,เป็นต้น รูปแบบงานบุญฮิต 12 นี้มีรูปแบบการทำบุญเหมือนการทำบุญในภาค ตะวันออกเฉียงเหนือ

10. พระมหาธาตุแก่นนครอนุสรณ์สาธุชน

อัตลักษณ์ : องค์พระธาตุ 9 ชั้นศิลปะ อีสาน

10.1 กิจกรรม:

1.กิจกรรมทางพระพุทธศาสนา

1.1 งานนมัสการพระธาตุ กิจกรรมหลักของงานคือการปฏิบัติธรรมถวายองค์พระมหาธาตุ แก่นนคร ส่วนใหญ่จัดในเทศกาลวิสาขบูชา มาฆบูชา วันอาสาฬหบูชา ซึ่งเป็นวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา ทางวัดจัดปฏิบัติธรรมเป็นเวลา 7 วัน หรือ 10 วัน วันมาฆบูชา ทางวัดจัดงานเทศน์มหาชาติ และงานปฐมนิเทศ

1.2 วันสำคัญทางพระพุทธศาสนา ได้แก่ วันมาฆบูชา ขึ้น 15 เดือน 3 วันวิสาขบูชา ขึ้น 15 ค่ำ เดือน 6 วันอัฐมีบูชา แรม 8 ค่ำ เดือน 6 วันอาสาฬหบูชา ขึ้น 15 เดือน 8 วันเข้าพรรษา แรม 1 ค่ำ เดือน 8 วันออกพรรษา ขึ้น 15 ค่ำ เดือน 11 วันตักบาตรเทโวโรหณะคือ แรม

1 คำ เดือน 11 นอกจากนั้นในพรรษามีมีกิจกรรมทำวัตรสวดมนต์ เจริญจิตภาวนา ฟังเทศน์ทุกวัน พระในเทศกาลเข้าพรรษา 3 เดือน ทำบุญตักบาตรตามรูปแบบประเพณีทางพระพุทธศาสนา

1.3 กิจกรรมทั่วไป กิจกรรมบวชพระใหม่ก่อนเข้าพรรษา นอกจากนี้ยังมีกิจกรรมที่ทางวัดสนองงานคณะสงฆ์อยู่เสมอเช่นกิจกรรมประชุมประจำปีคณะสงฆ์ภาค 8 และ ภาค 9 ระดับเจ้าคณะจังหวัด ระดับผู้บริหาร กิจกรรมการรับฟังเปรียญ การรับฟังพระครูสัญญาบัตร ทางวัดมีความพร้อมในการจัดกิจกรรมใหญ่ของคณะสงฆ์ นอกจากนั้นยังมีกิจกรรมเชิงสังคม เช่นการอบรมปฏิบัติธรรม เพื่อลดละเลิก และต่อต้านยาเสพติด การจัดกิจกรรมอบรมธรรมะแก่เยาวชนอย่างต่อเนื่องและมีประสิทธิภาพโดยจัดให้มีศูนย์อบรมเยาวชนภาคตะวันออกเฉียงเหนือ นอกจากนั้นก็ยังมีการมีกิจกรรมทางศาสนาเช่นกิจกรรมวันสำคัญต่างๆ และกิจกรรมพิเศษที่หน่วยงานต่างๆติดต่อขอความร่วมมือจากทางวัด ทางวัดมีชมรมคนรักวัด และทางวัดได้ร่วมจัดกิจกรรมต่างๆ ร่วมกับชมรมคนรักวัด ตามที่ทางชมรมจัดขึ้น

1.4 งานบวชเนกขัมมะ ทางวัดจัดบวชเนกขัมมะและฟังธรรมในเทศกาลเข้าพรรษา 3 เดือน

1.5 สวดมนต์ข้ามปี เป็นการจักระหว่างวัดและหน่วยงานราชการ ถือว่าเป็นงานใหญ่ของวัด จัดงานวันที่ 31 ธันวาคมของทุกปี

2. กิจกรรมทางประเพณี

2.1 กิจกรรมวันสงกรานต์ งานเริ่มวันที่ 13-16 เมษายน พิเศษในวันที่ 16 เมษายน จัดงานทำบุญรวมญาติ

2.2 งานฮีต 12 เดือน บุญมหาชาติ(เวดสันตร), บุญข้าวประดับดิน,บุญข้าวจี,เป็นต้น รูปแบบงานบุญฮีต 12 นี้มีรูปแบบการทำบุญเหมือนการทำบุญในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

ตารางที่ 4.1.1 สรุปรูปแบบกิจกรรม จัดการท่องเที่ยวของวัดที่มีพระธาตุเป็นสิ่งดึงดูดการท่องเที่ยว

รายชื่อวัด	จังหวัด	อัตลักษณ์	กิจกรรมสำคัญ	
			ทางพระพุทธศาสนา	ทางประเพณี
1.วัดพระธาตุพนม วรมหาวิหาร	นครพนม	องค์เจดีย์พระธาตุพนม/ พระอุรังคธาตุ	1.วันสำคัญทางพระพุทธศาสนา มีวันวิสาขบูชา วันมาฆบูชา วันอาสาฬหบูชาเป็นต้น 2.งานนมัสการองค์พระธาตุประจำปี 3.สวดมนต์ข้ามปี	1.รำบูชาพระธาตุ 2.ประเพณีงานบุญ 12 เดือน (ฮีต 12) 3.วันสัตตนาครำลึก 4.ประเพณีสงกรานต์
2.วัดธาตุเรณู	นครพนม	เจดีย์พระธาตุเรณู/พระสารีริกธาตุและพระธาตุพระ	1.วันสำคัญทางพระพุทธศาสนา มีวันวิสาขบูชา	1. รำถวายองค์พระธาตุเรณู 2. พิธีบายศรีสู่ขวัญเพื่อ

		อรหันต์	วันมาฆบูชา วันอาสาฬหบูชาเป็นต้น 2.งานนมัสการองค์พระ ธาตุประจำปี 3.สวดมนต์ข้ามปี	ต้อนรับแขกบ้านแขก เมืองที่มาเยือนแบบ ท้องถิ่นภูไท เรณูนคร 3.งานบุญประเพณี 12 เดือน (ฮีต 12 เดือน)
3.วัดพระธาตุ เรืองรอง	ศรีสะเกษ	พระธาตุทรงอีสาน ประยุกต์	1.วันสำคัญทาง พระพุทธศาสนามี วันวิสาขบูชา วันมาฆบูชา วันอาสาฬหบูชาเป็นต้น	1.ไม่ได้จัดกิจกรรมทาง ประเพณี 2.มุ่งเน้นการแสดงอารย ธรรมอีสานในรูปแบบ พิพิธภัณฑ์เพื่อการเรียนรู้
4. วัดพระมหา เจดีย์ชัยมงคล	ร้อยเอ็ด	พระมหาเจดีย์ชัย มงคล	1.วันสำคัญทาง พระพุทธศาสนามี วันวิสาขบูชา วันมาฆบูชา วันอาสาฬหบูชาเป็นต้น	1.ประเพณีงานสงกรานต์
5.วัดพระธาตุนา ดูน	มหาสารคาม	พระบรมธาตุนาดูน	1.วันสำคัญทาง พระพุทธศาสนามี วันวิสาขบูชา วันมาฆบูชา วันอาสาฬหบูชาเป็นต้น 2.งานนมัสการองค์พระ ธาตุประจำปี 3.สวดมนต์ข้ามปี 2.บรรพชาสามเณรภาคฤดู ร้อน	1.รำบูชาถวายองค์พระ ธาตุนาดูน 2.แห่น้ำศักดิ์สิทธิ์ (น้ำดุน) 3.ประเพณีฮีต 12 4.ประเพณีสงกรานต์
6.วัดพระธาตุบัง พวน	หนองคาย	พระธาตุบังพวน/ สถูปสัตตมหาสถาน	1.วันสำคัญทาง พระพุทธศาสนามี วันวิสาขบูชา วันมาฆบูชา วันอาสาฬหบูชาเป็นต้น 2.งานนมัสการองค์พระ ธาตุประจำปี 3.สวดมนต์ข้ามปี	1.รำบูชาถวายองค์พระธาตุ 2.บุญบั้งไฟ 3.สงกรานต์พระธาตุ 4.ประเพณีทำบุญฮีต 12 5.ประเพณีสงกรานต์
7.วัดพระธาตุ หนองบัว	อุบลราชธานี	พระมหาธาตุเจดีย์ ศรีมหาโพธิ์ (พระ ธาตุหนองบัว)	1.วันสำคัญทาง พระพุทธศาสนามี วันวิสาขบูชา	1.ประเพณีสงกรานต์ 2.ประเพณีทำบุญฮีต 12

			วันมาฆบูชา วันอาสาฬหบูชาเป็นต้น 2.งานนมัสการองค์พระ ธาตุประจำปี 3.สวดมนต์ข้ามปี	
8.วัดเจติยภูมิ	ขอนแก่น	พระธาตุขามแก่น	1.วันสำคัญทาง พระพุทธศาสนามี วันวิสาขบูชา วันมาฆบูชา วันอาสาฬหบูชาเป็นต้น 2.งานนมัสการองค์พระ ธาตุประจำปี 3.สวดมนต์ข้ามปี	1.ประเพณีสงกรานต์ 2.บุญบั้งไฟ 3.ประเพณีทำบุญฮีต 12
9.วัดพระธาตุ เชิงชุมวรวิหาร	สกลนคร	พระธาตุเชิงชุม/ เจดีย์ก่ออิฐถือปูนมี ซุ้มประตู 4 ด้าน	1.วันสำคัญทาง พระพุทธศาสนามี วันวิสาขบูชา วันมาฆบูชา วันอาสาฬหบูชาเป็นต้น 2.งานนมัสการองค์พระ ธาตุประจำปี 3.สวดมนต์ข้ามปี	1.รำบูชาถวายองค์พระ ธาตุ 2.ประเพณีแห่ปราสาท ผึ้ง 3.ประเพณีงานบุญฮีต 12
10.วัดหนองแวง	ขอนแก่น	พระมหาธาตุแก่น นครอนุสรณ์สาธุน	1.วันสำคัญทาง พระพุทธศาสนามี วันวิสาขบูชา วันมาฆบูชา วันอาสาฬหบูชาเป็นต้น 2.งานนมัสการพระธาตุ 3.กิจกรรมบวชนกข้าม มະ ช่วงเข้าพรรษา 4.สวดมนต์ข้ามปี	1.ประเพณีวันสงกรานต์ 2.ประเพณีฮีต 12

4.1.4 รูปแบบกิจกรรม การจัดการท่องเที่ยวของวัดที่มีพระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์และพระ อริยสงฆ์เป็นสิ่งดึงดูดการท่องเที่ยว

ในส่วนรูปแบบการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาในการเดินทางไปไหว้พระพุทธรูปและรูป
เหมือนของพระอริยสงฆ์นั้น เกิดจากประชาชนมีความเคารพศรัทธาในองค์พระพุทธรูปโดย
พระพุทธรูปนั้นเป็นองค์แทนของพระพุทธเจ้า บางคนมาไหว้ขอพรให้เจริญรุ่งเรือง ในทางกลับกัน

บางคนมาไหว้และระบายความในใจให้พระพุทธรูปได้รับทราบและให้พระพุทธรูปช่วยเหลือในเรื่องที่กำลังทุกข์ใจ พระพุทธรูปมีความศักดิ์สิทธิ์ตามความเชื่อของผู้คนในแต่ละท้องถิ่นและทุกจังหวัดล้วนมีพระพุทธรูปที่เป็นพระคู่บ้านคู่เมือง ต่างมีตำนานและประวัติที่น่าสนใจ รวมถึงมีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตของผู้คนในท้องถิ่นนั้นด้วย

ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ มีพระพุทธรูปที่ศักดิ์สิทธิ์ที่ชาวจังหวัดนั้นๆยึดเป็นที่พึ่งทางใจ พุทธศาสนิกชนชาวไทยทั่วประเทศต่างหาโอกาสไปกราบไหว้พระพุทธรูปที่ตนมีความเคารพ เช่น หลวงพ่อพระใส วัดโพธิ์ชัย จังหวัดหนองคาย หลวงพ่อพระเจ้าใหญ่อินทร์แปลง วัดมหาวนาราม จังหวัดอุบลราชธานี เป็นต้นไม่เพียงแต่พระพุทธรูปเท่านั้นที่นักท่องเที่ยวนิยมไปกราบไหว้บูชา วัดที่มีรูปเคารพ หรืออนุสรณ์สถานอันเป็นตำนานของพระสายปฏิบัติก็มีนักท่องเที่ยวนิยมไปกราบไหว้ขอพรอีกด้วย และเป็นที่ทราบกันว่าภาคตะวันออกเฉียงเหนือเป็นภาคที่มีความโดดเด่นเป็นอย่างมากเกี่ยวกับพระที่ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบเช่นหลวงปู่เสาร์ กนตสีโล หลวงปู่มั่น ภูริทัตโต หลวงปู่ฝั้น อาจาโร หลวงปู่เหรียญ วรลาโภ หลวงปู่ศรี มหาวิโร หลวงปู่ชา สุภทฺโท หลวงปู่สุวัจน์ สุวโจ หลวงปู่ดูลย์ อตุโล หลวงปู่หลุย จันทสาโร หลวงตามหาบัว ญาณสมปนฺโน หลวงพ่อมหาพันธ์ สิริสุทฺโธ สรีระของหลวงปู่คำคะนิง จุลมณี วัดถ้ำคูหาสวรรค์ จังหวัดอุบลราชธานี พิพิธภัณฑสถานพระอาจารย์มั่น วัดป่าสุทธาวาส จังหวัดสกลนคร เป็นต้น จึงส่งผลให้ประชาชนทั่วไปหาโอกาสไปเที่ยวกราบไหว้พระพุทธรูป และรูปเคารพพระอริยสงฆ์อยู่เป็นประจำ

สำหรับรูปแบบการท่องเที่ยวไหว้รูปเหมือนพระอริยสงฆ์นั้น ประชาชนศรัทธาในคุณธรรมที่พระอริยสงฆ์บรรลุ โดยมีความเชื่อในความเป็นพระอรหันต์ จึงเกิดการเคลื่อนไหวไปท่องเที่ยวอริยฐานขอพรให้เจริญรุ่งเรือง รูปแบบการท่องเที่ยวไหว้พระพุทธรูปและรูปเหมือนพระอริยสงฆ์นั้น ประชาชนในจังหวัดใกล้เคียงไม่นิยมค้างแรม ส่วนนักท่องเที่ยวจากจังหวัดที่ไกลออกไป หรือนักท่องเที่ยวจากภาคต่างๆของประเทศไทยนิยมค้างแรม เทศกาลงานประจำปีมีสการพระพุทธรูปหรือครอบรอบวันมรณภาพของพระอริยสงฆ์ ประชาชนนิยมบวชนกขัมมะประมาณ 2 คืน 3 วัน วัดที่มีพระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์และพระอริยสงฆ์ 10 วัด มีรายละเอียดดังนี้

1. วัดโพธิ์ชัย

อัตลักษณ์:หลวงพ่พระใส พระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์คู่บ้านของชาวเมืองหนองคาย หล่อด้วยทองสีสุก มีลักษณะงดงาม ประชาชนทั้งสองฝั่งโขงให้ความเคารพศรัทธา

1.1 กิจกรรม

1.กิจกรรมทางพระพุทธศาสนา

1.1 วันสำคัญทางพระพุทธศาสนา ได้แก่ วันมาฆบูชา ขึ้น 15 ค่ำ เดือน 3, วันวิสาขบูชา ขึ้น 15 ค่ำ เดือน 6, วันอัฐมีบูชา แรม 8 ค่ำ เดือน 6, วันอาสาฬหบูชา ขึ้น 15 ค่ำ เดือน 8, วันเข้าพรรษา แรม 1 ค่ำ เดือน 8, วันออกพรรษา ขึ้น 15 ค่ำ เดือน 11 และวันตักบาตรเทโวโรหณะ คือ แรม 1 ค่ำ เดือน 11 นอกจากนั้นในพรรษามีกิจกรรมทำวัตรสวดมนต์ เจริญจิตภาวนา ฟังเทศน์ ทุกวันพระในเทศกาลเข้าพรรษา 3 เดือน ทำบุญตักบาตรตามรูปแบบประเพณีทางพระพุทธศาสนา

1.2 กิจกรรมประชุมสงฆ์ เป็นวัดที่มีศักยภาพสูงและมีความพร้อมทั้งงบประมาณและสถานที่ ตลอดถึงบุคลากร ในการจัดกิจกรรมต่างๆทั้งกิจกรรมของคณะสงฆ์ เช่น กิจกรรมการประชุมคณะสงฆ์ กิจกรรมรับฟังเปรียญธรรม และกิจกรรมรับพัฒนาศร รวมถึงมีการร่วมมือกับหน่วยงานต่างๆในการจัดกิจกรรมของสังคม เช่น กิจกรรม งดเหล้าเข้าพรรษา กิจกรรมอบรมธรรมะแก่เยาวชนและประชาชนทั่วไป รวมถึงกิจกรรมตามประเพณีทางพระพุทธศาสนา ซึ่งมีอยู่ตลอดต่อเนื่องทั้งปี

1.3 กิจกรรมสวดมนต์ข้ามปี เป็นกิจกรรมที่จัดขึ้นในวันที่ 31 ธันวาคม ของทุกปี

2. กิจกรรมทางประเพณี

2.1 วันสงกรานต์ ถือเป็นงานประจำปีของวัดโพธิ์ชัย กิจกรรมที่เป็นจุดสนใจของนักท่องเที่ยวคือ ระหว่างวันที่ 13-18 เมษายน ของทุกปี งานเทศกาลตรุษสงกรานต์ และ สมโภชหลวงพ่พระใส จังหวัดหนองคายร่วมกับคณะสงฆ์วัดโพธิ์ชัย ได้ร่วมกันจัดขึ้นทุกปี มีกิจกรรมที่ชาวไทยและชาวต่างประเทศสนใจเข้าเที่ยวชมกันเป็นจำนวนมาก เป็นโอกาสที่พุทธศาสนิกชนได้เข้าร่วมสักการะและสรงน้ำหลวงพ่พระใส เพื่อเป็นสิริมงคล โดยในงานมีกิจกรรมหลายชนิดเช่น การทำบุญตักบาตรพระภิกษุสามเณร จำนวน 108 รูป การประกอบพิธีอัญเชิญ หลวงพ่พระใส พระพุทธรูปคู่บ้านคู่เมืองของชาวจังหวัดหนองคาย ออกจากพระอุโบสถ จัดเป็นรูปขบวนแห่รอบพระอุโบสถ 1 รอบ อัญเชิญหลวงพ่พระใสขึ้นประดิษฐานบนแท่นประรำพิธีในพลับพลา หน้าพระอุโบสถเพื่อให้พุทธศาสนิกชนได้สรงน้ำและบำเพ็ญกุศล นอกจากนี้ยังมีขบวนแห่บุษผชาติ ของคุ้มหมู่บ้านต่างๆ การเวียนเทียนรอบวิหารหลวงพ่พระใส การบวชนกขัมมปฏิบัติในเทศกาลสำคัญทางพระพุทธศาสนา กิจกรรมพัฒนาการศึกษา มีโรงเรียนสอนพระปริยัติธรรม มีกิจกรรมพัฒนาสังคม มอบทุนการศึกษาแก่เด็กยากจนในจังหวัดหนองคาย 50 ทุน ปีละ 1 ล้านบาทดำเนินการอย่างต่อเนื่อง

2.2 ฮีต 12 ซึ่งได้แก่ บุญมหาชาติ(ผะเหวดสันตร) บุญข้าวประดับดิน บุญข้าวเจ้า เป็นต้น รูปแบบงานบุญฮีต 12 นี้มีรูปแบบการทำบุญเหมือนการทำบุญในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

2. วัดมหาวนาราม

อัตลักษณ์: พระเจ้าใหญ่อินแปลง พระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์คู่บ้านคู่เมืองของชาวเมืองอุบลราชธานี ประชาชนชาวอุบลราชธานีและจังหวัดใกล้เคียงให้ความเคารพศรัทธา บทธวดไชยน้อยไชยใหญ่ อันเป็นบทธวดลุ่มน้ำโขงตอนใต้ที่พระสงฆ์วัดนี้สวดจนเป็นสัญลักษณ์ของวัด

2.1 กิจกรรม:

1.กิจกรรมทางพระพุทธศาสนา

1.1 งานนมัสการสรงน้ำพระเจ้าใหญ่อินแปลง งานใหญ่ระดับจังหวัดจัดขึ้นทุกปีของวันเพ็ญเดือน 5 ประมาณเดือน เมษายน ในระหว่างวันที่ 11- วันที่ 26 เมษายน จุดเด่นของงานคือสรงน้ำและปิดทองพระเจ้าใหญ่อินทร์แปลง นอกจากนั้นก็มีกิจกรรมพุทธาภิเษก เพื่อแจกผู้เข้าร่วมงาน ถือเป็นธรรมเนียมประเพณีปฏิบัติเสมอมา และเป็นธรรมเนียมที่ผู้ว่าราชการจังหวัดอุบลราชธานี

ต้องเป็นผู้เปิดงาน มีพิธีเจริญพระพุทธมนต์ พิธีทำบุญตักบาตรเนื่องในวันปีใหม่ไทย พิธีตักบาตรดอกไม้ พระสงฆ์ 209 รูป พิธีเทศน์มหาชาติชาดก 13 กัณฑ์ เทศน์มาลัยหมื่นมาลัยแสน รดน้ำขอพรผู้สูงอายุ การสวดไชยน้อยไชยใหญ่ แห่ต้นกัณฑ์หลอนจากคุ้มหมู่บ้านต่างๆ

1.2 กิจกรรมสาธยายพระไตรปิฎก ร่วมกับสำนักพุทธศาสนาจังหวัดอุบลราชธานี และวัฒนธรรมจังหวัดระยะทำกิจกรรมรวม 5 วัน

1.3 วันสำคัญทางพระพุทธศาสนา ได้แก่ วันมาฆบูชา ขึ้น 15 เดือน 3 วันวิสาขบูชา ขึ้น 15 ค่ำ เดือน 6 วันอัฐมีบูชา แรม 8 ค่ำ เดือน 6 วันอาสาฬหบูชา ขึ้น 15 เดือน 8 วันเข้าพรรษา แรม 1 ค่ำ เดือน 8 วันออกพรรษา ขึ้น 15 ค่ำ เดือน 11 วันตักบาตรเทโวโรหนะคือ แรม 1 ค่ำ เดือน 11 นอกจากนั้นในพรรษามีมีกิจกรรมทำวัตรสวดมนต์ เจริญจิตภาวนา ฟังเทศน์ทุกวันพระในเทศกาลเข้าพรรษา 3 เดือน ทำบุญตักบาตรตามรูปแบบประเพณีทางพระพุทธศาสนา

1.4 กิจกรรมสวดมนต์ข้ามปี เป็นกิจกรรมที่จัดขึ้นในวันที่ 31 ธันวาคม ของทุกปี มีพิธีพุทธาภิเษก สวดมนต์ข้ามปี ซึ่งถือได้ว่าเป็นกิจกรรมที่ทางวัดได้ดำเนินการมานาน ก่อนที่จะมีการแพร่หลายในเมืองไทย มีพุทธศาสนิกชนเข้ากิจกรรมนี้ ประมาณ หนึ่งหมื่นคน ทางวัดจัดปฏิทินพระเจ้าใหญ่อินแปลงแจกในงาน

1.5 กิจกรรมสวดมนต์เย็น ทุกวันเวลา 16.00 น. จะมีการสวดมนต์ทำวัตรเย็น ซึ่งทางวัดได้ดำเนินการกิจกรรมนี้มาช้านาน จนถือได้ว่าเป็นกิจกรรมหลักของทางวัด และได้รับความสนใจจากพุทธศาสนิกชนอย่างมาก โดยเฉพาะวันหยุดและวันพระได้มีประชาชนมาร่วมสวดมนต์ทำวัตรมากขึ้นเป็นพิเศษ

2. กิจกรรมทางประเพณี

2.1 ฮีต 12 บุญมหาชาติ(พะเหวดสันดร), บุญข้าวประดับดิน,บุญข้าวจี,เป็นต้นรูปแบบงานบุญฮีต 12 นี้มีรูปแบบการทำบุญเหมือนการทำบุญในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

2.2 ประเพณีแห่เทียนเข้าพรรษา ถือว่าเป็นประเพณีของชาวจังหวัดอุบลราชธานี ในการประดิษฐ์เทียนเป็นรูปบุคคลสำคัญทางพระพุทธศาสนาและเหตุการณ์ในพุทธประวัติเพื่อนำไปประกวดและแห่รอบเมืองพร้อมกับวัดต่างๆและหน่วยงานต่างๆในจังหวัด หลังจากนั้นจึงนำมาถวายเป็นพุทธบูชาที่วัดมหานาราม

1.3 กิจกรรมทางวัฒนธรรม เช่น กิจกรรมการประกวดแข่งขันโปงลาง กิจกรรมการประกวดแข่งขันกลองยาว กิจกรรมการประกวดแข่งขันวงดนตรี กิจกรรมการประกวดแข่งขันเดี่ยวพิณและแคน ชมการแสดงโปงลาง

3. วัดถ้ำคูหาสวรรค์

อัตลักษณ์: "หลวงปู่คำคะนิง จุลมณี"พระอริยสงฆ์ผู้ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบเป็นที่เคารพศรัทธาของประชาชน 2 ฟั้งโขง รางนอนอยู่ในโลงแก้ว บริเวณวัดมีจุดชมทัศนียภาพลำน้ำโขง และฝั่งลาว หลวงปู่ให้ความสำคัญกับสิ่งเหล่านี้คือ 1.ไก่ เป็นสัญลักษณ์ปลุก 2.กล้วย เป็นสัญลักษณ์ทำอะไรก็สำเร็จ 3. มะพร้าว เป็นสัญลักษณ์ ฟ้าวเฮ็ดฟ้าวทำ(รีบทำ)

3.1 กิจกรรม

1. กิจกรรมทางพระพุทธศาสนา

1.1 วันครบรอบวันมรณภาพของหลวงปู่คำคะนิง จุลมณี จัดขึ้นระหว่างวันที่ 16-17 เมษายนของทุกปี ถือว่าเป็นวันงานประจำปีของวัด งานเริ่มวันที่ 16 เมษายนในวันนี้มีพิธีเปลี่ยนเครื่องไหว้ ภาษาอีสานเรียกว่า “ขันคาย” ประกอบด้วย หมากแห้ง 108 สาย ผ้าขาว ผ้าแดง อย่างละวา เทียนยาว 1 คอก 2 เล่มอย่างละวา รูปทองรูปเงิน 108 ดอก ขันบายศรี เงินค่าครูไม่จำกัด จำนวนบางครั้ง 500 บาท ในวันที่ 17 เมษายน มีพิธีบวงสรวงหลวงปู่คำคะนิง จุลมณี และพิธีบวชพระ 3 รูปขึ้นไป

1.2 ปฏิบัติธรรมอดข้าวตามรอยหลวงปู่ กิจกรรมนี้เริ่มขึ้นหลังจากเข้าพรรษา 15 วันของทุกปี ทางวัดเริ่มการปฏิบัติธรรมแบบอดข้าว 10 วัน นอกจากนั้นยังมีอุบาสกอุบาสิกาถือศีล 8 มีกิจกรรมสวดมนต์ทำวัตรเย็น ฟังธรรม ในพระขึ้น 8 ค่ำ 15 ค่ำ กิจกรรมอบรมธรรมะให้แก่เยาวชน นักเรียน นิสิต นักศึกษา และประชาชนทั่วไป รวมถึงกิจกรรมทางสังคมอื่นๆ ซึ่งมาขอความร่วมมือกับทางวัดทั้งสถานที่และบุคลากรในการจัดกิจกรรม

1.3 วันสำคัญทางพระพุทธศาสนา ได้แก่ วันมาฆบูชา ขึ้น 15 เดือน 3 วันวิสาขบูชา ขึ้น 15 ค่ำ เดือน 6 วันอัฐมีบูชา แรม 8 ค่ำ เดือน 6 วันอาสาฬหบูชา ขึ้น 15 เดือน 8 วันเข้าพรรษา แรม 1 ค่ำ เดือน 8 วันออกพรรษา ขึ้น 15 ค่ำ เดือน 11 วันตักบาตรเทโวโรหณะคือ แรม 1 ค่ำ เดือน 11 นอกจากนั้นในพรรษามีกิจกรรมทำวัตรสวดมนต์ เจริญจิตภาวนา ฟังเทศน์ทุกวันพระในเทศกาลเข้าพรรษา 3 เดือน ทำบุญตักบาตรตามรูปแบบประเพณีทางพระพุทธศาสนา

1.4 กิจกรรมสวดมนต์ข้ามปี เป็นกิจกรรมที่จัดขึ้นในวันที่ 31 ธันวาคม ของทุกปี

2. กิจกรรมทางประเพณี

2.1 วันสงกรานต์ วันที่ 13-15 เมษายนของทุกปี

4. วัดป่าสุทธาวาส

อัตลักษณ์:สถานที่มรณภาพและพิพิธภัณฑของหลวงปู่มั่น ภูริทัตโต เจดีย์พิพิธภัณฑหลวงปู่หลุย จันทสาโร พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลปัจจุบันได้ทรงให้จัดสร้างขึ้นเพื่อหลวงปู่ทั้ง 2 รูปจะได้อยู่ด้วยกัน

4.1 กิจกรรม

1. กิจกรรมทางศาสนา

1.1 วันบูรพาจารย์รำลึก กำหนดวันที่ 29-31 มกราคม ของทุกปี ทางวัดจัดกิจกรรมวันบูรพาจารย์ฟังเทศน์ ตักบาตร การบวชนกขัมมะ สวดมนต์ เจริญภาวนา

1.2 กิจกรรมสวดมนต์ เวลา 07.00 ของทุกวัน พระสงฆ์และอุบาสกอุบาสิกา ร่วมกันสวดมนต์ทำวัตรเช้า ในช่วงเย็นเวลา 19.00 – 21.00 น. มีกิจกรรม ไหว้พระสวดมนต์นั่งเจริญภาวนา เนื่องจากเป็นวัดสายครูบาอาจารย์ แต่มีภูมิประเทศตั้งอยู่ในบริเวณเขตเทศบาลเมือง ไกลชุมชนเมือง วัดจึงมีการปรับตัวในการจัดกิจกรรมให้ตอบสนองต่อความหลากหลายของคนในสังคม

โดยกิจกรรมหลักที่ยังคงดำเนินการอยู่ตลอดต่อเนื่องคือกิจกรรมทำวัตรสวดมนต์ทั้งของพระสงฆ์และฆราวาส โดยเฉพาะวันพระได้มีพุทธศาสนิกชนเข้ามาร่วมทำวัตรสวดมนต์ นั่งเจริญจิตภาวนา และกิจกรรมในวันสำคัญทางศาสนา มีการเทศน์ วันพระมีชุมชนมาร่วมทำวัตรสวดมนต์ร่วมด้วย ประมาณ 200 คน ในช่วงเข้าพรรษาวัดมีกิจกรรมทุกวันพระ นอกจากนั้นมีการอบรมปฏิบัติธรรมเป็นครั้งคราวของหน่วยงานต่างๆ หรือบางครั้งนักท่องเที่ยวประสงค์ฟังเทศน์มีการแจ้งไว้ล่วงหน้า ทางวัดได้จัดพระสงฆ์เทศน์ให้คิดเตือนใจแก่นักท่องเที่ยวที่มากราบไหว้พิพิธภัณฑสถานหลวงปู่ผุย และอัฐิธาตุของหลวงปู่ผุย เทียบชมกุฏิและลานกิจกรรมของหลวงตามหาบัว ญาณสัมปันโน และกิจกรรมทางสังคมในวันสำคัญต่างๆ เช่นวันเฉลิมพระชนมพรรษา 5 ธันวาคมหาราช วันเฉลิมพระชนมพรรษา 12 สิงหาคม ภายในงานมีกิจกรรมบวชพระเพื่อถวายเป็นพระราชกุศล

1.3 วันสำคัญทางพระพุทธศาสนา ได้แก่ วันมาฆบูชา ขึ้น 15 เดือน 3 วันวิสาขบูชา ขึ้น 15 ค่ำ เดือน 6 วันอัฐมีบูชา แรม 8 ค่ำ เดือน 6 วันอาสาฬหบูชา ขึ้น 15 เดือน 8 วันเข้าพรรษา แรม 1 ค่ำ เดือน 8 วันออกพรรษา ขึ้น 15 ค่ำ เดือน 11 วันตักบาตรเทโวโรหณะคือ แรม 1 ค่ำ เดือน 11 นอกจากนั้นภายในพรรษา 3 เดือนวัดได้จัดกิจกรรมทำวัตรสวดมนต์ เจริญจิตภาวนา ฟังเทศน์ทุกวันพระ ทำบุญตักบาตรตามรูปแบบประเพณีทางพระพุทธศาสนา

1.4 กิจกรรมสวดมนต์ข้ามปี เป็นกิจกรรมที่จัดขึ้นในวันที่ 31 ธันวาคม ของทุกปี

2. กิจกรรมทางประเพณี

2.1 วันสงกรานต์ วันที่ 13-15 เมษายนของทุกปี ทางวัดได้อัญเชิญพระพุทธรูปภายในวัด และรูปเหมือนหลวงปู่ผุยมาให้พุทธศาสนิกชน มาร่วมสรงน้ำในเทศกาลวันสงกรานต์

5. วัดดอนธาตุ

อัตลักษณ์ : วัดแห่งนี้เป็นวัดสุดท้ายที่หลวงปู่เสาร์ กนตสีโล สร้างขึ้น รวมทั้งยังเป็นวัดสุดท้ายที่ หลวงปู่เสาร์อยู่ปฏิบัติธรรม เจดีย์พิพิธภัณฑสถานหลวงปู่เสาร์ กนตสีโล กุฏิไม้, สถานที่เดินจงกรม, สถานที่นั่งกรรมฐานที่หลวงปู่เสาร์เคยใช้ในการปฏิบัติธรรม

5.1 กิจกรรม

1. กิจกรรมทางพระพุทธศาสนา

1.1 วันมรณภาพหลวงปู่เสาร์ กนตสีโล งานจัดขึ้นในวันที่ 2-3 กุมภาพันธ์ของทุกปี มีพิธีสวดพระพุทธรูป แสดงธรรมเทศนา ถวายอาหารบิณฑบาตรแก่พระสงฆ์สายวัดป่า ถือเป็นวันรวมลูกศิษย์สายหลวงปู่เสาร์ กนตสีโล ทั่วประเทศไทย

1.2 วันสำคัญทางพระพุทธศาสนา ได้แก่ วันมาฆบูชา ขึ้น 15 เดือน 3 วันวิสาขบูชา ขึ้น 15 ค่ำ เดือน 6 วันอัฐมีบูชา แรม 8 ค่ำ เดือน 6 วันอาสาฬหบูชา ขึ้น 15 เดือน 8 วันเข้าพรรษา แรม 1 ค่ำ เดือน 8 วันออกพรรษา ขึ้น 15 ค่ำ เดือน 11 วันตักบาตรเทโวโรหณะคือ แรม 1 ค่ำ เดือน 11 นอกจากนั้นในพรรษามีมีกิจกรรมทำวัตรสวดมนต์ เจริญจิตภาวนา ฟังเทศน์ทุกวันพระ ทำบุญตักบาตรตามรูปแบบประเพณีทางพระพุทธศาสนา ทั้งนี้นักท่องเที่ยวผู้สนใจในการปฏิบัติธรรม สามารถเข้าปฏิบัติได้ทุกวัน ผู้ที่มาปฏิบัติที่วัดดอนธาตุ ส่วนมากนั้นจะมีพื้นฐานการปฏิบัติมา

บ้างแล้ว พระอาจารย์ใหญ่ (ประธานสงฆ์) จะเน้นการสอนด้วยการปฏิบัติให้ดู สามารถเข้ามาสอบถามข้อสงสัยในการปฏิบัติภาวนากับพระอาจารย์ใหญ่ได้

2. กิจกรรมทางประเพณี

2.1 ประเพณี ฮีต 12 กิจกรรมบุญเทศน์มหาชาติ บุญข้าวประดับดิน บุญข้าวสาก บุญกวนข้าวทิพย์ เป็นต้น ซึ่งต้องจัดทำตามกาลกำหนด

6. วัดหินหมากเป้ง

อัตลักษณ์: รูปเหมือนของหลวงปู่เทสก์ เทสรังสีพร้อมเจดีย์พิพิธภัณฑ์วัดป่าเจ็ยบสงบ มีหินหมากเป้ง 3 ก้อนตั้งอยู่ริมแม่น้ำโขงเป็นสัญลักษณ์ของวัด

6.2 กิจกรรม

1. กิจกรรมทางพระพุทธศาสนา

1.1 วันงานครบรอบวันมรณภาพของหลวงปู่เทสก์ เทสรังสี วันที่ 17-18 ธันวาคม ของทุกปี ซึ่งถือว่าเป็นงานที่ใหญ่ของทางวัด มีหน่วยงานต่างๆ ชุมชน และพระสงฆ์เข้าร่วมประสานความร่วมมือในการจัดงานในแต่ละปี การประชาสัมพันธ์ในการจัดงานผ่านคณะศิษยานุศิษย์ทั้งนี้ทางวัดก็ยังเปิดโอกาสให้ผู้สนใจปฏิบัติธรรมสามารถมาติดต่อกับทางวัดได้มีที่พักเพียงพอทั้งชายและหญิง บรรยายภาคโดยรอบเป็นสวนป่า มีความสงบ ร่มรื่นดี กิจกรรมในงานคือ เจริญพระพุทธมนต์ แสดงพระธรรมเทศนา พระสงฆ์สวดทักษิณานุปาทาน พระสงฆ์สามเณร 500 รูปปิ่นทบาตรภายในวัด

1.2. การปฏิบัติกรรมฐาน เป็นกิจกรรมหลักๆในการมาปฏิบัติธรรม ที่วัดหินหมากเป้ง คือการนั่งสมาธิวิปัสสนากรรมฐาน แต่ก็มีตารางให้สลับพักบ้างดังนี้

- 7.00 น. สวดมนต์ ทำวัตรเช้า
- 8.00 น. ทานอาหาร เพียงมือเดียวเท่านั้น
- 8.30 น. ปฏิบัติธรรม เติบงกรรม นั่งสมาธิ
- 15.00 น. กวาดลานวัด หรือทำความสะอาดที่พัก
- 16.00 น. ทานน้ำปานะ
- 16.30 น. ปฏิบัติธรรม เติบงกรรม นั่งสมาธิ
- 18.30 น. สวดมนต์ ทำวัตรเย็น
- 19.30 น. ฟังเทศน์ และ นั่งสมาธิ
- 21.00 น. กลับที่พัก

1.3.วันสำคัญทางพระพุทธศาสนา

กิจกรรมวันสำคัญทางพระพุทธศาสนาที่วัดจัดกิจกรรมได้แก่ วันมาฆบูชา ขึ้น 15 เดือน 3 วันวิสาขบูชา ขึ้น 15 ค่ำ เดือน 6 วันอัฐมีบูชา แรม 8 ค่ำ เดือน 6 วันอาสาฬหบูชา ขึ้น 15 เดือน 8 วันเข้าพรรษา แรม 1 ค่ำ เดือน 8 วันออกพรรษา ขึ้น 15 ค่ำ เดือน 11 วันตักบาตรเทโวโรหณะคือ แรม 1 ค่ำ เดือน 11 นอกจากนั้นในพรรษามีมีกิจกรรมทำวัตรสวดมนต์ เจริญจิตภาวนา ฟังเทศน์ทุกวันพระในเทศกาลเข้าพรรษา 3 เดือน ทำบุญตักบาตรตามรูปแบบประเพณีทางพระพุทธศาสนา วัด

เป็นสวนป่าโปร่ง ขนาดกว้างขวางกว่า 100 ไร่ อากาศดี ฝนไม่ตก สามารถที่จะออกมาเดินจงกรมหรือ หามุมสงบนั่งบำเพ็ญภาวนาได้ตามจริต นอกจากนี้ยังมีหอสมุดที่รวบรวมหนังสือธรรมะดีๆไว้ให้ศึกษา วัดหินหมากเป้ง มีสภาพแวดล้อมที่เหมาะสมแก่การมาปฏิบัติธรรมเป็นอย่างมาก นอกจากนั้นก็มี กิจกรรมทางศาสนา เช่นวันสำคัญทางศาสนา วันสำคัญต่างๆที่หน่วยงานเข้ามาขอความร่วมมือกับ ทางวัดในการจัดกิจกรรม เช่นกิจกรรมอบรมธรรมะ ของนักเรียน นิสิตนักศึกษา และประชาชนทั่วไป อย่างไรก็ตามทางวัดยังเน้นความสงบเงียบเป็นหัวใจหลักในการจัดกิจกรรมดังนั้นจึงจะเห็นเพียง กิจกรรมหลักๆเช่นกิจกรรมวันสำคัญทางศาสนาและกิจกรรมประจำปีและกิจกรรมที่เป็นข้อวัตร ปฏิบัติที่พระสงฆ์ถือปฏิบัติอยู่เป็นประจำตามระเบียบของทางวัด

7. วัดป่าเขาน้อย

อัตลักษณ์เจดีย์สุวัจจุณานุสรณ์มีศิลปกรรมที่งดงาม รูปลักษณะที่แสดงออกถึงศิลปวัฒนธรรมของอีสานใต้มีรูปทรงราวกับปราสาทหินที่คู่อลังการ ประดิษฐานรูปเหมือนและเก็บอัฐบริวารของหลวงปู่สุวัจน์ ให้ประชาชนได้สักการะ โดยหลวงตามหาบัว ญาณสัมปันโนได้มาเป็นประธานบรรจุพระบรมสารีริกธาตุ

7.1 กิจกรรม:

1. กิจกรรมทางพระพุทธศาสนา

1.1 งานบำเพ็ญกุศลวันมรณภาพของหลวงปู่สุวัจน์ สุวโจ จัดขึ้นในวันที่ 4-6 เมษายน ของทุกปี ภายในงานมีพิธีบวชนกขัมมะปฏิบัติ เจริญพระพุทธมนต์ แสดงพระธรรมเทศนา ตักบาตรพระสงฆ์สามเณร นอกจากนั้นยังมีประชาชนมาบำเพ็ญวิปัสสนากรรมฐานพร้อมทั้งได้มาสักการะเจดีย์ศรีสุวัจจุณานุสรณ์ พิพิธภัณฑ์พระโพธิธรรมจารย์เถระ อันเป็นที่ประดิษฐานพระบรมสารีริกธาตุเพื่อความเป็นสิริมงคล และยังเป็นที่บรรจุอัฐธาตุของหลวงปู่สุวัจน์ เพื่อให้บรรดาศิษยานุศิษย์ทั้งหลายได้กราบไหว้รำลึกถึงปฏิปทา และวัตรปฏิบัติที่งดงามและแนวทางในการเจริญสมาธิภาวนาที่หลวงปู่ได้เจริญธรรมไว้อีกด้วย ทุกวันพุทธศาสนิกชนที่มาถวายภัตตาหารเช้าในขณะที่พระฉันกำลังฉันภัตตาหารเช้า ทุกคนก็จะร่วมกันทำวัตรสวดมนต์

1.2 วันสำคัญทางพระพุทธศาสนา ได้แก่ วันมาฆบูชา ขึ้น 15 เดือน 3 วันวิสาขบูชา ขึ้น 15 ค่ำ เดือน 6 วันอัฐมีบูชา แรม 8 ค่ำ เดือน 6 วันอาสาฬหบูชา ขึ้น 15 เดือน 8 วันเข้าพรรษา แรม 1 ค่ำ เดือน 8 วันออกพรรษา ขึ้น 15 ค่ำ เดือน 11 วันตักบาตรเทโวโรหณะคือ แรม 1 ค่ำ เดือน 11 นอกจากนั้นในพรรษามีมีกิจกรรมทำวัตรสวดมนต์ เจริญจิตภาวนา ฟังเทศน์ทุกวันพระในเทศกาลเข้าพรรษา 3 เดือน ทำบุญตักบาตรตามรูปแบบประเพณีทางพระพุทธศาสนา

8. วัดหนองป่าพง

อัตลักษณ์:เจดีย์พิพิธภัณฑพระโพธิญาณเถร หรือ พระอาจารย์ชา สุภัทโทและสภาพป่าที่อุดมสมบูรณ์

8.1 กิจกรรม:

1. กิจกรรมทางพระพุทธศาสนา

1.1 งานปฏิบัติธรรมอาจารย์บูชา ศิษยานุศิษย์วัดหนองป่าพง ได้กำหนดจัดงานเพื่อรำลึกถึงหลวงพ่ocha สุภัทโท อันเนื่องมาจากวันที่ 16 มกราคม 2535 เป็นวันที่หลวงพ่ocha สุภัทโทได้ละสังขารจากไปตั้งนั้นคณะลูกศิษย์จึงถือวันละสังขารเป็นวันจัดงานโดยกำหนด วันที่ 12-17 มกราคมของทุกปี ในช่วงดังกล่าว จะมีภิกษุสามเณร จากวัดสาขาของวัดหนองป่าพงทั้งในและต่างประเทศ พร้อมทั้งประชาชนชาวจังหวัดอุบลราชธานีและจังหวัดต่างๆมาร่วมปฏิบัติธรรมจำนวนมาก เน้นการบำเพ็ญเพียรทางจิตที่หลวงพ่ocha สุภัทโท เคยบำเพ็ญมาแล้ว

1.2 งานประชุมสงฆ์ กำหนดวันที่ 15-16 มิถุนายนของทุกปี มีพระสงฆ์ที่เป็นลูกศิษย์วัดหนองป่าพงรวมทั้งสาขาของวัดหนองป่าพงประมาณ 800-900 รูป มาประชุมซักซ้อมความเข้าใจในเรื่องกฎระเบียบของวัด กฎการเข้าจำพรรษา ภิกษุรูปไหนประสงค์จะไปจำพรรษาที่วัดไหนให้แจ้งต่อที่ประชุมสงฆ์

1.3 วันสัทธิวิหาริก กำหนดวันที่ 10-17 กันยายนของทุกปี เป็นการประชุมอบรมพระที่บวชใหม่ในพรรษา เพื่อให้เข้าใจระเบียบของวัดหนองป่าพงซึ่งเป็นวัดแม่ ทุกรูปจะต้องเคารพกฎระเบียบที่หลวงพ่ocha สุภัทโทได้กำหนดไว้เมื่อครั้งท่านยังมีชีวิต อบรมเรื่องกิริยามารยาทในการรับประทานอาหาร, การบิณฑบาต, การนุ่งห่ม, การสนทนากับญาติโยม, ข้อห้ามต่างๆตลอดจนการดำเนินชีวิตในเพศบรรพชิตเป็นต้นเพื่อให้เป็นไปในแนวเดียวกับวัดหนองป่าพง กฎหลวงพ่ocha สุภัทโท ที่วางไว้ให้ลูกศิษย์ปฏิบัติตามทันสมัยเสมอไม่มีอะไรเป็นข้อโต้แย้ง

1.4 วันทอดกฐิน กำหนดวันเพ็ญขึ้น 15 ค่ำ เดือน 12 ซึ่งตรงกับวันลอยกระทงของทุกปีเป็นวันทอดกฐิน

วัดหนองป่าพงเป็นวัดป่าฝ่ายอรัญวาสี เป็นสำนักปฏิบัติธรรม ที่แวดล้อมด้วยธรรมชาติ อันสงบร่มรื่น มีบรรยากาศร่มเย็นเหมาะแก่การพำนักอาศัยเพื่อบำเพ็ญสมณธรรม ชีวิตพระในวัดหนองป่าพง มีจุดมุ่งหมายอยู่ที่การประพฤติพรหมจรรย์ตามรอยพระยุคลบาท ของพระบรมศาสดา ที่ทรงดำรงพระชนม์ชีพอย่างสงบเงียบ และเรียบง่ายภายในป่า เพื่อค้นคว้าแสวงหาทางพ้นทุกข์ แล้วทรงนำความรู้แจ้งเห็นจริงนั้น มาเผยแผ่เกื้อกูลความสุขแก่มหาชนทั่วไป การดำเนินชีวิตในวัดหนองป่าพงยึดหลักพระธรรมวินัยที่พระพุทธองค์ทรงบัญญัติไว้ เป็นแนวทางปฏิบัติฝึกหัดกายวาจาใจในชีวิตประจำวัน เน้นการศึกษาประพฤติ ปฏิบัติให้บริสุทธิ์บริบูรณ์ในศีล สมาธิ ปัญญา พร้อมทั้งนำธุดงค์วัตร 13 วัตร 14 และกำหนดกฏกติการะเบียบต่างๆ มาผสมผสานเป็นแนวทางปฏิบัติ เพื่อส่งเสริมการบำเพ็ญสมณธรรมให้ดำเนินไปด้วยดี และมีความละเอียดลึกซึ้งยิ่งขึ้น

แนวทางการปฏิบัติและธรรมชาติของป่าภายในสำนัก เป็นปัจจัยสำคัญส่งเสริมให้การดำรงชีวิตของพระภิกษุเป็นไปด้วยความเรียบง่ายสอดคล้องกับธรรมชาติ และประสานกลมกลืนเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันในหมู่คณะ ตามแบบของพระอุดมการณ์ธรรมฐาน ผู้มีข้อวัตรปฏิบัติเป็นไปเพื่อขัดเกลาทำลายกิเลสที่ครุบาอาจารย์ได้พาดำเนินมา นอกจากนี้ยังมีกิจกรรมการอบรมปฏิบัติธรรมแก่ผู้สนใจ

ทั้งแบบส่วนตัวและแบบหมู่คณะ ทั้งนี้ทางวัดก็ยังเปิดโอกาสให้ผู้สนใจปฏิบัติธรรมสามารถมาติดต่อกับทางวัดได้ มีที่พักให้ทั้งชายและหญิงบรรยากาศโดยรอบเป็นสวนป่า มีความสงบ ร่มรื่นดี ตามกฎที่พักรู้ใช้เทียนเป็นแสงสว่างแทนไฟฟ้า

9. วัดเนรมิตวิปัสสนา

อัตลักษณ์: พระอุโบสถขนาดใหญ่ภายในประดิษฐาน พระพุทธชินราชจำลอง หุ่นขี้ผึ้งและสรีระที่ไม่เน่าเปื่อยของหลวงพ่อมหาพันธ์ สีสวิสุทโธ ผู้ริเริ่มสร้างวัด ทั้งโบสถ์ วิหาร เจดีย์ ซุ้มประตูวัด กำแพงวัด เน้นศิลปะอีสานใต้ ใช้วัสดุก่อสร้างคือศิลาแลง ภายในอุโบสถตกแต่งอย่างวิจิตรงดงามตามศิลปะภาคกลาง เกิดจากจินตนาการสร้างสรรค์ออกแบบโดยหลวงพ่อมหาสวัสดิ์ อดโร แรงงานพระสงฆ์สามเณร 90% บริเวณพื้นที่โดยรอบมีการจัด แต่งสวนและต้นไม้ร่มรื่น สวยงามและมีต้นไม้ที่สำคัญทางพุทธศาสนา คือ " ต้นสาละ"

9.1 กิจกรรม:

1. กิจกรรมทางพระพุทธศาสนา

1.1 วันบูรพาจารย์ ตรงกับวันที่ 5 พฤษภาคม ของทุกปี ซึ่งเป็นวันคล้ายวันครบรอบวันเกิดของหลวงพ่อมหาพันธ์ สีสวิสุทโธ ในงานมีพิธีเจริญพระพุทธมนต์ แสดงพระธรรมเทศนา

1.2 วันครบรอบวันมรณภาพของหลวงพ่อมหาพันธ์ สีสวิสุทโธ วันที่ 20 กันยายนของทุกปี มีพิธีสวดพระพุทธมนต์ แสดงพระธรรมเทศนา

1.3 งานกฐิน เป็นงานประจำปี

1.4 สวดมนต์ข้ามปี วันที่ 31 ธันวาคม ของทุกปีเป็นการสวดมนต์ข้ามปี

1.5 วันสำคัญทางพระพุทธศาสนา ได้แก่ วันมาฆบูชา ขึ้น 15 เดือน 3 วันวิสาขบูชา ขึ้น 15 ค่ำ เดือน 6 วันอัฐมีบูชา แรม 8 ค่ำ เดือน 6 วันอาสาฬหบูชา ขึ้น 15 เดือน 8 วันเข้าพรรษา แรม 1 ค่ำ เดือน 8 วันออกพรรษา ขึ้น 15 ค่ำ เดือน 11 วันตักบาตรเทโวโรหณะคือ แรม 1 ค่ำ เดือน 11

นอกจากนั้นในพรรษามีกิจกรรมทำวัตรสวดมนต์ เจริญจิตภาวนา ฟังเทศน์ทุกวันพระในเทศกาลเข้าพรรษา 3 เดือน ทำบุญตักบาตรตามรูปแบบประเพณีทางพระพุทธศาสนา วันปกติธรรมดามีประชาชนมาทำวัตรสวดมนต์ มีกิจกรรมอบรมธรรมะ แก่นักเรียน นิสิตนักศึกษา และประชาชนทั่วไป

10. วัดประชาคมวนาราม(วัดป่ากุง)

อัตลักษณ์ : เจดีย์หินทรายจำลองแบบมาจากมหาเจดีย์โบโรบูโด(บรมพุทโธ)ที่วัดสวายงาม โดยชั้นแรกของเจดีย์หินทรายจะเป็นประวัติของเจ้าอาวาสคือ "พระเทพวิสุทธิมงคล (หลวงปู่ศรี มหาวิโร)" พระอริยสงฆ์ผู้

เปี่ยมไปด้วยเมตตา ตั้งแต่เด็กจนถึงปัจจุบัน และสละด้วยหินทราย ขึ้นบนเป็นสถานที่บรรจุอัฐิของ พระอริยสงฆ์ที่มีชื่อเสียง

10.1 กิจกรรม

1. กิจกรรมทางพระพุทธศาสนา

1.1 วันครบรอบวันคล้ายวันละสังขารของหลวงปู่ศรี มหาวิโร ตรงวันที่ 15-17 สิงหาคมของทุกปี กิจกรรมของงานคือ สวดพระพุทมนต์ รับทักษิณา แสดงพระธรรมเทศนา พระสงฆ์ลงอุโบสถสามัคคี

1.2 วันสำคัญทางพระพุทธศาสนา ได้แก่ วันมาฆบูชา ขึ้น 15 เดือน 3 วันวิสาขบูชา ขึ้น 15 ค่ำ เดือน 6 วันอัฐมีบูชา แรม 8 ค่ำ เดือน 6 วันอาสาฬหบูชา ขึ้น 15 เดือน 8 วันเข้าพรรษา แรม 1 ค่ำ เดือน 8 วันออกพรรษา ขึ้น 15 ค่ำ เดือน 11 วันตักบาตรเทโวโรหณะคือ แรม 1 ค่ำ เดือน 11 นอกจากนั้นในเทศกาลพรรษา 3 เดือน มีกิจกรรมทำวัตรสวดมนต์ เจริญจิตภาวนา ฟังเทศน์ทุกวันพระ ทำบุญตักบาตรตามรูปแบบประเพณีทางพระพุทธศาสนา วัดนี้มีสภาพป่าที่สมบูรณ์นักท่องเที่ยวนิยมเข้ามาหาความสงบ เพื่อความสบายใจ

1.3 กิจกรรมการอบรมภิกษุสามเณรในเทศกาลเข้าพรรษา หลังทำวัตรเช้า-เย็นทุกวัน พร้อมทั้งมีการอบรมศีลธรรมอุบาสกอุบาสิกาแม่ชีทุกวันพระทั้งนี้ตลอดทั้งปีผู้มารักษาศีลฟังธรรมเฉลี่ยครั้งละ 300 คน มีกิจกรรมเกี่ยวกับการเผยแผ่อบรมศีลธรรมแก่นิสิตนักศึกษา ข้าราชการ พ่อค้า และประชาชนทั่วไป

ตารางที่ 4.1.2 สรุปรูปแบบกิจกรรม การจัดการท่องเที่ยวของวัดที่มีพระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์และพระอริยสงฆ์คู่เมือง เป็นสิ่งดึงดูดการท่องเที่ยว

รายชื่อวัด	จังหวัด	อัตลักษณ์	กิจกรรมสำคัญ	
			ทางพระพุทธศาสนา	ทางประเพณี
11.วัดโพธิ์ชัย	หนองคาย	หลวงพ่อบุญไซ	1.วันสำคัญทางพระพุทธศาสนา มีวันวิสาขบูชาวันมาฆบูชาวันอาสาฬหบูชาเป็นต้น 2.กิจกรรมประชุมสงฆ์ 3.สวดมนต์ข้ามปี	1.ประเพณีสงกรานต์
12.วัดมหาวนาราม	อุบลราชธานี	พระเจ้าใหญ่อินทร์แปลง	1.วันสำคัญทางพระพุทธศาสนา มีวันวิสาขบูชาวันมาฆบูชาวันอาสาฬหบูชาเป็นต้น 2.งานนมัสการสงฆ์พระเจ้าใหญ่อินทร์แปลง	1.ประเพณีแห่เทียนเข้าพรรษา 2.ประเพณีฮีต 12

			3.สวดมนต์ข้ามปี 4..กิจกรรมสาธยาย พระไตรปิฎก 5.กิจกรรมสวดมนต์เย็น	
13.วัดถ้ำคูหา สวรรค์	อุบลราชธานี	หลวงปู่คำคะนิง จุล มณี	1.วันสำคัญทาง พระพุทธศาสนา มี วันวิสาขบูชา วันมาฆบูชา วันอาสาฬหบูชาเป็นต้น 2.ปฏิบัติธรรมอดข้าวตาม รอยหลวงปู่ 3.ครบรอบวันมรณภาพ ของหลวงปู่คำคะนิง 4..สวดมนต์ข้ามปี	1.ประเพณีวันสงกรานต์ 2.ประเพณีฮีต 12
14.วัดป่า สุทธาวาส	สกลนคร	เจดีย์พิพิธภัณฑ์ หลวงปู่มั่น ภูริทัต โตและพิพิธภัณฑ์ หลวงปู่หลุย จิน ทสาโร	1.วันสำคัญทาง พระพุทธศาสนา มี วันวิสาขบูชา วันมาฆบูชา วันอาสาฬหบูชาเป็นต้น 2.วันบูรพาจารย์รำลึก 3.กิจกรรมสวดมนต์ช่วง เช้าพรรษา	1.ประเพณีวันสงกรานต์ 2.ประเพณีฮีต 12
15.วัดดอนธาตุ	อุบลราชธานี	เจดีย์พิพิธภัณฑ์ หลวงปู่เสาร์ กนต สีโล	1.วันสำคัญทาง พระพุทธศาสนา มี วันวิสาขบูชา วันมาฆบูชา วันอาสาฬหบูชาเป็นต้น 2. .วันมรณะภาพหลวงปู่ เสาร์ กนตสีโล	2.ประเพณีทำบุญฮีต 12
16.วัดป่าหิน หมากเป้ง	หนองคาย	เจดีย์พิพิธภัณฑ์ หลวงปู่เทศก์ เทส รังสี	1.วันสำคัญทาง พระพุทธศาสนา มี วันวิสาขบูชา วันมาฆบูชา วันอาสาฬหบูชาเป็นต้น 2.วันครบรอบวัน มรณภาพของหลวงปู่	1.ประเพณีทำบุญฮีต 12

			เทศก์ เทศรังสี 3.กิจกรรมปฏิบัติ กรรมฐานตลอดปี	
17.วัดป่าเขาน้อย	บุรีรัมย์	เจดีย์พิพิธภัณฑ ศุวักคณาสรณ์	1.วันสำคัญทาง พระพุทธศาสนา มี วันวิสาขบูชา วันมาฆบูชา วันอาสาฬหบูชาเป็นต้น 2.งานบำเพ็ญกุศลวัน มรณภาพของหลวงปู่ สุวัจจ์ สุวโจ	ไม่มีกิจกรรมทาง ประเพณี เนื่องจากเป็นวัดป่าที่ เรียบง่าย เน้นการปฏิบัติ ธรรม
18.วัดหนองป่าพง	อุบลราชธานี	พระโพธิญาณเถระ หรือ หลวงพ่อชา สุภทโท	1.วันสำคัญทาง พระพุทธศาสนา มี วันวิสาขบูชา วันมาฆบูชา วันอาสาฬหบูชาเป็นต้น 2.งานปฏิบัติธรรมอาจริย บูชา 3.งานประชุมสงฆ์ 4.วันสัทธิวิหาริก	ไม่มีกิจกรรมทาง ประเพณี เนื่องจากเป็นวัดป่าที่ เรียบง่าย เน้นการปฏิบัติ ธรรม
19.วัดเนรมิต วิปัสสนา	เลย	สรีระที่ไม่เนาเปื่อย ของหลวงปู่พระ มหาพันธ์ สีลวิสุท โธ/อุโบสถขนาด ใหญ่ศิลปศิลาแลง	1.วันสำคัญทาง พระพุทธศาสนา มี วันวิสาขบูชา วันมาฆบูชา วันอาสาฬหบูชาเป็นต้น 2. วันบูรพาจารย์ 3.วันครบรอบวัน มรณภาพของหลวงปู่ มหาพันธ์ สีลวิสุทโธ 4.สวดมนต์ข้ามปี	ไม่มีกิจกรรมทาง ประเพณี เนื่องจากเป็นวัดที่เรียบ ง่าย เน้นการปฏิบัติธรรม
20.วัด ประชาคมวนา ราม(ป่ากุง)	ร้อยเอ็ด	พิพิธภัณฑเจดีย์หิน ทรายจำลองแบบ จากบุโรพุทโธ	1.วันสำคัญทาง พระพุทธศาสนา มี วันวิสาขบูชา วันมาฆบูชา วันอาสาฬหบูชาเป็นต้น 2.วันครบรอบวันละ	ไม่มีกิจกรรมทาง ประเพณี เนื่องจากเป็นวัดป่าที่ เรียบง่าย เน้นการปฏิบัติ ธรรม

			สังฆารของหลวงปู่ศรี มหาวิโร 3.อบรมภิกษุสามเณรใน พรรษา	
--	--	--	--	--

4.1.5 รูปแบบ กิจกรรม การจัดการท่องเที่ยวของวัดที่มีการปฏิบัติธรรมเป็นสิ่งดึงดูด การท่องเที่ยว

สภาพเศรษฐกิจสังคม สิ่งแวดล้อม มีการเปลี่ยนแปลงอย่างต่อเนื่อง ความเปลี่ยนแปลงเหล่านั้น ย่อมส่งผลให้ผู้คนประสบความไม่สบายกายไม่สบายใจ เหนือสิ่งอื่นใดนั้นคือความเปลี่ยนแปลงของชีวิตมนุษย์ที่เปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลาคือความแก่ชรา ความเจ็บไข้ไม่สบาย โรคภัย รุมเร้า ทำยที่สุดคือความตาย ประชาชนถูกทุกข์บีบคั้นทางใจต้องการหาทางออกให้จิตใจสบาย ประกอบกับได้สดับเรื่องราวประวัติของพระอริยสงฆ์ที่ปฏิบัติธรรมในวัดป่าบ้างในป่าช้าบ้าง และพระอริยสงฆ์เหล่านั้นก็มีพฤติกรรมเย็นไม่ทุกข์ร้อน รูปแบบพระสงฆ์ที่ปฏิบัติธรรมที่ถูกเล่าขานผ่านหนังสือ และผ่านมุขปาฐะทำให้ประชาชนทั้งหลายศรัทธาในปฏิปทาวัตรปฏิบัติของพระอริยสงฆ์ จึงประสงค์จะปฏิบัติธรรมก่อให้เกิดการแสวงหาสถานที่ปฏิบัติธรรม ดังนั้นภาคตะวันออกเฉียงเหนือเป็นเป้าหมายหนึ่งที่ประชาชนสนใจไปปฏิบัติธรรม เพราะภูมิภาคนี้มีร่องรอยแห่งพระอริยสงฆ์ และกลิ่นอายแห่งพุทธธรรมยังคงอบอวล วัดป่าในภาคตะวันออกเฉียงเหนือส่วนมากได้จัดสถานที่สำหรับฝึกปฏิบัติให้แก่ประชาชน เพื่อให้สัมผัสถึงพระธรรมที่แท้จริงได้พบกับแนวทางในการต่อสู้ความทุกข์ที่สามารถเกิดได้ทุกเวลา วัดได้สร้างพื้นที่ดับทุกข์ให้แก่ผู้ที่แสวงบุญ ด้วยการจัดกิจกรรมอบรมปฏิบัติกัมมัฏฐาน และจัดกิจกรรมให้ธรรมะแก่ผู้ที่สนใจ มีหลายวัดโดยเฉพาะวัดที่เป็นสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัด และมีผู้สนใจเข้าร่วมกิจกรรมปฏิบัติธรรมมากขึ้นเป็นลำดับ วัดประเภทนี้เน้นการปฏิบัติธรรมที่ช่วยเสริมสร้างให้ผู้คนมีความรู้ ความเข้าใจในชีวิต รุ่งเรืองในพุทธธรรม วัดที่มีความพร้อมในการรองรับผู้ที่สนใจในการปฏิบัติธรรม ที่มีความโดดเด่น และมีการจัดกิจกรรมปฏิบัติธรรมอย่างต่อเนื่อง ดังรายละเอียดต่อไปนี้

1. วัดป่าหนองหลุม

อัตลักษณ์: สติปัญญา 4 ใช้คำกำหนดลงท้ายด้วย “หนอ” บุรพจารย์คือพระธรรมธีรราชฆาโมณี(โชดก ญาณสิทธิ) วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์ท่าพระจันทร์ กรุงเทพมหานคร

1.1 กิจกรรมทางพระพุทธศาสนา

วัดป่าหนองหลุมเป็นวัดที่มีการจัดกิจกรรมปฏิบัติธรรมอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะจัดร่วมกับกิจกรรมทางศาสนาทุกครั้ง กิจกรรมการปฏิบัติธรรมมีกำหนดการดังต่อไปนี้

1. กิจกรรมปฏิบัติธรรมรับกฐิน 7 วัน
2. กิจกรรมปฏิบัติธรรมส่งท้ายปีเก่าต้อนรับปีใหม่เริ่มงาน 30 ธันวาคม-วันที่ 3

มกราคม

3. กิจกรรมปฏิบัติธรรมวันฆาณูชา ขึ้น 13 ค่ำ เดือน 3-แรม 3 ค่ำ เดือน 3 รวม 6 วัน
4. ปฏิบัติธรรมวันสงกรานต์ เริ่ม 13 -16 เมษายน รวม 4 วัน
5. กิจกรรมปฏิบัติธรรมวันวิสาขบูชา และวันอัฐมีบูชาเริ่มขึ้น 13 ค่ำ เดือน 6 - แรม 9 ค่ำ เดือน 6 รวม 12 วัน
6. กิจกรรมปฏิบัติธรรมวันอาสาฬหบูชา ขึ้น 14 ค่ำ เดือน 8 – แรม 1 ค่ำ เดือน 8 รวม 3 วัน
7. ปฏิบัติธรรมของประชาชน หน่วยงานราชการ นิสิตนักศึกษา ปฏิบัติธรรม 2 –5-7 วัน

วัดนี้ไม่ใช้ไฟฟ้า ใช้เพียงแสงเทียนและแสงจันทร์ สถานที่ปฏิบัติธรรมคือเจดีย์ มีสถานที่พักผ่อนอีกด้วย

1.2 กิจกรรมทางประเพณี

เนื่องจากเป็นวัดป่าสายปฏิบัติธรรมจึงไม่เน้นกิจกรรมทางประเพณี

2. วัดเนินพระเนาวนาราม

อัตลักษณ์: ปฏิบัติธรรมกำหนดรู้สภาวะของรูปนามสายวัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์ บุรพาจารย์สายวัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์คือ พระมหาปาน อานนโท

2.1 กิจกรรมทางพระพุทธศาสนา

วัดเนินพระเนาวนาราม สำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัด จัดปฏิบัติธรรมตลอดปีประชาชนผู้สนใจสามารถเข้าปฏิบัติธรรมได้ทุกวัน สามารถพักอาศัยอยู่ได้ตลอดปี สถานที่พักผ่อนอีกด้วย วัดนี้มีแม่ชีจำนวนมากคอยแนะนำอำนวยความสะดวก

2.2. กิจกรรมทางประเพณี

เนื่องจากเป็นวัดป่าสายปฏิบัติธรรมจึงไม่เน้นกิจกรรมทางประเพณี

3. วัดป่านานาชาติ (WAT PAH NANACHAT)

อัตลักษณ์: ปฏิบัติธรรมบริการ “พุทธโธ” สายวัดหนองป่าพง บุรพาจารย์คือพระโพธิญาณเถร (หลวงปู่ชา สุภทฺโท) สถาปนาธรรมชาติสมบูรณ

3.1 กิจกรรมทางพระพุทธศาสนา

เน้นการปฏิบัติธรรมในรูปแบบความเป็นส่วนตัว สงบ และมีการสนทนาธรรมในวันพระ เป็นภาษาอังกฤษไม่เน้นการจัดปฏิบัติธรรมเป็นโครงการหรือกลุ่มใหญ่

3.2 กิจกรรมทางประเพณี

เนื่องจากเป็นวัดป่าสายปฏิบัติธรรมจึงไม่เน้นกิจกรรมทางประเพณี

4. วัดเขาจันทร์งาม

อัตลักษณ์ : ปฏิบัติธรรม สายพุทธโธ สาขาวัดหนองป่าพง บูรพาจารย์คือพระโพธิญาณเถร (หลวงพ่อชา สุภทฺโท) ภายในวัดมีภาพเขียนโบราณอายุ 4,000 ปี ภายในวัดมีความเป็นธรรมชาติอันร่มรื่น มีกระรอกขาว, ไก่ป่า, นกนานาชนิด, เหมาะสำหรับการปฏิบัติธรรมและการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์

4.1 กิจกรรมทางพระพุทธศาสนา

1. กิจกรรมปฏิบัติธรรม
ตลอดปี มีที่พักปฏิบัติธรรมจำนวนมาก และที่พักสำหรับสตรีปลอดภัย สะดวก เป็นจุดพักผ่อน
2. กิจกรรมบวชเนกขัมม
ปฏิบัติธรรมในวันมาฆบูชา, วันวิสาขบูชา, วันอาสาฬหบูชา

4.2 กิจกรรมทางประเพณี เนื่องจากเป็นวัดป่าสายปฏิบัติธรรมจึงไม่เน้นกิจกรรมทางประเพณี

5. วัดไตรสิกขาทลามลาราม

อัตลักษณ์: ปฏิบัติธรรมตามแนว อานาปานสติกรรมฐาน โดดเด่นด้วยแมกไม้ สายน้ำ และขุนเขา

5.1 กิจกรรมทางพระพุทธศาสนา

กิจกรรมที่ทางวัดดำเนินการเป็นประจำ คือ การปฏิบัติธรรมนั่งสมาธิ โดยมีการกำหนดระเบียบและกำหนดการในการปฏิบัติธรรมของพระอาจารย์สมภพ โชติปัญโญ ไว้ดังนี้

เวลา 02.00 น. สัญญาณระฆังนั่งปฏิบัติธรรม

เวลา 04.00 น. ทำวัตรเช้า

เวลา 09.00 น. ฉันทาอาหารมื้อเดียว

เวลา 15.00 น. ปฏิบัติธรรม

เวลา 17.00 น. ทำวัตรเย็น

เวลา 21.00 น. พักผ่อน

ในวันพระขึ้น 8 ค่ำ 15 ค่ำ พระอาจารย์สมภพ โชติปัญโญ เป็นองค์แสดงธรรม เนื่องจากเป็นวัดที่อยู่ห่างไกลจากหมู่บ้าน ทางวัดจึงได้กำหนดเวลาฉันภัตตาหารครั้งเดียว จากนั้นก็จะแยกย้ายกันไปทำกิจวัตรส่วนตัว เวลาบ่ายสามโมงมารวมกันนั่งสมาธิและทำวัตรเย็นในช่วงค่ำพร้อมทั้งฟังธรรม นอกจากนี้ทางวัดยังจัดกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาคือการประพาสปฏิบัติธรรม เป็นกรณีพิเศษในช่วงวันวิสาขบูชา ซึ่งเป็นวันคล้ายวันเกิดของพระอาจารย์สมภพ โชติปัญโญ กิจกรรมปฏิบัติธรรม

เนื่องในวันสำคัญทางศาสนา เช่นวันวิสาขบูชา อาสาฬหบูชา มาฆบูชา และวันสำคัญอื่นๆ ซึ่งกิจกรรมที่ขาดไม่ได้คือการปฏิบัติธรรม ฟังพระธรรมเทศนาจากพระอาจารย์สมภพ และงานประจำปีของทางวัดไตรสิกขาทลามลตาราม คือวัน “วันบูรพาจารย์” จัดขึ้นเนื่องในวันคล้ายวันมรณภาพของหลวงปู่จุ่ม เป็นประจำทุกปี ระหว่างวันที่ 12-16 สิงหาคม เพื่อทำบุญถวายทักษิณาทาน อุทิศบุญให้แก่ “หลวงปู่ใหญ่ หลวงปู่จุ่ม สุจิตโต” และทำสามัคคีธรรม ทำการคารวะตาแต่ “พระอาจารย์ใหญ่ พระอาจารย์สมภพ โชติปัญโญ” ซึ่งจะมีพุทธศาสนิกชนเข้าร่วมกิจกรรมและปฏิบัติธรรมเป็นจำนวนมาก

5.2 กิจกรรมทางประเพณี

เนื่องจากเป็นวัดป่าสายปฏิบัติธรรมจึงไม่เน้นกิจกรรมทางประเพณี

6. วัดป่าโสมพนัส

อัตลักษณ์: เป็นสถานที่ปฏิบัติธรรมเจริญสติแบบเคลื่อนไหวตามแนวหลวงปู่เทียณ จิตตสุโภ

6.1 กิจกรรมทางพระพุทธศาสนา

1.การเข้าค่ายธุดงค์ (เริ่มครั้งแรกเมื่อปี 2542) เป็นกิจกรรมพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมของผู้เฝ้าธรรมให้เจริญงอกงามอย่างเป็นระบบ เพราะผู้เฝ้าธรรมเหล่านี้จะได้มีโอกาสปรารภความเพียรที่จริงจังถูกต้องและต่อเนื่องในระยะเวลาที่ยาวนาน อันจะส่งผลต่อการรู้แจ้งในพุทธธรรม นำมาซึ่งปัญญาเข้าใจในปัญหาเพื่อการพัฒนาชีวิตและสังคมได้อย่างมีประสิทธิภาพสืบไป งานอบรมปฏิบัติธรรมประจำปีจัดระหว่างวันที่ 4-11 เมษายน และยังมีการจัดงานอบรม (คอร์ส)ตลอดทั้งปี

2. กิจกรรมวันสำคัญทางศาสนา และกิจกรรมวันสำคัญต่างๆ ซึ่งนอกจากจะมีกิจกรรม ทำวัตรสวดมนต์ ตักบาตร ฟังเทศน์แล้ว กิจกรรมที่ขาดไม่ได้คือการปฏิบัติธรรมนั่นเอง ซึ่งทางวัดถือปฏิบัติมาช้านาน ตามรูปแบบการเจริญสติแบบเคลื่อนไหว ของหลวงปู่เทียณ จิตตสุโภ

3. กิจกรรมค่ายปฏิบัติธรรม การเข้าค่ายปฏิบัติธรรมนี้สามารถเข้ามาร่วมกิจกรรมได้ หลากหลายรูปแบบ ไม่ว่าจะเป็นในรูปแบบ ครอบครัว คุณพ่อคุณแม่พาลูกๆ หรือญาติพี่น้องพากันมาร่วมปฏิบัติธรรม หรือหน่วยงานต่างๆ เข้ามาร่วมปฏิบัติธรรม ทางวัดก็มีการเตรียมการไว้ทั้งสถานที่พักที่อบรม อย่างสมบูรณ์ และเป็นที่พักผ่อนแก่ผู้เข้ามาปฏิบัติธรรม

6.2 กิจกรรมทางประเพณี

เนื่องจากเป็นวัดป่าสายปฏิบัติธรรมจึงไม่เน้นกิจกรรมทางประเพณี

7. วัดคลองตาลอง

อัตลักษณ์: สำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดนครราชสีมา มีการจัดกิจกรรมปฏิบัติธรรมตลอดทั้งปี มีทั้งรูปแบบปฏิบัติแบบด้วยตนเอง แบบกลุ่ม และหมู่คณะ

7.1 กิจกรรมทางพระพุทธศาสนา

มีกิจกรรมปฏิบัติธรรมตลอดทั้งปี รวมทั้งมีการจัดกิจกรรมฟังธรรมะบรรยาย โดยพระครูโชติวัตรวิมล เจ้าอาวาสและสวตมณต์ไต้รุ่ง วัดจัดกิจกรรมปฏิบัติธรรม 8 วัน 7 คืนในวันวิสาขบูชา การจัดกิจกรรมปฏิบัติธรรมในทุกๆปีได้จัดตามปฏิทินปฏิบัติธรรมที่ระบุเวลาไว้อย่างชัดเจน ยกตัวอย่างปี 2555 วัดระบุกำหนดการในการปฏิบัติธรรมไว้ดังนี้

คอร์สที่ 1 วันมาฆบูชา วันจันทร์ที่ 5 มีนาคม ถึงวันจันทร์ที่ 12 มีนาคม

คอร์สที่ 2 วันสงกรานต์ วันพุธที่ 11 เมษายน ถึงวันอาทิตย์ที่ 15 เมษายน

คอร์สที่ 3 วันวิสาขบูชา วันเสาร์ที่ 2 มิถุนายน ถึงวันเสาร์ที่ 9 มิถุนายน

คอร์สที่ 4 วันอาสาฬหบูชา วันอังคารที่ 31 กรกฎาคม ถึงวันอังคารที่ 7 สิงหาคม

คอร์สที่ 5 วันแม่วันศุกร์ที่ 10 สิงหาคม ถึงวันศุกร์ที่ 17 สิงหาคมแห่งชาติ

คอร์สที่ 6 ข้าราชการครูและบุคลากรทั่วไป วันศุกร์ที่ 19 ตุลาคม ถึงวันอังคารที่ 23 ตุลาคม

คอร์สที่ 7 วันพ่อแห่งชาติ วันเสาร์ที่ 1 ธันวาคม ถึงวันเสาร์ที่ 8 ธันวาคม

สำหรับกระบวนการในการจัดกิจกรรมปฏิบัติธรรม เนื่องจากทางวัดมีการจัดงานปฏิบัติธรรมอยู่เป็นประจำ จึงได้มีการปรับปรุงพัฒนาอยู่อย่างต่อเนื่องเพื่อตอบสนองต่อความหลากหลายของผู้เข้าร่วมกิจกรรม แต่ยังคงยึดกฎระเบียบที่ทางวัดกำหนดไว้อย่างเคร่งครัด ทานอาหารมื้อเดียว หลังเที่ยงวันไปแล้วงดรับประทานอาหาร มีน้ำปานะบริการตลอด งดสิ่งเสพติด เช่น บุหรี่ สุรา เป็นต้น ปิดวาจางดการพูดคุยหรือส่งภาษาใบหรือทำสัญญาณให้รู้ ต้องงดติดต่อกับผู้เข้าร่วมปฏิบัติท่านอื่น ยกเว้นพูดคุยกับพระอาจารย์ในขณะสวดบารามณ์ ห้ามใช้เครื่องมือหรืออุปกรณ์สื่อสารทุกชนิด เช่น โทรศัพท์, ปากกาหรือกระดาษเพื่อเขียนติดต่อ และพึงปฏิบัติตามพระอาจารย์แนะนำอย่างเคร่งครัด พัฒนาการอย่างต่อเนื่องของทางวัดคือการให้ข้อมูลข่าวสารและให้ความรู้ผ่านรูปแบบการประชาสัมพันธ์ต่างๆ เช่นการติดประกาศประชาสัมพันธ์ ตามสถานที่ต่างๆ แจกข่าวสารบนเว็บไซต์

7.2 กิจกรรมทางประเพณี

เนื่องจากเป็นวัดป่าสายปฏิบัติธรรมจึงไม่เน้นกิจกรรมทางประเพณี

8. วัดพิชโสภาราม

อัตลักษณ์: สอนกรรมฐานทั้งสมถะและวิปัสสนาตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๑๕ ภายใต้การสอนของพระอาจารย์บุญเรือง สารโท (ปัจจุบันเป็น พระบวรปริยัติวิธาน) เป็นสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดอุบลราชธานี แห่งที่ ๓ มีการสอนกรรมฐานทั้งภายในสำนักและนอกสำนัก โดยเฉพาะในเทศกาลเข้าพรรษาและภาคฤดูหนาวแนวทางของการปฏิบัติ คือวิปัสสนากรรมฐาน ตามนัยแห่งสติปัฏฐาน ๔

8.1 กิจกรรมทางพระพุทธศาสนา

สอนกรรมฐานแก่พระภิกษุ สามเณร อุบาสก และอุบาสิกาทั้งภายในสำนักและนอกสำนัก โดยเฉพาะในเทศกาลเข้าพรรษาและภาคฤดูหนาว แนวทางของการปฏิบัติ คือวิปัสสนากรรมฐานตามนัยแห่งสติปัฏฐาน 4 ได้แก่กำหนดพิจารณากาย เวทนา จิต ธรรม ใช้คำบริกรรม พองหนอ-ยุบหนอ

และการเดินจงกรม 6 ระยะ มีการสอบอารมณ์ผู้ปฏิบัติ โดยวิปัสสนาจารย์ จัดพิธีมาฆบูชา วิสาขบูชา อาสาฬหบูชา และแสดงธรรมประจำวันพระ ได้จัดการอบรมภาคจิตตภาวนา ทั้งด้านสมถะ วิปัสสนา และวชิราวุธวิธี มาโดยตลอด จัดอบรมธรรมแก่นักเรียนนิสิตนักศึกษา และประชาชนทั่วไป เปิดสอน นักธรรม บาลี รวมถึงสอนธรรมศึกษา ตลอดถึงมีการส่งเสริมเศรษฐกิจชุมชนด้วยการสร้างอาคารฝึก เจียรนัยพลอย และอบรมการตัดเย็บเสื้อผ้าโดยได้เชิญช่างเย็บผ้าผู้ชำนาญภายในหมู่บ้าน มาเป็นพี่เลี้ยงสอนการเย็บผ้า และทางวัดยังได้สนับสนุนด้านการจัดหาผ้า สำหรับตัดเป็นชุดไทย เพื่อใช้ในงาน ศิลปวัฒนธรรมประเพณี เช่น งานแห่เทียนเข้าพรรษา งานตรุษสงกรานต์ เป็นต้น โดยได้มอบแก่ โรงเรียนประถมบ้านแก้งเหนือ ตำบลแก้งเหนือ อำเภอเขมราฐ จังหวัดอุบลราชธานี

8.2 กิจกรรมทางประเพณี

เนื่องจากเป็นวัดป่าสายปฏิบัติธรรมจึงไม่เน้นกิจกรรมทางประเพณี

9. วัดป่าสาลวัน

อัตลักษณ์ : สอนวิปัสสนากัมมัฏฐาน เจตีย์ พิพิธภัณฑ์ของหลวงพ่อกุศล ฐานิโย และรูปเหมือนของ บูรพาจารย์แต่ละรูป

9.1 กิจกรรมทางพระพุทธศาสนา

วัดป่าสาลวันมีการจัดกิจกรรมที่ประยุกต์ สอดคล้องกับสังคมปัจจุบัน และตอบสนองต่อกลุ่ม ผู้เข้าร่วมกิจกรรมที่หลากหลายทั้งเด็ก เยาวชน หรือ แม้แต่ผู้ใหญ่ ตลอดจนผู้สูงอายุ เช่นการจัดกิจกรรมวันวาเลนไทน์น่ารัก 1 พันคู่ สวดมนต์ “สู่แสงธรรม ข้ามคืน” เปลี่ยนคำนิยมความรักแนวตะวันตกซึ่งเป็นความรักมุ่งร่างกาย สุดท้ายแล้วเรายังมีความ ทุกข์ ความเศร้าต่อความรัก ถือว่ายังไม่เข้าใจความหมายที่แท้จริงของความรัก พุทธศาสนาจึงเก็บ เกี้ยวมาข้อดีของโอกาสนี้ จัดกิจกรรมมหาบุญกุศลเพื่อปรับเปลี่ยนทัศนคติของความรัก โดยใช้สถานที่ บริเวณ ลานกิจกรรม เจตีย์บูรพาจารย์ กิจกรรมพิธีเปิดใจรัก แสงธรรมข้ามคืน ไหว้พระสวดมนต์ทำ วัตร นั่งสมาธิ รับฟังการบรรยายธรรม “ ศีล 5 รัก และบุพเพสันนิวาส สันติภาพแห่งรัก ร่วม เสวนาภาษารัก ภาษาธรรม ทำไมต้องรัก รักแล้วต้องทำอะไร โดยวิทยากรผู้เชี่ยวชาญ ร่วมสวด มนต์มหाराชปริตรข้ามคืน อธิฐานขอพรจากความรัก เพื่อคนรัก นอกจากนี้ยังได้จัดสรรพื้นที่ กิจกรรมบุญ ประกอบพิธีเพื่อเป็นสิริมงคล บริจาคเงิน 199 บาทผู้บริจาคจะได้รับเสื้อยืด “ ฟันลาน ธรรม “ รายได้จากการจำหน่ายเสื้อยืดนำไปสมทบ โครงการเผยแผ่พระศาสนา พัฒนาลานธรรม ให้ พุทธศาสนิกชนปฏิบัติธรรมทุกวันอาทิตย์ และทุกวันพระ มีการปฏิบัติธรรมถือศีล ให้พุทธศาสนิกชน ได้มีโอกาสศึกษาคำสอนของพระพุทธเจ้า และน้อมนำไปปฏิบัติ นอกจากนั้นก็มีกิจกรรมในวันสำคัญ ทางศาสนา และวันสำคัญต่างๆ และการอบรมธรรมในโอกาสต่างๆ

9.2 กิจกรรมทางประเพณี

เนื่องจากเป็นวัดป่าสายปฏิบัติธรรมจึงไม่เน้นกิจกรรมทางประเพณี

10. วัดป่าบ้านสร้างขุ่ย

อัตลักษณ์: ปฏิบัติธรรม สอนธรรมะทาง
สถานีวิทย์เสียงธรรมจากพุทธสมาคมอำเภอพังโคน

10.1 กิจกรรมทางพระพุทธศาสนา

วัดป่าบ้านสร้างขุ่ยมีการจัดกิจกรรมปฏิบัติ

ธรรมตลอดทุกปีโดยเฉพาะในวันสำคัญต่างๆ เช่น วันมาฆะบูชา ถือได้ว่าเป็นงานใหญ่ของวัดมีคนมาปฏิบัติธรรมจำนวนมาก จัดขึ้นในระหว่างวันมาฆะบูชา บางปีอาจจัด 3 วัน หรือ 5 หรือ 7 วันแล้วแต่คณะกรรมการประชุมตกลง มีการปฏิบัติธรรมพร้อมทั้งมีกิจกรรมเสริมให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในทางที่ดีในสังคม เช่น การชี้แจง ทำความเข้าใจกับประชาชน ไม่ให้เน้นพิธีกรรมมากเพราะสิ้นเปลืองงบประมาณ เน้นเนื้อหาสาระประโยชน์ ยังมีการนำเสนอรูปแบบการจัดงานที่ปลอดภัยทุกประการ แม้แต่บูรี หรือกาแฟ มีการจัดกฐินไม่มีของแต่ใช้เสียงพูดทางสถานีวิทย์จึงได้ผู้มาร่วมงานกฐินด้วยจิตศรัทธา อบรมธรรมแก่สถานศึกษาต่างๆและหน่วยงานต่างๆ รวมถึงจัดกิจกรรมประกวดเด็กดีมีคุณธรรมให้ทุนการศึกษาและมอบเกียรติบัตรให้แก่เด็กที่มีความประพฤติดีมีคุณธรรม

10.2 กิจกรรมทางประเพณี

เนื่องจากเป็นวัดป่าสายปฏิบัติธรรมจึงไม่เน้นกิจกรรมทางประเพณี

ตารางที่ 4.1.3 สรุปรูปแบบกิจกรรม การจัดการท่องเที่ยวของวัดที่มีการปฏิบัติธรรมเป็นสิ่งดึงดูดการท่องเที่ยว

รายชื่อวัด	จังหวัด	อัตลักษณ์	กิจกรรมสำคัญ	
			ทางพระพุทธศาสนา	ทางประเพณี
21.วัดป่าหนองหลุบ	ขอนแก่น	ปฏิบัติธรรมตามหลักสติปัฏฐาน 4 (กาย เวทนา จิต ธรรม) (สายพระธรรมธีรราชมหามุนี)	การปฏิบัติธรรมต่อเนื่องตลอดปี	เน้นปฏิบัติธรรม
22.วัดเนินพระเนาวนาราม	หนองคาย	ปฏิบัติธรรมตามหลักสติปัฏฐาน 4 (กาย เวทนา จิต ธรรม)(สายพระธรรมธีรราชมหามุนี)	.การปฏิบัติธรรมต่อเนื่องตลอดปี	เน้นปฏิบัติธรรม
23.วัดป่านานาชาติ WAT PAH NANACHAT	อุบลราชธานี	ปฏิบัติธรรมหลักพุทโธ (สายหลวงพ่ocha สุภัทโท)	.ปฏิบัติธรรมตลอดปี	เน้นปฏิบัติธรรม
24.วัดเขาจันทร์งาม	นครราชสีมา	ปฏิบัติธรรมสายพุทโธ (สายหลวงพ่ocha สุภัทโท)	.ปฏิบัติธรรมตลอดปี	เน้นปฏิบัติธรรม

25.วัดไตรสิกขาท ลามลตาราม	สกลนคร	ปฏิบัติธรรมตาม แนว อานาปานสติ	ปฏิบัติธรรมตลอดปี	เน้นปฏิบัติธรรม
26.วัดป่าโสม พนัส	สกลนคร	ปฏิบัติเจริญสติ แบบเคลื่อนไหว (สายหลวงพ่อเทียน จิตตสุโก)	ปฏิบัติธรรมตลอดปี	เน้นการปฏิบัติธรรม
27.วัดคลองตา ลอง	นครราชสีมา	ปฏิบัติธรรมตาม หลักสติปัฏฐาน 4 (กาย เวทนา จิต ธรรม)	ปฏิบัติธรรมตลอดปี	เน้นการปฏิบัติธรรม
28.วัดพิชโสภ าราม	อุบลราชธานี	สอนปฏิบัติธรรมทั้ง สมณะและวิปัสสนา	1.ปฏิบัติธรรมตลอดปี 2.เรียนปริยัติธรรม	ประเพณีอีต 12
29.วัดป่าสาลวัน	นครราชสีมา	หลวงพ่อบุช ฐานิโย เจติยพิพิธภัณฑ ์ของหลวงพ่อบุช ฐา นิโย	ปฏิบัติธรรมตลอดปี	เน้นปฏิบัติธรรม
30.วัดป่าสร้าง ขุ่ย	สกลนคร	ปฏิบัติธรรมตาม หลักสติปัฏฐาน 4	ปฏิบัติธรรมตลอดปี	เน้นปฏิบัติธรรม

4.1.6 สถานการณ์การท่องเที่ยวภายในวัด 30 วัด

จากการสอบถามวัดที่เป็นกลุ่มเป้าหมายถึงจำนวนนักท่องเที่ยวที่เข้ามาท่องเที่ยว หรือเข้าร่วมกิจกรรมภายในวัดทั้งในรูปแบบการท่องเที่ยวทั่วไป และรูปแบบการเข้าร่วมกิจกรรมทางพระพุทธศาสนา ตลอดถึงเข้าร่วมโครงการปฏิบัติธรรมต่างๆที่ทางวัดได้จัดให้มีขึ้นตามวาระและโอกาสต่างๆ โดยทั่วไป วัดต่างๆยังไม่มีการจัดเก็บข้อมูลสถิตินักท่องเที่ยวที่เข้ามาเที่ยวหรือมาร่วมกิจกรรมภายในวัดอย่างเป็นรูปแบบ แต่สามารถตรวจสอบได้จากจำนวนของดอกไม้ธูปเทียนที่ทางวัดจัดจำหน่ายให้นักท่องเที่ยว จากสมุดลงนามเข้าชมวัด และจำนวนใบสมัครของการแจ้งความประสงค์เข้าอบรมหรือปฏิบัติธรรมที่วัดจัดขึ้น ซึ่งพอที่จะทราบข้อมูลจำนวนของนักท่องเที่ยวที่เข้ามาท่องเที่ยว และร่วมกิจกรรมทางศาสนา ดังข้อมูลต่อไปนี้

ตารางที่ 4.1.4 ข้อมูลประมาณการจำนวนนักท่องเที่ยวของวัด 30 วัด

ชื่อวัด	จำนวนนักท่องเที่ยวช่วงเทศกาล (คน)	จำนวนนักท่องเที่ยวต่อสัปดาห์ ในวันปกติ (คน)
1.วัดพระธาตุพนม	200,000-300,000	4,000-5,000
2 .วัดพระธาตุเรณู	2,000-3,000	200-600
3.วัดพระธาตุขามแก่น	5,000-10,000	200-300
4. พระมหาเจดีย์ศรีมหาโพธิ์	5,000-8,000	1,000-2,000
5. พระมหาธาตุแก่นนคร	8,000-9,000	800-1,000
6. พระธาตุเชิงชุม	10,000-12,000	1,000-1,200
7.พระธาตุบังพวน	5,000- 6,000	500-600
8.พระมหาเจดีย์ชัยมงคล	30,000-50000	1,000
9.วัดพระธาตุเรืองรอง	1,000 -1,500	100-150
10.พระบรมธาตุนาइन	10,000-20,000	1,500-2,000
11.วัดป่าสุทธาวาส	1,000	100-200
12.วัดโพธิ์ชัย	200,000-300,000	5,000- 6,000
13.วัดเนรมิตวิปัสสนา	10,000	100 -2,000
14.วัดมหาวนาราม	20,000-30,000	6,000-7,000
15.หนองป่าพง	20,000-30,000	500-800
16.วัดถ้ำคูหาสวรรค์	2,000-3,000	500-600
17.วัดหินหมากเป้ง	100-1000	100-250
18.วัดดอนธาตุ	100-200	80-100
19.วัดป่าเขาน้อย	100-800	100-150
20.วัดประชาคมวนาราม	300-1000	100-500
21.วัดเนินพระเนาวนาราม	100-200	100
22.วัดไตรสิกขาทลมลธาราม	1,000-2,000	30-50
23.วัดโสมพนัส	100-200	80-100
24.วัดป่าสาลวัน	400-500	20-30
25.วัดคลองตาลอง	2,000-3,000	150-200
26.วัดเขาจันทร์งาม	300-400	100-200
27.วัดป่านานาชาติ	100-200	80-100
28.วัดพิชโสภาราม	500 - 600	10-20
29. วัดป่าโสมพนัส	100-200	80-100
30. วัดป่าบ้านสร้างขุ่ย	300-400	80-100

4.1.7 กระบวนการจัดการการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนา

กระบวนการจัดการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนา กลุ่มวัดพระธาตุพบว่า มีวัด 2 ลักษณะ คือ 1) วัดจัดงานนมัสการประจำปี 2) วัดที่ไม่จัดงานนมัสการประจำปี

1. วัดที่จัดงานนมัสการประจำปี มี 8 วัด คือ 1) วัดพระธาตุพนม 2) วัดธาตุเรณู 3) วัดธาตุบังพวน 4) พระบรมธาตุนาคุณ 5) วัดหนองบัว 6) วัดหนองแวง 7) พระธาตุขามแก่น 8) วัดพระธาตุเชิงชุม มีรูปแบบกิจกรรม 2 รูปแบบคือ 1. กิจกรรมทางพระพุทธศาสนา 2. กิจกรรมทางประเพณี

1. กิจกรรมทางพระพุทธศาสนา

ดำเนินการโดยคณะสงฆ์เป็นหลัก โดยมีกระบวนการเตรียมงานตามลำดับดังนี้

(1) จดหมายเชิญ หน่วยงานราชการ หน่วยงานเอกชนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องมาร่วมประชุมแต่งตั้งมอบหมายภาระหน้าที่ให้รับผิดชอบ

(2) ประชาสัมพันธ์ผ่านสื่อต่างๆ ทั้งสถานีวิทยุ โทรทัศน์ หนังสือพิมพ์ท้องถิ่น อินเทอร์เน็ต แผ่นป้ายประชาสัมพันธ์ ตลอดจนมอบหมายให้หน่วยงานต่างๆ ช่วยในการประชาสัมพันธ์ เช่น แจกกำนัน ผู้ใหญ่บ้านประกาศตามหอกระจายข่าว

(3) ชุมชนจิตอาสาช่วยจัดเตรียมสถานที่ก่อนเริ่มงาน

(4) ปฏิบัติหน้าที่ที่ได้รับมอบหมาย มีศูนย์ประสานงานตามจุดต่างๆ เน้นการมีส่วนร่วมของชุมชน

(5) คณะสงฆ์และคณะกรรมการประชุมสรุปงาน

ยกตัวอย่างกระบวนการจัดงานนมัสการและสงฆ์พระบรมธาตุนาคุณซึ่งพระธาตุแห่งนี้ มีการบริหารงานในรูปของคณะกรรมการกองทุนพัฒนาและอนุรักษ์พระบรมธาตุนาคุณ ประกอบด้วย คณะกรรมการบริหารกองทุนพัฒนาและอนุรักษ์พระบรมธาตุนาคุณ 9 คน ใน 9 คนมีพระสงฆ์ 1 รูป คือ พระครูโสภณเจติยาภิรักษ์ เจ้าอาวาสวัดพระธาตุนาคุณและเจ้าคณะอำเภอนาคุณ นอกจากนั้นยังมี คณะกรรมการกองทุนพัฒนาและอนุรักษ์พระบรมธาตุนาคุณ 28 คน ใน 28 คน มีพระ 1 รูป รูปแบบและกระบวนการจัดงาน ครบทั้ง 5 ข้อดังกล่าวข้างต้น วัดที่ขาดกระบวนการข้อที่ 5 มี 4 วัด ประกอบด้วย 1. วัดธาตุเรณู 2. วัดเจติยภูมิ (พระธาตุขามแก่น) 3. วัดหนองแวง (มหาธาตุแก่นนคร) 4. วัดพระธาตุเชิงชุม มีเพียงการสรุปรายรับรายจ่ายของงานเป็นจดหมายเวียน

2. วัดที่ไม่จัดงานนมัสการประจำปี มี 2 วัด คือ

1. วัดพระธาตุเรืองรอง 2. วัดเจติยชัยมงคล มีเพียงประกอบกิจกรรมในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนาตามหน้าที่พระสงฆ์เท่านั้น วัดทั้ง 2 วัดนี้ไม่มีความเกี่ยวข้องกับหน่วยงานราชการ

จากการศึกษาพบว่า ช่องทางประชาสัมพันธ์ของวัดพระธาตุที่จัดงานนมัสการประจำปี จุดเด่นคือการกำหนดวันที่แน่นอนไม่เปลี่ยนแปลงโดยอิงวันสำคัญทางพระพุทธศาสนาเช่นวันมาฆบูชา คือวันเพ็ญ 15 ค่ำ เดือน 3 ของทุกปี เป็นการประชาสัมพันธ์ที่ยั่งยืน

กระบวนการจัดการท่องเที่ยวของวัดที่มีพระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์ 2 วัดคือวัดโพธิ์ชัย และวัดมหาวนาราม พบว่าทั้ง 2 วัดมีกระบวนการเหมือนกับวัดพระธาตุ ขาดข้อ 5 คือไม่มีการประชุมสรุป

งาน มีเพียงแจ้งรายรับรายจ่ายเป็นจดหมายเวียน ทั้งสองวัดนี้เน้นจัดงานนมัสการสงฆ์พระพุทธรูป ในเทศกาลวันสงกรานต์และมีแผนปฏิบัติการประจำปี

ในส่วนของวัดที่มีรูปเหมือนพระอริยสงฆ์ ประกอบด้วย 1)วัดป่าเขาน้อย 2)วัดหนองป่าพง 3)วัดดอนธาตุ 4)วัดถ้ำคูหาสวรรค์ 5)วัดป่าสุทธาวาส 6)วัดหินหมากเป้ง 7)วัดประชาคมวนาราม 8)วัด เนรมิตวิปัสสนา กระบวนการจัดชั้นตอนเหมือนกับพระธาตุทั้ง 7 วัด ขาดข้อ 5 มีข้อที่น่าสังเกต เกี่ยวกับการประชาสัมพันธ์ของวัดที่มีรูปเหมือนพระอริยสงฆ์กล่าวคือ เน้นจัดงานประจำปีในวัน ครบรอบวันมรณภาพของพระอริยสงฆ์ครูบาอาจารย์ ไม่เปลี่ยนแปลงวัน เช่นวัดป่าเขาน้อย,วัดหนอง ป่าพง,วัดป่าสุทธาวาส,วัดดอนธาตุ,วัดเนรมิตวิปัสสนา เป็นต้น และวันร่วมกันทำกิจกรรมของวัดที่มี จำนวนสาขามาก คณะสงฆ์ได้กำหนดวันที่แน่นอน ง่ายต่อการจำ ง่ายต่อการเตรียมตัว กำหนดวัน มรณภาพเป็นวันจัดงานประจำปี ได้มีการประชาสัมพันธ์ล่วงหน้าเกี่ยวกับการจัดงานในปีถัดไป มีการแจ้งกำหนดการให้ผู้ร่วมงาน ทราบในการจัดงานปีถัดไป รูปแบบการประชาสัมพันธ์ มีรูปแบบที่ ไม่หลากหลายทั้งนี้เนื่องจากทางวัดต้องการความเรียบง่ายสงบและมีความเป็นธรรมชาติเพื่อรักษา รูปแบบของวัดป่าที่เน้นความสงบ ต้องการรักษาวัดป่าของครูบาอาจารย์ให้เป็นวัดป่าที่ยังคงธรรมชาติ มุ่งเน้นปฏิบัติธรรมดั่งนั้นพระสงฆ์จึงเป็นผู้ดำเนินการทั้งหมด

วัดปฏิบัติธรรมทั้ง 10 วัด เน้นการฝึกสมาธิปฏิบัติธรรมตลอดทั้งปี ดำเนินการโดยพระสงฆ์ ในวัด เป็นลักษณะของการจัดการวัดให้เอื้อต่อการรองรับผู้ที่สนใจมาปฏิบัติธรรมเป็นหลักเช่นการ เตรียมที่พัก สถานที่อบรมปฏิบัติธรรม และสิ่งอำนวยความสะดวกต่างๆแก่ประชาชนที่สนใจเข้าร่วม กิจกรรมปฏิบัติธรรม ส่วนใหญ่จะเป็นกลุ่มผู้ปฏิบัติธรรมที่มีความสนใจในธรรมปฏิบัติ ซึ่งการเข้ามา ปฏิบัติธรรมนั้นยังได้สัมผัสกับความงดงามความร่มรื่น และแหล่งการเรียนรู้ต่างๆภายในวัด ซึ่งเป็นการ ท่องเที่ยวในรูปแบบการมาปฏิบัติธรรม นักท่องเที่ยวที่ประสงค์ปฏิบัติธรรม จะมีเวลาในการอยู่พัก อาศัยมากกว่า 1 วัน ทั้งนี้เพราะทางวัดมีการจัดกิจกรรมอบรมปฏิบัติธรรมเป็นหลักสูตร 2 วันบ้าง 3 วันบ้าง 1 สัปดาห์บ้าง หรือเกินกว่านั้นมึนักท่องเที่ยวขึ้นขอบวัดป่าที่มีธรรมชาติเพราะอิสระจากความ ยุ่งยากทั้งหลาย เป็นการเพิ่มพลัง ในการดำเนินชีวิตในหน้าที่การงาน

จะเห็นได้ว่ากระบวนการจัดการท่องเที่ยวของวัดแต่ละวัดนั้นจัดการไปตามเป้าหมายของ วัดเช่นวัดที่มีความโดดเด่นเกี่ยวกับพระธาตุมีการจัดกิจกรรมที่เน้นให้นักท่องเที่ยวเข้ามาชมความ สวยงามภายในวัดและมีการร่วมมือกับหน่วยงานต่างๆในการจัดกิจกรรมการอบรมธรรมะเข้าค่าย ปฏิบัติธรรมมีลักษณะสร้างเครือข่ายความร่วมมือกับสังคมเป็นอย่างดีในขณะที่บางวัดมีความต้องการ ที่จะอนุรักษ์ความเงียบสงบมีความร่มรื่นเพียบพร้อมไปด้วยต้นไม้ในลักษณะของวัดป่า กระบวนการใน การจัดการของทางวัดคือการรักษาสภาพแวดล้อมของป่าให้คงที่และพยายามเพิ่มพื้นที่ป่าให้มากขึ้น เน้นในเรื่องของการดูแลรักษาความสะอาดภายในบริเวณวัดโดยไม่ได้เน้นการก่อสร้างอาคารใหญ่ เกินไป มีเพียงอาคารสถานที่เหมาะสมกับความเป็นอยู่เน้นความสันโดษและความเงียบสงบ เน้นหลัก ปฏิบัติตามหลักปฏิบัติทางพระพุทธศาสนา เช่นการทำวัตรสวดมนต์บำเพ็ญจิตเจริญภาวนา เป็นต้น นอกจากนั้นยังพบว่าส่วนใหญ่จะให้ความสำคัญกับกิจกรรมที่แสดงออกถึงความกตัญญูเทวีต่อครูบา อาจารย์ เช่นกิจกรรมวันบูรพาจารย์ ซึ่งจะมีการกำหนดวันแน่นอนโดยส่วนใหญ่กำหนดวันเนื่องในวัน มรณภาพของครูบาอาจารย์เป็นวันจัดกิจกรรม นอกจากนั้นยังมีการจัดกิจกรรมทางศาสนาอื่นๆ ทั่วไปเหมือนกับที่วัดต่างๆจัดกันเช่นกิจกรรมวันวิสาขบูชา วันมาฆบูชา วันอาสาฬหบูชา วัน

เข้าพรรษา วันขึ้นปีใหม่ วันสงกรานต์ บวชนกขัมมปฏิบัติ เป็นต้น โดยเน้นความเรียบง่ายไม่เอิกเกริก เกินควร มีรูปแบบที่เกื้อกูลทั้งต่อสังคม ธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม บางวัดแม้มีการจัดกิจกรรมปฏิบัติธรรมที่มีจำนวนผู้เข้าร่วมเป็นจำนวนมาก แต่วัดยังคงพยายามรักษาบรรยากาศแห่งความสงบเรียบง่าย เอื้อต่อการปฏิบัติธรรม เช่นการรักษาต้นไม้ ให้ความร่มรื่นเย็นสบาย มีการแบ่งพื้นที่อย่างชัดเจน เช่น พื้นที่ ปัสสาวะเวก สำหรับพระสงฆ์ หรือผู้ปฏิบัติธรรม เพื่อประโยชน์สูงสุดที่จะพึงได้ของผู้เข้าร่วมกิจกรรมตามวัตถุประสงค์ของการจัดกิจกรรม

ดังนั้นกระบวนการในการจัดการท่องเที่ยวของวัดนั้นขึ้นอยู่กับอัตลักษณ์แต่ละวัดสำหรับวัดที่มีรูปแบบเหมือนพระอารามหลวงและวัดป่าปฏิบัติธรรมให้ความสำคัญกับการจัดการภายในวัดให้มีความสะอาดเรียบร้อยแบบตามรูปแบบที่ครูบาอาจารย์เคยดำเนินการมาแล้ว มุ่งเน้นให้นักท่องเที่ยวเข้าถึงธรรม ไม่มุ่งเน้นการท่องเที่ยวแบบฉาบฉวย เปิดรับนักท่องเที่ยวทุกคนเน้นความสมถะ วัดป่าที่เป็นสถานที่ปฏิบัติธรรมยังคงรักษาสภาพป่าไว้อย่างสมบูรณ์ประกอบด้วยวัดหนองป่าพง วัดป่านานาชาติ วัดประชาคมวนาราม(ป่าหนองกุง) วัดหินหมากเป้ง วัดดอนธาตุ วัดป่าเขาน้อย วัดบ้านสร้างขุ่ย วัดป่าหนองหลุม วัดเขาจันทร์งาม วัดไตรสิกขาทลามลธาราม วัดป่าโสมพนัส วัดพิชโสภาราม วัดคลองตาลอง

4.2 พฤติกรรมของนักท่องเที่ยวและกระบวนการส่งเสริมการเรียนรู้และการสื่อสารคุณค่าของแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัดที่มีความสัมพันธ์กับกระบวนการเปลี่ยนแปลงเส้นทางบุญสู่เส้นทางธรรม

วัดในพระพุทธศาสนานอกจากจะเป็นสถานที่พักสำหรับพระภิกษุสามเณรแล้ว ยังเป็นสถานที่จัดกิจกรรมทางสังคม โดยเฉพาะวัดที่มีความพร้อมทั้งด้านบุคลากร และสถานที่ จะมีการจัดกิจกรรม โดยความร่วมมือกับหน่วยงานต่างๆ โดยเฉพาะกิจกรรม อบรม และปฏิบัติธรรม บางวัดมีความเป็นมาและมีสถาปัตยกรรมอันวิจิตรสวยงามเป็นที่น่าสนใจของนักท่องเที่ยว ส่งผลให้นักท่องเที่ยวต่างพากันมาเที่ยว เพื่อสร้างความเป็นสิริมงคลให้กับตนเองและครอบครัวตามความเชื่อของแต่ละบุคคล และนอกจากนั้นยังมีกลุ่มผู้ที่สนใจในโครงการอบรมปฏิบัติธรรมได้เข้ามาร่วมกิจกรรมด้านการศึกษาและปฏิบัติธรรมที่วัดต่างๆ ได้จัดขึ้น ตามวาระโอกาสต่างๆ ซึ่งจำนวนนักท่องเที่ยวและประชาชนที่สนใจในการเข้าร่วมกิจกรรมทางศาสนา นับวันก็จะมีจำนวนเพิ่มมากขึ้นเรื่อยๆ และย่อมส่งผลดีต่อวัดในการบริหารจัดการให้มีความพร้อมในการเป็นแหล่งท่องเที่ยวเรียนรู้ และปฏิบัติธรรมอย่างมีประสิทธิภาพ ดังนั้นพฤติกรรมของนักท่องเที่ยวย่อมส่งผลกระทบต่อวัดต่างๆ มากน้อยตามบริบทของวัด ดังมีรายละเอียดต่อไปนี้

4.2.1 พฤติกรรมของนักท่องเที่ยว

นักท่องเที่ยวที่มาท่องเที่ยวทางภาคตะวันออกเฉียงเหนือ มีทั้งที่เป็นกลุ่มทัวร์ จากหน่วยงานต่างๆ ที่จัดกิจกรรมให้กับประชาชน เช่นองค์การบริหารส่วนตำบลจัดกลุ่มทัวร์ 9 วัดให้กับผู้สูงอายุในจังหวัดอุบลราชธานี โรงเรียนหรือสถานศึกษาต่างๆ จัดโครงการทัศนศึกษา กิจกรรมของหน่วยงานภาคเอกชนที่จัดกิจกรรมธุรกิจทัวร์นำลูกค้มาเป็นกลุ่มท่องเที่ยวตามวัด มีกลุ่มนักท่องเที่ยวแบบครอบครัวนั่งรถส่วนตัวมาเที่ยวไหว้พระเพื่อสร้างความเป็นสิริมงคลแก่ตนและครอบครัว นอกจากนั้นยังมีพระสงฆ์นำชาวบ้านในหมู่บ้านประมาณ 9-10 คนมาท่องเที่ยวตามวัดต่างๆ จากการสอบถามนักท่องเที่ยวบางกลุ่มพบว่า วัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวควรจัดหาสื่อหรือเอกสารให้ความรู้แก่

นักท่องเที่ยว นำไปอ่านศึกษาหาความรู้ในระหว่างเดินทาง รวมถึงต้องการให้ทางวัดใส่ใจในความสะดวกภายในบริเวณวัดด้วย เพื่อสร้างความประทับใจให้กับนักท่องเที่ยว โดยเฉพาะกรณีของนักท่องเที่ยวที่มาเที่ยวงานนมัสการพระธาตุเชิงชุมที่พบเจอปัญหาของการจัดงาน โดยมีความประสงค์ให้วัดควรมีเพียงการทำบุญ สวดมนต์ไหว้พระนั่งสมาธิ สำหรับมหรสพควรจัดที่สนามมิ่งเมือง ควรจัดแยกกัน นักท่องเที่ยวบางคนได้ตั้งคำถามเกี่ยวกับงานนมัสการพระธาตุว่า “งานบุญหรืองานมหรสพ” จากการสอบถามพระสงฆ์ภายในวัดถึงผลกระทบจากนักท่องเที่ยว ส่วนใหญ่มองว่าอยู่ในระดับที่พอรับได้ เช่นในเรื่องของการทิ้งขยะหรือการส่งเสียงดัง ทั้งนี้เนื่องจาก วัดส่วนใหญ่ได้เตรียมถังขยะไว้อย่างเพียงพอ พร้อมทั้งมีป้ายกำกับเตือนในเรื่องของการทิ้งขยะ นักท่องเที่ยวส่วนใหญ่ล้วนให้ความเคารพในสถานที่ จึงมีความระมัดระวังในการทิ้งขยะ ในส่วนของการส่งเสียงดังนั้น นักท่องเที่ยวส่วนใหญ่ต่างตระหนักว่าวัดเป็นสถานที่ที่เงียบสงบ จึงค่อนข้างให้ความสำคัญในการกระทำที่ก่อให้เกิดเสียงดัง หรือหากมีใครที่ส่งเสียงดังเกินไปก็จะมีการกล่าวเตือนกันและกัน ในส่วนของการแต่งกาย ทุกวัดล้วนต้องการให้นักท่องเที่ยวแต่งกายอย่างสุภาพ บางวัดมีบริการผ้าถุงให้สวมทับ แต่ยังคงพบว่านักท่องเที่ยวบางคนยังขาดความใส่ใจในเรื่องของการแต่งกายให้เหมาะสมกับสถานที่ โดยเฉพาะกลุ่มวัยรุ่น พฤติกรรมการแต่งกายของนักท่องเที่ยวส่วนใหญ่ไม่ถือว่าเป็นปัญหาหนักใจให้กับทางวัดสำหรับวัดปฏิบัติธรรมและวัดที่มีรูปเหมือนของพระอริยสงฆ์ให้มีความสำคัญอย่างมาก เช่นวัดหนองป่าพงไม่อนุญาตนักท่องเที่ยวที่สวมกางเกงขาสั้นเข้ามาภายในพิพิธภัณฑสถานหลวงพ่อบุญ สุภัทโท จากการสังเกต พบว่าประชาชนโดยเฉพาะสุภาพสตรีที่สวมกางเกงขาสั้นเข้ามาภายในพิพิธภัณฑสถานหลวงพ่อบุญ เจ้าหน้าที่ไม่อนุญาตให้เข้าสักการะ

4.2.2 ผลการวิเคราะห์ข้อมูลพื้นฐานของผู้ตอบแบบสอบถาม

1) ข้อมูลพื้นฐานของผู้ตอบแบบสอบถาม

ตารางที่ 4.2.1 แสดงจำนวนและร้อยละของผู้ตอบแบบสอบถามที่เป็นชาวไทย

เป็นคนจากถิ่นฐานใด	จำนวน	ร้อยละ
เป็นคนไทย	198	72.00
เป็นคนต่างชาติ	77	28.00
รวม	275	100.00

จากตารางที่ 4.1 พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามจำนวนทั้งสิ้น 275 คน เป็นคนไทย 198 คน และเป็นชาวต่างชาติ จำนวน 77 คน

ตารางที่ 4.2.2 แสดงจำนวนและร้อยละของผู้ตอบแบบสอบถามที่เป็นคนไทย

เพศ	จำนวน	ร้อยละ
ชาย	83	41.92
หญิง	115	58.08
รวม	198	100.00
อายุ		
น้อยกว่า 20 ปี	18	9.09
21 - 30 ปี	67	33.84
31 -40 ปี	26	13.13
41 - 50 ปี	37	18.69
51 -60 ปี	38	19.19
มากกว่า 60 ปี	12	6.06
รวม	198	100.00
สถานภาพ		
โสด	126	63.64
สมรส	72	36.36
รวม	198	100.00
ระดับการศึกษา	จำนวน	ร้อยละ
ประถมศึกษา	5	2.53
มัธยมศึกษา	37	18.69
อนุปริญญา	13	6.57
ปริญญาตรี	100	50.51
สูงกว่าปริญญาตรี	33	16.67
อื่นๆ	10	5.05
รวม	198	100.00
รายได้ต่อเดือน		
ต่ำกว่า 5,000 บาท	43	21.72

5,001-10,000 บาท	40	20.20
10,001 - 15,000 บาท	36	18.18
15,001-20,000 บาท	20	10.10
20,001-25,000 บาท	13	6.57
มากกว่า 25,000 บาท	46	23.23
รวม	198	100.00
ลักษณะการเดินทาง		
คนเดียว	24	12.12
ครอบครัว	63	31.82
กลุ่มเพื่อน	94	47.47
บริษัททัวร์	11	5.56
อื่นๆ	6	3.03
รวม	198	100.00
เคยเดินทางมาท่องเที่ยววัดแห่งนี้		
เคย	141	71.21
ไม่เคย	57	28.79
รวม	198	100.00
ระยะเวลาที่มาท่องเที่ยวในครั้งนี้	จำนวน	ร้อยละ
ไปเช้า-เย็นกลับ	109	55.05
1 วัน	29	14.65
2-3 วัน	19	9.60
4-5 วัน	10	5.05
มากกว่า 5 วัน	19	9.60
ไม่แน่ใจ	12	6.06
รวม	198	100.00
ท่านเคยทราบข้อมูลเกี่ยวกับการท่องเที่ยววัดแห่งนี้จากสื่อใดบ้าง		
โทรทัศน์/วิทยุ	28	14.14

หนังสือพิมพ์/นิตยสาร	17	8.59
อินเทอร์เน็ต	35	17.68
แผ่นพับ	6	3.03
เพื่อน/ญาติ	88	44.44
ไม่เคยทราบ	19	9.60
อื่นๆ	5	2.53
รวม	198	100.00
ค่าใช้จ่ายในการมาท่องเที่ยวครั้งนี้		
ต่ำกว่า 1,000 บาท	86	43.43
1,001-1,500 บาท	29	14.65
1,501 - 2,000 บาท	13	6.57
2,001-2,500 บาท	16	8.08
2,501 - 3,000 บาท	6	3.03
มากกว่า 3,001 บาท	48	24.24
รวม	198	100.00
ภายหลังจากที่นี้แล้วท่านจะไปท่องเที่ยวในแหล่งอื่นหรือไม่		
ไม่ไป	76	38.38
ไปท่องเที่ยวต่อ	122	61.62
รวม	198	100.00
เหตุผลในการเดินทางท่องเที่ยว		
แสวงบุญ	76	38.38
ร่วมประชุม/ศึกษาดูงาน/ทัศนศึกษา	32	16.16
เยี่ยมญาติและคนรู้จัก	22	11.11
เข้าร่วมกิจกรรมและประเพณีของท้องถิ่น	32	16.16
เลือกซื้อสินค้าพื้นเมือง	20	10.10
เหตุผลอื่นๆ	16	8.08

รวม	198	100.00
เหตุผลในการเดินทางไปศึกษาหรือเยี่ยมชมนัด/ศาสนสถาน		
เพื่อสักการะองค์พระธาตุ	51	25.76
เพื่อให้ไว้พระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์	30	15.15
เพื่อให้ไว้รูปเคารพพระอาจารย์	29	14.65
เพื่อปฏิบัติธรรม	24	12.12
เพื่อเข้าทำบุญตามประเพณีของวัดและท้องถิ่น	27	13.46
เพื่อเสี่ยงโชค/บนบาน/สิ่งศักดิ์สิทธิ์	25	12.63
เหตุผลอื่นๆ	12	6.06
รวม	198	100.00
ความชื่นชอบกิจกรรมทางพุทธศาสนา		
เพื่อสักการะองค์พระธาตุ	51	25.76
เพื่อให้ไว้พระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์	30	15.15
เพื่อให้ไว้รูปเคารพพระอาจารย์	29	14.65
เพื่อปฏิบัติธรรม	24	12.12
เพื่อเข้าทำบุญตามประเพณีของวัดและท้องถิ่น	27	13.46
เพื่อเสี่ยงโชค/บนบาน/สิ่งศักดิ์สิทธิ์	25	12.63
เพื่อกิจกรรมอื่นๆ	12	6.06
รวม	198	100.00

จากตารางที่ 4.2.2 พบว่าผู้ตอบแบบสอบถามที่เป็นคนไทย ส่วนใหญ่มีอายุ 21 - 30 ปี จำนวน 67 คน รองลงมา มีอายุ 51 - 60 ปี จำนวน 38 คน และมีอายุ ระหว่าง 41 - 50 ปี ตามลำดับ ส่วนใหญ่มีสถานภาพโสด พร้อมกันนี้ในส่วนของการศึกษาพบว่านักท่องเที่ยวชาวไทยส่วนใหญ่มีการศึกษาระดับปริญญาตรี รองลงมา มีการศึกษาระดับมัธยมศึกษา และสูงกว่าปริญญาตรี ตามลำดับ ในส่วนของรายได้ต่อเดือนพบว่านักท่องเที่ยวส่วนใหญ่มีรายได้ต่อเดือนมากกว่า 25,000 บาท รองลงมา มีรายได้ต่อเดือนต่ำกว่า 5,000 บาท และระหว่าง 5,001-10,000 บาท ตามลำดับ ในขณะที่ลักษณะของการเดินทางของนักท่องเที่ยวพบว่า ส่วนใหญ่มีลักษณะการเดินทางกับกลุ่มเพื่อน รองลงมาจะเดินทางไปกับครอบครัว และเดินทางคนเดียว ตามลำดับ ทั้งนี้ นักท่องเที่ยวชาวไทย

ส่วนใหญ่เคยเดินทางมาท่องเที่ยววัดที่มาเที่ยวนี้อยู่แล้ว และมาเที่ยวแบบในลักษณะมาเข้าเฝ้ากราบ
 รองลงมา ก็จะมาเที่ยวในลักษณะอยู่พัก 2 – 3 วันหรือมากกว่า 5 วัน เช่นการมาเที่ยวในช่วงวันหยุด
 หรือมาเยี่ยมญาติรวมถึงมาเที่ยวในระหว่างการศึกษาดูงานเป็นต้น และในส่วนของกรรับรู้ข้อมูล
 เกี่ยวกับการท่องเที่ยวประเภทวัดจากสื่อต่างๆ พบว่า ส่วนใหญ่ จะทราบข้อมูลความน่าสนใจของวัด
 ซึ่งเป็นแหล่งท่องเที่ยวทางศาสนาจากเพื่อนหรือญาติพี่น้อง รองลงมาเป็นการค้นข้อมูลผ่าน
 อินเทอร์เน็ต และจากโทรทัศน์หรือวิทยุ ตามลำดับ ในส่วนของค่าใช้จ่ายในการมาเที่ยววัดในแต่ละ
 ครั้งพบว่าส่วนใหญ่มีค่าใช้จ่ายเงินต่ำกว่า 1,000 บาท รองลงมาก็มีค่าใช้จ่ายอยู่ในระหว่าง 1001 –
 1500 บาท และระหว่าง 2001- 2500 บาท ตามลำดับ และยังพบว่านักท่องเที่ยวที่มาเที่ยววัดแล้ว
 ส่วนใหญ่มีโปรแกรมไปเที่ยวต่อยังแหล่งท่องเที่ยวอื่นๆอีก สำหรับเหตุผลที่นักท่องเที่ยวชาวไทยสนใจ
 ในการท่องเที่ยวครั้งนี้ พบว่า ส่วนใหญ่ให้เหตุผลว่า เป็นการมาเที่ยวแสวงบุญ รองลงมาคือมาเข้าร่วม
 กิจกรรมและประเพณีของท้องถิ่นที่จัดขึ้นในวัด และ มาเที่ยวตามโปรแกรมของการร่วมประชุมหรือ
 ศึกษาดูงานหรือทัศนศึกษาเป็นต้น ตามลำดับ ส่วนเหตุผลในการเดินทางไปศึกษาหรือเยี่ยมชมวัด
 หรือศาสนสถานนั้น พบว่า นักท่องเที่ยวชาวไทยส่วนใหญ่ ชอบมาสักการะองค์พระธาตุ รองลงมาคือ
 การได้กราบไหว้ขอพรต่อพระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์ และเพื่อมากราบไหว้รูปเคารพพระอาจารย์
 ตามลำดับ ในขณะที่ความสนใจของนักท่องเที่ยวที่ชื่นชอบต่อรูปแบบกิจกรรมที่วัดจัดขึ้น พบว่า ส่วน
 ใหญ่แล้วจะชื่นชอบกิจกรรมที่จัดขึ้นเพื่อเป็นการสักการบูชาองค์พระธาตุ รองลงมาก็จะชื่นชอบ
 กิจกรรมเกี่ยวกับ การกราบไหว้บูชาพระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์ และ กิจกรรมที่จัดขึ้นเพื่อเป็นการแสดง
 ความเคารพครูบาอาจารย์พระอริยสงฆ์ เช่นกิจกรรมวันบูรพาจารย์ เป็นต้น ตามลำดับ

2) ข้อมูลพื้นฐานของผู้ตอบแบบสอบถามที่เป็นชาวต่างชาติ

ตารางที่ 4.2.3 แสดงจำนวนและร้อยละของผู้ตอบแบบสอบถามที่เป็นชาวต่างชาติ

เพศ	จำนวน	ร้อยละ
ชาย	56	72.73
หญิง	21	27.27
รวม	77	100.00
อายุ		
น้อยกว่า 20 ปี	7	9.09
21 - 30 ปี	16	20.78
31 -40 ปี	8	10.39
41 - 50 ปี	14	18.18
51 -60 ปี	15	19.48
มากกว่า 60 ปี	17	22.08
รวม	77	100.00
สถานภาพ		
โสด	38	49.35
สมรส	25	32.47
หย่าร้าง/แยกกันอยู่	14	18.18
รวม	77	100.00
ระดับการศึกษา		
ประถมศึกษา	5	6.49
มัธยมศึกษา	15	19.48
อนุปริญญา	7	9.09
ปริญญาตรี	33	42.86
สูงกว่าปริญญาตรี	15	19.48
อื่นๆ	2	2.60
รวม	77	100.00

รายได้ต่อเดือน		
ต่ำกว่า 10,000 บาท	17	22.08
10,000-30,000 บาท	9	11.69
50,000 บาท	7	9.09
50,000 - 70,000 บาท	8	10.39
90,000 บาท	6	7.79
มากกว่า 90,000 บาท	30	38.96
รวม	77	100.00
ลักษณะการเดินทาง		
คนเดียว	15	19.48
ครอบครัว	24	31.17
กลุ่มเพื่อน	17	22.08
บริษัททัวร์	19	24.68
อื่นๆ	2	2.60
รวม	77	100.00
เคยเดินทางมาท่องเที่ยววัดแห่งนี้		
เคย	26	33.77
ไม่เคย	51	66.23
รวม	77	100.00
ระยะเวลาที่มาท่องเที่ยวในครั้งนี		
ไปเช้า-เย็นกลับ	27	35.06
1 วัน	7	9.09
2-3 วัน	21	27.27
4-5 วัน	1	1.30
มากกว่า 5 วัน	11	14.29
ไม่แน่ใจ	10	12.99
รวม	77	100.00

ท่านเคยทราบข้อมูลเกี่ยวกับการท่องเที่ยววัดแห่งนี้จากสื่อใดบ้าง		
โทรทัศน์/วิทยุ	2	2.60
หนังสือพิมพ์/นิตยสาร	7	9.09
อินเทอร์เน็ต	11	14.29
แผ่นพับ	31	40.26
เพื่อน/ญาติ	22	28.57
ไม่เคยทราบ	4	5.19
อื่นๆ	0	0.00
รวม	77	100.00
ยานพาหนะในการเดินทาง		
รถยนต์ส่วนตัว	19	24.68
รถเช่า	7	9.09
รถตู้	3	3.90
รถยนต์บริษัทนำเที่ยว	26	33.77
รถไฟ	3	3.90
อื่นๆ	19	24.68
รวม	77	100.00
เคยเดินทางมาท่องเที่ยววัดแห่งนี้		
เคย	26	33.77
ไม่เคย	51	66.23
รวม	77	100.00
ท่านเคยมาเมืองไทยแล้วกี่ครั้ง		
1 ครั้ง	25	32.47
2 ครั้ง	11	14.29
3 ครั้ง	41	53.25
รวม	77	100.00

เหตุผลในการเดินทางท่องเที่ยว	จำนวน	ร้อยละ
มาพักผ่อนกับครอบครัว/กับเพื่อน	32	41.56
มาประชุม/ศึกษาหาความรู้/ทัศนศึกษา	22	28.57
มาเยี่ยมญาติ	10	12.99
มาร่วมงานประเพณีท้องถิ่น	6	7.79
มาทำธุรกิจ	7	9.09
มาด้วยเหตุผลอื่นๆ	0	00.00
รวม	77	100.00
เหตุผลในการเดินทางไปศึกษาหรือเยี่ยมชมวัด/ศาสนสถาน		
เพื่อเยี่ยมชมความงามของวัดและพุทธศิลปะ	35	45.45
เพื่อทำบุญ	7	9.09
เพื่อสวดมนต์และปฏิบัติกรรมฐาน	16	20.78
เพื่อเที่ยวชมงานประเพณีของวัด	15	19.47
เพื่อศึกษาพระพุทธศาสนา	3	3.09
มาด้วยเหตุผลอื่นๆ	1	1.30
รวม	77	100.00
ความชื่นชอบกิจกรรมทางพุทธศาสนา	จำนวน	ร้อยละ
การไหว้พระ-สวดมนต์	9	11.69
การทำบุญใส่บาตร/ถวายสังฆทาน	10	12.99
การรับฟังพระธรรมเทศนา	13	16.88
การฝึกฝนสมาธิและการเจริญจิตภาวนา	10	12.99
การศึกษาความรู้ทางพระพุทธศาสนา	12	15.58
เข้าร่วมกิจกรรมตามประเพณีที่สำคัญ	19	24.68
กิจกรรมอื่นๆ	4	5.19
รวม	77	100.00

จากตารางที่ 4.2.3 พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามที่เป็นชาวต่างชาติจำนวนทั้งสิ้น 77 คน ส่วนใหญ่เป็นชาย จำนวน 56 คน และเป็นหญิง จำนวน 21 คน ในส่วนของอายุพบว่าส่วนใหญ่มีอายุมากกว่า 60 ปี รองลงมา มีอายุในระหว่าง 21 - 30 ปี และระหว่าง 51 - 60 ปี ตามลำดับ ส่วนใหญ่

มีสถานภาพโสด รองลงมาก็เป็นผู้ที่สมรสแล้ว และมีสถานภาพอยู่ย่ำร้างหรือแยกกันอยู่ ตามลำดับ ในส่วนของระดับการศึกษาพบว่า ส่วนใหญ่มีการศึกษาระดับปริญญาตรี รองลงมาระดับมัธยมศึกษา ระดับสูงกว่าปริญญาตรี ตามลำดับ ในขณะที่รายได้ต่อเดือนของนักท่องเที่ยวต่างชาติ พบว่า ส่วนใหญ่ มีรายได้ต่อเดือนมากกว่า 90,000 บาท รองลงมา มีรายได้ต่อเดือนต่ำกว่า 10,000 บาท และมีรายได้ต่อเดือน 10,000-30,000 บาท ตามลำดับ สำหรับลักษณะการเดินทางพบว่า ส่วนใหญ่จะมาเดินทางมาท่องเที่ยวพร้อมครอบครัว รองลงมาเป็นลักษณะการเดินทางมาท่องเที่ยวที่บริษัททัวร์จัดให้ และมาเที่ยวกันเองกับกลุ่มเพื่อน ตามลำดับ พาหนะที่ใช้เดินทางมาท่องเที่ยว พบว่าส่วนใหญ่ชาวต่างชาติมักจะใช้พาหนะเป็นรถยนต์จากบริษัทนำเที่ยว รองลงมาเป็นรถยนต์ส่วนตัว และมีใช้พาหนะแบบอื่นๆ เช่นการเช่ารถตามบริษัทที่ให้บริการรถเช่าทั่วไป พร้อมกันนี้นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติส่วนใหญ่มาเที่ยวยังวัดที่นักท่องเที่ยวตอบแบบสอบถามนี้เป็นครั้งแรก โดยระยะเวลาที่มาท่องเที่ยวส่วนใหญ่จะมีลักษณะไปเช้า-เย็นกลับ รองลงมาจะใช้เวลาท่องเที่ยว ในระหว่าง 2-3 วัน และมากกว่ามากกว่า 5 วัน ตามลำดับ ในขณะที่การทราบข้อมูลเกี่ยวกับการท่องเที่ยววัด พบว่านักท่องเที่ยวต่างชาติ ส่วนใหญ่รับทราบข้อมูลจากจากแผ่นพับ รองลงมาจะเป็นการรับทราบข้อมูลจากเพื่อนหรือญาติๆ และจากจากอินเทอร์เน็ต ตามลำดับ นอกจากนี้ยังพบว่าภายหลังจากการมาเที่ยวชมวัดแล้ว ส่วนใหญ่ก็จะมีตารางการไปเที่ยวต่อยังสถานที่อื่น มากกว่าการเที่ยวอยู่ในวัดอย่างเดียว และยังพบอีกว่านักท่องเที่ยวส่วนใหญ่เคยมาเมืองไทยแล้ว 3 ครั้ง รองลงมาเคยมา 1 ครั้ง และเคยมา 2 ครั้ง ตามลำดับ สำหรับเหตุผลในการเดินทางท่องเที่ยว พบว่าส่วนใหญ่ชาวต่างชาติ มาท่องเที่ยวเพื่อพักผ่อนกับครอบครัวหรือกับเพื่อน รองลงมาจะมาเที่ยวพร้อมกับการมาประชุมหรือมาศึกษาหาความรู้และทัศนศึกษา และ มาด้วยเหตุผลอื่นๆ ตามลำดับ ในส่วนของเหตุผลในการเดินทางไปศึกษาหรือเยี่ยมชมวัด/ศาสนสถาน พบว่าส่วนใหญ่มาเพื่อเยี่ยมชมความงามของวัดและพุทธศิลปะ รองลงมา เพื่อเที่ยวชมงานประเพณีของวัด และ เพื่อสวดมนต์และปฏิบัติกรรมฐาน ตามลำดับ ในขณะที่ความชื่นชอบกิจกรรมทางพุทธศาสนา พบว่าส่วนใหญ่ชาวต่างชาติชอบเข้าร่วมกิจกรรมตามประเพณีที่สำคัญๆ รองลงมา ชอบกิจกรรมที่เกี่ยวกับการศึกษาความรู้ทางพระพุทธศาสนา และกิจกรรมที่เกี่ยวกับการฝึกฝนสมาธิและการเจริญจิตภาวนา ไหว้พระ-สวดมนต์ ตามลำดับ

3) ข้อมูลพื้นฐานของผู้ตอบแบบสอบถามที่เป็นกลุ่มผู้ที่เกี่ยวข้องกับการดูแลและจัดกิจกรรมส่งเสริมการท่องเที่ยวภายในวัด

ตารางที่ 4.2.4 แสดงจำนวนและร้อยละข้อมูลพื้นฐานของกลุ่มผู้ที่เกี่ยวข้องกับการดูแลและจัดกิจกรรมส่งเสริมการท่องเที่ยวภายในวัด

สถานภาพ	จำนวน	ร้อยละ
บรรพชิต	30	53.57
ฆราวาส	26	46.43
รวม	56	100.00

อายุ น้อยกว่า 20 ปี 21 - 30 ปี 31 - 40 ปี 41 - 50 ปี 51 - 60 ปี มากกว่า 60 ปี รวม	1 5 6 9 13 22 56	1.79 8.93 10.71 16.07 23.21 39.29 100.00
ระดับการศึกษา ประถมศึกษา มัธยมศึกษา ปริญญาตรี ปริญญาโท ปริญญาเอก อื่นๆ รวม	15 16 14 6 2 3 56	26.79 28.57 25.00 10.71 3.57 5.36 100.00
ตำแหน่งที่เกี่ยวข้องกับการดูแลกิจกรรม/การจัดการท่องเที่ยวภายในวัด เจ้าอาวาส พระภิกษุที่ได้รับมอบหมายจากเจ้าอาวาสให้ดูแลกิจกรรม/การจัดการท่องเที่ยวภายในวัด ผู้แนะนำให้ข้อมูลหรือไกด์/มัคคุเทศก์ของวัด เจ้าหน้าที่ประชาสัมพันธ์ อื่น ๆ รวม	จำนวน 16 11 23 2 4 56	ร้อยละ 28.57 19.64 41.07 3.57 7.14 100.00
เอกลักษณ์หรือสิ่งที่น่าสนใจที่นักท่องเที่ยวให้ความสนใจชมภายในวัด องค์พระธาตุ พระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์	จำนวน 6 4	ร้อยละ 10.71 7.14

รูปเหมือนพระอริยสงฆ์	5	8.93
สรีระที่ไม่เปื่อยของอาจารย์	4	7.14
พระอุโบสถภาพ	7	12.50
จิตรกรรมประวัตินิศาตร์วัด/ชุมชน	4	7.14
ทัศนียภาพ(โดยรวม)ของวัด	15	26.79
กิจกรรมทางพุทธศาสนาเช่น การไหว้พระ-การฝึกสอนสมาธิ	9	16.07
อื่นๆ	2	3.57
รวม	56	100.00

จากตารางที่ 4.2.4 พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามที่เป็นกลุ่มผู้ที่เกี่ยวข้องกับการดูแลและจัดกิจกรรมส่งเสริมการท่องเที่ยวภายในวัดส่วนใหญ่เป็นบรรพชิต เช่น เจ้าอาวาส หรือพระภิกษุที่ได้รับมอบหมาย โดยมากจะมีอายุมากกว่า 60 ปี รองลงมาจะมีอายุระหว่าง 51 - 60 ปี และระหว่างอายุ 41 - 50 ปี ตามลำดับ สำหรับระดับการศึกษาของผู้ดูแลและจัดกิจกรรมส่งเสริมการท่องเที่ยวภายในวัด พบว่า ส่วนใหญ่มีการศึกษาระดับมัธยมศึกษา รองลงมา มีการศึกษาระดับประถมศึกษา และระดับปริญญาตรี ตามลำดับ ทั้งนี้ในส่วนของท่านที่เกี่ยวกับการดูแลกิจกรรม/การจัดการท่องเที่ยวภายในวัด พบว่า ส่วนใหญ่มีตำแหน่งเป็นผู้แนะนำให้ข้อมูลหรือไกด์/มัคคุเทศก์ของวัด รองลงมาได้แก่ มีตำแหน่งเป็นพระภิกษุที่ได้รับมอบหมายจากเจ้าอาวาสให้ดูแลกิจกรรม/การจัดการท่องเที่ยวภายในวัด ความเห็นของผู้ดูแลกิจกรรมด้านการท่องเที่ยวภายในวัดในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับความสนใจของนักท่องเที่ยวต่อการท่องเที่ยววัด ซึ่งส่วนใหญ่เห็นว่า นักท่องเที่ยวส่วนใหญ่ให้ความสนใจต่อทัศนียภาพภายในวัด รองลงมา สนใจในกิจกรรมทางพระพุทธศาสนา เช่นการไหว้พระ สวดมนต์ฝึกสมาธิ เป็นต้น และสนใจเข้ามากราบไหว้องค์พระธาตุ ตามลำดับ

ตารางที่ 4.2.5 แสดงข้อมูลนักท่องเที่ยวต่างชาติที่มาเที่ยวชมวัดโดยเฉลี่ยแต่ละเดือน

นักท่องเที่ยวต่างชาติที่มาเที่ยวชมวัดโดยเฉลี่ยแต่ละเดือน	จำนวน	ร้อยละ
ต่ำกว่า 50 คน	35	62.50
51 - 100 คน	4	7.14
101 - 500 คน	3	5.36
มากกว่า 500 คน	6	10.71
ไม่สามารถระบุจำนวนได้	8	14.29
รวม	56	100

จากตารางที่ 4.2.5 พบว่ากลุ่มผู้ที่เกี่ยวข้องกับการดูแลและจัดกิจกรรมส่งเสริมการท่องเที่ยวภายในวัดได้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับนักท่องเที่ยวต่างชาติที่มาเที่ยวชมวัดโดยเฉลี่ยแต่ละเดือน ซึ่งพบว่า มีนักท่องเที่ยวมาเที่ยววัด โดยเฉลี่ยต่อเดือน ต่ำกว่า 50 คน รองลงมา ไม่สามารถระบุจำนวนคนที่มาเที่ยวได้เนื่องจากไม่ได้จัดทำระบบการเก็บข้อมูลจำนวนนักท่องเที่ยวที่มาเที่ยวภายในวัด และมีนักท่องเที่ยวโดยเฉลี่ยระหว่าง 500 คน 101-500 คน และ 51-100 ตามลำดับ

ตารางที่ 4.2.6 แสดงคำอธิบายหน้าที่/ตำแหน่งที่เกี่ยวข้องกับตำแหน่งที่เกี่ยวข้องกับการดูแลกิจกรรม/การจัดการท่องเที่ยวภายในวัด จากคำถามที่เป็นแบบสอบถามปลายเปิด

ตำแหน่งที่เกี่ยวข้องกับการดูแลกิจกรรม/การจัดการท่องเที่ยวภายในวัด

บรรพชิต	ฆราวาส
เป็นเจ้าอาวาส/ประธานสงฆ์	เป็นไวยาวัจกร ดูแลการเงินของวัด
การประชาสัมพันธ์	การติดต่อประสานงาน อำนวยความสะดวก
เป็นผู้แนะนำให้ข้อมูลวัดแก่นักท่องเที่ยว	ช่วยทำความสะอาดบริเวณทั่วไปในวัด
นำพาพุทธศาสนิกชนท้าวัด สวดมนต์	จัดแจงสถานที่
อบรมพระภิกษุ สามเณรต่างประเทศ	ดูแลนักท่องเที่ยว เป็นไกด์นำเที่ยว
จัดภูมิทัศน์	ดูแลการก่อสร้าง การปรับปรุงภูมิทัศน์ของวัด
เป็นผู้ช่วยเจ้าอาวาส	ดูแลกองทุนชุมชนเมือง
ส่งเสริมการท่องเที่ยวภายในวัด	ดูแลชมรมผู้สูงอายุ
ประธานดำเนินงานจัดกิจกรรมท่องเที่ยวภายในวัด	ผู้จัดการสำนักงานกองทุนพัฒนาและอนุรักษ์พระบรมธาตุนาคุณ
ดูแลรับผิดชอบแบบองค์รวม	เป็นกรรมการวัด

จากตารางที่ 4.2.6 จะพบว่า ผู้ที่ทำหน้าที่ เกี่ยวกับการดูแลกิจกรรม/การจัดการท่องเที่ยวภายในวัดส่วนใหญ่จะเป็นเจ้าอาวาส และบางวัดอาจมอบหมายภาระให้กับพระภิกษุรูปอื่นๆทำหน้าที่แทน โดยภาระหน้าที่จะประกอบไปด้วย การประชาสัมพันธ์ แนะนำให้ข้อมูลแก่นักท่องเที่ยว ตลอดจนนำทำกิจกรรมต่างๆทางศาสนา เช่นกิจกรรมนำไหว้พระสวดมนต์ รวมถึงการอบรมพระภิกษุสามเณรต่างประเทศ และยังมีภาระหน้าที่ในการจัดภูมิทัศน์ ตลอดจนร่วมมือกับหน่วยงานต่างๆในการส่งเสริมการท่องเที่ยวภายในวัด หรือเป็นประธานในการดำเนินกิจกรรมด้านการท่องเที่ยวรวมไปถึงการดูแลรับผิดชอบในการบริหารจัดการวัดทั่วไป ในขณะที่ผู้ที่ทำหน้าที่เกี่ยวข้องกับการจัดการท่องเที่ยวภายในวัดที่เป็นฆราวาส ส่วนใหญ่จะมีหน้าที่เป็นไวยาวัจกร หรือผู้ที่ทำหน้าที่ดูแลระบบการเงินของทางวัด ซึ่งโดยรวมจะทำหน้าที่ในการการติดต่อประสานงาน อำนวยความสะดวก ช่วยทำความสะอาดบริเวณทั่วไปในวัด จัดแจงสถานที่อำนวยความสะดวกแก่นักท่องเที่ยว เช่น การเป็นไกด์นำเที่ยว นอกจากนั้นยังมีบทบาทในการดูแลการก่อสร้าง การปรับปรุงภูมิทัศน์ของ

วัด ประสานร่วมกิจกรรมกับชุมชนเช่นการดูแลกองทุนชุมชนเมือง ชมรมผู้สูงอายุ ดังตัวอย่างของผู้จัดการสำนักงานกองทุนพัฒนาและอนุรักษ์พระบรมธาตุนาคุณเป็นต้น

4.2.3 ผลการวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับการจัดระบบข้อมูล การให้บริการ และการจัดการและการส่งเสริมการเรียนรู้ของแหล่งท่องเที่ยวภายในวัด

ตารางที่ 4.2.7 แสดงผลการวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับการจัดระบบข้อมูล การให้บริการ และการจัดการและการส่งเสริมการเรียนรู้ของแหล่งท่องเที่ยวภายในวัด

การจัดระบบข้อมูล การให้บริการ และการจัดการและการส่งเสริมการเรียนรู้ของแหล่งท่องเที่ยวภายในวัด	n=275		การแปลผล
	$\bar{X}$	S.D.	
ด้านการให้บริการด้านการท่องเที่ยว	3.99	.663	มาก
ด้านกระบวนการการจัดกิจกรรมส่งเสริมการท่องเที่ยว	3.99	.681	มาก
ด้านการพัฒนาจิตใจและปัญญา	3.95	.737	มาก
ค่าเฉลี่ยรวมทุกด้าน	3.96	.620	มาก

จากตารางที่ 4.2.7 พบว่า การจัดระบบข้อมูล การให้บริการ และการจัดการและการส่งเสริมการเรียนรู้ของแหล่งท่องเที่ยวภายในวัด จากกลุ่มผู้ให้ข้อมูลที่ได้มาศึกษาและเที่ยวชมภายในวัด โดยภาพรวมทุกด้านอยู่ในระดับมากเมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ทุกด้านอยู่ในระดับมาก โดยเรียงตามลำดับดังนี้ ด้านการให้บริการด้านการท่องเที่ยวและด้านการพัฒนาจิตใจและปัญญา มีค่าเฉลี่ยเท่ากัน และด้านกระบวนการการจัดกิจกรรมส่งเสริมการท่องเที่ยวตามลำดับ

ตารางที่ 4.2.8 แสดงผลการวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับการจัดระบบข้อมูล การให้บริการ และการจัดการและการส่งเสริมการเรียนรู้ของแหล่งท่องเที่ยวภายในวัด จากกลุ่มผู้ให้ข้อมูลที่ได้มาศึกษาและเที่ยวชมภายในวัด ด้านการให้บริการด้านการท่องเที่ยว

การจัดระบบข้อมูล การให้บริการ และการจัดการและการส่งเสริมการเรียนรู้ของแหล่งท่องเที่ยวภายในวัด	n=275		การแปลผล
	$\bar{X}$	S.D.	
การให้บริการข้อมูลข่าวสารของวัด เช่นป้ายบอกทาง แผ่นพับ ประวัติของวัด	3.99	.938	มาก
พระภิกษุสงฆ์ให้คำแนะนำเกี่ยวกับธรรมะและพิธีกรรม	3.88	.912	มาก
วัดจัดภูมิทัศน์สวยงาม/สะอาด/ร่มรื่น/เหมาะแก่การพักผ่อน	4.33	.791	มาก
สถานที่จอดรถเพียงพอ	4.06	.930	มาก
ห้องน้ำสะอาด	4.02	.916	มาก
ร้านสินค้าพื้นเมือง	3.64	1.017	มาก
รวม	3.99	.663	มาก

จากตารางที่ 4.2.8 พบว่า การจัดระบบข้อมูล การให้บริการ และการจัดการและการส่งเสริมการเรียนรู้ของแหล่งท่องเที่ยวภายในวัด จากกลุ่มผู้ให้ข้อมูลที่ได้มาศึกษาและเที่ยวชมภายในวัดด้านการให้บริการด้านการท่องเที่ยวโดยภาพรวมมีการดำเนินการอยู่ในระดับมาก โดยเฉพาะการจัดวัดให้มีภูมิทัศน์สวยงามสะอาดร่มรื่นเหมาะแก่การพักผ่อน รองลงมาเห็นว่าวัดมีการจัดสถานที่จอดรถได้เพียงพอ และมีห้องน้ำที่สะอาดน่าใช้ ทั้งนี้เนื่องจากหลายวัดโดยเฉพาะวัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีนักท่องเที่ยวเป็นจำนวนมาก จะมีการปรับปรุงภูมิทัศน์อย่างสม่ำเสมอ โดยจัดให้มีเจ้าหน้าที่ดูแล ทั้งที่เป็นเจ้าหน้าที่ประจำและญาติโยมที่มีจิตอาสาเข้ามาร่วมช่วยกันปรับปรุงดูแลเสนาสนะภายในวัดให้สะอาดสวยงาม ในขณะที่วัดป่าซึ่งพระสงฆ์เป็นผู้ดูแลจะช่วยกันทำความสะอาดเป็นกิจวัตรประจำวันของพระสงฆ์จึงทำให้วัดสะอาดร่มรื่นสวยงาม

ตารางที่ 4.2.9 แสดงผลการวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับการจัดระบบข้อมูล การให้บริการ และการจัดการและการส่งเสริมการเรียนรู้ของแหล่งท่องเที่ยวภายในวัด ด้านกระบวนการการจัดกิจกรรมส่งเสริมการท่องเที่ยว

การจัดระบบข้อมูล การให้บริการ และการจัดการและการส่งเสริมการเรียนรู้ของแหล่งท่องเที่ยวภายในวัด	n=275		การแปลผล
	$\bar{X}$	S.D.	
การจัดกิจกรรมส่งเสริมการสักการะพระธาตุเจดีย์ศักดิ์สิทธิ์	4.00	.972	มาก
การจัดกิจกรรมการไหว้พระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์	4.04	.879	มาก
การจัดกิจกรรมปฏิบัติธรรม/ฝึกสมาธิ	3.94	.880	มาก
การจัดกิจกรรมครบรอบวันมรณภาพพระอาจารย์สายกรรมฐาน	3.90	.847	มาก
การจัดกิจกรรมสวดมนต์ประจำวัน	3.90	.851	มาก
การจัดนิทรรศการ/กิจกรรมเพื่อให้ความรู้ด้านประวัติศาสตร์ของวัดและชุมชน	3.93	.848	มาก
การดูแลและอนุรักษ์โบราณวัตถุโบราณสถานและสถาปัตยกรรมภายในวัด	4.20	.806	มาก
รวม	3.99	.681	มาก

จากตารางที่ 4.2.9 พบว่า การจัดระบบข้อมูล การให้บริการ และการจัดการและการส่งเสริมการเรียนรู้ของแหล่งท่องเที่ยวภายในวัด จากกลุ่มผู้ให้ข้อมูลที่ได้มาศึกษาและเที่ยวชมภายในวัด ด้านกระบวนการการจัดกิจกรรมส่งเสริมการท่องเที่ยวโดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายประเด็นแต่ละข้อคำถาม พบว่า ทุกข้ออยู่ในระดับมาก นับตั้งแต่การดูแลและอนุรักษ์โบราณวัตถุโบราณสถานและสถาปัตยกรรมภายในวัด รองลงมาจะเป็นการจัดกิจกรรมการไหว้พระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์การจัดกิจกรรมส่งเสริมการสักการะพระธาตุเจดีย์ศักดิ์สิทธิ์ การจัดกิจกรรมปฏิบัติธรรม/ฝึกสมาธิ การจัดนิทรรศการ/กิจกรรมเพื่อให้ความรู้ด้านประวัติศาสตร์ของวัดและชุมชน

การจัดกิจกรรมสวดมนต์ประจำวัน และ การจัดกิจกรรมครบรอบวันมรณภาพพระอาจารย์สายกรรมฐานตามลำดับ อย่างไรก็ตาม วัดส่วนใหญ่ยังให้ความสำคัญกับกิจกรรมที่เกี่ยวกับการดูแลอนุรักษ์โบราณสถานโบราณวัตถุ และสิ่งปลูกสร้าง รวมถึงอาคารเสนาสนะต่างๆให้สะอาดสวยงาม ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญอย่างมากในการส่งเสริมให้นักท่องเที่ยวสนใจเข้ามาท่องเที่ยว หากการจัดเสนาสนะไม่สะอาดสวยงามเรียบร้อยรวมถึงสิ่งอำนวยความสะดวกต่างๆภายในวัดหากไม่พร้อมเป็นเบื้องต้น ก็ส่งผลในด้านลบต่อการเข้ามาท่องเที่ยวภายในวัดของนักท่องเที่ยว ดังนั้นวัดส่วนใหญ่จึงให้ความสำคัญต่อการปรับปรุงดูแลโบราณสถาน โบราณวัตถุ อาคารสถานที่ภายในวัดให้ดูสะอาดเรียบร้อย เป็นอันดับต้นๆ

ตารางที่ 4.2.10 แสดงผลการวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับการจัดระบบข้อมูล การให้บริการ และการจัดการและการส่งเสริมการเรียนรู้ของแหล่งท่องเที่ยวภายในวัด ด้านการพัฒนาจิตใจและปัญญา

การจัดระบบข้อมูล การให้บริการ และการจัดการและการส่งเสริมการเรียนรู้ของแหล่งท่องเที่ยวภายในวัด	n=275		การแปลผล
	$\bar{X}$	S.D.	
วัดสอนหลักธรรมต่างๆด้วยเรื่องเล่าเป็นภาพจิตรกรรมฝาผนัง	4.03	.902	มาก
วัดได้เขียนคติธรรมต่างๆไว้ตามอาคารหรือตามต้นไม้	3.95	.884	มาก
วัดได้จัดมุมหนังสือเพื่อให้ความรู้ประชาชน	3.89	.884	มาก
วัดจัดพิธีภรณ์นำเสนอวิถีชีวิตชุมชนโบราณท้องถิ่น	3.85	.907	มาก
วัดได้จัดสถานที่ปฏิบัติธรรม/ฝึกสมาธิ	3.99	.892	มาก
วัดได้จัดเส้นทางธรรมชาติภายในวัดเพื่อการเรียนรู้และการพัฒนาจิตใจ	3.94	.900	มาก
วัดให้นักท่องเที่ยวมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมของวัดหรือทางพระพุทธศาสนา	4.01	.867	มาก
รวม	3.95	.737	มาก

จากตารางที่ 4.2.10 พบว่า การจัดระบบข้อมูล การให้บริการ และการจัดการและการส่งเสริมการเรียนรู้ของแหล่งท่องเที่ยวภายในวัด จากกลุ่มผู้ให้ข้อมูลที่ได้มาศึกษาและเยี่ยมชมภายในวัด ด้านการพัฒนาจิตใจและปัญญาโดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า ทุกข้ออยู่ในระดับมาก โดยเรียงตามลำดับได้ดังนี้ คือ วัดมีสอนหลักธรรมต่างๆ ด้วยเรื่องเล่าเป็นภาพจิตรกรรมฝาผนัง ซึ่งวัดโดยส่วนใหญ่จะให้ความสำคัญในเรื่องของความวิจิตรสวยงามของสถาปัตยกรรมภายในวัดซึ่งเกิดจากพลังศรัทธาที่มีต่อพระพุทธศาสนา ดังนั้นการทุ่มเทให้กับงานพุทธศิลป์ จึงมีความเด่นชัดในเรื่องของความวิจิตรสวยงามและแฝงไปด้วยคติธรรมผ่านรูปภาพจิตรกรรมฝาผนัง โดยเฉพาะจิตรกรรมฝาผนังซึ่งมีอายุยาวนานยังเป็นแหล่งการเรียนรู้ที่น่าสนใจของนักท่องเที่ยวเป็นอย่างมาก รองลงมาเป็นการได้รับการพัฒนาจิตใจและปัญญาผ่านการเข้าร่วมในการทำกิจกรรมของวัด เช่นการร่วมเป็นอาสาสมัครในการจัดกิจกรรมทางศาสนา หรือการเป็นสมาชิก

ของชมรมต่างๆของวัด เช่น ชมรมผู้สูงอายุ ชมรมคนรักวัด หรือชมชนคนทำเทียน ของวัดหนองบัว จังหวัดอุบลราชธานี เป็นต้น ตลอดถึงการที่วัดได้จัดสถานที่ปฏิบัติธรรม/ฝึกสมาธิ ก็จะเป็นส่วนหนึ่งในการส่งเสริมการเรียนรู้โดยเฉพาะกลุ่มผู้ที่เข้ามาอบรม ศึกษาและปฏิบัติธรรม แม้อาจจะยังเป็นการเจาะจงเฉพาะส่วนของกลุ่มผู้สนใจปฏิบัติธรรมแต่ก็สามารถให้ความรู้ได้อย่างเต็มที่ ตามลำดับ

นอกจากนี้ยังปรากฏเห็นรูปแบบการให้ความรู้ของวัดต่างๆ ส่วนใหญ่ จะมีการเขียนคติธรรมต่างๆไว้ตามอาคารหรือตามต้นไม้ซึ่งเป็นการให้ความรู้หลักธรรมคตินิยมโดยไม่ต้องเสียค่าใช้จ่ายของทางวัดมากจนเกินไป ในขณะที่บางวัดที่มีศักยภาพก็จะดำเนินการจัดทำแหล่งการเรียนรู้ในรูปแบบพิพิธภัณฑ์ที่อยู่ภายในองค์พระธาตุ เช่นพระมหาธาตุแก่นนคร พระธาตุเรืองรอง เป็นต้น โดยใช้ความสวยงามโดดเด่นขององค์พระธาตุเป็นจุดดึงดูดความสนใจให้คนได้มาชื่นชมความงามและได้รับความรู้ผ่านการเยี่ยมชมพิพิธภัณฑ์ภายในองค์พระธาตุ ซึ่งได้รับความสนใจจากนักท่องเที่ยวเป็นอย่างมาก

ดังนั้นจึงเห็นได้ว่าวัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวในภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีความพยายามที่จะส่งเสริมการให้ความรู้แก่นักท่องเที่ยวโดยเฉพาะความรู้ในหลักพุทธธรรมรวมถึงชี้แจงหลักปฏิบัติที่เหมาะสมในการเข้ามาภายในบริเวณวัด เช่นการติดป้ายประกาศให้ทราบถึงกฎระเบียบสำหรับนักท่องเที่ยวหรือประชาชนทั่วไปที่เข้ามาในวัดพึงปฏิบัติตนให้ถูกต้องตามระเบียบที่วัดได้กำหนดไว้ อย่างไรก็ตามสิ่งที่น่าเป็นข้อจำกัดอย่างหนึ่งที่หลายๆวัดไม่สามารถดำเนินการได้อย่างเต็มที่คือ การผลิตสื่อสิ่งพิมพ์ต่างๆเช่นแผ่นพับ หรือโบรชัวร์ ซึ่งต้องใช้เงินจำนวนมากในการจัดทำในขณะที่จำนวนนักท่องเที่ยวนั้นมีมาก จึงเป็นข้อจำกัดที่หลายๆวัดไม่สามารถดำเนินการได้อย่างเต็มที่ 1

ตารางที่ 4.2.11 แสดงผลการวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับรูปแบบและการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวภายในวัด

รูปแบบและการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวภายในวัด	n=56		การแปรผล
	$\bar{X}$	S.D.	
วัด (ของท่าน) ได้จัดทำสื่อ เช่น แผ่นพับ ป้ายประกาศ หนังสือ เพื่อแนะนำสถานที่ท่องเที่ยวภายในวัด	2.64	.645	มาก
วัดจัดให้มีพระภิกษุเจ้าหน้าที่หรือไกด์คอยแนะนำ/อธิบาย เกี่ยวกับประวัติและความสำคัญของสถานที่ต่างๆ ภายในวัด	1.98	.904	มาก
วัดได้มีการเก็บรวบรวมข้อมูลความคิดเห็นและสภานักท่องเที่ยวที่มาเที่ยวชมวัด	1.55	.807	มาก
วัดได้มีการกำหนดพื้นที่ภายในวัดสำหรับเป็นสถานที่ท่องเที่ยวหรือเพื่อรองรับนักท่องเที่ยวเป็นการเฉพาะ	2.63	.728	มาก
วัดได้จัดสิ่งอำนวยความสะดวกเช่น ห้องน้ำ ถังขยะ สถานที่จอดรถ หรือ สถานที่บริการอื่นๆ ให้แก่นักท่องเที่ยว	2.93	.260	มาก
วัดได้จัดเจ้าหน้าที่ รปภ. หรือให้ผู้ที่เกี่ยวข้อง เช่น เจ้าหน้าที่ตำรวจมาคอยดูแลรักษาความปลอดภัยให้กับนักท่องเที่ยว	1.98	.924	มาก

วัดได้มีการกำหนดเวลาเที่ยวชมภายในวัดเพื่อมิให้กระทบการ ทำวัตรสวดมนต์ของพระ-เณร หรือการจัดกิจกรรมของทางวัด	2.57	.759	มาก
วัดได้จัดเจ้าหน้าที่หรือผู้ที่เกี่ยวข้องมาดูแลเพื่อป้องกันมิให้ นักท่องเที่ยวแสดงอาการที่ไม่เคารพต่อสถานที่สำคัญในวัด	2.02	.944	มาก
วัดได้มีการจัดกิจกรรมเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวภายในวัดเช่น งานประจำปี การจัดนิทรรศการทางพระพุทธศาสนา	2.84	.532	มาก
วัดได้มีการจัดนิทรรศการ/กิจกรรมเพื่อให้ความรู้เกี่ยวกับ ประวัติศาสตร์ของวัดและชุมชน	2.38	.776	มาก
วัดได้จัดกิจกรรมและสถานที่เช่น ศาลา โบสถ์ เพื่อเป็นสถานที่ ให้พระสวดมนต์และฝึกนั่งสมาธิให้กับนักท่องเที่ยว	2.79	.530	มาก
วัดได้มีการแต่งตั้งกรรมการและเชิญผู้เชี่ยวชาญมาช่วยดูแลใน การปรับปรุงสถานที่ต่างๆเช่น โบสถ์ เจดีย์ อย่างสม่ำเสมอ	2.54	.808	มาก
วัดได้มีการจัดตั้งกองทุน/มูลนิธิเพื่อพัฒนาและปรับปรุงสถานที่ ท่องเที่ยวหรือสถานที่สำคัญภายในวัด	2.46	.785	มาก
วัดได้ให้ชุมชนใกล้เคียงและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเช่น ททท. เข้า มามีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวภายในวัด	2.41	.826	มาก
วัดได้ส่งเสริมให้นักท่องเที่ยวมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมด้าน พุทธศาสนาและศิลปวัฒนธรรมไทย	2.61	.755	มาก
วัดได้ส่งเสริมการผลิตสินค้าที่ระลึกซึ่งเป็นสัญลักษณ์ของวัดเพื่อ จำหน่ายให้กับนักท่องเที่ยว/ผู้ที่มาเที่ยวชม	1.61	.824	มาก
ค่าเฉลี่ยรวม	2.37	.377	มาก

จากตารางที่ 4.2.11 รูปแบบและการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวภายในวัด ใช้เกณฑ์ในการแปลความหมายของค่าเฉลี่ยของการวิเคราะห์ข้อมูลแบ่งเป็น 3 ระดับผลการวิเคราะห์โดยภาพรวมพบว่าอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายประเด็นแต่ละข้อคำถาม พบว่าจากการแจกแบบสอบถามไปยังผู้ดูแลและจัดกิจกรรมส่งเสริมการท่องเที่ยว พบว่า รูปแบบและกิจกรรมการท่องเที่ยวภายในวัด ทางวัดจัดอยู่ในระดับมาก โดยเฉพาะการจัดทำสื่อ เช่น แผ่นพับ ป้ายประกาศ หนังสือเพื่อแนะนำสถานที่ท่องเที่ยวภายในวัด การจัดสิ่งอำนวยความสะดวกเช่น ห้องน้ำ ถังขยะ สถานที่จอดรถ หรือ สถานที่บริการอื่นๆ ให้แก่นักท่องเที่ยว

บางวัดมีการจัดนิทรรศการ/กิจกรรมเพื่อให้ความรู้เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ของวัดและชุมชน และที่สำคัญวัดส่วนใหญ่จะมีวันสำคัญประจำปีและเป็นที่รับรู้โดยทั่วไปของชุมชน เช่นงานมนัสการพระธาตุพนม งานมนัสการพระธาตุนาดูน เป็นต้น ในขณะที่วัดในเส้นทางอภิวาทพระพุทธรูปคู่บ้านพระอริยสงฆ์คูเมือง ก็จะมีกิจกรรมประจำปี เช่นงานปิดทอง หรืองานวันบูรพาจารย์ เป็นต้น และในส่วนของวัดที่อยู่ในเส้นทางรุ่งเรืองในพุทธธรรม จะมีการจัดกิจกรรมปฏิบัติธรรมใหญ่ประจำปี โดยบางวัดจะถือเอาช่วงวันสำคัญทางศาสนาวันใดวันหนึ่งเป็นช่วงเทศกาลปฏิบัติธรรมใหญ่ประจำปี เช่นวัดป่าบ้านสร้างขุย จะจัดงานปฏิบัติธรรมประจำปีในช่วงวันมาฆบูชาของทุกปี

นอกจากนั้นสิ่งที่ทุกวัดให้ความสำคัญเป็นอย่างยิ่งนั่นก็คือ การจัดกิจกรรมไหว้พระสวดมนต์ และฝึกสมาธิให้กับนักท่องเที่ยว พร้อมทั้งมีการปรับปรุงบูรณปฏิสังขรณ์สถานที่ต่างๆภายในวัด เช่น โบสถ์ เจดีย์ วิหารให้ดูสวยงามสะอาดตา อยู่อย่างสม่ำเสมอ เพื่อสร้างความประทับใจให้กับนักท่องเที่ยวที่ได้มาพบเห็น

จึงพอสรุปได้ว่า กิจกรรมส่งเสริมการท่องเที่ยวที่ทางวัดจัดนั้นมีสองรูปแบบ คือ ในรูปแบบปกติทั่วไป นั่นก็คือการจัดการปรับปรุงดูแลอาคารสถานที่ภายในวัดให้สะอาดเป็นระเบียบเรียบร้อย ซึ่งกิจกรรมในรูปแบบนี้มีการดำเนินการอย่างต่อเนื่องเป็นประจำ และอีกรูปแบบหนึ่งคือการจัดกิจกรรมต่างๆ ซึ่งมีการกำหนดวันเวลาไว้อย่างชัดเจน เมื่อถึงเวลาจะมีการเตรียมงานประดับตกแต่งสถานที่ที่มีการประชาสัมพันธ์ให้ทราบโดยทั่วไป ซึ่งถือได้ว่าเป็นกิจกรรมพิเศษในรอบปีของวัด

ตารางที่ 4.2.12 แสดงผลการวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับแนวทางการพัฒนาและการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวภายในวัด

แนวทางการพัฒนาและการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวภายในวัด	n=56		การแปลผล
	$\bar{X}$	S.D.	
การส่งเสริมให้วัดเป็นสถานที่ให้ความรู้และการปฏิบัติทางพระพุทธศาสนาควบคู่ไปกับการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมของชาติ	4.48	1.01	มาก
การส่งเสริมให้วัดเป็นสถานที่ให้ความรู้และการปฏิบัติทางพระพุทธศาสนากับการให้ความรู้ทางด้านวัฒนธรรมไทย	4.63	.648	มาก
การส่งเสริมให้วัดเป็นสถานที่ให้ความรู้และการปฏิบัติทางพระพุทธศาสนาควบคู่ไปกับการให้ความรู้ทางประวัติศาสตร์ของวัดและชุมชน	4.52	.934	มาก
มีการอนุรักษ์โบราณวัตถุโบราณสถาน และสถาปัตยกรรมภายในวัด	4.25	1.297	มาก
มีการส่งเสริมปรับปรุงสภาพแวดล้อมภายในวัดให้เหมาะสมกับกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาและการท่องเที่ยวภายในวัด	4.59	.869	มาก
การส่งเสริมให้ชุมชนและภาคส่วนต่างๆมีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวภายในวัด	4.20	1.182	มาก
ส่งเสริมให้มีการเชื่อมโยงเส้นทางการท่องเที่ยวของวัดต่างๆในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ โดยมีกิจกรรมท่องเที่ยวร่วมกัน	3.89	1.397	มาก
ส่งเสริมให้มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ทางด้านภาษาและวัฒนธรรมระหว่างนักท่องเที่ยวกับพระภิกษุ-สามเณรและบุคลากรที่เกี่ยวข้อง	3.61	1.557	มาก
มีการจัดระบบข้อมูลและสิ่งอำนวยความสะดวกเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวในเชิงสร้างสรรค์ตามวิถีพุทธ	3.79	1.411	มาก
ส่งเสริมธุรกิจชุมชน/ในการขายสินค้าที่ระลึก/สัญลักษณ์ของวัด	2.57	1.683	ปานกลาง
รวม	4.05	.687	มาก

จากตารางที่ 4.2.12 รูปแบบและการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวภายในวัด ใช้เกณฑ์ในการแปลความหมายของค่าเฉลี่ยของการวิเคราะห์ข้อมูลแบ่งเป็น 5 ระดับโดยภาพรวม พบว่า อยู่ในระดับมาก ทั้งนี้ทำให้เห็นถึงรูปแบบและการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวของวัดต่างๆ โดยส่วนใหญ่วัดในเส้นทางทั้ง 3 เส้น จะมีการส่งเสริมปรับปรุงสภาพแวดล้อมภายในวัดให้เหมาะสมกับการจัดกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาและการท่องเที่ยวภายในวัด โดยเฉพาะการปรับปรุงสภาพแวดล้อมภายในอาคารสถานที่ภายในวัดถือได้ว่าเป็นงานประจำของวัดต่างๆ เพราะหากไม่มีการดูแลปรับปรุงก็จะทำให้เกิดความสกปรกไม่สวยงามไม่เป็นที่ประทับใจแก่นักท่องเที่ยวหรือประชาชนผู้มาพบเห็น ดังนั้นวัดส่วนใหญ่จึงให้ความสำคัญอย่างมากกับการปรับปรุงสภาพแวดล้อมภายในวัดให้สะอาดเรียบร้อยสวยงามอยู่เสมอ และนอกจากการปรับปรุงสภาพแวดล้อมทางกายภาพให้ดูดีแล้ว ทางวัดยังส่งเสริมการปรับปรุงสภาพทางจิตใจให้กับนักท่องเที่ยวและประชาชนทั่วไปด้วยการ การส่งเสริมให้วัดเป็นสถานที่ให้ความรู้และการปฏิบัติธรรมทางพระพุทธศาสนา พร้อมทั้งให้ความรู้ทางด้านศิลปวัฒนธรรมวัฒนธรรมไทย โดยเฉพาะวัฒนธรรมของชาวอีสาน เช่นการจัดกิจกรรมปฏิบัติธรรม กิจกรรมวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา ตลอดจนกิจกรรมที่ร่วมกันสร้างสรรค์กับหน่วยงานต่างๆ ทั้งภาครัฐและเอกชน ซึ่งปรากฏในรูปแบบการจัดกิจกรรมประจำปีเช่น งานบุญกฐิน งานวันสำคัญทางศาสนา งานนมัสการองค์พระธาตุ งานวันบูรพาจารย์ เหล่านี้เป็นต้น และกิจกรรมพิเศษ เช่นโครงการอบรมธรรมะตามที่มีหน่วยงานต่างๆ ติดต่อประสานงานมา ซึ่งจะมีการจัดเป็นครั้งคราวเป็นกรณีพิเศษ ในขณะที่บางวัดเช่นวัดพระธาตุพนม วัดมหาธาตุแก่นนคร วัดพระธาตุเรือรง ยังจัดให้มีการให้ความรู้ด้านศิลปวัฒนธรรมของชาวอีสาน ด้วยการจัดให้มีพิพิธภัณฑ์เพื่อให้นักท่องเที่ยวได้รับรู้เรื่องราวทางประวัติศาสตร์ของวัดและชุมชน ซึ่งถือได้ว่าเป็นการให้ความรู้คู่คุณธรรมภายในแหล่งการเรียนรู้ทางศาสนาอันได้แก่วัดต่างๆ ในพระพุทธศาสนาอีกด้วย

ตารางที่ 4.2.13 แสดงผลการวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับปัญหาของการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวภายในวัด

แนวทางการพัฒนาและการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวภายในวัด	n=56		การแปรผล
	$\bar{X}$	S.D.	
นักท่องเที่ยวไม่ค่อยให้ความร่วมมือในการปฏิบัติตามกฎ ระเบียบ	2.02	1.228	น้อย
นักท่องเที่ยวไม่ให้ความเคารพต่อสถานที่และคุณค่าทางพุทธศาสนาประวัติศาสตร์ และศิลปวัฒนธรรม	1.93	1.263	น้อย
ผู้ประกอบการ เช่นไกด์ บริษัททัวร์ ไม่ค่อยให้ความร่วมมือในการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวภายในวัด	2.14	1.257	น้อย
การจัดระบบการรักษาความปลอดภัยให้กับนักท่องเที่ยว	3.25	1.540	ปานกลาง
รูปแบบการจัดการของวัดและการจัดสิ่งอำนวยความสะดวก	3.93	1.399	ปานกลาง
ชุมชนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องไม่ค่อยให้ความร่วมมือในการปรับปรุงสภาพภูมิทัศน์และการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวภายในวัด	2.38	1.356	ปานกลาง
รวม	2.61	.723	ปานกลาง

จากตารางที่ 4.2.13 รูปแบบและการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวภายในวัด ใช้เกณฑ์ในการแปลความหมายของค่าเฉลี่ยของการวิเคราะห์ข้อมูลแบ่งเป็น 5 ระดับโดยภาพรวม สำหรับปัญหาอุปสรรคของการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวภายในวัด พบว่า โดยภาพรวมถือได้ว่า ไม่ค่อยเป็นอุปสรรคมากเท่าไร จะมีก็เพียง บางวัดยังประสบกับการปรับปรุงภูมิทัศน์ ปรับปรุงเสนาสนะ อาคารสถานที่ต่างๆให้เป็นระเบียบสวยงาม เพราะมีข้อจำกัดด้านงบประมาณในการปรับปรุง รวมถึงการจัดสิ่งอำนวยความสะดวกต่างๆอาจจะยังไม่เพียงพอทั่วถึงแก่นักท่องเที่ยวเท่าที่ควร และในบางวัดยังไม่ได้จัดระบบการรักษาความปลอดภัยอย่างเป็นระบบจึงอาจจะมีปัญหาจากพวกมิจฉาชีพต่างๆที่ปะปนเข้ามาภายในวัดซึ่งนักท่องเที่ยวอาจจะต้องพึงระมัดระวัง ในส่วนของนักท่องเที่ยวเอง ก็ไม่ได้เป็นปัญหามากนักทั้งนี้เพราะวัดส่วนใหญ่จะมีกฎระเบียบต่างๆตีประกาศให้นักท่องเที่ยวได้รับทราบข้อควรปฏิบัติ และบางวัดก็มีจุดอำนวยความสะดวกเช่นมีบริการผ้าถุง เพื่อแสดงถึงความเคารพต่อสถานที่ ซึ่งโดยทั่วไปนักท่องเที่ยวจะให้ความร่วมมือเป็นอย่างดี เพราะโดยทั่วไปส่วนใหญ่เมื่อเข้ามาภายในวัดต่างก็ตระหนักและให้ความเคารพต่อสถานที่ มีความสำรวมระวัง เป็นเบื่องต้นอยู่แล้ว ดังนั้นปัญหาอุปสรรคของการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวภายในวัด โดยรวมจึงอยู่ในระดับปานกลาง

ตารางที่ 4.2.14 แสดงผลการวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับข้อมูลด้านเจตคติและผลลัพธ์จากการปฏิบัติในการเรียนรู้ตามแนวพระพุทธศาสนาอันเป็นผลการเรียนรู้จากแหล่งท่องเที่ยวที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวของวัด จากนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติ

ข้อมูลเกี่ยวกับข้อมูลด้านเจตคติและผลลัพธ์จากการปฏิบัติในการเรียนรู้ตามแนวพระพุทธศาสนาอันเป็นผลการเรียนรู้จากแหล่งท่องเที่ยวที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวของวัด	n=275		การแปลผล
	$\bar{X}$	S.D.	
เมื่อไหว้สิ่งศักดิ์สิทธิ์แล้วได้รับความสบายใจ/มั่นใจในชีวิต	4.41	.821	มาก
มีความมั่นใจว่าสิ่งศักดิ์สิทธิ์ตามรักษาคຸ້ມครอง	4.24	.922	มาก
ไหว้พระธาตุเหมือนได้ไหว้พระพุทธเจ้า/ได้บุญมาก	4.30	.875	มาก
ไหว้รูปปั้นพระอริยสงฆ์ทำให้จิตใจสงบ	4.23	.894	มาก
ได้รับความรู้ในการฝึกสมาธิและจิตใจ	4.13	.889	มาก
ได้รับความรู้และหลักในการทำบุญให้ทาน	4.11	.869	มาก
ได้รับความรู้ในการพัฒนาปัญญา	4.13	.853	มาก
การเห็นคุณค่าของพระรัตนตรัย	4.26	.860	มาก
การเห็นคุณค่าของวัฒนธรรมประเพณีชาวพุทธ	4.28	.796	มาก
การเห็นคุณค่าของการเกิดเป็นมนุษย์	4.19	.863	มาก
การเห็นคุณค่าของการรักษาศีล	4.19	.873	มาก
การเห็นคุณค่าของการเข้าถึงความจริงหรือสัจธรรมในชีวิต	4.12	.893	มาก

การเห็นคุณค่าของการพัฒนาจิตใจและปัญญา	4.18	.851	มาก
การเห็นคุณค่าของพุทธศิลปกรรมเช่น จิตรกรรม ประติมากรรม	4.09	.879	มาก
การเข้าใจเรื่องกรรมและผลของกรรม	4.17	.883	มาก
การยอมรับการเปลี่ยนแปลงและความเป็นจริงของชีวิต	4.18	.848	มาก
การนำหลักธรรมไปใช้ในการดำเนินชีวิต	4.21	.847	มาก
การใช้ชีวิตที่เป็นประโยชน์ต่อตนเองและผู้อื่น	4.28	.832	มาก
รวม	4.21	.636	มาก

จากตารางที่ 4.2.14 พบว่า ข้อมูลเกี่ยวกับข้อมูลด้านเจตคติและผลลัพธ์จากการปฏิบัติในการเรียนรู้ตามแนวพระพุทธศาสนาอันเป็นผลการเรียนรู้จากแหล่งท่องเที่ยวที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวของวัด นักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติที่ได้มาศึกษาและเที่ยวชมภายในวัด โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายประเด็นแต่ละข้อคำถาม พบว่า ทุกข้ออยู่ในระดับมาก จากความคิดเห็นของนักท่องเที่ยวทำให้ทราบว่านักท่องเที่ยวหลังจากได้มาเที่ยวในวัดได้มาเข้าร่วมกิจกรรมทางศาสนาที่ทางวัดจัดขึ้นไม่ว่าจะเป็นกิจกรรมวันสำคัญ หรือกิจกรรมปฏิบัติธรรม และกิจกรรมอื่นๆทั่วไป ทำให้นักท่องเที่ยวได้สัมผัสถึงความสุขทางใจ ซึ่งส่วนใหญ่มีความรู้สึกสบายใจมีกำลังใจในการใช้ชีวิต หลังจากได้มากราบไหว้สิ่งศักดิ์สิทธิ์ภายในวัด เช่นการได้มีโอกาสได้เข้ามากราบไหว้องค์พระธาตุพนม ซึ่งเป็นสถานที่บรรจุพระอัฐธาตุของพระพุทธเจ้า ทำให้ความรู้สึกของผู้เข้ามากราบไหว้นั้นรู้สึกได้ถึง การเข้ามาใกล้ชิดพระพุทธเจ้า และเหมือนว่าเป็นบุญของชีวิตเป็นอย่างมากที่ได้มากราบไหว้พระพุทธเจ้า นอกจากนั้น การได้เข้ามากราบไหว้พระพุทธรูป และรูปเคารพของพระอริยสงฆ์ตามวัดต่างๆ ช่วยทำให้จิตใจสงบ พร้อมทั้งเป็นแรงบันดาลใจในการศึกษาและปฏิบัติธรรมตามแนวทางพระพุทธศาสนา กิจกรรมต่างๆหรือรูปแบบการถ่ายทอดหลักธรรมตามวัดต่างๆล้วนสร้างความเข้มแข็งทางจิตใจให้กับประชาชนและนักท่องเที่ยว ด้วยการได้มีโอกาสได้ศึกษาเรียนรู้ในกระบวนการแห่งไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ ปัญญา สร้างความเข้าใจในวิถีแห่งความเป็นจริงตามธรรมชาติ ส่งผลให้นักท่องเที่ยวมีทัศนคติที่ดีขึ้นในการใช้ชีวิต ซึ่งสิ่งเหล่านี้ทำให้มองเห็นว่ากระบวนการท่องเที่ยววัดในพระพุทธศาสนามีมิติและแนวทางที่จะเชื่อมโยงนักท่องเที่ยวจากการเป็นนักท่องเที่ยวธรรมดาทั่วไปสู่การเป็นนักท่องเที่ยวทางธรรมที่เข้าใจและมีความกลมกลืนกับธรรมชาติ บนพื้นฐานแห่งธรรมะรูปแบบการท่องเที่ยวเช่นนี้จะเป็นการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการท่องเที่ยวจากเส้นทางบุญทั่วไป สู่เส้นทางธรรม ที่จะสร้างความสุขที่ยั่งยืนต่อนักท่องเที่ยวเอง ต่อผู้อื่นและสถานที่ท่องเที่ยวต่อไป

4.3 เส้นทางท่องเที่ยวและการประเพณีทรัพยากรการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนา รวมทั้งแนวทางการส่งเสริมกิจกรรมการท่องเที่ยวเพื่อการเรียนรู้ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

จากการศึกษาวิเคราะห์ข้อมูลคณะผู้วิจัยได้กำหนดเส้นทางท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ไว้ 3 เส้นทาง คือ 1) เส้นทาง “ตำนานองค์พระธาตุ” 2) เส้นทาง “อภิวาทพระพุทธรูปคู่บ้านพระอริยสงฆ์คู่เมือง” 3) เส้นทาง “รุ่งเรืองในพุทธธรรม” ซึ่งมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

1. เส้นทาง “ตำนานองค์พระธาตุ” เป็นเส้นทางประกอบไปด้วยวัดที่มีองค์พระธาตุเป็นอัตลักษณ์ ประกอบด้วยวัด 10 วัด คือ 1) วัดพระธาตุพนม จัหวัดนครพนม 2) วัดพระธาตุเรณู จัหวัดนครพนม 3) วัดหนองแวงพระมหาธาตุแก่นนคร จัหวัดขอนแก่น 4) วัดพระธาตุเรืองรอง จัหวัดศรีสะเกษ 5) วัดมหาเจดีย์ชัยมงคล จัหวัดร้อยเอ็ด 6) วัดพระธาตุนาดูน จัหวัดมหาสารคาม 7) วัดพระธาตุบังพวน จัหวัดหนองคาย 8) วัดพระธาตุขามแก่น ขอนแก่น 9) วัดพระธาตุหนองบัว จัหวัดอุบลราชธานี 10) วัดพระธาตุเชิงชุม จัหวัดสกลนคร

2. เส้นทาง “อภิวาทพระพุทธรูปคู่บ้านพระอริยสงฆ์คู่เมือง” เป็นวัดที่มีพระพุทธรูปเก่าแก่มิผู้คนเคารพศรัทธามาก รวมถึงวัดที่เป็นที่พำนักของพระอริยสงฆ์ต่างๆซึ่งมีการจัดทำพิธีกรรม หรือรูปเคารพให้พุทธศานิกชนหรือนักท่องเที่ยวมากราบไว้ ซึ่ง ประกอบด้วยวัด 10 วัด คือ 1) หลวงพ่อพระใส วัดโพธิ์ชัย จัหวัดหนองคาย 2) พระเจ้าใหญ่อินทร์แปลงวัดมหาวนาราม จัหวัดอุบลราชธานี 3) สรีระของหลวงปู่คำคะนิง จุลมณี วัดถ้ำคูหาสวรรค์ อุบลราชธานี 4) เจดีย์พิพิธภัณฑรูปเหมือนของหลวงปู่มั่น ภูริทัตโต และเจดีย์พิพิธภัณฑรูปเหมือนหลวงปู่หลุย จันทสาโรและเจดีย์พิพิธภัณฑวัดป่าสุทธาวาส จัหวัดสกลนคร พิพิธภัณฑหลวงพ่อเสาร์ กนตสีโล 5) รูปเหมือนหลวงปู่เสาร์ กนตสีโลและเจดีย์พิพิธภัณฑ วัดดอนธาตุ จัหวัดอุบลราชธานี 6) รูปเหมือนหลวงปู่เทศก์ เทศรังสีและเจดีย์พิพิธภัณฑ วัดหินหมากเป้ง จัหวัดหนองคาย 7) รูปเหมือนหลวงปู่หลวงปู่สุวัจน์ สุวโจ และเจดีย์พิพิธภัณฑ วัดป่าเขาน้อย จัหวัดบุรีรัมย์ 8) รูปเหมือนหลวงพ่อชา สุภัทโทและเจดีย์พิพิธภัณฑ วัดหนองป่าพง จัหวัดอุบลราชธานี 9) หุ่นขี้ผึ้งของหลวงพ่อพระมหาพันธ์ สีลวิสุโทและเจดีย์อัฐฐบริหาร วัดเนรมิตวิปัสสนา จัหวัดเลย 10) รูปเหมือนของหลวงปู่ศรี มหาวิโรและเจดีย์พิพิธภัณฑ วัดประชาคมวนาราม(ปากุง) จัหวัดร้อยเอ็ด

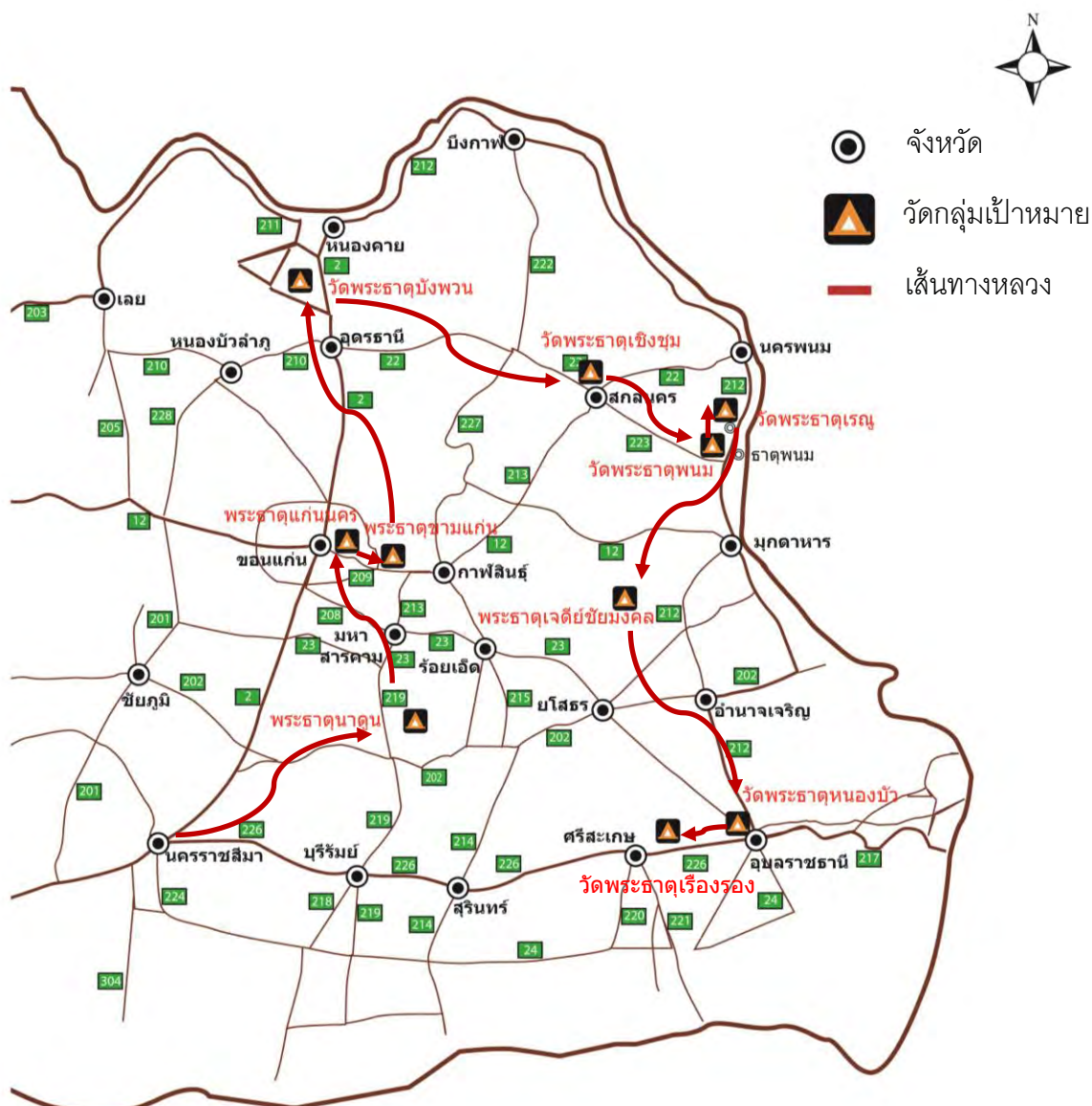
3. เส้นทาง “รุ่งเรืองในพุทธธรรม” เป็นเส้นทางสำหรับผู้สนใจศึกษาและปฏิบัติธรรม วัดในเส้นทางนี้จะมีการจัดกิจกรรมปฏิบัติธรรมอย่างต่อเนื่อง และมีผู้เข้าร่วมอบรมปฏิบัติธรรมเป็นจำนวนมาก ซึ่งได้แก่ 1) วัดป่าหนองหลุม จัหวัดขอนแก่น 2) วัดเนินพระเนาวนาราม จัหวัดหนองคาย 3) วัดป่านานาชาติ จัหวัดอุบลราชธานี 4) วัดเขาจันทร์งาม จัหวัดนครราชสีมา 5) วัดป่าบ้านสร้างขุย จัหวัดสกลนคร 6) วัดไตรสิกขาทลามถาราม จัหวัดสกลนคร 7) วัดป่าโสมพนัส จัหวัดสกลนคร 8) วัดคลองตาลอง นครราชสีมา 9) วัดพิชโสภาราม จัหวัดอุบลราชธานี 10) วัดป่าสาละวัน จัหวัดนครราชสีมา

เพื่อให้มองเห็นในเส้นทางท่องเที่ยววัดในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ทีมผู้วิจัยจึงได้กำหนดรูปแบบการเชื่อมโยงเส้นทางในลักษณะภาพแผนที่ โดยกำหนดจุดเริ่มต้นเส้นทางที่จัหวัดนครราชสีมาโดยส่วนใหญ่แล้วนักท่องเที่ยวที่เดินทางมาจากภาคอื่นๆจะต้องผ่านจัหวัดนครราชสีมา

ซึ่งถือเป็นจังหวัดที่ได้สมยานามว่า “ประตูสู่อีสาน” ดังรายละเอียดข้อมูลการเชื่อมโยงเส้นทางท่องเที่ยววัดในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ดังนี้

4.3.1. ข้อมูลเส้นทาง “ตำนานองค์พระธาตุ”

สำหรับเส้นทางท่องเที่ยววัดในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เส้นทาง “ตำนานองค์พระธาตุ” มี จุดเริ่มต้นที่จังหวัดนครราชสีมา เดินทางไปกราบนมัสการองค์พระธาตุนาดูน กราบไหว้ขอพรพระบรมธาตุศักดิ์สิทธิ์ของชาวมหาสารคาม จากนั้นเดินทางไปชมความวิจิตรงดงาม กราบไหว้พระมหาธาตุแก่นนคร เรียนรู้ภูมิปัญญาชาวบ้านผสมผสานกับพระพุทธศาสนาของชาวอีสานจากจิตรกรรมฝาผนังภายในองค์เจดีย์ และสิ่งของเครื่องใช้ของอดีตเจ้าอาวาสตลอดถึงวัดอุโบสถที่ประชาชนบริจาค ตามขั้นต่างๆซึ่งนำเสนอในลักษณะพิพิธภัณฑ์ และยังสามารถชมภูมิทัศน์เมืองขอนแก่นได้ เมื่อขึ้นไปถึงชั้นบนสุด (ชั้นที่ 9) จากนั้นเดินทางไปวัดพระธาตุขามแก่น ตำนานเส้นทางผ่านแห่งพระอรหันต์ 4 พระองค์ หลังจากนั้น มุ่งสู่จังหวัดหนองคาย เพื่อกราบไหว้ พระธาตุบังพวน อันเก่าแก่และไปพักค้างแรมที่วัดโพธิ์ชัยพร้อมกราบไหว้หลวงพ่อบุญไซ พระพุทธรูปคู่เมืองจังหวัดหนองคาย นักท่องเที่ยวสามารถพักค้างคืนที่จังหวัดหนองคายเพื่อสัมผัสกับบรรยากาศวิถีชีวิตชาวอีสานริมฝั่งแม่น้ำโขงได้อีกทางหนึ่ง หลังจากนั้นมุ่งไปกราบไหว้พระธาตุเชิงชุม จังหวัดสกลนคร ต่อด้วยวัดพระธาตุพนม จังหวัดนครพนม กราบไหว้พระอุรังคธาตุของพระพุทธเจ้า และความยิ่งใหญ่ขององค์พระธาตุที่มีอิทธิพลต่อศิลปวัฒนธรรมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ จากนั้นแวะกราบไหว้พระธาตุเรณูซึ่งอยู่ไม่ไกลจากวัดพระธาตุพนม พร้อมซื้อสินค้าพื้นเมืองเรณูนคร หลังจากนั้นก็เป็นการเดินทางไปชมความยิ่งใหญ่อลังการของมหาเจดีย์ชัยมงคลจังหวัดร้อยเอ็ด พร้อมทั้งชมพิพิธภัณฑ์ภายในองค์เจดีย์ เสร็จแล้วมุ่งหน้าสู่เมืองดอกบัว หรือจังหวัดอุบลราชธานี ไหว้พระธาตุหนองบัว ชมจิตรกรรมฝาผนังอันวิจิตรสวยงามภายในองค์พระธาตุ จังหวัดอุบลราชธานี นักท่องเที่ยวสามารถพักค้างคืนที่ จังหวัดอุบลราชธานี 1 คืน หลังจากนั้นก็เดินทางกลับสู่จังหวัดศรีสะเกษ เพื่อปิดท้ายเส้นทางท่องเที่ยววัดในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เส้นทาง “ตำนานองค์พระธาตุ” ด้วยการกราบไหว้ พระธาตุเรืองรอง เพื่อสัมผัสรับรู้วิถีชีวิตและภูมิปัญญาของชาวอีสานในพิพิธภัณฑ์ซึ่งจัดแสดงไว้ภายในองค์พระธาตุ และเพื่อความรื่นเริงแห่งชีวิตตลอดไป

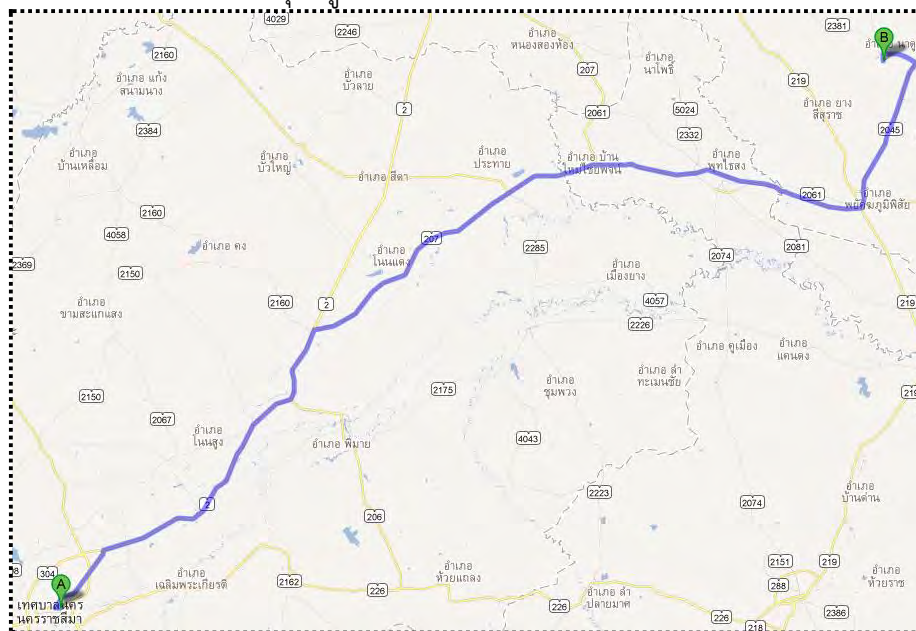
ภาพที่ 4.3.1 แผนที่เส้นทางตำนานองค์พระธาตุ

จากภาพที่ 4.3.1 แสดงให้เห็นการเดินทางท่องเที่ยววัดในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตามเส้นทาง “ตำนานองค์พระธาตุ” โดยเริ่มต้นจากจังหวัดนครราชสีมา และเดินทางไปตามจังหวัดต่างๆ ดังนี้

1. จังหวัดนครราชสีมา ถึง พระธาตุนาดูน จังหวัดมหาสารคาม
2. วัดพระธาตุนาดูน จังหวัดมหาสารคาม ถึง พระมหาธาตุแก่นนคร จังหวัดขอนแก่น
3. พระมหาธาตุแก่นนคร จังหวัดขอนแก่น ถึง พระธาตุขามแก่น จังหวัดขอนแก่น
4. พระธาตุขามแก่น จังหวัดขอนแก่น ถึง วัดพระธาตุบังพวน จังหวัดหนองคาย
5. วัดพระธาตุบังพวน จังหวัดหนองคาย ถึง วัดพระธาตุเชิงชุม จังหวัดสกลนคร
6. วัดพระธาตุเชิงชุม จังหวัดสกลนคร ถึง วัดพระธาตุพนม จังหวัดนครพนม
7. วัดพระธาตุพนม จังหวัดนครพนม ถึง วัดพระธาตุเรณู จังหวัด นครพนม
8. วัดพระธาตุเรณู จังหวัด นครพนม ถึง พระธาตุเจดีย์ชัยมงคล จังหวัดร้อยเอ็ด
9. พระธาตุเจดีย์ชัยมงคล จังหวัดร้อยเอ็ดถึง วัดพระธาตุหนองบัว จังหวัดอุบลราชธานี

10. วัดพระธาตุหนองบัว จังหวัดอุบลราชธานี ถึง วัดพระธาตุเรืองรอง จังหวัดศรีสะเกษ
จากเส้นทางดังกล่าวทีมวิจัยได้ศึกษาข้อมูลการเดินทางในแต่ละช่วงไว้ดังต่อไปนี้

1. จังหวัดนครราชสีมา ถึง พระธาตุนาดูน จังหวัดมหาสารคาม

ภาพที่ 4.3.2 การเดินทางจาก จุด A จังหวัดนครราชสีมา ไป จุด B พระธาตุนาดูน

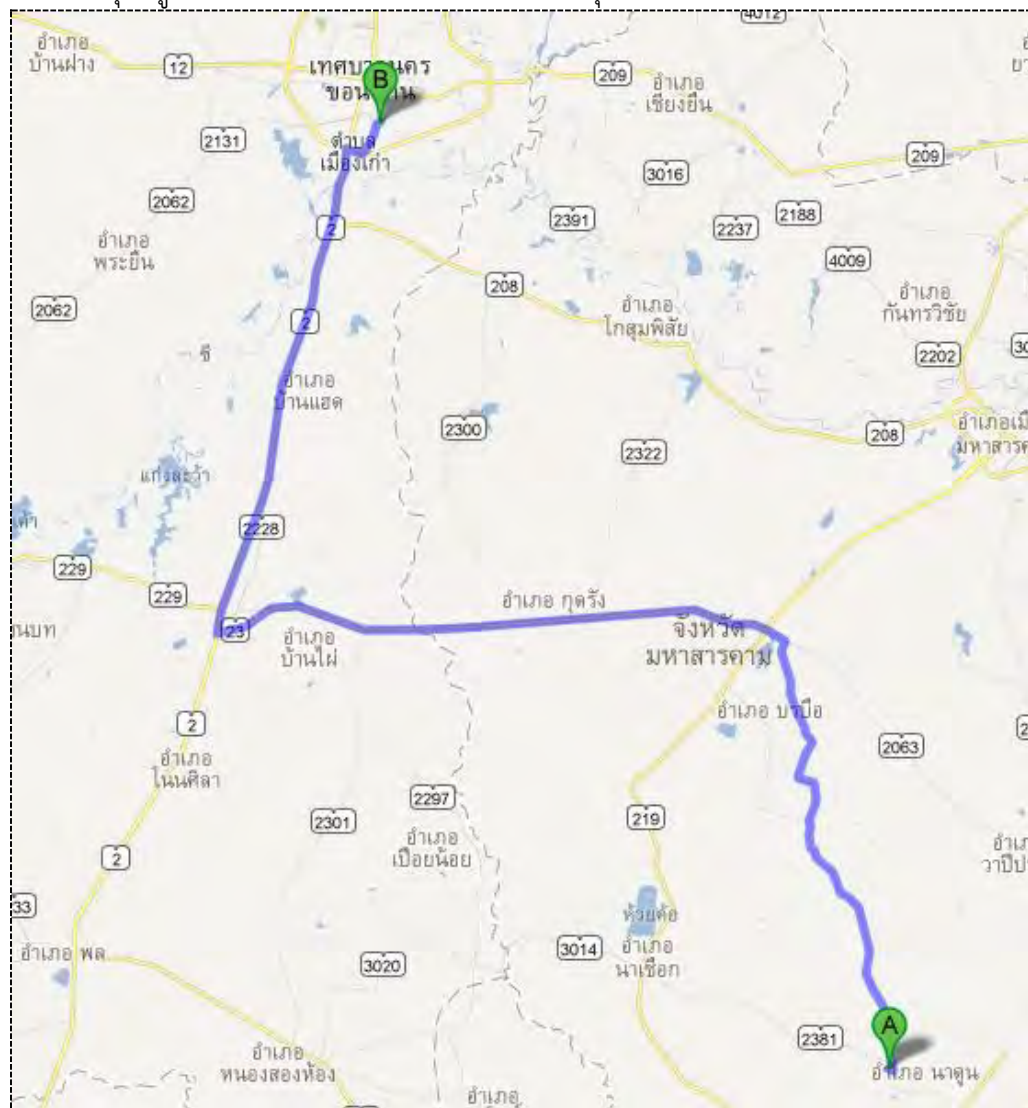
ใช้เส้นทาง : ถนน มิตรภาพ/เส้นทาง 2 และ เส้นทาง 207

ระยะทาง : 183 กิโลเมตร

ระยะเวลาในการเดินทาง : 2 ชั่วโมง 17 นาที

รายละเอียดในการเดินทาง : มุ่งหน้าทางตะวันตก ไปตามเส้นทาง 224 เข้าสู่ราชดำเนิน เลี้ยวขวา เข้าสู่ ถนน มิตรภาพ/เส้นทาง 2 เข้าสู่ เส้นทาง 207 ขับต่อไปยัง ถนนอรุณประเสริฐ เข้าสู่เส้นทาง 219 ขับต่อไปยัง เส้นทาง 2045 เข้าสู่ เส้นทาง 2381

2. วัดพระธาตุนาดูน จังหวัดมหาสารคาม ถึง พระมหาธาตุแก่นนคร จังหวัดขอนแก่น

ภาพที่ 4.3.3 การเดินทางจาก จุด A พระธาตุนาดูน ไป จุด B มหาธาตุแก่นนคร

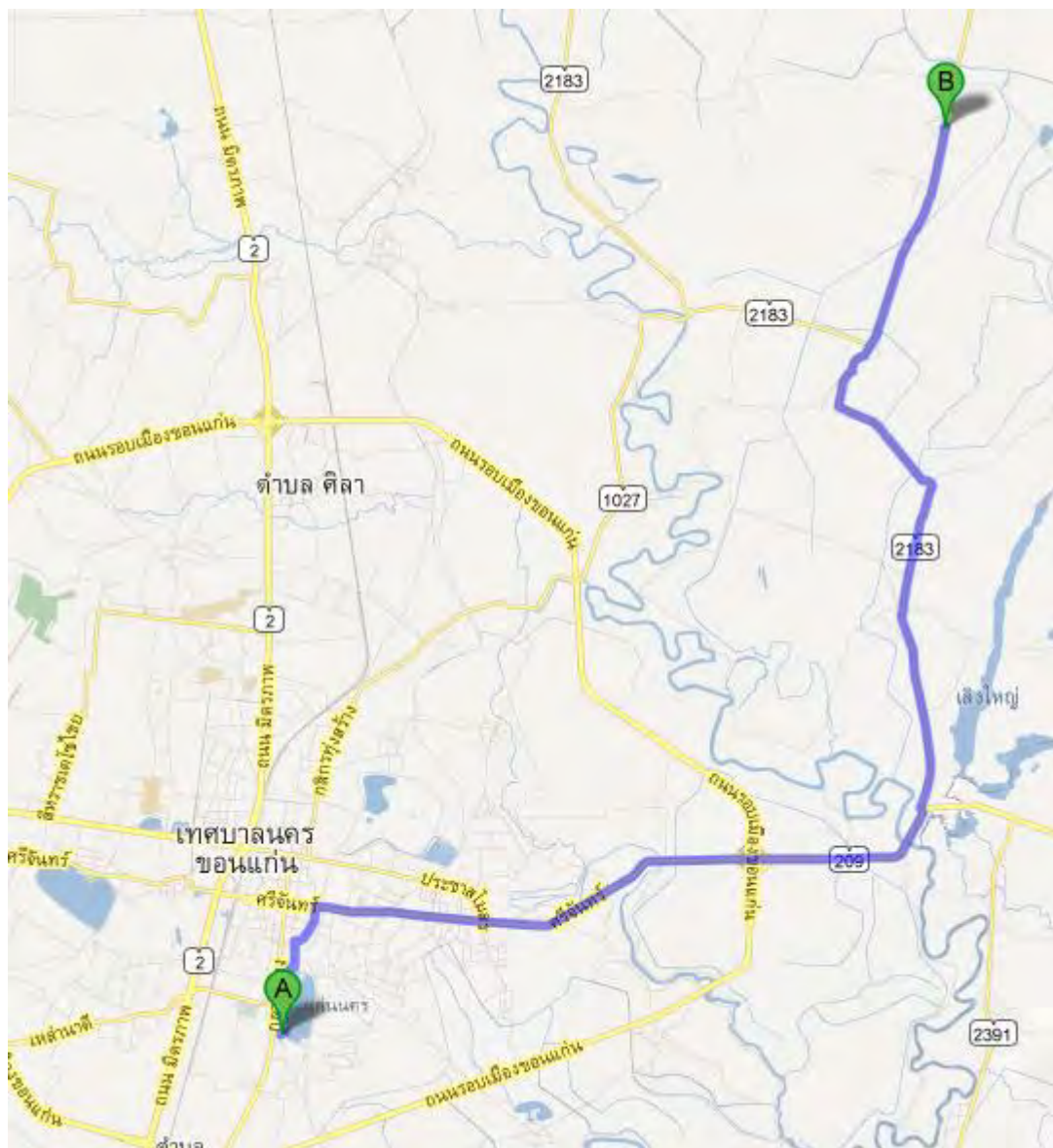
ใช้เส้นทาง : ถนนแจ้งสนิท และถนน มิตรภาพ/เส้นทาง 2

ระยะทาง : 134 กิโลเมตร

ระยะเวลาในการเดินทาง : ประมาณ 2 ชั่วโมง

รายละเอียดการเดินทาง: ไปยัง เส้นทาง 2381 เลี้ยวซ้าย เข้าสู่ เส้นทาง 2381 เลี้ยวซ้าย เข้าสู่ เส้นทาง 2063 ขับต่อไปยัง ถนนแจ้งสนิท ขับต่อไปยัง เส้นทาง 23 เข้าสู่ถนนมิตรภาพ ขับสู่นนรอบเมืองขอนแก่น

3. วัดพระมหาธาตุแก่นนคร จังหวัดขอนแก่น ถึง พระธาตุขามแก่น จังหวัดขอนแก่น

ภาพที่ 4.3.4 การเดินทางจาก จุด A วัดพระมหาธาตุแก่นนคร ไปยัง จุด B วัดพระธาตุขามแก่น

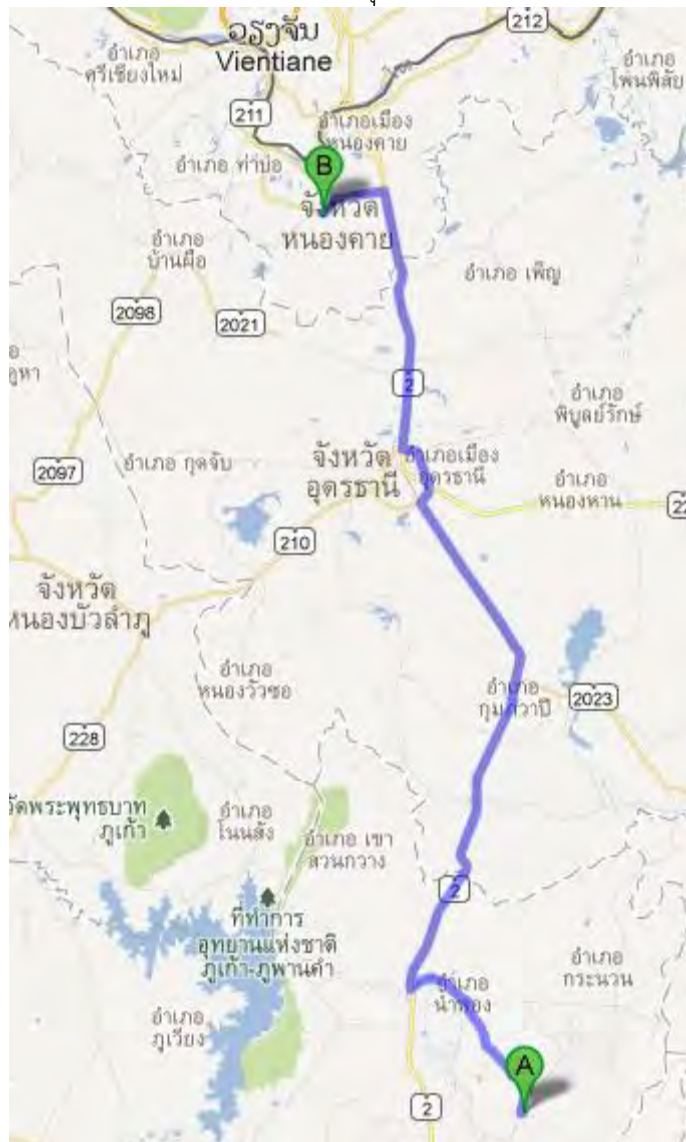
ใช้เส้นทาง : ถนน ศรีจันทร์ และ เส้นทาง 2183

ระยะทาง : 29.4 กิโลเมตร

ระยะเวลาในการเดินทาง : ประมาณ 36 นาที

รายละเอียดในการเดินทาง: มุ่งหน้าทางเหนือ เข้าสู่ ศรีจันทร์ ขับต่อไปยัง เส้นทาง 209 เข้าสู่ เส้นทาง 2183 ขับต่อไปยัง ทางหลวงชนบท ขอนแก่น หมายเลข 4007

4. พระธาตุขามแก่น จังหวัดขอนแก่น ถึง วัดพระธาตุบังพวน จังหวัดหนองคาย

ภาพที่ 4.3.5 การเดินทางจาก จุด A พระธาตุขามแก่น ไป จุด B. พระธาตุบังพวน

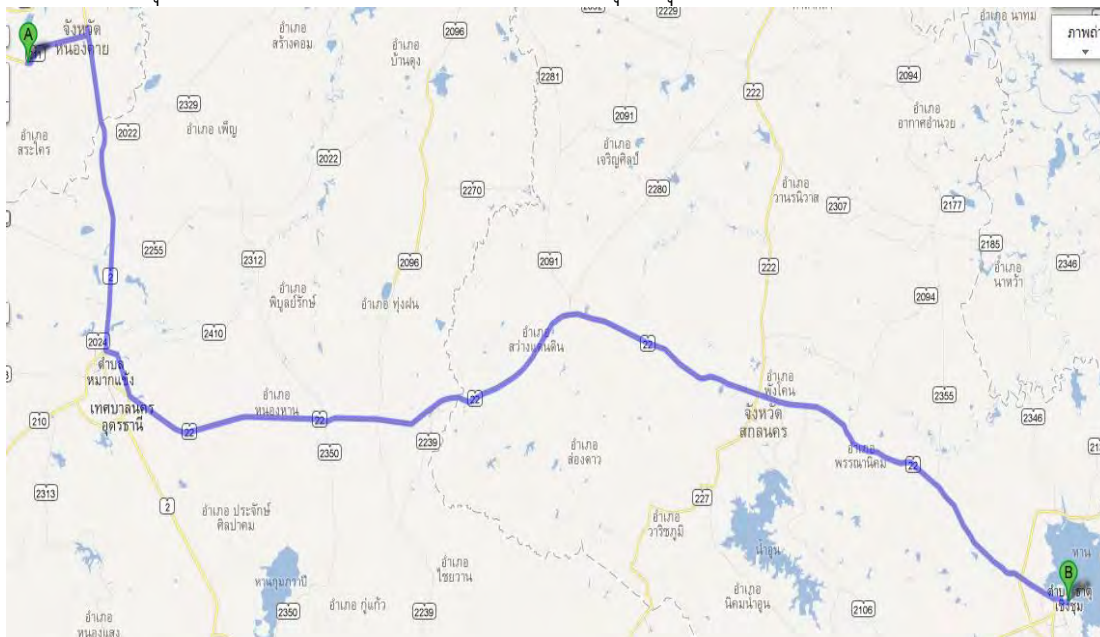
ใช้เส้นทาง : ถนน มิตรภาพ/เส้นทาง 2

ระยะทาง : 169 กิโลเมตร

ระยะเวลาในการเดินทาง : ประมาณ 2 ชั่วโมง 18 นาที

รายละเอียดในการเดินทาง : มุ่งหน้าทางตะวันออก เลี้ยวซ้าย ไปยัง เส้นทาง 2039 เลี้ยวขวา ไปยัง เส้นทาง 2039 ไปยัง ถนน มิตรภาพ/เส้นทาง 2 เข้าสู่ เส้นทาง 211 เข้าสู่ ทางหลวงชนบท หนองคาย 3028

5. วัดพระธาตุบังพวน จังหวัดหนองคาย ถึง วัดพระธาตุเชิงชุม จังหวัดสกลนคร

ภาพที่ 4.3.6 การเดินทางจาก จุด A พระธาตุบังพวน ไป จุด B พระธาตุเชิงชุม

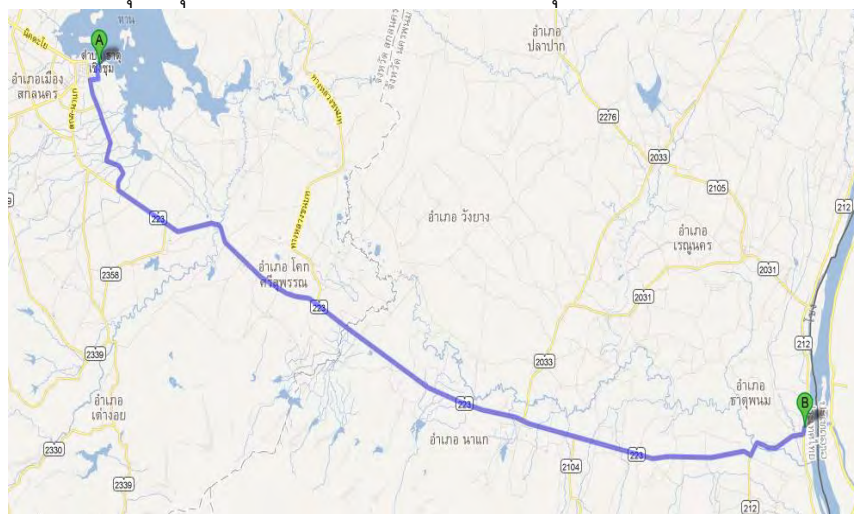
ใช้เส้นทาง : เส้นทาง 22 (ถนนนิตโย)

ระยะทาง : 216 กิโลเมตร

ระยะเวลาในการเดินทาง : 2 ชั่วโมง 42 นาที

รายละเอียดในการเดินทาง : มุ่งหน้าทางใต้ ไปตามทางหลวงชนบท หนองคาย 3028 เข้าสู่เส้นทาง 211 ขับต่อไปยัง ถนน มิตรภาพ/เส้นทาง 2 วิ่งบน ถนน มิตรภาพ/เส้นทาง 2 ไปยังเส้นทาง 22 (ถนนนิตโย) ไปตามเส้นทาง 22 (ถนนนิตโย) เลี้ยวเข้าถนนใสสว่าง ขับต่อไปยัง ถนน เรืองสวัสดิ์

6. วัดพระธาตุเชิงชุม จังหวัดสกลนคร ถึง วัดพระธาตุพนม จังหวัดนครพนม

ภาพที่ 4.3.7 การเดินทางจาก จุด A วัดพระธาตุเชิงชุมวรวิหาร ไป จุด B วัดธาตุพนมวรวิหาร

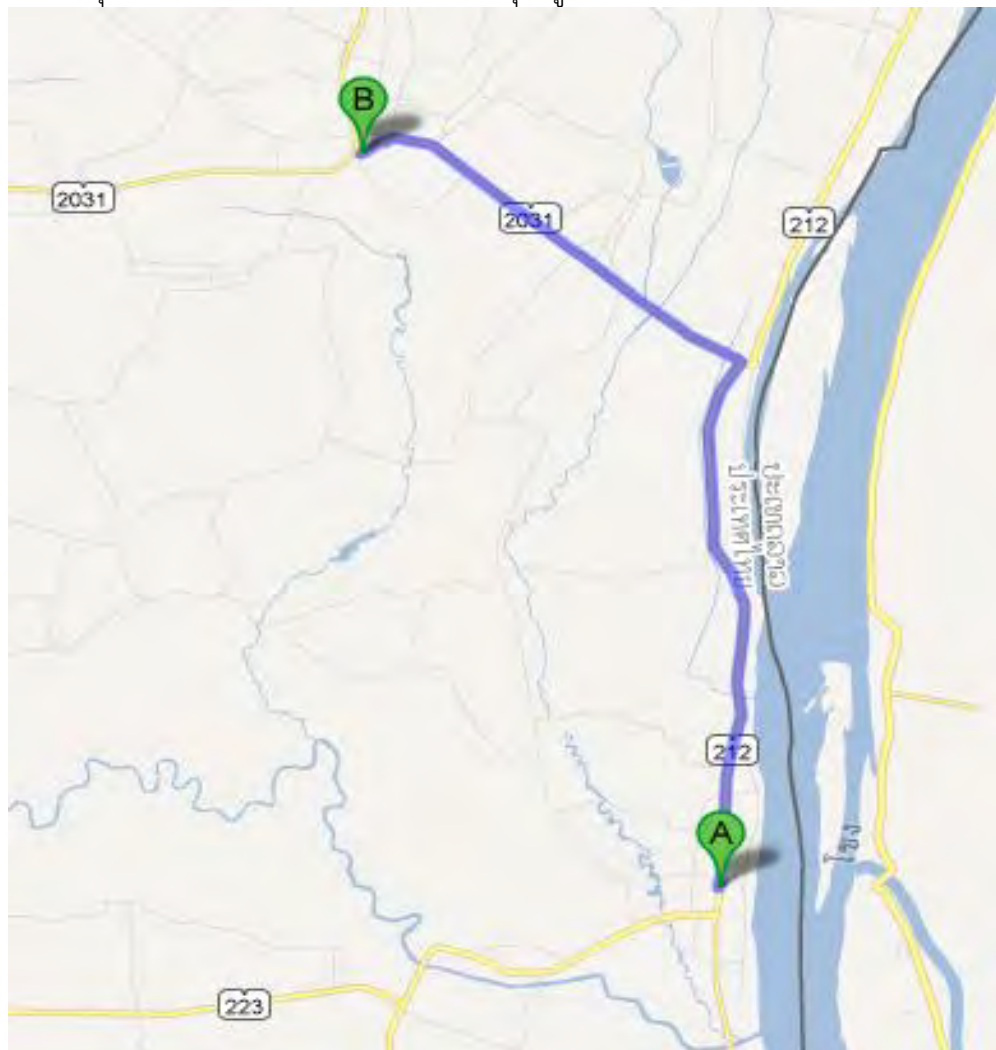
ใช้เส้นทาง : เส้นทาง 223

ระยะทาง : 74.8 กิโลเมตร

ระยะเวลาในการเดินทาง : ประมาณ 1 ชั่วโมง

รายละเอียดในการเดินทาง : มุ่งหน้าทางตะวันตก ไปยังเรืองสวัสดิ์ เลี้ยวซ้าย เข้าสู่ เรืองสวัสดิ์ เลี้ยวซ้าย เข้าสู่ รอบเมือง ไปยัง เส้นทาง 223 เข้าสู่ เส้นทาง 223 เข้าสู่ เส้นทาง 212 ไปตามเส้นทาง 212

7. วัดพระธาตุพนม จังหวัดนครพนม ถึง วัดพระธาตุเรณู จังหวัด นครพนม

ภาพที่ 4.3. 8 การเดินทางจาก จุด A วัดพระธาตุพนมวรวิหาร ไป จุด B วัดพระธาตุเรณู

ใช้เส้นทาง : เส้นทาง 212 และ เส้นทาง 2031

ระยะทาง : 15.4 กิโลเมตร

ระยะเวลาในการเดินทาง : ประมาณ 16 นาที

รายละเอียดในการเดินทาง : มุ่งหน้าทางเหนือ 40 ม. เลี้ยวขวา ไปยัง เส้นทาง 212 อีก 22 ม. เลี้ยวซ้าย เข้าสู่ เส้นทาง 212 8.5 กิโลเมตร เลี้ยวซ้าย เข้าสู่ เส้นทาง 2031

8. วัดพระธาตุเรณู จังหวัด นครพนม ถึง พระธาตุเจดีย์ชัยมงคล จังหวัดร้อยเอ็ด

ภาพที่ 4.3.9 การเดินทางจาก จุด A วัดพระธาตุเรณูนคร ไป จุด B พระมหาธาตุเจดีย์ชัยมงคล

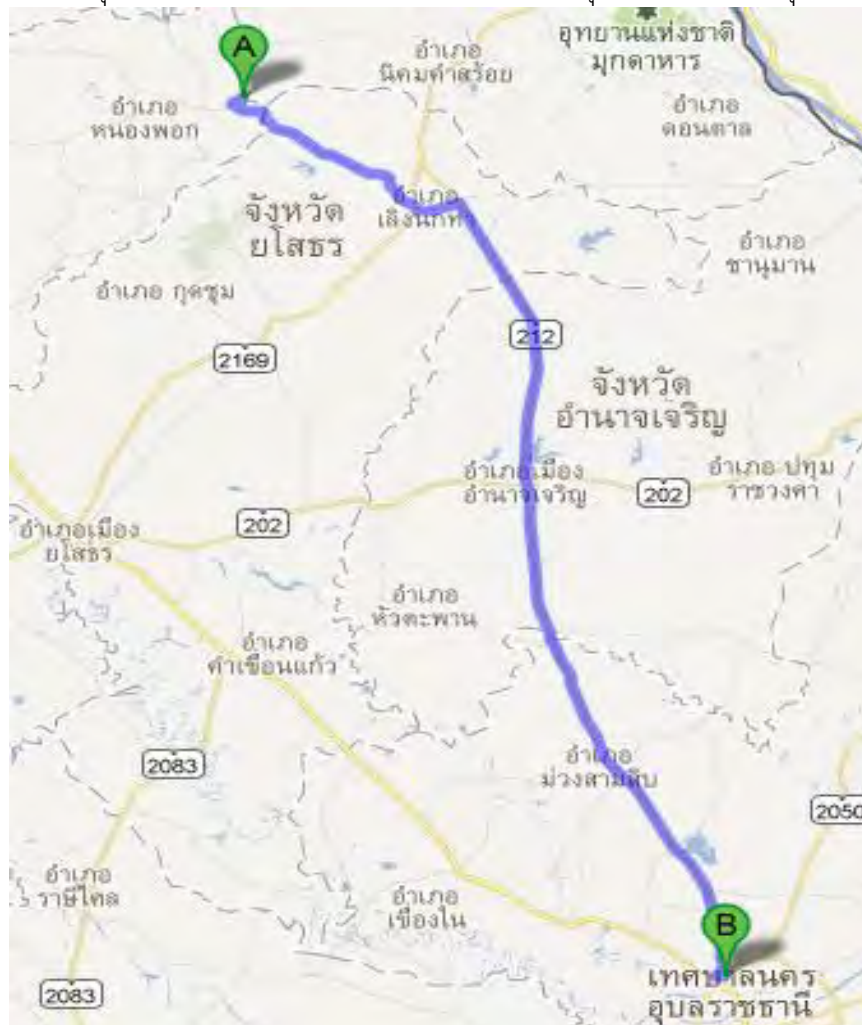
ใช้เส้นทาง : เส้นทาง 212 และ เส้นทาง 2042

ระยะทาง : 144 กิโลเมตร

ระยะเวลาในการเดินทาง : ประมาณ 2 ชั่วโมง

รายละเอียดในการเดินทาง : มุ่งหน้าทางเหนือ ไปยังเส้นทาง 2031 เข้าสู่ เส้นทาง 2031 เข้าสู่ เส้นทาง 212 เพื่อวิ่งบน เส้นทาง 212 เข้าสู่ เส้นทาง 2042 เลี้ยวซ้าย เพื่อวิ่งบน เส้นทาง 2042 เข้าสู่ เส้นทาง 2136 ไปยัง ทางหลวงชนบท ร้อยเอ็ด 4043 วิ่งตรงต่อไปยัง ทางหลวงชนบท ร้อยเอ็ด 4043

9. พระธาตุเจดีย์ชัยมงคล จังหวัดร้อยเอ็ดถึง วัดพระธาตุหนองบัว จังหวัดอุบลราชธานี

ภาพที่ 4.3.10 การเดินทางจาก จุด A พระธาตุเจดีย์ชัยมงคล ไป จุด B วัดพระธาตุหนองบัว

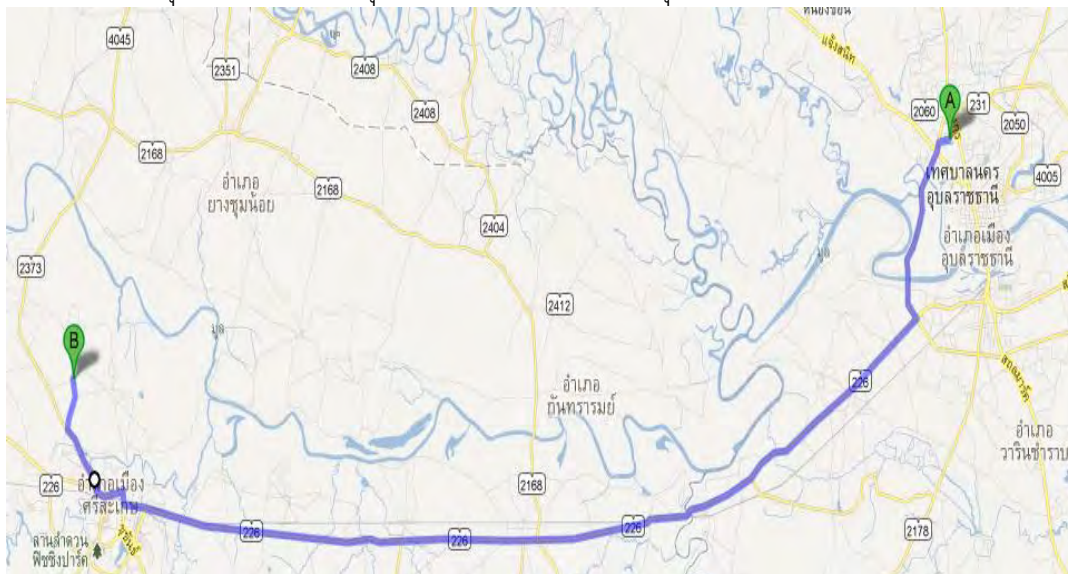
ใช้เส้นทาง : เส้นทาง 212

ระยะทาง : 149 กิโลเมตร

ระยะเวลาในการเดินทาง : 2 ชั่วโมง 14 นาที

รายละเอียดในการเดินทาง : มุ่งหน้าทางใต้ ไปตามทางหลวงชนบท ร้อยเอ็ด 4043 เข้าสู่ เส้นทาง 2136 ไปยัง เส้นทาง 2047 วิ่งบน เส้นทาง 2047 เข้าสู่ เส้นทาง 212 เข้าสู่ เส้นทาง 231 เข้าสู่ ถนนธรรมวิถี

10. วัดพระธาตุหนองบัว จังหวัดอุบลราชธานี ถึง วัดพระธาตุเรืองรอง จังหวัดศรีสะเกษ

ภาพที่ 4.3.11 การเดินทางจาก จุด A วัดพระธาตุหนองบัว – B วัดพระธาตุเรืองรอง

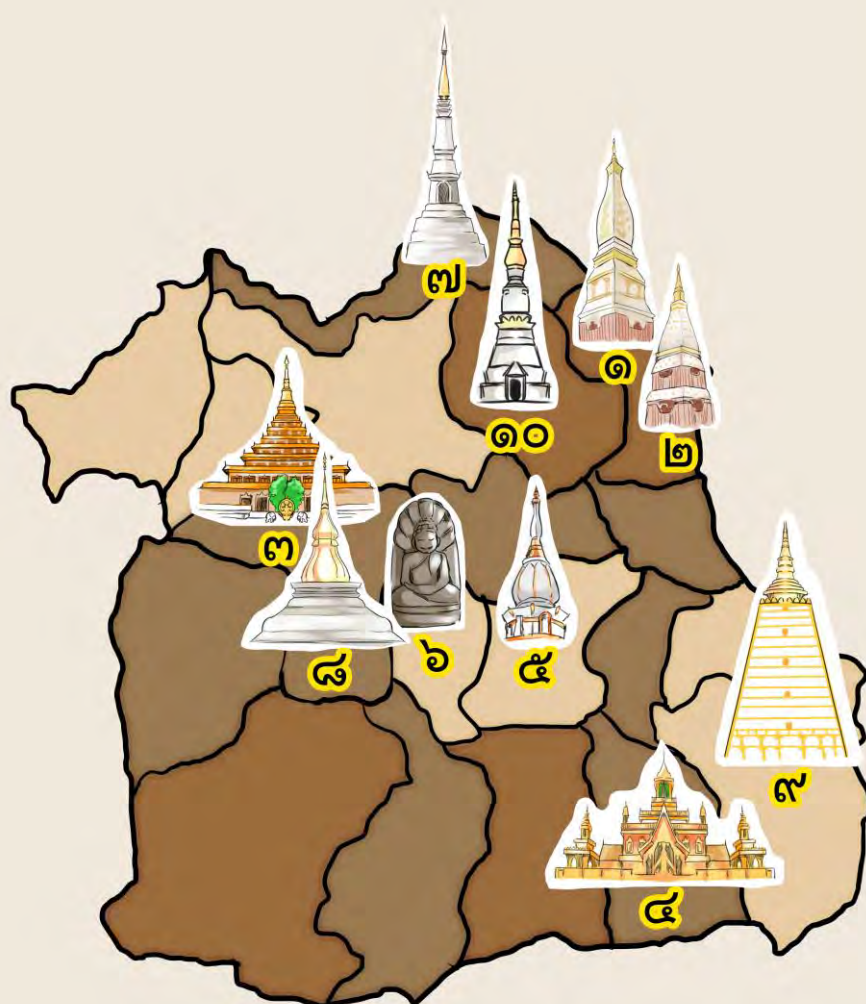
ใช้เส้นทาง : เส้นทาง 226

ระยะทาง : 73.4 กิโลเมตร

ระยะเวลาในการเดินทาง : 1 ชั่วโมง 5 นาที

รายละเอียดในการเดินทาง : จากวัดพระธาตุหนองบัวขับรถยนต์บนถนนธรรมวิถี เพื่อวิ่งเข้าสู่เส้นทางหมายเลข 231 วิ่งไปเรื่อยๆ จนสี่แยกกล้วยขาว เข้าสู่เส้นทาง 226 ขับตรงไป แล้วตัดเข้าสู่ถนนอุบล ผ่านมูลนิธิศรีสะเกษสงเคราะห์เตรียมกล้วยขาว เข้าถนนสุขันต์ เลี้ยวซ้ายบริเวณสี่แยกเพื่อเข้าสู่ถนนเทพา กล้วยขาวไปยังถนนหมายเลข 2373 ปลายทางจะอยู่ด้านขวามือ

เส้นทาง “ตำนานองค์พระธาตุ”

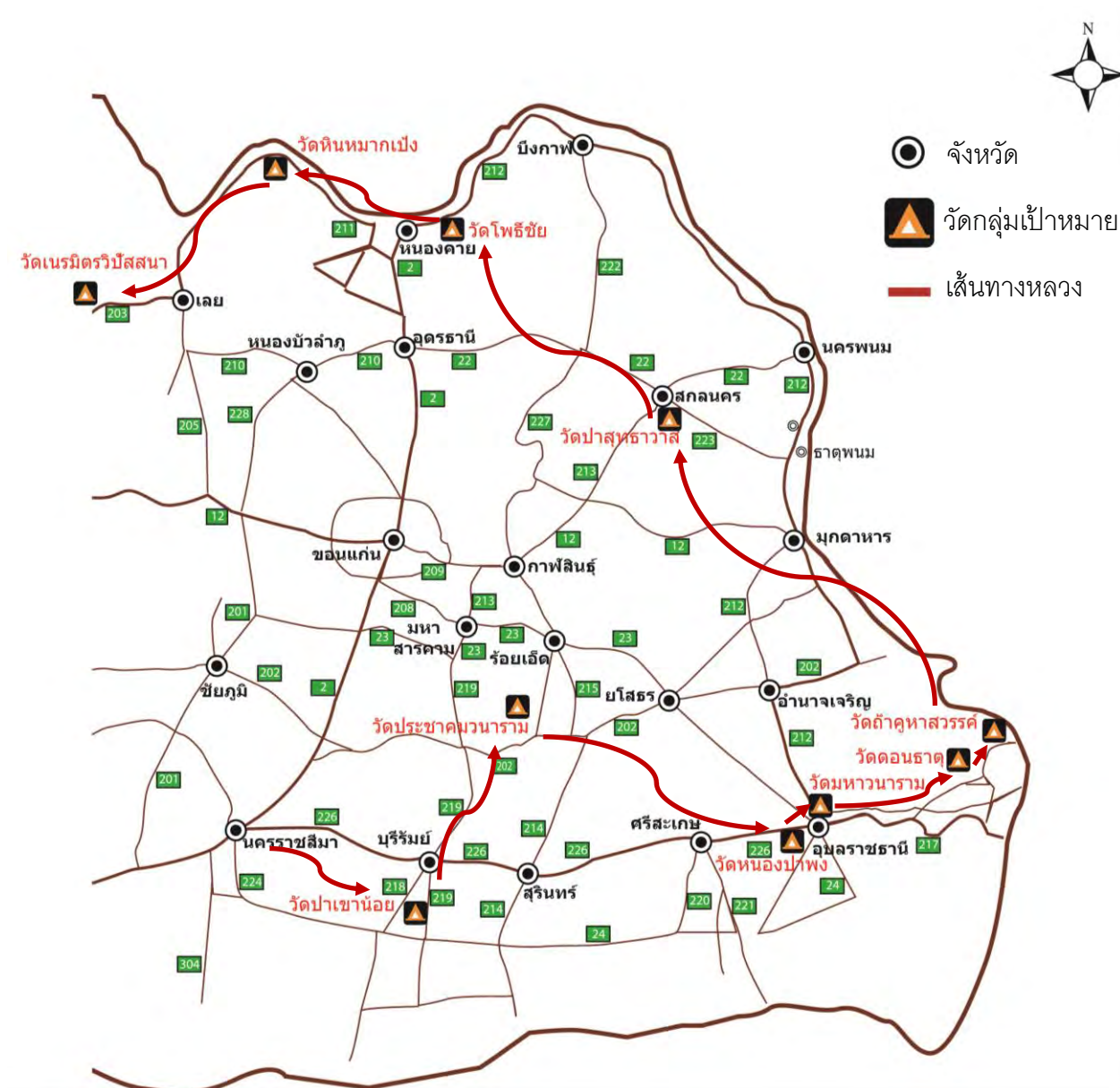

- ๑) วัดพระธาตุพนม จังหวัดนครพนม
- ๒) วัดพระธาตุเรณู จังหวัดนครพนม
- ๓) วัดหนองแวงพระมหาธาตุแก่นนคร จังหวัดขอนแก่น
- ๔) วัดพระธาตุเรืองรอง จังหวัดศรีสะเกษ
- ๕) วัดพระธาตุมหาเจดีย์ชัยมงคล จังหวัดร้อยเอ็ด
- ๖) วัดพระธาตุนาดูน จังหวัดมหาสารคาม
- ๗) วัดพระธาตุบังพวน จังหวัดหนองคาย
- ๘) วัดพระธาตุขามแก่น ขอนแก่น
- ๙) วัดพระธาตุหนองบัว จังหวัดอุบลราชธานี
- ๑๐) วัดพระธาตุเชิงชุม จังหวัดสกลนคร

ภาพที่ 4.3.12 เส้นทางตำนานองค์พระธาตุ

4.3.2. ข้อมูลเส้นทาง “อภิวาทพระพุทธรูปคู่บ้าน พระอริยสงฆ์คู่เมือง”

สำหรับเส้นทางในการท่องเที่ยววัดในกลุ่มเส้นทางอภิวาทพระพุทธรูปคู่บ้าน พระอริยสงฆ์คู่เมืองนั้น ทางทีมวิจัยได้กำหนดจุดเริ่มต้นจากจังหวัดนครราชสีมา แล้วเดินทางต่อไปยัง วัดป่าเขาน้อย จังหวัดบุรีรัมย์ ต่อจากนั้นเดินทางไปยังวัดประชาคมวนาราม จังหวัดร้อยเอ็ด จากนั้นก็เดินทางต่อไปยังจังหวัดอุบลราชธานีซึ่งมีวัดในกลุ่มนี้อยู่จำนวน 4 วัด ซึ่งได้แก่ วัดหนองป่าพง วัดมжавนาราม วัดดอนธาตุ วัดถ้ำคูหาสวรรค์ หลังจากท่องเที่ยววัดในเขตจังหวัดอุบลราชธานีแล้ว เดินทางต่อไปยัง วัดป่าสุทธาวาส จังหวัดสกลนคร ต่อด้วยวัดโพธิ์ชัย วัดหินหมากเป้ง จังหวัดหนองคาย และปิดท้ายเส้นทางด้วยวัดเนรมิตวิปัสสนา จังหวัดเลย ซึ่งมีรายละเอียดข้อมูลเส้นทางในการเดินทางดังต่อไปนี้

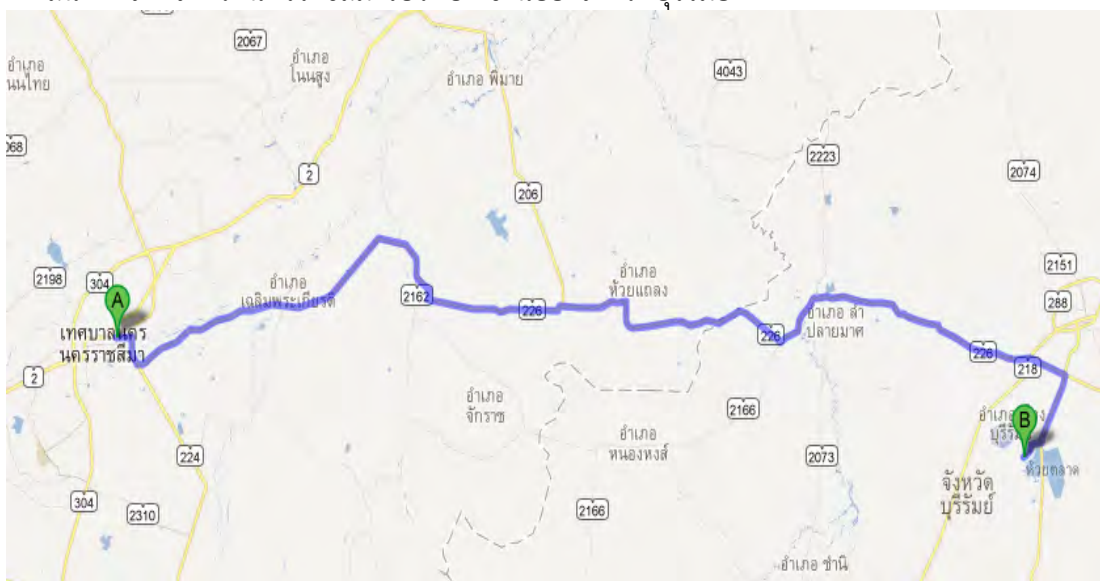
ภาพที่ 4.3.13 แผนที่เส้นทางตำนาน “อภิวาทพระพุทธรูปคู่บ้านพระอริยสงฆ์คู่เมือง”

จากภาพ แสดงให้เห็นการเดินทางท่องเที่ยววัดในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตามเส้นทาง“อภิวาท พระพุทธรูปคู่บ้าน พระอริยสงฆ์คู่เมือง” โดยเริ่มต้นจากจังหวัดนครราชสีมา และเดินทางไปตาม จังหวัดต่างๆ ดังนี้

1. จากจังหวัดนครราชสีมา ไป วัดป่าเขาน้อย
2. จากวัดป่าเขาน้อย จังหวัดบุรีรัมย์ ไปวัดประชาคมวนาราม จังหวัดร้อยเอ็ด
3. จากวัดประชาคมวนาราม ไป วัดหนองป่าพง จังหวัดอุบลราชธานี
4. จากวัดหนองป่าพง ไป วัดมหาวนาราม จังหวัดอุบลราชธานี
5. จากวัดมหาวนาราม ไป วัดดอนธาตุ จังหวัดอุบลราชธานี
6. จากวัดดอนธาตุ ไป วัดถ้ำคูหาสวรรค์ จังหวัดอุบลราชธานี
7. จากวัดถ้ำคูหาสวรรค์ ไป วัดป่าสุทธาวาส จังหวัดสกลนคร
8. จากวัดป่าสุทธาวาส ไป วัดโพธิ์ชัย จังหวัดหนองคาย
9. จากวัดโพธิ์ชัย ไปวัดหินหมากเป้ง จังหวัดหนองคาย
10. จากวัดหินหมากเป้ง ไป เนรมิตวิปัสสนา จังหวัดเลย

จากเส้นทางดังกล่าวที่มิวิจัยได้ศึกษาข้อมูลการเดินทางในแต่ละช่วงไว้ดังต่อไปนี้

1. เส้นทางจากจังหวัดนครราชสีมาไปวัดป่าเขาน้อย จังหวัดบุรีรัมย์

ภาพที่ 4.3.14 การเดินทางจาก จุด A จังหวัดนครราชสีมา – B วัดป่าเขาน้อย

ใช้เส้นทาง : เพ็ชรมาตุคลา และ เส้นทาง 226

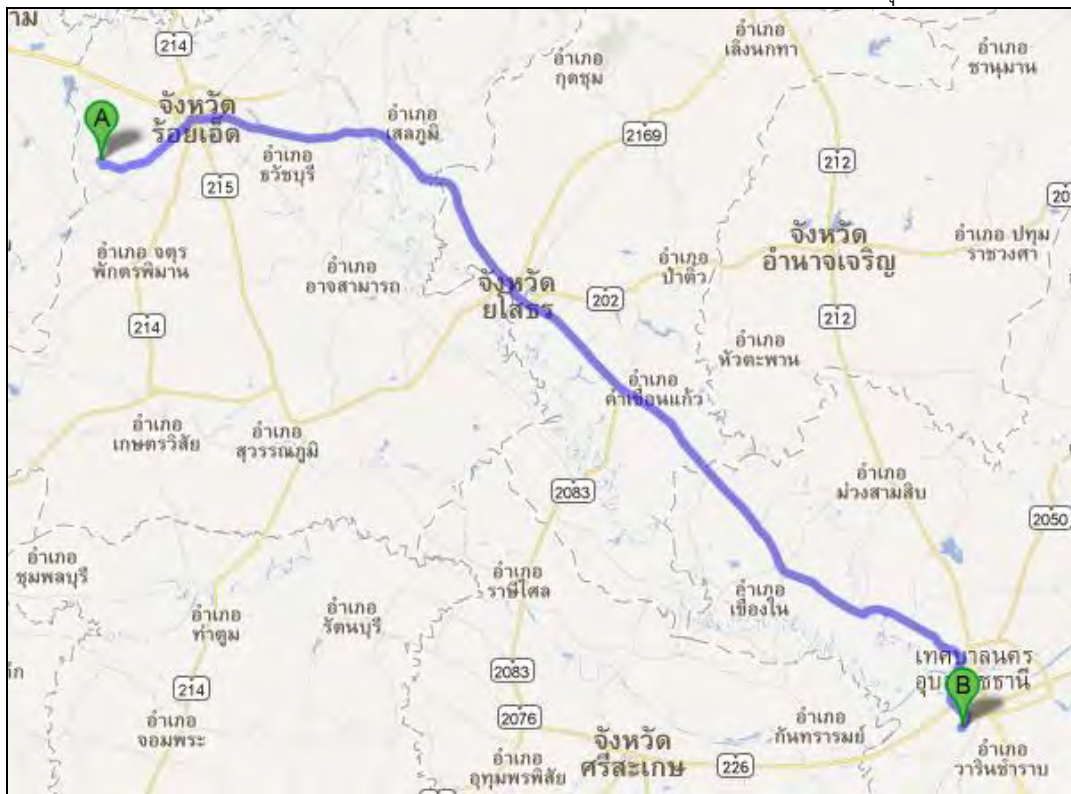
ระยะทาง : 135 กิโลเมตร

ระยะเวลาในการเดินทาง : ประมาณ 2 ชั่วโมง

รายละเอียดในการเดินทาง : มุ่งหน้าทางตะวันตก ไปตามเส้นทาง 224 เข้าสู่ถนนราชดำเนิน ไปยัง ถนนเพชรมาตุคลา เส้นทาง 226 ต่อด้วยเส้นทาง 219 เลี้ยวขวา เข้าสู่ ทางหลวงชนบท 3055

2. เส้นทางจากวัดป่าเขาน้อย จังหวัดบุรีรัมย์ ไปยังวัดประชาคมวนาราม จังหวัดร้อยเอ็ด

3. เส้นทางจากวัดประชาคมวนาราม จังหวัดร้อยเอ็ดไปยังวัดหนองป่าพง จังหวัดอุบลราชธานี

ภาพที่ 4.3.16 การเดินทางจาก จุด A วัดประชาคมวนาราม – B วัดหนองป่าพง

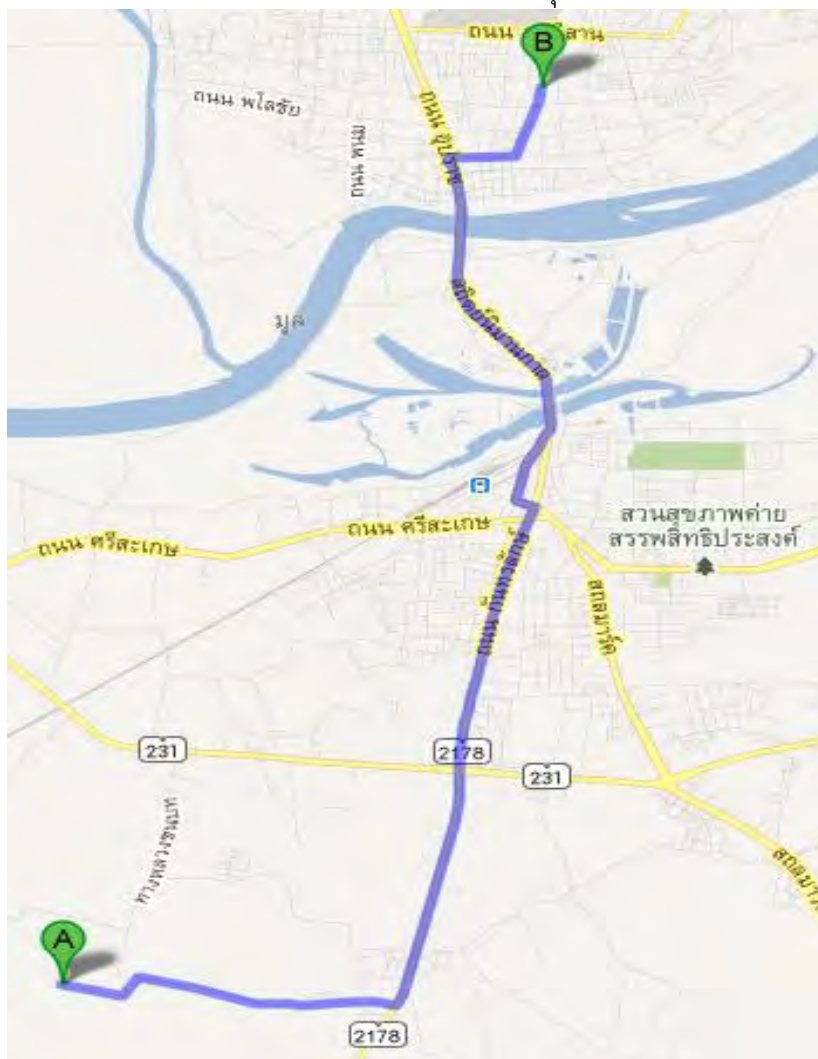
ใช้เส้นทาง : เส้นทาง ถนนแจ้งสนิท

ระยะทาง : 200 กิโลเมตร

ระยะเวลาในการเดินทาง : 2 ชั่วโมง 45 นาที

รายละเอียดในการเดินทาง : ใช้เส้นทาง 2045 วิ่งต่อไปยัง ถนนแจ้งสนิท เข้าสู่ เส้นทาง 231 เลี้ยวขวา เข้าสู่ ทางหลวงชนบท

4. เส้นทางจากวัดวัดหนองป่าพง ไปยังวัดมawangนาราม จังหวัดอุบลราชธานี

ภาพที่ 4.3.17 การเดินทางจาก จุด A วัดหนองป่าพง – B วัดมawangนาราม

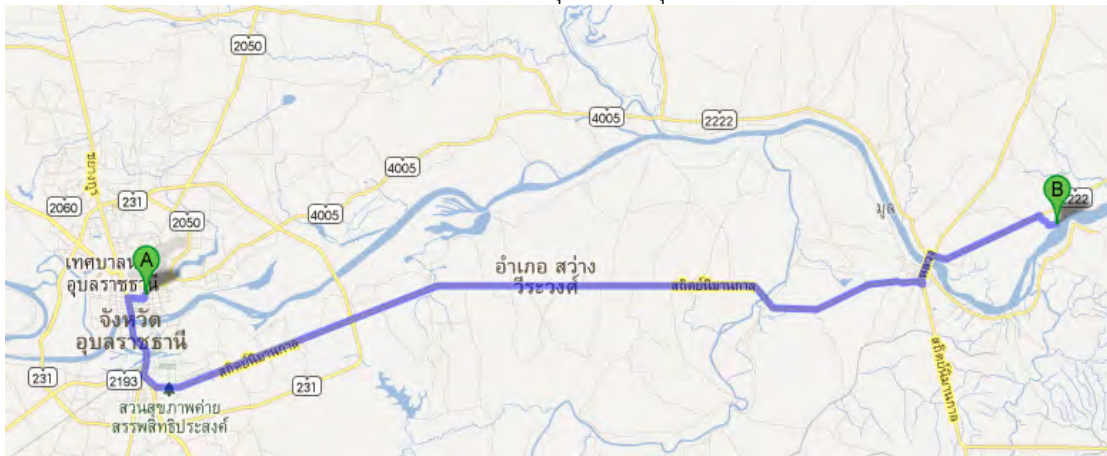
ใช้เส้นทาง : เส้นทาง 2178

ระยะทาง : 12.7 กิโลเมตร

ระยะเวลาในการเดินทาง : 22 นาที

รายละเอียดในการเดินทาง : ขับรถบนเส้นทาง 2178 แล้วต่อไปยัง ถนน กัณฑ์รักษ์ 1.7 กิโลเมตร เลี้ยวซ้าย เข้าสู่ ถนน เกษมสุข วังบน ถนน ศรีสะเกษ 2 เข้าสู่ ถนนสถานี ขับต่อไปยัง ถนนสถิตนิมานกาล ขับต่อไปยัง ถนน อุปราข เลี้ยวขวา เข้าสู่ ถนน ศรีณรงค์ เลี้ยวซ้าย เข้าสู่ หลวง ก็ จะถึงวัดมawangนาราม

5. เส้นทางจากวัดวัดมหานาราม ไปยังวัดดอนธาตุ จังหวัดอุบลราชธานี

ภาพที่ 4.3.18 การเดินทางจาก จุด A วัดมหานาราม – B วัดดอนธาตุ

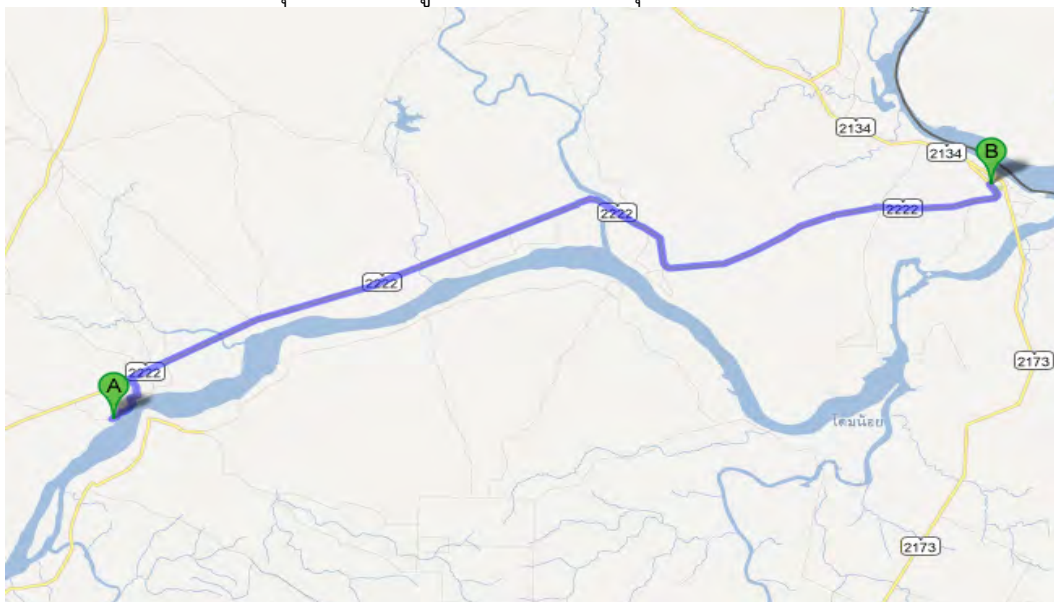
ใช้เส้นทาง : ถนนสถิตยนิมานกาล

ระยะทาง : 56.4 กม

ระยะเวลาในการเดินทาง : ประมาณ 1 ชั่วโมง

รายละเอียดในการเดินทาง : มุ่งหน้าทางใต้ ไปยังถนนหลวง เลี้ยวขวา เข้าสู่ ถนนพิชิตรังสรรค์ เลี้ยวซ้าย เข้าสู่ ถนน อุปราษ ขั้ต่อไปยังถนน สถิตยนิมานกาล ผ่านอำเภวารินชำราบ เลี้ยวซ้าย เข้าสู่ ถนน หลวง/เส้นทาง 2222

6 เส้นทางจากวัดดอนธาตุ ไปยังวัดถ้ำคูหาสวรรค์ จังหวัดอุบลราชธานี

ภาพที่ 4.3.19 การเดินทางจาก จุด A วัดดอนธาตุ – B วัดถ้ำคูหาสวรรค์

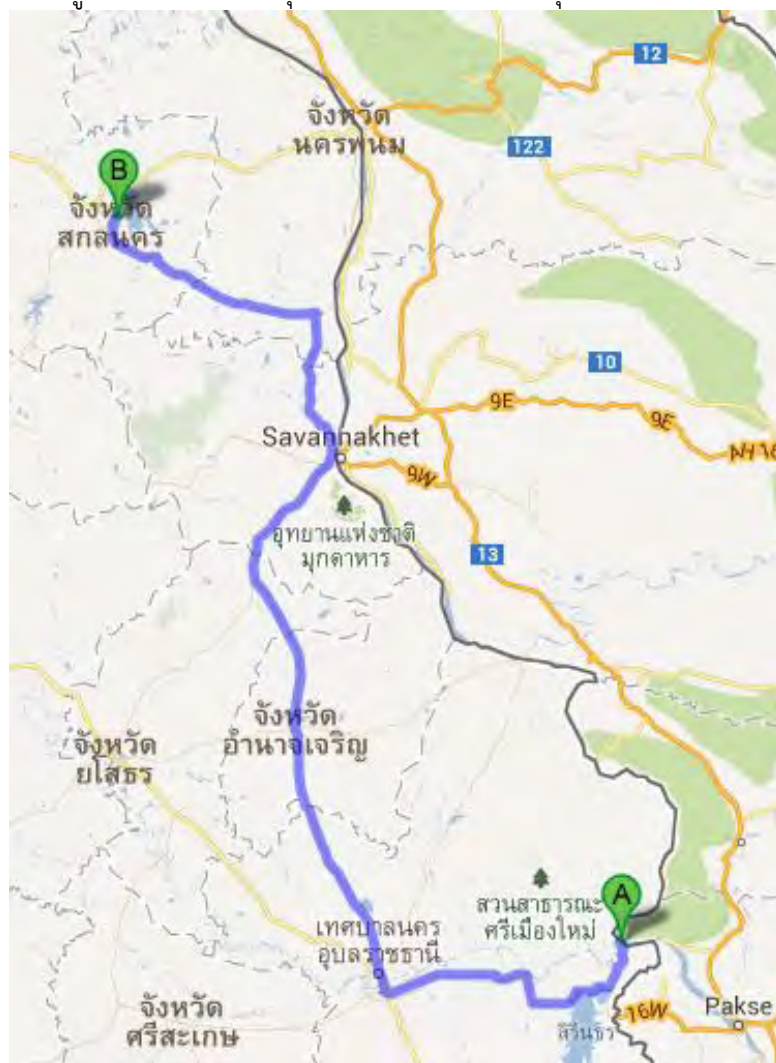
ใช้เส้นทาง : เส้นทาง 2222

ระยะทาง : 23.9 กิโลเมตร

ระยะเวลาในการเดินทาง : 33 นาที

รายละเอียดในการเดินทาง : มุ่งหน้าทางตะวันออก เลี้ยวขวา และขับบนเส้นทาง 2222 ปลายทางจะอยู่ทางขวา

7. เส้นทางจากวัดถ้ำคูหาสวรรค์ จังหวัดอุบลราชธานีไปยัง วัดป่าสุทธาวาส จังหวัดสกลนคร

ภาพที่ 4.3.20 การเดินทางจาก จุด A วัดถ้ำคูหาสวรรค์ – B วัดป่าสุทธาวาส

ใช้เส้นทาง : เส้นทาง 212

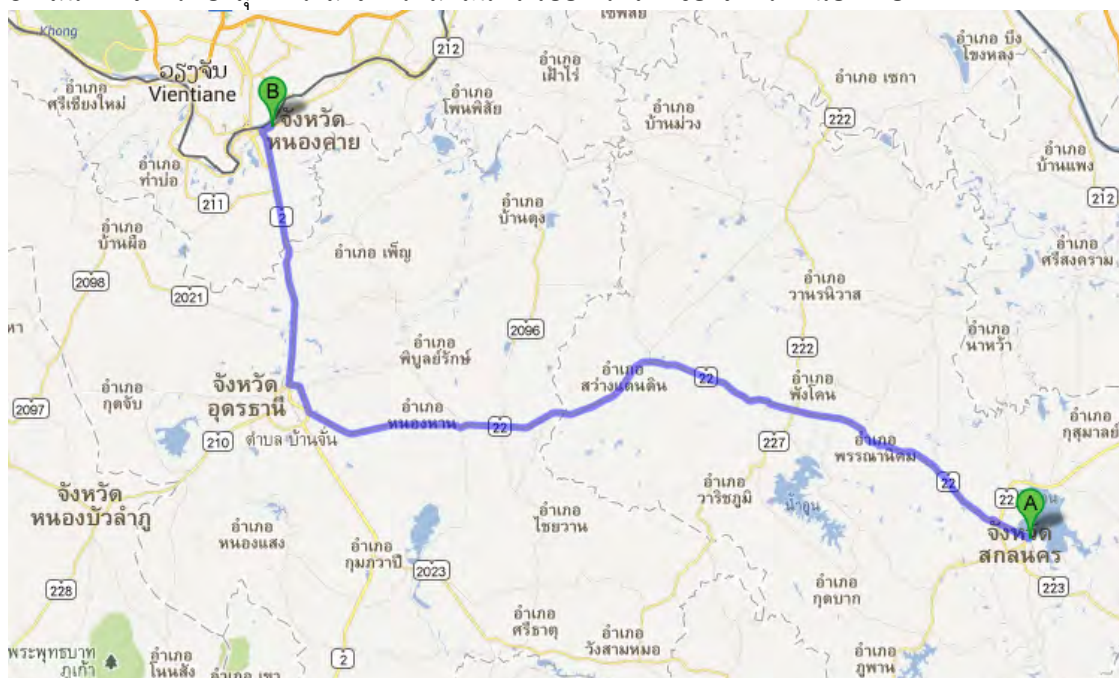
ระยะทาง : 377 กิโลเมตร

ระยะเวลาในการเดินทาง : ประมาณ 5 ชั่วโมง

รายละเอียดในการเดินทาง : ใช้เส้นทางถนนสถิตวิมานกาล ผ่านอำเภอสว่างวีระวงศ์เข้าสู่ตัวจังหวัดอุบลราชธานี จากตัวจังหวัดอุบลราชธานี วิ่งตามถนนยางกูร ผ่านอำเภอม่วงสามสิบ ตัดเข้าสู่ถนนหมายเลข 212 ผ่านจังหวัดอำนาจเจริญผ่านอำเภอนิคมน้ำอ้อยเข้าสู่จังหวัดมุกดาหารเลี้ยวซ้ายเข้าถนนหมายเลข 223 ที่อำเภอธาตุพนม จังหวัดนครพนมขับตามถนนหมายเลข 223 ผ่านอำเภอโคกศรี

สุพรรณ ขั้บต่อไปยัง ถนนสกล-นาแก เข้าสู่ ถนนสุขเกษม ประมาณ 300 เมตร เลี้ยวซ้าย เข้าสู่ รัฐพัฒนา 1.2 กิโลเมตร แล้วเลี้ยวขวา เข้าสู่ ถนนเจริญเมืองปลายทางจะอยู่ทางขวา

8. เส้นทางจากวัดป่าสุทธาวาส จังหวัดสกลนคร ไปยัง วัดโพธิ์ชัย จังหวัดหนองคาย

ภาพที่ 4.3.21 การเดินทางจาก จุด A วัดป่าสุทธาวาส – B วัดโพธิ์ชัย

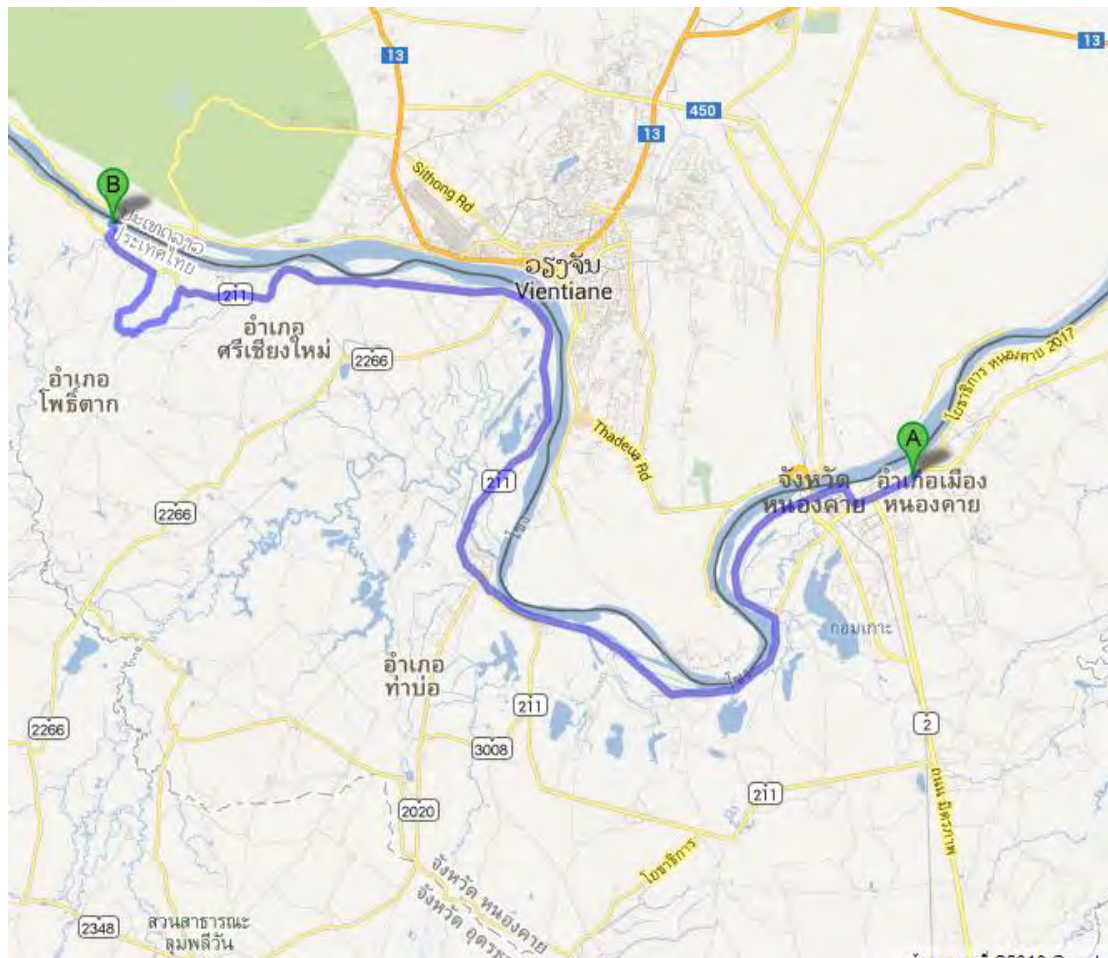
ใช้เส้นทาง : เส้นทาง 22 และ ถนน มิตรภาพ/เส้นทาง 2

ระยะทาง : 217 กม

ระยะเวลาในการเดินทาง : 2 ชั่วโมง 43 นาที

รายละเอียดในการเดินทาง : ขั้บไปยังถนนหมายเลข 22 ผ่านอำเภอพรรณานิคม อำเภอพังโคน อำเภอสว่างแดนดินจังหวัดสกลนคร และผ่านอำเภอหนองหาน จังหวัดอุดรธานี เมื่อจะเข้าสู่ตัวเมืองอุดรธานี เลี้ยวขวาไปยังถนนมิตรภาพ เลี้ยวซ้ายไปยังถนนหมายเลข 212 เลี้ยวซ้ายอีกครั้ง ปลายทางจะอยู่ทางซ้าย

9. เส้นทางจาก วัดโพธิ์ชัย ไปยังวัดหินหมากเป้ง จังหวัดหนองคาย

ภาพที่ 4.3.22 การเดินทางจาก จุด A วัดโพธิ์ชัย – B วัดหินหมากเป้ง

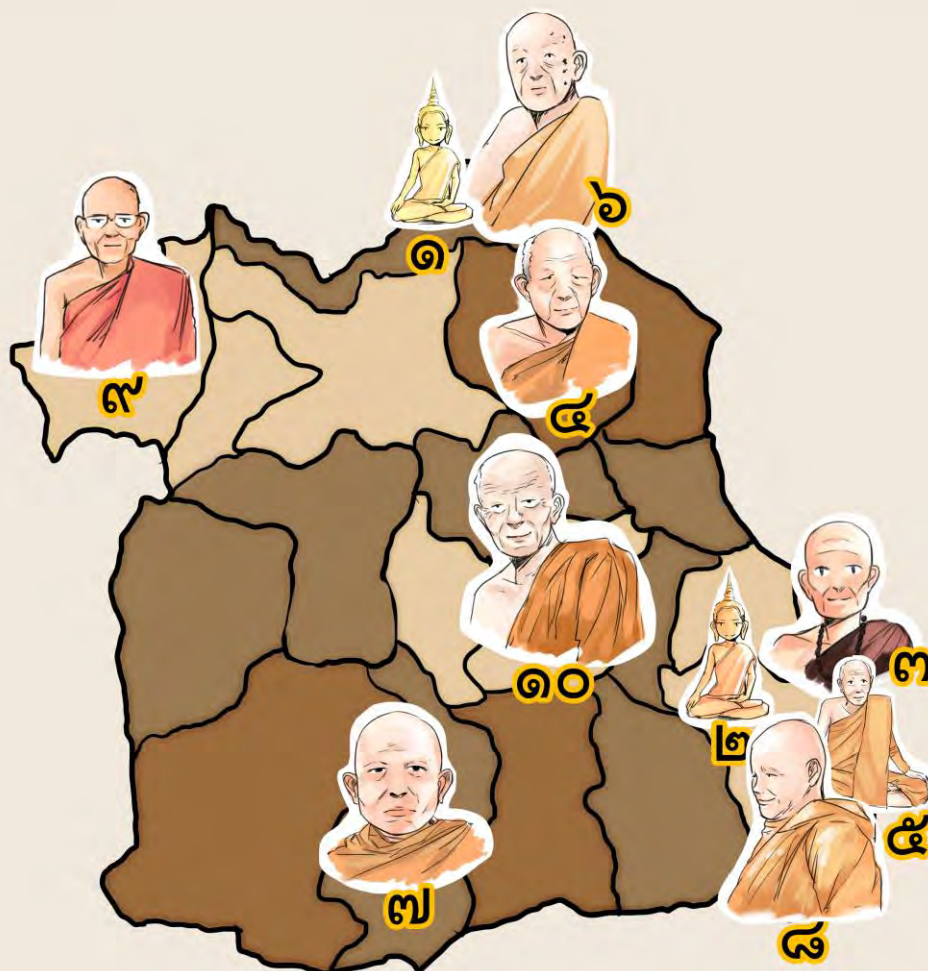
ใช้เส้นทาง : เส้นทาง 211

ระยะทาง : 71.6 กม

ระยะเวลาในการเดินทาง : ประมาณ 1 ชั่วโมง

รายละเอียดในการเดินทาง : ใช้ทางหลวงหมายเลข 211 (หนองคาย-ศรีเชียงใหม่) วัดหินหมากเป้ง จะอยู่ทางขวามือประมาณหลักกิโลเมตรที่ 64 ริมถนนด้านขวามือ อยู่ห่างจากตัวเมืองประมาณ 75 กิโลเมตร หรืออยู่ห่างจากตัวอำเภอประมาณ 30 กิโลเมตร

เส้นทางอภิวาทพระพุทธรูปคู่บ้านพระอริยสงฆ์คู่มือเมือง

- ๑) หลวงพ่อพระใส วัดโพธิ์ชัย จังหวัดหนองคาย
- ๒) พระเจ้าใหญ่อินทร์แปลง วัดมหรณาราม จังหวัดอุบลราชธานี
- ๓) สรีระของหลวงปู่คำคินิจ จุลมณี วัดถ้ำคูหาสวรรค์ อุบลราชธานี
- ๔) รูปเหมือนหลวงปู่หลุย และพิพิธภัณฑ์พระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต วัดป่าสุทธาวาส จังหวัดสกลนคร
- ๕) พิพิธภัณฑ์หลวงพ่อบุญรอด กุนตศีล วัดดอนธาตุ จังหวัดอุบลราชธานี
- ๖) พิพิธภัณฑ์หลวงปู่เทสก์ เทสรังสี วัดหินหมากเป้ง จังหวัดหนองคาย
- ๗) พิพิธภัณฑ์และรูปเคารพพระโพธิธรรมอาจารย์เถร (หลวงปู่สุวัจน์ สุวโจ) วัดป่าเขาน้อยจังหวัดบุรีรัมย์
- ๘) พิพิธภัณฑ์และรูปเคารพหลวงพ่อบุญรอด สุภักโก วัดหนองป่าพง จังหวัดอุบลราชธานี
- ๙) หุ่นขี้ผึ้งของหลวงพ่อบุญรอดมหาพันธ์ สิริสุทโธ วัดเนรมิตวิปัสสนา จังหวัดเลย
- ๑๐) พิพิธภัณฑ์และรูปเคารพพระเทพวิสุทธิมงคล (หลวงปู่ศรี มหาวิโร) วัดประชาคมวนาราม (ป่ากุง) จังหวัดร้อยเอ็ด

4.3.24 เส้นทางอภิวาทพระพุทธรูปคู่บ้านพระอริยสงฆ์คู่มือเมือง

จากภาพ แสดงให้เห็นถึงการเดินทางท่องเที่ยววัดในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตามเส้นทาง “รุ่งเรืองในพุทธธรรม” โดยเริ่มต้นจากจังหวัดนครราชสีมา และเดินทางไปตามจังหวัดต่างๆ ดังนี้

1. จากวัดคลองตาลอง ไป วัดเขาจันทร์งาม จังหวัดนครราชสีมา
2. จากวัดเขาจันทร์งาม ไป วัดป่าสาละวัน จังหวัดนครราชสีมา
3. จากวัดป่าสาละวัน ไป วัดป่าหนองหลุบ จังหวัดขอนแก่น
4. จากป่าหนองหลุบ ไป วัดเนินพเนวนาราม จังหวัดหนองคาย
5. จากวัดเนินพเนวนาราม ไป วัดไตรสิกขาทลามลตาราม จังหวัดสกลนคร
6. จากวัดไตรสิกขาทลามลตาราม ไป วัดป่าบ้านสร้างขุ่ย จังหวัดสกลนคร
7. จากวัดป่าบ้านสร้างขุ่ย ไป วัดป่าโสมพนัส จังหวัดสกลนคร
8. จากวัดป่าโสมพนัส ไป วัดพิชโสภาราม จังหวัดอุบลราชธานี
9. จากวัดพิชโสภาราม ไป ป่านานาชาติ จังหวัด อุบลราชธานี

จากเส้นทางดังกล่าวที่มิวิจัยได้ศึกษาข้อมูลการเดินทางในแต่ละช่วงไว้ดังต่อไปนี้

1. เส้นทางไปวัดคลองตาลอง

ภาพที่ 4.3.26 แผนที่การเดินทางไปวัดคลองตาลอง

รายละเอียดในการเดินทาง

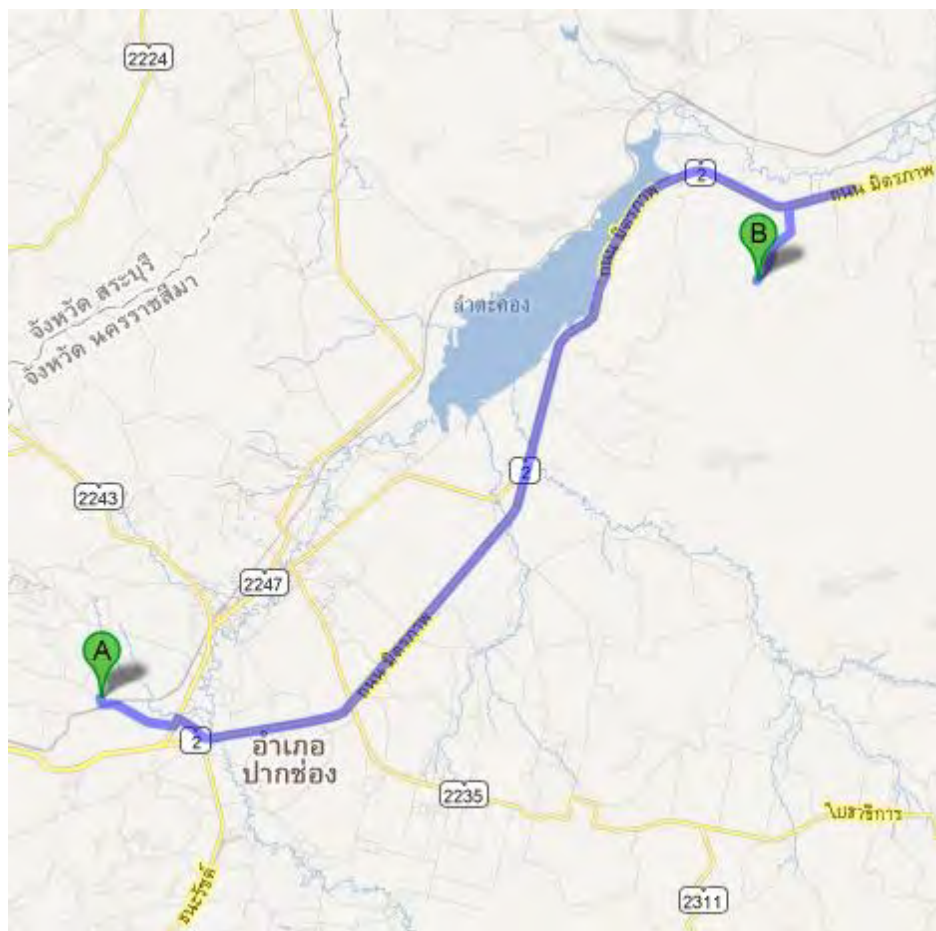
จากจังหวัดนครราชสีมา - ไปวัดคลองตาลอง

รถยนต์ส่วนตัว ให้ท่านเดินทางตามถนนมิตรภาพขาเข้ากรุงเทพฯ จนถึงบริเวณแยกเขาใหญ่ แล้วชิดซ้ายเพื่อขึ้นสะพาน กลับรถ (เข้าปากช่อง) พบปั้มน้ำมัน ปตท. เลี้ยวซ้าย 200 เมตร ทางเข้าวัดอยู่ขวามือมีศาลาอยู่ปาก

จาก กรุงเทพฯ - วัดคลองตาลอง

เดินทางตามถนนมิตรภาพขาไปนครราชสีมา จนถึงแยกเข้า อำเภopakช่อง ให้เลี้ยวซ้ายเข้าอำเภopakช่องประมาณ 500 เมตร ชำมือหน้าป่าไม้เป็นปากทางเข้าวัด (ก่อนถึงแยกไฟแดง 300 เมตร)

2. เส้นทางจากวัดคลองตาลอง ไป วัดเขาจันทร์งาม

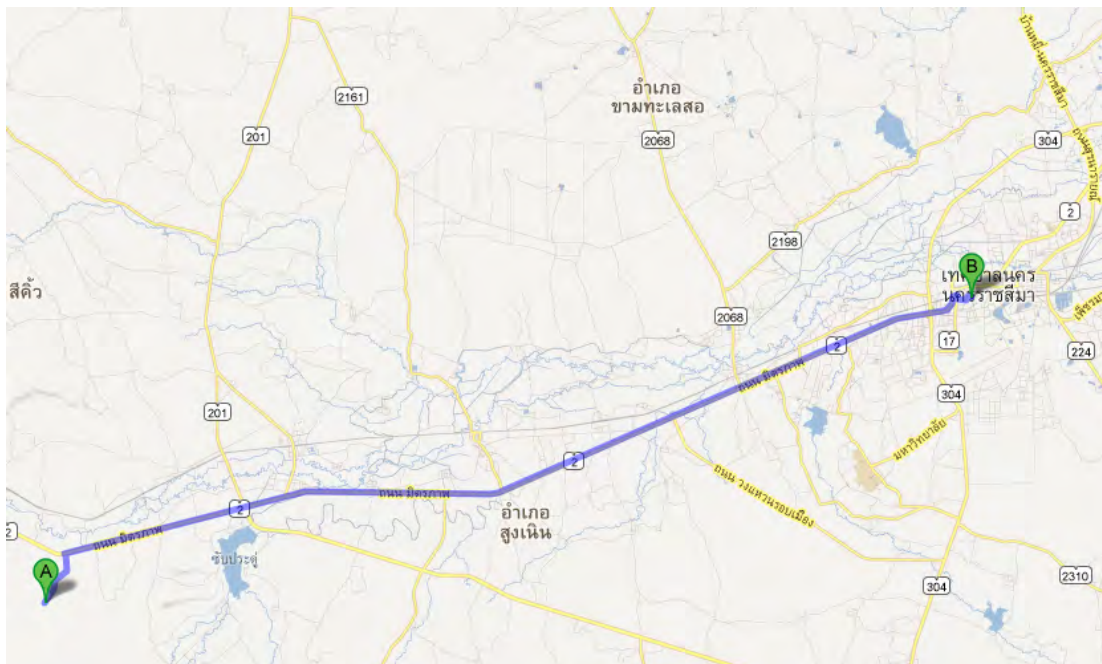
ภาพที่ 4.3.27 การเดินทางจาก จุด A วัดคลองตาลอง ไปยัง จุด B วัดเขาจันทร์งาม
ใช้เส้นทาง : ถนน มิตรภาพ/เส้นทาง 2

ระยะทาง : 183 กิโลเมตร

ระยะเวลาในการเดินทาง : 2 ชั่วโมง 17 นาที

รายละเอียดในการเดินทาง : จากตัวเมืองใช้เส้นทางหลวงหมายเลข 2 (สระบุรี-นครราชสีมา) บริเวณกิโลเมตรที่ 200-201 มีทางแยกซ้ายเข้าไปประมาณ 3 กิโลเมตร ถึงตัววัดungskสถาน ถ้าเขาจันทร์งาม

3. เส้นทางจากวัดเขาจันทร์งามไปวัดป่าศาลวัน

ภาพที่ 4.3.28 การเดินทางจาก จุด A วัดเขาจันทร์งาม ไปยัง จุด B วัดป่าศาลวัน

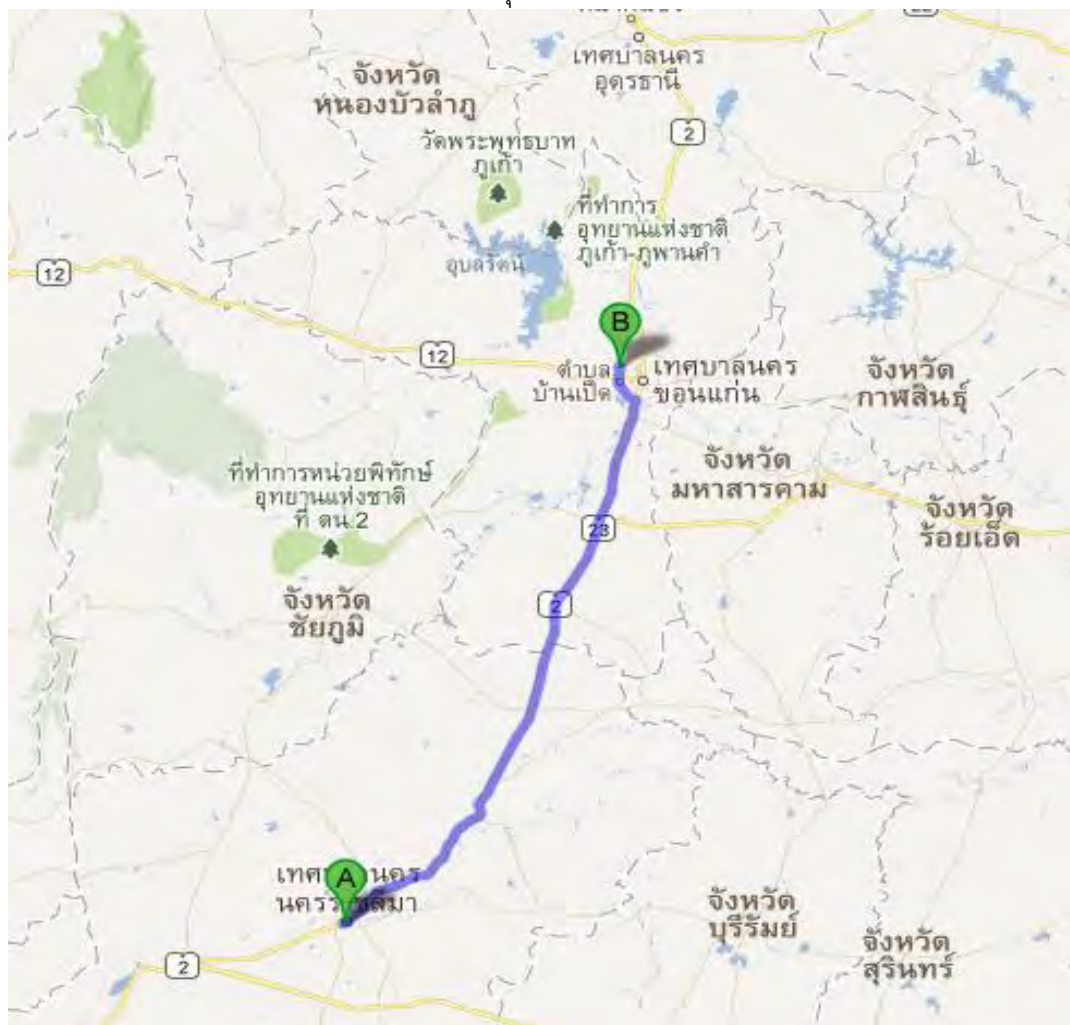
ใช้เส้นทาง : ถนน มิตรภาพ/เส้นทาง 2

ระยะทาง : 57.3 กิโลเมตร

ระยะเวลาในการเดินทาง : 51 นาที

รายละเอียดในการเดินทาง : ขับไปตามเส้นทางถนนมิตรภาพ/เส้นทาง 2 เข้าสู่ตัวเมืองนครราชสีมา จากอนุสาวรีย์ท้าวสุรนารีใช้เส้นทางถนนมุขมนตรีขับตรงไปทางทิศตะวันตก ประมาณ 3 กิโลเมตร เลี้ยวซ้ายหน้าวัดอัมพวัน ขับตรงไปจนข้ามทางรถไฟ เลี้ยวซ้ายผ่านศูนย์การศึกษาออกโรงเรียน จนถึงสามแยกหน้าร้านส้มตำโค้งวัดป่าศาลวันเลี้ยวซ้ายอีกครั้ง วัดจะอยู่ฝั่งขวามือ

4. เส้นทางจากวัดป่าสาละวัน ไปวัดป่าหนองหลุบ

ภาพที่ 4.3.29 การเดินทางจาก จุด A วัดป่าสาละวัน ไปยัง จุด B วัดป่าหนองหลุบ

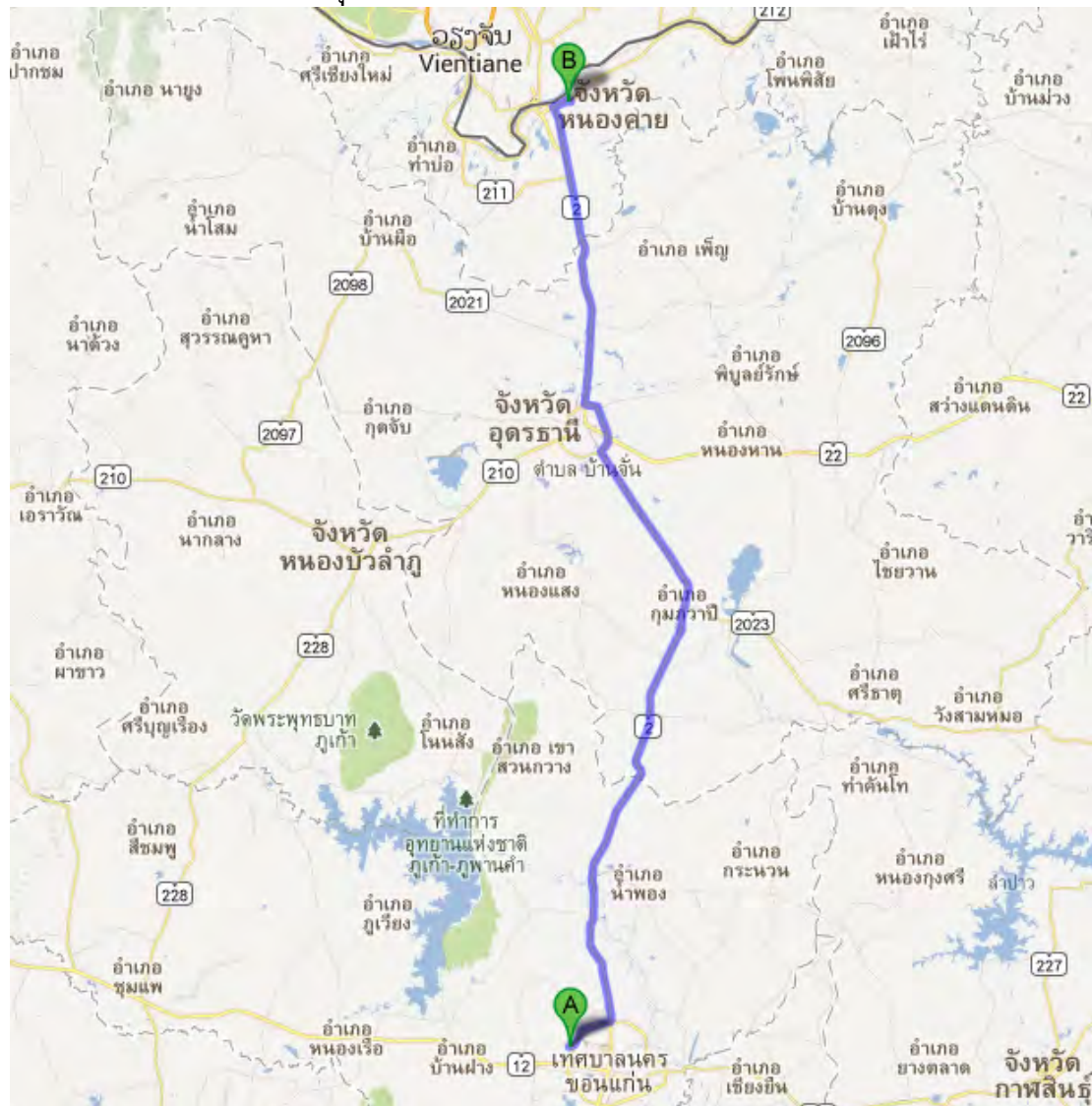
ใช้เส้นทาง : ถนน มิตรภาพ/เส้นทาง 2

ระยะทาง : 201 กิโลเมตร

ระยะเวลาในการเดินทาง : 2 ชั่วโมง 25 นาที

รายละเอียดในการเดินทาง : ขับรถจากนครราชสีมาไปขอนแก่น เส้นทางหมายเลข 2 ไม่เข้าตัวเมือง ก่อนถึงขอนแก่น ไปซ้าย ไปเลี้ยวชุมแพ ถึงตำบลบ้านเป็ด ซ้ายมือ ตรงขึ้นสะพานไปทางเลี้ยวอุดร (ไม่ไปชุมแพ) ข้ามสะพาน ราว 2 ก.ม. ป้ายวัดป่าหนองหลุบ ซ้ายมือขึ้นเนิน มองเห็นยอดเจดีย์ เลี้ยวซ้าย เข้าไป 2 ก.ม. ถึงวัด ซ้ายมือ

5. เส้นทางจากวัดป่าหนองหลุบ ไปวัดเนินพนวนาราม

ภาพที่ 4.3.30 การเดินทางจาก จุด A วัดป่าหนองหลุบ ไปยัง จุด B วัดเนินพนวนาราม

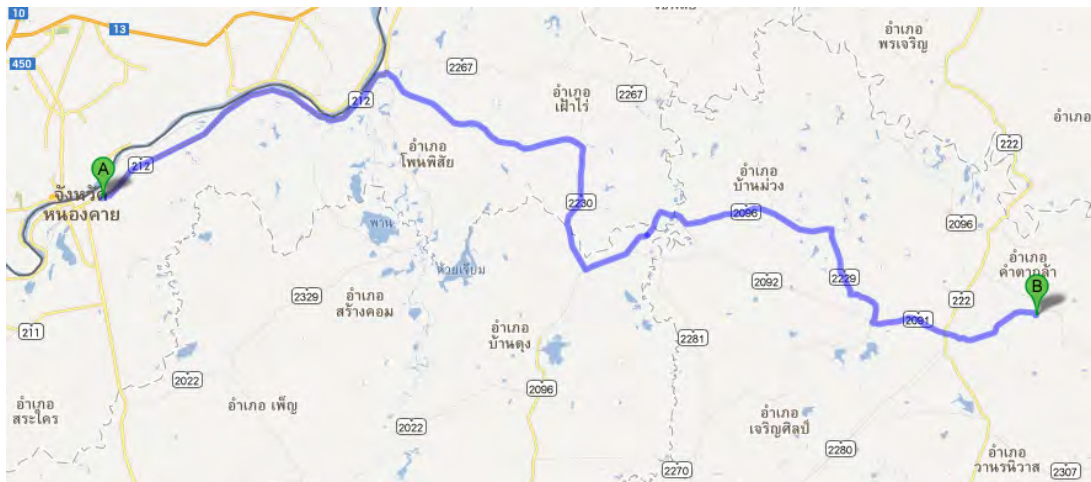
ใช้เส้นทาง : ถนน มิตรภาพ/เส้นทาง 2

ระยะทาง : 177 กิโลเมตร

ระยะเวลาในการเดินทาง : 2 ชั่วโมง 25 นาที

รายละเอียดในการเดินทาง : วิ่งบน ถนน มิตรภาพ/เส้นทาง 2 เลี้ยวขวา เข้าสู่ เส้นทาง 212

6. เส้นทางจากวัดเนินพเนวนาราม ไปวัดไตรสิกขาทลมาราม

ภาพที่ 4.3.31 การเดินทางจาก จุด A วัดเนินพเนวนาราม ไปยัง จุด B วัดไตรสิกขาทลมาราม

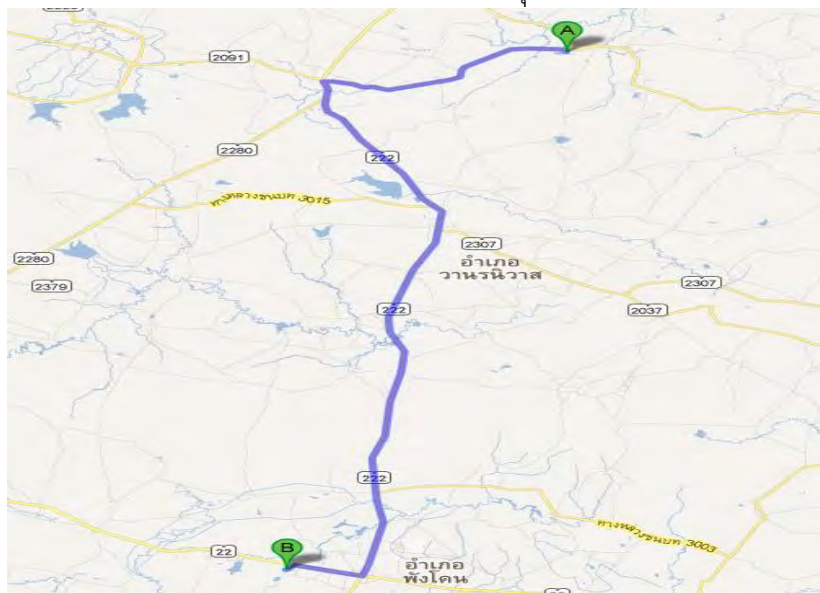
ใช้เส้นทาง : เส้นทาง 212

ระยะทาง : 153 กิโลเมตร

ระยะเวลาในการเดินทาง : 2 ชั่วโมง 45 นาที

รายละเอียดในการเดินทาง : วิ่งบนเส้นทางหมายเลข 212 แล้วไปยัง เส้นทางหมายเลข 2230 เข้าสู่เส้นทาง 2096 แล้วเลี้ยวขวาเพื่อที่จะเข้าสู่ถนนหมายเลข 2229

7. เส้นทางจากวัดไตรสิกขาทลมาราม ไปวัดป่าบ้านสร้างขุ่ย

ภาพที่ 4.3.32 การเดินทางจาก จุด A วัดไตรสิกขาทลมาราม ไปยัง จุด B วัดป่าบ้านสร้างขุ่ย

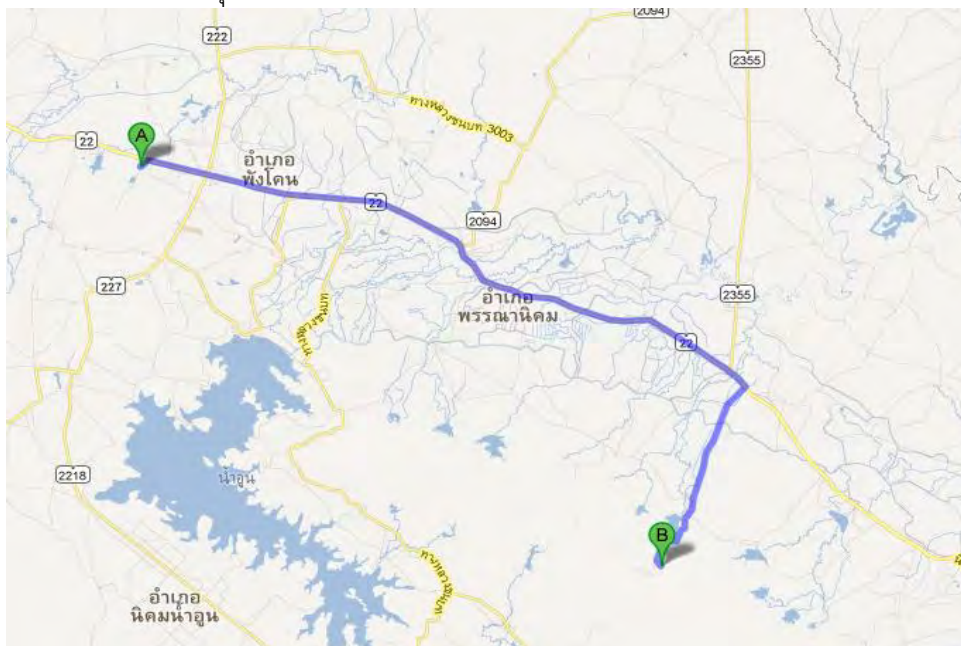
ใช้เส้นทาง : เส้นทาง 222

ระยะทาง : 57.9 กิโลเมตร

ระยะเวลาในการเดินทาง : 52 นาที

รายละเอียดในการเดินทาง : ขับไปยังทางหลวงชนบทหมายเลข 3005 เบี่ยงซ้ายเพื่อเข้าสู่เส้นทางหมายเลข 222 ขับมาเรื่อยๆจนมาถึงสี่แยกอำเภอพังโคน เลี้ยวขวาวิ่งตามถนนหมายเลข 22 ผ่านหน้าโรงพยาบาลอำเภอพังโคน เตรียมเพื่อจะเลี้ยวซ้าย ไปยังโรงเรียนประถมบ้านสร้างขุ่ย ซึ่งถัดจากโรงเรียนก็จะเป็นวัดป่าที่มีบรรยากาศร่มรื่น

8. เส้นทางจากวัดป่าบ้านสร้างขุ่ยไปวัดป่าโสมพนัส

ภาพที่ 4.3.33 การเดินทางจาก จุด A วัดป่าบ้านสร้างขุ่ย ไปยัง จุด B วัดป่าโสมพนัส

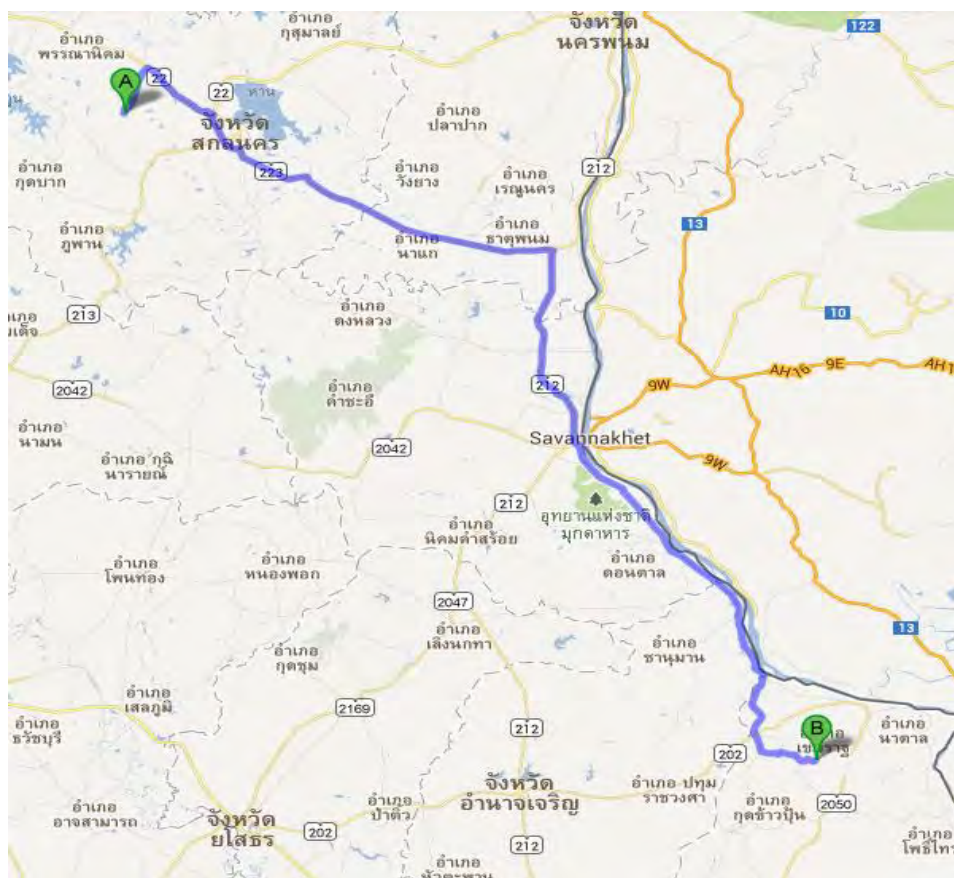
ใช้เส้นทาง : เส้นทาง 22

ระยะทาง : 47.2 กิโลเมตร

ระยะเวลาในการเดินทาง : 55 นาที

รายละเอียดในการเดินทาง : ขับรถบนเส้นทางหมายเลข 22 (อุดรธานี - สกลนคร) เลี้ยวขวาไป "บ้านนาหัวบ่อ" กิโลเมตรที่ 23 (ทางเข้าพระธาตุภูเพ็ก)

9. เส้นทางวัดป่าโสมพนัส ไป วัดพิชโสภาราม

ภาพที่ 4.3.34 การเดินทางจาก จุด A วัดป่าโสมพนัส ไปยัง จุด B วัดพิชโสภาราม

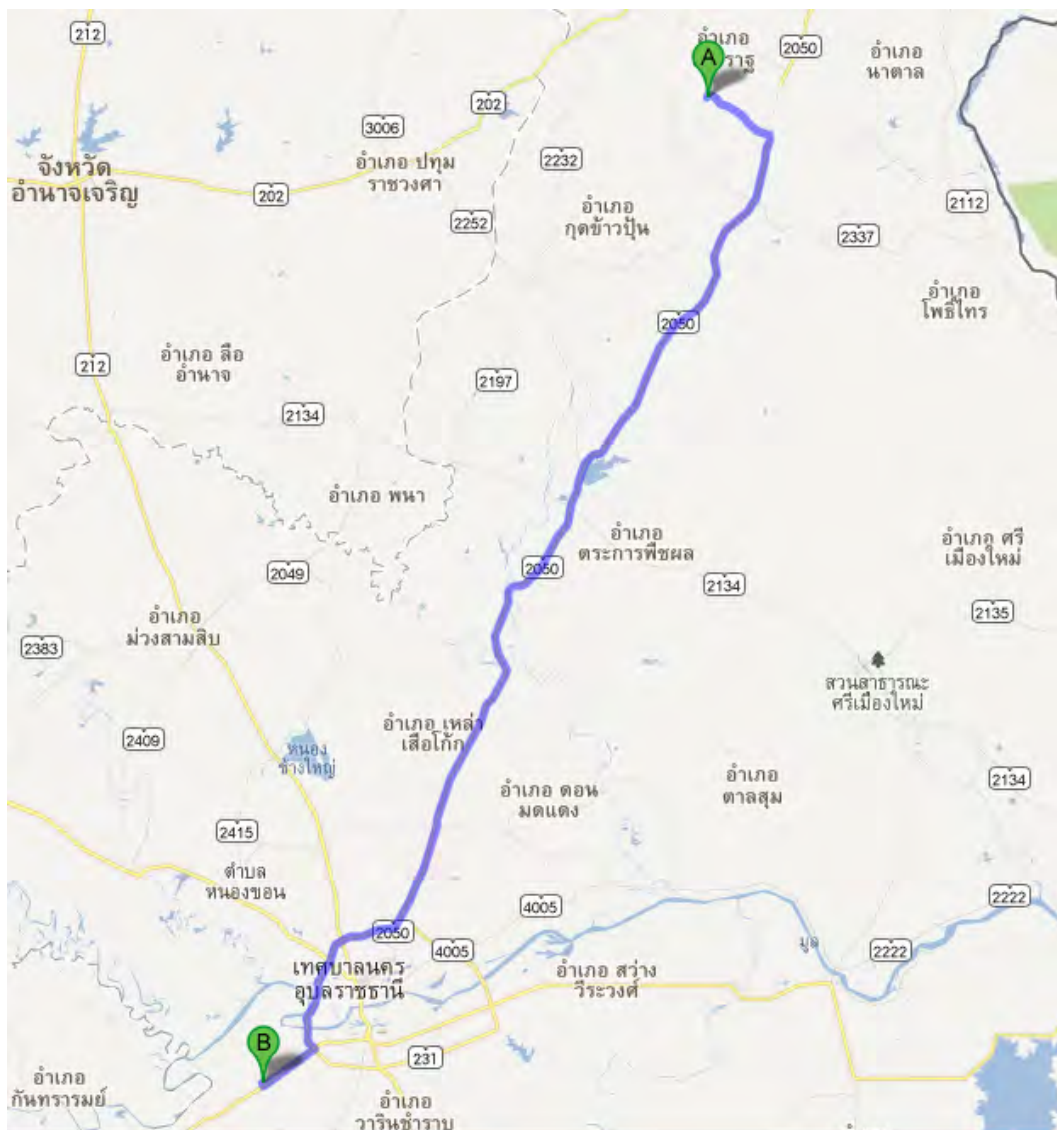
ใช้เส้นทาง : เส้นทาง 22, 223, 2034 และ 2232

ระยะทาง : 244 กิโลเมตร

ระยะเวลาในการเดินทาง : 4 ชั่วโมง 11 นาที

รายละเอียดในการเดินทาง : ใช้เส้นทางหมายเลข 22 เพื่อเข้าสู่ตัวจังหวัดสกลนคร แล้วเลี้ยวเข้าสู่เส้นทาง หมายเลข 223 ผ่านอำเภอธาตุพนม แล้วเลี้ยวขวาเข้าสู่ถนน 212 ผ่านจังหวัดมุกดาหาร วกไปสู่นถนนหมายเลข 2034 วกไปจนถึง ถนนหมายเลข 202 ให้เลี้ยวซ้าย หลังจากนั้นเลี้ยวขวาซอยที่ 1 เพื่อขับบนเส้นทางหมายเลข 2232 หากมาจากอุบลราชธานี-ตระการพืชผล ผ่านอำเภอตระการพืชผล ผ่านโรงเรียนม่วงเฒ่า จนมาถึงสถานีตำรวจม่วงเฒ่า เลี้ยวซ้าย ถึงวัดพิชโสภาราม

10. เส้นทางวัดพิชโสภาราม ไปวัดปานานาชาติ

ภาพที่ 4.3.35 การเดินทางจาก จุด A วัดพิชโสภาราม ไปยัง จุด B วัดปานานาชาติ

ใช้เส้นทาง : เส้นทาง 2050

ระยะทาง : 108 กิโลเมตร

ระยะเวลาในการเดินทาง : 1 ชั่วโมง 39

รายละเอียดในการเดินทาง : ขับรถไปตามเส้นทางหมายเลข 2050 ผ่านโรงแรมภูหลวงพาเลซ เตรียมเลี้ยวขวาเข้าสู่เส้นทางหมายเลข 231 ขับไปเรื่อยๆ เมื่อผ่านห้างหุ้นส่วนจำกัดอุบลรุ่งโรจน์คอนสตรัคชั่น เตรียมเลี้ยวขวาสี่แยกเพื่อวิ่งบนถนนหมายเลข 226 ขับตรงมาเรื่อยๆ วัดอยู่ด้านขวามือ เลี้ยวเข้าไปประมาณ 350 เมตร

เส้นทาง รุ่งเรืองในพุทธธรรม

- ๑) วัดป่าหนองหลุม จังหวัดขอนแก่น ๐
- ๒) วัดเนินพระเนาวนาราม จังหวัดหนองคาย
- ๓) วัดป่านานาชาติ จังหวัดอุบลราชธานี
- ๔) วัดเขาจันทร์งาม จังหวัดนครราชสีมา
- ๕) วัดป่าบ้านสร้างขุ่ย จังหวัดสกลนคร ๐
- ๖) วัดไตรสิกขาทลามลตาราม จังหวัดสกลนคร ๐
- ๗) วัดป่าโสมพนัส จังหวัดสกลนคร
- ๘) วัดคลองตาลอง นครราชสีมา
- ๙) วัดพิชโสภาราม จังหวัดอุบลราชธานี ๐
- ๑๐) วัดป่าสาลวัน จังหวัดนครราชสีมา

ภาพที่ 4.3.36 เส้นทางรุ่งเรืองในพุทธธรรม

ตารางที่ 4.3.1 สรุปเส้นทางท่องเที่ยววัดในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

ข้อมูลการท่องเที่ยว	ชื่อเส้นทางท่องเที่ยว		
	1.ตำนานองค์พระธาตุ	2.อภิวาทพระพุทธรูปคู่บ้านพระอริยสงฆ์คู่เมือง	3.รุ่งเรืองพุทธธรรม
1. จุดเริ่มต้นการเดินทาง	นครราชสีมา	นครราชสีมา	นครราชสีมา
2. จุดหมายปลายทาง	ศรีสะเกษ	เลย	อุบลราชธานี
3. สถานที่ท่องเที่ยวในเส้นทางท่องเที่ยว (จังหวัด)	พระธาตุนาดูน (จ.มหาสารคาม)- พระมหาธาตุแก่นนคร (จังหวัดขอนแก่น)- พระธาตุขามแก่น (จังหวัดขอนแก่น)- วัดพระธาตุบังพวน (จังหวัดหนองคาย)- วัดพระธาตุเชิงชุม (จังหวัดสกลนคร)- วัดพระธาตุพนม (จังหวัดนครพนม)- วัดพระธาตุเรณู (จังหวัดนครพนม)- พระธาตุเจดีย์ชัยมงคล(จังหวัดร้อยเอ็ด) - วัดพระธาตุหนองบัว (จังหวัดอุบลราชธานี) - วัดพระธาตุเรืองรอง (จังหวัดศรีสะเกษ)	วัดป่าเขาน้อย (จังหวัดบุรีรัมย์)- วัดประชาคมวนาราม (จังหวัดร้อยเอ็ด)- วัดหนองป่าพง (จังหวัดอุบลราชธานี)- วัดมหาวนาราม (จังหวัดอุบลราชธานี)- วัดดอนธาตุ (จังหวัดอุบลราชธานี)- วัดถ้ำคูหาสวรรค์ (จังหวัดอุบลราชธานี)- วัดป่าสุทธาวาส (จังหวัดสกลนคร)- วัดโพธิ์ชัย (จังหวัดหนองคาย)- วัดหินหมากเป้ง(จังหวัดหนองคาย)- วัดเนรมิตวิปัสสนา (จังหวัดเลย)	วัดคลองตาลอง (นครราชสีมา)-วัดเขาจันทร์งาม (จังหวัดนครราชสีมา)- วัดป่าสาลวัน (จังหวัดนครราชสีมา)-วัดป่าหนองหลุบ (จังหวัดขอนแก่น)-วัดเนินพนวนาราม (จังหวัดหนองคาย)-วัดไตรสิกขาทลามลธาราม (จังหวัดสกลนคร)-วัดป่าบ้านสร้างขุ่ย (จังหวัดสกลนคร)-วัดป่าโสมพนัส (จังหวัดสกลนคร)-วัดพิชโสภาราม (จังหวัดอุบลราชธานี)-บ้านนาชาติ (จังหวัด อุบลราชธานี)
4. จำนวนวัดที่แวะหลัก	9	9	9
5. เส้นทางหลวงที่ใช้เดินทางหลัก	207, 2183, 22, 223, 2031, 2042, 212, 226	226, 2045, 2178, 212, 22, 211	ถนนมิตรภาพ, 212, 222, 22, 223, 2034, 2232, 2050
6. ระยะทาง	1,188 กิโลเมตร	1,311.2 กิโลเมตร	987.5 กิโลเมตร
7. ระยะเวลาในการเดินทาง	16 ชั่วโมง 33 นาที	17 ชั่วโมง 29 นาที	16 ชั่วโมง 2 นาที

4.3.4 การประเมินทรัพยากรท่องเที่ยวภายในวัด

ประเมินทางกายภาพ/สภาพสิ่งแวดล้อม เช่น ลานวัด ลานจอดรถ ห้องน้ำ วัดท่องเที่ยว ทุกวัดมีการจัดเตรียมด้านสภาพแวดล้อมได้เหมาะสมกับจำนวนนักท่องเที่ยวที่มาเที่ยวภายในวัด หากพบว่าจำนวนนักท่องเที่ยวมีจำนวนเพิ่มมากขึ้นทางวัดก็มีโครงการในการจัดให้มีการเพิ่มสิ่งอำนวยความสะดวกที่วัดทางภาคตะวันออกเฉียงเหนือส่วนใหญ่ค่อนข้างกว้างเพียงพอต่อจำนวนนักท่องเที่ยวในวันปกติ แต่เมื่อมีเทศกาลวันสำคัญหรือบุญประจำปีของวัดยังคงเป็นปัญหาที่ทางวัดกำลังดำเนินการปรับปรุงแก้ไข วัดในกลุ่มพระธาตุ 10 วัดมีความพร้อมในทางกายภาพ เช่น ห้องน้ำ ลานจอดรถ ถึงขยะ ป้ายบอกทาง เช่น วัดพระธาตุพนม วัดธาตุเชิงชุม เป็นต้น ส่วนที่วัดกลุ่มพระธาตุขาคือสภาพป่าธรรมชาติ วัดในกลุ่มพระพุทธรูปคู่บ้านพระอริยสงฆ์คูเมืองในจำนวน 10 วัดนั้น วัดที่มีพระพุทธรูปคู่บ้าน 2 วัดคือวัดโพธิ์ชัยและวัดมหายานาราม มีความพร้อมเกี่ยวกับห้องน้ำ, ลานจอดรถ, ป้ายห้องน้ำ แต่ขาดความร่มรื่นตามธรรมชาติ บางวัดได้เตรียมพื้นที่จุดเฮลิคอปเตอร์ไว้รองรับนักท่องเที่ยวที่อาจใช้พาหนะดังกล่าวมาจอดในบริเวณวัดอีกด้วย เช่น วัดโพธิ์ชัย จังหวัดหนองคาย ส่วนวัดที่มีพระอริยสงฆ์ 8 วัดมีความพร้อมด้วยห้องน้ำ, ลานจอดรถ, ป้ายบอกสถานที่ภายในวัดและมีป่าธรรมชาติ มีสัตว์ป่า เช่น กระรอก, กระแต เป็นต้น กลุ่มวัดปฏิบัติธรรม 10 วัด มีความพร้อมทางกายภาพเช่น ห้องน้ำ, ลานจอดรถ, ป้ายบอกสถานที่ภายในวัดและป่าธรรมชาติ

4.3.4.1 ประเมินการจัดการด้านพุทธศิลป์/โบราณสถาน

1. ศาสนสถาน กลุ่มพระธาตุ 10 พระธาตุ แบ่งออกเป็น 2 กลุ่ม คือ

1) กลุ่มพระธาตุศิลปะล้านช้างจำนวน 5 พระธาตุคือ 1) พระธาตุพนม 2) พระธาตุเรณู 3) พระธาตุเชิงชุม 4) พระธาตุบังพวน 5) พระธาตุขามแก่น กล่าวได้ว่าพระธาตุเหล่านี้มีพระธาตุพนมเป็นแม่แบบในการก่อสร้างด้วย

2) พระธาตุศิลปะผสมผสานมีจำนวน 5 พระธาตุ ประกอบด้วย 1) พระธาตุเรืองรอง 2) พระมหาเจดีย์ศรีมหาโพธิ์ 3) พระมหาธาตุแก่นนครอนุสรณ์สถาน 4) พระบรมธาตุนาดัน 5) พระมหาเจดีย์ชัยมงคล โดยพระธาตุนาดันเป็นการประยุกต์ผสมผสานระหว่างรูปทรงสถูปสมัยนครจำปาศรี โบราณและลักษณะศิลปกรรมแบบทวารวดี พระธาตุเรืองรองเป็นการผสมผสานระหว่างศิลปะอีสานใต้ 4 เผ่าคือ ลาว เขมร ส่วย เยอ พระมหาธาตุแก่นนครอนุสรณ์สถาน ผสมผสานระหว่างศิลปะสมัยทวารวดีและศิลปะอินโดจีนมีรูปทรงเหมือนชาวอีสานตากแหโดยยอดพระเจดีย์

จำลองแบบมาจากพระธาตุขามแก่น ส่วนพระมหาเจดีย์ศรีมหาโพธิ์ได้รับอิทธิพลจากรูปแบบจากเจดีย์พุทธคยา ในขณะที่พระมหาเจดีย์ชัยมงคล เป็นศิลปะผสมผสานระหว่างพระธาตุพนมและพระปฐมเจดีย์

นอกจากนี้ยังพบว่าพระธาตุที่มีลักษณะผสมผสานส่วนมากสร้างในลักษณะมีพื้นที่ภายในใช้สอยได้ในรูปแบบพิพิธภัณฑ์ได้แก่พระธาตุเรืองรอง พระมหาธาตุแก่นนครอนุสรณ์สถาน พระมหาเจดีย์ชัยมงคล ส่วนพระมหาเจดีย์ศรีมหาโพธิ์มีพื้นที่ใช้สอยได้ ในจำนวนจำกัด พระธาตุเจดีย์ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีลักษณะคล้ายคลึงกันกระจายกันอยู่ทั่วภูมิภาค

2. ศาสนวัตถุ พระพุทธรูปทั่วภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีเป็นจำนวนมากแต่ที่โดดเด่นและเก่าแก่มากมีประวัติศาสตร์การสร้างที่ชัดเจนศักดิ์สิทธิ์แสดงอิทธิฤทธิ์เป็นพระพุทธรูปประจำจังหวัด

ประชาชนในจังหวัดและใกล้เคียงหรือกระทั่งประเทศเพื่อนบ้านให้ความเคารพมากที่สุดมี 2 องค์คือ พระใสที่วัดโพธิ์ชัยและพระเจ้าใหญ่อินแปลงที่วัดมหาวนารามทั้ง 2 องค์เป็นศิลปะแบบลาวปางมารวิชัย พระใสมีชื่อเสียงในเรื่องความศักดิ์สิทธิ์อิทธิฤทธิ์มีเรื่องเล่าว่ามีพระพุทธรูป 3 องค์ สร้างโดยพระธิดาทั้ง 3 องค์ของกษัตริย์ล้านช้าง เมื่อสร้างพระแล้วเสร็จได้ขนานนามพระพุทธรูปตามพระนามของพระธิดาทั้ง 3 พระองค์คือพระสุก(ชื่อของพระธิดาพระองค์โต)พระเสริม(ชื่อของพระธิดาพระองค์กลาง)พระใส (ชื่อของพระธิดาพระองค์เล็ก) สมเด็จพระบรมราชเจ้ามหาศักดิ์พลเสวยยกทัพไปปราบเวียงจันทร์แล้วได้อัญเชิญพระพุทธรูปทองคำ 3 องค์กลับเมืองไทยในขณะล่องแพข้ามแม่น้ำโขงนั้นพระสุกได้แหกแพจมลงไปในแม่น้ำโขงเป็นอันว่าพระสุกจมอยู่ใต้แม่น้ำโขงจึงเหลือพระพุทธรูปเพียง 2 รูป เมื่อขึ้นฝั่งจึงนำมาใส่เกวียน 2 เล่มเพื่อนำพระพุทธรูปไปกรุงเทพฯ แต่เกิดปาฏิหาริย์เกวียนเล่มที่บรรจุพระใสไม่ขยับเขยื้อนคนขับใช้ความพยายามจนทั้งเกวียนได้หักลงและได้นำเกวียนเล่มใหม่มาเปลี่ยนก็มีลักษณะเดิมจนกระทั่งมีการอธิษฐานบอกกล่าวให้ทราบว่าจะนำประดิษฐานอยู่วัดโพธิ์ชัย เหตุการณ์จึงดำเนินไปตามปกติส่วนพระเสริมนั้นได้ไปประดิษฐานที่วัดปทุมวนารามเขตปทุมวัน กรุงเทพฯ (ธนาคารแห่งประเทศไทยสำนักงานภาคตะวันออกเฉียงเหนือ:2552.130-131)

ตามหลักฐานทำให้ทราบว่าพระใสเป็นพระประจำพระธิดาพระองค์เล็กและได้แสดงอิทธิฤทธิ์เมื่อครั้งขึ้นจากฝั่งน้ำโขงแล้วประชาชนมีความเชื่อในด้านความศักดิ์สิทธิ์และเพื่อส่งเสริมความศักดิ์สิทธิ์ขององค์พระใส วัดมหาวนารามมีพระเจ้าใหญ่อินแปลงมีอายุกว่า 200 ปีมีความโดดเด่นในความศักดิ์สิทธิ์อิทธิปาฏิหาริย์เช่นในอดีตเมื่อชาวเมืองมีความขัดแย้งหรือไม่ไว้วางใจกันชาวเมืองก็ชวนกันมาสาบานต่อหน้าพระเจ้าใหญ่อินแปลงแน่ว่าหากว่าใครไม่ทำตามที่ได้ให้คำสัตย์สาบานไว้จะมีอันเป็นไปต่าง ๆ นานา รวมทั้งการขอพรให้ประสบความสำเร็จในหน้าที่การงาน, การสอบไล่, การสอบเข้าทำงานหรือสิ่งของสูญหายไปชาวเมืองก็มาบนบานต่อหน้าพระเจ้าใหญ่อินแปลงเมื่อชาวเมืองได้สิ่งที่ตนเองหวังแล้วจะนำดอกบัวตูมรูปเทียนมาบูชาและปิดแผ่นทองที่องค์พระเจ้าใหญ่อินแปลง (ธนาคารแห่งประเทศไทยสำนักงานภาคตะวันออกเฉียงเหนือ:2552.153)

วัดหินหมากเป้ง มีรูปปั้นของหลวงปู่เทสก์ขึ้นนิ้วมือลงแม่น้ำกล่าวได้ว่ามีความโดดเด่นประชาชนชาวหนองคายมักมาอธิษฐานขอบุตรกับรูปปั้นของหลวงปู่เทสก์ และได้บุตรตามที่ตนขอส่วนมากมักได้ลูกสาว วันเสาร์และอาทิตย์มีผู้มาปฏิบัติธรรม ที่ริมฝั่งของแม่น้ำโขงข้างวัดทางวัดปั้นของพระสุธน หันหน้าไปทางประเทศลาวและนั่งรอมโนรา ในส่วนวัดทางฝั่งลาวได้ปั้นโนราไว้บริเวณวัดหินหมากเป้ง ได้ก้อนหินเป้งเป็นแอ่งน้ำลึก เป็นเมืองบาดาลที่อาศัยของพญานาค สมัยโบราณเมื่อ พ.ศ.2521 มีบั้งไฟพญานาคขึ้นคราวละ 200 ลูก ปัจจุบันนี้(2556) มีขึ้นครั้งละ 15 ลูกงานประจำปีคือวันมรณภาพของหลวงปู่เทสก์ เทสก์รังสี

วัดที่เป็นกลุ่มพระธาตุ 10 วัด และวัดที่มีพระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์ 2 วัด คณะสงฆ์ได้จัดพิธีเฉลิมฉลองเพื่อส่งเสริมความศักดิ์สิทธิ์ของพระธาตุเจดีย์และพระพุทธรูปโดยโยงศาสนสถานและศาสนวัตถุเข้ากับพิธีกรรมทางศาสนาจัดเป็นงานมหกรรมเฉลิมฉลองประจำปีมีการร่วมมือทั้งภาครัฐ, เอกชน เพื่อเป็นสิ่งที่ดึงดูดความสนใจของนักท่องเที่ยว

สถานที่ประดิษฐานพระธาตุและพระพุทธรูปมีความเหมาะสม งดงาม สะอาด มีเจ้าหน้าที่ดูแลความสะอาด การวางดอกไม้เป็นระเบียบ วัดกลุ่มพระธาตุ 10 แห่ง และพระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์มีสิ่งอำนวยความสะดวก มีป้ายบอกทาง / ข้อแนะนำ/ ในส่วนของแผ่นพับ มีบริการเป็นบางวัด

สำหรับหนังสือประวัติวัดมีวางจำหน่าย คู่กับวัดมุงคล วัดกลุ่มพระอริยสงฆ์ทั้งหมด 8 วัด สถานที่ประดิษฐานพระอริยสงฆ์และอัฐบริวารอยู่ในเจดีย์พิพิธภัณฑสถาน มีความเหมาะสม วัดเหล่านี้มีสิ่งอำนวยความสะดวก มีป้ายบอกทาง ชื่อนำ สำหรับแผ่นพับนั้นมีเป็นบางวัด ทางวัดมีหนังสือมีวางจำหน่าย วัดมุงคลมีจำหน่ายเป็นบางวัด ทางวัดจะใช้คำว่า “บูชา” แทนคำว่าจำหน่าย รายได้จากการจำหน่ายเป็นค่าใช้จ่ายน้ำไฟภายในวัด เช่นวัดถ้ำคูหาสวรรค์ วัดป่าสุทธาวาส เป็นต้น วัดในกลุ่มปฏิบัติธรรม เน้นสถานที่เรียบง่าย สถานที่สะอาด และธรรมชาติ มีป้ายบอกทาง, ป้ายแนะนำตารางปฏิบัติธรรม, มีป้ายเตือนให้อยู่ในอารมณ์กรรมฐาน หนังสือและแผ่นพับพิมพ์แจกในกรณีมีงานสำคัญทางพระพุทธศาสนา

4.3.4.2 ประเมินการรองรับด้านสังคมและวัฒนธรรม

ชุมชนบางแห่งมีส่วนร่วมในการรองรับนักท่องเที่ยวในรูปแบบรวมกลุ่มสังคมเป็นชมรม เช่น ชุมชนคนทำเทียนวัดร่วมกับชาวบ้านแกะสลักเทียนประดิษฐ์เป็นรูปต่างๆมีลวดลายสวยงามโดยแฝงธรรมคติดเกี่ยวกับพุทธประวัติหรือทศชาติของพระพุทธเจ้า เจ้าอาวาสได้ให้การสนับสนุนอำนวยความสะดวกให้ช่างแกะสลักเทียน ซึ่งช่างแกะสลักเทียนของชุมชนวัดหนองบัวเป็นช่างที่มีชื่อเสียงและมีฝีมือระดับครู ส่งผลให้เทียนแกะสลักประเภท ก.ได้รับรางวัลชนะเลิศในการส่งเข้าประกวดทุกปี นอกจากนี้ชุมชนได้จัดขบวนแห่ต้นเทียน ขบวนพ้องรำ นำหน้ารถต้นเทียน ทางวัดเปิดโอกาสให้ประชาชนในจังหวัดและนักเรียนได้เข้าเข้าร่วมกิจกรรมเรียนรู้วิธีการแกะสลักต้นเทียน จึงเกิดมีชมรมประดิษฐ์เทียนวัดพระธาตุหนองบัว หรือ “ชมชนคนทำเทียน” นอกจากนี้ยังมีชมชนคนรักวัดชมรมนี้มีกิจกรรมถือศีล 5 ศีล 8 ช่วงในพรรษา ถือศีลอุโบสถ ในช่วงวันธรรมดาที่รับศีล 5 สวดมนต์ทำวัตร เป็นกิจกรรมที่ ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในรูปแบบคนรักวัด ส่วนใหญ่จะเป็นผู้สูงอายุ และทุกวันที่ 14 ของเดือนกลุ่มผู้สูงอายุมานัดพบพูดคุยกันและจัดกิจกรรมต่างๆร่วมกันเช่นกิจกรรมแม่ของแผ่นดิน และนอกจากนั้นวัดยังได้ร่วมกับการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยในการจัดกิจกรรม “เยือนชุมชน คนทำเทียน” ซึ่งเป็นการนำนักท่องเที่ยวและผู้สนใจไปเรียนรู้กระบวนการทำเทียน รวมถึงวิถีชีวิตและขนบธรรมเนียมประเพณีท้องถิ่นแล้ว ยังมีโอกาสได้เยี่ยมชมโบราณสถานและโบราณวัตถุที่น่าสนใจและทรงคุณค่าในแต่ละคุ้มวัด รวมถึงมีโอกาสได้จับจ่ายใช้สอยซื้อหาผลิตภัณฑ์ โอท็อป และสินค้าที่ระลึกชนิดต่างๆ ในแต่ละชุมชนอีกด้วย ด้วยเหตุนี้การจัดระบบระเบียบภายในแต่ละชุมชนเพื่อต้อนรับและอำนวยความสะดวกในด้านต่างๆ แก่ผู้มาเยือนจึงเป็น “สิ่งสำคัญและจำเป็น” สำหรับแต่ละชุมชนที่จะต้องใส่ใจ ทั้งยังนับเป็นองค์ประกอบสำคัญในการตัดสินใจเพื่อมอบรางวัลต่างๆ ให้แต่ละชุมชนเพื่อจะได้เป็น “ขวัญและกำลังใจ”

การเข้ามาวัดเพื่อเคารพสักการะสิ่งศักดิ์สิทธิ์นั้น การแต่งกายถือเป็นความอ่อนไหวทางวัฒนธรรมดังนั้น วัดได้มีป้ายเตือนแนะนำภายในวัด ข้อห้ามและข้อปฏิบัติในการเยี่ยมชม กำหนดเขตและเวลาเข้าออกชัดเจน ซึ่งอยู่ในระดับดี ถึงดีมาก โดยเฉพาะวัดที่เน้นกิจกรรมการปฏิบัติธรรมมีข้อห้ามเรื่องการแต่งกาย บางวัดมีการจำกัดพื้นที่ไม่อนุญาตสตรีเข้าไปในบริเวณที่ใกล้องค์พระธาตุหรือพระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์ของวัดนั้นๆเช่นวัดมหาวนาราม จังหวัดอุบลราชธานี เป็นต้น การห้ามรูกำเขตสังฆาวาส การวางกฎระเบียบเพื่อมิให้เกิดผลกระทบต่อสภาพแวดล้อมและวิถีชีวิต ของพระสงฆ์และชุมชนหรือวัฒนธรรมท้องถิ่น

กลุ่มวัดพระธาตุ 10 วัด กลุ่มวัดพระพุทธรูปและพระอริยสงฆ์ 10 วัด กลุ่มวัดปฏิบัติธรรม 10 วัด ไม่มีการแสดงถึงอัตลักษณ์ของชุมชนในแหล่งท่องเที่ยว ยกเว้นในกรณีช่วงเทศกาลสำคัญจึงแสดงอัตลักษณ์ท้องถิ่น

4.3.4.3 ประเมินความพร้อมด้านการให้คุณค่าทางจิตใจและปัญญาของวัดตามหลักพระพุทธศาสนา

สื่อและสัญลักษณ์ส่งเสริมการเข้าถึงคุณค่าจิตและปัญญาของกลุ่มวัดพระธาตุและวัดพระพุทธรูปวัดพระอริยสงฆ์ ค่อนข้างพร้อม เช่น ป้ายคติธรรม, ต้นไม้สอนธรรมะ, สวนหินสอนธรรม คติธรรมที่ติดไว้ตามมุมต่างๆของอาคาร, รูปปั้นนรกสวรรค์, รูปปั้นประเพณีต่างๆ, รูปปั้นประจำปีเกิดและเขียนคติธรรมคำสอนไว้ตามรูปปั้นประจำปีเกิด, รูปปั้นการแต่งกายชน 4 เผ่า, จิตรกรรมฝาผนังแสดงเรื่องราวของพระพุทธเจ้า, เรื่องพระเจ้าสิบชาติ, เรื่องพระเวสสันดร, ซีดี, หนังสือ, ห้องสมุดของวัด รวมถึงจัดวางหนังสือธรรมะให้นักท่องเที่ยวได้อ่าน เช่นวัดพระธาตุเรืองรอง วัดป่านานาชาติ วัดหนองป่าพง เป็นต้นบางวัดเปิดเสียงตามสายเช่นวัดป่าบ้านสร้างขลุ่ยเป็นต้น บางวัดมีการจัดกิจกรรมเล็กเหล่าเข้าพรรษา กิจกรรมนั่งสมาธิกรรมฐานไม่รับประทานอาหารเป็นเวลา 4-7 วัน โดยปฏิบัติตามครูบาอาจารย์ที่เคยปฏิบัติมา เช่นวัดถ้ำคูหาสวรรค์ สำหรับวัดปฏิบัติธรรมมุ่งเน้นสอนสมาธิพัฒนาจิตใจปัญญาลักษณะนามธรรม แต่มีสิ่งหนึ่งที่มีด้วยกัน ทั้ง 30 วัดคือการจัดกิจกรรมบวชนกขัมมะในเทศกาลวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา เช่นวันวิสาขบูชา การเทศน์ การสื่อสารเพื่อพัฒนาจิตใจและปัญญา มุมสงบ วัดที่เน้นการปฏิบัติธรรม และวัดสายวัดป่าครูบาอาจารย์ เช่น วัดหนองป่าพง วัดหินหมากเป้ง วัดป่าโสมพนัส วัดพิชโสภาราม เป็นต้น บางวัดยังมุ่งเน้นให้หลักธรรมคำสอนที่ค่อนข้างสมบูรณ์

นอกจากนี้ยังพบว่าวัดที่มีพระธาตุ 5 วัด มีการกระบวนการพัฒนาจิตใจและปัญญาแบบรูปธรรมที่โดดเด่นคือ 1) วัดพระธาตุพนม 2) วัดพระธาตุเรืองรอง 3) พระมหาธาตุแก่นนครอนุสรณ์สถาน 4) วัดมหาเจติยชัยมงคล 5) วัดเนรมิตวิปัสสนา

วัดเหล่านี้มีพิพิธภัณฑ์ภายในองค์พระธาตุ มีคำสอนที่เป็นจิตรกรรมฝาผนังสวยงาม เช่นวัดพระธาตุพนม มีภาพจิตรกรรมคำสอนตามรั้วล้อมรอบองค์พระธาตุ มีคติธรรมติดตามต้นไม้ มีสวนหินสอนธรรม มีมหาวิทยาลัยสงฆ์อยู่ภายในวัด ยกตัวอย่างความพร้อมในการให้คุณค่าทางด้านจิตใจ ดังนี้ พระมหาธาตุแก่นนครอนุสรณ์สถานมีทั้งหมด 9 ชั้น แต่ละชั้นมีภาพให้ชม

ชั้นที่ 1 ได้ความรู้เรื่องประวัติเมืองขอนแก่น เริ่มตั้งแต่สร้างเมืองจนกระทั่งปัจจุบัน มีภาพนิทานพื้นบ้านเรื่องจำปาสดัน

ชั้นที่ 2 มีภาพนิทานสังสินไซ และการสอนเรื่องชะล่า(สิ่งต้องห้าม) ทั้งหมด 32 ภาพ

ชั้นที่ 3 ภาพนิทานเรื่องนางผมหมอม เรื่องพระเวสสันดรแต่งกายด้วยเสื้อผ้าพื้นเมืองอีสาน

ชั้นที่ 4 หอปฏิบัติธรรม มีภาพเขียนพระประจำวันเกิด

ชั้นที่ 5 หอพิพิธภัณฑ์ ชั้นที่ 6 หออุปชฌายาจารย์

ชั้นที่ 7 หอพระอรหันต์

ชั้นที่ 8 หอพระธรรม

ชั้นที่ 9 หอพระพุทธ เป็นที่ประดิษฐานพระบรมสารีริกธาตุและจุดชมวิวเมืองขอนแก่น

พระธาตุเรืองรอง มีกระบวนการส่งเสริมการเรียนรู้แก่ชุมชนคือ การเรียนรู้ผ่านพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านโดยมีการนำเสนอวิถีชีวิตชนพื้นเมืองเผ่าต่างๆ เช่น เผ่าลาว เผ่าเขมร เผ่าเยอ เผ่าส่วย การสร้างโบสถ์ของวัดนี้ไม่เหมือนทั่วไป การสร้างแฝงไปด้วยคำสอน ต้องการที่จะสอนประชาชนท้องถิ่นไม่ให้ลืมอาชีพเดิมของตน เรียกโบสถ์นี้ว่า โบสถ์เทียมเกวียนมีรูปปั้นวัวคู่ตัวใหญ่เทียมเกวียนขนาดใหญ่ หุ่นแสดงวัฒนธรรม เช่นหุ่นเด็กนักเรียนแสดงความเคารพผู้ปกครอง หุ่นจำลองวิถีการดำเนินชีวิตของคนพื้นเมืองในสมัยอดีต จำลองปูนปั้นปริศนาธรรม ปูนปั้นประเพณีวัฒนธรรมท้องถิ่น บนฝาผนังมีจิตรกรรมเล่าเรื่องพุทธประวัติ ภาพสัตว์มงคลต่างๆ ปูนปั้นประเพณีบั้งไฟ ปูนปั้นพิธีกรรมต่างๆ เช่นพิธีฟั่งธรรมเป็นต้น แสดงเครื่องมือเครื่องใช้ เครื่องปั้นดินเผา ถ้วยชามเครื่องดักสัตว์ อาวุธต่างๆ อุปกรณ์เลี้ยงไหม เตารีดโบราณ แผ่นเสียง หนังสือเก่า แสดงอุปกรณ์ในการทำประมง ภาพจิตรกรรมฝาผนังเป็นภาพเขียนเล่าเรื่องถึงสถานที่ท่องเที่ยวสำคัญของจังหวัด ภาพเล่าเรื่องเหตุการณ์ประวัติศาสตร์ เช่น ภาพพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถ ภาพพระบรมโอรสาธิราชสยามมกุฎราชกุมาร เคยเสด็จจังหวัดศรีสะเกษ ภาพการนำหลักธรรมมาสื่อโดยภาพจิตรกรรมฝาผนัง นอกจากนั้นยังมีการสอนสวดมนต์ให้แก่ประชาชนในถิ่นนั้น วัดนี้มีความพิเศษคือการสร้างเจดีย์ และสิ่งก่อสร้างอื่นๆไม่มีสถาปนิกออกแบบ เจ้าอาวาสเป็นผู้ออกแบบโครงสร้างการก่อสร้างทั้งหมดและร่วมเป็นคณงานก่อสร้างด้วย พระธาตุแห่งนี้มีทั้งหมด 6 ชั้น

ชั้นที่ 1 เป็นชั้นที่แสดงนิทรรศการนิทานพื้นบ้าน ความเป็นมาของฮีต 12 คอง 14

ชั้นที่ 2 พิพิธภัณฑ์พื้นบ้านสี่เผ่าไทย

ชั้นที่ 3 แสดงวัตถุโบราณ,เครื่องมือในการดำรงชีวิตของชาวบ้านในอดีต

ชั้นที่ 4 เป็นจุดพักผ่อน และประดิษฐานพระพุทธรูปสำคัญ

ชั้นที่ 5 ปฏิบัติธรรม ทำสมาธิ

ชั้นที่ 6 ที่บรรจุพระบรมเกศาธาตุ

วัดเนรมิตวิปัสสนา มีกระบวนการส่งเสริมการเรียนรู้ ผ่านจิตรกรรมฝาผนัง โดยภายในพระอุโบสถมีภาพสื่อธรรมะ ประกอบด้วยภาพเล่าเรื่องพระเจ้าสิบชาติ ภาพพระพุทธรูปเจ้าก่อนตรัสรู้เริ่มตั้งแต่ในชาติที่เป็นเทพบุตรก่อนลงมาเกิดเป็นเจ้าชายสิทธัตถะ ภาพนั่งเข้าฌานใต้ต้นไม้ ภาพแต่งงาน ภาพเห็นท้าวชู้ตทั้ง 4 ภาพไปดูพระนางยโสธราและเจ้าชายราหุล ภาพออกบวช ภาพเขียนที่ใช้เนื้อที่มากที่สุดคือภาพผจญมาร ภาพเล่าเรื่องหลังจากตรัสรู้ แสดงธรรม และปรีณิพพาน ภาพเล่าเรื่องเหตุการณ์คัมภีร์ธรรมบท บันทึกประวัติของวัดไว้ที่แผ่นหินแกรนิต จัดอบรมค่ายพุทธบุตรให้นักเรียนในอำเภอด่านซ้าย อบรมกรรมฐานให้แก่ประชาชนที่สนใจ จัดพิมพ์หนังสือสวดมนต์แจกเนื่องในงานครบรอบวันเกิดและวันมรณภาพของอดีตเจ้าอาวาส

กล่าวได้ว่าการสอนธรรมะของพระสงฆ์ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ส่วนมากสอนผ่านสถาปัตยกรรม จิตรกรรม ปติมากรรม นำเรื่องราวเกี่ยวกับการประสูติ การตรัสรู้ การแสดงธรรม และปรีณิพพานของพระพุทธรูปเจ้า มาผูกติดกับพระเจดีย์ ภาพเขียน และ รูปปั้น ที่เป็นรูปเคารพในทางพระพุทธศาสนา เหตุการณ์ต่างๆเกี่ยวกับพระพุทธรูปเจ้าโดยผ่าน สถาปัตยกรรม จิตรกรรม และปติมากรรม ถือว่าเป็นปรากฏการณ์ที่เป็นอมตะได้กลายเป็นเรื่องเหนือกาลเวลา สืบทอดต่อกันมาอย่างไม่รู้จบ ทำให้เรื่องราวทางพุทธประวัติมีมิติที่เข้าถึงได้ง่าย พระธาตุเจดีย์ เป็นสัญลักษณ์ให้ระลึกพระพุทธรูปเจ้าโดยผูกติดกับตำนาน เช่นพระธาตุพนม พระธาตุเชิงชุม พระธาตุทั้งสองได้มีเหตุการณ์ที่

เกี่ยวเนื่องกับพระพุทธเจ้า การสร้างพระธาตุเจดีย์ได้ถูกออกแบบให้สามารถอธิบายความหมายเกี่ยวกับธรรมะได้ ธรรมะเกี่ยวเนื่องกับองค์พระธาตุเจดีย์คือ มรรคมรรค 8 อริยสัจ 4 โลกุตระธรรม 9 (มรรค 4 ผล 4 นิพพาน 1) โดยทำปล้องโชนให้มี 8 ชั้น หรือ 9 ชั้นบ้าง สอนเรื่องสังสารวัฏ การเวียนว่ายตายเกิดจากภพภูมิต่างๆในพระพุทธศาสนา ไปยังอีกภพภูมิหนึ่ง โดยการสร้างพระธาตุเจดีย์ให้สื่อถึงภูมิชั้นต่างๆสิ่งที่บรรจุอยู่ในพระธาตุทำหน้าที่เป็นศรัทธา นำความมีชีวิตมาสู่สิ่งก่อสร้างคือพระธาตุเจดีย์ การสร้างพระธาตุเจดีย์เพื่อที่จะให้พุทธบริษัทได้ตระหนักถึงธรรมะของพระพุทธเจ้า การสอนศาสนาตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบันส่วนมากอาศัยระบบสัญลักษณ์ผ่านภาษาเขียนและภาษาเทศนา การสร้างวิหาร เจดีย์ รูปปั้น พระพุทธรูป เป็นสื่อสอนธรรมะ การสร้างวิหาร เจดีย์ พระพุทธรูปเป็นสื่อสอนธรรมะกล่าวได้ว่าสร้างแรงศรัทธาได้ดี กว่าสัญลักษณ์ทางภาษา

การเดินทางมาไหว้พระธาตุ ไหว้พระพุทธรูปคู่บ้านพระอริยสงฆ์คูเมืองและการปฏิบัติธรรมของประชาชนก่อให้เกิดการอนุรักษ์ จึงนำไปสู่การสร้างพิพิธภัณฑ์ เพื่อรวบรวมวัตถุโบราณสิ่งที่มีค่าเพื่อเป็นสื่อการเรียนการสอนให้ความรู้ในด้านประวัติศาสตร์ของชุมชนนั้นๆตลอดถึงบันทึกเหตุการณ์สำคัญที่เกิดขึ้นในสมัยอดีต กล่าวได้ว่าพิพิธภัณฑ์เป็นการเล่าเรื่องราวในอดีตได้อย่างชัดเจน อันจะนำมาซึ่งความหวงแหนและความภาคภูมิใจของประชาชนชาวไทย ก่อให้เกิดศูนย์วัฒนธรรม ศูนย์ปฏิบัติธรรม และการสร้างเครือข่ายกับหน่วยงานต่างๆก่อให้เกิดการพัฒนาในด้านต่างๆ เนื่องจากวัดพระธาตุพนมมรรควิหารมีโบราณวัตถุทั้งรูปธรรมและนามธรรมจำนวนมาก ทางวัดจึงได้ก่อสร้างอาคารพิพิธภัณฑ์มีชื่อว่าศูนย์ศิลปวัฒนธรรมรัตนโมลีศรีโคตรบูร เพื่อเก็บรวบรวมพระพุทธรูปเก่าแก่ รูปเหรียญสำคัญต่างๆ เพชร นิล ทองคำ สิ่งมีค่าอันเนื่องจากองค์พระธาตุพนม ศิลปะพื้นบ้าน ตลอดจนวัฒนธรรมท้องถิ่น บันทึกฮิต 12 คลอง 14 เป็นลายลักษณ์อักษรที่ฝาผนังของอาคาร ส่วนวัดที่มีรูปเหมือนของพระอริยสงฆ์ได้จัดทำพิพิธภัณฑ์รวบรวมเฉพาะประวัติและเครื่องใช้ของพระอริยสงฆ์เท่านั้น โดยภาพรวมแล้ววัดกลุ่มพระธาตุมีความโดดเด่นในการให้ความรู้แก่ประชาชนทุกระดับ

4.3.4.4 ประเมินด้านการส่งเสริมเศรษฐกิจชุมชนและการพัฒนาสังคม

เส้นทางไหว้ตำนานองค์พระธาตุ เส้นทางไหว้พระพุทธรูปและพระอริยสงฆ์มีส่วนช่วยส่งเสริมวัด เศรษฐกิจชุมชน ส่งเสริมแรงงานในท้องถิ่น บางวัดไม่เก็บค่าเช่าจากผู้ประกอบการค้าเช่นวัดโพธิ์ชัย จังหวัดหนองคาย นอกนั้นเก็บค่าเช่าในราคาที่ต่ำ เช่นวัดมหาวนาราม ส่วนวัดปฏิบัติธรรมไม่มีความชัดเจนในการส่งเสริม กลุ่มวัดพระธาตุ วัดพระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์และวัดอริยสงฆ์ มีความใกล้ชิดกับชุมชน พบว่าวัดบางแห่งได้บำเพ็ญสาธารณประโยชน์ เช่น สร้างโรงเรียน สร้างโรงพยาบาล ศูนย์อนามัย ป้อมตำรวจ มอบทุนให้นักเรียน นักศึกษา มีส่วนในการบริหารจัดการช่วยเหลือประชาชนในท้องถิ่น เช่นวัดพระธาตุพนม วัดโพธิ์ชัย วัดธาตุเรณู วัดพระธาตุเรืองรอง วัดพระธาตุเชิงชุม วัดหนองแวง(พระมหาธาตุแก่นนคร) วัดเนรมิตวิปัสสนา วัดโสมพนัส เป็นต้น วัดป่าสายปฏิบัติธรรมมีการบำเพ็ญสาธารณประโยชน์น้อย

4.3.4.5 ประเมินด้านการมีส่วนร่วมของชุมชน

จากการศึกษาพบว่า ชุมชนมีบทบาทค่อนข้างมากในวัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีนักท่องเที่ยวจำนวนมาก เช่นวัดที่มีพระธาตุและพระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์ ชุมชนมีส่วนร่วมกำหนดแผนการจัดงาน ร่วมจัดงาน ร่วมในการจัดเก็บรายได้ของวัด บางวัดมีคณะกรรมการบริหารจัดการพระธาตุอย่างเข้มแข็ง เช่นพระบรมธาตุนาตุน มีคณะกรรมการ2ชุดคือ

ชุดที่1.คณะกรรมการบริหารกองทุนพัฒนาและอนุรักษ์พระบรมธาตุนาตุน มีทั้งหมด 9 คน ใน 9 คนมีพระ 1 รูปคือพระโสภณเจติยาภิรักษ์(เจ้าอาวาสวัดพระธาตุนาตุน) อีก 8 คนเป็นคฤหัสถ์

ชุดที่ 2. คณะกรรมการกองทุนพัฒนาและอนุรักษ์พระบรมธาตุนาตุนมี 29 คน ใน29 คนมีพระ 1 รูป คณะกรรมการทั้ง 2 ชุด คัดเลือกจากคณะสงฆ์ ข้าราชการ ตำรวจ ครู หน่วยงานรัฐวิสาหกิจองค์การปกครองส่วนท้องถิ่นกำนันผู้ใหญ่บ้านพ่อค้า ประชาชน บางวัดมีชุมชนคนรักวัด เช่นวัดพระธาตุหนองบัวมีกลุ่มผู้สูงอายุมาร่วมกันจัดกิจกรรมร่วมกับทางวัดเช่นกิจกรรมวันรักแม่ กิจกรรมพาเที่ยวชมชุมชนคนทำเทียนหรือแม้แต่การชักชวนกลุ่มสมาชิกไปร่วมทำบุญตามวัดต่างๆ เป็นการสร้างความความยั่งยืนในแหล่งท่องเที่ยวให้เกิดขึ้น ในขณะที่บางวัดมีความขัดแย้งกับกรรมการวัดในเรื่องทรัพย์สินของวัด บางวัดมีปัญหาในตัวเองคือการจัดการดูแลความสะอาดเรียบร้อย และปัญหาเกี่ยวกับการประสานงานและทำความเข้าใจระหว่างวัดกับหน่วยงานที่กำกับดูแลโบราณสถานโบราณวัตถุภายในวัด ทำให้แหล่งท่องเที่ยวภายในวัดถูกปล่อยปละละเลย ในส่วนวัดปฏิบัติธรรมชุมชนมีส่วนร่วมค่อนข้างน้อย

4.3.4.6 ประเมินด้านกระบวนการพัฒนาจิตใจและปัญญาของวัด

กระบวนการพัฒนาจิตใจและปัญญาของวัดทั้ง 30 วัด อยู่ในกรอบไตรสิกขาคือศีล สมาธิ และปัญญา ถึงแม้วัดในภาคตะวันออกเฉียงเหนือจะมีความหลากหลายตามลักษณะและเป้าหมายของวัดแต่กิจกรรมหนึ่งซึ่งแต่ละวัดดำเนินการกันอยู่เสมอคือการอบรมธรรมสั่งสอนพุทธศาสนิกชนให้รักษาศีลฝึกปฏิบัติสมาธิเพื่อให้เกิดปัญญา การจัดกิจกรรมตามโอกาสวันสำคัญทางพระพุทธศาสนาซึ่งในแต่ละวัดก็จะมีคามถี่ในการจัดกิจกรรมแตกต่างกันไปบางวัดใช้กระบวนการทางธรรมชาติคือ ความเรียบง่ายสงบความร่มเย็นเป็นพื้นที่สำหรับให้นักท่องเที่ยวมาศึกษาและปฏิบัติธรรมโดยศึกษารูปแบบวิถีชีวิตแห่งความเรียบง่ายจัดมุมหนังสือธรรมะรวมทั้งสภาพแวดล้อมที่เรียบง่ายเป็นกระบวนการพัฒนาจิตใจที่หลายวัดดำเนินการโดยเฉพาะ วัดป่าสายครูบาอาจารย์อาจจะไม่ค่อยได้เทศน์สอนหรือบรรยายให้ความรู้บ่อยครั้งนักแต่มุ่งเน้นการปฏิบัติให้ดูเป็นตัวอย่างเช่นวัดหนองป่าพงมีธรรมะติดตามต้นไม้เป็นหัวข้อธรรมที่หลวงปู่ชาเทศน์สอนไว้พระสงฆ์ในวัดได้นำมาเขียนสื่อธรรมติดไว้ตามต้นไม้ มีตารางอบรมธรรมะประจำวันแบ่งเป็น 3 ช่วงคือเช้าเริ่มสัณฐานระฆังเวลา 03.00 นาฬิกาสวดมนต์เวลา 03.15 หลังจากนั้นเจริญจิตภาวนาฉันอาหารรับโอวาทจากอาจารย์ทำความสะอาดวัด ส่วนช่วงบ่ายเริ่มเวลา 13.00 เจริญจิตภาวนาทำกิจวัตรฉันน้ำปานะกิจธุระส่วนตัวช่วงเย็น เริ่มเวลา 18.00 น .สวดมนต์ เจริญจิตภาวนา เวลา 20.30. นาฬิกา กลับที่พัก

อนึ่งคำสอนของหลวงปู่ชาสุภัทโท(พระโพธิญาณเถร) ที่ออกเป็นกฎให้ลูกศิษย์ยึดถือปฏิบัติคือ“ 1.ทุกคนเสมอภาค 2.อ่อนน้อมถ่อมตัว 3.เรียบง่ายและสมถะ 4.ซื่อสัตย์ 5.ชัดเจน 6.ตรงไปตรงมา ”วัดป่านานาชาติเป็นวัดสาขาที่ 19 ของวัดหนองป่าพง รับเฉพาะชาวต่างชาติ วัดนี้

ไม่ใช่ของใครผู้ใดผู้หนึ่งแต่เป็นวัดที่องค์กรของหลวงปู่ชา สุภัทโท ตั้งขึ้น เจ้าอาวาสของวัดป่านานาชาติ มีวาระดำรงตำแหน่ง 5 หรือ 6 ปี มีการสับเปลี่ยนหมุนเวียนให้พระต่างชาติรูปอื่นขึ้นดำรงตำแหน่ง และเน้นการปฏิบัติตามอาจารย์ชาฉันข้าวมื้อเดียว อบรมระเบียบวินัยแก่พระภิกษุสามเณรและปะขาว วันละ 10 นาที พระภิกษุสามเณรและแม่ชีที่มาจากวัดอื่นพักอาศัยได้ครั้งละ 3 เดือนเท่านั้น สำหรับคฤหัสถ์ผู้ชายถ้าอยู่เกิน 3 เดือนต้องบวชเป็นปะขาว และผู้ที่บวชเป็นพระต้องปฏิบัติตนเป็นปะขาวเป็นเวลา 1 ปีจึงจะอนุญาตให้บวช ในปีนี้ (พ.ศ.2556) มีพระ 10 รูป สามเณร 4 รูป ปะขาว 15 คน ส่วนมากมาจากเยอรมัน, แคนาดา, อังกฤษ, สหรัฐอเมริกา, โปแลนด์, ไอร์แลนด์, ออสเตรเลีย, ญี่ปุ่น, ศรีลังกา, มาเลเซีย, อินโดนีเซีย, ฟิลิปปินส์, ไต้หวัน, เป็นต้น ดูเหมือนว่าสภาพป่าที่สมบูรณ์จะเป็นสื่อสอนธรรมะด้านความสงบได้อย่างดีประกอบกับสื่อการสอนธรรมะภาคภาษาอังกฤษติดตามต้นไม้อยู่ในระดับสายตาจากการสังเกตพบว่า คำสอนสายวัดป่าส่วนมากเกี่ยวกับการเจริญจิตภาวนาให้สำรวมกาย วาจา ใจ ในขณะที่วัดที่มีพระธาตุเจดีย์และมีพระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์เน้นการสอนเรื่องการให้ทานการรักษาศีลเพื่อใช้ในการดำเนินชีวิตในปัจจุบันเนื่องจากกิจกรรมหลากหลาย ดังนั้นกระบวนการพัฒนาจิตจึงมีความหลากหลายเช่นเดียวกันยกตัวอย่างเช่น การเทศน์ บรรยาย อบรม การจัดโครงการปฏิบัติธรรมทั้งในและนอกสถานที่และยังมีการปฏิบัติให้เห็นเป็นตัวอย่าง สำหรับวัดที่มีสถาปัตยกรรมเชิงพุทธศิลป์นั้น แม้พื้นที่อาจจะคับแคบแต่ทางวัดก็มีการจัดมุมสวนหย่อมปลูกไม้ดอกไม้ประดับประยุกต์เป็นพื้นที่ในการอบรม ฝึกปฏิบัติธรรมมีความสะดวกในการเข้าถึงของชุมชนรวมถึงมีอาคารสถานที่เพียงพอต่อจำนวนนักท่องเที่ยวดังนั้นทุกวัดล้วนมีกระบวนการในการพัฒนาจิตในรูปแบบของแต่ละวัดตามวัตถุประสงค์ของวัด

ตารางที่ 4.3.2 สรุปผลการประเมินทรัพยากรการท่องเที่ยว

ประเด็นการประเมิน	การประเมินทรัพยากรการท่องเที่ยว
	บทสรุปการประเมิน
1. ประเมินการจัดการด้านพุทธศิลป์/โบราณสถาน	1) ศิลปะล้านช้าง 5 พระธาตุ คือ 1.พระธาตุพนม 2. พระธาตุเรณู 3. พระธาตุเชิงชุม 4.พระธาตุบังพวน 5.พระธาตุขามแก่น 2) ศิลปะผสมผสาน 5 พระธาตุ คือ 1.พระธาตุเรืองรอง 2.พระมหาเจดีย์ศรีมหาโพธิ์ 3.พระมหาธาตุขามแก่นนครอนุสรณ์สถาน 4. พระบรมธาตุนาคุณ 5.พระมหาเจดีย์ชัยมงคล 3) พระธาตุเจดีย์ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีลักษณะคล้ายคลึงกันกระจายกันอยู่ทั่วภูมิภาค 4) พระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์ เป็นศิลปะแบบลาวปางมารวิชัย 5) เจดีย์พิพิธภัณฑ์พระอริยสงฆ์ศิลป์อีสาน
2. ประเมินการรองรับด้านสังคมและวัฒนธรรม	1.จัดตั้งชมรมเพื่อคงไว้ซึ่งงานฝีมือเช่น ชมรมคนทำเทียน ชมรมคนรักวัด การฟ้อนรำบูชาพระธาตุ ดนตรีตามวัฒนธรรมท้องถิ่น 2. วัดติดป้ายรณรงค์การแต่งกายเข้าวัด 3.วัดที่เป็นวัดปฏิบัติไม่ได้มีการแสดงออกในเรื่องวัฒนธรรม แต่จะ

	มีเอกลักษณ์คือ เจียบ สงบ มุ่งการปฏิบัติธรรม
3.ประเมินความพร้อมด้านการให้คุณค่าทางจิตใจและปัญหาของวัดตามหลักพระพุทธศาสนา	1. แต่ละวัดมีความเหมือนกันในด้านการติดคติดธรรมตามจุดในระดับสายตาเพื่อเป็นการสอนธรรมะ 2. การประยุกต์สิ่งต่างๆ ในการสอนธรรมะ เช่นสวนหินสอนธรรม, รูปปั้นนรกสวรรค์, หรือภาพประเพณีอันงดงาม, ภาพวาดจิตรกรรมฝาผนังเรื่องราวต่างๆ สื่อธรรมะผ่านสถาปัตยกรรม เช่นโบสถ์ วิหาร เจดีย์ 3. มีห้องสมุดภายในวัดเพื่อบริการประชาชน 4. การสร้างพิพิธภัณฑ์ภายในวัดเพื่อเป็นเครื่องเตือนสติให้ระลึกถึงความดีและระลึกถึงถิ่นกำเนิดเดิม
4.ประเมินด้านการส่งเสริมเศรษฐกิจชุมชนและการพัฒนาสังคม	1. กระจายรายได้สู่ชุมชน ส่งเสริมชุมชนค้าขายภายในวัด 2. กระจายรายได้แก่ชุมชนในรูปแบบการสร้างอาคารเรียน สถานีตำรวจโรงพยาบาล อนามัย และมอบทุนการศึกษา
5.ประเมินด้านการมีส่วนร่วมของชุมชน	1. ชาวบ้านมีส่วนในการขับเคลื่อนการจัดกิจกรรมภายในวัด 2.การประสานความร่วมมือระหว่าง บ้าน วัด โรงเรียน และองค์กรภาครัฐบาลในการจัดกิจกรรมวันสำคัญเช่น วันแม่แห่งชาติ วันพ่อแห่งชาติ
6.ประเมินด้านกระบวนการพัฒนาจิตใจและปัญญาของวัด	1.จัดกิจกรรมวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา เทศนาสอนประชาชนเกี่ยวกับเรื่องศีล และปฏิบัติธรรม 2. การจัดมุมหนังสือในบรรยากาศที่เงียบสงบเหมาะแก่การแสวงหาความรู้ 3. คำสอนธรรมะตามต้นไม้อันเป็นหลักคำสอนที่โดดเด่นและลึกซึ้ง 4. การจัดกิจกรรมบวชนกขัมมะ ศึกษาธรรมะ

4.3.5 แนวทางการส่งเสริมการท่องเที่ยววัดในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

หน่วยงานที่ส่งเสริมการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาประกอบด้วยการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยสำนักงานจังหวัด สำนักงานท่องเที่ยวและกีฬาจังหวัด กรมศิลปากร วัฒนธรรมจังหวัด วัฒนธรรมอำเภอ องค์การบริหารส่วนตำบล ผู้ประกอบการธุรกิจการท่องเที่ยว อุตสาหกรรมการท่องเที่ยวและสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัด องค์กรเหล่านี้ต่างให้ความสำคัญในการจัดการการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาโดยมีรายละเอียดปลีกย่อยแตกต่างกันดังนี้

ภาคตะวันออกเฉียงเหนือเป็นภูมิภาคหนึ่งที่มีพื้นที่อาณาบริเวณกว้างใหญ่กว่าภูมิภาคอื่น ปัจจุบันครอบคลุม 20 จังหวัด มีแหล่งท่องเที่ยวที่น่าสนใจไม่แพ้ภาคใดๆ ของประเทศไทย ทั้งในด้านของแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ แหล่งท่องเที่ยวทางศิลปวัฒนธรรมและอุทยานธรรมอันงดงาม แหล่งท่องเที่ยวทางด้านศาสนาและการท่องเที่ยวเชิงวิถีชีวิต องค์การบริหารส่วนท้องถิ่นได้ให้การส่งเสริมการท่องเที่ยว การพัฒนาการท่องเที่ยวโดยถือเป็นหน้าที่ของทุกคน บุคลากรให้การท่องเที่ยวยั่งยืน กรมศิลปากรมีส่วนในการส่งเสริมการท่องเที่ยววัด พระธาตุ ศิลปวัฒนธรรมทาง

พระพุทธศาสนาที่เป็นแหล่งโบราณสถานทั้งที่ขึ้นทะเบียนและไม่ได้ขึ้นทะเบียน โบราณสถานจะได้รับการปกป้องคุ้มครองจากพระราชบัญญัติโบราณสถานโบราณวัตถุ พ.ศ. 2504

ควรส่งเสริมให้มีหลักสูตรอบรมเกี่ยวกับการท่องเที่ยวให้แก่พระสงฆ์โดยเป็นหลักสูตร 1 วันเพื่อให้พระสงฆ์มีความรู้ในเรื่องการบริหารจัดการการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาอย่างยั่งยืน ส่งเสริมให้มีงานนมัสการพระธาตุและปฏิบัติธรรมโดยไม่ต้องมีพรหมสมโภชโดยให้ชื่อโครงการว่า “ไหว้พระธาตุพบพระธรรมยามค่ำคืน” ควรจัดในช่วงใดช่วงหนึ่ง ในวันขึ้น 15 ค่ำ เพื่อให้ประชาชนที่ต้องการความสงบได้พบธรรมะ สิ่งที่เปลี่ยนแปลงตามมาก็คือประชาชนที่มาท่องเที่ยวเส้นทางบุญจะได้ปฏิบัติธรรมเป็นการเข้าสู่เส้นทางธรรมเพื่อเป็นชาวพุทธมาฆะนุ่งขาวห่มขาวปฏิบัติธรรม ควรส่งเสริมให้มีพระสุปฏิปันโนผู้ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบคู่กับองค์พระธาตุ เพราะพระธาตุเป็นเพียงวัตถุไม่สามารถที่จะให้ศีลให้พรและให้คำปรึกษาได้ ตรงกันข้ามกับพระสุปฏิปันโน ที่สามารถให้คำปรึกษาได้ บุคคลากรท้องถิ่นมีความชัดเจนในการดูแลวัด โรงเรียน ชุมชน ทั้ง 3 ส่วนนี้ไม่สามารถแยกจากกันได้ โดยเข้าไปสนับสนุนดูแลสถานที่ท่องเที่ยวในท้องถิ่น ประชาชนในท้องถิ่นควรมีส่วนร่วมในการต้อนรับที่ต้อนรับจะนำไปสู่การท่องเที่ยวที่ยั่งยืน

การท่องเที่ยวได้ถูกกำหนดไว้ในยุทธศาสตร์ของจังหวัดทุกจังหวัด ในส่วนของจังหวัดนครพนมมีการส่งเสริมการท่องเที่ยวแบบธรรมนิเวศ เพราะมีพระธาตุทั้ง 7 พระธาตุ นักท่องเที่ยวมาไหว้พระธาตุในวันสุดท้ายคือวันพระธาตุบังพวนไม่ต้องลงทุนโฆษณาหรือประชาสัมพันธ์เมื่อถึงงานเทศกาลมีประชาชนมาเป็นจำนวนมาก เป็นเพราะพระธาตุแห่งนั้นมีตำนานที่เล่าขานไว้ ถึงกับมีประโยคคำกล่าวที่ว่า “ถ้าได้มาไหว้พระธาตุพนมคงนอนตายตาหลับ” ประชาชนที่เดินทางมานมัสการองค์พระธาตุ มักจะนอนค้างแรมตามระเบียบวิหารคดขององค์พระธาตุ

วัดได้นำรายได้จากการท่องเที่ยวนั้นมาปรับปรุงวัดให้เป็นสถานที่สวยงาม หน่วยงานที่เกี่ยวกับการท่องเที่ยวเช่นการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย สำนักงานส่วนภูมิภาคท่องเที่ยวและกีฬาจังหวัด, เทศบาล, องค์การบริหารส่วนตำบล, วัฒนธรรมจังหวัด วัฒนธรรมอำเภอ ควรให้การสนับสนุนปรับเปลี่ยนพฤติกรรมการเข้าวัดจากด้านลบเป็นด้านบวก ควรให้ความสำคัญในการประชาสัมพันธ์แหล่งท่องเที่ยวที่เกี่ยวกับวัด ควรมีหลักสูตรการท่องเที่ยวในโรงเรียนเพราะหลักสูตรการท่องเที่ยวจะสร้างความเข้าใจในชุมชนเป็นการรักษาภูมิปัญญาท้องถิ่นศาสนากับวัฒนธรรมควรมานำรวมกันอันจะทำให้ชุมชนในท้องถิ่นได้ประโยชน์ วัดที่จัดงานสมโภชพระธาตุทุกวัดควรเปลี่ยนจากการมีพรหมสมโภชยามค่ำคืน เป็นการนั่งปฏิบัติธรรมนุ่งขาวห่มขาว และควรส่งเสริมให้พระธาตุพนมเป็นสถานที่แสวงบุญ เป็นจุดศูนย์กลางของพระพุทธศาสนาเหมือนนครเมกะประเทศชาดูดีอาระเบีย ควรเพิ่มเครื่องหมายที่ลานหน้าพระธาตุให้เป็นจุดอธิษฐานหันหน้าเข้าหาองค์พระธาตุ ในงานนมัสการไหว้พระธาตุแต่ละแห่งควรเพิ่มกิจกรรมปฏิบัติธรรม

ควรสร้างตลาดอินโดจีนบริเวณด้านหน้าประตูทางเข้าวัดพระธาตุพนม พร้อมทั้งสร้างตำนานเส้นทาง เช่น “เมื่อเดินไปที่ซุ้มประตูโขง คุณจะพบเนื้อคู่ เพราะที่ซุ้มประตูนั้นมีเจ้าแม่สองนาง และนำเสนอข้อมูลว่าเจ้าแม่สองนางคือใคร เจ้าแม่องค์ที่ 1 เป็นผู้ให้กำเนิดบุตร องค์ที่ 2 นี้เป็นผู้ให้ความร้าย เดินต่อไปจะพบตลาดอินโดจีน” ถ้าเป็นลักษณะนี้ชุมชนจะได้ประโยชน์ สิ่งที่มาคือการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาเจริญรุ่งเรือง ยั่งยืน ควรจัดพระสงฆ์เป็นผู้นำในการปฏิบัติธรรมในสถานที่ ที่นักท่องเที่ยวเข้าเยี่ยมชม ควรกระตุ้นให้ท้องถิ่นออกมาท่องเที่ยวและทำกิจกรรมทาง

พระพุทธศาสนา สร้างความตระหนัก สร้างจิตสำนึกให้แก่บุคคลในท้องถิ่น เน้นความสะอาดของสถานที่ เน้นกิจกรรมที่ทำให้จิตบริสุทธิ์ เมื่อนักท่องเที่ยวเข้ามาในวัดแล้ว ต้องเน้นกาย ใจ และ อารมณ์สะอาดบริสุทธิ์ เมื่อนักท่องเที่ยวมีกายใจอารมณ์สะอาดแล้ว การท่องเที่ยวจึงจะยั่งยืน หรือ ควรสร้างโบราณสถานทางศาสนา สิ่งดึงดูดที่จะทำให้นักท่องเที่ยวเข้ามาเที่ยวในวัด มี 3 อย่างดังนี้

1.สถานที่ประวัติศาสตร์คือวัดเก่าแก่ที่มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์ ศิลปวัฒนธรรมเก่าแก่

2. สถานที่แปลกและสวยงาม มีพระใหญ่ ศาลาสร้างอิงวรรณคดีทางพระพุทธศาสนา

3.บุคคล คือ พระสงฆ์ที่อยู่ในวัดน่าเลื่อมใสศรัทธา หรือมีความเชี่ยวชาญในการรักษาโรค การท่องเที่ยวและกีฬาจังหวัดได้เสนอแนะการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวโดยตรง ไม่ผ่านจังหวัด มี 2 ช่องทาง ดังนี้

1) ขอดirectไปที่กรมการท่องเที่ยวแจ้งวัตถุประสงค์ที่จะพัฒนาแต่ต้องมั่นใจว่าแหล่งท่องเที่ยวที่ต้องการมีองค์ประกอบครบ เมื่อพัฒนาแล้วไม่ล้มไม่หยุดซังก

2) ขอไปที่กองทุนส่งเสริมการท่องเที่ยวที่กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬาแบ่งออกเป็น 2 ส่วนคือ

(1) ให้เปล่า เช่นต้องการสร้างศูนย์ข้อมูลการท่องเที่ยวของวัดพระธาตุพนมต้องมีแบบแปลนรายละเอียด งบประมาณ

(2) ถ้าไม่ให้เปล่า ใช้วิธียืมจากกองทุนแล้วนำมาก่อสร้าง

การพัฒนาการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาต้องมองข้ามปัญหาและอุปสรรค ควรส่งเสริมให้มีร้านอาหารใหญ่ ส่งเสริมกิจกรรมการท่องเที่ยวทางพุทธศาสนาให้มีความต่อเนื่องควรส่งเสริมสินค้าโอท็อป ของที่ระลึก

ในส่วนของการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยมุ่งเน้นในการตลาดขายภาพลักษณ์ของแหล่งท่องเที่ยวและการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนามีกระแสแรง เพราะประชาชนต้องการหาแหล่งยึดเหนี่ยวทางจิตใจ การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยสำนักงานขอนแก่นดูแลพื้นที่ 4 จังหวัดคือ ขอนแก่น กาฬสินธุ์ ร้อยเอ็ดและมหาสารคาม ทำในเรื่องการตลาดที่จะทำเส้นทางท่องเที่ยวขึ้นมาจะต้องมองกลุ่มตลาด การท่องเที่ยวในปี 2554 นักท่องเที่ยวชาวไทยเป็นหลักประมาณ 90% ส่วนที่เดินทางมาจากอีสานประมาณ 26 ล้านคน ในส่วนของชาวไทยที่มาท่องเที่ยวในจังหวัดขอนแก่นประมาณ 2 ล้าน 8 แสนกว่าคน ชาวต่างประเทศประมาณ 57,000 กว่าคน ชี้ให้เห็นว่าสัดส่วนคนไทยเป็นหลัก ตลาดที่เดินทางมาท่องเที่ยวเชิงศาสนา กลุ่มใหญ่จะเป็นกลุ่มผู้สูงอายุ มาพร้อมครอบครัว เดินทางมาทางรถยนต์และอยู่หลายวัน แหล่งท่องเที่ยวทางศาสนาต้องมีศักยภาพ นักท่องเที่ยวที่เข้ามาทางภาคอีสานส่วนมากพักค้างแรมไม่เกิน 4 วัน

ในส่วนงานของกรมศิลปากรให้การสนับสนุนในแง่วิชาการข้อมูลของโบราณสถานและโบราณวัตถุสนับสนุนบูรณะให้เป็นแหล่งเรียนรู้ที่ยั่งยืน อันดับแรกคือพัฒนาเป็นแหล่งเรียนรู้ที่ยั่งยืน กล่าวคือ โบราณสถานแห่งหนึ่งตอบโจทย์ได้เป็นอย่างมาก เพียงแต่ดึงข้อมูลที่แหล่งนั้นออกมาเพื่อที่จะสื่อสารกับเยาวชนรุ่นหลังและคนในหมู่บ้าน ถ้าจะพัฒนาให้เป็นแหล่งเรียนรู้การท่องเที่ยวก็น่าจะตามมาภายหลัง กรมศิลปากรจะพัฒนาให้เป็นแหล่งเรียนรู้ก่อนการพัฒนาให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวหรือสนับสนุนการเป็นหน้าที่ของหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง กรมศิลปากรนอกจากเน้นงาน

วิชาการแล้ว ยังเน้นเรื่องท่องเที่ยว ถือว่าเป็นผลพลอยได้ เช่นการบูรณะโบราณสถานนอกจาก จะบูรณะโบราณสถานที่เป็นพระธาตุหรือสิมแล้ว ยังมีการปรับภูมิทัศน์ทำถนนทำสนาม ทำลักษณะพื้นที่ให้มีความเหมาะสมกับโบราณสถาน เมื่อมีความสวยงามและภูมิทัศน์ดีแล้ว การท่องเที่ยวก็จะตามมา สำนักงานศิลปากรที่ 10 มีงบประมาณในการบำรุงรักษาโบราณสถาน โดยเฉพาะโบราณสถานที่เป็นวัดร้าง และมีงบประมาณให้ชาวบ้านซึ่งไม่มากสำหรับทำความสะอาด คูและได้ทำไว้ถึง 100 แห่ง กรมศิลปากรทำการบูรณะ ถ้ำอินธูริก ให้อุตสาหกรรมและชาวบ้านดูแลสิ่งที่ค่าในท้องถิ่น ส่งเสริมให้มีอาสาสมัคร มัคคุเทศก์ สำหรับอาสาสมัครนั้น จัดโดยกรมศิลปากร มีมัคคุเทศก์พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติคอยสอดส่องในพื้นที่

นอกจากนี้กรมศิลปากรยังได้ลงพื้นที่และได้ส่งเสริมวัดที่มีคัมภีร์โบราณเก่าแก่โดยเชิญผู้เชี่ยวชาญเกี่ยวกับคัมภีร์มาให้ความรู้พระสงฆ์และชาวบ้านนำไปสู่การเห็นคุณค่าคัมภีร์และการอนุรักษ์ บางครั้งกรมศิลปากรก็ได้ส่งเงินส่วนตัว(ไม่เกี่ยวกับงบประมาณแผ่นดิน) ซื้อคัมภีร์เพื่อเก็บรักษาให้พระสงฆ์และชาวบ้านช่วยกันรักษา เนื่องจากโบราณสถานโบราณวัตถุที่กรมศิลปากรดูแลมีจำนวนมาก บุคลากรและงบประมาณมีจำนวนจำกัดไม่สามารถดูแลบูรณะได้ทั่วถึง หลายที่ต้องใช้การมีส่วนร่วมของประชาชนและส่วนร่วมของวัดมาสนับสนุนดูแล ในเรื่องของงบประมาณที่จะต้องซ่อมแซมบูรณะทางกรมศิลปากรจะต้องเลือก เนื่องจากโบราณสถานและแหล่งท่องเที่ยวมีจำนวนมาก ซึ่งต้องคัดเลือกแหล่งวิกฤตก่อน และแนะนำแนวทางการส่งเสริมให้พระสงฆ์มีความรู้ในโบราณสถานนำไปสู่การดูแลรักษา ทำความเข้าใจและถวายเป็นบุญแก่พระสังฆาธิการ พิมพ์หนังสือเรื่องบทบาทของพระสงฆ์ในการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมแห่งชาติ

4.4 วิเคราะห์สภาพปัญหาและผลกระทบของการท่องเที่ยวที่มีต่อวิถีชีวิตและวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

4.4.1. ผลกระทบต่อวัด ผลกระทบจากการท่องเที่ยววัดในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ซึ่งมีผลกระทบทั้งเชิงบวกและเชิงลบ ซึ่งมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

1) ผลกระทบต่อวัด เชิงบวก พบว่า พระสงฆ์มีการตื่นตัวและปรับปรุงวัดให้เข้ากับนักท่องเที่ยวเกิดการสร้างงานการพัฒนาสาธารณูปโภคเช่นระบบไฟฟ้าระบบการคมนาคมและการสื่อสารภายในวัด ตื่นตัวในการปรับปรุงภูมิทัศน์ปรับปรุงลานจอดรถและถนนภายในวัดปรับปรุงห้องน้ำให้สะอาด และทันสมัยเพื่อสร้างความประทับใจให้นักท่องเที่ยวบางวัดจัดเจ้าหน้าที่ทำความสะอาดห้องน้ำตลอดทุกชั่วโมง เช่น วัดพระธาตุเชิงชุม วัดมหายานาราม วัดพระธาตุพนม วัดพระธาตุเรณู วัดพระธาตุเรืองรอง วัดโพธิ์ชัย เป็นต้น การท่องเที่ยวทำให้วัดพัฒนาไปในทางที่ดีมีทุนทรัพย์ในการสร้างโบสถ์ วิหาร เจดีย์

2) ผลกระทบต่อวัดเชิงลบ พบว่ากิจกรรมการท่องเที่ยวของวัดส่งผลให้พระสงฆ์ต้องมีการเพิ่มมากขึ้นจากเดิมแทนที่จะปฏิบัติธรรมกลับต้องมารับผิดชอบนักท่องเที่ยว ในขณะที่ปัญหาจากนักท่องเที่ยวพบว่านักท่องเที่ยวบางส่วนยังมีพฤติกรรมในการทิ้งขยะไม่เป็นที่เป็นทาง และยังพบว่าบางวัดมีมิชชันนารีแอบแฝงเข้ามาขโมยเงินในตู้บริจาค รวมถึงยังมีบางวัดประสบปัญหาในเรื่องของการบริหารจัดการภายในวัด และการกำหนดพื้นที่เป็นสัดส่วนระหว่างพื้นที่ท่องเที่ยวและที่พักสงฆ์ ส่วนวัดที่มีรูปเหมือนพระอริยสงฆ์และวัดปฏิบัติธรรมมีการแบ่งพื้นที่ชัดเจน

4.4.2 ผลกระทบทางจริยธรรมของชุมชนที่มีต่อวัด

สำหรับผลกระทบด้านจริยธรรมของชุมชนต่อวัดพบว่าวัดในกลุ่มเส้นทางตำนานองค์พระธาตุ เช่น วัดพระธาตุพนม ประสบผลกระทบในส่วนของการขายสินค้าภายในวัด ซึ่งค่อนข้างลำบากในการจัดระเบียบเพื่อให้ทัศนียภาพของวัดเป็นระเบียบสวยงาม ซึ่งทางวัดมีความพยายามที่จะผลักดันให้มีการจัดระเบียบเกี่ยวกับร้านค้าใหม่โดยจะจัดพื้นที่สำหรับผู้ขายสินค้าให้ใช้บริเวณนอกวัด ซึ่งกำลังอยู่ในช่วงของการพูดคุยประสานความเข้าใจกันระหว่างวัดและกลุ่มผู้ค้า แต่อย่างไรก็ตามทางวัดยังมีพื้นที่ที่สบบรรณาสถานที่บริเวณสถานที่ปฏิบัติธรรมซึ่งมีต้นไม้ร่มรื่น มีที่พักรับรองสำหรับผู้ประสงค์จะมาพักปฏิบัติธรรม ในขณะที่ปัญหาอื่นๆเช่นการเอาไรต์เอาเปรียบนักท่องเที่ยวจากผู้ค้า เช่น จัดหน่วยดอกไม้ธูปเทียนเกินราคา, หรือนักท่องเที่ยวบางคนยังแต่งกายไม่เหมาะสมต่อสถานที่ ปัญหาเหล่านี้ก็ยังคงมีอยู่บ้างเล็กน้อยซึ่งก็ต้องมีการปรับปรุงแก้ไขต่อไป ในส่วนของวัดพระมหาธาตุแก่นนคร จากการสอบถามพบว่า วัดได้รับผลกระทบเกี่ยวกับเสียงลำโพงจากโรงเรียนการกุศลที่ตั้งอยู่ในวัด รวมถึงปัญหาด้านการบริหารจัดการของวัด และเสียงดังจากการขับยานพาหนะของคนในชุมชน นอกจากนี้ยังพบปัญหาชุมชนเข้ามาใช้สถานที่ของวัดโดยไม่ได้ออกอนุญาตเช่น ร้านถ่ายรูป ได้นำคู่แต่งงานบ่าวสาวเข้ามาถ่ายรูปภายในวัดโดยไม่แจ้งพระสงฆ์เจ้าหน้าที่ผู้ดูแลพระมหาธาตุ ยิ่งกว่านั้นคู่บ่าวสาวได้แสดงกิริยาอาการไม่เหมาะสมในขณะถ่ายรูปบริเวณพระมหาธาตุ ในขณะที่วัดอื่นๆเช่นวัดพระธาตุเรืองรอง พระธาตุนาดูน พระธาตุขามแก่น ก็ประสบปัญหาที่คล้ายคลึงกันเช่นปัญหาจากเสียงรถมอเตอร์ไซด์ขายน้ำและขายลอตเตอรี่ ปัญหาจากขยะ ขยะพลาสติก กล้องโฟมบรรจุอาหาร โดยเฉพาะในช่วงเทศกาลงานนมัสการพระธาตุประจำปี บางคราวพบว่าร้านค้าต่างๆมักตัดต้นไม้ของวัดเนื่องจากเห็นว่าเป็นการกีดขวางร้านค้า และที่พบได้บ่อยในหลายๆวัด คือสตรีมักจะแต่งกายไม่สุภาพมาเที่ยวในบริเวณวัด แม้ทางวัดจะมีป้ายติดประกาศแล้วก็ตาม และในส่วนของวัดพระธาตุบังพวน พบว่าประสบปัญหาการประสานงานทำความเข้าใจกับกรมศิลปากร ทำให้สภาพแวดล้อมภายในบริเวณพระธาตุบังพวนขาดความเป็นระเบียบสวยงาม

สำหรับวัดในเส้นทางอภิวาทพระพุทธรูปคู่บ้าน พระอริยสงฆ์คู่เมือง วัดส่วนใหญ่ไม่ค่อยประสบกับปัญหาจากชุมชนเท่าไรนัก จะมีก็เพียงวัด ดอนธาตุ ซึ่งลักษณะตั้งวัดนั้นอยู่บนเกาะกลางแม่น้ำมูล ทำให้ประสบกับปัญหาเสียงดังของชาวประมงที่มาหาปลาด้วยการต้อนน้ำให้เสียงดัง รวมถึงการมาเก็บเห็ดของชาวบ้านในลักษณะทยอยมาทั้งวันซึ่งส่งผลกระทบต่อพระสงฆ์ และผู้ปฏิบัติธรรมที่ต้องการความสงบต่อการทำสมาธิ ในส่วนของนักท่องเที่ยวพบว่าการมาท่องเที่ยวภายในวัดของนักท่องเที่ยวไม่มีผลกระทบเชิงลบต่อวัดเพราะนักท่องเที่ยวต่างทราบกฎกติกาเกี่ยวกับวัดป่ามาพอสมควรอยู่แล้ว ในขณะที่วัดในเส้นทางรุ่งเรืองในพุทธธรรม ซึ่งเป็นกลุ่มวัดปฏิบัติธรรมไม่พบว่ามีผลกระทบจากนักท่องเที่ยว เพราะนักท่องเที่ยวทราบกฎกติกาเกี่ยวกับวัดปฏิบัติธรรม แต่จะมีบ้างก็เพียงปัญหาจากคนในชุมชน เช่นวัดป่าสาละวัน ที่ประสบปัญหาวัยรุ่นจับกันเป็นกลุ่ม ขับรถเสียงดังภายในวัด ส่วนวัดเขาจันทร์งาม มีชาวบ้านบางกลุ่มมาหา รักษาสายแพ่งสมบัติ โดยมีความเชื่อว่าบริเวณรูปเขียน 4,000 ปี มีสายแพ่งสมบัติซ่อนไว้โดยคนสมัยโบราณ

4.4.3 ผลกระทบต่อเศรษฐกิจ

1) **ผลกระทบต่อนเศรษฐกิจด้านบวก** พบว่าวัดตำนาคณะพระธาตุและพระพุทธรูปคู่บ้านพระอริยสงฆ์คู่มืองมีร้านค้าจำนวนมากและตั้งอยู่ภายในบริเวณวัด ขณะที่วัดป่าสายปฏิบัติธรรมไม่อนุญาตให้ร้านค้าตั้งภายในบริเวณวัด วัดที่มีพระธาตุและพระพุทธรูปคู่บ้านพระอริยสงฆ์คู่มือง มีรายได้หมุนเวียน ทำให้เกิดสภาพคล่องในการบริหารจัดการวัด ปรับปรุงวัด นำไปสู่การมีเครื่องอำนวยความสะดวกที่เอื้อต่อการกิจของสงฆ์ และสามารถบริการนักท่องเที่ยวด้วยเครื่องอุปโภค บริโภคที่ทันสมัยและสะอาด ในขณะเดียวกันก็ช่วยส่งเสริมชุมชนสร้างรายได้ กระตุ้นการผลิตของชุมชน

2) **ผลกระทบต่อนเศรษฐกิจด้านลบ** พบว่าแหล่งท่องเที่ยวมักมีราคาสินค้าสูง ผู้ประกอบการตั้งราคาเกินควรสินค้าชนิดเดียวกันทุกร้านกำหนดราคาต่างกันไม่มีมาตรฐานควบคุมร้านอาหารบางร้านคุณภาพอาหารต่ำ อีกประการหนึ่งชาวไร่ชาวนาเปลี่ยนอาชีพมาเป็นผู้ประกอบการค้า ส่งผลกระทบต่อผลผลิตทางการเกษตร ทำให้ผลผลิตทางการเกษตรสูงขึ้น

4.4.4 ผลกระทบต่อศิลปวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม

1) **ผลกระทบต่อนวัฒนธรรมด้านบวก** พบว่าวัฒนธรรมด้านศาสนาทำให้เกิดการสร้างสิ่งศักดิ์สิทธิ์ เป็นที่ยึดเหนี่ยวทางด้านจิตใจ พุทธศาสนิกชน มีความเชื่อมั่นและศรัทธาต่อองค์พระธาตุอย่างมั่นคงไม่ว่าจะเป็นเทศกาลงานหรือไม่ใช่เทศกาล ประชาชนมาไหว้สักการะพระธาตุหรือพระพุทธรูปเคารพสิ่งศักดิ์สิทธิ์ประชาชนนิยมมาอธิษฐานขอพรกับองค์พระธาตุ บางวัดได้จัดทำบัญชีลูกธาตุไว้ เช่น วัดพระธาตุพนมในระยะเวลา10ปีทางวัดเก็บสถิติทะเบียนลูกพระธาตุกล่าวคือมีเด็กที่เกิดจากการอธิษฐานขอพรจากพระธาตุจำนวนมาก ลูกพระธาตุทางวัดได้เก็บสถิติไว้มีทั้งหมด 1,000 คน พระสงฆ์ในวัดพระธาตุพนมกล่าวถึงลักษณะของลูกพระธาตุว่า “เด็กเหล่านี้จะเรียนหนังสือเก่งแต่ชน” เมื่อถึงเทศกาลปีใหม่ของวัดได้จัดส่งการ์ดอวยพรปีใหม่ให้ลูกพระธาตุทุกคน นอกจากนั้นได้มีการผสมผสานวัฒนธรรมท้องถิ่นเข้ากับพระพุทธศาสนา เป็นการสืบทอดวัฒนธรรมท้องถิ่น เช่น การรำบูชาถวายองค์พระธาตุเป็นกิจกรรมที่ถือว่าเป็นจุดเด่นของการจัดงาน พระธาตุที่มีกิจกรรมรำบูชาพระธาตุประกอบด้วย พระธาตุพนม พระธาตุเรณู พระบรมธาตุนาคุณ ประชาชนต่างหมู่บ้านต่างตำบล ต่างอำเภอมีส่วนช่วยในการรักษาเอกลักษณ์ อัตลักษณ์การแต่งตัว เสื้อผ้าเครื่องประดับ รักษาวัฒนธรรมการฟ้อนรำประจำเผ่าที่มีแต่โบราณให้ต่อเนื่องและยั่งยืนและมีความภาคภูมิใจในวัฒนธรรมพื้นบ้าน มีส่วนในการรักษาดนตรีไทยอีสานให้ต่อเนื่องคงทนช่วยเผยแผ่ศิลปะการฟ้อน ศิลปของดนตรี เช่น แคน โปงลาง เป็นต้น เสียงแคน เสียงพิณ เสียงโปงลางซึ่งเป็นดนตรีที่เกิดจากการประยุกต์ใช้สิ่งแวดล้อมให้เกิดเป็นเสียงดนตรีอันเป็นเอกลักษณ์ของชาวตะวันออกเฉียงเหนือ เหลือสิ่งอื่นใดประชาชนได้รู้จักซึ่งกันและกันมีความเป็นพี่น้อง นำไปสู่การผูกเสี่ยว (นับถือกันเป็นเพื่อนรัก) การปรับปรุงการแต่งกายในงานนมัสการพระธาตุ มาประดิษฐ์ทำฟ้อนรำรำ ประดิษฐ์ทำฟ้อนรำจากขันหมากเบ็ง (กรวยใบตองประดับดอกไม้ม) สืบให้ทราบถึงเมื่อครั้งอดีตที่ท้าวพญาทั้ง 5 ผู้ครองอาณาจักรศรีโคตรบูรนำขันหมากเบ็งมาบูชาองค์พระธาตุ ทำฟ้อนรำได้ถ่ายทอดการสังสรรค์วัฒนธรรมที่เก่าแก่ที่เคยเจริญรุ่งเรืองในอาณาจักรในอดีตผ่านท่วงท่าของการฟ้อน เช่น ยกเท้าสูง, ก้มต่ำ, รำกว้าง ซึ่งเป็นเอกลักษณ์ของเผ่าภูไท เรณูนคร นครพนม การนำบทสวดสวดิติองค์พระธาตุทำนองสรภัญญะมาประกอบดนตรีมโหรีบรรเลงประกอบการฟ้อนรำ วัฒนธรรมฮีต 12

คือการทำบุญ 12 เดือนได้รับสืบทอดอย่างเข้มแข็ง ประเพณีบายศรีสู่ขวัญเป็นเสน่ห์ของงานประเพณี การไหลเรือไฟเป็นผลผลิตของพระพุทธศาสนาเป็นการบูชารอยพระบาทที่ริมฝั่งแม่น้ำนัมมทานทีใน ชมพูทวีป โดยสมมุติแม่น้ำที่อยู่ในท้องถื่นนั้นเป็นแม่น้ำนัมมทานที การรำบูชาพระธาตุทำให้ได้ มวลชนโดยเฉพาะสถานศึกษา มีส่วนทำให้วัฒนธรรมภาษาท้องถิ่นยังเข้มแข็ง

2) ผลกระทบต่อวัฒนธรรมด้านลบ พบว่านักท่องเที่ยวแต่งกายไม่สุภาพ เข้ามา นมัสการพระธาตุ ละเลยป้ายประกาศเตือนเรื่องการแต่งกาย วัดหนองป่าพงใช้สื่อเป็นคำกลอน เตือนสตินักท่องเที่ยวที่แต่งกายไม่สุภาพเข้ามาบริเวณวัด สำหรับภายในพิพิธภัณฑ์ของหลวงปู่ชา มี ป้ายประกาศเตือนเรื่องการแต่งกาย และมีเจ้าหน้าที่พิพิธภัณฑ์คอยดูแลอย่างเข้มงวด ส่วนวัดป่า นานาชาติได้ประกาศไว้ในป้ายถาวรของวัด สำหรับวัดพระธาตุเชิงชุม ได้นำป้ายสตรีที่แต่งกาย พ้นเมืองใส่ผ้าถุงพื้นเมืองแต่งกายสุภาพมาตั้งคู่กับป้ายสตรีที่แต่งกายไม่สุภาพ โดยใช้เครื่องหมาย กากบาทไว้บนรูปที่แต่งกายไม่สุภาพ วัดพระธาตุพนมประกาศเตือนด้วยป้ายและมีผ้าถุงให้สวมทับ วัด หนองแวงพระมหาธาตุแก่นนคร ได้นำผ้าถุงมาบริการสตรีที่แต่งกายไม่สุภาพ วัดมหายานารามได้ จัดเตรียมผ้าถุงไว้สำหรับผู้แต่งตัวไม่สุภาพ

3) ผลกระทบต่อศิลปะด้านบวก พบว่าวัดที่เป็นพระธาตุส่วนมากมีการผสมผสาน ศิลปะภาคกลางและภาคเหนือ ผสมกับภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เป็นการคิดนอกกรอบต่อยอดพัฒนา ศิลปะอย่างไม่หยุดนิ่ง ส่วนวัดที่มีพระอริยสงฆ์และวัดปฏิบัติธรรมสร้างอาคารแบบเรียบง่าย

4) ผลกระทบต่อศิลปะด้านลบ พบว่าวัดที่มีพระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์และพระธาตุบาง วัดไม่คงเอกลักษณ์ของท้องถิ่นภาคตะวันออกเฉียงเหนือ บางวัดมีการสร้างโบสถ์ สร้างวิหาร ศาลา ผสมผสานศิลปะภาคกลางภาคเหนือทำให้เอกลักษณ์ของภาคตะวันออกเฉียงเหนือถูกกลืน หรือบาง วัดสร้างพระพินเศ พระพรหม ให้ประชาชนมากราบไหว้ และยังพบว่าวัดที่เป็นวัดท่องเที่ยวไม่คง เอกลักษณ์ของเถรวาทของตนเองไว้ ได้มีการสร้างเจ้าแม่กวนอิม ซึ่งเป็นรูปเคารพของพุทธศาสนา มหายาน

5) ผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมด้านบวก พบว่าวัดที่เน้นการปฏิบัติธรรมและวัดที่มี พระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์และพระอริยสงฆ์มีสภาพป่าที่อุดมสมบูรณ์เป็นแหล่งที่อยู่อาศัยของสัตว์ป่า เช่น ไก่ป่า กระรอก กระแต งู นกหลายชนิด แมลงหลายชนิด เช่น จักจั่นเป็นต้น อุดมสมบูรณ์ด้วยอาหาร ป่าตามฤดูกาล เช่น ผักหวานป่า เห็ดชนิดต่างๆ หน่อไม้ ผักเม็ก ผักตั่ว ผักกระโดน เป็นต้น ข้อเด่น ของวัดสายปฏิบัติธรรมหรือสายพระอริยสงฆ์มีการปรับภูมิสถาปัตยกรรมอย่างสวยงาม มีพื้นที่สีเขียว อนุรักษ์ต้นไม้เดิม และปลูกต้นไม้ใหม่ มีความสะดวกในการเข้าถึงดังนี้

1. สถานที่ไม่ไกลไม่ใกล้จากบ้าน
2. สะดวกด้วยการคมนาคม ผู้ประสงค์จะเข้าไปปฏิบัติธรรมสามารถเข้าถึงได้
3. กลางวันไม่พลุกพล่าน
4. กลางคืนเงียบสงบ
5. เสียงไม่อึกทึก
6. เป็นวัดปฏิบัติธรรมของผู้ต้องการความสงบ

วัดป่าสายปฏิบัติธรรม และวัดป่าสายพระอริยสงฆ์มีสภาพป่าที่อุดมสมบูรณ์สอดคล้องกับ หลักการทางพระพุทธศาสนา เพราะพระพุทธเจ้าพระองค์มีวิถีชีวิตที่เกี่ยวข้องกับป่าเริ่มตั้งแต่พระองค์

ประสูติออกจากพระครรภ์มารดาที่ได้ต้นสาละอุทยานลุมพินี (ลุมพินีอยู่อินเดียตอนเหนือในสมัยโบราณ ปัจจุบันนี้บริเวณดังกล่าวอยู่ในประเทศเนปาล) พระองค์บำเพ็ญทุกกรกิริยา ตรัสรู้ แสดงธรรมเทศนาเกณฑ์แรกและปรินิพพานในป่ากล่าวได้ว่าชีวิตของพระพุทธเจ้าตั้งแต่ประสูติ ถึงปรินิพพานเกี่ยวข้องกับธรรมชาติ ยิ่งไปกว่านั้นวัดแห่งแรกในพระพุทธศาสนาที่เคยเป็นอุทยานมาก่อนโดยพระเจ้าพิมพิสารได้ถวายอุทยานของพระองค์สร้างเป็นวัดในพระพุทธศาสนามีชื่อความปรากฏในพระไตรปิฎกว่า อุทยานเวฬุวันไม่ไกลไม่ไกลจากหมู่บ้าน การคมนาคมสะดวก ผู้ประสงค์เข้าเฝ้าพึงเข้าเฝ้าได้ กลางวันไม่พลุกพล่าน กลางคืนสงบ เสียงไม่กึกกัก เว้นจากคนสัญจรไปมา ควรแก่การหลีกเร้น วัดป่าในภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีภูมิสถาปัตยกรรมที่เป็นเอกลักษณ์ของตนเองคือการอิงอาศัยธรรมชาติ

ตารางที่ 4.3.3 สรุปการวิเคราะห์ปัญหาและผลกระทบ

ประเด็น	ผลกระทบเชิงบวก	ผลกระทบเชิงลบ
1.ผลกระทบต่อวัด	-พระสงฆ์ตื่นตัวในการในการปรับปรุงวัด	-พระสงฆ์มีการะเพิ่มขึ้น
2.ผลกระทบทางจริยธรรมของชุมชนที่มีต่อวัด	-ชุมชนได้ศึกษาหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเพิ่มขึ้น	-การจัดการร้านขายสินค้าภายในวัด -นักท่องเที่ยวแต่งกายไม่เหมาะสม
3.ผลกระทบต่อเศรษฐกิจ	-เพิ่มรายได้ให้กับวัดและชาวบ้านในชุมชนนั้นๆและใกล้เคียง	-ราคาสินค้าสูงขึ้นเพราะการแข่งขันสูงและไม่มีความมาตรฐานควบคุม
4.ผลกระทบต่อศิลปะ	-วัดที่มีพระธาตุส่วนมากมีการผสมผสานศิลปะภาคกลางและภาคเหนือ ผสมกับภาคตะวันออกเฉียงเหนือ -วัดที่เป็นการปฏิบัติเป็นการสร้างศิลปะแบบเรียบง่ายไม่หรูหรา	-วัดที่มีพระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์และพระธาตุบางวัดไม่คงเอกลักษณ์ท้องถิ่นของตนเอง เช่น การสร้างพระพิฆเนศ, พระพรหม, เจ้าแม่กวนอิม เป็นรูปเคารพซึ่งไม่ใช่วัฒนธรรมท้องถิ่น
5. ผลกระทบต่อวัฒนธรรม	-เกิดมีการผสมผสานศิลปวัฒนธรรมระหว่างภูมิภาค -การสืบสานทางวัฒนธรรมโดยชาวบ้านและเยาวชน	-เรื่องการแต่งกายของชาวต่างชาติซึ่งเป็นการยากสำหรับการให้คำแนะนำและเกิดปัญหาบ่อยๆ
6. ผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม	-วัดที่มีการปฏิบัติธรรมและพระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์จะยังคงรักษาธรรมชาติได้อย่างสมบูรณ์ -การอนุรักษ์ธรรมชาติมีพลังมากขึ้นเพราะมีวัดเป็นเขตอุทยาน	-วัดที่มีพระธาตุมีปัญหาเรื่องขยะตามลายทาง, ปัญหาจราจรเสียงดัง และไม่สงบจากกลุ่มคนที่ส่งเสียงดังภายในวัด

4.4.5 วิเคราะห์การบริหารจัดการการท่องเที่ยวภายในวัด

วัดทั้ง 30 วัด มีการบริหารแบบรวมศูนย์ที่เจ้าอาวาส ถึงแม้พระลูกวัดจะมีหน้าที่ในการรับผิดชอบภายในวัดแต่ไม่มีอำนาจในการตัดสินใจในการบริหารวัด

แต่ถ้าเจ้าอาวาสชราภาพ อำนาจในการตัดสินใจรวมศูนย์อยู่ที่พระที่มีตำแหน่งหน้าที่รองจากเจ้าอาวาส ปัญหาพระลูกวัดขัดแย้งกันเองในเรื่องการบริหารจัดการ การท่องเที่ยววัด และญาติของเจ้าอาวาสเข้ามาแสวงหาผลประโยชน์ในวัด

พระสงฆ์ในกลุ่มวัดองค์พระธาตุ และกลุ่มวัดพระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์มีความใส่ใจต้อนรับนักท่องเที่ยวพร้อมทั้งมีจิตวิญญานมาวชนให้คำปรึกษาได้ทุกเรื่อง สังคมสงเคราะห์ และแจกวัตถุมงคล ในขณะที่พระสายวัดพระอริยสงฆ์และพระวัดสายปฏิบัติธรรมได้ปรับปรุงภูมิทัศน์ จัดสถานที่ปฏิบัติธรรมแต่ไม่นิยมสนทนากับนักท่องเที่ยว เมื่อไปในวัดสายวัดป่าจะไม่พบพระสงฆ์ที่เป็นส่วนท่องเที่ยวภายในวัด

วัดที่มีองค์พระธาตุและวัดพระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์ นำรายได้เก็บรักษาในรูปเงินฝากธนาคาร และมูลนิธิ เจ้าอาวาสมีอำนาจในการเบิกจ่าย บางวัดเจ้าอาวาสนำรายได้แต่ละเดือนสร้างสิ่งปลูกสร้าง สร้างพิพิธภัณฑ์ โดยมีความคิดเกี่ยวกับการสร้างบารมีเป็นแบบปฏิบัติ วัดพระอริยสงฆ์และสายปฏิบัติธรรมไม่ให้ความสำคัญกับเรื่องรายได้ทางเศรษฐกิจ มุ่งเน้นปฏิบัติธรรม

4.4.6 บทสรุปคำสัมภาษณ์เจ้าอาวาส,รองเจ้าอาวาส,พระที่มีหน้าที่รับผิดชอบการท่องเที่ยวภายในวัดและกรรมการวัด

นอกจากการเก็บข้อมูลเชิงปริมาณแล้ว ยังได้ทำการเก็บข้อมูลเชิงคุณภาพถึงกระบวนการจัดการท่องเที่ยวภายในวัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยว โดยทำการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการจัดการท่องเที่ยวในวัด อันประกอบด้วยเจ้าอาวาส,รองเจ้าอาวาส,พระที่มีหน้าที่รับผิดชอบการท่องเที่ยวในวัดและกรรมการวัด โดยกำหนดประเด็นสัมภาษณ์หลักไว้ 4 ประเด็น ได้แก่ 1.รายได้ที่เกิดจากการท่องเที่ยวของวัด 2.การกระจายรายได้ของวัด 3.อุปสรรคปัญหาที่เกิดจากนักท่องเที่ยว 4.แนวทางการส่งเสริมการท่องเที่ยว สามารถสรุปผลการสัมภาษณ์ได้ ดังนี้

1. รายได้ที่เกิดจากการท่องเที่ยวของวัด จากการสัมภาษณ์ถึงรายได้ที่ทางวัดได้รับจากนักท่องเที่ยว จากผู้ให้ข้อมูลมีประเด็นที่น่าสนใจ ดังนี้

รายได้ของวัดเกิดจากการจำหน่ายดอกไม้ ธูปเทียน ทอง จำหน่ายสังฆทาน จำหน่ายวัตถุมงคล จากตู้บริจาค เก็บจากร้านค้าภายในวัด เกิดจากการจัดกิจกรรมทางพระพุทธศาสนา เกิดจากการจัดกิจกรรมทางประเพณี

วัดพระธาตุพนมมีรายได้เดือนละ 5,000,000 ล้านบาท กิจกรรมทอดผ้าป่า 2 ฝั่งโขงทุกปีมีรายได้ประมาณ 2,000,000 ล้านบาทไทย งานนมัสการพระธาตุพนม 9 วัน 9 คืน มีรายได้ประมาณ 27-29 ล้านบาททุกปี จำหน่ายวัตถุมงคล 9 วัน มีรายได้ประมาณ 3 ล้าน 5 แสนบาททุกปี วัดหนองแวงพระมหาธาตุแก่นนครอนุสรณ์สถานสาธุชน มีรายได้จากนักท่องเที่ยวประมาณเดือนละ 1 ล้านบาท วัดพระธาตุเรณูมีรายได้จากนักท่องเที่ยวเดือนละประมาณ 1 แสนบาท ยิ่งไปกว่านั้นในช่วงงานนมัสการพระธาตุพนม 9 วัน 9 คืน นักท่องเที่ยวไหว้พระธาตุพนมและได้เดินทางมาไหว้พระธาตุเรณู ทำให้มีรายได้ 2 ล้าน 6 แสนบาท (2556) มีเงินมูลนิธิ 1 แสนบาท มีเงินบริหารความเสี่ยงอยู่ที่ประมาณ 3 ล้านบาท วัดพระธาตุขามแก่นมีรายได้จากนักท่องเที่ยวเดือนละประมาณ

28,000 บาท วัด พระธาตุนาดูน มีรายได้จากท่องเที่ยวเดือนละประมาณ 3 แสนบาท มีกองทุนพัฒนาและอนุรักษ์พระบรมธาตุจำนวนเงินประมาณ 40 ล้าน รายได้จากการจัดงานมัสการพระบรมธาตุนาดูน จำนวน 9 วัน 9 คืนได้ประมาณ 14 ล้านบาท (2555) พระธาตุมหาเจดีย์ชัยมงคล มีรายได้เดือนละประมาณ 1 ล้านบาท ในช่วงเทศกาลสงกรานต์มีรายได้เดือนละประมาณ 1 ล้าน 3 แสนบาท วัดประชาคมวนาราม(วัดป่ากรู) มีรายได้จากนักท่องเที่ยวเดือนละประมาณ 1 ล้าน และมีมูลนิธิพระเจดีย์จำนวนเงิน 600 ล้านบาท วัดป่าสุทธาวาส มีรายได้จากนักท่องเที่ยวเดือนละประมาณ 5 หมื่นบาท สูงสุดเดือนละประมาณ 6 หมื่นบาท วัดพระธาตุเชิงชุม มีรายได้จากนักท่องเที่ยวเดือนละประมาณ 5 แสนถึง 1 ล้านบาท วัดพระธาตุบังพวน มีรายได้จากนักท่องเที่ยวเดือนละประมาณ 7-8 หมื่น วัดมหายานาราม มีรายได้จากนักท่องเที่ยวเดือนละประมาณ 1 ล้าน 5 แสน สำหรับงานประจำปี 5 วัน 6 คืนมีรายได้ วันละประมาณ 2 แสนบาท วัดเนรมิตวิปัสสนา มีรายได้จากนักท่องเที่ยวเดือนละประมาณ 3 แสนบาท เงินหมุนเวียนก่อสร้างภายในวัดประมาณ 10 ล้านบาท วัดพระธาตุหนองบัว(พระบรมธาตุเจดีย์ศรีมหาโพธิ์) มีรายได้จากนักท่องเที่ยวเดือนละประมาณ 3 แสนบาท มีเงินหมุนเวียนก่อสร้างในวัดพระธาตุหนองบัวประมาณ 4 ล้านบาท วัดโพธิ์ชัยมีรายได้จากนักท่องเที่ยวเดือนละประมาณ 3-5 แสนบาท ช่วงเทศกาลสงกรานต์ และเทศกาลปีใหม่ เดือนละประมาณ 1 ล้านบาทเศษ วัดหินหมากเป้ง มีเงินมูลนิธิจำนวน 100 ล้านบาท วัดพระธาตุเรืองรอง ในระยะแรกสร้าง (2524) รายได้เดือนละ 50-60 บาท ปัจจุบันนี้ (2555) รายได้เดือนละประมาณ 7-8 หมื่น มีเงินมูลนิธิประมาณ 2 ล้านบาท วัดเนินพระเนาวนารามมีรายได้เดือนละประมาณ 1หมื่นบาทหรือ 2 หมื่นบาท ในช่วงจัดงานประจำปีมีรายได้ประมาณ 30,000 บาท วัดบางวัดและวัดหนองป่าพงวัดปานานาชาติไม่ประสงค์เปิดเผยรายรับและมูลนิธิของวัด บางวัดยังไม่มีมูลนิธิ เช่น วัดพระธาตุหนองบัว วัดเนินพระเนาวนาราม การท่องเที่ยวก่อให้เกิดการกระจายรายได้จำนวนเม็ดเงินที่กระจายอยู่ตามวัดทั้ง 3 กลุ่มนี้เป็นจำนวนเม็ดเงินมหาศาลก่อให้เกิดสภาพคล่องตัวในการบริหารจัดการวัด

วัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวมีการบริหารจัดการเก็บรายได้จากร้านค้า ส่วนมากพระสงฆ์เป็นผู้มีส่วนในการจัดการเกี่ยวกับร้านค้าภายในวัด บางวัดมีระบบอุปถัมภ์หรือระบบญาติพี่น้องประกอบการค้าขายภายในวัด บางวัดวางกติกาไว้อย่างรัดกุมเพื่อให้ผู้ประกอบการค้าเกรงใจทางวัดโดยทางวัดไม่เก็บค่าเช่ารายเดือนจากร้านค้า วัดโพธิ์ชัยมีร้านค้าจำนวนมาก ทางวัดได้จัดที่ให้เป็นที่สัดส่วนและวางกติกาให้ผู้ประกอบการปฏิบัติตามโดยไม่เก็บเงินค่าเช่าที่ บางวัดคณะกรรมการวัดเก็บค่าเช่าเป็นเงินหลักร้อยขึ้นไป เช่น พระธาตุนาดูน เก็บค่าเช่าร้านค้าประจำถาวรเดือนละ 600 บาท วัดพระธาตุพนม เก็บค่าเช่าจากร้านค้าเดือนละ 500 บาท ในช่วงเทศกาลไหว้พระธาตุจะเก็บค่าเช่าจากร้านค้าละ 10, 000 หรือ 20,000 บาท หรือ 5,000 บาทขึ้นอยู่กับทำเลใกล้หรือไกลจากองค์พระธาตุ งาน 9 วัน มีรายได้จากการเก็บค่าเช่าพื้นที่จำนวนเงินเฉลี่ย 5-6 ล้านบาททุกปี วัดมหายานารามเก็บจากผู้ประกอบการเป็นรายเดือนละ 200 บาท วัดนอกรั้วเก็บเดือนละ 100-300 บาท ผู้ประกอบการค้าขายบางร้านมีรายได้จากการค้าขายในวัดเดือนละ 5,000-10,000 บาท สินค้าจำหน่ายขายดีในช่วงเทศกาลปีใหม่ สงกรานต์ วิสาขบูชา มาฆบูชา วันอาสาฬหบูชา วันออกพรรษา วันไหลเรือไฟ เทศกาลกฐิน ผ้าป่า

วัดทองเทียวบางวัดเริ่มก่อสร้างครั้งแรกนั้นไม่มีสิ่งปลูกสร้างที่ถาวร ไม่มีสาธารณูปโภค ต่อเมื่อมีนักท่องเทียวที่สนใจสักการะสิ่งศักดิ์สิทธิ์มุ่งทำบุญแสวงหาธรรมะเป็นกลุ่มคนที่นำประโยชน์ มาให้วัดในรูปแบบการทำบุญบริจาคสร้างเสนาสนะโบสถ์วิหาร ในช่วงเทศกาล กลืน ผ้าป่า ปีใหม่ งาน สงกรานต์ งานไหว้พระธาตุ งานวันบูรพาจารย์ ประชาชนจากจังหวัดต่างๆของประเทศไทยเดินทาง มาท่องเทียวไหว้พระ บางวัดนักท่องเทียวเข้ามาร่วมสวดมนต์ในเทศกาลปีใหม่อีกกว่า 10,000 คน และในช่วงเทศกาลกลืนและผ้าป่ามีนักท่องเทียวมาจำนวนมากตลอดทั้งเดือน(ตุลาคม,พฤศจิกายน) และมีการค้างแรมปฏิบัติธรรม บางวัดมีนักท่องเทียวพักแรมปฏิบัติธรรมตลอดทั้งปี มหาวิทยาลัย ต่างๆนำนักศึกษา มาทัศนศึกษาและปฏิบัติธรรมภายในวัด นอกจากนั้นท้องถิ่นมีส่วนช่วยในการ ประชาสัมพันธ์วัดให้เป็นแหล่งท่องเทียว บางวัดได้พลึงมวลชน 2 ผังโงระดับอาเซียน

สรุปว่า รายได้หลักคือการจำหน่ายสิ่งของที่เกี่ยวข้องกับทางศาสนา และจากเก็บค่าเช่าจาก ผู้ประกอบการ รายได้แบ่งออกเป็น 2 ลักษณะ 1.รายได้ประจำเฉลี่ยสูงสุดเดือนละ 5,000,000 ตำสุดเดือนละประมาณ 10,000 บาท 2.รายได้ในการจัดงานเทศกาล สูงสุดประมาณ 29 ล้าน ตำสุด ประมาณ 30,000 บาท และรายได้จากการเก็บค่าเช่าร้านค้าภายในวัด วัดพระธาตุพนมมีรายได้ สูงสุดในช่วงมีงานไหว้พระธาตุรายได้สูงสุดประมาณ 6 ล้านบาทระยะเวลา 9 วัน 9 คืน

2.การกระจายรายได้ของวัด จากการสัมภาษณ์ถึงการนำเงินที่ได้จากการจัดเก็บรายได้ ของวัดไปใช้จ่าย สรุปประเด็นดังนี้

1) การก่อสร้าง ใช้จ่ายในการสร้างวัด สร้างมณฑป สร้างวิหาร สร้างซุ้มประตู สร้างห้องน้ำ จัดภูมิทัศน์ ปรับลานจอดรถ สร้างที่พักสำหรับนักท่องเทียวที่มาแสวงบุญ

2) บำเพ็ญสาธารณประโยชน์ มอบทุนการศึกษาแก่ภิกษุสามเณรและนักเรียน นักศึกษาทั้งประถมศึกษา,มัธยมศึกษา อุดมศึกษา สร้างสถานีดารวจ ป้อมตำรวจ อาคารผู้ป่วยใน โรงพยาบาล ศูนย์อนามัย โรงพยาบาลสงฆ์อาคารเรียนในโรงเรียนหอสมุดการศึกษานอกโรงเรียน สนับสนุนมหาวิทยาลัยสงฆ์ บริจาคเงินซื้อที่ดินสร้างวัดต่างๆในเขตจังหวัดเดียวกันและต่างจังหวัด

3) วัดที่มีลักษณะสังคมสงเคราะห์ เช่น วัดพระธาตุพนม วัดหนองแวงพระ มหาธาตุแก่นนครอนุสรณ์สถาน วัดเนรมิตวิปัสสนา วัดโพธิ์ชัย วัดมหาวนาราม พระธาตุนาดูน วัด พระธาตุบังพวน วัดพระธาตุขามแก่น วัดพระธาตุหนองบัว วัดพระธาตุเรณูวัด สำหรับวัดพระธาตุ เรืองรองได้สร้างอาคารที่พักคนชราบนพื้นที่ของวัด มีคนชรา 40 คน วัดพระธาตุหนองบัวให้ทุนเด็ก พิการ

สรุปว่า วัดทั้ง 30 วัดได้นำเงินรายได้ไปใช้ในการก่อสร้าง ปรับปรุง พัฒนาวัด เพื่อรองรับ การท่องเทียว ในส่วนการบำเพ็ญสาธารณประโยชน์เป็นครั้งคราวไม่ต่อเนื่องขึ้นอยู่กับเศรษฐกิจของวัด

3. อุปสรรคปัญหาที่เกิดจากนักท่องเทียว วัดทั้ง 3 กลุ่มไม่ได้รับผลกระทบด้านลบจาก นักท่องเทียวในทางตรงกันข้ามกลับได้ประโยชน์จากนักท่องเทียว ในขณะที่วัดที่มีพระธาตุและ พระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์ได้รับผลกระทบจากชุมชนที่อยู่ใกล้วัดหรือกลุ่มผู้ประกอบการค้าภายในวัดและ ผู้ประกอบการค้าที่ใช้รถมอเตอร์ไซด์ซาเล้งขับตามขายสิ่งของให้นักท่องเทียวสร้างความรำคาญให้ นักท่องเทียว

4. แนวทางการส่งเสริมการท่องเที่ยว

จากการสัมภาษณ์ถึงแนวทางการส่งเสริมวัดเพื่อรองรับการท่องเที่ยวในอนาคต จากผู้ให้ข้อมูลมีประเด็นที่น่าสนใจ คือ

- 1) ควรปรับปรุงสิ่งอำนวยความสะดวกเพื่อรองรับการท่องเที่ยว อาทิเช่น ห้องน้ำวัด สะอาดเป็นระเบียบ ทางเดิน ทางลาดเอียงสำหรับผู้สูงอายุ หรือผู้พิการ
- 2) ควรปรับแต่งภูมิทัศน์ภายในวัด ปลุกต้นไม้เพิ่ม
- 3) ควรมีหลักสูตรอบรมพระมัคคุเทศก์

4.4.7 จัดเวทีระดมความคิดเห็นระหว่างวัด ชุมชน ภาครัฐ เอกชน และผู้ที่เกี่ยวข้องในการจัดการการท่องเที่ยว

จากการจัดเวทีเสวนาประชุมระดมความคิดเห็นจากผู้ที่เกี่ยวข้องในการจัดการการท่องเที่ยว ได้แก่ เจ้าอาวาส พระสงฆ์ที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว กรรมการวัด เจ้าหน้าที่สำนักงานการท่องเที่ยวและกีฬาจังหวัด มัคคุเทศก์ องค์การบริหารส่วนตำบล ผู้ประกอบการ ผู้นำชุมชน นักวิชาการ มหาวิทยาลัยสงฆ์ เพื่อประชุมเสวนาเกี่ยวกับการจัดการท่องเที่ยวในทางพระพุทธศาสนาโดยเสวนาเกี่ยวกับ ปัญหา, อุปสรรค, โอกาส และแนวทางการแก้ปัญหา สามารถสรุปได้ว่า

1. ปัญหาอุปสรรค

1.1 นิติบุคคลซ้อน จากการเสวนาสามารถสรุปได้ว่าปัญหาอุปสรรคเกิดจากภาครัฐบาลและวัด คือนิติบุคคลซ้อนนิติบุคคล แหล่งท่องเที่ยวที่เป็นศาสนสถานโบราณมีหน่วยงานเกี่ยวข้องในการจัดการการท่องเที่ยวทางพุทธศาสนาหลายหน่วยงานประกอบด้วย หน่วยงานองค์การบริหารส่วนตำบล กรมศิลปากร และวัดซึ่งเป็นเจ้าของสถานที่ ปัญหาที่พบคือ องค์การบริหารส่วนตำบล วัด และกรมศิลปากรขาดความเป็นเอกภาพ ทั้ง 3 ฝ่ายล้วนเป็นนิติบุคคล ถือเป็นความยุ่งยากในการพัฒนาแหล่งโบราณสถานที่มีอยู่ภายในวัด กรมศิลปากรมีหน้าที่อนุรักษ์โบราณสถานให้คงเดิม ฝ่ายของเทศบาลหรือท้องถิ่นประสงค์จะทำให้ดีขึ้นให้สะดวกสะอาดทันสมัย ทางวัดมีแนวคิดอยากปรับปรุงให้องค์ทางพุทธศาสนา ในขณะที่ร้านค้าและชาวบ้านก็หวังประโยชน์ในการมีส่วนได้ส่วนเสีย

มีหลายสิ่งหลายอย่างที่กฎหมายถ่ายโอนพระราชบัญญัติถ่ายโอนอำนาจหรือภารกิจให้กับท้องถิ่น เชื่อมกับองค์กรหลายฝ่ายเช่นสำนักงานพระพุทธศาสนามีส่วนในการดูแลพระศาสนา และยังมีส่วนงานที่เกี่ยวข้องที่เป็นส่วนราชการเข้ามาเกี่ยวข้องกับศาสนาคือกรมศิลปากร ขณะที่อำนาจแต่ละส่วนไม่ได้ไปด้วยกัน มีปัญหาในทางปฏิบัติเช่น วัดและสถานที่ของวัด เป็นนิติบุคคลตามพระราชบัญญัติ วัดมีอำนาจ เจ้าอาวาสเป็นผู้บริหารจัดการทั้งหมด แต่บางครั้งติดขัดด้วยกฎหมาย เนื่องจากวัดมีลักษณะขึ้นทะเบียนโบราณสถาน เจ้าอาวาสไม่สามารถดำเนินการได้โดยตรง ต้องแจ้งเรื่องที่กรมศิลปากร ในขณะที่กรมศิลปากร ได้ถ่ายโอนงานส่วนหนึ่งให้ท้องถิ่น ถือว่าเป็นพันธกิจถ่ายโอน ท้องถิ่นต้องดูแลรักษา กำกับ ทำนุบำรุง แต่ไม่ได้มารักษาหรือดำเนินการทั้งหมด เป็นเพียงส่วนหนึ่งและท้องถิ่นไม่มีความรู้ ในโบราณสถาน ท้องถิ่นมองว่านโยบายสับสน เช่นการพัฒนาหน้าวัดพระธาตุพนม ท้องถิ่นเป็นคนจัดซื้อจัดจ้าง ในส่วนที่ดินบริเวณหน้าวัดเป็นของวัดพระธาตุพนม จึงมีปัญหาเรื่องการบริหารจัดการพื้นที่ พบว่าวัดที่มีการท่องเที่ยวมักจะพบ

ปัญหาเรื่อง การบริหารจัดการ, การพัฒนาพื้นฐาน, โครงสร้าง ศักยภาพ,กายภาพและการจัดการ บางครั้งรัฐบาลให้งบประมาณเทศบาลมาปรับปรุงบริเวณวัด ติดขัดที่ทางวัดไม่อนุญาต หรือมีบางวัดที่เป็นโบราณสถานท้องที่การปกครอง จัดงบประมาณเพื่อปรับปรุงซ่อมแซมองค์พระธาตุที่ชำรุดทรุดโทรม เจ้าอาวาสได้ปรับปรุงซ่อมแซมร่วมกับท้องถิ่น กรมศิลปากรได้แจ้งจับเจ้าอาวาส ทางวัดวางแผนในการก่อสร้างวิหารคต ฝ่ายกรมศิลปากรยับยั้ง 3 ครั้ง ด้วยเหตุผลอันชอบธรรมว่า “ผิดแบบ” จะต้องเป็นแบบและสีที่กรมศิลปากรเห็นสมควรเท่านั้น ในส่วนของวัดที่เป็นโบราณสถาน โบราณวัตถุนั้นพบว่า การที่จะแก้ไขปรับปรุงพื้นที่เป็นเรื่องลำบาก เมื่อสิ่งปลูกสร้างชำรุดต้องขออนุญาต กรมศิลปากร รวมขั้นตอนในการขออนุญาตและขออนุมัติจากกรมศิลปากร ใช้เวลานานมาก ในขณะที่กฎหมายท้องถิ่นได้ให้ท้องถิ่นดูแลแล้ว ถึงกระนั้นเมื่อมีต้นไม้งอกขึ้นบนโบราณสถาน โบราณวัตถุ ท้องถิ่นก็ไม่สามารถเข้าไปดูแลทำความสะอาดหรือตัดต้นไม้ที่งอกขึ้นได้เพราะผิดกฎหมาย

ในส่วนของกรมศิลปากรซึ่งเป็นหน่วยงานของรัฐบาลมีหน้าที่ดูแลวัดที่เป็นโบราณสถาน โบราณวัตถุและยึดถือกฎหมายหลักในการดูแล พระราชบัญญัติโบราณสถานโบราณวัตถุศิลปวัตถุและพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติพ.ศ.2504 และฉบับปรับปรุงคือ พ.ศ.2535 สำนักศิลปากรมีขั้นตอนในการเตือนวัด ที่บูรณะหรือสร้างสิ่งปลูกสร้างใหม่ในโบราณสถานโดยไม่แจ้งกรมศิลปากรให้ทราบ มาตรการเตือนของกรมศิลปากร คือการใช้รัฐศาสตร์ในการแก้ปัญหาโดยเข้าไปเจรจาอธิบายหลักการ วิธีการในการบูรณะและทำความเข้าใจกับทางวัดอธิบายให้เห็นความสำคัญในการอนุรักษ์ โบราณสถานโบราณวัตถุ เพราะบางสิ่งที่พระสงฆ์กำลังดำเนินการอยู่นั้น เป็นเพราะไม่ทราบกระบวนการทางกฎหมายโบราณสถานโบราณวัตถุ ในการเตือนนั้นถ้าพระสงฆ์ยอมรับฟังเหตุผลนั้นเป็นเรื่องที่ดี แต่ถ้ายังดำเนินการต่อ ทางสำนักศิลปากร จะออกจดหมายแจ้งเตือนชี้แจงด้วยหลักกฎหมาย ท้ายสุดนำไปสู่กระบวนการนิติศาสตร์ แต่ถ้ากรมศิลปากรปล่อยให้วัดดำเนินการต่อไปกรมศิลปากรก็ผิด แท้ที่จริงแล้วกรมศิลปากรไม่ประสงค์ที่จะมีความขัดแย้งหรือใช้อำนาจกับเจ้าอาวาสหรือแจ้งจับเจ้าอาวาส กระบวนการแจ้งจับเป็นกระบวนการสุดท้าย แต่ทั้งนี้ทั้งนั้นขึ้นอยู่กับคนที่ประสานงาน ต้องดูที่เจตนาของแต่ละฝ่าย เพราะบางครั้งปัญหาเกิดจากความไม่เข้าใจกัน ความรู้เท่าไม่ถึงการณ์

พระราชบัญญัติโบราณสถานกำหนดพื้นที่เขตโบราณสถาน ถ้ามีการดำเนินการใดๆ ก็ตาม ควรได้รับอนุญาตจากอธิบดีกรมศิลปากรเป็นลายลักษณ์อักษรเสียก่อน ไม่สามารถที่จะทำได้โดยพลการ แม้กระทั่งเจ้าหน้าที่ในหน่วยงานเองถึงแม้จะได้ชื่อว่าเป็นผู้ทำงานค้นคว้าทางด้านวิชาการ โบราณคดี ถ้าทราบใดที่ไม่ได้รับอนุญาตจากอธิบดีกรมศิลปากรจะไปอ้างตนเพื่อที่จะไปดำเนินการขุดค้นหรือบูรณะโดยพลการไม่ได้ แต่สามารถสำรวจได้ ในแง่ของการขุดค้นไม่สามารถทำได้ ต้องได้รับอนุญาตจากอธิบดีกรมศิลปากรเสียก่อน เจ้าหน้าที่ส่วนอื่นที่เป็นคนของกรมศิลปากรถ้าไม่ได้รับคำสั่งก็ไม่สามารถทำได้ วัดและท้องถิ่นต้องมีความเข้าใจและมีเจตนาที่จะอนุรักษ์ปรับปรุงสภาพโบราณสถาน โบราณวัตถุให้คงอยู่ให้ดีให้สวยงามให้เหมือนเดิม กรมศิลปากรมีมาตรฐานทางวิชาการ และระดับของการปฏิบัติต่อโบราณสถานโบราณวัตถุ วัดหรือท้องถิ่นสามารถบำรุงรักษา ทำความสะอาด กำจัดวัชพืชได้และการ ซ่อมแซมเล็กน้อยๆที่ไม่มีการเปลี่ยนแปลงสภาพโครงสร้างของโบราณสถาน แต่ถ้าทำให้โบราณสถานเปลี่ยนแปลงสภาพหรือเสื่อมสภาพจะโดยวิธีการใดก็ตาม

กฎหมายไม่อนุญาตให้ทำได้ ต้องได้รับอนุญาตจากกรมศิลปากรเสียก่อน เช่น พื้นที่ในบริเวณวัด ต้องขออนุญาตจากเจ้าอาวาส ซึ่งแจ้งกับชาวบ้านโดยการติดต่อผ่านผู้นำหมู่บ้าน ผู้นำชุมชน โยงไปถึงองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นด้วย

มีคำสั่งของกระทรวงวัฒนธรรมที่ 157/2547ว่า กำหนดพนักงานเจ้าหน้าที่ปฏิบัติหน้าที่ตามโบราณสถาน ตั้งแต่ 2547 กำหนดให้องค์กรบริหาร เช่นนายกองค์การบริหารส่วนจังหวัด นายกองค์การบริหารส่วนตำบล นายกเทศมนตรี ปลัด และหน่วยงานของกระทรวงมหาดไทยเป็นพนักงานเจ้าหน้าที่ดูแลโบราณสถานโบราณวัตถุ เมื่อมีบทบาทเป็นเจ้าหน้าที่ก็ต้องเข้ามามีส่วนร่วม คือการดำเนินงานใดๆก็ตาม ทุกครั้งที่ปฏิบัติการ กรมศิลปากรจะประสานกับเจ้าของผู้ครอบครองพื้นที่ แจ้งเจ้าอาวาส,แจ้งหน่วยงานมหาดไทย, และแจ้งการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยให้ทราบถึงการดำเนินงานวิธีทำ ระยะเวลาในการดำเนินงาน และผลที่ได้รับ มีความชัดเจน มีความโปร่งใส มีการประสานงานกันระหว่างหน่วยงานของรัฐบาลและผู้ดูแลที่อยู่ในท้องถิ่น

ปัญหาอีกอย่างหนึ่งคือ การประสานงานระหว่างวัด และกรมศิลปากรยังไม่ชัดเจน บางครั้งวัดก็คิดว่าโบราณสถานที่อยู่ในวัดขึ้นทะเบียนเป็นของกรมศิลปากร แล้วเมื่อกรมศิลปากรซ่อมแซมให้แล้ว จึงไม่ใส่ใจดูแลรักษาอย่างต่อเนื่อง แท้จริงแล้วโบราณสถานโบราณวัตถุที่อยู่ในวัดก็เป็นของวัด เพียงแต่ขึ้นทะเบียนคุ้มครองรักษาตามกฎหมาย กรมศิลปากรประสงค์ให้ทางวัดคงสภาพเดิมไว้ไม่ให้เปลี่ยนแปลงโครงสร้างใหม่ เพราะฉะนั้นจึงเป็นหน้าที่ของท้องถิ่นทั้งวัดทั้งชาวบ้านองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่ต้องช่วยกันดูแล ถ้ามีการเข้าใจคลาดเคลื่อนเข้าใจไม่ตรงกัน ทางออกที่ดีที่สุดต้องทำความเข้าใจเจตนาของกันและกันทั้งสองฝ่าย กรมศิลปากรมีหน้าที่ปฏิบัติตามกฎหมาย ถึงจะทำหน้าที่ตามกฎหมาย ถ้าชาวบ้านไม่เห็นด้วยทางกรมศิลปากรก็ต้องหาทางออกร่วมกัน ดังนั้นการบูรณะโบราณสถานโบราณวัตถุสามารถทำได้โดยผ่านกระบวนการทางกฎหมาย วัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวมีผลประโยชน์จำนวนมาก จึงเป็นเหตุให้หลายหน่วยงานเข้ามาเกี่ยวข้อง

1.2 การบริหารจัดการ ปัญหาเรื่องการบริหารจัดการภายในวัด ปัญหาเรื่องการขาดงบประมาณ อีกทั้งพระสงฆ์ไม่มีความรู้เกี่ยวกับการบริหารจัดการสถานที่ของวัดให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนา ปัญหาเรื่องการขาดพระสงฆ์ที่เป็นมัคคุเทศก์ ประกอบกับนโยบายของมหาเถรสมาคมยังไม่มี ความชัดเจนในการส่งเสริมการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนา ถึงแม้ทางองค์กรสงฆ์มีทำที่ไม่ชัดเจนต่อการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนา แต่ก็ไม่สามารถต้านกระแสการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาได้ ผู้ที่จะต้องตั้งรับคือพระสงฆ์ เพราะปรากฏว่ามีพระสงฆ์แต่งตัวไม่เรียบร้อยให้ศีลให้พรนักท่องเที่ยว งานนมัสการองค์พระธาตุมีเสียงอึกทึกโครมจากเครื่องเสียงและการแสดงมหรสพ ทำให้บุคคลที่ต้องการความสงบในการไหว้พระธาตุเสียสมาธิ ในการปฏิบัติธรรม สำหรับวัดที่มีขนาดเล็กไม่มีรายได้ไม่มีเงินมาบริหารจัดการ และเพื่อให้พระสงฆ์มีส่วนร่วมเกี่ยวกับการจัดการการท่องเที่ยวควรมีหลักสูตรอบรมการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาแก่พระสงฆ์ วัดป่าบางวัดไม่มีการพัฒนาอาคารสถานที่ คงเป็นสภาพป่าธรรมชาติและ ต้นไม้ มุ่งสื่อถึงโลกุตตระ วัดที่มีองค์พระธาตุและวัดพระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์ มีจำนวนผู้บริจาคน้อย ปัญหาการสร้างสิ่งปลูกสร้างในวัดไม่เป็นสัดส่วน เพราะฉะนั้น ต้องส่งเสริม ความเข้าใจเรื่องข้อมูลให้ตรงกัน พระที่อยู่วัดต้องขยันสื่อสารเกี่ยวกับเรื่องศาสนา ควรจัดให้มีพระมัคคุเทศก์ มัคคุเทศก์น้อย หรือมัคคทายกมัคคุเทศก์ พระสงฆ์ต้องปรับปรุง

ตนเองปรับพฤติกรรมการแต่งตัว การห่มผ้า กิริยามารยาท เพราะสิ่งเหล่านี้จะเป็นส่วนหนึ่งของการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนา

1.3 ปัญหาผู้ประกอบการ การท่องเที่ยวเจริญขึ้นสิ่งที่ตามมาคือปัญหาเพิ่มขึ้นจำนวนนักท่องเที่ยวเป็นตัวบีบให้เกิดเศรษฐกิจร้านค้า อาคาร ปัญหาวัดและผู้ประกอบการขัดแย้งกันเฉพาะวัดที่มีนักท่องเที่ยวจำนวนมากมีเศรษฐกิจดี ปัญหาเรื่องการขายสุรารภายในวัด ทางวัดและท้องถิ่นได้ออกกฎระเบียบเกี่ยวกับการไม่อนุญาตให้ขายเหล้าภายในวัดแต่ในทางปฏิบัติ ก็ยังมีอยู่ในบางท้องที่วัดกับท้องถิ่นขัดแย้งกันเรื่องผลประโยชน์ เพราะผลประโยชน์ในพื้นที่ วัดและศาสนาเป็นประเด็นสูง เช่นให้มีการเช่าพื้นที่ขายของในวัดแล้วก็ยึดเป็นทำเลค้าขายตลอดไป วัดจะปรับปรุงไม่ได้โยงเข้าไปสู่เรื่องการเมือง มวลชน ร้องเรียนกันจนเกิดความวุ่นวาย แนวทางการแก้ไขคือ การบริหารจัดการในสถานที่ท่องเที่ยว ควรตั้งคณะกรรมการและคณะอนุกรรมการขึ้นบริหารจัดการร่วมกัน ท้องถิ่น วัด ราษฎร์ ต้องร่วมมือกัน หน่วยงานที่ทำงานร่วมกันควรประชุมปรึกษากันเพื่อแก้ปัญหาไปในทิศทางเดียวกัน สิ่งที่จะต้องเปลี่ยนแปลงคือทัศนคติขององค์การต่างๆที่รับผิดชอบงานท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนา การมีส่วนร่วมของชุมชนสามารถแก้ปัญหาได้

1.4 วัดกับชุมชน ปัญหาที่ใกล้ตัวที่สุดนั้นคือวัดกับชาวบ้านไม่เข้าใจกัน นำไปสู่การไม่ให้ความร่วมมือซึ่งกันและกัน ชุมชนไม่ไปทำบุญวัดใกล้บ้านแต่ไปทำบุญที่วัดอื่น เพราะมีความรู้สึกว่าเป็นเจ้าของวัด หรือคนที่อยู่ในวัด ไม่ให้ความสำคัญเรื่องนโยบายชุมชน คนในชุมชนก็คิดว่าเมื่อเจ้าอาวาสวัดไม่ให้ความสำคัญก็ไม่เข้าวัด เจ้าอาวาสต้องเปลี่ยนความรู้สึกนึกคิดใหม่ ชุมชนต้องการพัฒนาวัดโดยให้แบ่งพื้นที่พระสงฆ์และพระธาตุแยกกัน ปัญหาเรื่องความขัดแย้งเรื่องการนำวัฒนธรรมประเพณีเข้ามาแสดงในพื้นที่ของวัด ขาดการมีส่วนร่วมของสังคม เพราะฉะนั้นองค์กรส่วนท้องถิ่นควรไปสร้างความเข้าใจระหว่างวัดกับชุมชน สร้างจิตสำนึกทุกภาคส่วนทั้งภาคประชาชนและองค์กรทางพระพุทธศาสนา ประชาชนในท้องถิ่นต้องร่วมกันด้วยความบริสุทธิ์ใจ เพราะศาสนาพุทธเป็นศาสนาที่เป็นวิถีชีวิตของคนไทย ความเป็นวิถีชีวิตและบริบทต้องสอดคล้องกับการท่องเที่ยว ควรจัดตั้งกลุ่มประชาชนคนรักวัด

1.5 บุคลากร ความไม่พร้อมของบุคลากรทางศาสนาที่จะให้บริการภายในวัด เจ้าหน้าที่ของวัดหรือชาวบ้านที่มาช่วยงานวัดไม่สื่อความเป็นท้องถิ่น บุคลากรภายในวัดไม่มีน้ำใจ ไม่ตรัสทักทายนักท่องเที่ยว เพราะฉะนั้นเจ้าอาวาสต้องมอบหน้าที่ให้พระสงฆ์คอยดูแลการให้ข้อมูลแก่นักท่องเที่ยว หรือให้มีคฤหัสถ์น้อย หรือมอบหมายให้ฆราวาสคอยให้ข้อมูลเกี่ยวกับวัดนั้นๆ และส่งเสริมให้เจ้าหน้าที่ของวัดที่บริการดอกไม้ธูปเทียนแต่งกายท้องถิ่นเพื่อแสดงอัตลักษณ์ของท้องถิ่นนั้นๆ ประเพณีวัฒนธรรมการแต่งกายท้องถิ่นเป็นส่วนหนึ่งให้นักท่องเที่ยวประทับใจ ส่งเสริมให้มีอบรมบุคลากรที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยววัดให้ทักทายต้อนรับนักท่องเที่ยวด้วยไมตรีจิต อันนี้จะเป็นแรงดึงดูดให้นักท่องเที่ยวประทับใจนำไปสู่การท่องเที่ยวที่ยั่งยืน

1.6 ปัญหาเรื่องการสื่อธรรม ปัญหาเรื่องการสื่อธรรมของวัดแต่ละวัดข้อธรรมเดียวกันแต่สื่อให้นักท่องเที่ยวไม่เหมือนกัน สร้างความสับสนให้แก่ประชาชน

1.7 ปัญหาจากนักท่องเที่ยว จากการเสวนารับฟังความคิดเห็นปัญหาจากนักท่องเที่ยวคือการแต่งกาย การทิ้งขยะ การขาดความเข้าใจที่ตรงกันทั้งฝ่ายผู้รับและผู้ให้บริการ (เจ้าบ้านและผู้มาเยือน) นักท่องเที่ยวมักนำเกณฑ์วัดหนึ่งเปรียบเทียบกับอีกวัดหนึ่ง ปัญหาที่

นักท่องเที่ยวยุคใหม่ไปฝากเรื่องไว้ที่การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย คือพุทธพาณิชย์ เพราะฉะนั้นต้องสื่อสารให้ข้อมูลเกี่ยวกับการแต่งกายที่สุภาพ จัดถึงขยะไว้บริการ พร้อมข้อความสื่อสารเกี่ยวกับการทิ้งขยะสำหรับเรื่องพุทธพาณิชย์นั้นเป็นนโยบายของแต่ละวัด พระเถระผู้ใหญ่ระดับเจ้าคณะภาคต้องเข้ามาดูแลจัดการให้เหมาะสม

1.8 ปัญหาของหน่วยงานราชการ การท่องเที่ยวและกีฬาจังหวัดพยายามส่งเสริมและพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวที่มีอยู่ในพื้นที่ทั้งแหล่งท่องเที่ยวที่เป็นธรรมชาติ และแหล่งท่องเที่ยวที่เป็นศาสนาหรือโบราณวัตถุ แต่ติดขัดที่นโยบาย เพราะกระทรวงเจ้าสังกัดมองเป็นภาพเล็กและไม่สนับสนุน บางครั้งเสนอแผนงานเกี่ยวกับศาสนาเข้าไปในจังหวัดก็ไม่ได้รับการสนับสนุน องค์กรของสำนักงานการท่องเที่ยวและกีฬาซึ่งเป็นตัวแทนสำนักงานปลัดกระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา มีเจ้าหน้าที่จำนวนน้อย จังหวัดหนึ่งมี 2 คน ดูแลทั้งกีฬาทั้งท่องเที่ยว

ปัญหาในหน่วยงานของกรมศิลปากรที่มีสำนักงานตั้งอยู่ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือส่วนมากเป็นปัญหงบประมาณและบุคลากรมีจำนวนจำกัด ไม่เพียงพอทำให้การทำงานไม่ทั่วถึง เช่น สำนักศิลปากรที่ 10 ซึ่งดูแล 7 จังหวัด มีเจ้าหน้าที่ 7 คน กลุ่มอนุรักษ์ 2 คน บริหาร 2 คน ผู้อำนวยการ 1 นอกนั้นเป็นลูกจ้าง สำนักศิลปากรที่ 9 ขอนแก่น ดูแลพื้นที่ 7 จังหวัด มีข้าราชการเพียง 20 คน เฉพาะที่เป็นนักโบราณคดีมีเพียง 3 คน พื้นที่ดูแลโบราณสถานมีจำนวนมาก ไม่สามารถดูแลได้ทั่วถึง

2. โอกาส

กล่าวได้ว่าในภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีวัฒนธรรมที่สวยงามและเหมาะสำหรับการทำกิจกรรมเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยว วัฒนธรรมที่มีพื้นฐานมาจากพระพุทธศาสนาเช่นวัฒนธรรมภาษา วัฒนธรรมการบริโภค วัฒนธรรมการแต่งกาย เป็นต้น และเป็นที่ทราบกันดีถึงความมีอรรถาธิบายไตรปิฎกที่ดีของคนอีสาน ถือได้ว่าวัฒนธรรมมีส่วนสร้างชาติ เช่นวัฒนธรรมของชาวภูไท มีเอกลักษณ์การแต่งกาย ภาษาพูด วัฒนธรรมการฟ้อนภูไท วิธีคิดของประชาชนถูกหล่อหลอมมาจากศาสนาแยกส่วนไม่ได้ กลุ่มชาวอำเภอรณครยังรักษาความเป็นวัฒนธรรมของภูไทเข้มแข็ง วัฒนธรรมหลักเป็นจุดขายของการท่องเที่ยวและมีการสืบทอดวัฒนธรรมเพื่อส่งต่อถึงลูกหลาน วัฒนธรรมเป็นสิ่งที่ไม่หยุดนิ่ง มีวัฒนธรรมการฟ้อนที่ผสมผสานกับการไหว้พระธาตุอย่างลงตัว นอกจากนั้นมีพระธาตุและสิมโบราณ (อุโบสถอีสาน) เป็นเอกลักษณ์

4.5 การอภิปรายผลการศึกษา

การอภิปรายผลในครั้งนี้ มุ่งเน้นการศึกษาวิเคราะห์เพื่อตอบวัตถุประสงค์และคำถามการวิจัยที่ว่า 1) วัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางภาคตะวันออกเฉียงเหนือ มีรูปแบบ กิจกรรม อัตลักษณ์และพร้อมที่จะรองรับนักท่องเที่ยวทั้งด้านกายภาพและการส่งเสริมกิจกรรมการท่องเที่ยวอย่างไร 2) วัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวมีกระบวนการส่งเสริมการเรียนรู้และสื่อสารคุณค่าของแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัดเพื่อสร้างเจตคติที่ดีของนักท่องเที่ยวในรูปแบบการเปลี่ยนแปลงจากเส้นทางบุญสู่เส้นทางธรรมอย่างไร 3) ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ มีการเชื่อมโยงเส้นทางท่องเที่ยวทางพุทธศาสนา และมีความกระบวนกรท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาอย่างไร 4) การท่องเที่ยวมีผลกระทบต่อวิถีชีวิตและวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาในภาคตะวันออกเฉียงเหนืออย่างไร

1. วัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางภาคตะวันออกเฉียงเหนือ มีรูปแบบ กิจกรรม อัตลักษณ์ และกระบวนการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาอย่างไร

จากการศึกษาพบว่า รูปแบบและกระบวนการจัดท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ พบว่าเส้นทางการท่องเที่ยวมี 2 รูปแบบ 3 เส้นทาง ดังนี้ รูปแบบที่ 1) เส้นทางบุญ ซึ่งประกอบด้วย 2 เส้นทาง คือ เส้นทางตำนานองค์พระธาตุ และเส้นทางอภิวาทพระพุทธรูปคู่บ้านพระอริยสงฆ์คู่มือเมือง รูปแบบที่ 2) เส้นทางธรรม คือ เส้นทางรุ่งเรืองในพุทธธรรม แต่ละเส้นทางมีอัตลักษณ์และกระบวนการท่องเที่ยว ดังนี้ 1) เส้นทางตำนานองค์พระธาตุ มีพระบรมสารีริกธาตุของพระพุทธเจ้าเป็นแหล่งดึงดูด ทำให้นักท่องเที่ยวเกิดเป้าหมายในการเดินทางกราบไหว้แสวงบุญ มีทั้งหมด 10 พระธาตุ 2) เส้นทางอภิวาทพระพุทธรูปคู่บ้านพระอริยสงฆ์คู่มือเมือง มีพระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์และพระอริยสงฆ์เป็นแหล่งดึงดูด ซึ่งนักท่องเที่ยวมีความเชื่อว่าไหว้พระพุทธรูปและทำบุญกับพระอริยสงฆ์ได้บุญมาก ส่วนมากพระอริยสงฆ์เป็นพระนักปฏิบัติธรรมได้ชื่อว่าตามรอยพระอริยสงฆ์ และยังมีรูปแบบการปฏิบัติธรรมที่ยังสืบทอดมาจนถึงทุกวันนี้มีทั้งหมด 10 วัด 3) เส้นทางรุ่งเรืองในพุทธธรรม วัตถุประสงค์ของการไปคือเพื่อปฏิบัติธรรม หวังเพิ่มบุญ สังสมความสงบ แสวงหาความจริงของชีวิต ลดความวุ่นวาย หวังการบรรลุ ปฏิบัติตามแนวทางที่พระอริยสงฆ์ปฏิบัติไว้เป็นแบบอย่าง มีทั้งหมด 10 วัด และมี 3 ลักษณะตามอัตลักษณ์ของวัด คือ 1) รูปแบบการท่องเที่ยวที่มุ่งชื่นชมความงามของสถาปัตยกรรม และความงดงามของวัดต่างๆ เช่นการเที่ยวชมองค์พระธาตุ ต่างๆ เพลิดเพลินด้วยการเห็นความวิจิตรงามตาของเสนาสนะต่างๆ เช่นโบสถ์ วิหารที่มีความสดสวยงดงามเป็นที่น่าประทับใจ (เปิดประสบการณ์) 2) รูปแบบการท่องเที่ยวที่มีแรงผลักดันจากความศรัทธาในความศักดิ์สิทธิ์ของพระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์ และศรัทธาต่อวัตรปฏิบัติและศีลาจารวัตรที่งดงามของพระสงฆ์สุปฏิปันโน ซึ่งมีปรากฏจำนวนมากในภูมิภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ความศรัทธาในวิถีแห่งอริยสงฆ์ทำให้มีผู้สนใจในการได้มีโอกาสสัมผัสกับสถานที่ซึ่งเป็นวัดที่พระอริยสงฆ์เหล่านั้นได้เคยพำนักปฏิบัติธรรม จึงเป็นรูปแบบการท่องเที่ยวอย่างหนึ่งซึ่งเกิดจากพลังศรัทธา (ผสานศรัทธา) และ 3) รูปแบบการท่องเที่ยวที่แฝงอยู่ในกระบวนการพัฒนาปัญญา อันมีพื้นฐานจากความต้องการที่จะหาหนทางพ้นทุกข์ของผู้คนในสังคมที่เต็มไปด้วยความทุกข์ในการดำเนินชีวิต ด้วยการเข้าร่วมศึกษาอบรมปฏิบัติธรรมในวัดต่างๆซึ่งมีการจัดพื้นที่ไว้สำหรับประชาชนทั่วไปได้เข้ามาศึกษาและปฏิบัติธรรม ส่งผลให้เกิดรูปแบบการท่องเที่ยวรูปแบบหนึ่ง ซึ่งมีพื้นฐานความต้องการพัฒนาปัญญาของผู้คน (พัฒนาจิตใจ)

ดังนั้นกิจกรรมและกระบวนการจัดการท่องเที่ยวจึงอาจจะมีเหมือนและความแตกต่างกันอยู่ตามรูปแบบและความโดดเด่นของแต่ละวัด เช่นวัดที่มีอัตลักษณ์โดดเด่นในด้านพุทธศิลปกรรม เมืองพระธาตุที่สวยงาม มีโบสถ์ วิหารที่สวยงาม ก็จะมีการจัดกิจกรรมที่หลากหลายอย่างต่อเนื่อง อีกทั้งวัดในลักษณะนี้จะอยู่ในท่ามกลางชุมชน การจัดกิจกรรมร่วมกับชุมชน เช่น กิจกรรมวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา หรือกิจกรรมอบรมคุณธรรมต่างๆก็จะมีให้เห็นอยู่เรื่อยๆ การเป็นลักษณะวัดที่เปิดกว้างและเข้าถึงง่ายจึงมีจำนวนนักท่องเที่ยวมาเที่ยวชมเป็นจำนวนมาก ในขณะที่วัดที่มีลักษณะโดดเด่นด้านพระพุทธรูปเก่าแก่ และวัดป่าที่เคยเป็นที่พำนักของพระอริยสงฆ์ จะยังคงเน้นรูปแบบที่ครูบาอาจารย์เคยปฏิบัติมา โดยเฉพาะการเน้นความสงบเงียบ กลมกลืนอยู่กับธรรมชาติ มีความสะอาดสวยงามในบรรยากาศแห่งความร่มรื่นของผืนป่า ดังนั้นการจัดกิจกรรมต่างๆ จึงมักจะเป็นกิจกรรมทางศาสนาจัดเฉพาะวันสำคัญทางศาสนาและวันสำคัญประจำปีของวัด เช่นวัน

บูรพาจารย์ โดยมีรูปแบบการจัดที่เน้นความเรียบง่ายและสงบ วัดในลักษณะนี้ยังคงต้องการความเรียบง่ายของอารามมากกว่าการเปิดรับนักท่องเที่ยวจำนวนมาก แต่ไม่ถึงกับปฏิเสธนักท่องเที่ยวโดยสิ้นเชิง เพียงแต่ต้องการให้นักท่องเที่ยวเข้าใจและสำรวมระวังในการไปเที่ยววัดในลักษณะของวัดป่าที่เคยเป็นสำนักของครูบาอาจารย์

วัดในอีกรูปแบบหนึ่งซึ่งเป็นวัดที่มีการผสมผสานสอดคล้องกับแนวโน้มของคนในสังคม คือ วัดในกลุ่มที่มีการจัดกิจกรรมอบรมปฏิบัติธรรม ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นวัดที่ได้รับการขึ้นทะเบียนเป็นสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัด และจัดกิจกรรมการปฏิบัติธรรมตลอดทั้งปี วัดในลักษณะนี้เป็นวัดที่บูรณาการความเป็นธรรมชาติ และความเรียบง่ายร่มรื่นของผืนป่า พร้อมทั้งเปิดกว้างให้กับประชาชนทั่วไปได้เข้ามาศึกษาเรียนรู้และปฏิบัติธรรม เพื่อพัฒนาปัญญาให้สามารถเข้าถึงกระแสแห่งธรรม และมีภูมิคุ้มกันในการใช้ชีวิตอย่างมีความสุข ดังนั้นกิจกรรมต่างๆจึงเน้นในเรื่อง การฝึกอบรม และปฏิบัติธรรม ซึ่งมีลักษณะเปิดกว้าง และมีจำนวนประชาชนเข้าร่วมกิจกรรมที่วัดจัดขึ้นเป็นจำนวนมาก และมีการจัดกิจกรรมตลอดทั้งปี

2. วัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวมีกระบวนการส่งเสริมการเรียนรู้และสื่อสารคุณค่าของแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัดเพื่อสร้างเจตคติที่ดีของนักท่องเที่ยวในรูปแบบการเปลี่ยนแปลงจากเส้นทางบุญสู่เส้นทางธรรมอย่างไร

จากผลการศึกษาพบว่า มีกระบวนการส่งเสริมการเรียนรู้และสื่อสารคุณค่าของแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัดเพื่อสร้างเจตคติที่ดีของนักท่องเที่ยวนั้น วัดส่วนใหญ่ให้ความสำคัญกับการปรับเจตคติของนักท่องเที่ยวให้เข้าใจบริบทเบื้องต้นของวิถีชาวพุทธด้วยการปรับสภาพอาคารสถานที่ให้มีความสงบร่มรื่นสะอาดสวยงาม เช่นการจัดมุมสวนหย่อม หรือสวนธรรม มีป้ายคติธรรมต่างๆ โดยมุ่งจัดสภาพแวดล้อมของวัดให้มีความผสมกลมกลืนกับความเป็นธรรมชาติของสรรพสิ่งรอบตัว โดยเฉพาะการอนุรักษ์ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ทำให้นักท่องเที่ยวรับรู้และสัมผัสได้ถึงความสงบเย็นในวิถีแห่งธรรม ช่วยปรับสภาพจิตใจที่ร้อนรุ่มภายในใจให้สงบเย็นได้ นอกจากนั้นวัดต่างๆที่มีการก่อสร้างอาคารสถานที่ ยังได้นำแนวคิดคติธรรมต่างๆ มาเป็นองค์ประกอบในการประดับประดาตกแต่งสถานที่ ให้ผู้ที่ได้มาพบเห็นได้เรียนรู้และเข้าใจในคติธรรมทางพระพุทธศาสนา และวัฒนธรรมประเพณีต่างๆในชุมชน ผ่านการนำเสนอในรูปแบบสถาปัตยกรรม และจิตรกรรม เช่นวัดพระธาตุเรืองรอง สร้างโบสถ์เทียมเกวียนมีรูปปั้นวัวคู่ตัวใหญ่เทียมเกวียนขนาดใหญ่ ภายในอุโบสถยังมีภาพวาดแฝงไปด้วยคำสอน เพื่อสร้างเจตคติของประชาชนท้องถิ่นไม่ให้ลืมอาชีพของตน และยังมีหุ่นแสดงวัฒนธรรม เช่นหุ่นเด็กนักเรียนแสดงความเคารพผู้ปกครอง หุ่นจำลองวิถีการดำเนินชีวิตของคนพื้นเมืองในสมัยอดีต จำลองปูนปั้นปริศนาธรรม ปูนปั้นประเพณีวัฒนธรรมท้องถิ่น บนฝาผนังมีจิตรกรรมเล่าเรื่องพุทธประวัติ ภาพสัตว์มงคลต่างๆ ปูนปั้นประเพณีบั้งไฟ ปูนปั้นพิธีกรรมต่างๆ เช่น พิธีฟังธรรมเป็นต้น ในขณะที่วัดพระธาตุพระพนมมีภาพเขียนปริศนาธรรมตามกำแพงรอบองค์พระธาตุ ในลักษณะที่ทำให้เห็นถึงพลังแห่งศรัทธาที่มีต่อพระพุทธศาสนาอันเป็นแรงบันดาลใจในการสร้างสรรค์งานพุทธศิลป์อภิมหาลึกลับ เป็นสื่อให้ความรู้แก่ประชาชนที่ได้มาพบเห็นในลักษณะทัศนศึกษา พร้อมกันนั้นบางวัดยังมีการจัดหาไกด์ หรือผู้บรรยายให้ความรู้แก่นักท่องเที่ยวยังทำให้นักท่องเที่ยวได้ความรู้ที่ชัดเจนและลึกซึ้งมากยิ่งขึ้น นอกจากนั้นยังมีกระบวนการส่งเสริมการเรียนรู้และสื่อสารคุณค่าของแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัดที่มีความน่าสนใจมากยิ่งขึ้นนั่นก็คือ การจัดทำพิพิธภัณฑ์ภายในอาคาร

สถานที่ต่างๆ ของวัด เช่น วัดพระธาตุเรืองรอง วัดมหาธาตุแก่นนคร วัดพระธาตุพนม ซึ่งได้จัดให้มีพิพิธภัณฑ์ที่อยู่ในองค์พระธาตุ และสร้างอาคารสำหรับแสดงพิพิธภัณฑ์ได้เป็นการเฉพาะ โดยนำเสนอเรื่องราวคติธรรม ประวัติศาสตร์และวิถีชีวิตของชาวอีสาน เช่น ภาพวาดสีต 12 คลอง 14 รวมถึงการแสดงเครื่องมือเครื่องใช้ เครื่องปั้นดินเผา ถ้วยชามเครื่องดักสัตว์ อาวุธต่างๆ อุปกรณ์เลี้ยงไหม เตารีดโบราณ แผ่นเสียง หนังสือเก่า แสดงอุปกรณ์ในการทำประมง ภาพจิตรกรรมฝาผนังเป็นภาพเขียนเล่าเรื่องถึงสถานที่ท่องเที่ยวสำคัญของจังหวัด ภาพเล่าเรื่องเหตุการณ์ประวัติศาสตร์ ในขณะที่วัดป่าที่เคยเป็นที่พำนักของพระอริยสงฆ์มีการจัดแสดงพิพิธภัณฑ์ของครูบาอาจารย์ที่ได้มรณภาพไปแล้วในรูปแบบการสร้างรูปเคารพ และนำเครื่องอัฐบริขาร และภาพในอดีตในระหว่างการทำเพ็ญสมณธรรมของท่านมาจัดแสดงภายในพิพิธภัณฑ์ ซึ่งเป็นกระบวนการถ่ายทอดรูปแบบการปฏิบัติตนเพื่อสร้างความสุขแห่งชีวิตสามารถนำมาเป็นแนวทางในการศึกษาและปฏิบัติตนเองเพื่อค้นพบความสุขตามแนวทางของพระพุทธศาสนาตามที่ครูบาอาจารย์ทั้งหลายเคยปฏิบัติมา เช่น พิพิธภัณฑ์หลวงพ่อบุญรอดหนองป่าพง ซึ่งมีการนำเสนอให้อย่างสมบูรณ์ มีหนังสือรวบรวมคำเทศน์ต่างๆ ของท่านให้นักท่องเที่ยวได้หยิบอ่าน จึงเห็นได้ว่ารูปแบบการส่งเสริมการเรียนรู้ผ่านพิพิธภัณฑ์นี้เป็นสิ่งดึงดูดนักท่องเที่ยวได้ดีพอสมควร ทั้งสร้างความตื่นตา และความศรัทธาไปพร้อมๆ กัน นอกจากนี้วัดในภาคตะวันออกเฉียงเหนือยังได้ส่งเสริมการเรียนรู้และสื่อสารคุณค่าของแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัดด้วยการจัดกิจกรรมทางศาสนา ตามโอกาสต่างๆ เช่น กิจกรรมวันสำคัญทางศาสนา และวันสำคัญทั่วไป หลายวัดจะมีการจัดกิจกรรมอบรม ศึกษา และปฏิบัติธรรม ซึ่งเป็นกระบวนการส่งเสริมการเรียนรู้ที่มุ่งให้ผู้เข้าร่วมกิจกรรมปรับเปลี่ยนเจตคติไปในทางที่ดี วัดป่าบ้านสร้างขลุ่ยจัดกิจกรรมปฏิบัติธรรมพร้อมทั้งรณรงค์งดเหล้า หรือกิจกรรมเทศน์ผะเหวดวันเดียวจบ 13 กัณฑ์ สร้างรูปแบบงานบุญผะเหวด ที่ไม่เป็นการเสียเวลา และเสียค่าใช้จ่ายของชาวบ้าน และเกือบทุกวัดมีการจัดกิจกรรมบวชนกขัณฑ์ในเทศกาลวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา เช่น วันวิสาขบูชา นอกจากนี้วิถีชีวิตของพระสงฆ์ และของคณาในชุมชน เป็นรูปแบบหนึ่งในการสอนธรรมะเพื่อลดความโลภ ความโกรธ ความหลง ให้เป็นที่ประจักษ์แก่นักท่องเที่ยวผู้ได้มาพบเห็น

3. การท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาในภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีสภาพปัญหาและส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตและวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาอย่างไร

จากผลการศึกษาพบว่าความสนใจในการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ได้สร้างความตื่นตัวให้กับพระสงฆ์และผู้ที่มีบทบาทรับผิดชอบได้หันมาปรับปรุงวัดให้เป็นที่ประทับใจแก่นักท่องเที่ยวที่ได้เข้ามาพบเห็น หลายๆ วัดมีการพัฒนาระบบอำนวยความสะดวกต่างๆ เช่น มีการปรับปรุงพัฒนาสาธารณูปโภคเช่นระบบไฟฟ้าระบบการคมนาคมและการสื่อสารภายในวัด ตื่นตัวในการปรับปรุงภูมิทัศน์ปรับปรุงลานจอดรถและถนนภายในวัดปรับปรุงห้องน้ำให้สะอาดและทันสมัยเพื่อสร้างความประทับใจให้นักท่องเที่ยวบางวัดจัดเจ้าหน้าที่ทำความสะอาดห้องน้ำตลอดทุกชั่วโมงเช่นวัดพระธาตุเชิงชุม วัดมหาวนาราม วัดพระธาตุพนม วัดพระธาตุเรณู วัดพระธาตุเรืองรอง วัดโพธิ์ชัย เป็นต้น การท่องเที่ยวทำให้วัดมีทุนทรัพย์ในการปรับปรุงพัฒนาวัดให้สวยงาม เช่น ปรับปรุง หรือก่อสร้าง ถาวรวัตถุให้มีความพร้อมในการรองรับนักท่องเที่ยวหรือใช้งานในกิจการของวัด ในขณะเดียวกันวัดก็มีบทบาทในการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน ทำให้คนในชุมชนมีความเป็นอยู่ด้านเศรษฐกิจดีขึ้น อย่างไรก็ตาม จากกระแสความสนใจของนักท่องเที่ยวที่มีจำนวนเพิ่ม

มากขึ้น ก็ส่งผลกระทบ ในเชิงลบแก่วัดและชุมชนอยู่เช่นกัน เช่น ภาระของพระสงฆ์เพิ่มมาจากเดิม แทนที่จะปฏิบัติธรรมต้องมารับผิดชอบดูแลนักท่องเที่ยว ในขณะที่วัดประสบปัญหาความไม่สะอาด อันเกิดจากการทิ้งขยะของนักท่องเที่ยว รวมถึงปัญหาจากเสียงดังของรถในกรณีของวัดที่อยู่ติดกับชุมชน บางวัดโดยเฉพาะวัดที่มีจำนวนนักท่องเที่ยวจำนวนมากอาจมีมิจฉาชีพแอบแฝงเข้ามาขายโมยเงินในตู้บริจาค นอกจากนั้นยังพบว่า วัดที่มีองค์พระธาตุเป็นจุดเด่นจะพบปัญหาของกลุ่มพ่อค้าแม่ค้ารายย่อย ซึ่งไม่สามารถจัดระเบียบได้ เนื่องจากไม่ได้มาทำสัญญาหรือลงทะเบียนจองที่ค้าขายภายในวัด และยังพบปัญหาด้านการบริหารจัดการภายในวัดสอดคล้องกับงานวิจัยของพระมหาสุทิตย์ อาภากร และคณะ (2553 : บทคัดย่อ) ที่ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง รูปแบบและเครือข่ายการเรียนรู้ของแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัดในประเทศไทย ว่า วัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยว นั้น มีปัญหาที่เกี่ยวข้องหลายประการทั้งในด้านการบริหารจัดการ ความไม่เข้าใจต่อวัฒนธรรม ประเพณี ระเบียบการปฏิบัติ เป็นต้น โดยเป็นปัญหาทั้งภายในและปัญหาจากภายนอก เช่น 1) การขาดบุคลากรในการสื่อสารหรือพระสงฆ์ที่จะมาทำหน้าที่ในการอธิบายหลักธรรมและการปฏิบัติทางพระพุทธศาสนา โดยเฉพาะภาษาอังกฤษ 2) ปัญหาการสื่อสารและการประชาสัมพันธ์ให้ข้อมูลที่หลากหลาย 3) ปัญหาการจัดการด้านสถานที่เพื่อรองรับการปฏิบัติของผู้ที่สนใจ 4) ปัญหาการจัดการภายใน เช่น อาหาร การจำกัดขยะ เป็นต้น 5) ปัญหาจากความไม่เข้าใจด้านภาษาและวัฒนธรรม 6) ปัญหาการเชื่อมโยงเครือข่ายระหว่างวัดด้วยกัน เป็นต้น ส่วนปัญหาจากนักท่องเที่ยว/ผู้สนใจ ยังพบว่ามีปัญหาน้อย ส่วนใหญ่เป็นเรื่องของการเดินทางทั่วไป การรับรู้ข้อมูลเกี่ยวกับวัดและสถานที่ปฏิบัติธรรมจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง และการขาดการสนับสนุนจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย

4. ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ มีการเชื่อมโยงเส้นทางการท่องเที่ยวทางพุทธศาสนา และมีความพร้อมที่จะรองรับนักท่องเที่ยวทั้งด้านกายภาพและการส่งเสริมกิจกรรมการท่องเที่ยวเพื่อการเรียนรู้อย่างไร

จากรูปแบบการท่องเที่ยว ซึ่งทางทีมผู้วิจัยได้สังเคราะห์ไว้ 3 แบบ คือ 1) รูปแบบการท่องเที่ยววัดโดยทั่วไปที่เน้นการเที่ยวชมทัศนียภาพ สิ่งปลูกสร้างและสภาพแวดล้อมภายในวัด หรือที่เรียกว่าการท่องเที่ยวแบบทัศนจร 2) รูปแบบการท่องเที่ยววัดที่เกิดจากความศรัทธาของนักท่องเที่ยวต่อครูบาอาจารย์ที่เป็นพระอริยสงฆ์ หรือที่เรียกว่าแบบศรัทธา 3) รูปแบบการท่องเที่ยววัดซึ่งแฝงอยู่ในกระบวนการเข้าร่วมกิจกรรมเข้าอบรมพัฒนาจิตและปัญญาตามวัดต่างๆ เพื่อศึกษาเรียนรู้แนวทางที่จะนำหลักพุทธธรรมมาใช้ในชีวิตประจำวัน หรือที่เรียกว่า แบบปัญญา รูปแบบการท่องเที่ยวที่ทีมผู้วิจัยได้กำหนดเป็นเกณฑ์เหล่านี้ ทำให้สามารถเชื่อมโยงไปถึงเส้นทางการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ โดยกำหนดเส้นทางไว้ 3 เส้นทางด้วยกัน นั่นก็คือ

1) เส้นทางตำนานองค์พระธาตุ เป็นเส้นทางท่องเที่ยววัดที่มีองค์พระธาตุเป็นจุดเด่น ซึ่งประกอบไปด้วย วัดทั้งหมด 10 วัดดังนี้ (1)วัดพระธาตุพนม จัหวัดนครพนม (2)วัดพระธาตุเรณู จัหวัดนครพนม (3)วัดหนองแวงพระมหาธาตุแก่นนคร จัหวัดขอนแก่น (4)วัดพระธาตุเรืองรอง จัหวัดศรีสะเกษ (5)วัดพระมหาเจดีย์ชัยมงคล จัหวัดร้อยเอ็ด (6)วัดพระบรมธาตุนาคูน จัหวัดมหาสารคาม (7)วัดพระธาตุบังพวน จัหวัดหนองคาย (8)วัดพระธาตุขามแก่น จัหวัดขอนแก่น (9)วัดพระธาตุหนองบัว จัหวัดอุบลราชธานี (10)วัดพระธาตุเชิงชุม จัหวัดสกลนคร

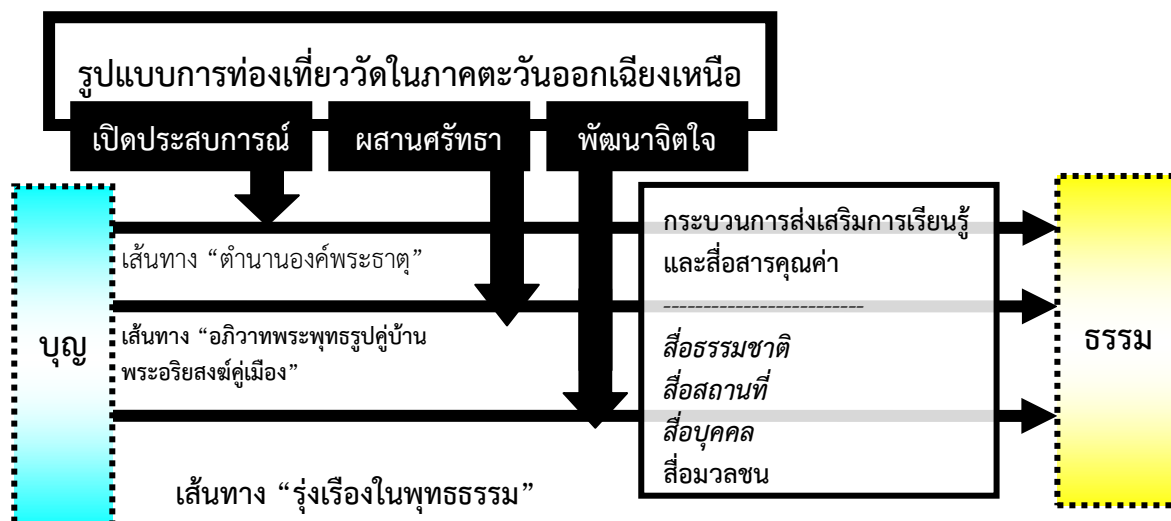
2) เส้นทางอภิวาทพระพุทธรูปคู่บ้าน พระอริยสงฆ์คู่เมือง เป็นเส้นทางท่องเที่ยววัดที่มีจุดเด่นเกี่ยวกับพระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์ และวัดที่มีพระอริยสงฆ์เคยพำนักอาศัยอยู่ ซึ่งประกอบไปด้วยวัด จำนวน 10 วัด ดังนี้ (1)หลวงพ่อบุญเหลือ วัดโพธิ์ชัย จังหวัดหนองคาย (2)พระเจ้าใหญ่อินทร์แปลง วัดมหายานาราม จังหวัดอุบลราชธานี (3)สร้อยของหลวงปู่คำคะนิง จุลมณี วัดถ้ำคูหาสวรรค์ อุบลราชธานี (4)รูปเหมือนของหลวงปู่มั่น ภูริทัตโต และเจดีย์พิพิธภัณฑสถาน รูปเหมือนหลวงปู่หลุย จันทสาโรและเจดีย์พิพิธภัณฑสถานวัดป่าสุทธาวาส จังหวัดสกลนคร (5)รูปเหมือนหลวงปู่เสาร์ กนตสีโลและเจดีย์พิพิธภัณฑสถาน วัดดอนธาตุ จังหวัดอุบลราชธานี (6)รูปเหมือนหลวงปู่เทศก์ เทสรังสีและเจดีย์พิพิธภัณฑสถาน วัดหินหมากเป้ง จังหวัดหนองคาย (7)รูปเหมือนหลวงปู่สุวัจน์ สุวโจและเจดีย์พิพิธภัณฑสถานวัดป่าเขาน้อยจังหวัดบุรีรัมย์ (8)รูปเหมือนหลวงพ่อบุญเหลือ สุภัทโท และเจดีย์พิพิธภัณฑสถานวัดหนองป่าพง จังหวัดอุบลราชธานี (9)หุ่นขี้ผึ้งของหลวงพ่อบุญเหลือ มหาโพธิ์ และเจดีย์อัฐบริวาร วัดเนรมิตวิปัสสนา จังหวัดเลย (10)รูปเหมือนของหลวงปู่ศรี มหาวิโรและเจดีย์พิพิธภัณฑสถานวัดประชาคมวนาราม (ปากุง) จังหวัดร้อยเอ็ด

3) เส้นทางรุ่งเรืองในพุทธธรรม เป็นเส้นทางท่องเที่ยววัดที่มีจุดเด่นในด้านการจัดกิจกรรมปฏิบัติธรรมตลอดทั้งปี และมีประชาชนมาเข้าร่วมกิจกรรมเป็นจำนวนมาก จำนวน 10 วัด คือ ได้แก่ (1)วัดป่าหนองหลุม จังหวัดขอนแก่น (2)วัดเนินพระเนาวนาราม จังหวัดหนองคาย (3)วัดป่านานาชาติ จังหวัดอุบลราชธานี (4)วัดเขาจันทร์งาม จังหวัดนครราชสีมา (5)วัดป่าบ้านสร้างขุ่ย จังหวัดสกลนคร (6)วัดไตรสิกขาทลามลาราม จังหวัดสกลนคร (7)วัดป่าโสมพนัส จังหวัดสกลนคร (8)วัดคลองตาลอง นครราชสีมา (9)วัดพิชโสภาราม จังหวัดอุบลราชธานี (10) วัดป่าสลวัน จังหวัดนครราชสีมา

วัดส่วนใหญ่ มีการปรับตัวอย่างมากต่อการรับรองนักท่องเที่ยว ซึ่งจากการศึกษา พบว่าหลายวัดมีความพร้อมเป็นอย่างดี โดยเฉพาะด้านสถานที่ เช่นมีอาคารรับรอง ห้องพักสำหรับผู้ปฏิบัติธรรม ศาลาปฏิบัติธรรมรวม มีลานจอดรถที่เพียงพอ พร้อมทั้งปรับปรุงและทำความสะอาดห้องน้ำอยู่เสมอ มีเจ้าหน้าที่ คอยอำนวยความสะดวก และรับผิดชอบดูแลประจำพื้นที่ต่างๆ ในขณะที่วัดที่มีนักท่องเที่ยวจำนวนมาก เช่นวัดพระธาตุพนม วัดพระธาตุนาค วัดมหาธาตุแก่นนคร มีเจ้าหน้าที่ตำรวจคอยดูแลความปลอดภัยให้กับนักท่องเที่ยว ในส่วนของวัดในเส้นทางอภิวาทพระพุทธรูปคู่บ้าน พระอริยสงฆ์คู่เมือง มีสถานที่กว้าง เป็นพื้นที่ป่าที่ร่มรื่น มีห้องน้ำที่สะอาดและเพียงพอ มีสถานที่พักปฏิบัติธรรมคอยบริการสำหรับผู้สนใจมาพักปฏิบัติธรรม พร้อมทั้งมีการจัดกิจกรรมอบรมธรรมปฏิบัติอย่างต่อเนื่อง ทั้งในรูปแบบที่เป็นโครงการอบรมต่างๆ และรูปแบบการปฏิบัติด้วยตนเองภายใต้สภาพแวดล้อมแห่งความเงียบสงบร่มรื่น

ดังนั้น จึงสามารถสรุปเป็นแผนภาพของการวิจัยเกี่ยวกับรูปแบบและกระบวนการจัดการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ : กระบวนการเปลี่ยนแปลง “เส้นทางบุญสู่เส้นทางธรรม” ได้ดังนี้

ภาพที่ 4.3.37 รูปแบบและกระบวนการจัดการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

สรุปจากคำถามการวิจัยข้อที่ 1 วัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางภาคตะวันออกเฉียงเหนือ มีรูปแบบ กิจกรรม อัตลักษณ์และกระบวนการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาอย่างไร ผลการศึกษาพบว่า เส้นทางท่องเที่ยวมี 2 รูปแบบ 3 เส้นทาง ดังนี้ รูปแบบที่ 1) เส้นทางบุญ ซึ่งประกอบด้วย 2 เส้นทาง คือ เส้นทางตำนานองค์พระธาตุ และเส้นทางอภิวาทพระพุทธรูปคู่บ้านพระอริยสงฆ์คู่เมือง รูปแบบที่ 2) เส้นทางธรรม คือ เส้นทางรุ่งเรืองในพุทธธรรม แต่ละเส้นทางมีอัตลักษณ์และกระบวนการท่องเที่ยว ดังนี้ 1) เส้นทางตำนานองค์พระธาตุ มีพระบรมสารีริกธาตุของพระพุทธเจ้าเป็นแหล่งดึงดูด ทำให้นักท่องเที่ยวเกิดเป้าหมายในการเดินทางกราบไหว้แสวงบุญ มีทั้งหมด 10 พระธาตุ 2) เส้นทางอภิวาทพระพุทธรูปคู่บ้านพระอริยสงฆ์คู่เมือง มีพระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์และพระอริยสงฆ์เป็นแหล่งดึงดูด ซึ่งนักท่องเที่ยวมีความเชื่อว่าไหว้พระพุทธรูปและทำบุญกับพระอริยสงฆ์ได้บุญมาก ส่วนมากพระอริยสงฆ์เป็นพระนักปฏิบัติธรรมได้ชื่อว่าตามรอยพระอริยสงฆ์ และยังมีรูปแบบการปฏิบัติธรรมที่ยั่งยืนสืบทอดมาจนถึงทุกวันนี้มีทั้งหมด 10 วัด 3) เส้นทางรุ่งเรืองในพุทธธรรมวัตถุประสงค์ของการไปคือเพื่อปฏิบัติธรรม หวังเพิ่มบุญ สังสมความสงบ แสวงหาความจริงของชีวิตลดความวุ่นวาย หวังการบรรลุ ปฏิบัติตามแนวทางที่พระอริยสงฆ์ปฏิบัติไว้เป็นแบบอย่าง มีทั้งหมด 10 วัด และมี 3 ลักษณะตามอัตลักษณ์ของวัด คือ 1) รูปแบบการท่องเที่ยวในกลุ่มของนักท่องเที่ยวที่มีความต้องการมาชื่นชมความงามของสถาปัตยกรรม จิตรกรรม และดูร่องรอยตำนานทางประวัติศาสตร์ ซึ่งเป็นลักษณะการท่องเที่ยวโดยทั่วไป ลักษณะเช่นนี้เรียกว่า ท่องเที่ยววัดแบบ เปิดประสบการณ์ 2) รูปแบบการท่องเที่ยววัดที่มีแรงผลักดันจากความศรัทธาเลื่อมใสในปฏิปทาของพระอริยสงฆ์ในพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ทำให้นักเดินทางท่องเที่ยวสนใจเดินทางเพื่อกราบไหว้บูชาและร่วมปฏิบัติธรรมในลักษณะปลีกวิเวกตามวัดต่างๆที่เคยเป็นที่พำนักของครูบาอาจารย์ รูปแบบนี้เรียกว่า ท่องเที่ยววัดแบบ ผจญภัย 3) รูปแบบการท่องเที่ยวที่มาพร้อมกับความสนใจเข้าร่วมกิจกรรมปฏิบัติธรรมหรือกิจกรรมทางศาสนาของวัด ที่จัดโครงการอบรมปฏิบัติธรรมตลอดทั้งปี ในแต่ละปีมีประชาชนสนใจเข้าปฏิบัติธรรมเพื่อพัฒนาจิตใจเป็นจำนวนมาก ซึ่งเรียกรูปแบบการท่องเที่ยวชนิดนี้ว่า การท่องเที่ยววัดแบบ พัฒนาจิตใจ ดังนั้นกระบวนการจัดการท่องเที่ยวจึงมีความแตกต่างกัน

ตามรูปแบบของแต่ละวัดดังกล่าว เช่นวัดที่มีกลุ่มนักท่องเที่ยวแบบเปิดประสบการณ์ มีการจัดเตรียมความพร้อมของอาคารสถานที่สิ่งอำนวยความสะดวกต่างๆ แก่นักท่องเที่ยว จัดกิจกรรมส่งเสริมการท่องเที่ยวร่วมกับหน่วยงานต่างๆ และมีรูปแบบกิจกรรมที่หลากหลายเพื่อตอบสนองต่อกลุ่มนักท่องเที่ยวจำนวนมาก ในขณะที่วัดที่เป็นที่สนใจของกลุ่มนักท่องเที่ยวในรูปแบบ ผสานศรัทธา กระบวนการส่งเสริมการท่องเที่ยวของวัดจะเน้นการจัดวัดให้สะอาดเรียบร้อยร่มรื่น มีความเรียบง่าย และมีสถานที่พักปฏิบัติธรรมอย่างเพียงพอ และวัดที่มีนักท่องเที่ยวที่สนใจเข้าร่วมกิจกรรมปฏิบัติธรรม ทางวัดจะเตรียมความพร้อมด้านอาคารสถานที่สำหรับการทำกิจกรรมปฏิบัติธรรมสำหรับผู้สนใจเข้าปฏิบัติธรรมจำนวนมาก มีระบบการสื่อสารข้อมูลที่หลากหลาย เช่นการมีเว็บไซต์ แจ้งข่าวสารการจัดกิจกรรมปฏิบัติธรรมของทางวัด และยังเน้นความสะอาด ความร่มรื่น สงบเรียบง่าย อันเหมาะแก่การปฏิบัติธรรม

คำถามการวิจัยข้อที่ 2 วัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวมีกระบวนการส่งเสริมการเรียนรู้และสื่อสารคุณค่าของแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัดเพื่อสร้างเจตคติที่ดีของนักท่องเที่ยวในรูปแบบการเปลี่ยนแปลงจากเส้นทางบุญสู่เส้นทางธรรมอย่างไร ผลการศึกษาพบว่า กระบวนการสื่อสารคุณค่าและการพัฒนาจิตใจแก่นักท่องเที่ยว พบว่า วัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวมีกระบวนการสื่อสารคุณค่าและการพัฒนาจิตใจแก่นักท่องเที่ยวตามหลักการทางพระพุทธศาสนา โดยมีการสื่อสารและการพัฒนาจิตใจที่อาศัยหลักการทางพระพุทธศาสนา เช่น การให้ไหว้พระสวดมนต์ การฝึกสมาธิ การเจริญปัญญา และการจัดกิจกรรมเชิงประเพณี เป็นต้น โดยใช้สื่อที่สำคัญ 4 ประเภท คือ 1) สื่อธรรมชาติ 2) สื่อสถานที่ 3) สื่อบุคคล และ 4) สื่อมวลชน ซึ่งผลลัพธ์จากกระบวนการดังกล่าวทำให้นักท่องเที่ยวได้รับผลจากการเรียนรู้ คือ การเห็นคุณค่าของพระรัตนตรัย ความยิ่งใหญ่และน่าอัศจรรย์ของพระพุทธคุณ ความศรัทธาและการได้ปลั่งใจในการศึกษาและปฏิบัติดำเนินรอยตามบาทวิถีแห่งอริยสงฆ์ผู้ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบมาก่อน และที่สุดการเห็นคุณค่าของการพัฒนาจิตใจและปัญญา ผ่านกระบวนการพัฒนาปัญญาจากกิจกรรมอบรมการปฏิบัติธรรมจากวัดต่างๆ และสามารถนำไปประยุกต์ในการดำเนินชีวิตได้

คำถามการวิจัยข้อที่ 3 การท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาในภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีสภาพปัญหาและส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตและวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาอย่างไร ผลการศึกษาพบว่า วัดในกลุ่มองค์กรพระธาตุมักประสบปัญหาในการจัดระเบียบผู้ประกอบการร้านค้าต่างๆ ที่เข้ามาขายสินค้าภายในวัด การส่งเสียงดังจากรถยนต์ รวมถึงปัญหาการบริหารจัดการภายในของวัด นอกจากนี้ยังพบว่านักท่องเที่ยวบางส่วนยังขาดความตระหนักในการให้ความเคารพในสถานที่ เช่น การแต่งกายไม่สุภาพ การพูดคุยนั่งเสียงดัง การทิ้งขยะ รวมถึงขาดการให้ข้อมูลข่าวสารและการสื่อความหมายที่ชัดเจนและลึกซึ้งให้กับนักท่องเที่ยว

คำถามการวิจัยข้อที่ 4 ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ มีการเชื่อมโยงเส้นทางการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนา และมีความพร้อมที่จะรองรับนักท่องเที่ยวทั้งด้านกายภาพและการส่งเสริมกิจกรรมการท่องเที่ยวเพื่อการเรียนรู้หรือไม่ จากการศึกษาพบว่า เส้นทางการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ มีการจัดเชื่อมโยงเส้นทางตามรูปแบบความต้องการของนักท่องเที่ยว ในลักษณะ 3 รูปแบบคือ 1)รูปแบบการท่องเที่ยววัดแบบเปิดประสบการณ์ 2) รูปแบบ

การท่องเที่ยววัดแบบ ผสานศรัทธา 3) รูปแบบการท่องเที่ยววัดแบบ พัฒนาจิตใจ ทำให้สามารถจัดกลุ่มเส้นทางได้ตามรูปแบบการท่องเที่ยวได้ 3 เส้นทางเช่นกัน คือ

1) เส้นทาง “ตำนานองค์พระธาตุ” เป็นเส้นทางที่เหมาะสมสำหรับกลุ่มนักท่องเที่ยวในรูปแบบเปิดประสบการณ์ ซึ่งประกอบไปด้วยวัดที่มีองค์พระธาตุที่มีความโดดเด่นสวยงามซึ่งประกอบไปด้วยวัด 10 วัด คือ (1)วัดพระธาตุพนม จังหวัดนครพนม (2)วัดพระธาตุเรณู จังหวัดนครพนม (3)วัดหนองแวงพระมหาธาตุแก่นนคร จังหวัดขอนแก่น (4)วัดพระธาตุเรืองรอง จังหวัดศรีสะเกษ (5)วัดพระธาตุมหาเจดีย์ชัยมงคล จังหวัดร้อยเอ็ด (6)วัดพระธาตุนาดูน จังหวัดมหาสารคาม (7)วัดพระธาตุบังพวน จังหวัดหนองคาย (8)วัดพระธาตุขามแก่น ขอนแก่น (9)วัดพระธาตุหนองบัว จังหวัดอุบลราชธานี (10)วัดพระธาตุเชิงชุม จังหวัดสกลนคร

2) เส้นทาง “อภิวาทพระพุทธรูปคู่บ้าน พระอริยสงฆ์คู่เมือง” เป็นเส้นทางท่องเที่ยววัดที่มีจุดเด่นเกี่ยวกับพระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์ และวัดที่มีพระอริยสงฆ์เคยพำนักอาศัยอยู่ ซึ่งประกอบไปด้วยวัด จำนวน 10 วัด ดังนี้ (1)หลวงพ่อบุญเหลือ วัดโพธิ์ชัย จังหวัดหนองคาย (2)พระเจ้าใหญ่อินทร์แปลงวัดมหาวนาราม จังหวัดอุบลราชธานี (3)สร้อยของหลวงปู่คำคะนิง จุลมณี วัดถ้ำคูหาสวรรค์ อุบลราชธานี (4)รูปเหมือนของหลวงปู่มั่น ภูริทตฺโต และเจดีย์พิพิธภัณฑ์ รูปเหมือนหลวงปู่หลุย จันทสาโรและเจดีย์พิพิธภัณฑ์วัดป่าสุทธาวาส จังหวัดสกลนคร (5)รูปเหมือนหลวงปู่เสาร์ กนตสีโลและเจดีย์พิพิธภัณฑ์ วัดดอนธาตุ จังหวัดอุบลราชธานี (6) รูปเหมือนหลวงปู่เทศก์ เทสรังสีและเจดีย์พิพิธภัณฑ์ วัดหินหมากเป้ง จังหวัดหนองคาย (7) รูปเหมือนหลวงปู่หลวงปู่สุวัจน์ สุวโจ และเจดีย์พิพิธภัณฑ์ วัดป่าเขาน้อยจังหวัดบุรีรัมย์ (8)รูปเหมือนหลวงพ่อบุญ สุภโท และเจดีย์พิพิธภัณฑ์ วัดหนองป่าพง จังหวัดอุบลราชธานี (9)หุ่นขี้ผึ้งของหลวงพ่อบุญพระมหาพันธ์ สีลวิสุทโธ และเจดีย์อัฐฐบริหาร วัดเนรมิตวิปัสสนา จังหวัดเลย (10)รูปเหมือนของหลวงปู่ศรี มหาวิโรและเจดีย์พิพิธภัณฑ์ วัดประชาคมวนาราม (ป่ากุง) จังหวัดร้อยเอ็ด และ

3)เส้นทางรุ่งเรืองในพุทธธรรม เป็นเส้นทางท่องเที่ยววัดที่มีจุดเด่นในด้านการจัดกิจกรรมปฏิบัติธรรมตลอดทั้งปี และมีประชาชนมาเข้าร่วมกิจกรรมเป็นจำนวนมาก จำนวน 10 วัด คือ ได้แก่ (1)วัดป่าหนองหลุม จังหวัดขอนแก่น (2)วัดเนินพระเนาวนาราม จังหวัดหนองคาย (3)วัดป่านานาชาติ จังหวัดอุบลราชธานี (4)วัดเขาจันทร์งาม จังหวัดนครราชสีมา (5)วัดป่าบ้านสร้างขุ่ย จังหวัดสกลนคร (6)วัดไตรสิกขาทลามลธาราม จังหวัดสกลนคร (7)วัดป่าโสมพนัส จังหวัดสกลนคร (8)วัดคลองตาลอง จังหวัดนครราชสีมา (9)วัดพิชโสภาราม จังหวัดอุบลราชธานี (10) วัดป่าสาละวัน จังหวัดนครราชสีมา และวัดทั้ง 3 เส้นทางดังกล่าวมีศักยภาพในการรองรับนักท่องเที่ยวโดยเฉพาะด้านอาคารสถานที่และสิ่งอำนวยความสะดวกต่างๆ มีสภาพแวดล้อมที่สงบร่มรื่นสะอาดสวยงาม มีการจัดกิจกรรมเพื่อพัฒนาจิต และปัญญา ผ่านวิถีแห่งพุทธ เช่นการอบรมปฏิบัติธรรมในรูปแบบต่างๆ ตลอดทั้งปี ซึ่งทุกวัดมีความพร้อมที่จะต้อนรับนักท่องเที่ยวและผู้สนใจในการปฏิบัติธรรมอย่างเต็มที่ เพียงแต่นักท่องเที่ยวและผู้เข้าปฏิบัติธรรมพึงให้ความเคารพในกฎระเบียบปฏิบัติของแต่ละวัด พยายามศึกษาเรียนรู้ตามรูปแบบและกระบวนการที่วัดต่างๆ ได้จัดไว้ให้ สุดท้ายความสุขและความร่มเย็นแห่งชีวิตผ่านการได้เข้ามาสัมผัสในวิถีแห่งพุทธะตามวัดต่างๆ เหล่านี้จะเป็นเส้นทางนำชีวิตสู่ความสุขบนพื้นฐานแห่งพุทธธรรม ทั้งยังเป็นเส้นทางที่จะน่านักท่องเที่ยวและผู้สนใจทั้งหลายจากเส้นทางบุญสู่เส้นทางธรรม ต่อไป

บทที่ 5 บทสรุป

การวิจัยเรื่องรูปแบบและกระบวนการจัดการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ:กระบวนการเปลี่ยนแปลง “เส้นทางบุญสู่เส้นทางธรรม” เกิดจากความสนใจในการที่จะศึกษาศาสนสถาน ศาสนวัตถุ สถานที่ปฏิบัติธรรม โดยศึกษารูปแบบ กิจกรรม อัตลักษณ์ กระบวนการ การส่งเสริมและผลกระทบที่เกี่ยวกับการท่องเที่ยวของวัดที่มีพระธาตุ วัดที่มีพระพุทธรูป วัดที่มีพระอริยสงฆ์ วัดที่ปฏิบัติธรรม ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ โดยมีวัตถุประสงค์ดังนี้

วัตถุประสงค์ของการวิจัย ได้แก่

1. เพื่อศึกษารูปแบบ กิจกรรม อัตลักษณ์ และกระบวนการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ
2. เพื่อศึกษาพฤติกรรมของนักท่องเที่ยวและกระบวนการส่งเสริมการเรียนรู้และการสื่อสารคุณค่าของแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัดที่มีความสัมพันธ์กับกระบวนการเปลี่ยนแปลงจากเส้นทางบุญสู่เส้นทางธรรม
3. เพื่อศึกษาเส้นทางและประเมินทรัพยากรการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนา รวมทั้งแนวทางการส่งเสริมกิจกรรมการท่องเที่ยว
4. เพื่อศึกษาวิเคราะห์สภาพปัญหาและผลกระทบของการท่องเที่ยวที่มีต่อวิถีชีวิตและวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

ขอบเขตการศึกษา

การศึกษาครั้งนี้ ได้กำหนดขอบเขตพื้นที่ คือ วัด/ศาสนสถาน ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ จำนวน 30 วัด ได้แก่

1. วัดในกลุ่มองค์พระธาตุ จำนวน 10 วัด ได้แก่ 1)วัดพระธาตุพนม จัหวัดนครพนม 2)วัดพระธาตุเรณู จัหวัดนครพนม 3)วัดหนองแวงพระมหาธาตุแก่นนคร จัหวัดขอนแก่น 4)วัดพระธาตุเรืองรอง จัหวัดศรีสะเกษ 5)วัดพระธาตุมหาเจดีย์ชัยมงคล จัหวัดร้อยเอ็ด 6)วัดพระธาตุนาคูน จัหวัดมหาสารคาม 7)วัดพระธาตุบังพวน จัหวัดหนองคาย 8)วัดพระธาตุขามแก่น ขอนแก่น 9)วัดพระธาตุหนองบัว จัหวัดอุบลราชธานี 10)วัดพระธาตุเชิงชุม จัหวัดสกลนคร
2. วัดป่าที่เป็นที่พำนักจำพรรษาของ พระอริยสงฆ์ จำนวน 10 วัด ได้แก่ 1) วัดโพธิ์ชัย จัหวัดหนองคาย 2)วัดมหาวันาราม จัหวัดอุบลราชธานี 3) วัดถ้ำคูหาสวรรค์ อุบลราชธานี 4)วัดป่าสุทธาวาส จัหวัดสกลนคร 5) วัดดอนธาตุ จัหวัดอุบลราชธานี 6) วัดหินหมากเป้ง จัหวัดหนองคาย 7) วัดป่าเขาน้อยจัหวัดบุรีรัมย์ 8) วัดหนองป่าพง จัหวัดอุบลราชธานี 9) วัดเนรมิตวิปัสสนา จัหวัดเลย 10) วัดประชาคมวนาราม(ป่ากุง) จัหวัดร้อยเอ็ด

3. วัดที่เป็นสำนักปฏิบัติธรรม ประกอบไปด้วย วัดจำนวน 30 วัด ได้แก่ ได้แก่ 1)วัดป่าหนองหลุม จัหวัดขอนแก่น 2)วัดเนินพระเนวนาราม จัหวัดหนองคาย 3)วัดป่านานาชาติ จัหวัดอุบลราชธานี 4)วัดเขาจันทร์งาม จัหวัดนครราชสีมา 5)วัดป่าบ้านสร้างขุ่ย จัหวัดสกลนคร 6)วัด

ไตรสิกขาทลามลตาราม จังหวัดสกลนคร 7) วัดป่าโสมพนัส จังหวัดสกลนคร 8) วัดคลองตาลอง นครราชสีมา 9) วัดพิชโสภาราม จังหวัดอุบลราชธานี 10) วัดป่าสาลวัน จังหวัดนครราชสีมา

ในงานวิจัยครั้งนี้มีบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์ เขตพระนคร กรุงเทพมหานคร เป็นศูนย์กลางในการเชื่อมโยงกิจกรรม ความรู้ และกระบวนการศึกษาวิจัย โดยมีเกณฑ์ในการคัดเลือก วัดกรณีศึกษา คือ เป็นวัดที่มีความโดดเด่นด้านสถาปัตยกรรม องค์พระธาตุ มีกิจกรรมส่งเสริมการท่องเที่ยวที่หลากหลายเน้นการให้ความรู้ทางพระพุทธศาสนาโดยใช้กระบวนการที่หลากหลายทั้งการภาคทฤษฎีและการลงมือปฏิบัติ เพื่อพัฒนาประชาชนและนักท่องเที่ยวทางด้านจิตใจในรูปแบบต่างๆ เพื่อสร้างเจตคติที่ดีต่อการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาอันเป็นการส่งเสริมพระพุทธศาสนาและเป็นการรักษาแหล่งท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาให้มั่นคงยั่งยืนสืบต่อไป

ขอบเขตด้านเนื้อหา

การศึกษาครั้งนี้มุ่งเน้นการศึกษาในด้านต่างๆ ได้แก่

1) ศึกษารูปแบบและกระบวนการเรียนรู้ของแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัด โดยเน้นรูปแบบและกระบวนการจัดการท่องเที่ยวที่เหมาะสมทั้งในด้านรูปธรรม ความรู้เกี่ยวกับวัดและพระสงฆ์ ความรู้เกี่ยวกับกิจกรรมและวัฒนธรรมประเพณีทางพระพุทธศาสนา และในด้านนามธรรม คือ ความรู้เกี่ยวกับหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา เป็นต้น

2) ศึกษากระบวนการส่งเสริมการเรียนรู้และการสื่อสารคุณค่าของแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัดที่มุ่งสร้างเสริมสร้างคุณค่าและการพัฒนาจิตใจแก่นักท่องเที่ยว โดยเน้นการสื่อสารคุณค่าทางพุทธธรรมและวิถีการปฏิบัติเกี่ยวกับการพัฒนาจิตใจตามหลักการทางพระพุทธศาสนา เช่น การปฏิบัติสมาธิ วิปัสสนา รวมทั้งการเรียนรู้ในด้านสุนทรียศาสตร์ที่เชื่อมโยงกับชีวิตและการปฏิบัติเพื่อความเจริญด้านจิตใจและปัญญา

3) ศึกษาเส้นทางและความพร้อมของแหล่งท่องเที่ยววัดในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ทั้งด้านกายภาพ และคุณภาพของวัดในการถ่ายทอดองค์ความรู้ทางพระพุทธศาสนาผ่านกระบวนการจัดการท่องเที่ยว โดยศึกษาระบบการบริหารจัดการภายในวัด บริบททางสังคม และการมีส่วนร่วมของชุมชน (พระสงฆ์ ผู้ที่เกี่ยวข้อง ผู้ประกอบการธุรกิจท่องเที่ยว เจ้าหน้าที่จากหน่วยงานรัฐ) ความรู้ (ความรู้และคุณค่า) รวมถึงศึกษากระบวนการที่มีการทำกิจกรรมร่วมกัน เพื่อส่งเสริมกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงพุทธเพื่อก่อให้เกิดประโยชน์แก่การพัฒนาจิตใจและปัญญา

4) การศึกษาสภาพปัญหา อุปสรรค ของการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ เพื่อปรับเปลี่ยนเจตคติของนักท่องเที่ยวสู่วิถีแห่งความเป็นพุทธะ และปัญหาอุปสรรคต่อการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงการเรียนรู้ที่มีความเหมาะสมกับการท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัดและกิจกรรมประเพณี

วิธีการศึกษาวิจัย

โครงการศึกษาวิจัยเรื่องนี้ เป็นการวิจัยแบบผสมผสานที่ใช้วิธีการเก็บรวบรวมและวิเคราะห์ข้อมูลในเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพเพื่อให้ได้ข้อมูลที่สอดคล้องกับการศึกษา โดยมีวิธีการศึกษาใน 4 รูปแบบ คือ

1) การศึกษาในเชิงเอกสาร (Documentary research) เพื่อค้นหาข้อมูลความรู้เกี่ยวกับรูปแบบ กระบวนการเรียนรู้ กระบวนการสื่อสารคุณค่า การพัฒนาจิตใจ และสาระสำคัญของการเรียนรู้ที่ปรากฏในแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัดในประเทศไทย รวมทั้งแนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

2) การศึกษาภาคสนามจากการประชุมกลุ่มย่อย (Focus group) ร่วมกับวัด คณะสงฆ์ นักท่องเที่ยว ผู้ประกอบการธุรกิจท่องเที่ยว และตัวแทนองค์กร/หน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการจัดการกิจกรรมการท่องเที่ยว ทั้งนี้ เพื่อทราบถึงแนวทางการเรียนรู้ และกระบวนการสื่อสารคุณค่า การพัฒนาจิตใจ และการเสริมสร้างเครือข่ายการเรียนรู้ของแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัด

3) การประชุมสัมมนาในเชิงวิชาการ เพื่อเป็นการสนับสนุนให้วัดและองค์กร/หน่วยงานที่เป็นกรณีศึกษาในทุกภูมิภาค ผู้ประกอบการและภาคเอกชน และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย ได้มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้เกี่ยวกับการส่งเสริมกิจกรรมการท่องเที่ยว การเพิ่มพูนความรู้ การสื่อสารคุณค่า การพัฒนาจิตใจ และการเสริมสร้างเครือข่ายการเรียนรู้ของวัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยว

4) การศึกษาความคิดเห็นจากนักท่องเที่ยว ผู้ประกอบการท่องเที่ยว/หรือบุคคลอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง เพื่อทราบถึงแนวทางการพัฒนากิจกรรมการท่องเที่ยวที่เน้นการเสริมสร้างการเรียนรู้และการพัฒนาจิตใจของบุคคลและสังคมหรือการท่องเที่ยวเชิงพุทธ ประชากรและกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษา คณะผู้วิจัยใช้วิธีการสุ่มกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง (Purposive Sampling) ตามความสำคัญของประเด็นที่ศึกษาประกอบด้วย

1) คณะสงฆ์ พระเถระ ตัวแทนองค์กร/หน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการจัดการท่องเที่ยว การส่งเสริมการเรียนรู้ภายในวัดและหน่วยงานที่เป็นกรณีศึกษาจำนวนวัดละ 10 -15 รูป/คน โดยการใช้การสัมภาษณ์และการประชุมกลุ่มย่อย ส่วนผู้ประกอบการนำเที่ยว ภาคเอกชน และตัวแทนจากหน่วยงานภาครัฐ กำหนดกลุ่มประชากรรวม 50 คน โดยการจัดประชุมสัมมนาร่วมกัน

3) กลุ่มนักท่องเที่ยวและประชาชนที่เกี่ยวข้องทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศ ซึ่งเป็นการศึกษาจากประชากรของนักท่องเที่ยวผู้ที่มารับฝักปฏิบัติตามหลักการทางพระพุทธศาสนา และเป็นผู้ที่เดินทางท่องเที่ยวภายในวัดกรณีศึกษาดังกล่าว ซึ่งมีจำนวนมาก ดังนั้น ผู้วิจัยจึงกำหนดกลุ่มตัวอย่างชาวไทยจำนวน 204 คน โดยใช้สูตรของยามาเน่ (บวก + หรือ - ลบ 7 %) ในกรณีที่ประชากรมีมากกว่า 100,000 ราย และเมื่อนำแบบสอบถามมาวิเคราะห์พบว่า แบบสอบถามไม่สมบูรณ์จึงได้แบบสอบถามนักท่องเที่ยวชาวไทยจำนวน 198 ชุด สำหรับนักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศนั้น ผู้วิจัยกำหนดกลุ่มตัวอย่างไว้ 100 คน โดยใช้สูตรของยามาเน่ (บวก + หรือ - ลบ 7 %) ในกรณีที่ประชากรมีประมาณ 100,000 คน และเมื่อนำแบบสอบถามมาวิเคราะห์พบว่า แบบสอบถามตอบไม่ครบจึงได้แบบสอบถามนักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศ จำนวน 77 คน โดยกำหนดจากการสุ่มกลุ่มตัวอย่างตามสัดส่วนแต่ละวัด/องค์กรใน ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษา

เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษา ในครั้งนี้ ประกอบด้วย 1) แบบสอบถามประกอบการสัมภาษณ์หรือแนวคำถามประกอบการสัมภาษณ์ (Interview guideline) สำหรับคณะสงฆ์และผู้ที่เกี่ยวข้อง 2) แบบสอบถามสำหรับนักท่องเที่ยว (Questionnaire) ในมิติต่างๆ โดยมีการเก็บรวบรวมข้อมูลทั้งจากสัมภาษณ์ในเชิงลึก การประชุมกลุ่มย่อย การสังเกตแบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วม การประชุมสัมมนาในเชิงวิชาการ รวมทั้งการใช้เทคนิคการถ่ายภาพ เป็นต้น แล้วนำข้อมูลทั้งหมดมาวิเคราะห์ทั้งในเชิงคุณภาพและปริมาณ โดยใช้สถิติพื้นฐานทั่วไป เช่น ค่าความถี่ ค่าร้อยละ ค่าคะแนนเฉลี่ย (X) และค่าเฉลี่ยเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) เพื่อแจกแจงความถี่และเพื่ออธิบายข้อมูลพื้นฐานในการศึกษาทั่วไป

5.1 สรุปผลการศึกษา

คณะผู้วิจัย ได้สรุปผลการวิจัยออกเป็น 4 ส่วน ดังนี้

ส่วนที่ 1 รูปแบบ กิจกรรม และกระบวนการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

จากการศึกษาพบว่า รูปแบบการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือ มี 2 รูปแบบ 3 เส้นทาง ดังนี้ รูปแบบที่ 1) เส้นทางบุญ ซึ่งประกอบด้วย 2 เส้นทาง คือ เส้นทางตำนานองค์พระธาตุ และเส้นทางอภิวาทพระพุทธรูปคู่บ้านพระอารีย์สงฆ์คู่มือเมือง รูปแบบที่ 2) เส้นทางธรรม คือ เส้นทางรุ่งเรืองในพุทธธรรม แต่ละเส้นทางมีอัตลักษณ์และกระบวนการท่องเที่ยว ดังนี้ 1) เส้นทางตำนานองค์พระธาตุ มีพระบรมสารีริกธาตุของพระพุทธเจ้าเป็นแหล่งดึงดูด ทำให้นักท่องเที่ยวเกิดเป้าหมายในการเดินทางกราบไหว้แสวงบุญ มีทั้งหมด 10 พระธาตุ 2) เส้นทางอภิวาทพระพุทธรูปคู่บ้านพระอารีย์สงฆ์คู่มือเมือง มีพระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์และพระอารีย์สงฆ์เป็นแหล่งดึงดูด ซึ่งนักท่องเที่ยวมีความเชื่อว่าไหว้พระพุทธรูปและทำบุญกับพระอารีย์สงฆ์ได้บุญมาก ส่วนมากพระอารีย์สงฆ์เป็นพระนักปฏิบัติธรรมได้ชื่อว่าตามรอยพระอารีย์สงฆ์ และยังมีรูปแบบการปฏิบัติธรรมที่ยังสืบทอดมาจนถึงทุกวันนี้มีทั้งหมด 10 วัด 3) เส้นทางรุ่งเรืองในพุทธธรรม วัตถุประสงค์ของการไปคือเพื่อปฏิบัติธรรม หวังเพิ่มบุญ ส่งเสริมความสงบ แสวงหาความจริงของชีวิต ลดความวุ่นวาย หวังการบรรลุ ปฏิบัติตามแนวทางที่พระอารีย์สงฆ์ปฏิบัติไว้เป็นแบบอย่าง มีทั้งหมด 10 วัด และแบ่งเป็น 3 ลักษณะตามอัตลักษณ์ของวัดดังนี้

1) รูปแบบการท่องเที่ยวที่มุ่งชื่นชมความงามของสถาปัตยกรรม และความงดงามของวัดต่างๆ เช่นการเที่ยวชมองค์พระธาตุ ต่างๆ เพลิดเพลินด้วยการเห็นความวิจิตรงามตาของเสนาสนะต่างเช่นโบสถ์ วิหารที่มีความสดสวยงดงามเป็นที่น่าประทับใจ (เปิดประสบการณ์) 2) รูปแบบการท่องเที่ยวที่มีแรงผลักดันจากความศรัทธาในความศักดิ์สิทธิ์ของพระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์ และศรัทธาต่อวัตรปฏิบัติและศีลาจารวัตรที่งดงามของพระสงฆ์สุปฏิปันโน ซึ่งมีปรากฏจำนวนมากในภูมิภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ความศรัทธาในวิถีแห่งอารีย์สงฆ์ทำให้ผู้ที่มีความสนใจได้มีโอกาสได้มาสัมผัสกับสถานที่ซึ่งเป็นวัดที่พระอารีย์สงฆ์เหล่านั้นเคยพำนักปฏิบัติธรรม จึงเป็นรูปแบบการท่องเที่ยวอย่างหนึ่งซึ่งเกิดจากพลังศรัทธา (ผสานศรัทธา) และ 3) รูปแบบการท่องเที่ยวที่แฝงอยู่ในกระบวนการพัฒนา

ปัญญา อันเกิดจากความต้องการที่จะหาหนทางพ้นทุกข์ของผู้คนในสังคมที่เต็มไปด้วยความทุกข์ในการดำเนินชีวิต ด้วยการเข้ามาร่วมศึกษาอบรมปฏิบัติธรรมในวัดต่างๆซึ่งมีการจัดพื้นที่ไว้สำหรับประชาชนทั่วไปได้เข้ามาศึกษาและปฏิบัติธรรม ส่งผลให้เกิดรูปแบบการท่องเที่ยวรูปแบบหนึ่ง จากความต้องการพัฒนาปัญญาของผู้คน (พัฒนาจิตใจ)

ส่วนของรูปแบบกิจกรรม มีรูปแบบอยู่ 2 ลักษณะคือ 1. รูปแบบกิจกรรมทางพระพุทธศาสนา 2. รูปแบบกิจกรรมทางประเพณี รูปแบบกิจกรรมทางพระพุทธศาสนานั้นเป็นสิ่งที่ทุกวัดจัดขึ้นเป็นประจำส่วนใหญ่เป็นกิจกรรมวันสำคัญทางศาสนา เช่นวันมาฆบูชา วันวิสาขบูชา และวันอาสาฬหบูชา เป็นต้น และกิจกรรมปฏิบัติธรรมตามวาระโอกาสต่างๆ ในส่วนของรูปแบบกิจกรรมตามประเพณี มีลักษณะกิจกรรมที่เชื่อมโยงกับสังคมหรือชุมชนในท้องถิ่นนั้นๆ เช่นกิจกรรมวันนมัสการองค์พระธาตุ กิจกรรมวันบูรพาจารย์ และกิจกรรมอื่นๆที่ร่วมกับหน่วยงานต่างๆเช่นกิจกรรมอบรมคุณธรรม ค่ายพุทธบุตร เหล่านี้เป็นต้น รูปแบบการจัดกิจกรรมเหล่านี้แต่ละวัดจะมีมากน้อยแตกต่างกัน ส่วนใหญ่วัดที่อยู่ใจกลางเมืองท่ามกลางชุมชนมักจะมีกิจกรรมที่หลากหลายโดยเฉพาะกิจกรรมที่ร่วมกันทำระหว่างวัดและหน่วยงานต่างๆ วัดเหล่านี้จะมีความพร้อมทั้งด้านอาคารสถานที่ สิ่งอำนวยความสะดวก รวมถึงพระสงฆ์และบุคลากรต่างๆภายในวัด เช่นวัดพระธาตุพนม วัดโพธิ์ชัย เป็นต้น ในขณะที่การจัดกิจกรรมของวัดป่าจะเน้นความเรียบง่าย สงบ และเน้นตอบสนองด้านการพัฒนาจิตใจเป็นหลัก แม้บางแห่งจะมีความพร้อมด้านอาคารสถานที่ แต่วัตถุประสงค์หลักของวัดคือมุ่งให้เกิดความเงียบสงบภายในวัดจึงไม่สามารถรองรับการจัดกิจกรรมได้หลากหลายโดยเฉพาะกิจกรรมจากนโยบายหรือโครงการต่างๆของหน่วยงานภาครัฐและเอกชนได้ แต่เป็นที่น่าชื่นชมอย่างยิ่งคือวัดที่เน้นการจัดกิจกรรมพัฒนาปัญญา ซึ่งมีจำนวนมากเช่นกัน พยายามสร้างวัดให้พร้อมทั้งกายภาพอาคารสถานที่และพร้อมต่อการเปิดรับผู้คนให้เข้ามาฝึกฝนพัฒนาจิตใจตนเองผ่านกิจกรรมปฏิบัติธรรม วัดรูปแบบนี้เปิดกว้างกับนักท่องเที่ยวและประชาชนทั่วไป ที่จะเข้าร่วมกิจกรรมปฏิบัติธรรมทั้งในรูปแบบโครงการ และแบบส่วนบุคคลหรือคณะ รวมถึงยังจัดกิจกรรมเชื่อมโยงกับสังคม โดยเฉพาะกิจกรรมที่ร่วมมือกันกับหน่วยงานต่างๆ และมักจะเป็นกิจกรรมที่มุ่งพัฒนาคนในชุมชนให้มีความสุขบนพื้นฐานแห่งพุทธธรรม วัดเหล่านี้ส่วนใหญ่เป็นวัดสำนักปฏิบัติธรรมต่างๆเช่น วัดพิชโสภาราม วัดป่าโสมพนัส วัดป่าบ้านสร้างขุ่ย วัดคลองตาลอง เป็นต้น

ส่วนที่ 2 พฤติกรรมของนักท่องเที่ยวและกระบวนการส่งเสริมการเรียนรู้และการสื่อสารคุณค่าของแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัดที่มีความสัมพันธ์กับกระบวนการเปลี่ยนแปลงเส้นทางบุญสู่เส้นทางธรรม

จากการศึกษาสามารถสรุปเป็นประเด็นต่างๆดังนี้

1) ข้อมูลทั่วไปของนักท่องเที่ยว

นักท่องเที่ยวชาวไทยส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง มีอายุระหว่าง 21-30 ปี มีการศึกษาระดับปริญญาตรี มีรายได้มากกว่า 25,000 บาทต่อเดือน เดินทางมาท่องเที่ยวกับกลุ่มเพื่อนแบบศึกษา ข้อมูลวัดจากเพื่อนและญาติ รองลงมาจากอินเทอร์เน็ต ค่าใช้จ่ายในระหว่างการท่องเที่ยวต่ำกว่า 1,000 บาท ส่วนใหญ่มาเที่ยววัดด้วยเหตุผลเพื่อแสวงบุญ รองลงมาคือเข้าร่วมกิจกรรมประเพณีของท้องถิ่นในวัด และชอบเดินทางมาสักการะพระธาตุ รองลงมาเป็นการเดินทางมาราบไหว้ขอพร

ต่อพระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์และรูปเคารพพระอริยสงฆ์ ซึ่งก็สอดคล้องกับกิจกรรมทางศาสนาซึ่งพบว่าส่วนใหญ่ชื่นชอบกิจกรรมที่จัดขึ้นเพื่อเป็นการสักการะบูชาองค์พระธาตุและพระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์ตามลำดับ

ในส่วนของนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติพบว่าเพศชายมากกว่าเพศหญิง ส่วนใหญ่อายุโดยเฉลี่ย 21-30 ปี รองลงมาอายุมากกว่า 60 ปี การศึกษาระดับปริญญาตรี มีรายได้ต่อเดือนมากกว่า 90,000 บาท ส่วนใหญ่มาเที่ยวกับครอบครัว รองลงมาใช้บริการจากบริษัททัวร์ และใช้รถยนต์บริษัทนำเที่ยว และเป็นนักท่องเที่ยวที่เพิ่งมาเที่ยวเมืองไทยเป็นครั้งแรก และศึกษาข้อมูลแหล่งท่องเที่ยววัดจากแผ่นพับ รองลงมาเป็นการแนะนำจากเพื่อนและญาติๆ มาเที่ยวในลักษณะไปเช้า-เย็นกลับ มาท่องเที่ยวเพื่อพักผ่อนกับครอบครัวหรือกับเพื่อน รองลงมาจะมาเที่ยวพร้อมกับการมาประชุมหรือมาศึกษาหาความรู้และทัศนศึกษา นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติสนใจเที่ยวชมความงามของวัดและพุทธศิลปะ รองลงมาเพื่อเที่ยวชมงานประเพณีของวัด และเพื่อสวดมนต์และปฏิบัติกรรมฐาน พบว่าส่วนใหญ่ชาวต่างชาติชอบเข้าร่วมกิจกรรมตามประเพณีที่สำคัญๆ รองลงมา ชอบกิจกรรมที่เกี่ยวกับการศึกษาความรู้ทางพระพุทธศาสนา

2) รูปแบบ กระบวนการจัดกิจกรรมและการพัฒนาจิตใจของวัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยว

ในส่วนนี้ได้สอบถามนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศเกี่ยวกับรูปแบบกระบวนการจัดกิจกรรมและการพัฒนาจิตใจที่นักท่องเที่ยวได้เรียนรู้ภายในวัดมีทั้งหมด 5 ตอน ดังนี้

ตอนที่ 1 การให้บริการด้านการท่องเที่ยว พบว่า วัดส่วนใหญ่ให้ความสำคัญกับการ จัดภูมิทัศน์ให้สวยงาม สะอาด และร่มรื่น เหมาะแก่การพักผ่อนของวัด เช่น วัดเนรมิตวิปัสสนา วัดพระธาตุเชิงชุม วัดหินหมากเป้ง เป็นต้น นักท่องเที่ยวพอใจในเรื่องสถานที่จอดรถของวัด จากการลงพื้นที่พบว่าวัดทางภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีบริเวณพื้นที่ที่วัดกว้าง บางวัดมีทั้งพื้นที่จอดรถทัวร์ 10 คันขึ้นไปและลานจอดเครื่องบิน เช่น วัดโพธิ์ชัย เป็นต้น นอกจากนั้นนักท่องเที่ยวยังพอใจกับห้องน้ำที่สะอาด ห้องน้ำของวัดที่ส่งเสริมการท่องเที่ยวได้รับการดูแลและการจัดพื้นที่ตกแต่งบริเวณห้องน้ำให้สวยงาม มีสัญลักษณ์ชัดเจน เช่น วัดพระธาตุเชิงชุม วัดโพธิ์ชัย เป็นต้น ส่วนใหญ่การบริการข้อมูลข่าวสารของวัดอยู่ในระดับมาก เช่น ป้ายบอกทาง แผ่นพับประวัติของวัด มีพระภิกษุสงฆ์แนะนำเกี่ยวกับธรรมะและพิธีกรรมเช่น พระธาตุเชิงชุม พระบรมธาตุนาคุณ เป็นต้น แต่ยังขาดความต่อเนื่อง มีนักท่องเที่ยวติดต่อมา ทางวัดก็จัดให้มีพระสงฆ์คอยให้คำแนะนำให้ข้อมูลต่างๆเกี่ยวกับวัด ในขณะที่วัดท่องเที่ยวที่มีองค์พระธาตุและพระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์มีพื้นที่สำหรับร้านค้าต่างๆได้นำสินค้าพื้นเมืองมาขายสร้างรายได้ให้กับคนในชุมชนด้วย

ตอนที่ 2 กระบวนการจัดกิจกรรมส่งเสริมการท่องเที่ยว พบว่า ส่วนใหญ่นักท่องเที่ยวชื่นชอบกิจกรรมเกี่ยวกับการอนุรักษ์โบราณสถานโบราณวัตถุภายในวัด กิจกรรมสักการะพระธาตุเจดีย์ศักดิ์สิทธิ์ และกิจกรรมการไหว้พระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์ จากการลงพื้นที่พบว่าวัดที่เป็นแหล่งโบราณสถานโบราณวัตถุพระสงฆ์ดูแลรักษาอย่างดี จัดเจ้าหน้าที่คอยทำความสะอาด เช่น วัดพระธาตุพนม วัดพระธาตุเชิงชุม ได้ติดป้ายแนะนำโบราณสถานภายในวัดอย่างชัดเจน เช่น วัดพระธาตุบังพวน และยังพบว่าทุกวัดให้ความสำคัญกับการจัดกิจกรรมปฏิบัติธรรม ฝึกสมาธิ กิจกรรมครบรอบวัน

มรณภาพพระอาจารย์สายกรรมฐาน กิจกรรมสวดมนต์ประจำวัน นอกจากนั้นยังมีการจัดนิทรรศการหรือกิจกรรมเพื่อให้ความรู้ด้านประวัติศาสตร์ของวัดและชุมชน เช่นวัดป่านานาชาติ วัดหนองป่าพง วัดหินหมากเป้ง วัดเนรมิตวิปัสสนา วัดพระมหาธาตุเจดีย์ชัยมงคล วัดพระธาตุเรืองรอง พระมหาธาตุแก่นนครอนุสรณ์สถาน วัดป่าสุทธาวาส วัดดอนธาตุ วัดพระธาตุพนมเป็นต้น วัดส่วนใหญ่จะมีการจัดงานประจำปีตามบริบทของตน และได้เตรียมสถานที่ให้พระสวดมนต์และฝึกสมาธิสำหรับนักท่องเที่ยว มีการแต่งตั้งกรรมการและเชิญผู้เชี่ยวชาญมาช่วยดูแลในการปรับปรุงสถานที่ภายในวัด จัดตั้งมูลนิธิเพื่อพัฒนาวัดโดยร่วมมือกับการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยประจำจังหวัด ส่งเสริมให้นักท่องเที่ยวมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมด้านพระพุทธศาสนาและศิลปวัฒนธรรมไทย กำหนดเวลาเที่ยวชมภายในวัด ไม่ให้กระทบการทำวัตรสวดมนต์ของพระเถระ จัดให้มีหน้าที่คอยดูแลป้องกันไม่ให้นักท่องเที่ยวแสดงอาการไม่เคารพต่อสถานที่ นอกจากนั้นยังจัดให้มีพระสงฆ์คอยแนะนำอธิบายเกี่ยวกับประวัติวัด แต่พบว่ายังไม่เป็นรูปแบบที่ชัดเจนทั้งยังไม่เป็นการประจำขึ้นอยู่กับการมีนักท่องเที่ยวติดต่อมาทางวัดก็จะมอบหมายให้พระสงฆ์หรือเจ้าหน้าที่ไปคอยให้คำแนะนำเป็นบางครั้ง

ตอนที่ 3 การพัฒนาจิตใจและปัญญา พบว่า นักท่องเที่ยวส่วนใหญ่ให้ความสนใจในเรื่องการสอนหลักธรรมต่างๆด้วยเรื่องเล่าเป็นภาพจิตรกรรมฝาผนัง จากการลงพื้นที่พบว่าวัดหลายวัดใช้สื่อในการถ่ายทอดความรู้สู่นักท่องเที่ยวตามบริบทของแต่ละวัด สื่อที่นิยมใช้เป็นช่องทางในการให้ความรู้แก่นักท่องเที่ยวมีอยู่ด้วยกัน 3 ประเภท คือ 1) สื่อธรรมชาติ ทุกวัดใช้บรรยากาศแห่งความสะอาด สว่าง สงบ และความเรียบง่าย ความร่มรื่นแห่งแมกไม้نانาพันธ์ เป็นสื่อธรรมชาติสอนให้คนเข้าใจความเป็นจริงแห่งชีวิต และมีชีวิตที่เป็นอยู่ที่กลมกลืนกับธรรมชาติ เรียบง่ายเพียงพอ และเป็นสุข 2) สื่อสถานที่ วัดที่มีศักยภาพด้านงบประมาณและพลังศรัทธาของสาธุชนมีรูปแบบการถ่ายทอดธรรมและความรู้ทางพระพุทธศาสนา รวมถึงศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นด้วยการสร้างพิพิธภัณฑ์ต่างๆ นำเสนอเรื่องราวทางพระพุทธศาสนา หัวข้อธรรม ผ่านภาพวาด รูปปั้นต่างๆตามอาคารสถานที่ต่างๆภายในวัดเช่น โบสถ์วิหาร ศาลา เป็นการถ่ายทอดธรรมและค่านิยมต่างๆได้อย่างน่าสนใจ ยกตัวอย่างวัดพระธาตุเรืองรอง วัดมทวนาราม พระมหาธาตุแก่นนครอนุสรณ์สถาน วัดพระธาตุพนม วัดเนรมิตวิปัสสนา เป็นต้น 3) สื่อบุคคล นักท่องเที่ยวหลายคนมาเที่ยวยังวัดต่างๆแล้วมักจะนำข้อมูลความรู้ความประทับใจทั้งในส่วนของคุณภาพความสวยงามของอาคารสถานที่ และกิจกรรมต่างๆภายในวัด เช่นกิจกรรมทางศาสนา กิจกรรมปฏิบัติธรรมเป็นต้น มาบอกกล่าวแก่ญาติหรือคนรู้จัก รวมถึงพระสงฆ์และเจ้าหน้าที่ภายในวัดที่คอยให้ข้อมูลความรู้ต่างๆผ่านการเทศน์ การบรรยาย หรือการจัดกิจกรรมต่าง เหล่านี้เป็นช่องทางในการสื่อสารให้ความรู้แก่นักท่องเที่ยวอีกทางหนึ่ง และ 4) สื่อมวลชน พบได้ว่านักท่องเที่ยวบางส่วนก็ได้ศึกษาหาความรู้จากหนังสือพิมพ์ วิทยุโทรทัศน์ และจากอินเทอร์เน็ต เกี่ยวกับข้อมูลความรู้เกี่ยวกับวัดในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ รวมถึงกิจกรรมที่จัดขึ้นภายในวัดที่ตนเองสนใจ สื่อมวลชนจึงมีส่วนอย่างมากในการส่งผ่านข้อมูลความรู้ไปยังนักท่องเที่ยวได้รวดเร็วและแพร่หลาย

ตอนที่ 4 แนวทางการพัฒนาและจัดกิจกรรมส่งเสริมการท่องเที่ยวภายในวัด

การพัฒนาและการจัดกิจกรรมส่งเสริมการท่องเที่ยวของวัดทุกวัดอยู่ในระดับมาก ส่วนใหญ่ได้ส่งเสริมกิจกรรมพัฒนาความรู้และการปฏิบัติทางพระพุทธศาสนาควบคู่กับการให้ความรู้ทางด้านวัฒนธรรมไทย เช่น การจัดปฏิบัติธรรม 3-7 วัด การจัดค่ายอบรมคุณธรรม จริยธรรมแก่นักศึกษา และประชาชนทั่วไป การส่งเสริมการไหว้กราบ การพ้อนรำ การร้องเพลง การละเล่นพื้นเมืองในเทศกาลเฉลิมฉลองพระธาตุ เช่น หมอลำกลอน หมอลำเพลิน หมอลำซิ่ง ดนตรีพื้นเมือง การทำขันหมากเบ็ง การทำบายศรีใบตอง เป็นต้น รองลงมาคือการปรับปรุงบริเวณวัด ปรับปรุงสภาพแวดล้อมภายในวัดเช่นวัดพระธาตุพนม วัดพระธาตุเชิงชุม วัดมหายานาราม วัดถ้ำคูหาสวรรค์ เป็นต้น เพื่อสร้างความประทับใจให้กับนักท่องเที่ยว ทั้งยังส่งเสริมการให้ความรู้ทางประวัติศาสตร์ของวัด และชุมชนเช่นวัดพระธาตุพนม ได้นำเสนอประวัติศาสตร์จังหวัดนครพนม องค์ธาตุพนม พระธาตุเชิงชุม พระธาตุเรณูและชาวภูไทเรณูนคร วัดป่าสุทธาวาสนำเสนอประวัติศาสตร์ของวัดและประวัติของหลวงปู่มั่น ภูริทัตโต โดยทำเป็นนิทรรศการ ถาวร มีการส่งเสริมปรับปรุงสภาพแวดล้อมภายในวัดให้เหมาะสมกับกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาและการท่องเที่ยวภายในวัด ส่งเสริมให้วัดเป็นสถานที่ให้ความรู้และปฏิบัติธรรมควบคู่ไปกับการให้ความรู้และการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมของชาติ ส่งเสริมชุมชนและภาคส่วนต่างๆ ให้มีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวภายในวัด มีการเชื่อมโยงเส้นทางท่องเที่ยวของวัดต่างๆ ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ด้วยการจัดกิจกรรมท่องเที่ยวร่วมกัน มีการจัดระบบข้อมูลและสิ่งอำนวยความสะดวกเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวในเชิงสร้างสรรค์ตามวิถีพุทธ ส่งเสริมให้มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ทางด้านภาษาและวัฒนธรรมระหว่างนักท่องเที่ยวกับพระภิกษุ-สามเณร และบุคลากรที่เกี่ยวข้อง ในขณะที่การส่งเสริมเศรษฐกิจชุมชนเช่น การขายสินค้าที่ระลึก/สัญลักษณ์ของวัดมีการปฏิบัติอยู่ในระดับน้อยทั้งนี้เนื่องจากไม่ยากให้สังคมมองว่าการจัดการในรูปแบบพุทธพาณิชย์

ตอนที่ 5 การจัดการท่องเที่ยวของวัดและผลการเรียนรู้ด้านการพัฒนาจิตใจและปัญญา

จากการศึกษาพบว่า นักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศมีความสนใจในการเรียนรู้และการปฏิบัติตามหลักการทางพระพุทธศาสนา โดยเฉพาะการเจริญจิตภาวนาและการเจริญปัญญา โดยเฉพาะกลุ่มสตรี มีอายุอยู่ในระหว่าง 21-30 ปี มีการศึกษาในระดับปริญญาตรี สนใจที่จะไหว้พระสวดมนต์ และปฏิบัติธรรมตามหลักพระพุทธศาสนา ในขณะที่วัดส่วนใหญ่ได้จัดให้มีข้อมูลข่าวสาร สถานที่ และการแนะนำความรู้ทางพระพุทธศาสนาที่เหมาะสม มีรูปแบบการฝึกอบรมด้านจิตใจที่ดี ซึ่งสิ่งที่นักท่องเที่ยวได้รับจากการมาท่องเที่ยววัดและรวมกิจกรรมต่างๆ ภายในวัดส่งผลให้นักท่องเที่ยวได้รับความสบายใจและมั่นใจในชีวิต โดยเฉพาะการได้มีโอกาสได้มากราบไหว้องค์พระธาตุเหมือนได้ไหว้พระพุทธรูปเจ้าได้บุญมาก เข้าใจในการดำเนินชีวิตต่อตนเองและผู้อื่น และเห็นคุณค่าในวัฒนธรรมประเพณีชาวพุทธ มีความเคารพในพระรัตนตรัย มีความเชื่อว่ามีสิ่งศักดิ์สิทธิ์แล้วทำให้สิ่งศักดิ์สิทธิ์ตามคุ้มครอง การได้ไหว้รูปเคารพของพระอริยสงฆ์ตามวัดต่างๆ ช่วยทำให้จิตใจสงบพร้อมทั้งเป็นแรงบันดาลใจในการศึกษาและปฏิบัติธรรมนำธรรมะไปใช้ในชีวิตประจำวัน เห็นคุณค่าในการรักษาศิล เห็นคุณค่าในการเกิดเป็นมนุษย์ เมื่อมีเหตุการณ์เปลี่ยนแปลงเกี่ยวกับชีวิตสามารถยอมรับมันได้ มีโอกาสได้ศึกษาเรียนรู้ในกระบวนการแห่งไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ ปัญญา มีความรู้ใน

เรื่องหลักธรรมเข้าใจในวิธีการพัฒนาปัญญา เข้าใจกฎแห่งกรรม รับรู้ในวิถีฝึกสมาธิและจิตใจ เห็นประโยชน์ในการเข้าถึงความจริงอันเป็นสัจธรรมของชีวิต วิธีการทำบุญ เกิดความภูมิใจศรัทธาในคุณค่าของพุทธศิลปกรรม

ส่วนที่ 3 เส้นทางท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาและแนวทางการส่งเสริมกิจกรรมการท่องเที่ยวเพื่อการเรียนรู้ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

การวิจัยในครั้งนี้ได้กำหนดเส้นทางที่สอดคล้องกับความต้องการของนักท่องเที่ยวที่สนใจมาท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ซึ่งประกอบด้วยกลุ่มใหญ่ๆ 3 กลุ่ม คือ 1) กลุ่มที่ศรัทธาในพระธาตุ 2) กลุ่มที่ศรัทธาในพระพุทธรูปและพระอริยสงฆ์ และ 3) กลุ่มที่สนใจต่อการปฏิบัติธรรม โดยกำหนดเป็นเส้นทางท่องเที่ยวได้ 3 เส้นทาง ดังนี้

1) เส้นทาง “ตำนานองค์พระธาตุ” เป็นเส้นทางท่องเที่ยววัดที่มีองค์พระธาตุเป็นจุดเด่น ซึ่งประกอบไปด้วย วัดทั้งหมด 10 วัดดังนี้ (1)วัดพระธาตุพนม จังหวัดนครพนม (2)วัดพระธาตุเรณู จังหวัดนครพนม (3)วัดหนองแวงพระมหาธาตุแก่นนคร จังหวัดขอนแก่น (4)วัดพระธาตุเรืองรอง จังหวัดศรีสะเกษ (5)วัดพระธาตุมหาเจดีย์ชัยมงคล จังหวัดร้อยเอ็ด (6)วัดพระธาตุนาค จังหวัดมหาสารคาม (7)วัดพระธาตุบังพวน จังหวัดหนองคาย (8)วัดพระธาตุขามแก่น ขอนแก่น (9)วัดพระธาตุหนองบัว จังหวัดอุบลราชธานี (10)วัดพระธาตุเชิงชุม จังหวัดสกลนคร

2) เส้นทาง “อภิวาทพระพุทธรูปคู่บ้าน พระอริยสงฆ์คู่เมือง” เป็นเส้นทางท่องเที่ยววัดที่มีจุดเด่นเกี่ยวกับพระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์ และวัดที่มีพระอริยสงฆ์เคยพำนักอาศัยอยู่ ซึ่งประกอบไปด้วย วัด จำนวน 10 วัด ดังนี้ (1)หลวงพ่อบุญเหลือ วัดโพธิ์ชัย จังหวัดหนองคาย (2)พระเจ้าใหญ่อินทร์แปลงวัดมหาวนาราม จังหวัดอุบลราชธานี (3)สร้อยของหลวงปู่คำคะนิง จุลมณี วัดถ้ำคูหาสวรรค์ อุบลราชธานี (4)รูปเหมือนของหลวงปู่มั่น ภูริทัตโต และเจดีย์พิพิธภัณฑสถาน รูปเหมือนหลวงปู่หลุย จันทสาโรและเจดีย์พิพิธภัณฑสถานวัดป่าสุทธาวาส จังหวัดสกลนคร (5)รูปเหมือนหลวงปู่เสาร์ กนตสีโลและเจดีย์พิพิธภัณฑสถาน วัดดอนธาตุ จังหวัดอุบลราชธานี (6)รูปเหมือนหลวงปู่เทศก์ เทสรังสีและเจดีย์พิพิธภัณฑสถาน วัดหินหมากเป้ง จังหวัดหนองคาย (7)รูปเหมือนหลวงปู่หลวงปู่สุวัจน์ สุวโจและเจดีย์พิพิธภัณฑสถาน วัดป่าเขาน้อยจังหวัดบุรีรัมย์ (8)รูปเหมือนหลวงพ่อบุญเหลือ สุภัทโท และเจดีย์พิพิธภัณฑสถาน วัดหนองป่าพง จังหวัดอุบลราชธานี (9)หุ่นขี้ผึ้งของหลวงพ่อบุญเหลือ สิวสุทโธ และเจดีย์อัฐบริหาร วัดเนรมิตวิปัสสนา จังหวัดเลย (10)รูปเหมือนของหลวงปู่ศรี มหาวิโรและเจดีย์พิพิธภัณฑสถาน วัดประชาคมวนาราม(ป่ากุง) จังหวัดร้อยเอ็ด

3) เส้นทาง “รุ่งเรืองในพุทธธรรม” เป็นเส้นทางท่องเที่ยววัดที่มีจุดเด่นในด้านการจัดกิจกรรมปฏิบัติธรรมตลอดทั้งปี และมีประชาชนมาเข้าร่วมกิจกรรมเป็นจำนวนมาก จำนวน 10 วัด คือ ได้แก่ (1)วัดป่าหนองหลุม จังหวัดขอนแก่น (2)วัดเนินพระเนาวนาราม จังหวัดหนองคาย (3)วัดป่านานาชาติ จังหวัดอุบลราชธานี (4)วัดเขาจันทร์งาม จังหวัดนครราชสีมา (5)วัดป่าบ้านสร้างขุ่ย จังหวัดสกลนคร (6)วัดไตรสิกขาทลามลาราม จังหวัดสกลนคร (7)วัดป่าโสมพนัส จังหวัดสกลนคร (8)วัดคลองตาลอง นครราชสีมา (9)วัดพิชโสภาราม จังหวัดอุบลราชธานี (10) วัดป่าสาละวัน จังหวัดนครราชสีมา

นักท่องเที่ยวสามารถเดินทางท่องเที่ยวได้ในระยะเวลา 2 คืน 3 วันได้ หรือในวัดหยุดเสาร์ อาทิตย์ได้ โดยมีตัวอย่างการโยงเส้นทางท่องเที่ยว ดังนี้

1. เส้นทาง “ตำนานองค์พระธาตุ” มีจุดเริ่มต้นจากจังหวัดนครราชสีมา และเดินทางไปตามจังหวัดต่างๆ ดังนี้

- 1) จังหวัดนครราชสีมา ถึง พระธาตุนาดูน จังหวัดมหาสารคาม
- 2) วัดพระธาตุนาดูน จังหวัดมหาสารคาม ถึง พระมหาธาตุแก่นนคร จังหวัดขอนแก่น
- 3) พระมหาธาตุแก่นนคร จังหวัดขอนแก่น ถึง พระธาตุขามแก่น จังหวัดขอนแก่น
- 4) พระธาตุขามแก่น จังหวัดขอนแก่น ถึง วัดพระธาตุบังพวน จังหวัดหนองคาย
- 5) วัดพระธาตุบังพวน จังหวัดหนองคาย ถึง วัดพระธาตุเชิงชุม จังหวัดสกลนคร
- 6) วัดพระธาตุเชิงชุม จังหวัดสกลนคร ถึง วัดพระธาตุพนม จังหวัดนครพนม
- 7) วัดพระธาตุพนม จังหวัดนครพนม ถึง วัดพระธาตุเรณู จังหวัด นครพนม
- 8) วัดพระธาตุเรณู จังหวัด นครพนม ถึง พระธาตุเจดีย์ชัยมงคล จังหวัดร้อยเอ็ด
- 9) พระธาตุเจดีย์ชัยมงคล จังหวัดร้อยเอ็ดถึง วัดพระธาตุหนองบัว จังหวัดอุบลราชธานี
- 10) วัดพระธาตุหนองบัว จังหวัดอุบลราชธานี ถึง วัดพระธาตุเรืองรอง จังหวัดศรีสะเกษ

2. เส้นทาง “อภิวาทพระพุทธรูปคู่บ้าน พระอริยสงฆ์คู่เมือง” โดยเริ่มต้นจากจังหวัด นครราชสีมา และเดินทางไปตามจังหวัดต่างๆ ดังนี้

- 1) จากจังหวัดนครราชสีมา ไป วัดป่าเขาน้อย
- 2) จากวัดป่าเขาน้อย จังหวัดบุรีรัมย์ ไปวัดประชาคมวนาราม จังหวัดร้อยเอ็ด
- 3) จากวัดประชาคมวนาราม ไป วัดหนองป่าพง จังหวัดอุบลราชธานี
- 4) จากวัดหนองป่าพง ไป วัดมเหยงคณ์ จังหวัดอุบลราชธานี
- 5) จากวัดมเหยงคณ์ ไป วัดดอนธาตุ จังหวัดอุบลราชธานี
- 6) จากวัดดอนธาตุ ไป วัดถ้ำคูหาสวรรค์ จังหวัดอุบลราชธานี
- 7) จากวัดถ้ำคูหาสวรรค์ ไป วัดป่าสุทธาวาส จังหวัดสกลนคร
- 8) จากวัดป่าสุทธาวาส ไป วัดโพธิ์ชัย จังหวัดหนองคาย
- 9) จากวัดโพธิ์ชัย ไปวัดหินหมากเป้ง จังหวัดหนองคาย
- 10) จากวัดหินหมากเป้ง ไป เนรมิตวิปัสสนา จังหวัดเลย

3. เส้นทาง “รุ่งเรืองในพุทธธรรม” โดยเริ่มต้นจากจังหวัดนครราชสีมา และเดินทางไปตามจังหวัดต่างๆ ดังนี้

- 1) จากวัดคลองตาลอง ไป วัดเขาจันทร์งาม จังหวัดนครราชสีมา
- 2) จากวัดเขาจันทร์งาม ไป วัดป่าสาละวัน จังหวัดนครราชสีมา
- 3) จากวัดป่าสาละวัน ไป วัดป่าหนองหลุม จังหวัดขอนแก่น
- 4) จากป่าหนองหลุม ไป วัดเนินพนาวนาราม จังหวัดหนองคาย
- 5) จากวัดเนินพนาวนาราม ไป วัดไตรสิกขาทลามลตาราม จังหวัดสกลนคร
- 6) จากวัดไตรสิกขาทลามลตาราม ไป วัดป่าบ้านสร้างขุ่ย จังหวัดสกลนคร

- 7) จากวัดป่าบ้านสร้างขุ่ย ไป วัดป่าโสมพนัส จังหวัดสกลนคร
- 8) จากวัดป่าโสมพนัส ไป วัดพิชโสภาราม จังหวัดอุบลราชธานี
- 9) จากวัดพิชโสภาราม ไป ป่านานาชาติ จังหวัด อุบลราชธานี

ถึงแม้วัดในภาคตะวันออกเฉียงเหนือจะมีความหลากหลายตามลักษณะและเป้าหมายของวัดแต่กิจกรรมหนึ่งซึ่งแต่ละวัดดำเนินกันอยู่เสมอคือการอบรมธรรมสั่งสอนพุทธศาสนิกชนให้รักาศิลฝึกปฏิบัติสมาธิเพื่อให้เกิดปัญญา การจัดกิจกรรมตามโอกาสวันสำคัญทางพระพุทธศาสนาซึ่งในแต่ละวัดก็จะมีคามถึในการจัดกิจกรรมแตกต่างกันไปบางวัดใช้กระบวนการทางธรรมชาติความเงียบสงบความร่มรืนเป็นพื้นที่สำหรับให้นักท่องเที่ยวมาศึกษาและปฏิบัติธรรมโดยศึกษารูปแบบวิถีชีวิตแห่งความเรียบง่ายจัดมหนังสือธรรมะบวกกับสภาพแวดล้อมที่เงียบสงบก็เป็นกระบวนการพัฒนาจิตที่หลายวัดดำเนินการ หลวงพ่อชา สุภทโท วัดหนองป่าพงออกกฎให้ลูกศิษย์ยึดถือปฏิบัติคือ “1.ทุกคนเสมอภาค 2.อ่อนน้อมถ่อมตัว 3.เรียบง่ายและสมถะ 4.ซื่อสัตย์ 5.ชัดเจน 6.ตรงไปตรงมา สำหรับวัดที่มีสถาปัตยกรรมเชิงพุทธศิลป์นั้น พื้นที่อาจจะดูคับแคบแต่ทางวัดก็มีการจัดมุมสวนหย่อมปลูกไม้ดอกไม้ประดับ ประยุกต์เป็นพื้นที่ในการอบรม ฝึกปฏิบัติธรรมมีความสะดวกในการเข้าถึงของชุมชน รวมถึงมีอาคารสถานที่เพียงพอต่อจำนวนนักท่องเที่ยวดังนั้นทุกวัดล้วนมีกระบวนการในการพัฒนาจิตในรูปแบบของแต่ละวัดตามวัตถุประสงค์ของวัด แนวทางการส่งเสริมการท่องเที่ยว ควรอยู่ในกรอบไตรสิกขา คือ ศีลสมาธิและปัญญา

4.4 การประเมินทรัพยากรท่องเที่ยวภายในวัด

ประเมินทางกายภาพ จากการลงภาคสนามพบว่า กลุ่มพระธาตุ10 วัด มีความพร้อมในทางกายภาพมากที่สุด ห้องน้ำสะอาดประดับด้วยดอกไม้ มีเจ้าหน้าที่ดูแลความสะอาด มีจำนวน 80 ห้องหรือ100 ห้องขึ้น แยกหญิงแยกชาย ลานจอดรถพื้นที่กว้างสามารถจอดรถทัวร์ได้ประมาณ 50 คันเป็นต้น วางถังขยะเป็นจุดและป้ายบอกทางภายในวัด สิ่งที่ต้องมีเพิ่มคือธรรมชาติ กลุ่มพระพุทธรูปคู่บ้านพระอริยสงฆ์คูเมือง 10 วัด และกลุ่มวัดปฏิบัติธรรม 10 วัดมีความพร้อมทางกายภาพมาก มีความพร้อมเหมือนวัดกลุ่มพระธาตุ บางวัดมีลานจอดเฮลิคอปเตอร์ วัดที่มีพระอริยสงฆ์ และวัดปฏิบัติธรรม มีสภาพป่าสมบูรณ์ มีสัตว์ป่า เช่นกระรอก,กระแต,ไก่ป่า เป็นต้น

ประเมินการจัดการด้านพุทธศิลปะ/โบราณสถาน พบว่าศาสนสถานประเภทพระธาตุทั้งหมด 10 พระธาตุในจำนวนนี้มีศิลปะล้านช้างจำลองแบบจากพระธาตุพนมจำนวน5พระธาตุคือ พระธาตุพนม พระธาตุเรณู พระธาตุเชิงชุม พระธาตุบังพวน พระธาตุขามแก่น และอีก 5 พระธาตุเป็นศิลปะผสมผสานมีพื้นที่ใช้สอยภายในคือ1.พระธาตุเรืองรอง 2.พระมหาเจดีย์ศรีมหาโพธิ์3.พระมหาธาตุแก่นนครอนุสรณ์สถาน 4.พระบรมธาตุนาคุณ 5.พระมหาเจดีย์ชัยมงคลพระธาตุเจดีย์ทางภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีลักษณะคล้ายคลึงกันกระจายกันอยู่ทั่วภูมิภาค ศาสนวัตถุที่เป็นพระพุทธรูปทั่วภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีเป็นจำนวนมากแต่ที่โดดเด่นและเก่าแก่มิประวัติศาสตรการสร้างที่ชัดเจน ศักดิ์สิทธิ์แสดงอิทธิฤทธิ์เป็นพระพุทธรูปประจำจังหวัดประชาชนในจังหวัดและใกล้เคียงหรือกระทั่งประเทศเพื่อนบ้านให้ความเคารพมากที่สุดมี 2 องค์คือพระใสที่วัดโพธิ์ชัยและพระเจ้าใหญ่อินแปลงที่วัดมหาวนารามทั้ง2 องค์เป็นศิลปะแบบลาวปางมารวิชัย สถานที่ประดิษฐานพระธาตุและพระพุทธรูปมีความเหมาะสม สงาม สะอาด มีเจ้าหน้าที่ดูแลความสะอาด การวางดอกไม้เป็นระเบียบ ในขณะที่

ที่วัดในกลุ่มปฏิบัติธรรม เน้นการจัดทัศนียภาพภายในวัดให้สะอาด เรียบง่าย และมีความธรรมชาติ มีป้ายแนะนำตารางปฏิบัติธรรม/มีป้ายเตือนให้อยู่ในอารมณ์กรรมฐาน/หนังสือและแผ่นพับพิมพ์แจกในกรณีมีงานสำคัญทางพระพุทธศาสนา

ประเมินการรองรับด้านสังคมและวัฒนธรรม พบว่า บางวัดมีการตั้งชมรมนำพาสังคมเรียนรู้เกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่น เช่นวัดหนองบัว(พระมหาเจดีย์ศรีมหาโพธิ์) ตั้งชมรมเกี่ยวกับต้นเทียน อันเกี่ยวเนื่องกับประเพณี การแห่เทียนเข้าพรรษา ชุมชนร่วมกับวัดแกะสลักเทียนประดิษฐ์เป็นรูปต่างๆมี เจ้าอาวาสได้ให้การสนับสนุนอำนวยความสะดวกให้ช่างที่มีชื่อเสียงและมีฝีมือระดับสูงวัดเปิดโอกาสให้ประชาชนในจังหวัดและนักเรียนได้เข้าเข้าร่วมกิจกรรมเรียนรู้วิธีการแกะสลักต้นเทียน จึงเกิดมีชุมชนประดิษฐ์เทียนวัดพระธาตุหนองบัว หรือ “ชุมชนคนทำเทียน” นอกจากนั้นยังมีชุมชนคนรักวัด ชมรมนี้มีกิจกรรมถือศีล 5 ศีล 8 ช่วงในพรรษา ถือศีลอุโบสถ ชุมชนคนรักวัด ส่วนใหญ่เป็นผู้สูงอายุ นอกจากนั้นวัดยังได้ร่วมกับการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย จัดกิจกรรม “เยือนชุมชน คนเทียน” วัดมหาวนาราม มีชมรมผู้สูงอายุ เพื่อสวดมนต์ และออกกำลังกาย วัดนอกนั้นไม่ชัดเจน กลุ่มวัดทั้ง 30 วัดไม่มีการแสดงถึงอัตลักษณ์ของชุมชนในแหล่งท่องเที่ยว ยกเว้นในช่วงเทศกาลสำคัญจึงแสดงอัตลักษณ์ เช่นแต่งกายพื้นบ้าน เป็นต้น

ประเมินความพร้อมด้านการให้คุณค่าทางจิตใจและปัญญาของวัดตามหลักพุทธศาสนา พบว่า การพัฒนาคุณค่าทางจิตใจและการพัฒนาปัญญาผ่านสถาปัตยกรรม จิตรกรรม ประติมากรรม นำเรื่องราวเกี่ยวกับการประสูติ การตรัสรู้ การแสดงธรรม และปรินิพพานของพระพุทธเจ้า มาผูกติดกับพระเจดีย์ ภาพเขียน และ รูปปั้น ที่เป็นรูปเคารพในทางพระพุทธศาสนา เหตุการณ์ต่างๆที่เกี่ยวกับพระพุทธเจ้าโดยผ่าน สถาปัตยกรรม จิตรกรรมและประติมากรรม ถือว่าเป็นปรากฏการณ์ที่เป็นอมตะได้กลายเป็นเรื่องเหนือกาลเวลา สืบทอดต่อกันมาอย่างไม่รู้จบ ทำให้เรื่องราวทางพุทธประวัติมีมิติที่เข้าถึงได้ พระธาตุเจดีย์ เป็นสัญลักษณ์ให้ระลึกพระพุทธเจ้าโดยผูกติดกับตำนาน เช่นพระธาตุพนม พระธาตุเชิงชุม พระธาตุทั้งสองได้มีเหตุการณ์ที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธเจ้า การสร้างพระธาตุเจดีย์ได้ถูกออกแบบให้สามารถอธิบายความหมายเกี่ยวกับธรรมะได้ ธรรมะเกี่ยวข้องกับองค์พระธาตุเจดีย์คือมรรคมีองค์ 8 อริยสัจ 4 มรรค 4 ผล 4 นิพพาน 1 โดยทำปล้องฉนวนให้มี 8 ชั้น หรือ 9 ชั้นบ้าง ส่วนมากสอนเรื่องสังสารวัฏ การเวียนว่ายตายเกิดจากภพภูมิต่างๆไปยังอีกภพภูมิหนึ่ง โดยการสร้างพระธาตุเจดีย์ให้สื่อถึงภูมิชั้นต่างๆสิ่งที่บรรจุอยู่ในพระธาตุทำหน้าที่เป็นศรัทธา นำความมีชีวิตมาสู่สิ่งก่อสร้างคือพระธาตุเจดีย์ การสร้างพระธาตุเจดีย์เพื่อที่จะให้พุทธบริษัทได้ตระหนักถึงธรรมะของพระพุทธเจ้า วัดที่มีพระธาตุเจดีย์ และพระพุทธรูปศักดิ์พระอริยสงฆ์นิยมจัดบวชนกขัมมปฏิบัติ การสอนศาสนาตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบันส่วนมากอาศัยระบบสัญลักษณ์ผ่านภาษาเขียนและภาษาเทศนา การสร้างวิหาร เจดีย์ รูปปั้น พระพุทธรูป เป็นสื่อสอนธรรมะ การสร้างวิหาร เจดีย์ พระพุทธรูปเป็นสื่อสอนธรรมะกล่าวได้ว่าสร้างแรงศรัทธาได้ดี กว่าสัญลักษณ์ทางภาษา

การส่งเสริมการเข้าถึงคุณค่าจิตและปัญญาของกลุ่มวัดพระธาตุและวัดพระพุทธรูปวัดพระอริยสงฆ์ ค่อนข้างพร้อม เช่น ป้ายคติธรรม ต้นไม้สอนธรรม สวนหินสอนธรรม คติธรรมที่ติดไว้ตามมุมต่างๆของอาคาร รูปปั้นนรกสวรรค์ รูปปั้นประเพณีต่างๆ รูปปั้นประจำปีเกิดพร้อมด้วยคติธรรม รูป

ปีการแต่งกายชน 4 เผ่า จิตรกรรมฝาผนังแสดงเรื่องราวของพระพุทธเจ้า, เรื่องพระเจ้าสิบชาติ เรื่องพระเวสสันดร ซีดี หนังสือ ห้องสมุดของวัด รวมถึงจัดวางหนังสือธรรมะให้นักท่องเที่ยวได้อ่าน เช่น วัดพระธาตุเรืองรอง วัดป่านานาชาติ วัดหนองป่าพง เป็นต้นบางวัดเปิดเสียงตามสายและมีสถานีวิทยุของวัดในการถ่ายทอดธรรมและการรณรงค์นโยบายทางสังคม เช่นรณรงค์พฤติกรรมเลิกเหล้าเข้าพรรษาเช่นวัดป่าบ้านสร้างขุ่ย เป็นต้น บางวัดมีการจัด กิจกรรมนั่งสมาธิกรรมฐานไม่รับประทานอาหารเป็นเวลา 4-7 วัน เช่นวัดคูหาสวรรค์ สำหรับวัดปฏิบัติธรรมมุ่งเน้นสอนสมาธิพัฒนาจิตใจปัญญา ลักษณะนามธรรม นอกนั้นทั้ง 30 วัด นิยมจัดกิจกรรมบวชนกขัมมะในเทศกาลวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา วัดพระธาตุจำนวน 4 วัด คือวัดพระธาตุเรืองรอง วัดหนองแวง(พระมหาธาตุแก่นนคร)วัดมหาเจติยชัยมงคล วัดพระธาตุพนม มีการกระบวนการพัฒนาจิตใจและปัญญาแบบรูปธรรม ด้วยการเรียนรู้ผ่านพิพิธภัณฑ์ภายในองค์พระธาตุ คำสอนที่เป็นจิตรกรรมฝาผนัง ภาพจิตรกรรมคำสอนตามรั้วล้อมรอบองค์พระธาตุ ภาพจิตรกรรมฝาผนังเป็นภาพเขียนเล่าเรื่องถึงสถานที่ท่องเที่ยวสำคัญของจังหวัด ภาพเล่าเรื่องเหตุการณ์ประวัติศาสตร์ จิตรกรรมเล่าเรื่องพุทธประวัติ ภาพสัตว์มงคลต่างๆ หุ่นเด็กนักเรียนแสดงความเคารพผู้ปกครอง จำลองปูนปั้นปรีชาธรรม รูปปั้นประติมากรรมสอนธรรมเพื่อไม่ให้ลืมอาชีพดั้งเดิมของบรรพบุรุษ หุ่นแสดงวัฒนธรรม หุ่นจำลองวิถีชีวิตในอดีต ปูนปั้นประเพณีต่างๆ เครื่องปั้นดินเผา คติธรรมติดตามต้นไม้ สวนหินสอนธรรม โรงเรียนพระปริยัติธรรม มหาวิทยาลัยสงฆ์อยู่ภายในวัด อบรมสมาธิให้แก่ประชาชนที่สนใจ ส่วนวัดที่มีรูปเหมือนของพระอริยสงฆ์ได้จัดทำพิพิธภัณฑ์รวบรวมเฉพาะประวัติและเครื่องอัฐบริขารของพระอริยสงฆ์เท่านั้น

ประเมินด้านการส่งเสริมเศรษฐกิจชุมชนและการพัฒนาสังคม จากการศึกษาพบว่า เฉพาะวัดเส้นทางไหว้พระธาตุ และเส้นทางไหว้พระพุทธรูปและพระอริยสงฆ์มีส่วนช่วยส่งเสริมเศรษฐกิจชุมชน ส่งเสริมแรงงานในท้องถิ่น เช่นการจ้างงานภายในวัด การเปิดร้านขายสินค้าแก่นักท่องเที่ยว เป็นต้น ในขณะที่เดียวกัน วัดที่มีนักท่องเที่ยวจำนวนมาก ยังเปิดโอกาสให้ชุมชนมีส่วนร่วมกำหนดแผนการจัดงาน ร่วมจัดงาน ร่วมในการจัดเก็บรายได้ของวัด บางวัดมีคณะกรรมการที่เข้มแข็งบริหารจัดการวัดการจัดกิจกรรมแต่ละครั้งจึงสามารถดำเนินงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ ในขณะที่บางวัดมีปัญหาการบริหารจัดการภายใน เช่นปัญหาการบริหารทรัพย์สินของวัด ปัญหาการประสานงานทำความเข้าใจระหว่างวัดกับหน่วยงานที่กำกับดูแลโบราณสถานโบราณวัตถุภายในวัดเป็นเหตุให้แหล่งท่องเที่ยวภายในวัดถูกปล่อยปละละเลย

ส่วนที่ 5 วิเคราะห์สภาพปัญหาและผลกระทบของการท่องเที่ยวที่มีต่อวิถีชีวิตและวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

ผลกระทบต่อดัต พบว่าพระสงฆ์มีการตื่นตัวและปรับปรุงวัดเพื่อรองรับนักท่องเที่ยวเกิดการสร้างงานการพัฒนาสาธารณูปโภคเช่นระบบไฟฟ้าระบบการคมนาคม และการสื่อสารภายในวัดตื่นตัวในการปรับปรุงภูมิทัศน์ปรับปรุงลานจอดรถและถนนภายในวัดปรับปรุงห้องน้ำให้สะอาดและทันสมัยเพื่อสร้างความประทับใจให้นักท่องเที่ยว เมื่อนักท่องเที่ยวเกิดความประทับใจและศรัทธามักจะร่วมทำบุญบริจาคสร้างเสนาสนะโบสถ์วิหาร วัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวจึงมีรายได้จากนักท่องเที่ยวเหล่านี้และนำมาสร้างวัด สร้างมณฑป สร้างวิหาร สร้างซุ้มประตู สร้างห้องน้ำ จัดภูมิ

ทัศน์ ปรับลานจอดรถเพิ่มขึ้นสำหรับรถทัวร์ สร้างที่พักสำหรับนักท่องเที่ยวที่มาแสวงบุญและมาบวชนกขัมมปฏิบัติทั้งชายและหญิง ยกเว้นวัดที่เน้นความสงบโดยเฉพาะวัดที่เป็นวัดของพระอริยสงฆ์ไม่พบว่ามีรายได้จากนักท่องเที่ยวมากนักเนื่องจากวัดเน้นความสงบไม่ต้องการให้เกิดความวุ่นวายจากนักท่องเที่ยวจำนวนมาก แต่ในขณะเดียวกันการท่องเที่ยวอาจเป็นการสร้างภาระของพระสงฆ์เพิ่มมาจากเดิมแทนที่จะปฏิบัติธรรมต้องมารับผิดชอบนักท่องเที่ยว การทิ้งขยะ ของนักท่องเที่ยวมีฉาซีพแอบแฝงเข้ามาขโมยเงินตู้บริจาค พระสงฆ์ภายในวัดมีปัญหาขัดแย้งภายในในการจัดการแหล่งท่องเที่ยวภายในวัด ปัญหาเรื่องการบริหารจัดการภายในวัด การจัดสรรพื้นที่ไม่ได้แบ่งพื้นที่เป็นสัดส่วนระหว่างพื้นที่ท่องเที่ยวและที่พักสงฆ์ ส่วนวัดที่มีรูปแบบเหมือนพระอริยสงฆ์และวัดปฏิบัติธรรมแบ่งพื้นที่ชัดเจน

ผลกระทบทางจริยธรรมของชุมชนที่มีต่อวัด พบว่าวัดกลุ่มพระธาตุเป็นวัดที่มีการจัดการท่องเที่ยว ผลกระทบจากชุมชนส่วนใหญ่เป็นเรื่องผู้ประกอบการค้า บางวัดก็ไม่สามารถบริหารจัดการกับร้านค้าได้ ผู้ประกอบการเอารถเอาเปรียบนักท่องเที่ยว เช่น จัดหน้ายอดดอกไม้รูปเทียนเกินราคา, ชุมชนแต่งกายเลียนแบบนักท่องเที่ยว ผลกระทบจากเสียงลำโพงจากโรงเรียนที่ตั้งอยู่ใน พระสงฆ์ขัดแย้งกับกรรมการวัด ขัดแย้งกับกรมศิลปากร ขัดแย้งกับท้องถิ่น ชุมชนขับมอเตอร์ไซด์เสียงดังภายในวัด/ชุมชนเข้ามาใช้สถานที่ของวัดโดยไม่ขออนุญาต ผู้ประกอบการค้าใช้มอเตอร์ไซด์ชาเลนจ์ขายสิ่งของให้นักท่องเที่ยวกีดขวางทางจราจร พ่อค้าแม่ค้าขายลอตเตอรี่ สร้างความรำคาญใจให้นักท่องเที่ยวเยอะมีจำนวนมาก, พลาสติก, กล่องโฟม, แอลกอฮอล์มีจำนวนมากในงานนมัสการพระธาตุประจำปี, พ่อค้าแม่ค้าลักลอบตัดต้นไม้ทำร้านค้า, ตัดต้นไม้เพราะกีดขวางร้านค้าตนเอง, สตรีใส่กางเกงขาสั้น เข้ามาภายในองค์พระธาตุ ผู้ประกอบการค้า ตั้งร้านกีดขวางทางเดินและทำความสะอาด ส่วนวัดกลุ่มอภิวาตพระพุทธรูปคู่บ้านพระอริยสงฆ์คูเมือง มีผลกระทบค่อนข้างน้อย เช่น มีผลกระทบจากการหยอกล้อกันเสียงดัง ของเด็กที่มาเข้าค่ายอบรมคุณธรรม วัดที่ตั้งอยู่ใกล้แม่น้ำสายใหญ่มักได้รับผลกระทบจากชาวบ้านที่มาหาปลาในช่วงกลางคืนใกล้สว่าง ส่งเสียงดังและตักน้ำให้เสียงดัง วัดที่มีป่าไม้สมบูรณ์ได้รับผลกระทบจากชาวบ้านหาเห็ดในช่วงเที่ยงคืนและทยอยมากันเป็นกลุ่มๆตลอดทั้งวัน ทำให้พระสงฆ์ไม่มีสมาธิในการปฏิบัติธรรม กรรมการวัดสายวัดป่ามีอิทธิพลเหนือพระสงฆ์ วัดเหล่านี้กลับไม่ได้รับผลกระทบจากนักท่องเที่ยวเพราะนักท่องเที่ยวทราบกฎกติกาเกี่ยวกับวัดป่า ในส่วนของกลุ่มวัดปฏิบัติธรรม ไม่พบว่ามีผลกระทบจากนักท่องเที่ยว เพราะนักท่องเที่ยวทราบกฎกติกาเกี่ยวกับวัดปฏิบัติธรรม มีผลกระทบทางจริยธรรมท้องถิ่นเช่นวัดป่าสาละวัน ้วยุ่นจับกันเป็นกลุ่ม ขับรถเสียงดังภายในวัด ส่วนวัดเขาจันทร์งาม มีชาวบ้านบางกลุ่มมาหา รสสลายแห่งสมบัติ โดยมีความเชื่อว่าบริเวณรูปเขียน 4,000 ปี มีลายแห่งสมบัติเขียนโดยคนสมัยโบราณซ่อนไว้

ผลกระทบต่อเศรษฐกิจ พบว่าวัดที่มีการจัดการท่องเที่ยวมีเศรษฐกิจดีส่วนมากวัดพระธาตุและพระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์มีรายได้จากนักท่องเที่ยวจำนวนมาก เช่น วัดกลุ่มพระธาตุและวัดที่มีพระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์ ซึ่งวัดเหล่านี้ได้นำเงินเหล่านี้ไปบูรณะปฏิสังขรณ์ภายในวัดและบำเพ็ญสาธารณประโยชน์ด้วยการมอบทุนการศึกษาแก่ภิกษุสามเณรและนักเรียนนักศึกษาทั้งประถมศึกษา, มัธยมศึกษาอุดมศึกษาบริจาคทรัพย์สร้างอาคารสถานที่ราชการเช่นร่วมบริจาคสร้างสถานีตำรวจป้อมตำรวจอาคารผู้ป่วยในโรงพยาบาลศูนย์อนามัยโรงพยาบาลสงฆ์อาคารเรียนในโรงเรียนหอสมุด การศึกษานอกโรงเรียนสนับสนุนเงินให้มหาวิทยาลัยสงฆ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยบริจาคเงินซื้อ

ที่ดินสร้างวัดต่างๆในเขตจังหวัดเดียวกันและต่างจังหวัดสร้างอาคารที่พักคนชราบนพื้นที่ของวัด อย่างไรก็ตามวัดที่มีจำนวนนักท่องเที่ยวมากเช่นวัดในเส้นทางตำนานองค์พระธาตุมักประสบปัญหาการขายสินค้าที่มีราคาสินค้าสูงจากผู้ประกอบค้าภายในวัด ไม่มีมาตรฐานและกฎระเบียบในการควบคุม

ผลกระทบต่อศิลปวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม พบว่าผลกระทบทางวัฒนธรรมด้านบวกพบว่าวัฒนธรรมด้านศาสนาทำให้เกิดการสร้างสิ่งศักดิ์สิทธิ์ เป็นที่ยึดเหนี่ยวทางด้านจิตใจ การผสมผสานวัฒนธรรมท้องถิ่นเข้าพระพุทธศาสนาเป็นการสืบทอดวัฒนธรรมท้องถิ่น เช่นการรำบูชาถวายองค์พระธาตุเป็นกิจกรรมที่ถือว่าเป็นจุดเด่นของการจัดงาน พระธาตุที่มีกิจกรรมรำบูชาพระธาตุประกอบด้วย พระธาตุพนม พระธาตุเรณู พระบรมธาตุนาคูน ประชาชนต่างหมู่บ้านต่างตำบล ต่างอำเภอมีส่วนช่วยในการรักษาเอกลักษณ์ อัตลักษณ์การแต่งตัว เสื้อผ้า เครื่องประดับ รักษาวัฒนธรรมการฟ้อนรำประจำเผ่าที่มีแต่โบราณให้ต่อเนื่อง และยั่งยืนและมีความภาคภูมิใจในวัฒนธรรมพื้นบ้านมีส่วนในการรักษาดนตรีไทยอีสานให้ต่อเนื่องคงทนช่วยเผยแพร่ศิลปะการฟ้อน ศิลปของดนตรี เช่น แคน โปงลาง เป็นต้น เสียงแคน เสียงพิน เสียงโปงลางซึ่งเป็นดนตรีที่เกิดจากการประยุกต์ใช้สิ่งแวดล้อมให้เกิดเป็นเสียงดนตรีอันเป็นเอกลักษณ์ของชาวตะวันออกเฉียงเหนือ เหนือสิ่งอื่นใดประชาชนได้รู้จักซึ่งกันและกันมีความเป็นพี่น้อง นำไปสู่การผูกเสี่ยว (นับถือกันเป็นเพื่อนรัก) การปรับปรุงการแต่งกายในงานนมัสการพระธาตุ มาประดิษฐ์ทำพ่อนรำรายรำ ประดิษฐ์ทำพ่อนรำจากชั้นหมากเบ็ง(กรวยใบตองประดับดอกไม้) การนำบทสวดสวดต้องค์พระธาตุทำนองสรภัญญะมาประกอบดนตรีมโหรีบรรเลงประกอบการฟ้อนรำ วัฒนธรรมฮีต 12 คือการทำบุญ 12 เดือนได้รับสืบทอดอย่าง นอกจากนั้นยังพบว่าวัดที่เป็นพระธาตุส่วนมากมีการผสมผสานศิลปะภาคกลางและภาคเหนือ ผสมกับภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เป็นการคิดนอกกรอบต่อยอดพัฒนาศิลปะอย่างไม่หยุดนิ่ง ส่วนวัดที่มีพระอริยสงฆ์และวัดปฏิบัติธรรมสร้างอาคารเน้นเรียบง่ายมุ่งใช้ประโยชน์ อย่างไรก็ตาม ยังมีนักท่องเที่ยวแต่งกายไม่สุภาพ เข้ามานมัสการพระธาตุ แม้มีการติดป้ายประกาศเตือนเรื่องการแต่งกาย บางวัดมีคากลอนเตือนสตินักท่องเที่ยวที่แต่งกายไม่สุภาพเข้ามาบริเวณวัด ในพิพิธภัณฑ์ของพระอริยสงฆ์ มีป้ายประกาศเตือนเรื่องการแต่งกาย บางวัดประกาศเตือนด้วยป้ายถาวรของวัดหรือนำป้ายสตรีที่แต่งกายพื้นเมืองใส่ผ้าถุงพื้นเมืองแต่งกายสุภาพมาตั้งคู่กับป้ายสตรีที่แต่งกายไม่สุภาพ โดยใช้เครื่องหมายกากบาทไว้บนรูปที่แต่งกายไม่สุภาพ ประกาศเตือนด้วยป้ายและมีผ้าถุงให้สวมทับ และยังพบอีกว่า วัดที่มีพระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์และพระธาตุบางวัดไม่คงเอกลักษณ์ของท้องถิ่นภาคตะวันออกเฉียงเหนือ มีการสร้างโบสถ์ สร้างวิหาร ศาลาผสมผสานศิลปะภาคกลางภาคเหนือทำให้เอกลักษณ์ของภาคตะวันออกเฉียงเหนือถูกกลืน หรือบางวัดสร้างพระพินเศ พระพรหม รูปปั้นเจ้าแม่กวนอิม ซึ่งเป็นรูปเคารพของพุทธศาสนาพม่าให้ประชาชนมากราบไหว้ ทำให้วัดขาดความเป็นเอกลักษณ์ของความเป็นวัดในพระพุทธศาสนาแบบเถรวาท

ในส่วนของผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อมพบว่าวัดที่ปฏิบัติธรรมและวัดที่มีพระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์และพระอริยสงฆ์ยังคงรักษาสภาพป่าที่อุดมสมบูรณ์ให้เป็นแหล่งที่อยู่อาศัยของสัตว์ป่า เช่น ไก่ป่า กระรอก กระแต งู นกหลายชนิด แมลงหลายชนิด เช่นจิ้งจ้นเป็นต้น อุดมสมบูรณ์ด้วยอาหารป่าตามฤดูกาล เช่นผักหวานป่า เห็ดชนิดต่างๆ หน่อไม้ ผักเม็ก ผักตั่ว ผักกระโดน ไข่มดแดง เป็นต้น ข้อเด่นของวัดสายปฏิบัติธรรมคือการปรับภูมิสถาปัตยกรรมอย่างสวยงาม มีพื้นที่สีเขียวอนุรักษ์

ต้นไม้เดิม และปลูกต้นไม้ใหม่ ความสะดวกในการเข้าถึงได้ง่าย วัดป่าสายปฏิบัติธรรมและวัดป่าสายพระอริยสงฆ์มีสภาพป่าที่อุดมสมบูรณ์สอดคล้องกับหลักการทางพระพุทธศาสนา เพราะพระพุทธเจ้าพระองค์มีวิถีชีวิตที่เกี่ยวข้องกับป่าเริ่มตั้งแต่พระองค์พระสูติ, ตรัสรู้, แสดงธรรม, และปรินิพพาน วัดป่าในภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีสภาพแวดล้อมที่เป็นเอกลักษณ์ของตนเองคือการอิงอาศัยธรรมชาติ

5.2 ข้อเสนอแนะ

จากผลการศึกษาสามารถนำมาสรุปเป็นข้อเสนอแนะ ดังนี้

1. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1) หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ ควรมีการจัดทำแผนในการสนับสนุนกิจกรรมการเรียนรู้และท่องเที่ยวร่วมกับวัด โดยดำเนินการตามรูปแบบการท่องเที่ยวที่เหมาะสมกับการปฏิบัติทางพระพุทธศาสนา เช่น การฝึกอบรมสมาธิวิปัสสนาแก่นักท่องเที่ยวผู้สนใจ

2) มหาเถรสมาคมควรส่งเสริมการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาโดยกำหนดให้เป็นวาระสำคัญส่วนหนึ่งของการดำเนินงานกิจการคณะสงฆ์ รวมถึงพัฒนาวัดร้างที่เข้าถึงง่ายให้เป็นสถานที่ท่องเที่ยวและเป็นสถานที่ปฏิบัติธรรมทางพระพุทธศาสนา

3) จากผลการศึกษาพบว่า นักท่องเที่ยวชาวไทยส่วนใหญ่สนใจท่องเที่ยวเพื่อกราบไหว้ขอพร และชอบเที่ยวชมความสวยงามในโบราณสถานโบราณวัตถุภายในวัด จึงควรมีการร่วมมือกันระหว่างวัดและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการจัดรูปแบบการถ่ายทอดความรู้ที่สร้างความประทับใจและให้แง่คิดเชิงหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา โดยการใช้เทคโนโลยีต่างๆเข้ามาช่วยทั้งนี้ต้องอยู่ในกรอบที่เหมาะสมในบริบทของวัดในพระพุทธศาสนา

4) วัดที่เน้นการปฏิบัติธรรมโดยเฉพาะวัดในเส้นทางอริยบทพระพุทธรูปคู่บ้านพระอริยสงฆ์คู่เมือง ส่วนใหญ่มีความพร้อมในด้านการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ในทางพระพุทธศาสนาแก่ชาวไทยเป็นอย่างดี แต่ยังขาดทักษะและกระบวนการจัดการที่มีประสิทธิภาพเพื่อนักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศ ดังนั้น หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย สถาบันการศึกษา ควรมีส่วนร่วมในการเสริมสร้างศักยภาพด้านการท่องเที่ยวและการให้ข้อมูลความรู้ในมิติการจัดการ

5) จากผลการศึกษา พบว่ามือนักท่องเที่ยวสนใจมาท่องเที่ยววัดโดยการศึกษาข้อมูลผ่านสื่อต่าง โดยเฉพาะสื่ออินเทอร์เน็ต ซึ่งมีแนวโน้มที่จะได้รับความสนใจอย่างมาก ดังนั้นจึงควรมีการจัดเตรียมข้อมูลที่สำคัญรวมถึงนำเสนอกิจกรรมต่างๆ และข้อมูลเกี่ยวกับระเบียบปฏิบัติต่อวัดและโบราณสถานโบราณวัตถุที่ตั้งอยู่ภายในวัด ด้วยเทคโนโลยีสมัยใหม่ เช่น จัดทำเว็บไซต์เพื่อเป็นศูนย์รวมในการแสดงข้อมูลเกี่ยวกับวัดต่างๆในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

2. ข้อเสนอแนะในระดับวัด และชุมชน

1) ควรนำเสนอความเป็นเอกลักษณ์ของแต่ละวัด ด้วยการนำเอาภูมิปัญญาท้องถิ่นในสถานที่ท่องเที่ยวภายในวัดมาสร้างสัญลักษณ์เฉพาะตน เช่น ให้เจ้าหน้าที่ของวัดทุกแผนกแต่งกายสวมเสื้อผ้าท้องถิ่น ซึ่งเป็นผลดีต่อนักท่องเที่ยวที่จะสามารถติดต่อสอบถามหรือขอความช่วยเหลือจากเจ้าหน้าที่ของวัดได้สะดวก ด้วยการสังเกตจากชุดที่สวมใส่ของเจ้าหน้าที่ของวัด

2) ควรปรับปรุงภูมิทัศน์และพัฒนาบริเวณพื้นที่ว่างภายในวัดให้เป็นสถานที่พักผ่อนหย่อนใจ รวมถึงมีการดูแลเสนาสนะสิ่งปลูกสร้างและอาคารสถานที่ ภายในวัดให้มีความสะอาดสวยงามพร้อมทั้งจัดหาสิ่งอำนวยความสะดวกต่างๆไว้ให้พร้อม เพราะสิ่งเหล่านี้เป็นปัจจัยพื้นฐานและสำคัญที่จะสร้างความประทับใจแก่นักท่องเที่ยว

3) ควรพัฒนาพระสงฆ์ให้มีความรู้ในกระบวนการจัดการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนา โดยการเข้าศึกษาตามสถานศึกษา หรือเข้าอบรม สัมมนา ศึกษาดูงานตามหน่วยงานหรือวัดอื่นๆที่ประสบผลสำเร็จในการจัดการท่องเที่ยว

4) ควรมีการประชาสัมพันธ์อย่างต่อเนื่อง และหลากหลายช่องทางตามสื่อต่างๆ

5) ควรจัดเจ้าหน้าที่รักษาความปลอดภัยดูแลนักท่องเที่ยว โดยจัดให้มีกลุ่มจิตอาสา เช่นกลุ่มคนรักวัด รวมถึงขอความร่วมมือไปยังหัวหน้าชุมชนในการจัดหาคนในชุมชนมาร่วมในการดูแลรักษาความปลอดภัย ตลอดถึงขอความร่วมมือจากเจ้าหน้าที่ตำรวจ เพื่มาอำนวยความสะดวกให้กับนักท่องเที่ยว โดยเฉพาะวัดที่มีนักท่องเที่ยวจำนวนมาก

3. ข้อเสนอในการพัฒนา

1) กิจกรรมที่เกิดจากเส้นทางบุญ ควรมีการร่วมมือจากหลายๆฝ่ายดังนี้ วัด สำนักงานพระพุทธศาสนาประจำจังหวัด ท้องถิ่น การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย วัฒนธรรมจังหวัด โรงเรียน มัคคุเทศก์ ชุมชน และผู้รับผิดชอบในวัด

2) กิจกรรมที่เกิดจากเส้นทางธรรม ควรมีการร่วมมือจาก วัด สำนักงานพระพุทธศาสนาและผู้รับผิดชอบวัด

3) ควรสร้างสถาบันผลิตและพัฒนาบุคลากรด้านการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาให้ชัดเจน เช่นจัดหลักสูตรอบรมบุคลากรของวัดและชุมชน

4) วัดควรตั้งกรรมการวัดผู้มีความรู้ด้านประวัติโบราณสถานของวัดเป็นผู้ให้ข้อมูลแก่นักท่องเที่ยว

5) กำหนดทิศทางของการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาให้ชัดเจน รูปแบบจะให้เป็นเส้นทางบุญอย่างเดียวหรือจะให้เป็นเส้นทางธรรมอย่างเดียวเพื่อความคุ้มค่าตามศักยภาพของวัด

6) วัด ท้องถิ่น กระทรวงการท่องเที่ยว ควรร่วมมือจัดทำสื่อประชาสัมพันธ์แหล่งท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาให้มีคุณภาพและยั่งยืน

7) หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น การท่องเที่ยวทั้งภาครัฐและภาคเอกชน สามารถนำข้อมูลไปใช้ในการประชาสัมพันธ์และจัดการท่องเที่ยวภาคตะวันออกเฉียงเหนือเพื่อสร้างมูลค่าเพิ่มซึ่งสามารถต่อยอดนำผลการวิจัยสู่การพัฒนาเศรษฐกิจของชุมชนและระบบบริการข้อมูลเพื่อการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

4. ข้อเสนอแนะสำหรับการศึกษาค้างต่อไป

- 1) ควรศึกษาถึงกระบวนการพัฒนาเชื่อมโยงเส้นทางท่องเที่ยววัดในแต่ละจังหวัดในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ หรือภาคอื่นๆในมิติของกระบวนการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมท่องเที่ยวบุญนิยมสู่ธรรมนิยม
- 2) ควรศึกษารูปแบบในการพัฒนาพิพิธภัณฑ์ของแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัด ให้เป็นแหล่งการเรียนรู้แห่งความสุข ที่มีความน่าสนใจ และมีขีดความสามารถในการถ่ายทอดความรู้เชิงพระพุทธศาสนา ประวัติศาสตร์ ศิลปะและวัฒนธรรมในชุมชน
- 3) ควรศึกษาถึงกระบวนการถ่ายทอดธรรมะ และหลักธรรมในการส่งเสริมการเรียนรู้แก่นักท่องเที่ยวของพระสงฆ์หรือวัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวในภาคตะวันออกเฉียงเหนือที่จะนำไปสู่พฤติกรรมการท่องเที่ยวเชิงพุทธที่เหมาะสม

5.3 สรุป

การศึกษารูปแบบและกระบวนการจัดการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ:กระบวนการเปลี่ยนแปลง “เส้นทางบุญสู่เส้นทางธรรม” เพื่อศึกษารูปแบบกิจกรรม อัตลักษณ์ และกระบวนการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เพื่อศึกษาพฤติกรรมของนักท่องเที่ยวและกระบวนการส่งเสริมการเรียนรู้และการสื่อสารคุณค่าของแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัดที่มีความสัมพันธ์กับกระบวนการเปลี่ยนแปลงจากเส้นทางบุญสู่เส้นทางธรรม เพื่อศึกษาเส้นทางและประเมินทรัพยากรการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนา รวมทั้งแนวทางการส่งเสริมกิจกรรมการท่องเที่ยว และ เพื่อศึกษาวิเคราะห์สภาพปัญหาและผลกระทบของการท่องเที่ยวที่มีต่อวิถีชีวิตและวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ผลการศึกษาพบว่า รูปแบบและกระบวนการจัดการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาของในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ นั้น มี 3 รูปแบบ คือ 1) รูปแบบการท่องเที่ยวด้วยการทัศนศึกษาดูสถาปัตยกรรมจิตกรรมความสวยงามด้านพุทธศิลป์ทั่วไป (เปิดประสบการณ์) 2)รูปแบบการท่องเที่ยวตามวัดป่าเงียบสงบ ของผู้ที่มีความศรัทธาต่อพระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์และพระอริยสงฆ์ตามวัดป่าต่างๆ เป็นการท่องเที่ยวที่เกิดจากศรัทธาในวัตรปฏิบัติของพระอริยสงฆ์ (ผสานศรัทธา) 3) รูปแบบการท่องเที่ยวที่ผสมผสานกับการเข้าร่วมกิจกรรมธรรมปฏิบัติตามวัดต่างๆของประชาชนที่สนใจในการอบรมพัฒนาจิตปัญญาแสวงหาความสุขทางจิตใจ (พัฒนาจิตใจ)กระบวนการจัดการท่องเที่ยวจึงปรับเปลี่ยนไปตามบริบทของวัดเช่นวัดที่อยู่ในเขตชุมชนเช่นวัดกลุ่มองค์พระธาตุจะมีการจัดกิจกรรมที่หลากหลายทั้งกิจกรรมทางศาสนา กิจกรรมประเพณีท้องถิ่น และกิจกรรมบริการสังคมทั่วไป ส่วนวัดที่เคยเป็นที่พำนักของพระอริยสงฆ์เน้นกิจกรรมทางศาสนาเป็นหลัก และมีการจัดกิจกรรมร่วมกับชุมชนเป็นบางโอกาสและต้องเป็นกิจกรรมที่เน้นความเงียบสงบเรียบง่าย ไม่กระทบต่อการประเพณีวัตรของพระสงฆ์และผู้ปฏิบัติธรรม ในขณะที่วัดกลุ่มสำนักปฏิบัติธรรมต่างๆ ไม่ได้มีการจัดกิจกรรมส่งเสริมการท่องเที่ยวอย่างชัดเจนแต่จะจัดทำในลักษณะโครงการปฏิบัติธรรมซึ่งมีประชาชนเข้ามาร่วมปฏิบัติธรรมจำนวนมากและจัดกิจกรรมตลอดทั้งปี นักท่องเที่ยวส่วนใหญ่ยังเน้นการแสวงบุญสนใจในกิจกรรมเกี่ยวกับองค์พระธาตุและกิจกรรมตามประเพณี รองลงมาได้แก่กลุ่มที่สนใจในการศึกษาอบรมพัฒนาจิตใจในวัดที่เน้นการปฏิบัติธรรม และวัดที่มีพระอริยสงฆ์ต่างๆ

สำหรับกระบวนการจัดการเรียนรู้เพื่อปรับเปลี่ยนรูปแบบการท่องเที่ยวแบบบุญนิยม สู่ธรรมเนียมนั้น ใช้กระบวนการที่เรียบง่าย และมีรูปแบบการใช้สื่อที่หลากหลายตามบริบทของแต่ละวัด โดยสื่อที่วัดใช้ในการถ่ายทอดความรู้ให้กับนักท่องเที่ยว มี 3 ชนิด คือ 1) สื่อธรรมชาติ 2) สื่อสถานที่ 3) สื่อบุคคล 4) สื่อมวลชน ผลจากการเรียนรู้อันเกิดจากการท่องเที่ยววัดพบว่านักท่องเที่ยวมีความสบายใจ อิ่มใจ เกิดศรัทธาและมีกำลังใจในการศึกษาและปฏิบัติตนตามหลักธรรมคำสอนในทางพระพุทธศาสนา พร้อมทั้งได้นำแนวปฏิบัติทางพระพุทธศาสนาไปประพฤติปฏิบัติในชีวิตประจำวัน

ผลศึกษาเส้นทางและประเมินทรัพยากรการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนารวมทั้งแนวทางการส่งเสริมกิจกรรมการท่องเที่ยว พบว่า เส้นทางท่องเที่ยววัดในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ จัดรูปแบบเส้นทางที่สอดคล้องกับรูปแบบการท่องเที่ยววัดในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ มี 3 เส้นทาง คือ

1) เส้นทาง “ตำนานองค์พระธาตุ” ซึ่งสอดคล้องกับรูปแบบการท่องเที่ยวแบบเปิดประสบการณ์ ซึ่งประกอบได้ด้วยวัดต่างๆ 10 วัด ได้แก่ 1) วัดพระธาตุพนม จัหวัดนครพนม 2) วัดพระธาตุเรณู จัหวัดนครพนม 3) วัดหนองแวงพระมหาธาตุแก่นนคร จัหวัดขอนแก่น 4) วัดพระธาตุเรืองรอง จัหวัดศรีสะเกษ 5) วัดพระธาตุมหาเจดีย์ชัยมงคล จัหวัดร้อยเอ็ด 6) วัดพระธาตุนาดูน จัหวัดมหาสารคาม 7) วัดพระธาตุบังพวน จัหวัดหนองคาย 8) วัดพระธาตุขามแก่น ขอนแก่น 9) วัดพระธาตุหนองบัว จัหวัดอุบลราชธานี 10) วัดพระธาตุเชิงชุม จัหวัดสกลนคร

2) เส้นทาง “อภิวาทพระพุทธรูปคู่บ้าน พระอริยสงฆ์คู่เมือง” เป็นเส้นทางท่องเที่ยววัดที่มีจุดเด่นเกี่ยวกับพระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์ และวัดที่มีพระอริยสงฆ์เคยพำนักอาศัยอยู่ ซึ่งสอดคล้องกับรูปแบบการท่องเที่ยวแบบผจญภัย ซึ่งประกอบได้ด้วยวัดต่างๆ 10 วัด ได้แก่ 1) หลวงพ่อพระใส วัดโพธิ์ชัย จัหวัดหนองคาย 2) พระเจ้าใหญ่อินทร์แปลงวัดมหาวนาราม จัหวัดอุบลราชธานี 3) สรีระของหลวงปู่คำคะนิง จุลมณี วัดถ้ำคูหาสวรรค์ อุบลราชธานี 4) รูปเหมือนของหลวงปู่มั่น ภูริทัตโต และเจดีย์พิพิธภณท์ รูปเหมือนหลวงปู่หลุย จันทสาโรและเจดีย์พิพิธภณท์วัดป่าสุทธาวาส จัหวัดสกลนคร 5) รูปเหมือนหลวงปู่เสาร์ กนตสีโลและเจดีย์พิพิธภณท์ วัดดอนธาตุ จัหวัดอุบลราชธานี 6) รูปเหมือนหลวงปู่เทสก์ เทสรังสีและเจดีย์พิพิธภณท์ วัดหินหมากเป้ง จัหวัดหนองคาย 7) รูปเหมือนหลวงปู่หลวงปู่สุวัจน์ สุวโจและเจดีย์พิพิธภณท์ วัดป่าเขาน้อยจัหวัดบุรีรัมย์ 8) รูปเหมือนหลวงพ่อบุญสุภัทโท และเจดีย์พิพิธภณท์ วัดหนองป่าพง จัหวัดอุบลราชธานี 9) หุ่นขี้ผึ้งของหลวงพ่อบุญมหาพันธ์ สีลวิสุทโธ และเจดีย์อัฐบริหาร วัดเนรมิตวิปัสสนา จัหวัดเลย 10) รูปเหมือนของหลวงปู่ศรีมหาวิโรและเจดีย์พิพิธภณท์ วัดประชาคมวนาราม(ปากุง) จัหวัดร้อยเอ็ด

3) เส้นทาง “รุ่งเรืองในพุทธธรรม” เป็นเส้นทางท่องเที่ยววัดที่มีจุดเด่นในด้านการจัดกิจกรรมปฏิบัติธรรมตลอดทั้งปี และมีประชาชนมาเข้าร่วมกิจกรรมเป็นจำนวนมาก ซึ่งสอดคล้องกับรูปแบบการท่องเที่ยวแบบพัฒนาจิตใจ ซึ่งประกอบได้ด้วยวัดต่างๆ 10 วัด ได้แก่ 1) วัดป่าหนองหลุม จัหวัดขอนแก่น 2) วัดเนินพระเนาวนาราม จัหวัดหนองคาย 3) วัดป่านานาชาติ จัหวัดอุบลราชธานี 4) วัดเขาจันทร์งาม จัหวัดนครราชสีมา 5) วัดป่าบ้านสร้างขุ่ย จัหวัดสกลนคร 6) วัดไตรสิกขาทลามลตาราม จัหวัดสกลนคร 7) วัดป่าโสมพนัส จัหวัดสกลนคร 8) วัดคลองตาลอง นครราชสีมา 9) วัดพิชโสภาราม จัหวัดอุบลราชธานี 10) วัดป่าสาละวัน จัหวัดนครราชสีมา

วัดเหล่านี้มีความพร้อมทั้งด้านอาคารสถานที่สภาพแวดล้อมและสิ่งอำนวยความสะดวกต่างๆ สำหรับจัดกิจกรรมการเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนา ตามบริบทของวัดและกลุ่มของนักท่องเที่ยว

ส่วนผลศึกษาสภาพปัญหาและผลกระทบของการท่องเที่ยวที่มีต่อวิถีชีวิตและวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ พบว่า วัดและชุมชนมีการตื่นตัวในลักษณะของการสร้างมูลค่าทางเศรษฐกิจ โดยเฉพาะวัดในกลุ่มองค์พระธาตุ วัดมีรายได้มากขึ้นพร้อมทั้งสร้างรายได้แก่ชุมชนในการเปิดร้านขายของที่ระลึก แต่คนในชุมชนโดยเฉพาะผู้ประกอบการร้านค้าภายในวัดยังขาดความตระหนักในการช่วยกันส่งเสริมการท่องเที่ยวเช่นมุ่งแสวงหาผลประโยชน์ส่วนตนมากกว่าการสนใจในการให้บริการแก่นักท่องเที่ยว รวมถึงมีปัญหาการบริหารจัดการภายใน และปัญหาการมีส่วนร่วมและการประสานความเข้าใจระหว่างวัดและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องส่งผลให้สถานที่ท่องเที่ยวภายในวัดไม่ได้รับการดูแลอย่างที่ควรจะเป็น ในขณะที่วัดในกลุ่มพระอารยสงฆ์ และวัดที่เน้นการจัดกิจกรรมปฏิบัติธรรม ไม่ปรากฏพบปัญหามากนักเพราะรูปแบบและกระบวนการภายในวัดเน้นความพอเพียง ปล่อยวาง ลด ละ เลิก จะพบก็เพียงปัญหาด้านเสียงดังจากคนในชุมชนเท่านั้น

บรรณานุกรม

หนังสือ

_____.2531.ทฤษฎีสังคมวิทยา.กรุงเทพมหานคร โรงพิมพ์เจ้าพระยาการพิมพ์

กฐินพระราชทานวัดพระธาตุเชิงชุมวรวิหาร 2555. กรุงเทพมหานคร : บริษัท รุ่งศิลป์การพิมพ์ 1977 จำกัด.

กรมการศาสนา. **ไหว้พระ9วัดทั่วประเทศ.** 2555.กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย จำกัด.

กรมศิลปากร. 2542. **นำชมพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ อุบลราชธานี.** อุบลราชธานี: อุบลกิจออฟเซตการพิมพ์.

กรมศิลปากร.2552. **เส้นทางมรดกทางวัฒนธรรม.** กรุงเทพมหานคร: บริษัทอมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด.

กองบรรณาธิการข่าวสด. 2551.**ไหว้พระประธาน 76 จังหวัด.** กรุงเทพมหานคร:สำนักพิมพ์มติชน.

การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย. 2552.1009 **ทางบุญ พลังศรัทธาแห่งศาสนาบนเส้นทางบุญอีสาน.** กรุงเทพมหานคร:บริษัท ฐานานท์ จำกัด.

การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย. 2553.**คู่มือแนะนำ 50 สถานปฏิบัติธรรมทั่วประเทศไทย.** กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์วงกลม จำกัด.

การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย.2549.**การส่งเสริมสินค้าการท่องเที่ยวความสนใจพิเศษ.** กรุงเทพมหานคร.

การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย.2550.**สรุปบทเรียนอีเลิร์นนิ่ง หลักสูตรอุตสาหกรรมท่องเที่ยวกับการส่งเสริมการตลาด.** (เอกสารอัดสำเนา)

ขุททกนิกาย ชาดก อรรถกถา(บาลี).พระไตรปิฎกฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

ขุททกนิกาย ชาดก อรรถกถา.เล่มที่ 8.ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

คณะกรรมการกิจการกระจายเสียง กิจการโทรทัศน์และกิจการโทรคมนาคมแห่งชาติ. 2555.

คำโพธิ์ ยุวมิตร.2524. **ประวัติการสร้างวัดและพระบรมธาตุเจดีย์ศรีมหาโพธิ์.** อุบลราชธานี: ชมรมรวมพลคนพุทธ.

ท่องเที่ยว สาขาวิชาวิทยาการการจัดการ. 2544.มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.นนทบุรี: สำนักพิมพ์ มหาวิทยาลัย สุโขทัยธรรมาธิราช.

ธนาคารแห่งประเทศไทย สำนักงานภาคตะวันออกเฉียงเหนือ.2552.**พระพุทธรูปสำคัญในภาค**

ธวัช ปุณโณทก.2531.ศิลาจารึกอีสานสมัยไทย-ลาว.กรุงเทพมหานคร.สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัย
รามคำแหง.

ธิดา สารยา.โลกทัศน์ใหม่กับประเพณีการท่องเที่ยวและเสด็จประพาสต้น ในสยามมินทร์
น.ณ ปากน้ำ.2529.ความเป็นมาของสถาปัตยกรรมในสยามประเทศ.กรุงเทพมหานคร.

บรมธาตุนาคูน. มหาสารคาม: หจก.อภิชาติการพิมพ์.

ปิ่นธเรศเจ้า จุลจอมจักรเอย.2542. กรุงเทพมหานคร.โอเดียนสโตร์.

พระครูภวนาเจติยาภิบาล. ประวัติพระธาตุบังพวน. อุตรธานี : เอเชียการพิมพ์.

พระธรรมปิฎก(ป.อ.ปยุตโต). 2543.พจนานุกรมพุทธศาสน์ฉบับประมวลศัพท์.กรุงเทพมหานคร:โรง
พิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระปลัด ดร.บุญเพ็ง วรรณโม.2555. ประวัติวัดเนรมิตวิปัสสนา. เลย:

พระมหาสม สุมน. 2522.ประมวลภาพประวัติศาสตร์พระธาตุพนม. กรุงเทพมหานคร: บริษัท จูน
พับลิชชิง จำกัด.

พระราชปริยัติเมธี.2545.ประวัติการสร้างเมืองขอนแก่น. ขอนแก่น: แก่นกจิวิบูลย์การพิมพ์.

พระราชรัตนากร. 2554.ประวัติวัดธาตุเรณู.นครพนม: พรประสิทธิ์การพิมพ์.

พระวินัยปิฎก มหาวรรค.ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.2539.

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย ธรรมบท.25 ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย พุทธวงศ์.พระไตรปิฎก ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย เถรคาถา.เล่มที่ 26.ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.2539.

พระสุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค.พระไตรปิฎกฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

มหามกุฏราชวิทยาลัย.ธมมปทฎฐกถา. 2542. (ปณจโม ภาโค).โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย:
กรุงเทพมหานคร.

มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.เอกสารการสอนชุดวิชาความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับอุตสาหกรรม

มูลนิธิโตโยต้า สนับสนุนการจัดทำและการพิมพ์.2539.ธาตุอีสาน.บริษัทเมฆาเพรสจำกัด.
กรุงเทพมหานคร.

ยุทธ ศักดิ์เดชยนต์.2538.มนุษย์กับสังคม.จัดพิมพ์โดยคณะสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา.
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

รังษี สุทนต์. 2549.คู่มือการเรียนรู้พระไตรปิฎกเบื้องต้น.โรเนียวพรินเตอร์.

รุ่งศิลป์การพิมพ์.

วราคม ทีสุกะ.2556.ทฤษฎีสังคมวิทยา.กรุงเทพมหานคร โรงพิมพ์สร้างสรรค์ไม่ปรากฏปีที่พิมพ์.

วัฒนธรรมฉบับแก้ไขปรับปรุงกรุงเทพมหานคร:พิมพ์ที่บริษัทประชาชนจำกัด .

วัดป่าสุทธาวาส. **บูรพาจริยานุสรณ์**. สกลนคร: สกลนครการพิมพ์.

วีรพงษ์ สิงห์บัญชา. 2553.**ปาฏิหาริย์พระธาตุนาดูน**. มหาสารคาม: หจก.อภิชาติการพิมพ์.

วุฒิสานต์ จันทร์วิบูล. 2548บรรณาธิการ. **จากอิเบตถึงทะเลจีนใต้**.กรุงเทพมหานคร:

ศูนย์การพิมพ์พลชัย.ประวัติพระบรมธาตุนาดูน. 2554.เอกสารอัด. (มปป. ,มปม)

สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาดำรงราชานุภาพ.2504. **ประชุมพระนิพนธ์เบ็ดเตล็ด**. กรุงเทพมหานคร.คุรุสภา.

สัญญา สัญญาวิวัฒน์.2547.**ทฤษฎีและกลยุทธ์การพัฒนาสังคม**.กรุงเทพมหานคร.โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

สำนักโบราณคดีและพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ กรมศิลปากร.2540.**ระบบการบริหาร การจัดการ**

สำนักงานกองทุนพัฒนาและอนุรักษ์พระบรมธาตุนาดูน. 2556.**ประวัติการจัดงานนมัสการพระ**

สำนักงานการท่องเที่ยวและกีฬาจังหวัดศรีสะเกษ. **คู่มือท่องเที่ยวจังหวัดศรีสะเกษ**. มปป, มปม.

สำนักพิมพ์ง่ายงาม.

สุดตันตปิฎก ขุททกนิกาย พุทธวงศ์ .เล่มที่ 33.ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

สุดตันตปิฎก ขุททกนิกาย มหานิเทศ.

สุดตันตปิฎก ขุททกนิกาย วิมานวัตถุ:26ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

สุดตันตปิฎก ขุททกนิกาย อปทาน.

สุวัฒน์ โกพลรัตน์. 2542.ประวัติพระธาตุเรณู. นครพนม: โรงพิมพ์เรณูการพิมพ์.

หลวงเทพรัตนคุณศิษฐ์.2528.**ธาตุปทีปิกา หรือ พจนานุกรม บาลี-ไทย**.กรุงเทพมหานคร:โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย.

อีสาน.โรงพิมพ์คลังนานาวิทยา.กรุงเทพมหานคร.

อุดร จันทวัน, 2553.**สวดอวธรรมกรรมอีสาน**, พิมพ์ครั้งที่ 2, กรุงเทพมหานคร:

งานวิจัย

การท่องเที่ยวแบบยั่งยืนในกลุ่มจังหวัดอีสานใต้.สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย(สกว).

ธงชัย สมบูรณ์,รศ.ดร. 2549. **อัตลักษณ์ของชาติตามนโยบายการศึกษา**.ทุนอุดหนุนวิจัยจากคณะศึกษาศาสตร์.

พัชรารณณ์ ก้อนสินและคณะ.2555.การประเมินศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวเพื่อจัดเส้นทางท่องเที่ยว
โคราชสามพันโบก.

ศศิธร นิธิปรีชาและคณะ.2550.โครงการ ภาวะผู้นำของกลุ่มที่พักโฮมสเตย์ในแหล่งท่องเที่ยว.
กองทุนสนับสนุนการวิจัย(สกว.).

ศักดิ์ศิริ นันตะสุข.2550.โครงการการพัฒนาศักยภาพของคนในท้องถิ่นในการบริหารจัดการ

อรรถพรณ จันทรอินทร์และคณะ.2554.แนวทางการพัฒนาระบบบริหารจัดการอุตสาหกรรมกา
ท่องเที่ยวของจังหวัดนครราชสีมา.กองทุนสนับสนุนการวิจัย(สกว.).

วิทยานิพนธ์

ปิ่นเพชร จำปา.2545.วัฒนธรรมการท่องเที่ยวของคนไทย พ.ศ. 2394-2544.

ภัทร์สุภา สีสานภาพรรณ.2551. การท่องเที่ยวเชิงพุทธ:ศึกษาเฉพาะกรณีแหล่งวัฒนธรรมใน
กรุงเทพมหานคร.

วิทยานิพนธ์ศาสนศาสตร์มหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัย มหามกุฏราชวิทยาลัย.

วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์ คณะศิลปศาสตร์
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

วารสาร

แม่โขงโพสต์, ฉบับที่ 1 ปีที่ 1 เดือนกุมภาพันธ์ 2549. กรุงเทพมหานคร:สำนักพิมพ์ง่ายงาม. 2549

แม่โขงโพสต์, ฉบับที่ 2 ปีที่ 1 เดือนมีนาคม 2549. กรุงเทพมหานคร:สำนักพิมพ์ง่ายงาม.

อินเทอร์เน็ต

www.เที่ยวอีสาน.com.

ข้อมูลจากบุคคล

นางเกศินี สวัสดิ์ วัฒนธรรมจังหวัดขอนแก่น.

นางนกแก้ว สวัสดิ์ ประชาชนอำเภอสีคิ้ว จังหวัดนครราชสีมา.

นางพัฒน์มาศ วงศ์พัฒนศิริ.ผู้อำนวยการฝ่ายส่งเสริมสินค้าการท่องเที่ยว. การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย
(ททท.).

นางรัตนภรณ์ คงพรหมณ์ ประธานสภาวัฒนธรรมอำเภอเรณู.

นางรุ่งทิพย์ บุกขุนทด ผู้ช่วยผู้อำนวยการสำนักงานการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยสำนักงานขอนแก่น
(ขอนแก่น, ร้อยเอ็ดกาฬสินธุ์, มหาสารคาม).

นางสาวธนวรรณ พันเทศ ไกด์นำเที่ยว บริษัทไทยดรีมทัวร์ จังหวัดขอนแก่น.

นางสาวนราธิป ไชยานุกิจ นักโบราณคดีชำนาญการ สำนักศิลปากรที่ 9 ขอนแก่น.

นางสาวบุญยานุช วรรณยิ่ง ผู้อำนวยการการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยสำนักงานนครพนม.

นางสาวโสภา สำเร็จรัมย์ ชาวบ้านวัดป่าเขาน้อย อำเภอเมือง จังหวัดบุรีรัมย์.

นางอิงหทัย เรหนู นายกองค์การบริหารส่วนตำบลเรณูนคร.

นายเกษมสิทธิ มาพบ อดีตผู้อำนวยการสำนักงานพุทธศาสนาจังหวัดนครพนม.

นายจักรกฤษณ์ ศิริพานิชย์ นายกสมาคมธุรกิจการท่องเที่ยว, ประธานสภาอุตสาหกรรมท่องเที่ยว
จังหวัดขอนแก่น.

นายชัยชนะ นารถสูงเนิน สมาชิกสภาองค์การบริหารส่วนตำบลลาดบัวขาว อำเภอสีคิ้ว จังหวัด
นครราชสีมา.

นายชาตรี บำรุงตา ประชาชนอำเภอสีคิ้ว จังหวัดนครราชสีมา.

นายระพีพัฒน์ มหาโคตร ปลัดเทศบาลตำบลเรณูนคร.

นายศรีสุข แสนยอดคำ นายกเทศมนตรีเรณูนคร อำเภอเรณูนคร จังหวัดนครพนม.

นายสีภูวง จันทร์ชมภู ผู้อำนวยการท่องเที่ยวและกีฬาจังหวัดนครพนม.

นายสุพจน์ ผิวคำ ปลัดอำเภอธาตุพนม อำเภอธาตุพนม จังหวัดนครพนม.

พระเทพพรหมณี เจ้าอาวาสวัดพระธาตุพนม จังหวัดนครพนม.

พระราชรัตนกร เจ้าอาวาสวัดธาตุเรณู จังหวัดนครพนม.

พระราชรัตนาลงกรณ์ ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดโพธิ์ชัย อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย.

พระครูเจติยภูมิพิทักษ์ เจ้าอาวาสวัดพระธาตุขามแก่น อำเภอน้ำพอง จังหวัดขอนแก่น.

พระครูบวรสีลวัฒน์ เจ้าอาวาสวัดเขาจันทร์งาม อำเภอสีคิ้ว จังหวัดนครราชสีมา.

พระครูปริยัตถธรรมวงศ์ ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดหนองแวง อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น.

พระครูพนมปริชากร เลขานุการและผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดพระธาตุพนม.

พระครูภาวนาเจติยาภิบาล(ทวี มหาวีโร) เจ้าอาวาสวัดพระธาตุบังพวน อำเภอเมือง จังหวัด
หนองคาย.

พระครูภาวนาวิสุทธาภรณ์ เจ้าอาวาสวัดเนรมิตวิปัสสนา อำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย.

พระครูวิบูลธรรมภาณ เจ้าอาวาสวัดพระธาตุเรืองรอง อำเภอเมือง จังหวัดศรีสะเกษ.

พระครูวิสุทธิญาณสุนทร วัดป่าสุทธาวาส อำเภอเมือง จังหวัดสกลนคร.

พระครูสมุห์ทองทัตต์ คุณะโสโก สำนักสงฆ์ป่าช้าตาท้าธรรมมงคล อำเภอคูเมือง จังหวัดบุรีรัมย์.

พระครูสารกิจโกศล ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดมหาวนาราม อำเภอเมือง จังหวัดอุบลราชธานี.

พระครูสุตธรรมภาณี รองเจ้าอาวาสวัดพระธาตุขามแก่น อำเภอน้ำพอง จังหวัดขอนแก่น.

พระครูสุวิธานพัฒนบัณฑิต รองอธิการบดี มหาวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระครูโสภณเจติยาภิรักษ์ เจ้าอาวาสวัดพระธาตุนาดูน อำเภอนาดูน จังหวัดมหาสารคาม.

พระคำไพ สุสิกขิตโต วัดหินหมากเป้ง อำเภอศรีเชียงใหม่ จังหวัดหนองคาย.

พระนราธิป นราสโก.วัดหนองแวง.จังหวัดขอนแก่น.

พระมหาจิรวุฒน์ จิรวุฒโน ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดป่าสาละวัน อำเภอเมือง จังหวัดนครราชสีมา.

พระมหาตรีภูมิสุริยะ วรญาโณ วัดพระธาตุบังพวน จังหวัดหนองคาย.

พระมหาธนวิษั จิตตทนโต ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดพระธาตุเชิงชุม อำเภอเมือง จังหวัดสกลนคร.

พระมหาประสาน คุณนุตโต.วัดสระแก้ว.อำเภอเรณูนคร.นครพนม.

พระมหาวรรณชัย ชยวงโณ,ดร.ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดพระธาตุพนม อำเภอเมือง จังหวัดนครพนม.

พระมหาสนอง วิทยาลัยสงฆ์นครพนม.จังหวัดนครพนม.

พระวัชรินทร์ โฆสปัญโญ เจ้าอาวาสวัดพระมหาธาตุเจดีย์ชัยมงคล อำเภอหนองพอก จังหวัดร้อยเอ็ด.

พระสันห์พิชญ์ สุทธิมน วัดหนองแวง อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น.

พระสายยน ฐานวโร.วัดหนองแวง.จังหวัดขอนแก่น.

พระอาจารย์มหันthon สุธีโร ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดภิชโสภาราม อำเภอขามราฐ จังหวัดอุบลราชธานี.

พระอาจารย์สมบุญ หนติโก เจ้าอาวาสวัดดอนธาตุ อำเภอพิบูลมังสาหาร จังหวัดอุบลราชธานี.

พระอาจารย์สุริยา มหาปัญญา เจ้าอาวาสวัดป่าโสมพนัส อำเภอพรรณานิคม จังหวัดสกลนคร.

พระอาจารย์หลวงพ่อวีระ สีลโชโต เจ้าอาวาสวัดป่าบ้านสร้างขุ่ย อำเภอพังโคน จังหวัดสกลนคร.

พระเฮนิง เกวลี เจ้าอาวาสป่านาชาติ อำเภวารินชำราบ จังหวัดอุบลราชธานี.

อาจารย์ชัยบดินทร์ สาลีพันธ์ ศิลปินพื้นบ้านอีสาน.

อาจารย์ทงศักดิ์ ใจสบาย อาจารย์ประจำวิทยาลัยสงฆ์นครพนม.

อาจารย์สายทอง สายท่าพล ไวยาวัจกรวัดพระธาตุขามแก่น จังหวัดขอนแก่น.

ภาคผนวก ก : บทความวิจัย

บทความวิจัย
โดย ดร.แม่ชีกฤษณา รักษาโณม และคณะ
บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

บทคัดย่อ

วัตถุประสงค์ของงานวิจัยนี้เพื่อ (1) เพื่อศึกษารูปแบบ กิจกรรม อัตลักษณ์ และกระบวนการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ (2) เพื่อศึกษาพฤติกรรมของนักท่องเที่ยวและกระบวนการส่งเสริมการเรียนรู้และการสื่อสารคุณค่าของแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัดที่มีความสัมพันธ์กับกระบวนการเปลี่ยนแปลงจากเส้นทางบุญสู่เส้นทางธรรม (3) เพื่อศึกษาเส้นทางและประเมินทรัพยากรการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนา รวมทั้งแนวทางการส่งเสริมกิจกรรมการท่องเที่ยวเพื่อการเรียนรู้ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ (4) เพื่อศึกษาวิเคราะห์สภาพปัญหาและผลกระทบของการท่องเที่ยวที่มีต่อวิถีชีวิตและวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

วิธีการดำเนินการวิจัยประกอบด้วยวิธีวิจัยเชิงเอกสาร โดยศึกษาจากหนังสือประวัติวัด เอกสารแผ่นพับ จิตกรรมฝาผนัง การวิจัยเชิงสำรวจโดยใช้แบบสอบถามสำหรับเก็บรวบรวมข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่างซึ่งเป็นชาวไทยและชาวต่างชาติ จำนวน 300 ชุด แบบสอบถามและสัมภาษณ์เชิงลึกเจ้าอาวาส พระเถระและผู้เกี่ยวข้องภายในวัดจำนวน 30 ชุด/รูป ประชุมเสวนาวิชาการมีผู้เข้าร่วมกว่า 100 คน การประชุมกลุ่มย่อยพระสงฆ์และชุมชนจำนวนกว่า 20 รูป/คน ซึ่งสามารถสรุปผลการวิจัย ได้ดังนี้

จากวัดกลุ่มตัวอย่าง 30 วัดในภาคตะวันออกเฉียงเหนือที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนา พบว่าเส้นทางท่องเที่ยวมี 2 รูปแบบ 3 เส้นทาง ดังนี้ รูปแบบที่ 1) เส้นทางบุญ ซึ่งประกอบด้วย 2 เส้นทาง คือ เส้นทางตำนานองค์พระธาตุและเส้นทางอภิวาทพระพุทธรูปคู่บ้านพระอริยสงฆ์คู่เมือง รูปแบบที่ 2) เส้นทางธรรม คือ เส้นทางรุ่งเรืองในพุทธธรรม แต่ละเส้นทางมีอัตลักษณ์และกระบวนการท่องเที่ยว ดังนี้

1) เส้นทางตำนานองค์พระธาตุ มีพระบรมสารีริกธาตุของพระพุทธเจ้าเป็นแหล่งดึงดูด ทำให้นักท่องเที่ยวเกิดเป้าหมายในการเดินทางกราบไหว้แสวงบุญ มีทั้งหมด 10 พระธาตุ

2) เส้นทางอภิวาทพระพุทธรูปคู่บ้านพระอริยสงฆ์คู่เมือง มีพระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์และพระอริยสงฆ์เป็นแหล่งดึงดูด ซึ่งนักท่องเที่ยวมีความเชื่อว่าไหว้พระพุทธรูปและทำบุญกับพระอริยสงฆ์ได้บุญมาก ได้ชื่อว่าเดินตามรอยพระอริยสงฆ์ และยังมีรูปแบบการปฏิบัติธรรมที่ยังสืบทอดมาจนถึงทุกวันนี้มีทั้งหมด 10 วัด

3) เส้นทางรุ่งเรืองในพุทธธรรม วัตถุประสงค์ของการไปคือเพื่อปฏิบัติธรรม หวังเพิ่มบุญสั่งสมความสงบ แสวงหาความจริงของชีวิต ลดความวุ่นวาย หวังการบรรลุธรรม ปฏิบัติตามแนวทางที่พระอริยสงฆ์ปฏิบัติไว้เป็นแบบอย่าง มีทั้งหมด 10 วัด

จากการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างกระบวนการเปลี่ยนแปลงจากเส้นทางบุญสู่เส้นทางธรรม พบว่าเส้นทางท่องเที่ยว 3 เส้นทาง สามารถเปลี่ยนแปลงรูปแบบท่องเที่ยวได้ เส้นทางบุญสามารถเปลี่ยนเป็นเส้นทางธรรมได้ ในทำนองเดียวกันเส้นทางธรรมสามารถเปลี่ยนกลับเป็นเส้นทางบุญได้ เมื่อมีปัจจัยเข้ามากระตุ้น เช่น เส้นทางไหว้พระธาตุและพระพุทธรูปมีนักท่องเที่ยวจำนวนมาก ทำให้ขาดความสงบทำให้เริ่มมีการจัดการแบ่งพื้นที่ทำบุญกับพื้นที่ปฏิบัติธรรมให้เห็นส่วนเส้นทางปฏิบัติธรรมและเส้นทางไหว้พระอริยสงฆ์ซึ่งมีความเงียบสงบ เดิมเคยมีนักท่องเที่ยวเดินทางมาทำบุญและปฏิบัติธรรมจำนวนมากครั้งที่พระอริยสงฆ์ยังมีชีวิตอยู่ นอกจากนี้เส้นทางทั้งสองเส้นนี้ มีการผสมผสานกันสลับไปสลับมา อันเนื่องมาจากกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาและกิจกรรมทางประเพณีทำให้เกิดเส้นทางบุญสู่เส้นทางธรรมและจากแบบสอบถามพบว่านักท่องเที่ยวชาวไทยส่วนมากเป็นสุภาพสตรี สถานภาพโสด อายุเฉลี่ย 21-30 ปี การศึกษาส่วนใหญ่ปริญญาตรี เดินทางท่องเที่ยวเป็นคณะ ทราบข้อมูลจากญาติและเพื่อน ให้ความสนใจในการไหว้พระธาตุเป็นส่วนมาก นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติส่วนใหญ่เป็นชาย สถานภาพโสดอายุเฉลี่ย 21-30 ปี การศึกษาระดับปริญญาตรี มาท่องเที่ยวกับครอบครัว โดยบริษัทนำเที่ยว เคยมาเมืองไทยมากกว่า 2 ครั้ง ทราบข้อมูลจากแหล่งท่องเที่ยวจากแผ่นพับ เหตุผลในการเดินทางไปเยี่ยมชมนาคคือชมความงามของวัดและพุทธศิลป์ จากแบบสอบถามเจ้าอาวาสและผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวพบว่าผู้จัดการท่องเที่ยวภายในวัด มีอายุมากกว่า 60 ปี การศึกษาระดับมัธยมศึกษา มีหน้าที่จัดกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาเช่นการไหว้พระ การฝึกสอนสมาธิ

การศึกษาเส้นทางและประเมินทรัพยากรการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนา รวมทั้งแนวทางการส่งเสริมกิจกรรมการท่องเที่ยวเพื่อการเรียนรู้ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือพบว่าวัดกลุ่มตำนานองค์พระธาตุและและกลุ่มพระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์มีความพร้อมในทางกายภาพมากที่สุด วัดกลุ่มพระอริยสงฆ์และวัดกลุ่มปฏิบัติธรรมมีความพร้อมทางกายภาพระดับกลางของในส่วนศาสนสถานรูปแบบของพระธาตุมีลักษณะคล้ายคลึงกันกระจายกันอยู่ทั่วภูมิภาคส่วนใหญ่จำลองแบบจากพระธาตุพนม ศาสนวัตถุคือพระพุทธรูปปางมารวิชัยมีชื่อเสียงในความศักดิ์สิทธิ์ วัดพระอริยสงฆ์ส่วนใหญ่นิยมสร้างเจดีย์พิพิธภัณฑสถานอัฐบริวาร ในขณะที่วัดปฏิบัติธรรมมีสภาพป่าที่สมบูรณ์ บางท้องถิ่นชุมชนเป็นผู้ก่อตั้งชมรมในวัดให้ความรู้เกี่ยวกับอาชีพและสุขภาพ มีรูปแบบการสื่อสารผ่านสถาปัตยกรรม จิตรกรรม ประติมากรรมหรือสื่อพุทธธรรมและคติธรรมตามต้นไม้ ยิ่งไปกว่านั้นวัดเหล่านี้มีส่วนช่วยส่งเสริมเศรษฐกิจชุมชน ส่งเสริมแรงงานในท้องถิ่น ชุมชนมีส่วนร่วมกำหนดแผนการจัดงาน,ร่วมจัดงาน,ร่วมในการจัดเก็บรายได้ของวัด บางวัดมีความขัดแย้งกับกรรมการวัดในเรื่องทรัพย์สินของวัด

จากการศึกษาวิเคราะห์สภาพปัญหาและผลกระทบของการท่องเที่ยวที่มีต่อวิถีชีวิตและวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาในภาคตะวันออกเฉียงเหนือพบว่าพระสงฆ์มีการตื่นตัวและปรับปรุงวัดเพื่อรองรับนักท่องเที่ยว เกิดการสร้างงาน การพัฒนาสาธารณูปโภคภายในวัด ในขณะเดียวกันภาระของพระสงฆ์ในการต้อนรับนักท่องเที่ยวเพิ่มมากขึ้นรบกวนการปฏิบัติธรรมและบางวัดยังไม่มีแบ่งพื้นที่ระหว่างนักท่องเที่ยวและที่พักพระสงฆ์แม้ว่าการท่องเที่ยวจะนำมาซึ่งรายได้จำนวนมากถึงกระนั้นวัดก็ได้กระจายรายได้ไปสู่ชุมชนในรูปแบบการบำเพ็ญประโยชน์ เช่นมอบทุนการศึกษา นอกจากนี้ยังพบว่าชุมชนท้องถิ่นไม่แสดงอัตลักษณ์ทางท่องเที่ยวยกเว้นงานเทศกาลประจำปี

คำสำคัญ : การท่องเที่ยว, การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม, การท่องเที่ยวเชิงพุทธ, การจัดการพุทธศิลป์, ผลกระทบทางการท่องเที่ยว

Abstract

The objectives of this research are:

1. To study the forms and processes of Buddhism-based tourism in Northeastern Thailand.
2. to study the behaviour of Buddhism based- tourists, to find ways to promote the ability of such tourists to better learn about Buddhism, and to study the way merit making routes change into Dhamma routes.
3. to study the routes and resources of Buddhism-based tourism, and to find ways of promoting such tourism in the northeast of Thailand.
4. to study and analyze the problems associated with, and the effects of Buddhist-based tourism on the way of life and culture of Thai people living in and near the place where such tourism occurs.

The research methods used in conducting this research included documentary research (the study of historical books, official records and manuscripts, wall-painting examination, and survey. Data from a group of 300 selected people (both Thai and foreign) was collected by questionnaire. 30 sets of questionnaires were given to abbots and venerable monks, and in-depth interviews were held with the same 30 abbots and monks. A meeting was held academic discussion, and 100 people attended. A focus group meeting, which included both monks and lays, was also held, and there were more than 20 people in attendance.

The results of the research can be summarized as follows: data collected from the nominated groups of the temples in Northeastern Region shows that there are two types tourist routes. The first type, which can be labeled as the merit group, consists of two routes, namely: the relics legends route and the Buddha image and Noble monks route. The second type is that of the Dhamma route, which the route of progress in Buddha Dhamma is.

Each route has its own characteristics and involves its own processes of tourism. The relics legend route (the route of the Phra Dhatu) involves tourists going to worship Buddha relics in the search for merit. There are altogether 10 relics. The route of Buddha Image and noble monks worship has as its focus a number of important sacred Buddha images and noble monks. Tourists believe that they can make much merit by worshipping the Buddha images and

making offerings to noble monks. The route of progress in the Dhamma is actively pursued in ten temples. people who follow this route aim to advance their Dhamma practice; they try to find peace, and reduce stress, and often aim at seeing the truth of life and reaching enlightenment as do the noble monks who practice in all ten temples.

From the study of routes mentioned above, it is found that merit routes can be transformed into Dhamma routes, and the reverse process can also occur; that is that Dhamma routes can also change into merit routes. Another observation was that many travelers caused trouble in the Buddhist centers. This fact caused the division between the area of making merit and practice of the Dhamma to widen.

In the past, there were many tourists who came to make merit in areas where there was also a lot of Dhamma activities going on. People who were in attendance at merit making Buddhist activities and ceremonial activities met the monks and other practitioners, and became inspired to undertake more serious Dhamma activities. This in fact was a transformation of merit routes to Dhamma routes.

From the questionnaires, it was found that most of the Thai tourists were unmarried females in the 21-30 years old age range. Most of them had bachelor's degrees. They travelled in groups and loved to worship Buddha's relics. Most of the foreigners were unmarried men in the 21-30 years old age range, and held bachelor's degrees. They came to the centers in groups with members of their families, with their travels often organized by the travel companies. They had been to Thailand more than two times. They knew about the Buddhist tourism chances from tourist offices and booklets. They visited the temples in order to admire the beauty of the temples and to savor Buddhist art.

Interviews with abbots and seniors concerned with tourism revealed that many of them were older than 60 years of age. They were educated to the secondary school level. They looked after their temple and managed the tours in their temple. Moreover, they also managed Buddhist activities such as the worship of Buddhist monks and meditation teaching and practice.

The study of tourist routes and the estimation of resources along those routes revealed that temples that specialized in relic and Buddha image tourism were very successful and functioned at the highest level, whereas temples in the Dhamma practice group were moderately successful. In many of the relic temples, a similar type of relic (based on the Phra Dhatu Phanom (Phanom

pagoda) was found, although the relics did vary somewhat from site to site. The Phra Dhatu Phanom relic is based on a Buddha image in the Maravijaya style that is much revered. In most of the Noble Monks' temples, the people were pleased to build pagodas. However, much less of this type of practice occurred in the Dhamma practice temples, which were often located in thick forest. In some regions, quite large communities had grown up around the Buddhist tourist site, and these communities provided knowledge of occupation and health. The temples in Northeast communicate the Dhamma through architecture, painting and sculpture, and also through the media. Most Dhamma is taught and practiced in forest temples. In addition to the above mentioned points, the research shows that temples associated with tourism can generate considerable economic activity in their local communities, and create employment. In fact, local communities are co-partners as they may support the temple, work at it, and participate in collection of income. However, in some temples, conflicts have arisen between the various involved parties, and disputes over temple income and ownership of resources have occurred.

The analytical study of the effects of tourism on the way of life and the Buddhist culture in the Northeastern Region shows that such tourism caused many monks to get active, learn new skills, and improve the temples so as to be better able to support the tourists. So, there was a big development in the public use of the temple. On the other hand, as the numbers of tourists increased, more time and effort were required to provide tourist services, and the Dhamma practice of some monks suffered. Though tourism brought much income to the temple, many temples allowed that income to flow out into the local communities in the form of benefits like educational funds. It was also found that local communities often did not display or share their unique identities as part of Buddhism-tourism, except at annual festival time.

Keyword: **Cultural Tourism, Buddhist Tourism, Buddhist Arts Management, Cultural Management, Impact of Tourism**

1.บทนำ

ในช่วง 5 ปีที่ผ่านมาการท่องเที่ยวประเภทวัดในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ (ภาคอีสาน) ได้รับความนิยมมากขึ้นในรูปแบบรายการเดินทางท่องเที่ยว หรือที่รู้จักในลักษณะของทัวร์ท่องเที่ยวตามวัดต่างๆ โดยใช้ศาสนาสถาน ศาสนาวัดและเรื่องราวที่เกี่ยวข้องพระสุปฏิปันโนเป็นสิ่งที่ดึงดูดทางการท่องเที่ยว ดังปรากฏให้เห็นในรูปของการจัดกิจกรรมทัวร์ธรรมะไหว้พระธาตุ เช่น ไหว้พระธาตุพนม จังหวัดนครพนม พระธาตุเชิงชุม จังหวัดสกลนคร และพระธาตุนาดูน จังหวัดมหาสารคามเป็นต้นการ

จัดกิจกรรมไหว้พระพุทธรูปคู่บ้านคู่เมืองเช่นหลวงพ่อบุญไซ จังหวัดหนองคาย พระเจ้าใหญ่อินแปลง จังหวัดอุบลราชธานี เป็นต้นนอกจากนี้ยังพบว่านักท่องเที่ยวนิยมเดินทางไปไหว้รูปเหมือนพระอริยสงฆ์เช่นหลวงปู่มั่น ภูริทัตโต จังหวัดสกลนคร หลวงปู่เสาร์ กนตสีโลและหลวงพ่อบุญสา สุภทโท จังหวัดอุบลราชธานี เป็นต้น

ในการเดินทางท่องเที่ยวของพุทธศาสนิกชนส่วนมากมักนิยมไปทอดผ้าป่าทอดกฐินที่วัดใดวัดหนึ่งจากนั้นจะท่องเที่ยวไหว้พระธาตุหรือพระพุทธรูป และรูปเหมือนพระสุปฏิปันโนตามวัดต่างๆ ดังที่กล่าวมาแล้วข้างต้น สำหรับเหตุผลที่นักท่องเที่ยวนิยมเดินทางไปไหว้รูปเหมือนพระสุปฏิปันโนนั้นเป็นการแสดงความระลึกถึงบุคคลต้นแบบ ในการประพฤติปฏิบัติธรรม เพื่อจะได้เป็นแนวทางไปสู่การปฏิบัติธรรมตามต้นแบบนั้น ซึ่งปรากฏให้เห็นในลักษณะที่นักท่องเที่ยวบางกลุ่ม ได้มีการปักค้ำแรมปฏิบัติธรรมทำกิจกรรมทางพระพุทธศาสนา หรือกิจกรรมทางประเพณีภายในวัดนั้นๆ รูปแบบการประพฤติปฏิบัติธรรมของนักท่องเที่ยวสะท้อนให้เห็นการท่องเที่ยว ในรูปแบบเส้นทางบุญสู่เส้นทางธรรมดังนั้น ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่การศึกษาถึงรูปแบบและกระบวนการจัดการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาในภาคตะวันออกเฉียงเหนือในลักษณะของเส้นทางบุญ “สู่” เส้นทางธรรม

2.วัตถุประสงค์ในการวิจัย

ผู้วิจัยตั้งวัตถุประสงค์ไว้ดังนี้

1. รูปแบบ กิจกรรม อัตลักษณ์ และกระบวนการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาในภาคตะวันออกเฉียงเหนือเป็นอย่างไร
2. พฤติกรรมของนักท่องเที่ยวและกระบวนการส่งเสริมการเรียนรู้และการสื่อสารคุณค่าของแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัดที่มีความสัมพันธ์กับกระบวนการเปลี่ยนแปลงจากเส้นทางบุญสู่เส้นทางธรรมเป็นอย่างไร
3. เส้นทางและประเมินทรัพยากรการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนา รวมทั้งแนวทางการส่งเสริมกิจกรรมการท่องเที่ยวอย่างไร
4. สภาพปัญหาและผลกระทบของการท่องเที่ยวที่มีต่อวิถีชีวิตและวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาในภาคตะวันออกเฉียงเหนือเป็นอย่างไร

3. รูปแบบ กิจกรรม อัตลักษณ์ และกระบวนการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนา

ผลการวิจัยพบเส้นทางการท่องเที่ยวมี 2รูปแบบ 3เส้นทาง ดังนี้ รูปแบบที่ 1เส้นทางบุญ ซึ่งประกอบด้วย 2เส้นทาง คือ เส้นทางตำนานองค์พระธาตุ และเส้นทางอภิวาทพระพุทธรูปคู่บ้านพระอริยสงฆ์คู่มือ และ รูปแบบที่ 2เส้นทางธรรม มี 1 เส้นทาง คือเส้นทางรุ่งเรืองในพุทธธรรม แต่ละเส้นทางมีอัตลักษณ์และกระบวนการท่องเที่ยว ดังนี้

(1) เส้นทางตำนานองค์พระธาตุ มีพระบรมสารีริกธาตุของพระพุทธเจ้าเป็นแหล่งดึงดูด ทำให้นักท่องเที่ยวเกิดเป้าหมายในการเดินทางกราบไหว้แสวงบุญ มีทั้งหมด 10 พระธาตุ

(2) เส้นทางอภิวาทพระพุทธรูปคู่บ้านพระอริยสงฆ์คู่มือ มีพระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์และพระอริยสงฆ์เป็นแหล่งดึงดูด ซึ่งนักท่องเที่ยวมีความเชื่อว่าไหว้พระพุทธรูปและทำบุญกับพระอริยสงฆ์ได้

บุญมาก ส่วนมากพระอริยสงฆ์เป็นพระนักปฏิบัติธรรมได้ชื่อว่าตามรอยพระอริยสงฆ์ และยังมีรูปแบบการปฏิบัติธรรมที่ยังสืบทอดมาจนถึงทุกวันนี้มีทั้งหมด 10 วัด

(3) เส้นทางรุ่งเรืองในพุทธธรรม วัตถุประสงค์ของการไปคือเพื่อปฏิบัติธรรม หวังเพิ่มบุญ สังสมความสงบ แสวงหาความจริงของชีวิต ลดความวุ่นวาย หวังการบรรลุ ปฏิบัติตามแนวทางที่พระอริยสงฆ์ปฏิบัติไว้เป็นแบบอย่างมีทั้งหมด 10 วัด

ในส่วนรูปแบบกิจกรรมที่พบภายหลังท่องเที่ยวมี 2 ลักษณะ คือ รูปแบบทางพระพุทธศาสนา และรูปแบบทางประเพณี ซึ่งรูปแบบทางพระพุทธศาสนานั้นเป็นสิ่งที่ทุกวัดจัดขึ้นเป็นประจำ เช่นวันวิสาขบูชา วันมาฆบูชา เป็นต้น โดยมีกิจกรรมให้ทำหลากหลายประเภท เช่น ทำบุญ ทำทาน อธิษฐาน ทำบุญเพิ่ม ถวายสังฆทาน งานนมัสการพระธาตุหรือสงฆ์น้ำพระพุทธรูป ส่วนกิจกรรมทางประเพณี เช่น แก้วบน สะเดาห่อเคราะห์ต่อชะตา รำถวายพระธาตุ อย่างไรก็ตาม นักท่องเที่ยวส่วนใหญ่มีความเชื่อว่าการไปกราบไหว้พระธาตุแล้วได้บุญเพิ่ม นอกจากนี้ ตามวัดที่มีพระอริยสงฆ์มักนิยมจัดกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาคือวันครบรอบวันมรณภาพของครูบาอาจารย์ สำหรับวัดปฏิบัติธรรมนิยมกำหนดวันวิสาขบูชาเป็นงานใหญ่ของวัด ซึ่งพบว่าจะเป็นวันที่มีศิษยานุศิษย์ต่างๆ มารวมตัวกันเพื่อแสดงมุทิตาจิต ตลอดจนจัดกิจกรรมเพื่อระลึกถึงครูบาอาจารย์ประจำวัดนั้น

จากจำนวนดอกไม้ที่จัดจำหน่าย สมุดลงนามเข้าเยี่ยม และสอบถามเพิ่มเติมจากผู้ที่เกี่ยวข้องในการจัดงาน พบว่า งานนมัสการพระธาตุมีจำนวนนักท่องเที่ยวสูงสุดตลอดงาน ประมาณ 200,000 - 300,000 คน ต่ำสุดประมาณ 1,000 - 2,000 คน กิจกรรมสงฆ์น้ำพระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์มีจำนวนนักท่องเที่ยว สูงสุดประมาณ 200,000 - 300,000 คน ต่ำสุดประมาณ 20,000 คน กิจกรรมวันครบรอบวันมรณภาพของพระอริยสงฆ์มีจำนวนนักท่องเที่ยวสูงสุดประมาณ 20,000 - 30,000 คน ต่ำสุดประมาณ 100 - 200 คน การจัดกิจกรรมของวัดขึ้นอยู่กับอัตลักษณ์ของวัด วัดพระธาตุและวัดพระพุทธรูปนิยมจัดกิจกรรมแบบธรรมะผสมกับการเฉลิมฉลองแนวนันทิงอย่างยาวนาน ในขณะที่วัดปฏิบัติธรรมไม่นิยมจัดงานเฉลิมฉลองด้วยมหรสพ

กระบวนการจัดการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนา พบว่าวัดพระธาตุหรือวัดพระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์ มีการดำเนินงานโดยคณะสงฆ์เป็นหลัก และร่วมมือกับภาครัฐเอกชนและท้องถิ่น มีการกำหนดวันที่แน่นอนโดยอิงวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา ในขณะที่วัดที่มีรูปเหมือนพระอริยสงฆ์ เน้นจัดงานในวันครบรอบวันมรณภาพของพระอริยสงฆ์ กำหนดวันแน่นอนและมีการประชาสัมพันธ์ล่วงหน้าเกี่ยวกับการจัดงานในปีถัดไป วัดปฏิบัติธรรมมีรูปแบบการประชาสัมพันธ์ไม่หลากหลาย เนื่องจากวัดต้องการความเรียบง่ายสงบ

เส้นทางบุญเป็นการท่องเที่ยวเชิงปริมาณ อันจะนำไปสู่การท่องเที่ยวไม่ยั่งยืนได้ในอนาคต เนื่องจากการท่องเที่ยวที่เน้นให้มีนักท่องเที่ยวจำนวนมากอาจละเลยในเรื่องการใช้ทรัพยากรของแหล่งท่องเที่ยวต่างๆ จำนวนคนที่มากทำให้เกิดสภาพแวดล้อมที่ไม่เอื้อต่อการเข้าสู่ความสงบซึ่งเป็นเป้าหมายของการปฏิบัติธรรมในขณะที่เส้นทางธรรมเป็นการท่องเที่ยวเชิงคุณภาพ ที่นักท่องเที่ยวได้มีโอกาสซึมซับคุณค่าของแหล่งท่องเที่ยว ไม่ฉาบฉวย ไม่รบกวนสิ่งแวดล้อม ไม่รบกวนชุมชน ปฏิบัติธรรมอย่างมีรูปแบบชัดเจน สภาพแวดล้อมธรรมชาติของวัดปฏิบัติธรรมเอื้อต่อการเข้าถึงธรรมมีเป้าหมายคือความสุขระดับสมาธิ

4. พฤติกรรมของนักท่องเที่ยวและกระบวนการส่งเสริมการเรียนรู้และการสื่อสารคุณค่าของแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัดที่มีความสัมพันธ์กับกระบวนการเปลี่ยนแปลงจากเส้นทางบุญสู่เส้นทางธรรม

พบว่านักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติที่เดินทางมาท่องเที่ยวในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ซึ่งมีพฤติกรรมการท่องเที่ยวและกระบวนการส่งเสริมการเรียนรู้และการสื่อสารคุณค่าของแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัดที่มีความสัมพันธ์กับกระบวนการเปลี่ยนแปลงจากเส้นทางบุญสู่เส้นทางธรรม ดังนี้

ในส่วนของนักท่องเที่ยวชาวไทยพบว่าเพศหญิงมากกว่าเพศชาย มีอายุระหว่าง 21-30 ปี ส่วนใหญ่สถานภาพโสด ลักษณะเดินทางแบบกลุ่มเพื่อนรองลงมาคือครอบครัว นักท่องเที่ยวส่วนใหญ่ทราบข้อมูลแหล่งท่องเที่ยวจากเพื่อนและญาติ รองลงมาจากอินเทอร์เน็ต สำหรับเหตุผลที่นักท่องเที่ยวชาวไทยสนใจในการท่องเที่ยวนั้น พบว่านักท่องเที่ยวให้ความสนใจในการท่องเที่ยวแสวงบุญเป็นอันดับหนึ่ง ส่วนเหตุผลในการเดินทางมาศึกษาหรือเยี่ยมชมวัดหรือศาสนสถานนั้นพบว่า นักท่องเที่ยวชาวไทยส่วนใหญ่ เดินทางมาสักการะพระธาตุ รองลงมากราบไหว้ขอพรต่อพระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์และรูปเคารพพระอริยสงฆ์ ตามลำดับ

ในส่วนของนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติพบว่าเพศชายมากกว่าเพศหญิง ส่วนใหญ่อายุโดยเฉลี่ย 21-30 ปี รองลงมาอายุมากกว่า 60 ปี ส่วนใหญ่สถานภาพโสด รองลงมาสถานภาพสมรส ส่วนใหญ่มาพร้อมกับครอบครัว รองลงมาบริษัททัวร์ และใช้รถยนต์บริษัทนำเที่ยว ทราบข้อมูลวัดจากแผ่นพับรองลงมาเพื่อนและญาติ เหตุผลในการเดินทางท่องเที่ยวเพื่อพักผ่อนกับครอบครัวหรือกับเพื่อน เพื่อเยี่ยมชมความงามของวัดและพุทธศิลปะ รองลงมา เพื่อเที่ยวชมงานประเพณีของทางพระพุทธศาสนา

5. รูปแบบ กระบวนการจัดกิจกรรมและการพัฒนาจิตใจของวัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยว

จากการสอบถามความพึงพอใจของนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติเกี่ยวกับรูปแบบกระบวนการจัดกิจกรรมและการพัฒนาจิตใจที่นักท่องเที่ยวได้เรียนรู้ภายในวัดมีทั้งหมด 4 ด้าน ดังนี้

1) **ด้านการให้บริการด้านการท่องเที่ยว** พบว่า นักท่องเที่ยวมีความพึงพอใจในด้านนี้อยู่ในระดับมาก ส่วนใหญ่นักท่องเที่ยวให้ความสำคัญกับการวัดจัดภูมิทัศน์สวยงาม/สะอาด/ร่มรื่น/เหมาะสมแก่การพักผ่อนรองลงมาถึงพอใจในเรื่องสถานที่จอดรถของวัดการบริการข้อมูลข่าวสารของวัดอยู่ในระดับมากมีพระภิกษุสงฆ์แนะนำเกี่ยวกับธรรมะและพิธีกรรม สำหรับสินค้าพื้นอยู่ในระดับมาก

2) **กระบวนการจัดกิจกรรมส่งเสริมการท่องเที่ยว** พบว่า นักท่องเที่ยวส่วนใหญ่ชื่นชอบในการรักษาโบราณสถานโบราณวัตถุภายในวัด รองลงมากิจกรรมสักการะพระธาตุเจดีย์ศักดิ์สิทธิ์ รองลงมาการจัดกิจกรรมการไหว้พระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์และการจัดกิจกรรมปฏิบัติธรรม/ฝึกสมาธิ การจัดกิจกรรมครอบวันมรณภาพพระอาจารย์สายกรรมฐานการจัดกิจกรรมสวดมนต์ประจำวัน รองลงมาตามลำดับ

3) **การพัฒนาจิตใจและปัญญา** พบว่านักท่องเที่ยวส่วนใหญ่ให้ความสนใจในเรื่องการสอนหลักธรรมต่างๆด้วยเรื่องเล่าเป็นภาพจิตรกรรมฝาผนัง รองลงมาชื่นชอบในการเข้าร่วมกิจกรรมของวัดและกิจกรรมทางพระพุทธศาสนา รองลงมาวัดมีการจัดปฏิบัติธรรมฝึกสมาธิ และการจัดเตรียม

เส้นทางธรรมชาติภายในวัดเพื่อการเรียนรู้และการพัฒนาจิต รองลงมาวัดได้จัดพิพิธภัณฑ์เพื่อนำเสนอวิถีชีวิตของชุมชนโบราณท้องถิ่น นอกจากนั้นได้จัดมุมหนังสือไว้ให้นักท่องเที่ยวได้ศึกษา

4) ความรู้สึก และผลการเรียนรู้จากแหล่งท่องเที่ยวภายในวัด ความรู้สึกและผลการเรียนรู้จากแหล่งท่องเที่ยวภายในวัด พบว่าส่วนใหญ่นักท่องเที่ยวให้สิ่งศักดิ์สิทธิ์แล้วได้รับความสบายใจและมั่นใจในชีวิต รองลงมาการได้มีโอกาสได้กราบไหว้องค์พระธาตุเหมือนได้ไหว้พระพุทธเจ้าได้บุญมาก เข้าใจในการดำเนินชีวิตของตนเองและต่อผู้อื่น และเห็นคุณค่าในวัฒนธรรมประเพณีชาวพุทธ

6. ข้อมูลจากผู้มีส่วนเกี่ยวข้องดูแลและจัดกิจกรรมของวัด

ผู้ตอบแบบสอบถามที่เป็นกลุ่มผู้ที่เกี่ยวข้องกับการดูแลและจัดกิจกรรมส่งเสริมการท่องเที่ยวภายในวัด ส่วนใหญ่เป็นบรรพชิต เช่น เจ้าอาวาส หรือพระภิกษุที่ได้รับมอบหมาย ส่วนมากมีอายุมากกว่า 60 ปี ระดับการศึกษาของผู้ดูแลและจัดกิจกรรมส่งเสริมการท่องเที่ยวภายในวัด ส่วนใหญ่มีการศึกษาระดับมัธยมศึกษา มีตำแหน่งเป็นผู้แนะนำให้ข้อมูลหรือไกด์/มัคคุเทศก์ของวัด ได้ให้ความเห็นที่เกี่ยวข้อง ดังนี้

นักท่องเที่ยวส่วนใหญ่ให้ความสนใจต่อทัศนียภาพภายในวัด นักท่องเที่ยวต่างชาติมาเที่ยวชมวัดโดยเฉลี่ยต่อเดือน ต่ำกว่า 50 คน พระสงฆ์และกรรมการวัดได้ให้ความสำคัญในการจัดกิจกรรมส่งเสริมการท่องเที่ยวภายในวัดโดยภาพรวมแล้วอยู่ในระดับมาก โดยให้ความสำคัญกับเรื่องห้องน้ำมากที่สุดโดยได้จัดสิ่งอำนวยความสะดวกภายในห้องน้ำ ถึงขยะ สถานที่จอดรถ จัดนิทรรศการทางพระพุทธศาสนาเตรียมสถานที่ไหว้พระสวดมนต์และฝึกสมาธิสำหรับนักท่องเที่ยว และได้จัดทำสื่อเช่นแผ่นพับ ป้ายประกาศ หนังสือ แนะนำสถานที่ท่องเที่ยวภายในวัด

ในการจัดกิจกรรมของวัดได้มีการแต่งตั้งกรรมการและเชิญผู้เชี่ยวชาญมาช่วยดูแลในการปรับปรุงสถานที่ภายในวัด จัดตั้งมูลนิธิเพื่อพัฒนาวัด ร่วมมือกับการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย สำนักงานจังหวัดนั้นๆ ส่งเสริมให้นักท่องเที่ยวมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมด้านพระพุทธศาสนาและศิลปวัฒนธรรมไทย การพัฒนาและการจัดกิจกรรมส่งเสริมการท่องเที่ยวของวัดทุกวัดอยู่ในระดับมาก ส่วนใหญ่วัดได้ส่งเสริมความรู้และการปฏิบัติธรรมทางพระพุทธศาสนาควบคู่กับการให้ความรู้ทางด้านวัฒนธรรมไทย ส่งเสริมการปรับปรุงบริเวณวัด ปรับปรุงสภาพแวดล้อมภายในวัดส่งเสริมการให้ความรู้ทางประวัติศาสตร์ของวัดและชุมชน

สำหรับอุปสรรคที่พบในการจัดการท่องเที่ยวภายในวัด พบว่า วัดมีข้อจำกัดมากที่สุดในด้านรูปแบบการจัดการท่องเที่ยวและการจัดสิ่งอำนวยความสะดวกหรือวัดที่มีความขัดแย้งระหว่างวัดกับผู้ประกอบการ โดยมักประสบปัญหาเรื่องการปรับปรุงภายในวัด อุปสรรครองลงมาคือการจัดระบบการรักษาความปลอดภัยให้กับนักท่องเที่ยว ซึ่งทั้งสองประเด็นมีสาเหตุจากการที่วัดมีงบประมาณจำกัด นอกจากนี้ พบปัญหาเกี่ยวกับชุมชนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องไม่ค่อยให้ความร่วมมือในการปรับปรุงสภาพภูมิทัศน์และการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวภายในวัด

7. เพื่อศึกษาเส้นทางและประเพณีทรัพยากรการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนา รวมทั้งแนวทางการส่งเสริมกิจกรรมการท่องเที่ยว

เส้นทางท่องเที่ยวทางภาคตะวันออกเฉียงเหนือ แบ่งเป็น 3 เส้นทาง โดยแบ่งตามลักษณะความสนใจของนักท่องเที่ยว คือกลุ่มที่ศรัทธาในพระธาตุ กลุ่มที่ศรัทธาในพระพุทธรูปและพระอริยสงฆ์ และกลุ่มที่ปฏิบัติธรรม คือ

1) ด่านานองค์พระธาตุเป็นเส้นทางท่องเที่ยววัดที่มีองค์พระธาตุเป็นจุดเด่น ซึ่งประกอบไปด้วย วัดทั้งหมด 10 วัด ดังนี้ (1) วัดพระธาตุพนม จัหวัดนครพนม (2) วัดพระธาตุเรณู จัหวัดนครพนม (3) วัดหนองแวงพระมหาธาตุแก่งนคร จัหวัดขอนแก่น (4) วัดพระธาตุเรืองรอง จัหวัดศรีสะเกษ (5) วัดพระธาตุมหาเจดีย์ชัยมงคล จัหวัดร้อยเอ็ด (6) วัดพระธาตุนาดูน จัหวัดมหาสารคาม (7) วัดพระธาตุบังพวน จัหวัดหนองคาย (8) วัดพระธาตุขามแก่น ขอนแก่น (9) วัดพระธาตุหนองบัว จัหวัดอุบลราชธานี (10) วัดพระธาตุเชิงชุม จัหวัดสกลนคร

2) เส้นทางอภิวาทพระพุทธรูปคู่บ้าน พระอริยสงฆ์คู่เมือง เป็นเส้นทางท่องเที่ยววัดที่มีจุดเด่นเกี่ยวกับพระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์ และวัดที่มีพระอริยสงฆ์เคยพำนักอาศัยอยู่ ซึ่งประกอบไปด้วย วัด จำนวน 20 วัด ดังนี้ (1) หลวงพ่อพระใส วัดโพธิ์ชัย จัหวัดหนองคาย (2) พระเจ้าใหญ่อินทร์แปลง วัดมหาราม จัหวัดอุบลราชธานี (3) สรีระของหลวงปู่คำคะนิง จุลมณี วัดถ้ำคูหาสวรรค์ อุบลราชธานี (4) รูปเหมือนของหลวงปู่มั่น ภูริทัตโต และเจดีย์พิพิธภณท์ รูปเหมือนหลวงปู่หลุย จันทสาโรและเจดีย์พิพิธภณท์ วัดป่าสุทธาวาส จัหวัดสกลนคร (5) รูปเหมือนหลวงปู่เสาร์ กนตสีโลและเจดีย์พิพิธภณท์ วัดดอนธาตุ จัหวัดอุบลราชธานี (6) รูปเหมือนหลวงปู่เทสก์ เทสรังสีและเจดีย์พิพิธภณท์ วัดหินหมากเป้ง จัหวัดหนองคาย (7) รูปเหมือนหลวงปู่หลวงปู่สุวัจน์ สุวโจและเจดีย์พิพิธภณท์ วัดป่าเขาน้อย จัหวัดบุรีรัมย์ (8) รูปเหมือนหลวงพ่อบุชา สุภัทโท และเจดีย์พิพิธภณท์ วัดหนองป่าพง จัหวัดอุบลราชธานี (9) หุ่นขี้ผึ้งของหลวงพ่อบุชผาพันธุ์ สีลวิสุทธิ และเจดีย์อัฐฐบริหาร วัดเนรมิตวิปัสสนา จัหวัดเลย (10) รูปเหมือนของหลวงปู่ศรี มหาวิโรและเจดีย์พิพิธภณท์ วัดประชาคมวนาราม (ป่ากุง) จัหวัดร้อยเอ็ด

3) เส้นทางรุ่งเรืองในพุทธธรรม เป็นเส้นทางท่องเที่ยววัดที่มีจุดเด่นในด้านการจัดกิจกรรมปฏิบัติธรรมตลอดทั้งปี และมีประชาชนมาเข้าร่วมกิจกรรมเป็นจำนวนมาก จำนวน 10 วัด คือ ได้แก่ (1) วัดป่าหนองหลุม จัหวัดขอนแก่น (2) วัดเนินพระเนาวนาราม จัหวัดหนองคาย (3) วัดป่านานาชาติ จัหวัดอุบลราชธานี (4) วัดเขาจันทร์งาม จัหวัดนครราชสีมา (5) วัดป่าบ้านสร้างขุ่ย จัหวัดสกลนคร (6) วัดไตรสิกขาทลามลตาราม จัหวัดสกลนคร (7) วัดป่าโสมพนัส จัหวัดสกลนคร (8) วัดคลองตาลอง นครราชสีมา (9) วัดพิชโสภาราม จัหวัดอุบลราชธานี (10) วัดป่าสาลวัน จัหวัดนครราชสีมา

8. ประเพณีทรัพยากรการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนา

1) ประเพณีด้านกายภาพกลุ่มวัดทั้ง 30 วัด มีความพร้อมในทางกายภาพ ห้องน้ำสะอาด แยกหญิงแยกชาย ลานจอดรถกว้างสามารถจอดรถทัวร์ได้ประมาณ 50 คัน บางวัดมีลานจอดเฮลิคอปเตอร์ วางถังขยะเป็นจุดและป้ายบอกทางภายในวัด วัดพระอริยสงฆ์ และวัดปฏิบัติธรรม มีสภาพป่าสมบูรณ์ มีสัตว์ป่า เช่น กระรอก กระแต ไก่ป่า เป็นต้น

2) ประเมินการจัดการด้านพุทธศิลปะ/โบราณสถาน พบว่าพระธาตุศิลปะล้านช้างจำลองแบบจากพระธาตุพนมจำนวน 5 พระธาตุคือพระธาตุพนม พระธาตุเรณู พระธาตุเชิงชุม พระธาตุบังพวน พระธาตุขามแก่นอยู่ในสภาพสวยงาม และอีก 5 พระธาตุเป็นศิลปะผสมผสานมีพื้นที่ใช้สอยภายในคือ (1) พระธาตุเรืองรอง (2) พระมหาเจดีย์ศรีมหาโพธิ์ (3) พระมหาธาตุแก่นนครอนุสรณ์สถาน (4) พระบรมธาตุนาคุณ (5) พระมหาเจดีย์ชัยมงคลพระธาตุ ในขณะที่พระพุทธรูป หลวงพ่อพระใสและพระเจ้าใหญ่อินแปลง เป็นศิลปะแบบลาวปางมารวิชัย วัดพระอริยสงฆ์มีเจดีย์พิพิธภัณฑสถานโบราณคดีอีสานเหนือและอีสานใต้

3) ประเมินการรองรับด้านสังคมและวัฒนธรรม วัดบางวัดมีชมรมเช่น “ชุมชนคนทำเทียน” “ชุมชนคนรักวัด” “ชมรมผู้สูงอายุ” “ชมรมออนซอนอีสาน” กลุ่มวัดทั้ง 30 วัดไม่มีการแสดงถึงอัตลักษณ์ของชุมชนในแหล่งท่องเที่ยว ยกเว้นในช่วงเทศกาลสำคัญจึงแสดงอัตลักษณ์ เช่น แต่งกายพื้นบ้าน เป็นต้น

4) ประเมินความพร้อมด้านการให้คุณค่าทางจิตใจและปัญญาของวัดตามหลักพุทธศาสนา การพัฒนาคุณค่าทางจิตใจและการพัฒนาปัญญาผ่านสถาปัตยกรรม จิตรกรรม ประติมากรรม นำเรื่องราวเกี่ยวกับพระพุทธเจ้ามาผูกติดกับพระเจดีย์ ภาพเขียน และรูปปั้น ถือว่าเป็นปรากฏการณ์ที่เป็นอมตะ ซึ่งได้กลายเป็นเรื่องเหนือกาลเวลา สืบทอดต่อกันมาอย่างไม่รู้จบ ทำให้เรื่องราวเกี่ยวกับพระพุทธเจ้ามีมิติที่เข้าถึงได้ โครงสร้างทางสถาปัตยกรรมหรือรูปแบบของพระธาตุเจดีย์สามารถอธิบายความหมายเกี่ยวกับธรรมะได้ เช่น การทำปล้องไฉน (ส่วนหนึ่งของพระเจดีย์ต่อบัวกลุ่มขึ้นไป) ให้มี 8 ชั้น หรือ 9 ชั้นบ้าง ซึ่งสื่อถึงมรรคมีองค์ 8 หรือ โลกุตระธรรม 9 อันประกอบด้วย มรรค 4 ผล 4 นิพพาน 1 เป็นต้นในส่วนของการสอนศาสนาตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบันส่วนมากอาศัยระบบสัญลักษณ์ผ่านภาษาเขียนและภาษาเทศน์ การสร้างวิหาร เจดีย์ พระพุทธรูปเป็นสื่อสอนธรรมซึ่งกล่าวได้ว่าสร้างแรงศรัทธาได้ดี กว่าสัญลักษณ์ทางภาษานอกจากนี้ยังสื่อด้วยต้นไม้ สอนธรรม สวนหินสอนธรรม โรงเรียนพระปริยัติธรรม มหาวิทยาลัยสงฆ์ อบรมสมาธิ

5) ประเมินด้านการส่งเสริมเศรษฐกิจชุมชนและการพัฒนาสังคมวัดเส้นทางไหว้พระธาตุ เส้นทางไหว้พระพุทธรูปและพระอริยสงฆ์มีส่วนช่วยส่งเสริมเศรษฐกิจชุมชน ส่งเสริมแรงงานในท้องถิ่น ส่วนวัดปฏิบัติธรรมไม่มีความชัดเจนในการส่งเสริม

6) การมีส่วนร่วมของชุมชนวัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยว ชุมชนมีส่วนร่วมกำหนดแผนการจัดการงาน ร่วมจัดงาน ร่วมจัดเก็บรายได้ของวัด บางวัดมีคณะกรรมการที่เข้มแข็งบริหารจัดการวัดสำหรับวัดปฏิบัติธรรมชุมชนมีส่วนร่วมค่อนข้างน้อย

7) แนวทางการส่งเสริมกิจกรรมการท่องเที่ยววัดทั้ง 30 วัด ดำเนินการอบรมศีลธรรมฝึกปฏิบัติสมาธิเพื่อให้เกิดปัญญา การจัดกิจกรรมตามโอกาสวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา จัดงานประจำปี บางวัดใช้กระบวนการทางธรรมชาติคือความเงียบสงบความร่มรื่นเป็นพื้นที่สำหรับให้นักท่องเที่ยวมาศึกษาและปฏิบัติธรรมโดยศึกษารูปแบบวิถีชีวิตแห่งความเรียบง่าย มีการจัดมุมหนังสือธรรมะบวกกับสภาพแวดล้อมที่เงียบสงบก็เป็นกระบวนการพัฒนาจิตที่หลายวัดดำเนินการ แนวทางการส่งเสริมการท่องเที่ยวอยู่ในกรอบไตรสิกขา คือ ศีลสมาธิและปัญญา

9.สภาพปัญหาและผลกระทบของการท่องเที่ยวที่มีต่อวิถีชีวิตและวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

1) **ผลกระทบต่อวัด**ผลกระทบเชิงบวกคือพระสงฆ์มีการตื่นตัวและปรับปรุงวัดเพื่อรองรับนักท่องเที่ยวเกิดการสร้างงานการพัฒนาสาธารณูปโภคเช่นระบบไฟฟ้าระบบการคมนาคมและการสื่อสารภายในวัดมีการตื่นตัวในการปรับปรุงภูมิทัศน์ปรับปรุงลานจอดรถและถนนภายในวัดปรับปรุงห้องน้ำให้สะอาดและทันสมัยเพื่อสร้างความประทับใจให้นักท่องเที่ยว ผลกระทบเชิงลบ คือ การท่องเที่ยวทำให้ภาระของพระสงฆ์เพิ่มมาจากเดิมแทนที่จะปฏิบัติธรรมต้องมารับผิดชอบนักท่องเที่ยว ปัญหาขยะ มิจาชีพแอบแฝง ปัญหาขัดแย้งภายในและปัญหาขัดแย้งกับชุมชน ไม่ได้แยกระหว่างพื้นที่ท่องเที่ยวและที่พักสงฆ์ ส่วนวัดที่มีรูปเหมือนพระอริยสงฆ์และวัดปฏิบัติธรรมแบ่งพื้นที่ชัดเจน

2) **ผลกระทบทางจริยธรรมของชุมชนที่มีต่อวัด** จำแนกตามกลุ่มวัด 3 กลุ่ม ได้แก่ วัดกลุ่มตำนานองค์พระธาตุวัดกลุ่มอภิวาทพระพุทธรูปคู่บ้านพระอริยสงฆ์คูเมือง และกลุ่มวัดปฏิบัติธรรม ดังนี้

(1) วัดกลุ่มตำนานองค์พระธาตุได้รับผลกระทบจากชุมชนส่วนใหญ่เป็นเรื่องผู้ประกอบการค้า บางวัดไม่สามารถบริหารจัดการกับร้านค้าได้ ผู้ประกอบการเอารัดเอาเปรียบนักท่องเที่ยว เช่นจัดหน่ายดอกไม้รูปเทียนเกินราคาชุมชนแต่งกายเลียนแบบนักท่องเที่ยว วัดขัดแย้งกับกรมศิลปากร ขัดแย้งกับท้องถิ่น ขัดแย้งกับชุมชน ปัญหาเรื่องขยะพลาสติกกล่องโฟมพ่อค้าแม่ค้าลักลอบตัดต้นไม้ทำร้านค้าตัดต้นไม้เพราะกีดขวางร้านค้าตนเองสตรีใส่แต่งกายไม่สุภาพไหว้พระธาตุ ผู้ประกอบการค้าทำความสกปรก เป็นต้น

(2) วัดกลุ่มอภิวาทพระพุทธรูปคู่บ้านพระอริยสงฆ์คูเมือง โดยเฉพาะวัดใกล้แม่น้ำได้รับผลกระทบจากชุมชนที่มาหาสัตว์น้ำในช่วงเวลาใกล้สว่าง วัดที่มีป่าไม้สมบูรณ์ได้รับผลกระทบจากชาวบ้านหาของป่าในช่วงเที่ยงคืนและทยอยมากันเป็นกลุ่ม ทำให้พระสงฆ์ไม่มีสมาธิในการปฏิบัติธรรม กรรมการวัดสายวัดป่ามีอิทธิพลเหนือพระสงฆ์ในวัด

(3) กลุ่มวัดปฏิบัติธรรม มักประสบปัญหาจากกลุ่มวัยรุ่นรุ่นชั่วร้ายดังภายในวัดหรือชาวบ้านเข้าไปรบกวนความสงบภายในวัด เช่น วัดเขาจันทร์งามที่มีชาวบ้านบางกลุ่มมาหารหัสลายแทงสมบัติ โดยมีความเชื่อว่าบริเวณรูปเขียน 4000 ปี มีลายแทงสมบัติโบราณ

3) **ผลกระทบต่อเศรษฐกิจ**ผลกระทบด้านบวก พบว่ากลุ่มวัดพระธาตุ 10 วัด วัดพระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์ 2 วัดมีรายได้เฉลี่ย 10,000-1,000,000 บาทต่อเดือน ในช่วงเทศกาลนมัสการพระธาตุมีรายได้สูงสุดกว่า 20 ล้านต่อ 9 วัน ส่วนวัดพระอริยสงฆ์และวัดปฏิบัติธรรมมีรายได้เฉลี่ยเดือนละ 10,000-50,000 บาทต่อเดือน วัดกลุ่มพระธาตุและพระพุทธรูปมีรูปแบบการกระจายนอกจากบุญระปฏิสังขรณ์ภายในวัดแล้วยังพบว่าบำเพ็ญสาธารณประโยชน์ต่อสังคมเช่นมอบทุนการศึกษาสร้างสถานีนอนามัยป้อมตำรวจอาคารผู้ป่วยในโรงพยาบาลโรงพยาบาลสงฆ์อาคารเรียน สนับสนุนเงินให้มหาวิทยาลัยสงฆ์สร้างอาคารที่พักคนชรา กลุ่มวัดพระอริยสงฆ์/วัดปฏิบัติธรรมมีรูปแบบการนำเงินรายได้ไปใช้ประโยชน์ภายในวัดและชุมชนเช่นกันแต่ไม่ชัดเจนส่วนผลกระทบเชิงลบพบว่าแหล่งท่องเที่ยวมักมีราคาสินค้าสูง ไม่มีมาตรฐานควบคุมราคาสินค้าร้านอาหารบางร้านคุณภาพอาหารต่ำ

นอกจากนั้นชาวไร่ชาวนาได้เปลี่ยนอาชีพมาเป็นผู้ประกอบการค้าส่งผลกระทบต่อผลผลิตทางการเกษตร

4) ผลกระทบต่อศิลปวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม ทำการศึกษาใน 3 ประเด็น ได้แก่ ด้านวัฒนธรรม ด้านศิลปะ และด้านสิ่งแวดล้อม ทั้งในด้านบวกและด้านลบ ดังนี้

(1) ผลกระทบต่อวัฒนธรรม ในด้านบวกพบว่าวัฒนธรรมด้านศาสนาทำให้เกิดการสร้างสิ่งศักดิ์สิทธิ์ เป็นที่ยึดเหนี่ยวทางด้านจิตใจ การผสมผสานวัฒนธรรมท้องถิ่นเข้าพระพุทธศาสนา เป็นการสืบทอดวัฒนธรรมท้องถิ่น เช่นการรำบูชาถวายองค์พระธาตุเป็นกิจกรรมที่ถือว่าเป็นจุดเด่นของการจัดงาน พระธาตุที่มีกิจกรรมรำบูชาพระธาตุ รักษาเอกลักษณ์ อัตลักษณ์การแต่งกาย เสื้อผ้าเครื่องประดับ สิ่งที่ขาดไม่ได้ในการเฉลิมฉลอง คือดนตรีอีสาน เนื้อหาอื่นใดคือเป็นประเพณีที่ทำให้ประชาชนได้รู้จักซึ่งกันและกันมีความเป็นพี่น้อง นำไปสู่การผูกเสี่ยว (นับถือกันเป็นเพื่อนรัก) การประดิษฐ์ทำพ่อน่ายรำจากขันทากเบ็ง(กรวยใบตองประดับดอกไม้) การนำบทสวดสวดองค์พระธาตุ ทำนองสรภัญญะมาประกอบดนตรีมโหรีบรรเลงประกอบการพ่อน่ายรำ เป็นต้น ส่วนผลกระทบต่อวัฒนธรรมด้านลบ พบว่านักท่องเที่ยวแต่งกายไม่สุภาพ ละเลยป้ายประกาศเตือน บางวัดประกาศเตือนด้วยป้ายถาวรของวัด หรือนำป้ายสตรีที่แต่งกายพื้นเมืองใส่ผ้าถุงพื้นเมืองแต่งกายสุภาพมาตั้งคู่กับป้ายสตรีที่แต่งกายไม่สุภาพ โดยใช้เครื่องหมายกากบาทไว้บนรูปที่แต่งกายไม่สุภาพ ประกาศเตือนด้วยป้าย วัดบางวัดมีผ้าถุงสวมทับบริการนักท่องเที่ยว

(2) ผลกระทบต่อศิลปะ ในด้านบวกพบว่าวัดพระธาตุส่วนมากมีการผสมผสานศิลปะภาคกลางและภาคเหนือผสมกับภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เป็นการคิดนอกกรอบต่อยอดพัฒนาศิลปะอย่างไม่หยุดนิ่ง ส่วนวัดที่มีพระอริยสงฆ์และวัดปฏิบัติธรรมสร้างอาคารเน้นเรียบง่ายมุ่งใช้ประโยชน์ในด้านด้านลบพบว่าบางวัดไม่คงเอกลักษณ์ของท้องถิ่น มีการสร้างโบสถ์ สร้างวิหาร ศาลาผสมผสานศิลปะภาคกลางภาคเหนือทำให้เอกลักษณ์ของภาคตะวันออกเฉียงเหนือถูกกลืน หรือบางวัดสร้างพระพินาศ พระพรม สร้างเจ้าแม่กวนอิม ให้ประชาชนมากราบไหว้ ไม่สามารถคงเอกลักษณ์ของพุทธศาสนาเถรวาทของตนเอง

(3) ผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม ในด้านบวกวัดพระอริยสงฆ์และวัดปฏิบัติธรรมยังคงรักษาสภาพป่าที่อุดมสมบูรณ์ให้เป็นแหล่งที่อยู่อาศัยของสัตว์ป่า เช่นไก่ป่า กระรอก กระแต งู นกหลายชนิด แมลงหลายชนิด เช่นจิ้งจั่น เป็นต้น อุดมสมบูรณ์ด้วยอาหารป่าตามฤดูกาล เช่นผักหวานป่าเห็ดชนิดต่างๆ หน่อไม้ ผักเม็ก ผักตั่ว ผักกระโดน ไข่มดแดง เป็นต้น ข้อเด่นของวัดสายปฏิบัติธรรมคือการปรับภูมิสถาปัตยกรรมอย่างสวยงาม มีพื้นที่เขียวอนุรักษ์ต้นไม้เดิม และปลูกต้นไม้ใหม่ ความสะดวกในการเข้าถึงได้ง่าย วัดป่าสายปฏิบัติธรรมและวัดป่าสายพระอริยสงฆ์มีสภาพป่าที่อุดมสมบูรณ์สอดคล้องกับหลักการทางพระพุทธศาสนา ในด้านลบพบว่าวัดพระธาตุและวัดพระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์ได้รับผลกระทบทางเสียง ปัญหาเรื่องขยะ ปัญหามลพิษทางอากาศ ส่วนวัดพระอริยสงฆ์และวัดปฏิบัติธรรมผลกระทบทางสิ่งแวดล้อมไม่ชัดเจน

10.การสร้างเครือข่ายของวัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนา

วัดกลุ่มพระธาตุและวัดกลุ่มพระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์ สร้างเครือข่ายกับวัดที่อยู่ใกล้เคียงเพื่อรองรับนักท่องเที่ยวร่วมกัน สร้างเครือข่ายกับหน่วยงานราชการเกี่ยวกับการศึกษา พร้อมทั้งมี

เครือข่ายกับชุมชนในการจัดการงานในวัดและชุมชน สำหรับวัดกลุ่มพระอริยสงฆ์และวัดกลุ่มปฏิบัติธรรม ได้ขยายเครือข่ายสาขาวัดป่าในจังหวัดอื่นๆ

11. การประชุมเสวนารับฟังความคิดเห็นระหว่างวัด ชุมชน ภาครัฐ เอกชน และผู้ที่เกี่ยวข้องในการจัดการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนา

จากการจัดประชุมผู้ที่เกี่ยวข้องในประเด็นต่างๆ ได้แก่ ปัญหาและอุปสรรคโอกาส และแนวทางการส่งเสริมการท่องเที่ยว ดังนี้

1. ปัญหาและอุปสรรคมีประเด็นต่างๆ ที่น่าสนใจ ดังนี้

- โบราณสถานส่วนใหญ่ที่อยู่ภายในวัดมีสภาพเป็นนิติบุคคลซ้อนนิติบุคคล ระหว่างวัด องค์การบริหารส่วนตำบล และกรมศิลปากรทำให้การประสานกันเป็นไปลำบาก ขาดความเป็นเอกภาพมีปัญหาในทางปฏิบัติโดยเฉพาะด้านการพัฒนาแหล่งโบราณสถานเนื่องจากข้อจำกัดด้านงบประมาณ และความรู้ที่แท้จริงในการรักษาคุณค่าของโบราณสถานนั้นๆ

- พระสงฆ์ไม่มีความรู้ในการบริหารจัดการวัดให้เป็นแหล่งท่องเที่ยว เช่น การจัดสัดส่วนพื้นที่รองรับการท่องเที่ยว บริหารจัดการตู้บริจาค ปรากฏมีพระสงฆ์แต่งกายไม่เรียบร้อยให้ศีลให้พรนักท่องเที่ยว ขาดพระสงฆ์มีคฤหัสถ์ ปัญหาเรื่องการสื่อสารของพระสงฆ์ที่ไม่เป็นเอกภาพ ข้อธรรมชนิตเดียวกันแต่สื่อไม่เหมือนกัน

- เสียจากมหรสพในงานเฉลิมฉลององค์พระธาตุยาวนาน 9 คืน 9 วัน รบกวนสมาธิ รบกวนความสงบในขณะที่กำลังปฏิบัติธรรมและไหว้พระธาตุ

- ชุมชนและวัดขัดแย้งกันเรื่องผลประโยชน์ ชุมชนต้องการให้แบ่งพื้นที่พระสงฆ์และพื้นที่พระธาตุแยกกัน

- ปัญหาท้องถิ่นไม่แสดงอัตลักษณ์ในทางท่องเที่ยวยกเว้นเทศกาล

- นักท่องเที่ยวแต่งกายไม่สุภาพ การทิ้งขยะ มักนำเกณท์วัดหนึ่งไปเปรียบเทียบกับวัดหนึ่ง หาข้อด้อยของวัดนั้น พบข้อร้องเรียนจากนักท่องเที่ยวคือเรื่องพุทธพาณิชย์

- ขาดนโยบายของมหาเถรสมาคมไม่ชัดเจนในการส่งเสริมการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนา

- หน่วยงานรับผิดชอบโดยตรงด้านการท่องเที่ยวโดยมีบุคลากรน้อย ไม่เพียงพอ การผลักดันงานต่างๆ เป็นไปได้ยาก

- สำนักงานศิลปากรมีงบประมาณและบุคลากรจำกัด ไม่เพียงพอกับงานที่มีจำนวนมาก ในขณะที่พื้นที่ทางโบราณสถานมีจำนวนมาก

2) โอกาสภาคตะวันออกเฉียงเหนือเป็นดินแดนพระพุทธศาสนาโดยมีพระธาตุที่เก่าแก่ พระพุทธรูปที่ศักดิ์สิทธิ์ พระอริยสงฆ์ วัดป่าสายปฏิบัติธรรมและบรรยากาศในการปฏิบัติธรรมเป็นสิ่งที่โดดเด่น วัฒนธรรมการฟ้อนรำที่ผสมผสานกับการไหว้พระธาตุอย่างลงตัว วัฒนธรรมการแต่งกาย วัฒนธรรมภาษา อภัยาศรัยไมตรี เป็นโอกาสแห่งการท่องเที่ยว

3) แนวทางการส่งเสริมมีประเด็นสำคัญๆ ดังนี้

- ควรส่งเสริมให้ภายในวัดมีสิ่งอำนวยความสะดวกพร้อม เช่น วัดทุกวัดควรให้การบริการห้องน้ำที่สะอาด เพราะห้องน้ำเป็นสิ่งที่นักท่องเที่ยวใส่ใจตลอดจนบริหารจัดการภายในวัดให้เหมาะสม เช่น วัดควรลดเสียงโฆษณาในบริเวณพระธาตุ
- ควรส่งเสริมการท่องเที่ยวภายใต้ชื่อว่า “ไหว้พระธาตุพบพระธรรมยามค่ำคืน” รายละเอียดคือการสวดมนต์ไหว้พระธาตุและปฏิบัติธรรม “เส้นทางบุญสู่เส้นทางธรรม” โดยไม่ต้องมีมหรสพเฉลิมฉลอง จัดในช่วงใดช่วงหนึ่งของวันขึ้น 15 ค่ำ เพื่อให้นักท่องเที่ยวได้ความสงบพบธรรมะอย่างแท้จริง หรือส่งเสริมให้พระธาตุพนมเป็นสถานที่แสวงบุญ เหมือนนครเมกกะประเทศซาอุดีอาระเบีย
- ควรส่งเสริมให้มีพระสุปฏิปันโน ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบ คู่กับองค์พระธาตุ เพราะพระธาตุเป็นเพียงวัตถุไม่สามารถให้ศัลให้พรให้คำปรึกษาได้ ตรงข้ามกับพระสุปฏิปันโน
- ควรพัฒนาให้เกิดการบูรณาการทำงานร่วมกันระหว่างหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ซึ่งประกอบด้วยวัดการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย การท่องเที่ยวและกีฬาจังหวัดเทศบาลองค์การบริหารส่วนตำบลวัฒนธรรมจังหวัดและวัฒนธรรมอำเภอสำนักพุทธศาสนาประจำจังหวัดเป็นต้น และควรมีการประชุมทำความเข้าใจกันอย่างสม่ำเสมอเพื่อความเป็นเอกภาพในการพัฒนาโบราณสถาน
- ควรมีหลักสูตรการท่องเที่ยวทั้งในระดับพระสงฆ์เพื่อเป็นผู้นำปฏิบัติธรรมในสถานที่ที่นักท่องเที่ยวเช่น ควรจัดหลักสูตรอบรมเกี่ยวกับพระสงฆ์มีความรู้เกี่ยวกับการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวในวัดอย่างยั่งยืน และระดับนักเรียนเพื่อสร้างความเข้าใจในชุมชนนำมาสู่การรักษาภูมิปัญญาท้องถิ่น ศาสนา วัฒนธรรม
- ควรส่งเสริมให้มีชุมชนมีความพร้อมรองรับการท่องเที่ยว เช่น การปรับปรุงแหล่งท่องเที่ยวให้มีจุดเด่น หรือจุดดึงดูด เช่น สร้างจุดอธิษฐานหันหน้าเข้าหาองค์พระธาตุสร้างตลาดอินโดจีน บริเวณด้านหน้าประตูทางเข้าพระธาตุพนม และสร้างเรื่องราวเชื่อมโยงเรื่องตำนานท้องถิ่นตลอดจนสิ่งรองรับนักท่องเที่ยว เช่น ส่งเสริมให้มีร้านอาหารที่ใหญ่และควรให้มีความต่อเนื่องของสินค้าชุมชนหรือท้องถิ่น เช่น OTOP ส่งเสริมชุมชนให้มีส่วนในการต้อนรับนักท่องเที่ยวเพื่อความยั่งยืนตลอดจนร่วมกันกระตุ้นให้ท้องถิ่นออกมาท่องเที่ยว

12. บทสรุป

รูปแบบการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนา “เส้นทางบุญสู่เส้นทางธรรม” เส้นทางทั้ง 3 เส้นทางสามารถเปลี่ยนแปลงรูปแบบท่องเที่ยวได้ เส้นทางบุญสามารถเปลี่ยนเป็นเส้นทางธรรม ในทำนองเดียวกันเส้นทางธรรมสามารถเปลี่ยนเป็นเส้นทางบุญได้เมื่อมีปัจจัยเข้ามากระตุ้น เส้นทางเหล่านี้มีการผสมผสานสลับกันไปสลับกันมาอันเนื่องจากกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาและกิจกรรมทางประเพณี การท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาเป็นเหมือนดาบ 2 คม มีทั้งส่วนดีและส่วนไม่ดีในส่วนดีนั้นสามารถนำรายได้เข้ามาพัฒนาปรับปรุงวัด จัดหาเครื่องอำนวยความสะดวกตลอดจนพัฒนาชุมชนให้เจริญ นอกจากนั้นยังได้กระจายรายได้ให้ชุมชนในรูปแบบการบำเพ็ญประโยชน์ เหนือสิ่งอื่นใดการท่องเที่ยวสามารถใช้ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในรูปแบบต่างๆ ได้เป็นอย่างดีสำหรับในส่วนไม่ดีนั้นเนื่องจากวัดมีนักท่องเที่ยวเข้าไปจำนวนมากเกินไปอาจขาดความสงบรบกวนหน้าที่ที่แท้จริงของพระสงฆ์ หากขาดการบริหารจัดการที่เหมาะสม อาจทำให้พระสงฆ์ที่ต้องการความสงบบำเพ็ญปฏิบัติ

อยู่ที่อื่นหรืออาจทำให้นักท่องเที่ยวเบื่อหน่ายเนื่องจากไม่ได้รับความสงบ ยิ่งไปกว่านั้นชุมชนเข้ามาแสวงหาผลประโยชน์ในวัดในรูปแบบต่างๆนำไปสู่การขัดแย้งระหว่างชุมชนและวัด

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1) หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ ควรมีการจัดทำแผนในการสนับสนุนกิจกรรมการเรียนรู้และท่องเที่ยวร่วมกับวัด โดยดำเนินการตามรูปแบบการท่องเที่ยวที่เหมาะสมกับการปฏิบัติทางพระพุทธศาสนา เช่น การฝึกอบรมสมาธิวิปัสสนาแก่นักท่องเที่ยวผู้ที่สนใจ

2) มหาเถรสมาคมควรส่งเสริมการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาโดยกำหนดให้เป็นวาระสำคัญส่วนหนึ่งของการดำเนินงานกิจการคณะสงฆ์ รวมถึงพัฒนาวัดร้างที่เข้าถึงง่ายให้เป็นสถานที่ท่องเที่ยวและเป็นสถานที่ปฏิบัติธรรมทางพระพุทธศาสนา

3) จากผลการศึกษาพบว่า นักท่องเที่ยวชาวไทยส่วนใหญ่สนใจท่องเที่ยวเพื่อกราบไหว้ขอพร และขอขมาเพื่อขอมความสวยงามในโบราณสถานโบราณวัตถุภายในวัด จึงควรมีการร่วมมือกันระหว่างวัดและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการจัดรูปแบบการถ่ายทอดความรู้ที่สร้างความประทับใจและให้แง่คิดเชิงหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา โดยการใช้เทคโนโลยีต่างๆเข้ามาช่วยทั้งนี้ต้องอยู่ในกรอบที่เหมาะสมในบริบทของวัดในพระพุทธศาสนา

4) วัดที่เน้นการปฏิบัติธรรมโดยเฉพาะวัดในเส้นทางอภิวาทพระพุทธรูปคู่บ้านพระอริยสงฆ์คู่มือเมือง ส่วนใหญ่มีความพร้อมในด้านการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ในทางพระพุทธศาสนาแก่ชาวไทยเป็นอย่างดี แต่ยังขาดทักษะและกระบวนการจัดการที่มีประสิทธิภาพเพื่อนักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศ ดังนั้น หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย สถาบันการศึกษา ควรมีส่วนร่วมในการเสริมสร้างศักยภาพด้านการท่องเที่ยวและการให้ข้อมูลความรู้ในมิติการจัดการ

5) จากผลการศึกษา พบว่ามีนักท่องเที่ยวสนใจมาท่องเที่ยววัดโดยการศึกษาข้อมูลผ่านสื่อต่าง โดยเฉพาะสื่ออินเทอร์เน็ต ซึ่งมีแนวโน้มที่จะได้รับความสนใจอย่างมาก ดังนั้นจึงควรมีการจัดเตรียมข้อมูลที่สำคัญรวมถึงนำเสนอกิจกรรมต่างๆ และข้อมูลเกี่ยวกับระเบียบปฏิบัติต่อวัดและโบราณสถานโบราณวัตถุที่ตั้งอยู่ภายในวัด ด้วยเทคโนโลยีสมัยใหม่ เช่น จัดทำเว็บไซต์เพื่อเป็นศูนย์รวมในการแสดงข้อมูลเกี่ยวกับวัดต่างๆในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

2. ข้อเสนอแนะในระดับวัด และชุมชน

1) ควรนำเสนอความเป็นเอกลักษณ์ของแต่ละวัด ด้วยการนำเอาภูมิปัญญาท้องถิ่นในสถานที่ท่องเที่ยวภายในวัดมาสร้างสัญลักษณ์เฉพาะตน เช่น ให้เจ้าหน้าที่ของวัดทุกแผนกแต่งกายสวมเสื้อผ้าท้องถิ่น ซึ่งเป็นผลดีต่อนักท่องเที่ยวที่จะสามารถติดต่อสอบถามหรือขอความช่วยเหลือจากเจ้าหน้าที่ของวัดได้สะดวก ด้วยการสังเกตจากชุดที่สวมใส่ของเจ้าหน้าที่ของวัด

2) ควรปรับปรุงภูมิทัศน์และพัฒนาบริเวณพื้นที่ว่างภายในวัดให้เป็นสถานที่พักผ่อนหย่อนใจ รวมถึงมีการดูแลเสนาสนะสิ่งปลูกสร้างและอาคารสถานที่ ภายในวัดให้มีความสะอาดสวยงามพร้อม

ทั้งจัดหาสิ่งอำนวยความสะดวกต่างๆไว้ให้พร้อม เพราะสิ่งเหล่านี้เป็นปัจจัยพื้นฐานและสำคัญที่จะสร้างความประทับใจแก่นักท่องเที่ยว

3) ควรพัฒนาพระสงฆ์ให้มีความรู้ในกระบวนการจัดการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนา โดยการเข้าศึกษาตามสถานศึกษา หรือเข้าอบรม สัมมนา ศึกษาดูงานตามหน่วยงานหรือวัดอื่นๆที่ประสบผลสำเร็จในการจัดการท่องเที่ยว

4) ควรมีการประชาสัมพันธ์อย่างต่อเนื่อง และหลากหลายช่องทางตามสื่อต่างๆ

5) ควรจัดเจ้าหน้าที่รักษาความปลอดภัยดูแลนักท่องเที่ยว โดยจัดให้มีกลุ่มจิตอาสา เช่นกลุ่มคนรักสัตว์ รวมถึงขอความร่วมมือไปยังหัวหน้าชุมชนในการจัดหาคนในชุมชนมาร่วมในการดูแลรักษาความปลอดภัย ตลอดจนขอความร่วมมือจากเจ้าหน้าที่ตำรวจ เพื่อมาอำนวยความสะดวกให้กับนักท่องเที่ยว โดยเฉพาะวัดที่มีนักท่องเที่ยวจำนวนมาก

3. ข้อเสนอในการพัฒนา

1) กิจกรรมที่เกิดจากเส้นทางบุญ ควรมีการร่วมมือจากหลายๆฝ่ายดังนี้ วัด สำนักงานพระพุทธศาสนาประจำจังหวัด ท้องถิ่น การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย วัฒนธรรมจังหวัด โรงเรียน มัคคุเทศก์ ชุมชน และผู้รับผิดชอบในวัด

2) กิจกรรมที่เกิดจากเส้นทางธรรม ควรมีการร่วมมือจาก วัด สำนักงานพระพุทธศาสนา และผู้รับผิดชอบวัด

3) ควรสร้างสถาบันผลิตและพัฒนาบุคลากรด้านการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาให้ชัดเจน เช่นจัดหลักสูตรอบรมบุคลากรของวัดและชุมชน

4) วัดควรตั้งกรรมการวัดผู้มีความรู้ด้านประวัติโบราณสถานของวัดเป็นผู้ให้ข้อมูลแก่นักท่องเที่ยว

5) กำหนดทิศทางของการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาให้ชัดเจนรูปแบบจะให้เป็นเส้นทางบุญอย่างเดียวหรือจะให้เส้นทางธรรมอย่างเดียวเพื่อความคุ้มค่าตามศักยภาพของวัด

6) วัด ท้องถิ่น กระทรวงการท่องเที่ยว ควรร่วมมือจัดทำสื่อประชาสัมพันธ์แหล่งท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาให้มีคุณภาพและยั่งยืน

7) หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น การท่องเที่ยวทั้งภาครัฐและภาคเอกชน สามารถนำข้อมูลไปใช้ในการประชาสัมพันธ์และจัดการท่องเที่ยวภาคตะวันออกเฉียงเหนือเพื่อสร้างมูลค่าเพิ่มซึ่งสามารถต่อยอดนำผลการวิจัยสู่การพัฒนาเศรษฐกิจของชุมชนและระบบบริการข้อมูลเพื่อการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

4. ข้อเสนอแนะสำหรับการศึกษารั้งต่อไป

1) ควรศึกษาถึงกระบวนการพัฒนาเชื่อมโยงเส้นทางท่องเที่ยววัดในแต่ละจังหวัดในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ หรือภาคอื่นๆในมิติของกระบวนการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมท่องเที่ยวบุญนิยมสู่ธรรมนิยม

2) ควรศึกษารูปแบบในการพัฒนาพิพิธภัณฑ์ของแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัด ให้เป็นแหล่งการเรียนรู้แห่งความสุข ที่มีความน่าสนใจ และมีขีดความสามารถในการถ่ายทอดความรู้เชิงพระพุทธศาสนา ประวัติศาสตร์ ศิลปะและวัฒนธรรมในชุมชน

3) ควรศึกษาถึงกระบวนการถ่ายทอดธรรมะ และหลักธรรมในการส่งเสริมการเรียนรู้แก่นักท่องเที่ยวของพระสงฆ์หรือวัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวในภาคตะวันออกเฉียงเหนือที่จะนำไปสู่พฤติกรรมการท่องเที่ยวเชิงพุทธที่เหมาะสม

บรรณานุกรม

- ประวัติพระบรมธาตุนาคน. 2554.เอกสารอัด. (มปป. ,มปม)
- พระครูภาวนาเจติยาภิบาล. ประวัติพระธาตุบังพวน. อุดรธานี : เอเชียการพิมพ์.
- พระธรรมปิฎก(ป.อ.ปยุตฺโต). 2543.พจนานุกรมพุทธศาสน์ฉบับประมวลศัพท์.กรุงเทพมหานคร:
โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระปลัด ดร.บุญเพ็ง วรรณโม.2555. ประวัติวัดเนรมิตรวิปัสสนา. เลย:
บริษัทรุ่งแสงธุรกิจการ พิมพ์.
- พระมหาสม สุมน. 2522.ประมวลภาพประวัติศาสตร์พระธาตุพนม. กรุงเทพมหานคร:
บริษัท จูน พับลิชชิ่ง จำกัด.
- พระราชปริยัติเมธี.2545.ประวัติการสร้างเมืองขอนแก่น. ขอนแก่น: แก่นกจิวิบูลย์การพิมพ์.
- พระราชรัตนากร. 2554.ประวัติวัดธาตุเรณู.นครพนม: พรประสิทธิ์การพิมพ์.
- มูลนิธิโตโยต้า สนับสนุนการจัดทำและการพิมพ์.2539.ธาตุอีสาน.บริษัทเมฆาเพรสจำกัด.
กรุงเทพมหานคร.
- วีรพงษ์ สิงห์บัญชา. 2553.ปาฏิหาริย์พระธาตุนาคน. มหาสารคาม: หจก.อภิชาติการพิมพ์.
- วุฒิสานต์ จันทร์วิบูล. 2548.บรรณาธิการ. จากอิเบตถึงทะเลจีนใต้. กรุงเทพมหานคร:
สำนักพิมพ์ง่ายงาม.
- สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาดำรงราชานุภาพ.2504.ประชุมพระนิพนธ์เบ็ดเตล็ด.
กรุงเทพมหานคร.คุรุสภา.
- สำนักงานกองทุนพัฒนาและอนุรักษ์พระบรมธาตุนาคน. 2556.ประวัติการจัดงานนมัสการพระ
บรมธาตุนาคน. มหาสารคาม: หจก.อภิชาติการพิมพ์.
- สำนักงานการท่องเที่ยวและกีฬาจังหวัดศรีสะเกษ. คู่มือท่องเที่ยวจังหวัดศรีสะเกษ. มปป, มปม.
- สำนักโบราณคดีและพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ กรมศิลปากร.2540.ระบบการบริหาร การจัดการ
วัฒนธรรมฉบับแก้ไขปรับปรุง กรุงเทพมหานคร:พิมพ์ที่บริษัทประชาชนจำกัด .
- สุดตันตปิฎก ขุททกนิกาย พุทธวงศ์ .เล่มที่ 33.ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- อุดร จันทวัน, 2553.สุดยอดวรรณกรรมอีสาน, พิมพ์ครั้งที่ 2, กรุงเทพมหานคร:
ชมรมรวมพลคนพุทธ.
- พระเทพวรมณี เจ้าอาวาสวัดพระธาตุพนม จังหวัดนครพนม.
- พระราชรัตนากร เจ้าอาวาสวัดธาตุเรณู จังหวัดนครพนม.
- พระครูเจติยาภูมิพิทักษ์ เจ้าอาวาสวัดพระธาตุขามแก่น อำเภอน้ำพอง จังหวัดขอนแก่น.
- พระราชรัตนาลงกรณ์ ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดโพธิ์ชัย อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย.
- พระครูภาวนาวิสุทธาภรณ์ เจ้าอาวาสวัดเนรมิตวิปัสสนา อำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย.
- พระครูวิบูลธรรมภาณ เจ้าอาวาสวัดพระธาตุเรืองรอง อำเภอเมือง จังหวัดศรีสะเกษ.
- พระครูบวรสีลวัฒน์ เจ้าอาวาสวัดเขาจันทร์งาม อำเภอสี่คิ้ว จังหวัดนครราชสีมา.
- พระครูสารกิจโกศล ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดมหายานาราม อำเภอเมือง จังหวัดอุบลราชธานี.
- พระครูโสภณเจติยาภิรักษ์ เจ้าอาวาสวัดพระธาตุนาคน อำเภอนาคน จังหวัดมหาสารคาม.
- พระครูพนมปริชากร เลขาธิการและผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดพระธาตุพนม.

พระครูสุวิธานพัฒนบัณฑิต รองอธิการบดี มหาวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
 พระครูสุตธรรมภาณี รองเจ้าอาวาสวัดพระธาตุขามแก่น อำเภอ น้ำพอง จังหวัดขอนแก่น.
 พระครูปริยัติธรรมวงศ์ ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดหนองแขว อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น.
 พระครูภาวนาเจติยาภิบาล(ทวี มหาวีโร) เจ้าอาวาสวัดพระธาตุบังพวนอำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย.
 พระครูวิสุทธิญาณสุนทร วัดป่าสุทธาวาส อำเภอเมือง จังหวัดสกลนคร.
 พระอาจารย์สมบูรณ์ ขนดีโก เจ้าอาวาสวัดดอนธาตุ อำเภอพิบูลมังสาหาร จังหวัดอุบลราชธานี.
 พระมหาธนวิษัฒจิตตทนโต ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดพระธาตุเชิงชุม อำเภอเมือง จังหวัดสกลนคร.
 พระครูสมุห์ทองทัตต์คุณเสก สำนักสงฆ์ป่าช้าตาลำธรรมมงคล อำเภอคูเมือง จังหวัดบุรีรัมย์.
 พระมหาวรรณชัย ชยวณโณ,ดร.ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดพระธาตุพนม อำเภอเมือง จังหวัดนครพนม.
 พระมหาจิรวัฒน์จิรวฑฒโน ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดป่าสาละวัน อำเภอเมือง จังหวัดนครราชสีมา.
 พระเฮนนิ่ง เกวลี เจ้าอาวาสป่านานาชาติ อำเภวารินชำราบ จังหวัดอุบลราชธานี.
 พระอาจารย์มหาบันทอน สุธีโร ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดภิกขุโสภาราม อำเภอขามราฐ จังหวัดอุบลราชธานี.
 พระอาจารย์หลวงพ่อวีระ สีลโชโต เจ้าอาวาสวัดป่าบ้านสร้างขุ่ย อำเภอพังโคน จังหวัดสกลนคร.
 พระอาจารย์สุริยา มหาปัญญา เจ้าอาวาสวัดป่าโสมพนัส อำเภอพรรณานิคม จังหวัดสกลนคร.
 พระคำไพ สุสิกขิตโต วัดหินหมากเป้ง อำเภอศรีเชียงใหม่ จังหวัดหนองคาย.
 พระมหาตรีภูมิสุริยะ วรญาโณ วัดพระธาตุบังพวน จังหวัดหนองคาย.
 พระวัชรินทร์ ไชยสปัญญา เจ้าอาวาสวัดพระมหาธาตุเจดีย์ชัยมงคล อำเภอหนองพอก จังหวัดร้อยเอ็ด.
 พระสันห์พิชญ์ สุทมนโน วัดหนองแขว อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น.
 พระมหาสนอง วิทยาลัยสงฆ์นครพนม.จังหวัดนครพนม.
 พระมหาประสาน คุณนุตโต.วัดสระแก้ว.อำเภอเรณูนคร.นครพนม.
 พระนราธิป นราสโก.วัดหนองแขว.จังหวัดขอนแก่น.
 พระสายยฐานวโร.วัดหนองแขว.จังหวัดขอนแก่น.
 นางพัฒน์มาศ วงศ์พัฒนศิริ.ผู้อำนวยการฝ่ายส่งเสริมสินค้าการท่องเที่ยว. การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย
 ไทย(ททท.).
 นายศรีสุข แสนยอดคำ นายกเทศมนตรีเรณูนคร อำเภอเรณูนคร จังหวัดนครพนม.
 นายเกษมสิทธิ มาพบ อดีตผู้อำนวยการสำนักงานพุทธศาสนาจังหวัดนครพนม.
 อาจารย์ชัยบดินทร์ สาลีพันธ์ ศิลปินพื้นบ้านอีสาน.
 นางอิงหทัย เรหนู นายกองค์การบริหารส่วนตำบลเรณูนคร.
 อาจารย์ทงศักดิ์ ใจสบาย อาจารย์ประจำวิทยาลัยสงฆ์นครพนม.
 นายระพีพัฒน์มหาโคตร ปลัดเทศบาลตำบลเรณูนคร.
 นางรัตนภรณ์คงพราหมณ์ ประธานสภาวัฒนธรรมอำเภอเรณู.
 นางสาวบุญยานุช วรรณยิ่ง ผู้อำนวยการการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยสำนักงานนครพนม.
 นายสีภูวง จันทรขมภู ผู้อำนวยการท่องเที่ยวและกีฬาจังหวัดนครพนม.
 นายสุพจน์ ผิวคำ ปลัดอำเภอธาตุพนม อำเภอธาตุพนม จังหวัดนครพนม.
 นางเกศินี สวัสดิ์ วัฒนธรรมจังหวัดขอนแก่น.
 อาจารย์สายทอง สายท่าพล ไวยาวัจกรวัดพระธาตุขามแก่น จังหวัดขอนแก่น.

นางรุ่งทิพย์ บุ๊กขุนทด ผู้ช่วยผู้อำนวยการสำนักงานการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยสำนักงานขอนแก่น
(ขอนแก่น,ร้อยเอ็ด,กาฬสินธุ์,มหาสารคาม).

นางสาวนราธิป ไชยานุกิจ นักโบราณคดีชำนาญการ สำนักศิลปากรที่ 9 ขอนแก่น.

นายจักรกฤษณ์ ศิริพานิชย์นายกสมาคมธุรกิจการท่องเที่ยว,ประธานสภาอุตสาหกรรม
ท่องเที่ยว จังหวัดขอนแก่น.

นางสาวธนวรรณ พันเทศ ไกด์นำเที่ยว บริษัทไทยดรีมทัวร์ จังหวัดขอนแก่น.

นางสาวโสภา สำเร็จรัมย์ ชาวบ้านวัดป่าเขาน้อย อำเภอเมือง จังหวัดบุรีรัมย์.

นายชัยชนะนารถสูงเนินสมาชิกสภาองค์การบริหารส่วนตำบลลาดบัวขาวอำเภอสี่คิ้วจังหวัด
นครราชสีมา.

นายชาติรี บำรุงตา ประชาชนอำเภอสี่คิ้ว จังหวัดนครราชสีมา.

นางนกแก้ว สวัสดิ์ ประชาชนอำเภอสี่คิ้ว จังหวัดนครราชสีมา.

ภาคผนวก ข. กิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการนำผลจากโครงการวิจัยไปใช้ประโยชน์

1. กิจกรรมด้านการเรียนการสอนในสถาบันการศึกษา

- สามารถนำกระบวนการศึกษาวิจัยไปประยุกต์ใช้ในการเรียนการสอนในรายวิชา เช่น รายวิชาสัมมนาพระไตรปิฎก รายวิชาศึกษางานสำคัญทางพระพุทธศาสนา รายวิชาสัมมนาพระพุทธศาสนา และรายวิชาพุทธศิลป์ ทั้งในระดับปริญญาตรี ปริญญาโท และปริญญาเอก ของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
- สามารถนำผลการศึกษาไปสะท้อนข้อมูลให้กับวัดต่างๆ เพื่อแลกเปลี่ยนความคิดเห็น และแนวทางการพัฒนาปรับปรุงวัดในมิติต่างๆ โดยเฉพาะด้านการสื่อสารเพื่อการพัฒนาจิตใจและปัญญาสำหรับการท่องเที่ยว
- สามารถนำผลการศึกษาไปวิเคราะห์ร่วมกับนักวิชาการทางด้านการท่องเที่ยวการพัฒนาจิตใจและปัญญาการจัดกิจกรรมท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม การจัดการอนุรักษ์โบราณวัตถุ โบราณสถาน และศิลปกรรมในการพัฒนาการท่องเที่ยวแบบเชื่อมโยงโดยความร่วมมือของ มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย มหาวิทยาลัยแม่ฟ้าหลวง และสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ

2. กิจกรรมด้านการพัฒนากิจกรรมการท่องเที่ยวของวัดและชุมชน

- สามารถพัฒนาโครงการสัมมนาทางพระพุทธศาสนาในด้านการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนา และการท่องเที่ยวในที่ต่างๆ เช่น ที่นครพนม อุบลราชธานี สกลนครได้
- สามารถพัฒนาและต่อยอดโครงการเที่ยวไทยให้ถึงธรรมของหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง
- สามารถนำข้อมูลเกี่ยวกับสถานที่ปฏิบัติธรรมทั่วประเทศ ไปเผยแพร่ให้นักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศได้

3. กิจกรรมด้านวิชาการ

- สัมมนาทางวิชาการที่จังหวัดนครพนม และจังหวัดขอนแก่น
- ประกอบการเรียนการสอนรายวิชา “สัมมนาพระไตรปิฎก” แก่นิสิตระดับปริญญาเอก ของบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
- พัฒนาทักษะการวิจัยแก่นิสิตในระดับปริญญาโทและปริญญาเอกของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
- ต่อยอดงานวิจัยแก่นิสิตระดับปริญญาเอกของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
- ถอดองค์ความรู้การท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาในภาคตะวันออกเฉียงเหนือเป็นบทเรียนประกอบรายวิชา “ศึกษางานสำคัญทางพระพุทธศาสนา” แก่นิสิตปริญญาโท
- ศึกษาร่วมกับวัดในภาคตะวันออกเฉียงเหนือและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเพื่อวิเคราะห์หาแนวทางการพัฒนารูปแบบการท่องเที่ยวที่เหมาะสมกับวัดและแหล่งเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนา

4. กิจกรรมการเผยแพร่ประชาสัมพันธ์

มีการแถลงข่าวผลงานวิจัยวันที่ 3 กันยายน 2556

- รายการทีวีช่อง 3 เผยแพร่ 3 รายการ คือ 1.เรื่องเด่นเย็นนี้ 2.ข่าววันใหม่ 3.ครอบครัวข่าวเช้า
- รายการทีวีช่อง 5 ข่าวเช้า
- รายการทีวีช่อง 7 ข่าวเช้า 7 สี
- รายการทีวีช่อง 9 เผยแพร่ 2 รายการ คือ 1.บอกข่าวเล่าธรรม 2.คุยโขมงข่าวเช้า(คนดลใจ)
- รายการทีวีช่อง 11 ข่าวดึก
- tnn 24 เผยแพร่ 2 รายการคือ ข่าวสดtnn,ห้องข่าวเช้านี้.
- เดลินิวส์ทีวี, เนชั่น ทีวี, Voice tv, wbtv(ช่องวัดยานนาวา), tnn 2, h plus.
- หนังสือพิมพ์ไทยรัฐ,เดลินิวส์,คมชัดลึกออนไลน์,พิมพ์ไทย.
- วิทยุ สวพ91,สวท,วิทยุเพื่อการศึกษา,
- อินเทอร์เน็ต Isantemple.blogspot.com, www.mcu.ac.th

-วารสาร บัณฑิตศึกษาปริทรรศน์ ปีที่ 9 ฉบับที่ 3 กันยายน-ธันวาคม 2556

The screenshot shows a web browser window displaying a Thai news article. The browser's address bar shows the URL www.dailynews.co.th/education/230585. The page has a pink header with the 'เดลินิวส์' (Din Nuea) logo and navigation links. The main article is titled 'พลวิจัยพบ "พระธาตุพนม"- "หลวงพ่อพระใส" ยอดบาริศาตปิจัยสุ' (Researcher finds 'Phra Prathum Nam' - 'Luang Pho Praso' top barisat pichasut). The article text is in Thai and discusses the historical and religious significance of the Phra Prathum Nam. To the right of the main article, there is a sidebar with various advertisements and news snippets, including one for 'นกแอร์' (Nok Air) and another for 'Air-Asia'.

[illegible]

Outlook - อีเมลของคุณ: outlook@hotm...
www.komchadluek.net/detail/20130903/167312/มจรเปิด5งานวิจัยยอดมงคลชุดต้นเม็ง.html#UjFzGMZHL-U

This page is in Thai Would you like to translate it? Translate Nope Never translate Thai Options

คมชัดลึก

คมชัดลึกออนไลน์ วันที่ 12-09-2556

สมัครสมาชิก iNews

KOMCHADLUEK BECOME A FAN Like 79,883

SIGN IN

username password

☐ จดจำผู้ใช้ ☐ ยืนยันตัวตน
ลงทะเบียน

Login Cancel

ข่าวคววน เลิกแอดมิชชันสี่รื้อหลักสูตร สงครามชีวิตก็อดอาร์มี

ร่วมใจ 1800 Call Center

ใช้ซองใส่ ปักกิ่ง 6วัน 4คืน 27,900.-

ค้นหา...

สมัครสมาชิกหนังสือพิมพ์

การเมือง กีฬา บันเทิง อาชีพการวม โลกโซเชียล เศรษฐกิจ ต่างประเทศ การศึกษา NationZone อื่น ๆ

ศาสนา-พระเครื่อง : ชาวหัวไป

รับอังคารที่ 3 กันยายน 2556

นางสาวปวีณา
“เรื่องจริง...จากงานวิจัย”
โครงการ ผลงาณอัฐิ และอิทธิคุณพินธิต์เด่น
ปวงศาธิ โท

'มจร' เปิดงานวิจัย 'ยอดมงคล'
ชี้ทางออกสังคมลัดขัดแย้ง

'มจร' เปิด5งานวิจัย'ยอดมงคล'ลดขัดแย้ง

'มจร'เปิดมิติใหม่ เรื่องจริง...จากงานวิจัย โชว์ 5 ผลงานนิสิต ป.โท-เอก พุทธศาสนา ยอดมงคล' ชี้ทางออกสังคมลัดขัดแย้ง

LAND & HOUSES Platinum Award Winner of Trusted Brand 8 DDBU Reader's Digest

บ้านเดี่ยว ทาวน์โฮม คอนโด

ร่วมตอบแบบสอบถาม

www.komchadluek.net/detail/20130903/167312/มจร.เปิด5งานวิจัยของมกฏลงตีพิมพ์.html#UjFzGMZHL-U

This page is in Thai - Would you like to translate it? [Translate](#) [Nope](#) [Never translate Thai](#) [Options](#)

3ก.ย.2556 บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เปิดผลงานวิจัยและวิทยานิพนธ์ดีเด่น ปีที่ 5 สามารถนำพุทธบูรณาการกับศาสตร์สมัยใหม่อย่างลงตัว พร้อมได้อะไรที่เหนือกว่าใครและเป็นประโยชน์ต่อสังคม มวลมนุษยชาติ ถือเป็น "ยอดเยี่ยม" อันล้ำค่าทางวิชาการ พระพุทธศาสนา ที่พร้อมเผยแผ่ให้สาธารณชนเข้าใจเข้าถึงและนำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตจริง เครื่อง จิตใจอันสมบูรณ์แห่งพระคณาจารย์ 22 กย. นี้ ที่ มจร. วิทยา

พระสุธีธรรมานุวัตร, ผศ.ดร. คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย(มจร) ประธานคณะกรรมการคัดเลือกวิทยานิพนธ์ดีเด่นประจำปีการศึกษา2555 กล่าวว่า มจร มีการจัดการเรียนการสอนในระดับปริญญาตรี โท เอก หลายสาขาวิชาเพื่อรองรับความต้องการของสังคม จะเห็นได้จากความสำเร็จของนิสิตที่จบการศึกษากลับไปเป็นกำลังสำคัญของประเทศมีจำนวนมาก และสิ่งสำคัญที่เป็นเครื่องยืนยันถึงความมีคุณภาพของนิสิตได้เป็นอย่างดีคือ ผลงานวิจัยและวิทยานิพนธ์ที่มีความน่าสนใจจำนวนมาก ในปีนี้ จึงได้ จัดให้มีการคัดเลือกผลงานวิจัยและวิทยานิพนธ์ดีเด่น เพื่อเผยแพร่งานที่มีคุณภาพและเป็นประโยชน์ต่อสังคม รวมทั้งเพื่อแสดงให้เห็นถึงความสามารถของผู้สำเร็จการศึกษาระดับปริญญาตรีโทเอกของมหาวิทยาลัย

ในปีนี้ มีงานวิจัยและวิทยานิพนธ์ที่ได้รับการคัดเลือก จาก บัณฑิตวิทยาลัย, วิทยาเขตและวิทยาลัยสงฆ์ ในสังกัดของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยทั่วประเทศ ในระดับต้น, ระดับต้น และชั้นสูง มีจำนวน 25 เรื่อง โดยผลงานวิจัยเรื่อง นอกจากจะครอบคลุมสาขาวิชาการแล้ว ยังเป็นผลงานวรรณกรรมในทางพระพุทธศาสนาอันล้ำค่ายิ่งอีกด้วย กล่าวได้ว่า ผลงานวิจัยและวิทยานิพนธ์ดีเด่นที่ผ่านการคัดเลือกของคณะกรรมการนี้ถือเป็น "ยอดเยี่ยม" อันล้ำค่าทางวิชาการและในทางพระพุทธศาสนาได้อย่างชัดเจน

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย มจร กล่าวด้วยว่า ผลงานระดับต้น และระดับต้น ที่มีการนำเสนองานวิจัยและวิทยานิพนธ์ทางพระพุทธศาสนา ซึ่งทางออกให้กับสังคม และเป็นประโยชน์ต่อสังคม อาทิเช่น การสร้างสังคมสุขภาวะชุมชนในวัยเรียน จ. นครศรีธรรมราช ของนายประจักษ์ ธรรมรัตน์ เจ้าของรางวัลเอกกษัตริย์, แนวทางการศึกษาภาษาสันสกฤตเพื่อเสริมสร้างการเข้าถึง ทำได้เป็น 'สโตร์' ของคนทั้งประเทศ คือคำจำกัดความ ของนาย โสมนัส โสมนัสและนาย โสมนัส โสมนัส เป็นตัวอย่างของการมีสติในการเข้าถึงได้เป็นอย่างดี, การลดสภาวะซึมเศร้าในผู้ประสบภัยพิบัติด้วยการรับบทสวดโพชฌังคปริตรเข้าสู่จิตใจได้สำเร็จ ซึ่งเป็นทางออกสำหรับคนที่กำลังมีความทุกข์ใจให้ทุกข์น้อยลง, รูปแบบการฝึกปฏิบัติวิธีปฏิบัติสมาธิฐานที่เป็นแนวทางของการฝึกอย่างถูกต้อง ฯลฯ

นอกจากนี้ ยังมี ผลงานวิจัยของอาจารย์ ดร.เมธีคุณธนา รักษาโณ เรื่อง รูปแบบและกระบวนการจัดการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนา : กระบวนการเปลี่ยนแปลงเส้นทางบุญสู่เส้นทางธรรม ที่สะท้อนให้เห็นข้อเท็จจริงของปัญหาและสาเหตุการเข้าวัดของคนในสังคมอย่างชัดเจน และอีกหลายหลายเรื่องที่มีประโยชน์และน่าสนใจสำหรับผู้สำเร็จการศึกษาระดับปริญญาตรีโทเอก

อย่างไรก็ตาม ผลงานวิจัยเรื่อง เป็นเรื่องที่ทันสมัยและสอดคล้องกับสถานการณ์ของสังคมไทย ในปัจจุบัน ซึ่งหลายท่านอาจจะคิดว่าในสังคมที่มีปัญหาเหล่านี้เกิดขึ้น ในสังคม และเมื่อเกิดขึ้นแล้วจะมีวิธีแก้ปัญหาเหล่านี้ได้อย่างไร ซึ่งผู้สำเร็จการศึกษาระดับปริญญาตรีโทเอกและสอบวิทยานิพนธ์ได้เป็นอย่างดี นอกจากนี้ ผู้สำเร็จการศึกษายังได้แนวคิดในการนำไปพัฒนาต่อยอดผลงานของตนเองได้เป็นอย่างดีอีกด้วย

สำหรับการสัมมนา เผยแพร่งานในปีที่ 5 ทางมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย จะจัดขึ้น ในวันอาทิตย์ที่ 22 กันยายน 2556 เวลา 9.00 – 17.00 น. ณ หอประชุม มจร. 49 พระรามทาวริ่งกรณ์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อำเภอรังษีไทรบุรี พระนครศรีอยุธยา

ในงานดังกล่าว ผู้สนใจ สามารถเข้าร่วมรับฟังการนำเสนอผลงานได้ โดยไม่เสียค่าใช้จ่ายใดๆ ทั้งยังได้ชมนิทรรศการทางวิชาการที่เป็นประโยชน์และน่าสนใจอย่างมาก และที่พลาดไม่ได้คือ การประกวด โดย พระพรหมมณีรัตน์ (ประจักษ์ ธรรมรัตน์) ผศ.ดร. อธิการบดีมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

นอกจากนี้ ยังได้พบกับผู้ที่ทำวิจัยดีเด่นในแวดวงวิชาการ รวมถึงนิสิต นักศึกษา คณะอาจารย์จากสถาบันการศึกษาชั้นนำที่เข้าร่วมกิจกรรมในงานนี้จำนวนมาก พร้อมชมการประกวดขุดค้นนิทรรศการ "ศิลปะวัฒนธรรมของชาวอาเซียน" จากวิทยาลัยและวิทยาลัยสงฆ์ในสังกัดของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ทั้งประเทศ ซึ่งได้รางวัล นายสนธยา คุณปลื้ม รัฐมนตรีว่าการกระทรวงวัฒนธรรม เพื่อเตรียมความพร้อมเข้าสู่ประชาคมอาเซียน อีก 2 ปีข้างหน้า

และคนในวัยใสได้ดูและผลแก่กิตติคุณ

ทางด้านคุณหญิงสุดารัตน์ เกยุราพันธุ์ นักศึกษาปริญญาเอก บัณฑิตวิทยาลัย มจร ร่วมงานครั้งนี้ด้วย ได้กล่าวถึงแนวทางในการแก้ปัญหาความขัดแย้งในสังคมไทยว่า กล่าวถึงทางออกของสังคมที่ทางออกให้กับการปรองดอง และให้โทษกรรมที่เป็นทางออกด้านกฎหมายหรือจัดเวทีพูดคุยความขัดแย้งโดยเสนอให้ทุกฝ่ายพูดคุยกัน ส่วนเป็นวิธีการที่ดี แต่จะดีแค่ไหนขึ้นอยู่กับ

ข่าวเด่น

- มื้อน่ายกขบวนลูกสาว"จิ๋ม"รักของโห
- แฟนเพลงแน่นวัดไร่ขิงรวม"ไว้อาลัย"สาธิต
- ย่างก้าวเล็ก...สู่"พ่อ"ปาใหญ่
- "เน็ก"ยกเลิกสัญญา"โหด"ลิซ่า
- "ป๊อ"รับมอบมรดกสองคานคอง
- "โอบาม"ร่วมรำลึก12ปีเหตุ11ก.ย.
- "ป๊อ"เป็นลูกของแฟน"แพนเค้ก"
- 12วันมารอผ่านวาระ2ที่สภาว.

get widget Powered by **คอมมิวนิตี**

5 ข่าวดนัย

- ย้อนตำนาน"ล่าอาณานิคม"รักใจคนเดิม"สาธิต"
- "ป๊อ-จอย"เทสื่อแค่เพื่อนปลุกใจรัก4ปี
- แฟนเพลงแน่นวัดไร่ขิงรวม"ไว้อาลัย"สาธิต"
- สดครานซ์"ก๊อดคาร์"รี่
- ตูตวลเดลี : พลุ,12ก.ย.56

อ่านต่อหน้าใน

ข่าวด่วน

- 14:48 น. บุคคลช่วยสวณยา 2,520 บาทต่อไร่ เห็น
- 14:48 น. CTHฟ้อง"แอปเปิล"100ล้านบาททำแอปพาล
- 14:35 น. รายชื่ออาหารหวานมีค่าน้ำตาลสูงจากเหตุ
- 14:33 น. ศพ "สาธิต" ถูกรื้อร่าง แฟนเพลงแน่น
- 14:12 น. กองทัพสหรัฐถล่มฐานกบฏลัทธิฐานโรงพิมพ์
- 13:54 น. ททบ.พณ.2.4ฟิล.สร้างอุโมงค์ยักษ์บางซื่อ

อ่านต่อหน้าใน

กด
*424050211
ทุกเครื่อง
ค่าบริการครั้งละ
รับ! Disney Flash Drive 8 GB

07:10:20

flowplayer

ส่ง Tweet ข่าวออก @TNAMCOT

ที่ดูในโลก สูงจากระดับน้ำทะเล 4,411 เมตร สูงเข

flowplayer

02:58 03:55

uaw.จำหน่ายมากที่สุดของประเทศ

ไทยรัฐ

ปีที่ 64 ฉบับที่ 20316 วันพฤหัสบดีที่ 5 กันยายน พ.ศ. 2556 ราคา 10.00 บาท

<http://www.thairath.co.th>

ผลวิจัยพบวัด มีพระธาด ทำเงินได้เยอะ

ทั้งแรงศรัทธา “พระธาดพนม” จ.นครพนม และ
“หลวงพ่อดำ” จ.หนองคาย ★ มีต่อหน้า 19

ผลวิจัยพบวัด ☆ ต่อจากหน้า

พบช่วงเทศกาลสักการะพระธาตุพนม 9 วัน เงินเข้าวัดเต็ม มีรายได้มากกว่า 20 ล้านบาท ขณะที่วัดโพธิ์ชัย มีรายได้ช่วงงานสงกรานต์หลวงพ่อดำมากกว่า 10 ล้านบาท ซึ่งคนไทยยังใญ่บุญสุนทาน ยังชัดเจนว่าคนไทยเป็นคนใญ่บุญสุนทาน โดยเมื่อวันที่ 8 ก.ย. ที่มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์ ทำพระจันทร์ มีการแสดงข่าวเรื่องจริงจากงานวิจัยโครงการผลงานวิจัยและวิทยานิพนธ์ดีเด่น ประจำปี 2555 ภายในงานดังกล่าวมีการนำเสนอผลงานวิทยานิพนธ์ดีเด่นของบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยานิพนธ์ที่ได้รับความนิยมคือ วิทยานิพนธ์เรื่องรูปแบบและกระบวนการจัดการแหล่งท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนา ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ กระบวนการเปลี่ยนแปลง “เส้นทางบุญ”สู่ “เส้นทางธรรม” โดยแม่ชีกฤษณา รักษาโสมอาจารย์ประจำบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ทั้งนี้แม่ชีกฤษณากล่าวว่ วิทยานิพนธ์ดังกล่าวได้รับการสนับสนุนงบประมาณจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ในการลงพื้นที่สำรวจวัดในพื้นที่ภาคอีสาน โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษารูปแบบกระบวนการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาในภาคอีสาน พฤติกรรมการท่องเที่ยวของนักท่องเที่ยว รวมไปถึงผลกระทบของนักท่องเที่ยวต่อชุมชน ในการดำเนินการสำรวจจะแบ่งวัดออกเป็น 3 กลุ่ม คือ 1. วัดที่มีตำนาน

องค์พระธาตุ 10 วัด 2. วัดที่มีพระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์ 10 วัด และ 3. วัดที่มีจุดเด่นที่การจัดปฏิบัติธรรม 10 วัด รวมวัดที่มีการลงพื้นที่ศึกษาในครั้งนี้ทั้งหมด 30 วัด จากการสำรวจพบว่า วัดที่มีตำนานองค์พระธาตุ ในช่วงที่มีการจัดงานเมืกการองค์พระธาตุจะมีจำนวนนักท่องเที่ยวสูงสุด ประมาณ 2-3 แสนคน ส่วนวัดที่มีพระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์ จะมีนักท่องเที่ยวสูงสุดในช่วงการจัดงานสงกรานต์พระพุทธรูปอยู่ประมาณ 2-3 แสนคน ขณะที่วัดที่มีจุดเด่นในเรื่องการปฏิบัติธรรม จะมีนักท่องเที่ยวสูงสุดในช่วงงานวันครบรอบวันมรณภาพของพระเกจิอาจารย์แต่ละวัด อยู่ที่ประมาณ 20,000-30,000 คน

แม่ชีกฤษณากล่าวต่อไปว่า จากการสำรวจผลทางเศรษฐกิจพบว่า ในกลุ่มวัดที่มีตำนานองค์พระธาตุทั้ง 10 วัด จะมีรายได้เฉลี่ยต่อเดือนสูงถึง 10,000-1,000,000 บาท โดยเฉพาะที่วัดพระธาตุพนม จ.นครพนม จะมีรายได้สูงมากในช่วงการจัดเทศกาลสักการะพระธาตุพนม 9 วัน มีรายได้มากกว่า 20 ล้านบาท ขณะที่วัดที่มีรายได้สูงรองลงมาคือ วัดโพธิ์ชัย จ.หนองคาย ซึ่งเป็นที่ประดิษฐานหลวงพ่อดำ พระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์ที่มีชาวบ้านเคารพศรัทธาจำนวนมาก โดยช่วงที่มีการจัดงานสงกรานต์หลวงพ่อดำ วัดจะมีรายได้มากกว่า 10 ล้านบาท แต่รายได้ของวัดต่างๆที่ได้รับมานั้น จะนำไปบูรณปฏิสังขรณ์ศาสนสถานภายในวัด รวมทั้งบำเพ็ญสาธารณประโยชน์ เช่น มอบทุนการศึกษา สร้างสถานเือนามัย ป้อมตำรวจ อาคารผู้ป่วยตามโรงพยาบาล เป็นต้น

แม่ชีกฤษณากล่าวด้วยว่า จากการลงพื้นที่ทำให้พบว่า วัดที่มีโบราณสถานสำคัญจะมีสภาพเป็นนิคมอุตสาหกรรมนิคมอุตสาหกรรม คือ มีทั้งวัด องค์การบริหารส่วนตำบล และกรมศิลปากรเข้ามาดูแลแต่ขาดการประสานงานกัน โดยมีบางวัดที่กรมศิลปากรจำเป็นต้องแจ้งความดำเนินคดีกับเจ้าอาวาส เนื่องจากการไปบูรณะโบราณสถานที่ยื่นทะเบียนกับกรมศิลปากร โดยที่ยังไม่ได้รับอนุญาต ในส่วนของนักท่องเที่ยวยังพบว่ามีการแต่งตัวที่ไม่สุภาพในการเข้าเที่ยวภายในวัดทั้งนี้ ในงานวิจัยครั้งนี้ ได้มีข้อเสนอแนะคืออยากให้มหาเถรสมาคมเข้ามาสนับสนุนการท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนา โดยเฉพาะในเรื่องของการไปปฏิบัติธรรมตามวัดต่างๆ รวมไปถึงสร้างพระสงฆ์ที่ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบ ให้มีจำนวนมากขึ้น เพื่อดึงดูดนักท่องเที่ยวหลังจากนี้จะนำงานวิทยานิพนธ์ขึ้นมื่ออบให้วัดที่เป็นสถานที่ท่องเที่ยวการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (ททท.) เพื่อนำไปประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อไป

ด้านพระสุธีธรรมาภรณ์ วัดมณีนิคมบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย กล่าวว่ งานวิจัยและงานวิทยานิพนธ์เป็นเหมือนการแสดงความคุณภาพของสถาบันการศึกษา โดยวิทยานิพนธ์เรื่องรูปแบบและกระบวนการจัดการแหล่งท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนา ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ กระบวนการเปลี่ยนแปลง “เส้นทางบุญ”สู่ “เส้นทางธรรม” เป็นอีกงานหนึ่งที่มีคุณภาพ จะได้รับรางวัลวิทยานิพนธ์ดีเด่น ร่วมกับอีก 4 วิทยานิพนธ์ พร้อมกันนี้ทางมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยยังได้มีการคัดเลือกผลงานวิจัยและวิทยานิพนธ์รวม 25 เรื่อง เพื่อมอบรางวัลในระดับดีเด่น จนถึงระดับชมเชย ในงานสัมมนาผลงานวิจัยและวิทยานิพนธ์ดีเด่น ประจำปีการศึกษา 2555 ที่บัณฑิตวิทยาลัยและสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยร่วมกันจัดขึ้นในวันที่ 22 ก.ย. ที่มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย จ.วังน้อย จ.พระนครศรีอยุธยา

12 2556

การศึกษา

“สภารัตน์” ร่วมเฟ้นหาผลงานวิชาการด้านคุณธรรมดีเด่น

วันอังคารที่ 3 กันยายน 2556 เวลา 16:57 น.

“สภารัตน์” ร่วมเฟ้นหาผลงานวิชาการด้านคุณธรรมดีเด่น ทางออกให้สังคม

เมื่อเวลา 14.00 น. วันที่ 3 ก.ย. ที่ห้องประชุม 205 ตึก มจร. วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์ราชวรมหาวิหาร แขวงพระบรมมหาราชวัง เขตพระนคร พระสุธีธรรมาภรณ์ ผศ.ดร. คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย (มจร.) เป็นประธาน คัดเลือกวิทยานิพนธ์ดีเด่นประจำปี 55 ภายใต้ชื่องาน “มจร.เปิดมิติใหม่ เรื่องจริงจากงานวิจัย” เป็นการแสดงผลงานนิสิต ปริญญาโท-เอก พุทธศาสนิกชนทางออกสังคม พร้อมด้วย คุณหญิงสุดารัตน์ เกยุราพันธุ์ ในฐานะนายกองค์การนิสิต มจร. และเหล่าบัณฑิต มจร. ที่มาแสดงผลงานกว่า 25 เรื่อง

พระสุธีธรรมาภรณ์ กล่าวว่า คณะกรรมการจะคัดเลือกผลงานที่มีการนำเสนอภายใต้รูปแบบทางพระพุทธศาสนา และ เป็นแนวในการชี้ทางออกให้กับสังคม ซึ่งมีหลายหัวข้อเรื่องที่ได้รับความไว้วางใจ อาทิ การสร้างสรรค์สังคมดีจากชุมชนไม่เรื่อง จ.นครราชสีมา ของนายประจักษ์ รัตนรงค์ เจ้าของรางวัลชีวิตและกระบวนการเปลี่ยนแปลงเส้นทางบุญสู่เส้นทางธรรม ผลงานวิจัยของ ดร.เมธิกุลธนา รักษาโฉม

สำหรับ ผลงานทั้งหมดจะถูกนำเสนอในวันที่ 22 ก.ย. ที่ห้องประชุม มวก. 49 พรรชามหาวิชารังสรรค์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อ.วังน้อย จ.พระนครศรีอยุธยา นอกจากนี้ ยังมีการประกวดสุนทรพจน์การ “คิดป่วนธรรมของชาวอาเซียน” จากวิทยาลัยในสังกัดของมจร.ทั่วประเทศ เพื่อชิงถ้วยรางวัล นายสนธยา คุณปลื้ม มจร.วัฒนธรรม เพื่อเตรียมเข้าสู่ประชาคมอาเซียนในปี 58 ซึ่งผู้ที่สนใจสามารถเข้าชมงานดังกล่าวได้โดยไม่เสียค่าใช้จ่ายใดๆทั้งสิ้น.

เปิดร้านเน็ต โปรโมชันแรง

www.com4me.com

ติดตั้งแล้ว ทั่วประเทศกว่า400แห่ง บริการดี เพื่อลูกค้าทั่วประเทศ

สถานที่ในข่าว

วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์ราชวรมหาวิหาร

แสดงความคิดเห็น

ข่าวในพื้นที่ใกล้เคียง

จอยซ์ฟันคุดคนสงขลาได้รับเงินค่าปรับ2แสนเศษ
8 ตุลาคม 2556 - 16:10 น.

กสทช.ครม 2 ปี ไร้ผลงานความสำเร็จเพียบ
7 ตุลาคม 2556 - 15:10 น.

"สุเมธพันธุ์"เปิดงานกินเจเยาวราชโชว์หัวเราะหน้าม่านมโหงคำ
5 ตุลาคม 2556 - 20:10 น.

แบ่งปัน

จำนวนคนดู 4,896 ครั้ง

ถูกใจ 8 คนถูกใจสิ่งนี้

ข่าวน่าสนใจ

สาวคายพิสดารทิ้งอิน
รถเกตุวันนอนถนัด

สาวคายพิสดาร ทิ้งอิน
รถเกตุวันนอนถนัด กว่า
คนจะพบศพก็ผ่านไป
2 วันจนศพเย็นอีก...

รถเสียนาฬิกาเรือนยู่
ตรวจการชงโอเคเสียค่า
ปรับแก๊จจากรัด

คลีปประเทสเดดเดด
วิ่งไปเล่า"ตัวแสบโจร
ได้

แม่สาว17 ไร้ร่องปริศนา
ลูกสาวคายพิสดารใน
บ้านชายที่รู้จักทางเฟส
บุ๊ค

จับโจรฆ่าข่มขืน นร.ม.2
จับยึดถึงบ้าน

ข่าวยอดนิยม

18 สกิลรถลัดหน้าเก่ง
ร.ด.อ. ขนถัดกอบปีศาจ 1
เจ็น 4

สาวเมืองคอนเป็นดึกแดน
ทอลขักคาย

ตระครุนสารวัตรสืบโรงพัก
ล่าตัวโจรกรรมรถมา
ขายในเว็บไซด์

ร.ด.อ.ซึ่งเก่งไล่คนร้ายข่ม
ท้ายรถบรรทุกดับ

หนุ่มใหญ่เกิดสติกลึงเจ๊ง
เพื่อนบ้านจับ

ข่าวล่าสุด

ประกาศหายชื่อเรียนต่อ
พ่นยนต์ฟรี

ครูสภามหาวิทยาลัยใน
เดินตามตะวันตก

ประธานคุรุสภาร่วมเวที
สภาครูอาเซียนที่
มาเลเซีย เน้นครูอาเซียน
ร่วมสร้างวัฒนธรรม...

วิดีโอล่าสุด

ล่าสุด ยอดนิยม

รายงานพิเศษ "ข้อคิดจากสะพาน
มอญถึงเวทีปฏิรูปประเทศ"

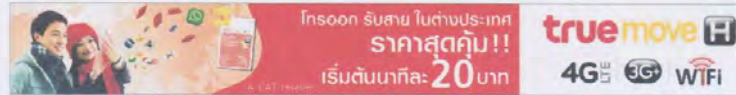
"พงศ์เทพ"แนะคนไทยเรียนภาษาที่
สาม

คุณภาพชีวิต

SEARCH ค้นหาข่าวนี้ Submit Text Size ก ข ฅ ๗

หน้าแรกผู้จัดการ Online | หน้าแรกคุณภาพชีวิต | การศึกษา 2556

การศึกษา > ข่าว 2556 เข้าสู่ระบบ | สมัครสมาชิก

ทึ่ง! แรงศรัทธาคนไทย เทียวเชิงพุทธส่ง "พระธาตุพนม" กวาดรายได้สูง 20 ล้านบาท

โดย ASTVผู้จัดการออนไลน์ 3 ตุลาคม 2556 18:52 น.

มจร.วัดหนองบัวทางพุทธศาสนา ทึ่ง! คนไทยศรัทธาแรงกล้า ส่งมรดกรายได้วัดสูงพุ่งเฉลี่ยสูงถึง 1 ล้านบาทต่อเดือน ซึ่งเขตศาล "พระธาตุพนม" กวาดรายได้เข้าวัดสูงที่สุดถึง 20 ล้านบาท "วัดโพธิ์ชัย" จัดสร้างหลวงพ่อพระใสได้มากกว่า 10 ล้านบาท และ มส.นันทการทองเทียว ชีวคณาจารย์มีหลายหน่วยงานดูแล ทำให้มีปัญหาราคาเงินการ

ภาพประกอบจากอินเทอร์เน็ต

วันนี้ (3 ก.ย.) ทีมวิทยาสอนทางพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยราชภัฏ (มจร.) วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์ราชวชิรวิหาร แม่ขี้กษณา รักษาโยม อาจารย์ประจำบัณฑิตวิทยาลัย มจร.เสนอวิทยานิพนธ์เรื่อง รูปแบบและกระบวนการจัดการแหล่งท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ กระบวนการเปลี่ยนแปลง "เส้นทางบุญ" สู่ "เส้นทางธรรม" ในการแถลงข่าว เรื่องจริง จากงานวิจัย โครงการผลงานวิจัย และวิทยานิพนธ์ดีเด่น ประจำปี 2555 ว่า วิทยานิพนธ์ดังกล่าวได้รับการสนับสนุนงบประมาณจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ในการลงพื้นที่สำรวจวัดในพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษารูปแบบ และกระบวนการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาในภาคอีสาน พฤติกรรมการท่องเที่ยวของนักท่องเที่ยว รวมไปถึงผลกระทบของนักท่องเที่ยวต่อชุมชน

แม่ขี้กษณา กล่าวอีกว่า การสำรวจจะแบ่งวัดออกเป็น 3 กลุ่ม คือ 1.วัดที่มีจำนวนองค์พระธาตุ 10 วัด 2.วัดที่มีพระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์ 10 วัด และ 3.วัดที่มีจุดเด่นที่การจัดปฏิบัติธรรม 10 วัด รวมทั้งหมด 30 วัด ซึ่งพบว่า วัดที่มีจำนวนองค์พระธาตุ ในช่วงที่มีการจัดงานบิณฑบาตพระธาตุจะมีจำนวนนักท่องเที่ยวสูงที่สุดประมาณ 200,000-300,000 คน ส่วนวัดที่มีพระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์จะมีนักท่องเที่ยวสูงที่สุดในช่วงการจัดงานสร้างพระพุทธรูปอยู่ประมาณ 200,000-300,000 คน ขณะที่วัดที่มีจุดเด่นในเรื่องการปฏิบัติธรรมจะมีนักท่องเที่ยวสูงสุดในช่วงงานวันครบรอบวันมรณภาพของพระเกจิอาจารย์ในแต่ละวัดอยู่ประมาณ 20,000-30,000 คน

แม่ขี้กษณา กล่าวด้วยว่า จากการสำรวจผลทางเศรษฐกิจพบว่า ในกลุ่มวัดที่มีจำนวนองค์พระธาตุทั้ง 10 วัด จะมีรายได้เฉลี่ยต่อเดือนสูงถึง 10,000-1,000,000 บาท โดยเฉพาะวัดพระธาตุพนม จ.นครพนม จะมีรายได้สูงมากในช่วงการจัดเทศกาลสักการะพระธาตุพนม 9 วัน มีรายได้มากกว่า 20 ล้านบาท ขณะที่วัดที่มีรายได้สูงรองลงมาคือ วัดโพธิ์ชัย จ.หนองคาย ซึ่งเป็นที่ประดิษฐานของหลวงพ่อพระใส พระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์ โดยพบว่าในช่วงที่มีจัดงานสร้างหลวงพ่อพระใสทางวัดจะมีรายได้มากกว่า 10 ล้านบาท อย่างไรก็ตาม รายได้ของวัดต่างๆ ที่ได้รับมานั้นจะนำไปบูรณะปฏิสังขรณ์ศาสนสถานภายในวัด รวมทั้งบำเพ็ญสาธารณประโยชน์ เช่น มอบทุนการศึกษา สร้างสถานอนามัย มอบค่าตรวจ อาสาสมัครโรงพยาบาล เป็นต้น

"จากการลงพื้นที่ทำวิทยานิพนธ์ที่มจร.สถานสำคัญจะมีสภาพเป็นนิติบุคคลค่อนข้างดีบุคคล คือ มีทั้งวัด องค์การบริหารส่วนตำบล และกรมศิลปากร เข้ามาดูแล แต่ขาดการประสานงานกัน โดยมีบางวัดที่กรมศิลปากรจำเป็นต้องแจ้งความดำเนินคดีกับเจ้าอาวาส เนื่องจากมีการไม่บูรณะโบราณสถานที่ยื่นทะเบียนกับกรมศิลปากรโดยที่ยังไม่ได้รับอนุญาต ในส่วนของนักท่องเที่ยวที่เข้ามาแสวงบุญที่วัดไม่สุภาพในการเข้าเฝ้าภายในวัด" แม่ขี้กษณา กล่าวและว่า ทั้งนี้ ในงานวิจัยได้เสนอแนะให้มหาวิทยาลัยราชภัฏ (มจร.) เข้ามาสนับสนุนการท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนา โดยเฉพาะในเรื่องของการไปปฏิบัติธรรมตามวัดต่างๆ รวมไปถึงการสร้างพระสงฆ์ที่ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบให้มีจำนวนมากขึ้น เพื่อดึงดูดคนเข้าวัด ซึ่งหลังจากที่คณะทำงานวิทยานิพนธ์ขึ้นนิมิตมอบให้วัดที่เป็นสถานที่ท่องเที่ยว การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (ททท.) เพื่อนำไปประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อไป

ด้านพระสุธีธรรมาภรณ์ คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย มจร.กล่าวว่า งานวิจัย และงานวิทยานิพนธ์ เป็นเครื่องมือการแสดงผลงานของสถาบันการศึกษา โดยวิทยานิพนธ์เรื่อง รูปแบบและกระบวนการจัดการแหล่งท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ กระบวนการเปลี่ยนแปลง "เส้นทางบุญ" สู่ "เส้นทางธรรม" เป็นอีกงานหนึ่งที่มีคุณภาพ จนได้รับรางวัลวิทยานิพนธ์ดีเด่น ร่วมกับอีก 4 วิทยานิพนธ์ พร้อมกันนี้ทาง มจร.ยังได้มีการคัดเลือกผลงานวิจัย และวิทยานิพนธ์ รวม 25 เรื่อง เพื่อมอบรางวัลในระดับดีเด่น จนถึงระดับเหรียญ ในงานสัมมนาผลงานวิจัยและวิทยานิพนธ์ ประจำปีการศึกษา 2555 ที่บัณฑิตวิทยาลัย และ สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ ร่วมกันจัดขึ้น ในวันที่ 22 ก.ย.ที่มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ อ.วังน้อย จ.พระนครศรีอยุธยา ด้วย

URLแบบย่อ f

http://astv.mob/A/ajaxn1

กดออก

การศึกษาเพื่อการพัฒนามนุษย์
ให้เป็นคนที่สมบูรณ์
โดยมีเป้าหมายผลิตคน
ที่มีคุณธรรมให้ประเทศ

ประธานคณะกรรมการอำนวยการบริหาร
โครงการศึกษามานาชาติ
โรงเรียนสาธิตแห่งมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

รศ.ดร.จงวิทย์ ไกรนาม

เครื่องมือจัดการเรียน

NEWS SMS MGR News

ส่งบทความนี้

พิมพ์หน้า

ข่าวที่มีผู้ส่งมากที่สุด

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น
Mahachulalongkornrajavidyalaya University Khon Khaen Campus

ข่าวกิจกรรม/ทั่วไป

วิทยาเขตขอนแก่นจัดเสวนาวิจัย

เรื่อง รูปแบบและกระบวนการการจัดการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาในภาคตะวันออกเฉียง

เมื่อวันที่ ๑ มิถุนายน ๒๕๕๖ พระครูสุวิธานพัฒนบัณฑิต ดร. รองอธิการบดี มจร.วิทยาเขตขอนแก่น ได้เมตตาเป็นประธาน ในการเสวนาวิจัย เรื่อง รูปแบบและกระบวนการจัดการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาในภาคตะวันออกเฉียงเหนือกระบวนการเปลี่ยนแปลงเส้นทางบุญสู่เส้น ทางธรรม สนับสนุนโดยสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) โดยมี ดร.แม่ชีกฤษณา รักษาใจม ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต ได้ถวายรายงานต่อประธานพิธี ในงานนี้ ได้เชิญวิทยากร จาก สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดขอนแก่น โดย นางเกศินี สวัสดิ์ , โบราณคดี สำนักงานศิลปากรที่ ๗ จังหวัดขอนแก่น,คุณจักรกฤษณ์ ศิริพานิชย์ นายกสมาคมธุรกิจการท่องเที่ยว และประธานชมรมผู้ประกอบการธุรกิจโรงแรมจังหวัดขอนแก่น,อาจารย์สายทอง แสนทำพล, ผู้แทนไกด์นำเที่ยว โดยมีผู้เข้ารับฟังการเสวนางานวิจัยในครั้งนี้ กว่า ๒๐๐ รูป/คน

ในงานนี้ได้รับความเมตตาจากเจ้าคุณพระกิตติญาณโสภณ ดร. ที่ปรึกษาเจ้าคณะจังหวัดขอนแก่น ,พระครูสุตธรรมภาณี ผู้ช่วยอธิการบดี ฝ่ายกิจการวิชาการ ,ดร.วิทยา ทองดี ผู้ช่วยอธิการบดี ฝ่ายกิจการทั่วไป,พระครูปริยัติธรรมวงศ์ ผู้อำนวยการสำนักวิชาการ,และนายนิเทศ สนั่นนารี รองผู้อำนวยการสำนักวิชาการ (พิธีกร) จัด ณ ห้องประชุมเสริมศักดิ์ - ระเป็ยบรัตน์ พงษ์พานิช อาคาร ๑๐๐ ปี สมเด็จพระพุทธมาจารย์ (อาจ อาสภมหาเถร) มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น

ภาพข่าว โดย นายวัชรพงษ์ ผาบัจันดา เจ้าหน้าที่ประชาสัมพันธ์

เอกสารแนบ : [คลิกดูภาพกิจกรรม](#) ลงข่าวเมื่อ : 03-06-2556

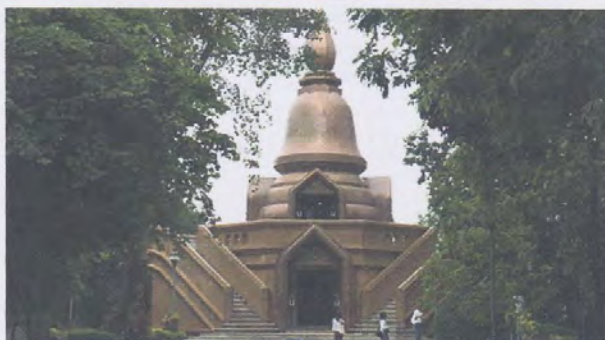

Search here....

ชีพพลาย เออร์งานอ พติคอล

www.hktdc.com/...

แบบใหม่ล่าสุด
จากชีพพลายเออร์
650+ราย 6-8 พ.
ย.ลงทะเบียนล่วงหน้า
ได้เลย!

วัดดอนธาตุ

POSTED BY PRINKOOO

POSTED ON 05:54 WITH NO COMMENTS

วัดดอนธาตุ ตั้งอยู่บนเกาะดอนกลางแม่น้ำมูล ต.ทรายมูล และบ้านคันไ้ อ.กันทรวิชัย จ.อุบลราชธานี มีเนื้อที่ประมาณ 130 ไร่ ลักษณะบวรวิ ตามตำนานมูล หัวดอนเกาะอยู่ทิศตะวันออก มองเห็นหมู่บ้านทรายมูล อยู่ทิศตะวันออกเฉียงเหนือ สองฝั่งร่องตะกอน ไหลถึงกัน ซึ่งเป็นสถานที่ปฏิบัติธรรมและท่องเที่ยวขึ้นชื่อของ...

วัดป่าสุทธาวาส

POSTED BY PRINKOOO

POSTED ON 05:50 WITH NO COMMENTS

วัดป่าสุทธาวาส ประวัติความเป็นมา หลวงปู่เสาร์ กันตสีโลเถระ กับหลวงปู่มั่น ภูริทัตเถระได้รับการอาราธนาจาก อุบาสกสามพี่น้อง ได้แก่ นางนิม, นางนิล, นางนันท และนางลูกอินทร์ วัดบึงสามพัน ผู้มีความเลื่อมใสในพระอาจารย์ทั้งสอง มาจำพรรษา ณ สถานที่ป่าบ้านบาก ใน...

วัดถ้ำคูหาสวรรค์

POSTED BY PRINKOOO

POSTED ON 02:47 WITH NO COMMENTS

หลวงปู่คำแดง จุลมณี เป็นหลวงปู่ที่มีอิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์ชื่อเสียงโด่งดังไปทั่วหัวพันเป็นชาวบ้านคำวัน แขวงคำม่วน ประเทศลาว เกิดปี พ.ศ. 2437 บวชเป็นพระภิกษุ พ.ศ. 2492 อุปสมบทเป็นพระภิกษุ พ.ศ. 2471 มรณภาพเมื่อเดือน เมษายน พ.ศ. 2527 สิริอายุ 91 ปี ก่อนที่จะบวชเป็นพระภิกษุ...

พระมหาธาตุแก่นนคร

POSTED BY PRINKOOO

POSTED ON 19:59 WITH NO COMMENTS

ตั้งอยู่ที่ถนนกลางเมือง ริมฝั่งแก่นนคร อำเภอเมือง ภายในวัดหนองแวงเมืองเก่าซึ่งเป็นพระอารามหลวง มีพระมหาธาตุแก่นนคร หรือ พระธาตุเก้าชั้นฐานสี่เหลี่ยมกว้างด้านละ 50 เมตร เรือนยอดทรงเจดีย์จำลองแบบจาก

POPULAR POSTS

LABELS

(1)

(15)

(1)

(2)

(10)

(5)

(3)

Search here...

[Home](#) » [ข้อมูลวัด, ตำนานองค์พระธาตุ](#) » พระธาตุนาค

พระธาตุนาดูน

POSTED BY PRINKOO

POSTED ON 09:27 WITH NO COMMENTS

บรรณาธิกรณชาติให้แก่นายอำเภอนาคู โดยมีประชาชนชาวนาคูเป็นสักขีพยาน หลังจากนั้นชาวอำเภอนาคู
ได้ร่วมกับทางราชการก่อสร้างเจดีย์เป็นเทียรพระบรมธาตุ

Tweet 0

0

Like 0

Send

Written by : [https://www.facebook.com/Dr.AyazKhanSadiq](#)

ป้ายกำกับ: ข้อมูลวัด, ตำนานองค์พระธาตุ

0ความเห็น:

แสดงความคิดเห็น

POPULAR POSTS

1. กิจกรรมทางเพศตาม 1.1 รวม
เมื่อสัปดาห์ละ 1 ครั้ง หรือบ่อยกว่านี้
ของ/ในวันอื่น 10 ครั้ง แล้ว 3 ของทุกปี มี
ความหมาย...

โดยพระธาตุพนมกลายเป็นวัดร้างอยู่ 100 ปี
ต่อมาจน จึงอยู่ที่วัดโพนทราย 3 ถนนสายนี้
(แยกจากถนนสายมาบุรีไปทางวัดโพนทราย
ประมาณ ประมาณ 500 ...

YOUR COMMENTS

เดลินิวส์

Daily News
Circulation: 850,000
Ad Rate: 1,350

Section: First Section/บทความ-การค้น

วันที่: อังคาร 17 กันยายน 2556

ปีที่: -

ฉบับที่: 23350

หน้า: 8(ล่าง)

Col.Inch: 43.50

Ad Value: 58,725

PRValue (x3): 176,175

ศิลปิน: ชาว-ค้า

คอลัมน์: รุหนือ รุใต้: พุทธศาสตร์...ทางออกของสังคม

รุหนือ รุใต้

พุทธศาสตร์...ทางออกของสังคม

ศาสนา หมายถึงลัทธิความเชื่อ ที่มีหลักแสดงถึงการกำเนิดและสิ้นสุดของโลก หรือการแสดงธรรมเกี่ยวกับบุญบาป รวมถึงลัทธิพิธีที่ทำความเห็นหรือคำสั่งสอนในความเชื่อ ตำราศาสนาเปรียบเทียบ จัดศาสนา เป็นสิ่งสนองตอบความต้องการทางจิตใจ เพื่อการลดความชั่ว การประพฤติดี ที่เป็นรากฐานของกิจการทั้งปวง

แต่รูปแบบการเมือง การปกครองสมัยใหม่ ที่แยกศาสนาออกจากวิถีชีวิต คนส่วนใหญ่ จึงละเลยการใช้หลักธรรมนำทาง และมีอีกไม่น้อยที่หลงผิด คิดว่าการเชื่อถือศรัทธา เป็นเรื่องไร้สาระ มุ่งไปยึดหลักกฎหมาย หลักรัฐศาสตร์ วิทยาศาสตร์ หรือทฤษฎีที่คิดค้น เพื่อแก้ปัญหาเป็นเรื่อง ๆ ซึ่งบางอย่างก็ไม่ครอบคลุม พันธมัยภายในเวลารวดเร็ว

ขณะที่ศาสนา มีหลักการ ที่มีอยู่ดี อย่างรอบคอบ มุ่งพัฒนา รักษาจิตใจในระดับบุคคล จนถึงครอบครัว ชุมชน ให้เกิดความสุขสงบ ใช้เป็นหลักนำชีวิตและสังคมส่วนรวมได้ โดยไม่ล้าสมัย เช่น ศีล 5 ของศาสนาพุทธ ที่พระพุทธองค์ทรงสั่งสอนผ่านมาแล้ว 2,600 ปี วันนี้ก็ยังไม่มีข้อใดล้าสมัย

ในประเทศไทย มีมหาวิทยาลัยพุทธศาสนาพุทธราชวิทยาลัย (มจร.) เป็นสถาบันการศึกษาชั้นสูงของสงฆ์แห่งหนึ่ง ที่สถาปนาเมื่อปี 2482 ในปัจจุบัน ทำหน้าที่จัดการศึกษาพระพุทธศาสนา บูรณาการกับศาสตร์สมัยใหม่ ในระดับปริญญาตรี โท และเอก เพื่อพัฒนาจิตใจและสังคม มีปณิธาน การศึกษาพระไตรปิฎกและวิชา

ชั้นสูง สำหรับพระภิกษุสามเณรและกุลธิดา วันที่ 22 กันยายนนี้ ทีมมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ ด.ลัทธ อ.วังน้อย จ.พระนครศรีอยุธยา จะมีการสัมมนาผลงานวิจัยและวิทยานิพนธ์ ดีเด่น ประจำปีการศึกษา 2555 เริ่มเวลา 09.00 น. จนถึง 17.00 น.

งานวิจัยส่วนใหญ่เป็นการศึกษาและนำองค์ความรู้ทางพุทธศาสนาไปปรับใช้กับกิจกรรมในชีวิตประจำวัน ทั้งโดยส่วนตัวและเพื่อการบริหารบ้านเมืองที่ดี

งานวิจัยและวิทยานิพนธ์ดีเด่น ที่นำเสนอในปีนี้ได้แก่ 1. รูปแบบและกระบวนการจัดการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ กระบวนการเปลี่ยนแปลง “เส้นทางบุญ” สู่ “เส้นทางธรรม” โดยแม่ชีกฤษณา รักษาโสม 2. การก้าวข้ามของบุคคลกับการหลุดพ้นแห่งสังขตคันธ์ ผลงานน.ดร.สมบุญ เอื้ออริวงค์ 3. การศึกษาวิเคราะห์ ศีล 5 ในฐานะเป็นรากฐานของสันติภาพ โดยน.ดร.พระวิมาน กุมภีรปัญญา 4. ศึกษาแนวทางการฝึกอานาปานสติเพื่อส่งเสริมการเล่นเทนนิส ของ น.ส.พรอมรินทร์ อุทัยสมบัติ นิตยปริญาโท 5. ผลการพัฒนาจิตของผู้ป่วยระยะสุดท้ายตามแนววิถีพุทธ: กรณีศึกษาการดูแลประคับประคอง รพ.ท่าช้าง เพชรบุรี ของ น.ส.กุล โพธิ์ทอง นิตยปริญาโท สาขาชีวิตและความตาย

งานวิจัยและวิทยานิพนธ์อื่นอีกหลายสิบเรื่อง ก็ล้วนนำรับฟังเพื่อนำมาปรับใช้ในชีวิตประจำวัน

มีผู้กล่าวว่า งานวิจัยทางพุทธ เป็นไปเพื่อแก้ปัญหาภายในจิตใจ ต่างจากงานวิจัยทั่วไปที่แก้ปัญหาจากสิ่งที่เห็นภายนอก

การวิจัยเกี่ยวกับการท่องเที่ยวทั่วไปให้ความสำคัญของ ภายนอก เพื่อศึกษาภาพการแข่งขัน แต่งานวิจัยการท่องเที่ยวเชิง พุทธศาสตร์ มุ่งที่การพัฒนาเพื่อสร้างสุข เพื่อสติแก่ผู้ไปเยือน หรือการศึกษาวิจัยที่พบว่าการทำอานาปานสติ จะช่วยให้เล่นกีฬาเทนนิสดีขึ้น

นักการเมือง ที่เรียนศาสนศาสตร์การปกครองที่พัฒนามาจากโลกตะวันตก มุ่งแข่งขันสร้างความพอใจกับราษฎรด้วยเป้าหมายเป็นคะแนนความนิยมนั้น ย่อมเห็นกันแล้วว่า แก้ปัญหาของบ้านเมืองไม่ได้

น่าจะชวน ชักชวนกันให้มาศึกษาหรือทำวิจัยที่นี้

อุตุสารรัตน์ เกตุราพันธุ์ อดีตรัฐมนตรีว่าการกระทรวงสาธารณสุข ซึ่งกำลังทำปริญญาเอกพุทธศาสตร์ บอกว่าศึกษาแล้ว พบว่าการเมืองที่ไม่ใช้ศาสนาเป็นแนวทางจะแก้ปัญหาต่าง ๆ โดยเฉพาะความขัดแย้งไม่ได้

น่าจะเชื่อว่า สิ่งที่ว่าที่ดูขี้ขลาดคิดผู้นี้ได้ รับจาก มจร. จะทำให้บ้านเมือง มีความหวังกับนักการเมืองรุ่นใหม่ ที่ใช้แนวทางศาสนา เป็นเครื่องชี้นำการพัฒนาแก้ปัญหาของประเทศมากขึ้น

แม้ มจร.อยู่ถึง วังน้อย แต่ก็ไม่ได้ไกล มีรถรับส่ง พร้อมอาหารเช้า เย็น ของว่าง น้ำดื่ม บริการฟรี

นัดหมายล่วงหน้าได้ที่ 08-0107-0900 และให้ไปฟังกันเยอะ ๆ ครับ.

วิธพันธ์ โตมย์บุณ
VeeraphanT@Gmail.com

รหัสข่าว: B-130917004018 (17 ก.ย. 56/02:09)

หน้า: 1/1

iQNewsClip
www.iq-newsclip.com

บริษัท อินโฟเนวส์ จำกัด 880/178 อาคารมหาพรมพลาซ่า ชั้น 17 ถนนเพลินจิต แขวงลุมพินี เขตปทุมวัน กรุงเทพฯ 10330
โทร 0-2253-5000, 0-2651-4700 แฟกซ์ 0-2253-5001, 0-2651-4701 อีเมล: help@iqnewsclip.com

พิมพ์ไทย

Pimthai
Circulation: 300,000
Ad Rate: 800

Section: First Section/ศาสนา/วัฒนธรรม

วันที่: พุธที่ 5 กันยายน 2556

ปีที่: 19

ฉบับที่: 5137

หน้า: 7(กลาง)

Col.Inch: 55.45 Ad Value: 44,360

PRValue (x3): 133,080

ศิลปิน: ชาว-คำ

หัวข้อข่าว: มจร.โชว์วิทยานิพนธ์ดีเด่นปี55 ดร.แม่ชีกฤษณาวิจัยท่องเที่ยว30วัดภาคอีสาน

มจร.โชว์วิทยานิพนธ์ดีเด่นปี55

ดร.แม่ชีกฤษณาวิจัยท่องเที่ยว30วัดภาคอีสาน

เมื่อวันที่ 3 ก.ย. ที่มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย(มจร.) วัดมณฑลอยุธยาฯ จังหวัดสุพรรณบุรี พระภิกษุณี มีการแถลงข่าว เรื่องจริง...จากงานวิจัย โครงการผลงานวิจัย และวิทยานิพนธ์ดีเด่น ประจำปี 2555 โดยภายในงานดังกล่าวมีการนำเสนอผลงานวิทยานิพนธ์ดีเด่นของบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย 5 เรื่อง ได้แก่ 1.รูปแบบและกระบวนการจัดการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ กระบวนการเปลี่ยนแปลง "เส้นทางบุญ" สู่ "เส้นทางธรรม" โดย ดร.แม่ชีกฤษณา รักษาโณ อาจารย์ประจำบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย 2.การก้าวข้ามของบุคคลกับการหลุดพ้นแห่งสังขตธรรม โดย ดร.สมบุญรัตน์ เอื้อมอริวงศ์ นักศึกษา ป.เอก มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย 3.การศึกษาวิเคราะห์ศิลปะ ในฐานเป็นรากฐานของสันติภาพ โดย พระวิมาน คมภิรัตน์โณ ดร. นักศึกษา ป.โท วิทยาลัยเวดดอนแกน 4.ศึกษาแนวทางการฝึกอบรมอาสาสมัครเพื่อส่งเสริมการเล่นเทนนิส โดย นางสาวพรอมรินทร์ อุทัยสมบัติ นักศึกษา ป.โท สาขาสังคมศึกษา 5.ผลการพัฒนาจิตของผู้ป่วยระยะสุดท้ายตามแนววิถีพุทธธรรมในศึกษาการดูแลระดับประคอง รพ.ท่าช้าง เพชรบุรี โดย นางสาวกุล โพธิ์ทอง นักศึกษา ป.โท มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ดร.แม่ชีกฤษณา กล่าวว่า วิทยานิพนธ์ดังกล่าวได้รับการสนับสนุนงบประมาณจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย(สกว.)ในการลงพื้นที่สำรวจวัดในพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ (ภาคอีสาน)โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษารูปแบบ และกระบวนการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาในภาคอีสานพฤติกรรมนักท่องเที่ยวของนักท่องเที่ยว รวมไปถึงผลกระทบของนักท่องเที่ยวต่อชุมชน

โดยการสำรวจจะแบ่งวัดออกเป็น 3 กลุ่ม คือ 1.วัดที่มีตำนานองค์พระธาตุ 10 วัด 2.วัดที่มีพระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์ 10 วัด และ 3.วัดที่มีจุดเด่นที่การจัดปฏิบัติธรรม 10 วัด รวมวัดที่มีการลงพื้นที่ศึกษาในครั้งนี้ทั้งหมด 30 วัด โดยจากการสำรวจพบว่า วัดที่มีตำนานองค์พระธาตุ ในช่วงที่มีการจัดงานนมัสการองค์พระธาตุจะมีจำนวนนักท่องเที่ยวสูงสุดประมาณ 200,000 - 300,000 คน ส่วนวัดที่มีพระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์จะมีนักท่องเที่ยวสูงสุดในช่วงการจัดงานสงกรานต์พระพุทธรูปอยู่ประมาณ 200,000 - 300,000 คน ขณะที่วัดที่มีจุดเด่นในเรื่องการปฏิบัติธรรมจะมีนักท่องเที่ยวสูงสุดในช่วงงานวันครบรอบวันมรณภาพของพระเกจิอาจารย์ในแต่ละวัดอยู่ประมาณ 20,000 - 30,000 คน

ดร.แม่ชีกฤษณา กล่าวต่อไปว่า จากการสำรวจผลทางเศรษฐกิจพบว่า ในกลุ่มวัดที่มีตำนานองค์พระธาตุทั้ง 10 วัด จะมีรายได้เฉลี่ยต่อเดือนสูงถึง 10,000-1,000,000 บาท โดยเฉพาะที่วัดพระธาตุพนม จะมีรายได้สูงมาก ในช่วงการจัดงานเทศกาล 9 วัน-มีรายได้มากกว่า 20 ล้านบาท ที่รองลงมาคือวัดโพธิ์ชัย จ.หนองคาย ซึ่งเป็นที่ประดิษฐานของหลวงพ่อพระใส พบว่าในช่วงที่มีจัดงานสงกรานต์หลวงพ่อพระใสทางวัดจะมีรายได้มากกว่า 10 ล้านบาท อย่างไรก็ตามรายได้ของวัดต่างๆ ที่ได้รับมานั้น จะนำไปบูรณปฏิสังขรณ์ภายในวัด รวมทั้งบำเพ็ญสาธารณประโยชน์ เช่น มอบทุนการศึกษา สร้างสถานอนามัย บิณฑบาต อาคารผู้ป่วยตามโรงพยาบาล เป็นต้น

ด้านพระสุธีธรรมาจารย์วัดอุดมคิต์บัณฑิตวิทยาลัยมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย และงานวิทยานิพนธ์ เป็นเหมือนการแสดงผลงานของสถาบันการศึกษา โดยวิทยานิพนธ์เรื่อง รูปแบบและกระบวนการจัดการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ กระบวนการเปลี่ยนแปลง "เส้นทางบุญ" สู่ "เส้นทางธรรม" เป็นอีกหนึ่งงานที่มีคุณภาพจนได้รับรางวัลวิทยานิพนธ์ดีเด่น ร่วมกับอีก 4 วิทยานิพนธ์ พร้อมกันนี้ทางมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยได้มีการคัดเลือกผลงานวิจัย และวิทยานิพนธ์ รวม 25 เรื่อง เพื่อมอบรางวัลในระดับดีเด่นจนถึงระดับชมเชย ในงานสัมมนาผลงานวิจัยและวิทยานิพนธ์ดีเด่น ประจำปีการศึกษา 2555 ที่บัณฑิตวิทยาลัยและสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ร่วมกันจัดขึ้นในวันที่ 22 ก.ย. ที่มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อ.วังน้อย จ.พระนครศรีอยุธยา

รหัสข่าว: B-130905033023 (5 ก.ย. 56/05:42)

หน้า: 1/1

iQNewsClip
www.iqnewsclip.com

บริษัท อินโฟนิวส์ จำกัด 88/178 อาคารพหลุณท้าวชั้น 17 ถนนเพลินจิต แขวงลุมพินี เขตปทุมวัน กรุงเทพฯ 10330
โทร 0-2253-5000, 0-2651-4700 แฟกซ์ 0-2253-5001, 0-2651-4701 อีเมล: help@iqnewsclip.com

หนังสือพิมพ์ : คมชัดลึก	วันพุธ ที่ 4 กันยายน พ.ศ.2556
คอลัมน์ : การศึกษา สาธารณสุข วัฒนธรรม	หน้า :11

การศึกษา สาธารณสุข วัฒนธรรม

คมชัดลึก

แนะใช้สติเหตุผลแก้ขัดแย้งสังคม

มจร.ใช้งานวิจัยชี้ทางออกสังคม22ก.ย.นี้

● มจร.เตรียมใช้งานวิจัยชี้ทางออกสังคม ขณะที่นายกองค์การนิสิต มจร.แนะปัญหาสังคมที่เกิดขึ้นสามารถหาทางออกได้ หากประชาชนใช้หลักคำสอนทางพระพุทธศาสนา ใช้เหตุผล

เมื่อวันที่ 3 กันยายน ที่วัดมหาธาตุ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย (มจร.) แถลงข่าว เรื่องจริง...จากงานวิจัย เพื่อนำเสนอผลงานวิจัยและวิทยานิพนธ์ดีเด่น ของนิสิตปริญญาโทและปริญญาเอก ที่ช่วยชี้ทางออกให้แก่สังคม ในวันที่ 22 กันยายนนี้ เวลา 09.00-17.00 น. ณ หอประชุม มวก.49 พรรษามหาชริราลงกรณ์ มจร. อ.วังน้อย จ.พระนครศรีอยุธยา โดยมี ผศ.ดร.พระสุธีธรรมานุวัตร คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย มจร. ประธานคณะกรรมการคัดเลือกวิทยานิพนธ์ดีเด่นประจำปีการศึกษา 2555 กล่าวว่า ปีนี้คณะกรรมการได้มีการคัดเลือกผลงานวิทยานิพนธ์ดีเด่นของนิสิตระดับปริญญาโทและปริญญาเอก ทั้งหมด 25 เรื่อง เป็นการนำเสนอด้านวิชาการ

ของสถาบันที่ช่วยชี้ทางออกให้แก่สังคม

คุณหญิงสุภารัตน์ เกตุราพันธุ์ นายกองค์การนิสิตมจร. กล่าวว่า ทางออกของสังคมที่บางคนเสนอให้มีการปรองดอง และนิรโทษกรรมนั้น เป็นทางออกด้านกฎหมาย หรือจัดเวทีปฏิรูปยุติความขัดแย้ง โดยเสนอให้ทุกฝ่ายพูดคุยกัน ล้วนเป็นวิธีการที่ดี แต่ขณะนี้ความขัดแย้งรุนแรง และซับซ้อนมาก ไม่สามารถชี้ทางออกทางเดียว เพราะต่อให้มีตัวกฎหมายออกมา หรือมีข้อสรุปของเวทีปฏิรูปอย่างดีเยี่ยม แต่ไม่ประสบความสำเร็จ ถ้าทุกคนทุกฝ่ายในสังคมยังไม่ยอมรับร่วมกัน ก็จะเป็นเพียงกระดาษแผ่นเดียวแต่ในทางปฏิบัติไม่สามารถหาทางออกให้แก่สังคมได้

อย่างไรก็ตาม ความขัดแย้ง ปัญหาสังคมที่เกิดขึ้นสามารถหาทางออกได้ หากประชาชนใช้หลักคำสอนทางพระพุทธศาสนา ใช้เหตุผล และตั้งสติถึงสังคม ส่วนรวม ไม่รักมาก หรือเกลียดมากเกินไป และไม่เชื่อตามๆ กันไป ขณะเดียวกัน

ในส่วนของผู้ที่มิอำนาจ ต้องใช้หลักทางพระพุทธศาสนา นำประเทศเดินหน้าเพื่อคนไทย ไม่ใช่เพื่อจะเป็นพรรครัฐบาล

ทั้งนี้ ภายในงานจะมีการสัมมนา และเผยแพร่ผลงานเพื่อขยายองค์ และให้เกิดจินตนาการ ให้สังคมได้รู้ว่าการวิจัยและวิทยานิพนธ์ด้านพระพุทธศาสนา สามารถตอบโจทย์สังคม และแก้ปัญหาสังคมได้ อาทิ รูปแบบและกระบวนการจัดการท่องเที่ยวพระพุทธศาสนาในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ : กระบวนการเปลี่ยนแปลง “เส้นทางบุญ สู่เส้นทางธรรม” ของ ดร.เมธี ฤกษ์นา รักษาโณม, การก้าวข้ามของบุคคลกับการผูกพันแห่งสังคมการคืน ของดร.สมบุรณ์ เอื้อม อาริวงศ์, ศึกษาแนวทางการฝึกอาณานิสิตเพื่อส่งเสริมการเล่นเทนนิส ของน.ส.พรอมรินทร์ อุทัยสมบัติ และ ผลการพัฒนาจิตของผู้ปวโรระยะสุดท้ายตามแนววิถีพุทธ:กรณีศึกษาการดูแลประคับประคอง รพ.ท่าช้าง เพชรบุรี ของน.ส.กุลโพธิ์ทอง เป็นต้น

นางงานวิจัยเรื่อง “รูปแบบและกระบวนการจัดการ ท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ กระบวนการเปลี่ยนแปลงเส้นทางบุญ”สู่” เส้นทางธรรม ประกอบการเรียนการสอนในรายวิชา สัมมนาพระไตรปิฎก (Seminer on the Tipitaka) แก่นิสิตปริญญาเอกรุ่นที่ 12 บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วันที่ 10 ตุลาคม 2556

ภาคผนวก ค.

ตารางเปรียบเทียบวัตถุประสงค์ กิจกรรมที่วางแผนไว้
และกิจกรรมที่ได้ดำเนินการมาและผลที่ได้รับของโครงการ

**ตารางเปรียบเทียบวัตถุประสงค์ กิจกรรมที่วางแผนไว้
และกิจกรรมที่ได้ดำเนินการมาและผลที่ได้รับของโครงการ**

กิจกรรม	ผลที่ได้รับ	บรรลุ วัตถุประสงค์	โดยทำให้
1.ประชุมเตรียมความพร้อมของคณะนักวิจัย ศึกษาวัดในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ	วัด 30 วัดในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ โดยมีเกณฑ์ 5 ประการ 1.เก่าแก่ 2. มีตำนาน 3.คู่บ้านคู่เมือง 4.พระอริยสงฆ์ 5.การปฏิบัติธรรม แบ่งประเภทและจัดกลุ่มวัด	ข้อที่ 1	ทราบเส้นทางการท่องเที่ยว 30 เส้นทาง 2 รูปแบบคือ รูปแบบเส้นทางบุญ 20 วัด รูปแบบเส้นทางธรรม 10 วัด
2.ลงพื้นที่ เก็บข้อมูลจากหนังสือของวัดสังเกตอย่างมีส่วนร่วม เข้าร่วมกิจกรรมต่างๆของวัดสัมภาษณ์ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในการจัดการท่องเที่ยวภายในวัด	ทราบถึงข้อมูล ประวัติความเป็นมา รูปแบบ เอกลักษณ์ อัตลักษณ์ กิจกรรมทางพระพุทธศาสนา กิจกรรมทางประเพณี จำนวนนักท่องเที่ยว กระบวนการจัดการท่องเที่ยวและการบริหารจัดการของวัดในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และแนวคิด ทฤษฎีของการท่องเที่ยว	ข้อที่ 1-2	ทราบรูปแบบ อัตลักษณ์ กิจกรรมทางพระพุทธศาสนา กิจกรรมทางประเพณี สถานการณ์การท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนา สามารถวิเคราะห์ศักยภาพของวัด กระบวนการจัดการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ
3. สร้างเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูลการวิจัยจากนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศ และเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูลจากเจ้าอาวาส ผู้ช่วยเจ้าอาวาส กรรมการวัดในพื้นที่ทั้ง 30 วัด	ทราบถึงข้อมูลเกี่ยวกับพฤติกรรมของนักท่องเที่ยว กิจกรรมการเรียนรู้และการท่องเที่ยว กระบวนการส่งเสริมการเรียนรู้และการสื่อสารคุณค่าของแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัดที่มีความสัมพันธ์กับกระบวนการเปลี่ยนแปลงเส้นทางบุญสู่เส้นทางธรรม	ข้อที่ 2	ทำให้ทราบพฤติกรรมของนักท่องเที่ยว ข้อคิดเห็นของนักท่องเที่ยวด้านการเรียนรู้ ผลที่ได้รับจากการท่องเที่ยว ทราบข้อมูล การให้บริการ การจัดการ การพัฒนาและการส่งเสริมกิจกรรมการท่องเที่ยวภายในวัด

กิจกรรม	ผลที่ได้รับ	บรรลุวัตถุประสงค์	โดยทำให้
3. การศึกษาวิจัย การสำรวจเส้นทาง และ ประเมิน ทรัพยากร การ ท่อง เทียบ ทาง พระพุทธศาสนา รวมทั้งแนวทางการ ส่งเสริมกิจกรรมการ ท่องเที่ยวในภาค ตะวันออกเฉียงเหนือ	ได้เส้นทางการท่องเที่ยวทาง พระพุทธศาสนา และการประเมินความ พร้อมทรัพยากรการท่องเที่ยว ทั้ง 30 วัด ในความพร้อม 6 ด้าน และ แนวทางในการส่งเสริมกิจกรรมการ ท่องเที่ยว	ข้อที่ 3	ทราบถึงเส้นทางการ ท่องเที่ยวพร้อมทั้ง รายละเอียดการเดินทาง แผนที่การเดินทาง ทั้ง 30 วัด แบ่ง 3 เส้นทาง การท่องเที่ยวคือ 1)เส้นทาง ตำนานองค์พระธาตุ 10 วัด 2)เส้นทางอภิวาท พระพุทธรูปคู่บ้านพระอริย สงฆ์คูเมือง 10 วัด 3)เส้นทางรุ่งเรืองพุทธธรรม 10 วัด ทราบทรัพยากรแหล่ง ท่องเที่ยว ความพร้อมทาง กายภาพ ระดับพุทธศิลป์ ระดับวัฒนธรรม สื่อคำสอน ผ่านสถาปัตยกรรม จิตรกรรม ประติมากรรม ทราบวิธีการ ส่งเสริมกิจกรรมการ ท่องเที่ยว
4. การเก็บข้อมูลจาก คณะสงฆ์ ผู้บริหาร นักท่องเที่ยว และ ชุมชนที่เกี่ยวข้อง พร้อมทั้งจัดเวทีเสวนา รับฟังความคิดเห็น จาก วัด ชุมชน และผู้ ที่เกี่ยวข้อง จำนวน 2 ครั้ง	ได้ทราบสภาพปัญหาและผลกระทบของ การท่องเที่ยวที่มีต่อวิถีชีวิตและ วัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาในภาค ตะวันออกเฉียงเหนือ สร้างเครือข่ายการ ท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาและวัด ต่างๆ การมีส่วนร่วมของประชาชนใน การจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยวทาง พระพุทธศาสนาในภาค ตะวันออกเฉียงเหนือ	ข้อที่ 4	ทราบผลกระทบที่มีต่อวัด ผลกระทบทางจริยธรรมของ ชุมชนที่มีต่อวัด ผลกระทบต่อเศรษฐกิจ ผลกระทบต่อศิลปวัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อม ปัญหาอุปสรรค โอกาส รายได้ของวัด การกระจาย รายได้ของวัด แนวทางการ ส่งเสริมการท่องเที่ยว ทราบเส้นทางบุญและ

กิจกรรม	ผลที่ได้รับ	บรรลุ วัตถุประสงค์	โดยทำให้
			เส้นทางธรรมเปลี่ยนสลับไป สลับมาขึ้นอยู่กับปัจจัยและ สิ่งแวดล้อม
5. พัฒนาผลงานวิจัย ทั้งในเชิงปริมาณและ คุณภาพ	การพัฒนาผลงานวิจัยทั้งในเชิงปริมาณ และคุณภาพ	1-2-3-4	การพัฒนาผลงานวิจัยทั้งใน เชิงปริมาณและคุณภาพ สมบูรณ์
6. จัดทำรายงานวิจัย ฉบับสมบูรณ์และ บทความวิจัยเพื่อ เสนอผลงานวิจัยแก่ สาธารณะ	ได้รายงานฉบับสมบูรณ์ บทความวิจัย รวมทั้งการนำผลวิจัยไปใช้ประโยชน์	1-2-3-4	ร าย ง า น ฉ บั บ ส ม บู ร ณ์ บทความวิจัย การนำผลวิจัย ไปใช้ประโยชน์

ภาคผนวก ง แบบสอบถามการวิจัย

แบบสอบถามการวิจัย เรื่อง
รูปแบบและกระบวนการจัดการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ:
กระบวนการเปลี่ยนแปลง “เส้นทางบุญ “สู่” เส้นทางธรรม

คำชี้แจง : แบบสอบถามนี้จัดทำขึ้นเพื่อการศึกษาวิจัย โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษารูปแบบกิจกรรมและกระบวนการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ดังนั้น จึงขอความร่วมมือจากท่านผู้เดินทางมาวัด ได้พิจารณาและให้ข้อมูลตามความเป็นจริงหรือตามความคิดเห็นของท่าน

คำชี้แจง แบบสอบถามมีทั้งหมด 4 ตอน ดังต่อไปนี้

ตอนที่ 1 ข้อมูลพื้นฐานทั่วไป

ตอนที่ 2 ข้อมูลพฤติกรรมการท่องเที่ยวของนักท่องเที่ยว

ตอนที่ 3 รูปแบบ กิจกรรมและกระบวนการจัดการท่องเที่ยว และการพัฒนาจิตใจที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวของวัด

ตอนที่ 4 ข้อมูลความรู้สึกและผลจากการเรียนรู้จากแหล่งท่องเที่ยว

ตอนที่ 1 ข้อมูลพื้นฐานทั่วไป กรุณาทำเครื่องหมาย ✓ ลงในช่องว่างที่ตรงกับข้อเท็จจริง/ความคิดเห็นของท่าน

1. เพศ

☐ ชาย

☐ หญิง

2. อายุ

☐ น้อยกว่า 20 ปี

☐ 21 – 30 ปี

☐ 31 – 40 ปี

☐ 41 – 50 ปี

☐ 51 – 60 ปี

☐ มากกว่า 60 ปี

3. สถานภาพ ☐ 1. โสด

☐ 2. สมรส

4. ระดับการศึกษา

☐ ประถมศึกษา

☐ มัธยมศึกษา

☐ อนุปริญญา

☐ ปริญญาตรี

☐ สูงกว่าปริญญาตรี

☐ อื่นๆ ระบุ.....

5. อาชีพ

☐ 1. เกษตรกร

☐ 2. รับจ้าง

☐ 3. ค้าขาย

☐ 4. พนักงานเอกชน

☐ 5. พนักงานรัฐวิสาหกิจ

☐ 6. รับราชการ

☐ 7. นักเรียน/นักศึกษา

☐ 8. อื่นๆ ระบุ.....

6. รายได้ต่อเดือน

☐ ต่ำกว่า 5,000 บาท

☐ 5,001 – 10,000 บาท

☐ 10,001 – 15,000 บาท

☐ 15,001 – 20,000 บาท

☐ 20,001 – 25,000 บาท

☐ มากกว่า 25,000 บาท

ตอนที่ 2 ข้อมูลพฤติกรรมการท่องเที่ยวของนักท่องเที่ยว

1. ลักษณะการเดินทาง

☐ คนเดียว

☐ ครอบครัว

☐ กลุ่มเพื่อน

☐ บริษัททัวร์

☐ อื่นๆ (โปรดระบุ).....

2. ยานพาหนะในการเดินทาง

☐ รถยนต์ส่วนตัว

☐ รถเช่า / รถตู้

☐ รถโดยสารประจำทาง

☐ รถยนต์บริษัทนำเที่ยว

☐ อื่นๆ (โปรดระบุ).....

3. ท่านเคยเดินทางมาท่องเที่ยววัดแห่งนี้ หรือไม่

☐ เคย ☐ ไม่เคย

4. ระยะเวลาที่มาท่องเที่ยวในครั้งนี้

☐ ไปเช้า-เย็นกลับ

☐ 1 วัน

☐ 2-3 วัน

☐ 4-5 วัน

☐ มากกว่า 5 วัน

☐ ไม่แน่ใจ

5. ท่านเคยทราบข้อมูลเกี่ยวกับการท่องเที่ยววัดแห่งนี้ จากสื่อใดบ้าง

☐ โทรทัศน์ / วิทยุ

☐ หนังสือพิมพ์ / นิตยสาร

☐ อินเทอร์เน็ต

☐ แผ่นพับ

☐ เพื่อน / ญาติ

☐ ไม่เคยทราบ

☐ อื่นๆ (โปรดระบุ).....

6. ค่าใช้จ่ายในการมาท่องเที่ยวครั้งนี้

☐ ต่ำกว่า 1,000 บาท

☐ 1,001-1,500 บาท

☐ 1,501 - 2,000 บาท

☐ 2,001 - 2,500 บาท

☐ 2,501 - 3,000 บาท

☐ มากกว่า 3,001 บาท

7. ภายหลังจากที่นี้แล้ว ท่านจะไปท่องเที่ยวในแหล่งอื่นหรือไม่ และที่ใด

☐ ไม่ไป

☐ ไปท่องเที่ยวต่อ คือ.....

8. เหตุผลในการเดินทางท่องเที่ยวของท่าน (ตอบได้มากกว่า 1 ข้อ)

☐ แสวงบุญ

☐ ร่วมประชุม / ศึกษาดูงาน / ทักษะศึกษา

☐ เยี่ยมญาติและคนรู้จัก

☐ เข้าร่วมกิจกรรมและประเพณีของท้องถิ่น

☐ เลือกซื้อสินค้าพื้นเมือง

☐ อื่นๆ ระบุ.....

9. เหตุผลในการเดินทางไปศึกษาหรือเยี่ยมชมวัด/ศาสนสถานของท่าน ได้แก่ (ตอบได้หลายข้อ)

☐ เพื่อสักการะองค์พระธาตุ

☐ เพื่อไหว้พระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์

☐ เพื่อไหว้รูปเคารพพระอาจารย์

☐ เพื่อปฏิบัติธรรม

☐ เพื่อเข้าทำบุญตามประเพณีของวัดและท้องถิ่น

☐ เพื่อเสี่ยงโชค/บนบานสิ่งศักดิ์สิทธิ์

☐ อื่นๆ ระบุ.....

10. ท่านชื่นชอบกิจกรรมทางพุทธศาสนาในข้อใดเป็นพิเศษ (ตอบได้หลายข้อ)

☐ การไหว้พระ-สวดมนต์

☐ การทำบุญใส่บาตร/ถวายสังฆทาน

☐ การรับฟังพระธรรมเทศนา

☐ การฝึกฝนสมาธิและการเจริญจิตภาวนา

☐ การศึกษาความรู้ทางพุทธศาสนา

☐ การเข้าร่วมกิจกรรมตามประเพณีที่สำคัญ

☐ อื่นๆ ระบุ.....

ตอนที่ 3 รูปแบบ กิจกรรมและกระบวนการจัดการท่องเที่ยว และการพัฒนาจิตใจที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวของวัด จากการที่ท่านได้มาศึกษาและเยี่ยมชมภายในวัดนี้แล้ว ท่านจงให้ความคิดเห็นเกี่ยวกับการบริการ การจัดการกิจกรรม และการพัฒนาจิตใจของวัด ทั้งนี้เพื่อเป็นประโยชน์ต่อการจัดกิจกรรมที่เหมาะสมแก่ผู้ที่มาเยี่ยมชมต่อไป

คำอธิบายในการตอบ :	5	หมายถึง	มีการจัดการได้เหมาะสมมากที่สุด
	4	หมายถึง	มีการจัดการได้เหมาะสมมาก
	3	หมายถึง	มีการจัดการได้เหมาะสมปานกลาง
	2	หมายถึง	มีการจัดการได้เหมาะสมน้อย
	1	หมายถึง	มีการจัดการได้เหมาะสมน้อยมาก

รูปแบบ / กระบวนการจัดกิจกรรมและการพัฒนาจิตใจ ของวัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยว	ระดับความคิดเห็น				
	5	4	3	2	1
การให้บริการด้านการท่องเที่ยว					
1. การให้บริการข้อมูลข่าวสารของวัด เช่น ป้ายบอกทาง แผนที่ประวัติของวัด					
2. พระภิกษุสงฆ์ให้คำแนะนำเกี่ยวกับธรรมะและพิธีกรรม					
3. วัดจัดภูมิทัศน์สวยงาม/สะอาด/ร่มรื่น/ เหมาะแก่การพักผ่อน					
4. สถานที่จอดรถเพียงพอ					
5. ห้องน้ำสะอาด					
6. ร้านสินค้าพื้นเมือง					
ด้านกระบวนการจัดการกิจกรรมส่งเสริมการท่องเที่ยว					
7. การจัดการกิจกรรมส่งเสริมการสักการะพระธาตุศักดิ์สิทธิ์					
8. การจัดการกิจกรรมการไหว้พระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์					
9. การจัดการกิจกรรมปฏิบัติธรรม/ฝึกสมาธิ					
10. การจัดการกิจกรรมครบรอบวันมรณภาพพระอาจารย์สายกรรมฐาน					
11. การจัดการกิจกรรมสวดมนต์ประจำวัน					
12. การจัดนิทรรศการ/กิจกรรมเพื่อให้ความรู้ด้านประวัติศาสตร์ของวัดและชุมชน					
13. การดูแลและอนุรักษ์โบราณวัตถุ โบราณสถาน และสถาปัตยกรรมภายในวัด					
ด้านการพัฒนาจิตใจและปัญญา					
14. วัดสอนหลักธรรมต่างๆด้วยเรื่องเล่าเป็นภาพจิตรกรรมฝาผนัง					
15. วัดได้เขียนคติธรรมต่างๆไว้ตามอาคาร หรือตามต้นไม้					
16. วัดได้จัดมุมหนังสือเพื่อให้ความรู้ประชาชน					
17. วัดจัดพิธีภัณฑนำเสนอวิถีชีวิตชุมชนโบราณท้องถิ่น					
18. วัดได้จัดสถานที่ปฏิบัติธรรม/ฝึกสมาธิ					
19. วัดได้จัดเส้นทางธรรมชาติด้านในวัดเพื่อการเรียนรู้และการพัฒนาจิตใจ					
20. วัดให้นักท่องเที่ยวมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมของวัดหรือทางพระพุทธศาสนา					

ตอนที่ 4 ข้อมูลความรู้สึกและผลจากการเรียนรู้จากแหล่งท่องเที่ยว

จากการที่ท่านได้มาศึกษาและปฏิบัติตามแนวพระพุทธศาสนา เช่น การไหว้สิ่งศักดิ์สิทธิ์ การฟังพระธรรมเทศนา และการฝึกสมาธิ เป็นต้น ท่านจึงให้ข้อมูลความรู้สึกเกี่ยวกับผลการศึกษาและการปฏิบัติดังต่อไปนี้

คำอธิบายในการตอบ :	5	หมายถึง	มีความรู้สึกและได้รับผลการปฏิบัติดีมากที่สุด
	4	หมายถึง	มีความรู้สึกและได้รับผลการปฏิบัติดีมาก
	3	หมายถึง	มีความรู้สึกและได้รับผลการปฏิบัติปานกลาง
	2	หมายถึง	มีความรู้สึกและได้รับผลการปฏิบัติน้อย
	1	หมายถึง	มีความรู้สึกและได้รับผลการปฏิบัติน้อยมาก

ความรู้สึก และผลจากการเรียนรู้จากแหล่งท่องเที่ยว ภายในวัด	ระดับความรู้สึก/ผลการปฏิบัติ				
	5	4	3	2	1
1. เมื่อไหว้สิ่งศักดิ์สิทธิ์แล้วได้รับความสบายใจ/มั่นใจในชีวิต					
2 มีความมั่นใจว่าสิ่งศักดิ์สิทธิ์ตามรักษาคัมภีร์					
3. ไหว้พระธาตุเหมือนได้ไหว้พระพุทธเจ้า/ได้บุญมาก					
4. ไหว้รูปปั้นพระเกจิอาจารย์ทำให้จิตใจสงบ					
5.ได้รับความรู้ในการฝึกสมาธิและจิตใจ					
6.ได้รับความรู้และหลักในการทำบุญให้ทาน					
7.ได้รับความรู้ในการพัฒนาปัญญา					
8.การเห็นคุณค่าของพระรัตนตรัย					
9.การเห็นคุณค่าของวัฒนธรรมประเพณีชาวพุทธ					
10.การเห็นคุณค่าของการเกิดเป็นมนุษย์					
11.การเห็นคุณค่าของการรักษาศีล					
12.การเห็นคุณค่าของการเข้าถึงความจริงหรือสัจธรรมในชีวิต					
13. การเห็นคุณค่าของการพัฒนาจิตใจและปัญญา					
14.การเห็นคุณค่าของพุทธศิลปกรรม เช่น จิตรกรรม ประติมากรรม					
15.การเข้าใจเรื่องกรรมและผลของกรรม					
16.การยอมรับการเปลี่ยนแปลงและความเป็นจริงของชีวิต					
17.การนำหลักธรรมไปใช้ในการดำเนินชีวิต					
18.การใช้ชีวิตที่เป็นประโยชน์ต่อตนเองและผู้อื่น					

19. ความคิดเห็นและข้อเสนอแนะอื่นๆ

- 1).....
- 2).....
- 3).....

- ขอบขอบคุณ-

Questionnaire for Research Subject

The format and the procedure of management of the travelling in Buddhism in the Northeastern Region, the procedure of changing the Merit route to the Dharma route

Explanations : This questionnaire is made for academic research in order to study The format and the procedure of management of the travelling in Buddhism in the Northeastern Region. Therefore, please be cooperated by considering and giving actual data and opinion.

The questionnaire is of 4 the steps :as follows:

Part I: General data: Please mark ✓ in the blank according to your opinion.

1. Gender

☐ Male

☐ Female

2. Age

☐ Under 20 years old

☐ 21 – 30 years old

☐ 31 – 40 years old

☐ 41 – 50 years old

☐ 51 – 60 years old

☐ Over 60 years old

3. Status

☐ Single

☐ Married

☐ Divorced/Widowed

4. Education

☐ Elementary education

☐ Secondary education

☐ Diploma

☐ Bachelor's degree

☐ Higher than Bachelor's Degree ☐ Others.....

5. Occupation

☐ Agriculturist ☐ freelance ☐ Civil servants ☐ Private organization personnel

☐ Personal business

☐ Student

☐ Others.....

6. Monthly income

☐ Lower than 10,000 bath ☐ 10,000-30,000 bath ☐ 50,000 bath

☐ 50,000-70,000 bath

☐ 90,000 bath

☐ higher than 90,000 bath

Part II: Behaviour of tourism

1. travel

☐ Alone ☐ Family ☐ Friend group ☐ Tour company ☐ Other.....

2. What transportation did you take to travel

☐ Personal car ☐ Rent car ☐ Van ☐ Bus ☐ Train

☐ Other.....

3. Have you ever been to this temple?

☐ yes

☐ No

4. I shall spend.....day(s) for this trip in this province.

5. How do you know this temple?

☐ Television ☐ Books ☐ Internet ☐ Tour agency ☐ Friends ☐ Other.....

6. After visiting this temple, Where will you go?

☐ not go ☐ go (The name of place).....

7. How many times have you been to Thailand?

☐ 1st time ☐ 2nd time ☐ More than 3 times

8. What are your reasons for traveling? (More than one answer)

☐ Relaxation with family / friends ☐ Meeting / Studying / Field trip
☐ Visiting the relatives ☐ Participating the local tradition
☐ Business ☐ Other

9. The reason for the trip to study or to visit the temple. (More than one answer)

☐ To see the beautiful temples and Buddhist art ☐ To make merit.
☐ To pray and meditation ☐ To visit the tradition in the temple
☐ To learn Buddhism ☐ others.....

10. Your favorite religious activity in any of the following items (More than one answer).

☐ The chanting ☐ Making merit Buddhist monk
☐ The hearing sermon ☐ The practice meditation
☐ The study of Buddhism ☐ To participate in activities with the tradition
☐ Others.....

Part III: The format of the activities and process of the management of the travelling and the mental development.

You have visited the temple. Please give your opinions about the learning, the communication and mental development in the temple.

Description in the answer:

5 Meaning the most appropriate management
 4 Meaning the management is appropriate
 3 Meaning the management is appropriate level
 2 Meaning the management is less appropriate
 1 Meaning the management is at least appropriate

The format and the procedure of the activities and the development of the mind	Opinions				
	5	4	3	2	1
services					
1. Information services such as the temple fingerpost leaflets history of the temple					

2. Provision for a Buddhist monk or explain history and recommended place within temple					
3. Clean, Pleasurable, Beautiful					
4. The car park					
5. the toilet clean					
6. The local goods					
The activities to promote learning.					
7. The activities of the temple tourism promotion events such as annual merit.					
8. The exhibition/activities to provide knowledge in the history of the temple and community					
9. Activities to merit Buddhist monk					
10. The activities of the respect - chanted daily					
11. The promotion of learning in the arts such as the ceremonial Thai Massage Thailand					
12. Arranged to suit the space activities, such as places of Buddhist worship					
13. Care and conservation of historic and architectural antiques inside the temple.					
Mental and intellectual development.					
14. The activities to develop the mind, such as sitting meditation, walking meditation.					
15. Intelligence activities, for example, a sermon on the day.					
16. To organize training programs for those interested in short-term focus / tourist					
17. The project priesthood - to be ordained to the interested parties					
18. Buddhist garden / meditation place to study /					
19. In route to measure the nature of learning and mental development.					
20. Visitors to participate in the activities of the Buddhist monastery.					

Part III: feeling and learning from tourist place

As you have studied and practice the Buddhist Way ,Please select a level of your feeling and practical results as follows:

- Description in the answer :**
- 5 meaning feeling and the practice very good.
 - 4 meaning a feeling and on the performance were very good.
 - 3 meaning such a feeling and on the performance level.
 - 2 meaning feeling and the practice at least
 - 1 meaning feeling and the practice very little.

Feeling and practical results from temple	The feeling/on the performance				
	5	4	3	2	1
1. The knowledge in the effort in the life for proper					
2 their knowledge in the effort of the negligence in life					
3. Knowledge of the principles of gratitude, grateful					
4. The knowledge in the principles of merit.					
5. The knowledge in the practice meditation					
6. The knowledge in the development of the intellectual property					
7. To recognize the value of The Triple Gems.(Buddha)					
8. To appreciate the Buddhist tradition.					
9.The value of the human					
10. The value of the commandments					
11. The value of access to the truth or reality in life					
12. The value of the development and intellectual property rights heart					
13. The value of Buddhist art such as painting, sculpture,					
14. To understand the causes of the lifestyle					
15. The understanding of the subject, and the results of karma.					
16. The acceptance of change and the reality of life.					
17. The main 4 or the Four Noble Truths effort to use other problems in life					
18. The life that is beneficial to his own and the others.					

19. The opinions and suggestions.

- 1).....
- 2).....
- 3).....

Thank you very much for your cooperation

แบบสอบถามการวิจัย เรื่อง

สำหรับพระสงฆ์-กรรมการ

“รูปแบบและกระบวนการจัดการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ:

กระบวนการเปลี่ยนแปลง “เส้นทางบุญ “สู่” เส้นทางธรรม”

คำชี้แจง : แบบสอบถามนี้จัดทำขึ้นเพื่อการศึกษาวิจัยในเชิงวิชาการ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษารูปแบบกิจกรรม อัตลักษณ์ และกระบวนการท่องเที่ยวของวัดที่เป็นสถานที่ศึกษาและแหล่งท่องเที่ยวในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ซึ่งจะเป็นประโยชน์ต่อการเรียนรู้ของชุมชน นักท่องเที่ยว วัด สถาบันการศึกษา และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ดังนั้น จึงขอความร่วมมือจากท่านในฐานะเป็นผู้ที่เกี่ยวข้องกับการดูแลและการจัดกิจกรรมส่งเสริมการท่องเที่ยวภายในวัด ได้พิจารณาและให้ข้อมูลความคิดเห็นตามความเป็นจริง

ตอนที่ 1 ข้อมูลพื้นฐานทั่วไป กรุณาทำเครื่องหมาย ✓ ลงในช่องว่างที่ตรงกับข้อเท็จจริง/ความคิดเห็นของท่าน

1. สถานภาพ

☐ บรรพชิต☐ ฆราวาส

2. อายุ

☐ น้อยกว่า 20 ปี☐ 21 – 30 ปี☐ 31 – 40 ปี☐ 41 – 50 ปี☐ 51 – 60 ปี☐ มากกว่า 60 ปี

3. ระดับการศึกษา

☐ ประถมศึกษา☐ มัธยมศึกษา☐ ปริญญาตรี☐ ปริญญาโท☐ ปริญญาเอก☐ อื่นๆ ระบุ.....

4. ตำแหน่งที่เกี่ยวข้องกับการดูแลกิจกรรม/การจัดการการท่องเที่ยวภายในวัด

☐ เจ้าอาวาส☐ พระภิกษุที่ได้รับมอบหมายจากเจ้าอาวาสให้ดูแลกิจกรรม/การจัดการท่องเที่ยวภายในวัด☐ กรรมการวัดที่ดูแลการท่องเที่ยวของวัด☐ ผู้แนะนำให้ข้อมูล หรือไกด์/มัคคุเทศก์ของวัด☐ เจ้าหน้าที่ประชาสัมพันธ์ /☐ อื่นๆ ระบุ.....

5. จงอธิบายหน้าที่/ตำแหน่งของท่านเกี่ยวกับการดูแล/การจัดกิจกรรมส่งเสริมการท่องเที่ยวภายในวัด

1.....

2.....

7. นักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศที่มาเที่ยวชมวัดของท่าน เฉลี่ยเดือนละกี่คนคน

8. เอกลักษณ์หรือสิ่งที่น่าสนใจที่นักท่องเที่ยวให้ความสนใจมาเที่ยวชมภายในวัดของท่าน ได้แก่ (ตอบได้มากกว่า 1 ข้อ)

☐ องค์พระธาตุ☐ พระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์☐ รูปเหมือนเกจิอาจารย์☐ สรีระที่ไม่เปื่อยของอาจารย์☐ พระอุโบสถภาพ☐ จิตรกรรมประวัติศาสตร์วัด/ชุมชน☐ ทศนียภาพ(โดยรวม)ของวัด☐ การจัดกิจกรรมทางพุทธศาสนา เช่น การไหว้พระ-การฝึกสอนสมาธิ☐ อื่นๆ ระบุ.....

ตอนที่ 2 ข้อมูลเกี่ยวกับการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวภายในวัด

ในตอนนี้ เป็นการสอบถามเกี่ยวกับรูปแบบและการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวภายในวัด ขอให้ท่านได้
กรุณาทำเครื่องหมาย ✓ ลงในช่องว่างที่ตรงกับข้อเท็จจริงหรือตามความคิดเห็นของท่าน

ข้อ	การจัดกิจกรรมส่งเสริมการท่องเที่ยวภายในวัด	ระดับการปฏิบัติ/ความคิดเห็น		
		ได้มีการ ดำเนินการ แล้ว	กำลัง หรือได้ ดำเนินการ บางส่วน	ยังไม่ได้ ดำเนินการ
1.	วัด (ของท่าน) ได้จัดทำสื่อ เช่น แผ่นพับ ป้ายประกาศ หนังสือ เพื่อแนะนำสถานที่ท่องเที่ยวภายในวัด			
2.	วัดจัดให้มีพระภิกษุ เจ้าหน้าที่ หรือไกด์คอยแนะนำ/อธิบายเกี่ยวกับประวัติและความสำคัญของสถานที่ต่างๆ ภายในวัด			
3.	วัดได้มีการเก็บรวบรวมข้อมูลความคิดเห็นและสภานักท่องเที่ยวที่มาเที่ยวชมวัด			
4.	วัดได้มีการกำหนดพื้นที่ภายในวัดสำหรับเป็นสถานที่ท่องเที่ยวหรือเพื่อรองรับนักท่องเที่ยวเป็นการเฉพาะ			
5.	วัดได้จัดสิ่งอำนวยความสะดวก เช่น ห้องน้ำ ถึงขยะ สถานที่จอดรถ หรือสถานที่บริการอื่นๆ ให้แก่นักท่องเที่ยว			
6.	วัดได้จัดเจ้าหน้าที่รปภ. หรือให้ผู้ที่เกี่ยวข้องเช่น เจ้าหน้าที่ ตำรวจ มาคอยดูแลรักษาความปลอดภัยให้กับนักท่องเที่ยว			
7.	วัดได้มีการกำหนดเวลาเที่ยวชมภายในวัด เพื่อมิให้กระทบการทำวัตรสวดมนต์ของพระ-เณร หรือการจัดกิจกรรมของทางวัด			
8.	วัดได้จัดเจ้าหน้าที่หรือผู้ที่เกี่ยวข้อง มาดูแลเพื่อป้องกันมิให้นักท่องเที่ยวแสดงอาการที่ไม่เคารพต่อสถานที่สำคัญในวัด			
9.	วัดได้มีการจัดกิจกรรมเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวภายในวัด เช่น งานประจำปี การจัดนิทรรศการทางพระพุทธศาสนา			
10.	วัดได้มีการจัดนิทรรศการ/กิจกรรมเพื่อให้ความรู้เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ของวัดและชุมชน			
11.	วัดได้จัดกิจกรรมและสถานที่ เช่น ศาลา โบสถ์ เพื่อเป็นสถานที่ไหว้พระ สวดมนต์ และฝึกนั่งสมาธิ ให้กับนักท่องเที่ยว			
12.	วัดได้มีการแต่งตั้งกรรมการและเชิญผู้เชี่ยวชาญมาช่วยดูแลในการปรับปรุงสถานที่ต่างๆ เช่น โบสถ์ เจดีย์ อย่างสม่ำเสมอ			

13.	วัดได้มีการจัดตั้งกองทุน/มูลนิธิเพื่อพัฒนาและปรับปรุงสถานที่ท่องเที่ยวหรือสถานที่สำคัญภายในวัด			
14.	วัดได้ให้ชุมชนใกล้เคียงและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น ททท. เข้ามามีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวภายในวัด			
15.	วัดได้ส่งเสริมให้นักท่องเที่ยวมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมด้านพุทธศาสนาและศิลปวัฒนธรรมไทย			
16.	วัดได้ส่งเสริมการผลิตสินค้าที่ระลึกซึ่งเป็นสัญลักษณ์ของวัดเพื่อจำหน่ายให้กับนักท่องเที่ยว/ผู้ที่มาเที่ยวชม			

ตอนที่ 3 ความคิดเห็นเกี่ยวกับรูปแบบและแนวทางการพัฒนากิจกรรมส่งเสริมการท่องเที่ยวภายในวัด

จากการที่ท่านได้มีส่วนร่วมในการดูแลและจัดการกิจกรรมการท่องเที่ยวภายในวัด ท่านคิดว่า วัดควรมีการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวในลักษณะอย่างไร ที่จะเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาการท่องเที่ยวของวัดในระยะยาว

ข้อ	ความคิดเห็นเกี่ยวกับแนวทางการพัฒนา และจัดกิจกรรมส่งเสริมการท่องเที่ยวภายในวัด	ระดับความคิดเห็น				
		มากที่สุด	มาก	ปานกลาง	น้อย	น้อยที่สุด
1.	การส่งเสริมให้วัดเป็นสถานที่ให้ความรู้และการปฏิบัติทางพระพุทธศาสนาควบคู่กับการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมของชาติ					
2.	การส่งเสริมให้วัดเป็นสถานที่ให้ความรู้และการปฏิบัติทางพระพุทธศาสนากับการให้ความรู้ทางด้านวัฒนธรรมไทย					
3.	การส่งเสริมให้วัดเป็นสถานที่ให้ความรู้และการปฏิบัติทางพุทธศาสนาควบคู่กับการให้ความรู้ทางประวัติศาสตร์ของวัดและชุมชน					
4.	มีการอนุรักษ์โบราณวัตถุ โบราณสถาน และสถาปัตยกรรมภายในวัด					
5.	ส่งเสริมการปรับปรุงสภาพแวดล้อมภายในวัดให้เหมาะสมกับกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาและการท่องเที่ยวภายในวัด					
6.	การส่งเสริมให้ชุมชนและภาคส่วนต่างๆ มีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวภายในวัด					
7.	ส่งเสริมให้มีการเชื่อมโยงเส้นทางการท่องเที่ยวของวัดต่างๆ ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ โดยมีกิจกรรมท่องเที่ยวร่วมกัน					
8.	ส่งเสริมให้มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ทางด้านภาษาและวัฒนธรรมระหว่างนักท่องเที่ยวกับพระภิกษุ-สามเณร และบุคลากรที่เกี่ยวข้อง					
9.	มีการจัดระบบข้อมูลและสิ่งอำนวยความสะดวกเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวในเชิงสร้างสรรค์ตามวิถีพุทธ					

10	ส่งเสริมธุรกิจชุมชน/ในการขายสินค้าที่ระลึก/สัญลักษณ์ของวัด					
	ปัญหา อุปสรรคในการส่งเสริมกิจกรรมการท่องเที่ยวภายในวัด					
11	นักท่องเที่ยวไม่ค่อยให้ความร่วมมือในการปฏิบัติตามกฎ ระเบียบ					
12	นักท่องเที่ยวไม่ให้ความเคารพต่อสถานที่และคุณค่าทางพุทธศาสนาประวัติศาสตร์ และศิลปวัฒนธรรม					
13	ผู้ประกอบการ เช่น ไกด์ บริษัททัวร์ ไม่ค่อยให้ความร่วมมือในการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวภายในวัด					
14	การจัดระบบการรักษาความปลอดภัยให้กับนักท่องเที่ยว					
15	ระบบการบริหารจัดการของวัดและการจัดสิ่งอำนวยความสะดวก					
16	ชุมชนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องไม่ค่อยให้ความร่วมมือในการปรับปรุงสภาพภูมิทัศน์และการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวภายในวัด					

17. ความคิดเห็นและข้อเสนอแนะอื่นๆ

- 1).....
- 2).....
- 3).....

* ขอขอบคุณครับ *

ภาคผนวก จ รูปภาพกิจกรรมการดำเนินงานวิจัย

ภาพกิจกรรมโครงการวิจัย ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เส้นทางบุญสู่เส้นทางธรรม

ภาพกิจกรรมโครงการวิจัย ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เส้นทางบุญสู่เส้นทางธรรม

สัมมนาโครงการวิจัย ที่ วัดพระธาตุพนม จังหวัดนครพนม

สัมมนาโครงการวิจัย ที่ ม.มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยเขตขอนแก่น

ประวัติคณะผู้วิจัย

1. ประวัติหัวหน้าโครงการวิจัย

1. ชื่อ-สกุล ดร.แม่ชีกฤษณา รักษาโนม
2. สถานที่ติดต่อ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วัดมหาธาตุฯ ท่าพระจันทร์ เขตพระนคร กรุงเทพฯ 10200
E-mail kritsanachom@hotmail.com
3. ประวัติการศึกษาเปรียญธรรม 9 ประโยค อภิธรรมบัณฑิต
ปริญญาตรี ศิลปศาสตรบัณฑิต (ศศ.บ.)(ภาษาอังกฤษ) ม.รามคำแหง
ปริญญาตรี ศึกษาศาสตรบัณฑิต (ศษ.บ.)(ภาษาไทย) ม.สุโขทัยธรรมาธิราช
ปริญญาโท พุทธศาสตรมหาบัณฑิต (พธ.ม.) ม.มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
ปริญญาเอก พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต (พธ.ด.) ม.มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
4. ตำแหน่ง อาจารย์ประจำบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
5. ประสบการณ์การทำงาน
 - ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต ม.มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
 - อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์นิสิตปริญญาโท/ปริญญาเอก
 - อาจารย์บรรยายปริญญาโท พระภิกษุ/คฤหัสถ์ภาคปกติ/คฤหัสถ์ภาคพิเศษ
6. ผลงานทางวิชาการ
 - รายงานการวิจัยเรื่อง ศึกษาทัศนคติที่มีต่อการเรียนการสอนหลักสูตรดุษฎีบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. 2554. (ทุนวิจัยสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์)

2. ประวัติผู้ร่วมวิจัย

1. ชื่อ สกุล ดร.แสง นิลนามะ
2. สถานที่ติดต่อ ภาควิชาศาสนาและปรัชญา คณะพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พระนคร กรุงเทพฯ 10200
E-mail sonilnama 2515 @ yahoo.com
3. ประวัติการศึกษา เปรียญธรรม 7 ประโยค (2534)
ปริญญาตรีพุทธศาสตรบัณฑิต(พธ.บ.) ม.มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
ปริญญาโท พุทธศาสตรมหาบัณฑิต(พธ.ม.) ม.มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
ปริญญาเอก พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต(พธ.ด.) ม.มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
4. ตำแหน่ง ผู้อำนวยการหลักสูตรศาสนาเปรียบเทียบมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
5. ผลงานทางวิชาการ
 - ที่ปรึกษาโครงการวิจัยเรื่อง “การจัดวัดให้เป็นแหล่งเรียนรู้ กรณีศึกษาวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม” วิจัยโดยสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (สกศ.)
 - นักวิจัยเรื่อง “รูปแบบการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัดในกรุงเทพมหานคร” เสนอ สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) 2552

4. ประวัติผู้ร่วมงานวิจัย

1. ชื่อ สกุล พระมหาเกรียงศักดิ์ อินทปญโญ
2. สถานที่ติดต่อ วัดสุทธิวราราม ถ.เจริญกรุง เขตสาทร กรุงเทพฯ 10120
3. ประวัติการศึกษาเปรียญธรรม 6 ประโยค (2538)
ปริญญาตรี รัฐประศาสนศาสตรบัณฑิต ม.สุโขทัยธรรมาธิราช (2542)
ปริญญาโท ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยศิลปากร (2550)

4. ตำแหน่ง

ครูสอนศีลธรรม-พระพุทธศาสนาโรงเรียนวัดสุทธิวราราม กรุงเทพฯ
ผู้ช่วยครูใหญ่โรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษาวัดโพธิ์ศรี จ. สิงห์บุรี
อาจารย์พิเศษมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

5. ผลงานทางวิชาการ

- ผู้ช่วยนักวิจัยโครงการวิจัยเรื่อง “การศึกษาการพัฒนานโยบายและกลไก
การรักษาส่งเสริม สืบสานและปกป้องมรดกทางวัฒนธรรม”
เสนอ สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ
- ผู้ช่วยนักวิจัยโครงการวิจัยเรื่อง “รูปแบบและเครือข่ายการเรียนรู้ของแหล่ง
ท่องเที่ยวประเภทวัดในประเทศไทย”เสนอ สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย
(สกว.)